

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտերմագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասուրբուն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել կարգը զանկազան միաշխարհով կամ կրկնով

մնախնդրել կամ աշխատանքով արդես կարգը: առերկրկուն համար կարգը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1999

ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ

ՄԱՌԻՔ ԵՎԵՂԵՅԻՈՅ

ԵՐ

ԱՂԹԱՄԱՔ ՈՒ ՍԻՍ

ՄԱՏԹԻՔԱՆԵՐՈՒՄԿ. ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ

Մարգան Մայր Աթոռոյ

Ա. Էջմիածնի

Կ. ՊՈԼԻՒՍ

ՏԳԱԴԸ ՏԱՐԴԱՐԵԱՆ

—

1881

9 725-60

29 726

Հ. Վ. Ե-Գ

Ի ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

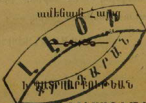
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԸՌԸՔԵԼՈՎԱՆ

ՍՈՒՅՐ ԵՎԵՂԵՅԻՈՅ

Յ. Յ. ԳԵՈՐԳՍԵ

Մայրագոյն Պատրիարք Կարոպիկոսի

ամենայն Հայր

ՍՐԲՈՅ ԵՐՈՒՍԱԳԵՄ Ի

Տ. ԵՍԱՅԵԱՅ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

Ե. ԳԱՏՐԻԱՐԸՈՒՄԵԱՆ

Կ. ՊՕԼՍՈՅ

Տ. ՆԵՐՍԵՍԻ Բ. ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

« Եւ տեղին այն — Ս. Էջմիա-
ծնի — լիցի Տաճար Աստուծոյ՝ Եւ
Տուն աղօթից խնդրուածոց ամենայն
հաւատացելոց . Եւ արտ. Քանա-
նայապետութեան — Հայոց — : »

ԱՂԱԹԱՆԴԵՂՈՍ

Ա Զ Դ

Մեք, որ ի սկզբանէ անտի ընա-
րութեան Տ. Մկրտիչ Կաթուղիկոսի
Կիլիկիոյ, ուշադիր կգտնուէինք նորա
փառասիրական ազգամիտս ձգտմանց
ու պահանջմանց, և յանախ ազգային
եկեղեցական Վարչութեան ուշադրու-
թիւնը կհրաւիրէինք՝ առ ի զառաջ
առնուլ ապագայ միասուց և շարեաց,
վերջին ժամանակներս ցաւօք նկատե-
լով նորա անուղղաց գտնուիթ և որ
քան զոր շափաղմտելն ու յամարելն,
հետամուտ եղանք Հայաստանեայց ե-
կեղեցւոյ Հայրնայեալեանդէ իշխանու-
թեան ծառայման և նպաստութեան վրայ
հին ու նոր վաւերական տեղեկութիւն
լիուլի հաղորդել փունջի ազնիւ Ըն-
թերցողաց : Եւ որովհետեւ առնեալն
գտնուած հրատարակութիւնք՝ ըստ ու-
րում ցան և ցիր և անկապ ու անյա-
րիր, չկրցան բաւական գոհացունել
մեր հետամտութիւնն, գիմեցինք Խզ-
միրջեան Գերապատիւ Տ. Մատթէոս
Ս. Եպիսկոպոսի, և խնդրեցինք աշ-

խառատորեւ յայսմ մասին : Յանհունա
շնորհակալ եմք . անձնութրաբար ըն-
դունեց մեր խնդիրն և անդր քան զա-
կընկալութիւն մեր աշխատատարելով
Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Հայրապե-
տութեան ամբողջ պատմութիւնն , հին
և նոր , որոյ նմանք չգտնուիր ցարգ
Ազգիս մէջ , հաջեցաւ աւանդել մեզ ,
զոր գրեթէ տարի մը շարունակ լրա-
գրոյս մէջ մասն առ մասն հրատարա-
կելէն յետոյ՝ առանձինն տպագրել տա-
լով կմտառ ցանեմք արդ Ազգիս , յու-
սալով որ Դերասպափա Տ. Մատթէոս
Ս . Եպիսկոպոսի այս կարեւորագոյն
աշխատատարութիւնն ակնկալեալ օգու-
տըն ու արդիւնքը կունենայ և ո՛չ ոք
կյանդգնի այսուհետեւ ըստ հանոյս
խօսիլ Հայրապետական խնդրոց վրայ
և յաջողիլ պատրել պարզամիտներն ի
Քրիստոս միութեան Հայաստանեայց Եկե-
ղեցւոյ և Ազգին : Տ. Մատթէոս Արքա-
դան՝ այսո՛ւ անմուսանալի յիշատակ մը
կիթողու Ազգիս , և մեք ուրախ եմք ա-
պաքէն՝ մեր միջնորդ գտնուելուն վրայ :

Հ Ս ԱԼԱՃԱՃՆԱՆ

Զ Ե Կ Ո Ւ Տ Ո Ւ Մ Ն

Ամենայն խնդիր՝ որ պատմութեան
կը վերաբերի՝ պատմութեան վերլուծ-
մամբ կը պարզուի և կը լուծուի :

Այս տեսութեամբ , ահա՛ , սոյն
դործոյս մէջ՝ ջանացի Աղթամարայ եւ
Սոյ կաթուղիկոսական դարաւոր խոն-
դիրներն վերլուծելի դիւրութիւն կար-
գադրութեան նոյն խնդրոց վասն մի-
ութեան Ազգիս և առաքելական Ս .
Եկեղեցւոյս Հայաստանեայց :

Պարտք կը համարիմ խորին շնորհա-
կալութիւնս յայտնել առ Ս ե ծ . Համ-
բարձում էֆէնտի Ալաճաճեան Տէր և
Խմբագիր Փունջ Ազգային պատուա-
կան լրագրոյն՝ որոպն աշխատասիրու-

Թիւնս իւր Թերթին մէջ ընդունեց , և
յոժարակամ յանձն առաւ առանձինն
եւս հրատարակել :

ՄԱՏԹԷՈՍ ԵՊԻՍ . ԻԶՄԻԲԼԵԱՆ
ՄԻ-Ք-Ն Մ-ՅԷ ԱԲ-Խ-Յ Ս. ԷԷԴ-ՆՆԷ

21 Անգամբեր 1881

Ի Նոր - Թաղ

յիւսկիւտար

Կ . Պօլսոյ

Յ Ա Ն Կ

ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅ Ս. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Հաստատութիւն — Անկախութիւն —
Իշխանութիւն եւ իրաւասութիւն —
Պաշտօն եւ պարտաւորութիւն — Հայ-
րապետական կոնդակ առ Տ. Ներսէս
Բ. Պատրիարք Կ. Պօլսոյ — Ս. Էջմիա-
ծիւն Մայր աթոռ — Պանդխտութիւն
Հայրապետական աթոռոյ յայլ եւ այլ
տեղիս — Դարձ Հայրապետական ա-
թոռոյ ի Ս. Էջմիածիւն : Երեւ 5-266 :

ԱՂԹԱՄԱՐ

Ակիզքն Կաթուղիկոսութեան Աղ-
թամարայ — Նշովք եւ արձակումն —
Տ. Նիկողայոս , Տ. Թովմա եւ Տ. Խա-
չատուր Կաթուղիկոսունք Աղթամա-
րայ — Կանոնագրութիւն վանուց Աղ.

Թամարայ — Կոնդակ Տ. Տ. Ներսէս
Ե. Հայրապետի ամենայն Հայոց —
Պայմանագիր թեմական Երեսփոխա-
նաց Աղթամարայ — Օժումն Տ. Պետ-
րոս (ԴԷ-ԸԷ-Ը) կաթուղիկոսի և սպա-
նումն և ինքնընտիր կաթուղիկոսու-
թիւն Տ. Խաչատուր Եպիսկոպոսի :
Երես 267 - 424 :

ՍԻՍ

Սկիզբն կաթուղիկոսութեան Սոյ —
Տ. Տ. Փիլիպպոս Հայրապետ ամենայն
Հայոց և Տ. Ներսէս կաթուղիկոս Ար-
սոյ յԵրուսաղէմ — Տ. Աւետիք Պատ-
րիարք Կ. Պոլսոյ և Տ. Մատթէոս կա-
թուղիկոս Սոյ — Սկզբնաւորութիւն
Աջապահեան ցեղին — Տ. Աբրահամ
ստպական Եպիսկոպոս Բերիոյ — Ա-
րարք Տ. Միքայէլ Ա. և Բ. կաթու-
ղիկոսաց Սոյ — Խրիմեան Ի Արս —
Վախճան Տ. Կիրակոս Բ. կաթուղի-

կոսի Սոյ և ինքնընտիր կաթուղիկոս-
սութիւն Տ. Նիկողայոս Եպիսկոպոսի :
Երես 425 - 504 :

Նոր ընտրութիւն Հայրապետի Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ

Վախճան Տ. Տ. Մատթէոս ամեն-
նայն Հայոց կաթուղիկոսի առաջնոյ —
կրկին նամակք Արնօղի սուրբ Էջ-
միածնի — կաթուղիկոսական Յանձ-
նաժողով և իւր տեղեկագիրքը — Պատ-
րիարքական պաշտօնագիր առ Արնօ-
ղըն — Եկեղեցական Վիճակային ժո-
ղով և իւր վճիռք նկատմամբ Տ. Խա-
չատուր և Տ. Նիկողայոս ինքնընտիր
կաթուղիկոսաց Աղթամարայ և Սոյ —
Հայրապետական բացարձակ ընտրելի
Թուրքիոյ Հայոց Տ. Գէորգ Արքեպիս-
կոպոս Պրուսայի — Պատգամաւորք
Թուրքիոյ Հայոց — Վկայագիր և կոն-
գակ և հրահանգ պատգամաւորաց —

Պատրիարքական պաշտօնագիր առ Ար-
նօղն — Համազգական պատգամաւո-
րաց Ժողով ի Ս. Էջմիածին — Ընտ-
րութիւն Տ. Տ. Գէորգ Աբքեպիակո-
պոսի Պրուսայու ի Հայրապետութիւն
ամենայն Հայոց — Գալուստ նորընտիր
Հայրապետին ի Կոստանդնուպօլիս —
Ուղերձ Հայ խմբագրապետաց — Ե-
կեղեցական Մասնաժողով և յարաբե-
րական կանոնագիր — Կրկին գրու-
թիւնք Աղեկսանդր կայսեր Ռուսաց
առ նորընտիր Հայրապետն — Պաշտօ-
նագիր առ Տ. Պօղոս Բ. Պատրիարք
և պատրիարքական պաշտօնագիր առ
Հայրապետն Հայոց վասն Դ-Ը-ՅԷՆԷ-
ՅԷ — Ուղեւորութիւն Հայրապետին
Հայոց ի Ս. Էջմիածին — Ուղերձ Բա-
րունակ պէյի Ֆէրուխեան — Չեռնա-
գրութիւն և օծումն նորընտիր Հայրա-
պետին : Երես 501 - 674 :

Շարունակութիւն կարուղիկոսական խնդրոց Աղբամարայ Է. Սոյ

Պատրիարքական կոնդակ նկատմամբ
ինքնընտիր կաթուղիկոս Տ. Նիկողայոս
Եպիսկոպոսի — Գալուստ Տ. Նիկո-
ղայոս Եպիսկոպոսի ի Կ. Պօլիս և ըս-
տեքագիր նորա առ Ազգային ժողո-
վըն — Ժողով եօթն զինակաւոր Ե-
պիսկոպոսաց և տեղեկագիր նոցա —
Տեղեկագիր և ծրագիր կանոնաց սլաւո-
րիարքական Խառն ժողովոյ նկատ-
մամբ կաթուղիկոսութեանց Աղթամա-
րայ և Սոյ — Հայրապետական կոն-
դակ առ Տ. Պօղոս Բ. Պատրիարք —
Դարձ Տ. Նիկողայոս Եպիսկոպոսի ի
Սիս — Գալուստ Տ. Սարգիս Աբքե-
պիսկոպոսի Զաւարեան ի Կ. Պօլիս —
Նամակ Սափֆէթ Փաշայի առ Հայրա-
պետն Հայոց — Հրաժարումն Տ. Պօ-
ղոս Բ. Պատրիարքի — Ընտրութիւն
ի պատրիարքական տեղապահութիւն
Տ. Արիստակէս Եպիսկոպոսի — Դարձ

Տ. Սարգիս Արքեպիսկոպոսի Զաւարեան ի սուրբ Էջմիածին — Կոնդակ պատրիարքական Տեղապաշի առ վիճակայինս Կիլիկիոյ՝ նկատմամբ Տ. Նիկողայոս Եպիսկոպոսի — Հրաժարումն պատրիարքական տեղապաշի և ընտրութիւն Տ. Մկրտիչ Արքեպիսկոպոսի Խրիմեան ի պատրիարքութիւն Կ. Պօլսոյ — Հայրապետական Կոնդակ առ նորընտիր Պատրիարքն — Երկրորդ դալուստ Տ. Նիկողայոս Եպիսկոպոսի ի Կ. Պօլիս — Վերջնական օրոշումն վասն սկզբան ընտրական օրինաց կաթողիկոսացն Աղթամարոյ և Սոյ — Յարաբերական Յանձնախումբ : Երես 675 - 857 :

Կարուղիկոսական ընտրութիւն Սոյ

Հնթացք Քաղաքական ժողովոյ և Տ. Աման Եպիսկոպոսի Սէֆէրեան ի կաթողիկոսական ընտրութեան Սոյ — Մրադիր Յարաբերական Յանձնախումբ

բին — Ընտրութիւն Մարաշցի Տ. Մը-
կըրտիչ Եպիսկոպոսի ի կաթուղիկո-
սութիւն Սոյ, փաւերացումն և օ-
ժումն — Հայրապետական հեռագիր
առ Տ. Մկրտիչ Պատրիարքն — Հայ-
րապետական կոնդակ առ Տ. Մկրտիչ
Արքադան Մարաշցի եւ պատասխանի
Նորին առ Հայրապետն — Եպիսկո-
պոսական ուխտ և ուխտագիր Տ. Ներ-
սէս Եպիսկոպոսի Վարժապետեան —
Պաշտօնագիր Քաղաքական ժողովոյ ի
պատասխանի Հայրապետական հեռա-
գրոյն — Հայրապետական կոնդակ ի
պատասխանի նոյն պաշտօնագրոյն Քա-
ղաքական ժողովոյ — Յանձնաժողով
կաթուղիկոսական կոնդակի խնդրոյն,
տեղեկագիր նորա եւ իրօտամնագիր Տ.
Մկրտիչ Արքադանի — Պաշտօնագիր
Ազգային ժողովոյ ի պատասխանի Հայ-
րապետական կոնդակին : Երեւ 858
- 1006 :

Կարուղիկոսական վաւերացումն
Աղթամարայ

Պաշտօնանկութիւն Տ. Պետրոս (դէ-ւ-
դէ-ւ) Կաթուղիկոսի Աղթամարայ եւ
ինքնընտիր Կաթուղիկոսութիւն Տ. Խա-
չատուր Եպիսկոպոսի — Սպանումն Տ.
Պետրոս պաշտօնանկ Կաթուղիկոսի —
Քննութիւն սէրագործութեան սպան-
ման Տ. Պետրոս Կաթուղիկոսի — Տե-
ղեկագիր քննիչ Եպիսկոպոսաց եւ պաշ-
տօնագիրք Բ. Դռան — Կասկած
մասնակցութեան ի նոյն սէր Տ. Խա-
չատուր Եպիսկոպոսի եւ քանի ինչ միա-
րանից Աղթամարայ — Ա. վճիռ Եկե-
ղեցական Վիճակային Ժողովոյ — Գա-
լուստ Տ. Խաչատուր Եպիսկոպոսի ի
Կ. Պօլիս եւ բողոքագիրք նորա առ
Ազգային Ժողովն եւ առ Վարչու-
թիւնն — Բ. եւ Գ. վճռագիրք Եկեղե-
ցական Վիճակային Ժողովոյ — Հայ-
րապետական Կոնդակ առ Տ. Ներսէս
Բ. Պատրիարք վասն Աղթամարայ եւ

Ասոյ կաթուղիկոսութեանց — Պաշմա-
նագիր ստորագրեալ ի Տ. Խաչատուր
Արքազանէ — Տեղեկագիր եւ հար-
ցում Տ. Ներսէս Բ. Պատրիարքի առ
Ազգային Ժողովն — Որոշումն Ազ-
գային Ժողովոյ — Թ. Է. Է. առ Բ. Դու-
ռըն եւ պատասխանի Բ. Դուռն —
Վերջնական որոշումն Ազգային Ժո-
ղովոյ եւ փաւերացումն Տ. Խաչատուր
Արքազանի ի կաթուղիկոսութիւն Ազ-
թամարայ — Դարձ Տ. Խաչատուր
Արքազանի յԱզթամար : Երեւ 1006 -
1068 :

Կարուղիկոսական պաշտօնա-
վարութիւն Տ. Մկրտիչ Արքազանի

Ազգրնական ընթացք Տ. Մկրտիչ
Արքազանի եւ քարոզ տարեմատեան —
Ազմուկ Ստեցոսց ի Տաճարի փանայ
Ասոյ — Տեարակ Տ. Մկրտիչ Արքա-
զանի յանուն Կէլիկէ-նըն է-բ-բը քէ -է-
ճ-յէ — Վերջաբան տեարակին —

Զու Տ. Մկրտիչ Արքազանի ի Ան ի
 Քերիտան և շորս առաջարկք — Հրա-
 հանգ Արիկիոյ փինակաց — Պայմա-
 նաւոր հրաժարական Տ. Մկրտիչ Արք-
 քազանի — Տեղեկագիր Վարչութեան
 վասն առաջարկութեանց և ընթացից
 Տ. Մկրտիչ Արքազանի — Որոշումն
 Ազգային Ժողովոյ — Որոշումն ըն-
 դունելութեան հրաժարականի Տ. Մը-
 կրտիչ Արքազանի ի Խառն Ժողովոյ —
 Հարցումն Տ. Ներսէս Բ. Պատրիարքի՝
 նկատմամբ առաջարկութեանց Տ. Մը-
 կրտիչ Արքազանի և ընդունելութեան
 հրաժարականի նորին — Վճռական
 որոշումն Ազգային Ժողովոյ նկատմամբ
 առաջարկութեանց Տ. Մկրտիչ Արքա-
 զանի — Պաշտօնագիր Խառն Ժողովոյ
 առ Տ. Մկրտիչ Արքազան և պատաս-
 խանագիր նորին — Վերջնական պաշ-
 տօնագիր Խառն Ժողովոյ առ Տ. Մկր-
 տիչ Արքազան — Փալուստ Տ. Մկր-
 տիչ Արքազանի ի Կ. Պօլիս և տեղե-
 կագիր թեմական Ժողովելոյ Ասոյ —

Նիստ վարչական խորհրդոյ յ' 30 Նոյեմբերի — Տեղեկագիր Արօնային առ Տ. Ներսէս Բ. Պատրիարքըն և կրկին պաշտօնագիր Պատրիարքի առ Տ. Մկրտիչ Արքազան և պատասխանագիր նորին — Քննադատութիւն պատասխանագրոյն — Շրջաբերական գիր Տ. Մկրտիչ Արքազանի առ փնակայինս Կիլիկիոյ — Քննադատութիւն Շրջաբերական գրոյն — Խորէական արարք և ջանք Տ. Մկրտիչ Արքազանի առ ի ստանալ զՊէր-Քէ — Յաջողի և ստանայ զՊէր-Քէ — Փոփօեալ և յապաւեալ առանձնաշնորհութիւնք ի Պէր-Քէ — Տեսակցութիւն Տ. Ներսէս Բ. Պատրիարքի ընդ Տ. Մկրտիչ Արքազանի և Հետեանք — Կազմութիւն խառն յանձնախմբի ի վարչական խորհրդոյ առ ի ծրագրել զկանոնագիր Սոյ վանուց : Երես 1068 - 1281 :

Եզրակացութիւն , երես 1281 :

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՎՐԻՊԱԿՔ

Էջ	Տող	Սխալ	Ուղիղ
1	8	1870	1871
14	8	բազմեցան	բազմեցաւ
52	4	աւարտեալն	աւարտեալն
62	13	Եբել-գոթո-	Եբել-գոթո-
72	1	Բարեկէտ-	Բարեկէտ-
7	1-2	Բարեկէտ-	Բարեկէտ-
88	19	ւանք	ւանք
92	10	Կաղաթոք	Կաղաթոք
95	6	91. Բ. 91. 32 (86)	91. Բ. 91. 22. (86)

98	17	Մաղթեթաց	Մաղթեթաց	ԺԳ.
147	9	Ջամբե	Ջամբա	
155	3-4	Միխայէլ Ասորի երես 471 [*])	Միխայէլ Ասորի երես 471 և Հեթում ^Ժ պատ- միչ երես 79 [*])	
155 ի ծանօթ.	5	երկու	երեք	
201	7	ողորան	ակորան	
204	7	Եկեղեցական ընդհա- նուր ժողով		
211 ի ծանօթ.	13	Կայնովն	աւելորդ ձայնովն	
»	14	ձատարուի	Կատարուի	
228	8	Մաղթամար	ի Ջորոյ վանա եւ Մաղ- թամար	

254	10	անոթ	անոթ
255	1	Մօր	Մօր
251	11	Հիւսիւսէն Մասիս եւ Հարաւէն Արագած	Հարաւէն Մասիս եւ Հիւսիւսէն Արագած
»	14	Եւսագմբէթ	Երկնահանգէտ
279 ⁶	3-6	Բաշկալ	Բաշկալ
294	2	1410	1409
295	2	1410	1409
298	9	1462	1461
»	10	Շահանշահ	Չահանշահ
299	9	1463	1462
305	18	1755	1761

306	1	1762	1761	ԺԵ
320	Ժաննօթ. 3-4	աւան	աւագ	
382	12	բստ արած	բստ արած	
386	Ժաննօթ. 10	գԼ. 12. (38)	գԼ. 12. (28)	
395	» 2-3	Ժ կարգ բերելու համար:	Ժ կարգ բերելու համար: (Տես Առեփ . ՕրրէԼ . հասար Բ. գԼ. ԾԲ. (32) :	
»	» 4-5	հիշող 986 թ աւականին. (Տես ՕրրէԼ . հասար Բ. գԼ. ԾԲ. (32) :	հիշող 986 թ աւականին :	
401	14	—հնչողն—տ է	—հնչողն—տ է	
461	Ժ Ժաննօթ. 1	4185	4185	
»	» 2	1755	1754	

484

858

605

665

775

891

895

1115

1124

1158

1161

1232

1249

4 17 էՆ

10 այՆ

15 ԻԱԱԻԱՄԲ

4 Ե Ե Մարա

1-2 արժի

6 Նէո Լ. Դ.

15 Նիսա Լ.

15-16 Եկեղեցական

15 Նախառեւերու

14 Վեցերեքէք

16 Երջն-հան

16 Ներքեքիք

14-15 Հերառեւապէտ

17 ԻՆ

այՆ

ԻԲԱԻԱՄԲ

Ե Ե Մարա

շարժի

Նէո Լ. Դ.

Նիսա Լ. Դ.

Եկեղեցական

Նախառեւերու

Վեցերեքէք

Երջն-հան

Ներքեքիք

Հերառեւապէտ

ՆԱԽԱԲԱՆ

Ազգային Երեւոյի տնտեսական Ժողովոյ 1870 Օգոստ. 28-ի նիստէն սկսաւ յուղուիլ Սոյ խնդիրն թէ՛ նոյն Ժողովոյն մէջ, և թէ՛ հրապարակին վրայ, և ուր ուրեմն կարծուեցաւ թէ մարաշցի գեր. Տ. Մկրտիչ Եպիսկոպոսին 1870 հոկտ. 27-ին Սոյ կաթողիկոս ընտրուելովն (տես բացումն 1870 ամին ԼԴ. նիստ Ազգ. Ժողովոյ երես 549 էջ Ա.) և նոյ. 12-ին Ազգային Ժողովէն վաւերանալովն (տես բացումն 1870 ամին ԼԴ. նիստ Ազգ. Ժողովոյ) և նոյ. 28 կիւրակէ օր կաթողիկոս օծուելովն (տես համարատուութիւն Բաղ. Ժողովոյ 1871-1872 ամի

երես 14 էջ Բ.) խնդիրը լուծ-
ուած և վերջացած է. սակայն
ճշմարիտ է ըսել թէ աւելի եւս
կնճռոտեցաւ խնդիրը, եւ ինը
տարիներ Ազգ. վարչութեան և
Մկրտիչ Սրբազանի միջեւ բանա-
կցութեան նիւթ ըլլալէ վերջ այս-
օր վերստին հրապարակ ելած է:

Ստոյ խնդիրն առանց իւր ծագ-
ման պատմութիւնը սերտելու ի
զուր է զայն լուծել ճգնիլը, ի
զուր է և վերջնական եզրակա-
ցութեան մը յանգելու համար ե-
ղած ջանքը. ասոր համար էր որ
1870 օգոստ. 28էն մինչեւ 1872
թուականին վերջերը Ազգ. Ժո-
ղովին մէջ և հրապարակին վրայ
բազում տարածայնութիւն և շը-
փոթ յարոյց, և ոչ նուազ առիթ
մատակարարեց կրից յուզման:

և ալ անկէ ետքը լուրջ տրամա-
բանութիւնը չէր որ խնդիրը իւր
քննադատութեան բովէն անցընել
կուզէր, այլ կիրքը, որ յուզած
էր մտքերը, և տիրած՝ գաղափա-
րաց վրայ: Այսօր եւս խնդիրն
տակաւ առ տակաւ այն վիճակին
կսկսի հասնիլ, և թերեւս այն
ժամանակէն աւելի փնասակար ըլ-
լայ Ազգին:

Արդ՝ ըստ որում խնդիրն ունի
իւր պատմութիւնն, ըստ որում
քիչերը տեղեակ են անոր, և ըստ
որում քար գայթակղութեան ե-
ղած սոյն խնդիրը իւր այս վի-
ճակը պիտի շարունակէ ի փնաս
եկեղեցւոյ՝ եթէ դեռ եւս յա-
պաղէ պատմութիւնը իւր վճիռը
տալ: Հետեւապէս ձեռնարկած
եմք խնդիրն պատմական տեսու-

Թեամբ ներկայել հասարակաց ի
մի անգամ և ընդ միշտ լուծու-
մըն խնդրոյն . և որպէս զի Սոոյ
խնդրոյն ինչ ըստը դիւրմբունելի
ըսայ, հարկ համարեցինք նախ
Հայաստանեայց Առաքելական Ե-
կեղեցւոյ և կամ որ նոյնն է ա-
մենայն Հայոց Հայրապետութիւ-
նըն . Բ. Աղթամարայ և Գ. Սոոյ
վանահայր փիճակաւորաց կաթո-
ղիկոսութիւնն իրենց պատմու-
թեամբը քննութեան առնուլ , և
անոնց ամեն մէկին առանձինն
ունեցած իրաւասութեան սահ-
մանը , պաշտօնն ու պարտաւո-
րութիւնը ցուցնել , որ միայն
կրնայ լուծել խնդիրը և վերջա-
ցընել :

21 յունվար 1881

Կ . Պօլիս

ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՐԵԼԱԿԱՆ

ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Եւ Աղքատար ու Սիւ

Հայրապետութիւն Հայրապետեայ
Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ

Ամենայն Հայոց Հայրապետութիւնը կսկսի Թաղէսս և Բարթուղիմէոս Առաքելոց յաջորդ Հայաստանեայց Երկրորդ լուսաւորիչ Գրիգորիոսէն, որ համայն ազգին կոչմամբը հաստատեցաւ յայն պաշտօն Հայրապետութեան և հոգեւոր Տէրութեան ազգին և գլուխ կառավարութեան Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ, ինչպէս կը գրէ ժամանակակից

պատմիչն Ագաթանգէղոս ի ՃԺԱ.
(111) գլուխն պատմութեան իւ-
րում: Իսկ Թագաւորն Տրդատիոս
հանդերձ միաբանութեամբ կնաւ
իւրով Աշխէն տիկնաւ, և քերթ
Խոսրովիդ խտով, հրաման ետ ի
ժողով կոչել միաբանութեամբ ա-
մենայն զօրաց իւրոց: Եւ վաղ-
վաղակի հասանէին ի ժամագիրն
ի կողմանց ըստ հրամանին՝ յԱյ-
րարատ գաւառ ի վաղարշտպատ
քաղաքն: Քանզի և Թագաւորն
չու արարեալ անդր հասանէր:
Եւ կուտեցան զօրքն ամենայն և
մեծամեծք և կուտակալք, դա-
ւառակալք, պատուաւորք, պատ-
ուականք, զօրավարք, պետք և
իշխանք, նախարարք և աղատք,
դատաւորք և զօրագլուխք, հա-
նալ կային առաջի Թագաւորին:

« Խորհուրդ ի մէջ առնոյր թա-
գաւորն ընդ ամենեւին, փութալ
հասանել՝ բարեաց գործոցն թա-
ռանդաւոր լինել: Եկայք, ասէ,
հեպեսցուք՝ զայս զառաջնորդ-
կենաց մերոց առեալ մեզ յԱս-
տուծոյ գերիգոր: Հովիւ կացու-
ցանել: զի լուծաւորեացէ զմեզ
մկրտութեամբ, և նորոգեացէ օ-
րէնսսւսոյց խորհրդովն Արարչին:
Իսկ Գրիգորն ոչ ունէր յանձին
զայս առնուլ զմեծ պատիւ Քա-
հանայապետութեանն, ասէ, ոչ
կարեմ հանդարտիլ վասն անչա-
փակալ բարձրութեանն զօրել,
զի անպատում է այն պատիւ Քր-
իստոսոսաւոր փառացն առաջ-
նորդութեան միջնորդել ընդ Աստ-
ուած և ընդ մարդիկ, այլ զար-
ժանին խնդրեալ գտցեն: »

« Իսկ անդէն տեսիլ սքանչելի
յԱստուծոյ երեւեալ թագաւորին ,
տեսանէր զհրեշտակ Աստուծոյ՝
զի խօսէր ընդ նմա , թէ պարտ
է ձեզ զԳրիգոր վիճակեցուցա-
նել առանց յապաղելոյ ի Քահա-
նայութիւն , զի լուսաւորեսցէ
զձեզ մկրտութեամբ : Նոյնպէս
և երեւեալ Գրիգորի հրեշտակի
Աստուծոյ , զի մի՛ իշխեսցէ ինչ
պնդել յամատիլ վասն այնր , զի
ի Քրիստոսէ է այդ քեզ հրամայ-
եալ : Իսկ նա հաւանեալ վաղ-
վաղակի բարրառեալ ասէր , թէ
կամք Աստուծոյ կատարեսցին : »

Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ ,
այսպէս յատուկ հրաւիրմամբ Աս-
տուծոյ և կամօք ազգին կը կոչ-
ուի Հայաստանեայց Հովուապե-
տութեան պաշտօնին , և կը սա-

րիոյ Սուրբ Ղևոնդիոս Արքեպիս-
 կոպոսէն ի ներկայութեան բա-
 զում Եպիսկոպոսաց, ձեռնադրու-
 թեամբ նուիրագործուելով՝ (Տես
 պատմ. Ագաթանգեղեայ գլուխ
 ՃԺԲ (112) ՃԺԳ (113) և ՃԺԴ
 (114) կը յաջորդէ Թադէոս և
 Բարդուղիմէոս Ս. Առաքելոյ Հա-
 յաստան աշխարհի առաջին լու-
 սաւորիչներուն . և մկրտելով Տըր-
 դատ Թագաւորը, պալատական-
 ները, նախարարները և ժողո-
 վուրդը կերպապէս ի-ճ-ի-ն-ձե Հա-
 յաստանեայց Սուրբ Եկեղեցւոյ
 կազմութիւնը իւր-ի ճ-ն-ն-ւ-լ անոր
 ղՅԻ-... ԲԷԻ-..., եւ հիմն դնելով՝
 Թադէի և Բարդուղիմեայ քարո-
 զութիւնքը, որք արդէն իրենց
 սերմը պահած էին Հայաստանի
 մէջ :

Կռապաշտութեան կործանման
ժամը կը հնչէ, և Քրիստոնէու-
թիւնը, որ երեք հարիւր տարիի
չափ կը հալածուէր, կը պարզէ
իւր յաղթական խաչանիշ գրոշը,
և իւր հովանեաց տակ կառնու
ղաշխարհն Հայոց,
. և Քրիս-
տոնէութիւնը կը լլայ տիրող կը-
րօնք Հայոց աշխարհին
. մէջ. և Աստուած-
ընտիր Հայրապետն Գրիգորիոս
ի սիրտ և ի հոգի անպատում
բերկրութեամբ լցեալ՝ Հայաստան-
եայց Ն-Է-Ք-Ե-Ն Ք-հ-Ն-յ-դ-Ե-Գ-Ե-Ք-Ե-Ն
վարչութեանը գլուխն անցած՝ կը
կառավարէ ազատ եկեղեցին Հա-
յոց ինքուրոյն ազատ և անկախ
իշխանութեամբ իւր ձեռնասուն
պաշտօնէից Եպիսկոպոսաց- գոր-

Ժակցութեամբ և երիցանց օգ-
նականութեամբ, Քրիստոսի 302
թուականէն մինչեւ 332 թուա-
կանը, առաջնորդած զմիջնագլուխ
Բուճ խնդրոյն, այն է ա-
մենայն Հայոց Հայրապետին թ-
րաւասութեան խնդրոյն քննութեանը
չձեռնարկած՝ հախճապէս
հարկ համարիմ եկեղեցւոյ Հայ-
րապետական կամ Պատրիարքա-
կան իշխանութեան ծաղման ժրայ
կարճ ի կարճոյ պետութիւն մ'ը-
նել, որպէս զի Բուճ խնդիրը
այնպէս բացատրուի որ պարզ
մեկին և գիւրդմբունելի ըլլայ
եւ ահաւասիկ .

Եկեղեցւոյ կառավարութեան
համար ի Քրիստոսէ և յառաքե-
լոց սահմանեալ պաշտօնէութեան
դասակարգութիւնն է Եղեկեղ-

---ԲԻ-ՆԸ, ԵՐԵՐ-ԲԻ-ՆՆ Լ ՍԵՐԻ---ԲԻ-ՆԸ,
 Եպիսկոպոսութիւնը առա-
 քելոց յաջորդութիւնն ըստով
 իւրաքանչիւր Եպիսկոպոս առան-
 ձինն իւր թեմք կը կառավարէր
 օգնականութեամբ քահանայից և
 սարկաւազաց և Եպիսկոպոսներ
 միահաղոյն դարձակցութեամբ մի-
 մեանց կը կառավարէին ընդհա-
 նուր Եկեղեցին մի և նոյն հաւա-
 սար իրութեամբ և տրամօնութեամբ:
 Այլ սակայն երբ հետզհետէ Ե-
 կեղեցին ընդարձակեցաւ, ողջոյն
 ազգեր ընդունեցին Քրիստոնէա-
 կան կրօնը, և նոյն ազգաց կա-
 ռավարութեան վերաբերեալ աշ-
 խարհաց մէջ տխրող կրօնքն ըլ-
 լալու էական ոյժն ու զօրութիւնն
 առաւ՝ մէկ կողմանէ արքայանիստ
 և զլիսաւոր քաղաքաց ի պատիւ,

և միւս կողմանէ մանաւանդ ընդարձակեալ Եկեղեցւոյ կառավարութիւնը դիւրացնելու համար մէկ քանի մայր քաղաքաց Եպիսկոպոսներու իշխանութեան առաւելութիւն կամ ընդարձակութիւն մը և նոյն քաղաքին հետ անմիջական յարաբերութեան մէջ գտնուող Եպիսկոպոսաց վրայ իրաւասութիւն մը ունենալու պէտքը շորրորդ դարուն սկիզբէն երեւան եկած էր արդէն : Այս պէտքը դամ քան զդամ զօրանալով Անտիոքայ, Աղէքսանդրիոյ, Հռովմայ (որք հռովմէական կայսրութեան մայրաքաղաքներն էին), Երուսաղէմի (ի պատիւ և ի մեծարանս Քրիստոսի) և Կոստանդնուպօլսոյ (զոր մեծն Կոստանդիանոս շինելով երկրորդ մայրաքա-

շաք ըրաւ) Եպիսկոպոսները Հայ-
րապետ կամ որ նոյնն է Պատրի-
արք անուամբ պատուեցան , և
իրիւ նախաթող Եպիսկոպոս կամ
լաւ եւս է ըսել Եպիսկոպոսապետ
իւրաքանչիւրն իրեն տեսչութեանը
պատկանեալ Եկեղեցւոյն կառա-
վարութեան գլուխը բաղմեցան ,
որոյ վրայ կը տարածէր իւր իշ-
խանութիւնը , և որոյ թեմերուն
Եպիսկոպոսներն իւր իրաւասու-
թեան ներքեւ էին , որոց գործա-
կցութեամբ կը վարէր իւր Հայ-
րապետական իշխանութիւնը և
կը հովուէր իւր հօտը :

Պէտք է գիտնալ որ այս գլու-
խաւոր Եպիսկոպոսը իրենց Տես-
չութեան պատկանեալ Եկեղեցւոյն
Յ-Ն-ԻԷ - Ը-Դ-Է - ԴԻ - ԲԷ - կը կոչուէին
ի վսեմականն յայն պաշտօն Հայ-

բապեւորութեան կամ Պատրիար-
քութեան, և այս կերպ ընտրու-
թենէն կ'առնուին իրենց իշխա-
նութեան հեղինակութիւնն, և
իրենց թեմական եպիսկոպոսաց
վրայ իրաւասութիւն ունենալու
իրաւունքը, ինչպէս թեմական
եպիսկոպոսներն իրենց վիճակաց
եկեղեցւոյն ձայնովը կ'ընտրը-
ուէին և հաւանութեամբ իրենց
եպիսկոպոսապետին կ'հաստատ-
ուէին:

Այս կերպով ի Քրիստոսէ և
յառաքելոց անտի նորա հաս-
տատուած եկեղեցւոյ պաշտօնէ-
ութեան գաղափարդութիւնը վե-
րին պաշտօնէութեան յաւելուած
մ' ունեցաւ Հոգեւոր-Բնիկ կամ
Պատրիարք-Բնիկ, որ գլուխն ան-
ցաւ եկեղեցւոյ պաշտօնէութեան:

հոխացեալ իրաւասութեամբ և
իշխանութեամբ :

Այս է, ահա՛, Եկեղեցւոյ Հայ-
րապետական կամ Պատրիարքա-
կան իշխանութեան ծագման ըս-
կիւղը, կազմաւորութիւնը և հաս-
տատութիւնը, զոր քրիստոնէա-
կան Եկեղեցւոյ վաւերական ան-
խառն պատմութիւնը կը հաս-
տատէ և մեզ կը հասցնէ :

Բաւական կը համարիմ առ այս
ի վկայութիւն կոչել Նիկիոյ ա-
ռաջին սուրբ ժողովոյն վեց և
եօթներորդ կանոնները, որովք
սուրբ ժողովը Եկեղեցւոյ պէտ-
քին առաջ կերպարանք առած և
զօրութիւն ստացած Հայրապե-
տական կամ Պատրիարքական իշ-
խանութեան այս կազմութիւնը
վաւերեց :

Կանոն եօթներորդ. — Ենթիւ.
Կոպտան երուսաղէմի ըստ պաշտ
ջին սովորութեան երեւելի էր. —
մեծ արեւցիտի. —

Հետաքրքիր ընթերցողը քանի
որ չտեսնէր Տիեզերական տուրք
ժողովի մը. — Նիկիոյ ժողովոյն —
կանոնական սահմանադրութեան
մէջ. Հայաստանեայց Հայրապետ
տութեան պաշտօնակէս անուան
նո՞ւմը իրաւամբ անշուշտ և ան
համբեր կտպասէ լսել Անոր հաս
տատութեան վաւերական պատ
մութիւնը. իրաւունք, բայց սա
կաւիկ մի համբերութիւն, ահա
պիտի սկսիմ գրել և գրիլ.

Հայաստանեայց առաքելական
եկեղեցւոյ — Ե-Է-Է-Է խըն
դիր եղած է ապաքէն անցեալ
դարերու եկեղեցական պատմու.

թեան մէջ, և թէպէտ շատոնց
իւր լուծումն առած է, բայց ըստ
որում Յունական մանաւանդ Հը-
ռովմէական եկեղեցիք տակաւին
դադրած չեն խնդիր ընելէ, և
ըստ որում ցաւօք սրտի կը տես-
նենք՝ որ վերջին ժամանակներս
եկեղեցական պատմութեան գի-
տութիւնը ոչ միայն աւանդուելէ
դադրած է ի մեզ, այլ և անոր
վերծանութիւնն իսկ գրեթէ ան-
կարելի որ համարուած, կարծէ
ուրեմն որ մեր Հայաստանեայց
և կաթողիկէ ուղղափառ եկե-
ղեցւոյ համար արդէն աւարտ-
եալ սոյն խնդիրն՝ իւր պարա-
գաներովն և պատմութեան տը-
ռած վնասգրովը հասարակաց
ուշադրութեանն յանձնենք:

Պատմական օտոյդ ճշմարտու-

Թիւն մ'է Թէ՛ Սուրբ Գրիգոր Լուսաորիչ, Կեոարիոյ Ս. Ղեւոնդիոս Արքեպիսկոպոսէն ընդունեց ձեռնադրութիւնք, ինչպէս ըսինք ի վեր անդր. բայց միայն ձեռնադրութիւնը՝ և ոչ Թէ Կէ-Ն և Ը-Դ-Բէ-Ն, զի եկեղեցին — Հայ ազգը — ընտրեց և Աստուած կրօնց զնա ի պաշտօն Հովուապետութեան Հայաստանեայց. Իսկ իւր յաջորդը — սուրբ Արիստակէս Հայրապետը —, որ իւր որդին էր, աղաչանօք Տրդատ Թագաւորին, անշուշտ և հաւանութեամբ հօտին իւրոյ, ինք ձեռնադրեց, և կացոյց Եպիսկոպոսապետ ամենայն Հայոց. ահա պատմութեան վկայութիւնք. «Ապա աղաչեաց երանելի Թագաւորն Տրդատ զսուրբն Գրիգոր

րիտա, զի . . . ձեռնադրեսցէ
 տացէ նմա Եպիսկոպոս զսուրբ
 որդին իւր . . . զՌքատակէս: Զոր
 Ինքեան իւր . . . Ինքեան իւր . . .
 էր . . . և յերա նորա կալաւ զտեղի
 հայրենեացն, անդէն նստաւ յա-
 թոռ կաթողիկոսութեան: Հայոց
 մեծաց: (Ազատ. գլ. ճի՛ր (124).
 Որուն յաջորդեցին հետ զհետէ
 Ա. Վրթանէս, Ս. Յուսիկ և Փառ-
 ներսէհ Հայրապետները: Թէ այս
 Հայրապետներն ասորբ Գրիգոր
 լուսաւորչին պէս կեսարիա յէն
 ընդունեցին ձեռնադրութիւնը,
 պատմութիւնը որոշ չէ այս մա-
 տին: (Բաղդատէ սա հետեւեալ
 աղգային պատմչաց զլուսններն
 իրարու հետ: Մովսէս Խորենացի
 գիրք Բ. գլ. ՂԱ. (94), գիրք Գ.
 ԴԼ ԺԱ (14) և ԺԶ (16), Յովհանն

նէս կաթուղիկոս զԼ Թ (9), Ժ
(10), ԺԱ (11) և ԺԳ (13): Սաե-
փաննոս Ասողիկ գիրք բ. գլ. Ա (1),
Բիւզանդ գպրութիւն գ. գլ. 12.
և լն.): Բայց Ս. Ներսէս Ա. (մեծն),
որ Փառնեքսեհի յաջորդն էր,
ինչպէս միաբան կը վկայեն պատ-
միչք, կեսարիայէն ընդունեց ձեռ-
նագրութիւնը, և եղաւ Հայրա-
պետ Եկեղեցւոյն Հայաստանեայց
փրկչական 366 թուականին, և
իւր սրբակեաց կենօքն և ազգ-
օգուտ ու եկեղեցաշէն գործերովն
առաւել քան զառաւել փայլե-
ցուց և պանծացուց Հայոց Հայ-
րապետութիւնը, Երկու տարիէն
վերջը՝ 366 թուականին Արշակ Բ.
Թագաւորն Հայոց և նախարարք
Մեծն Ներսէսը Պատէրք հռչա-
կեցին և որոշեցին որ այլ ևս կե-

սարխայէն ձեռնադրու թիւն առ-
նուլը դադրի, և Հայոց Հայրա-
պետք իրենց եպիսկոպոսներէն
ընդունին զայն, որմէ քանակ
ի նշ ախտոճառներ անդի տը-
ռինն արդեօք այս հանդիպեալն
որոշման. մինչդեռ թէպէտև մեր
Հայապատանեայց Հայրապետք ան-
կախ վարչութեամբ կը կառավա-
րէին զեկեղեցին Հայոց, սակայն
ձեռնադրութեան նաւիրագործու-
թիւնը եւս սարխայէն առնուլը Ս.
Ղեւոնդիոս հաստատ աջաման
առաջարկած էր, ինչպէս կըն-
թեռնունք Տրդատ թագաւորին՝
Ս. Գրիգոր լուսաւորչի ձեռնադ-
րութեան առթիւ առ ինքն
(Ղեւոնդիոս) զրկած հրովարտա-
կին ի պատասխանի գրած նա-
մակին մէջ թէ Ղեւ. հաստատեալ

կայցէ վկայութիւն ի մէջ երկուց
կողմանցս զի պարզեւարարխուն
թիւն նորոգեալ Քահանայապե-
տութեանդ ձերոյդ նահանգիդ
այս ի մէջ կայցէ անշարժ յե-
կեղեցւոյն Կեպարու (Սգ անթ-
դը ԾԺԶ (Կ 6) և զմէն մանչոցս
նա Արդարեւ խնդի՛ր ձեր արեւանի
մայադրութեան և նաբբ քննութեան
լսենք ուրեմն նախ մեր
պատմարան Յովհաննէս կաթու-
ղիկոսին առ այս թագաւորական
և նախարարական որոշումն ի մէջ
բերած պատճառներն և ուստի
մենք մեր քննութեանը ձեռնարկ
կենք մէջդ տասայ դարձից՝ Ս
ճգ Յովհաննէս կաթուղիկոս Աե-
ծին ներառի ի Կեպարիս ձեռ-
նագրութիւն, անոր վրայ ի պա-
հու ձեռնագրութեան և ի զմէն

Աստուածային շնորհաց սքանչե-
լիքը , և սուրբ Հայրապետիս յօ-
գուտ ազգին և Եկեղեցւոյ ըրած
գործքերը եւ բարեկարգական
տնօրէնութիւնները նկարագրելէն
յետոյ կըսէ « Զայսպիսի բարե-
կարգութեան ձեւ և գշուք տես-
եալ ապա թագաւորին և նախա-
րարացն Հայոց , այլ և զխստամ-
բեր վարս նորա ճգնողականս՝ ընդ-
մտի եզին ըստ այլոց ևս ոմանց
և զնա եւս նախակարգել ի պա-
տիւ Պատրիարքութեան : Քանզի
փոքր ինչ յառաջ քան զայս՝ Կոս-
տանդիոս օրդի մեծին Կոստանդ-
ղիանոսի յեփեսոսէ ի Կոստանդ-
նուպօլիս զնշխարս ոսկերաց Յով-
հաննու աւետարանչին փոխեալ ,
և յայնմանէ համարձակութիւն
առեալ Պատրիարք ի Կոստանդ-

Նուպօլիս կացուցանէ : Ապա ըստ
ամին այսմ պատճառի համարձա-
կութիւն և Երուսաղէմացեացն
առեալ զիւրեանցն եւս ամօռ
հաստատէին ի պատիւ Պատրի-
արքութեան՝ իրաւունս համար-
եալ ըստ որում և նմա դոլ տես-
եալ եղեւ Բանին Հօր ծնունդ և
ընդ մարդկան շրջիլ,
Ըստ ամին սակի ապա եւ թա-
ղաւորն Արշակ եւ նախարա-
րութիւնք Հայոց համարձակու-
թիւն առեալ կացուցին ի Պատ-
րիարքութիւն Տանս Թորդոմայ
զՄեծն Ներսէս, փաստս իրաւա-
խոհս ըստ արժանին ի մէջ առ-
եալ զսուրբ առաքեալսն՝ զԲար-
թուղիմէոս եւ զԹադէոս, որք
Ազգանազեանս ազին փճակեցան
ի Տեառնէ քարոզք և աւետարա-

նիչք, և նշխարեալ, ոսկերք նոցա
կան ի միջի մերում, զորոց եւ
զաթոռն իսկ ընկալաւ կենդանի
մարտիրոսն Գրիգորիոս : (Յովհ.
կաթ . 91 . ԺԲ (12) :

Յովհաննէս կաթ ուղիկոսի պատ-
մութեան այս խօսքերէն կը տես-
նանք որ Սղղը զՄեծն Ներսէս
Պատրիարքի ամենայն Հայոց կացու-
ցանելու համար ձակութիւն առած
ըլլալուն պատճառ զտեւր է .

1. Սրբոյն Ներսէսի բրած բաշ-
րեկարգական մեծ գործերը .
2. Անոր սուրբ և ճգնադական
առաքինի կեանքը ,
3. Կաստանդնուպօլսոյ և Երու-
սաղէմի Յունական պատրիարքու-
թեանց հաստատութիւնը ,

Եւ իւր այս որոշման օրինակով
բութեանը փաստ զտեւր է .

1. Թագէտս և Բարթոլոմէոս
Ս. Առաքելոց Հայաստանի աւեր-
տարանիչներն — Նախկին լու-
սաւորիչներն — ըլլալն և անոնց
նշխարեալ սկերտոսին ի Հայս
դանուիլը չ'ըլլա նախ անմահ յոյժ

2. Ս. Գրիգոր լուսաւորիչին սոյն
այս Ս. Առաքելոց ակժոռն յամ
լորդած ըլլալը մշտնջենա պատմութեամբ
և յամ պատճառներն և փաս-
տերը այնպէս մը կներկայացնեն
կատարուած գործը որ իրպէս
թէ՝ անգոր հոգեւոր նախանձոգ
վառուած և կողտանդնու պոխոյ
և երուսաղէմի պատրիարքական
ակժոռոց նորոգ հաստատուելէն
քաջաբեկալ մղուեր է իւր Հով-
ուապետը Պարթեւ անուանելու
և կամ Հայաստանեայց Եկեղեց-
ւոյ առանձինն պատրիարքական

աթոռ սահմանելու որոշման :

Պատմութեան երեւոյթին նա-
յելով՝ այսպէս տեսնողներն կամ
մտածողներն իրենց հաւաստիքն
ունենան թերեւս, բայց ինձ չը
թուիր թէ ազգը միայն կրօնա-
կան տեսակէտով ըրած է այս
տնօրէնութիւնը, այլ քաղաքա-
կան պատճառ ալ ունեցած է .
ուստի կը ներուի ինձ անշուշտ
սոյն պատմական խնդրոյն վրայ
սա հետեւեալ խորհրդածութիւնն
ընել :

Արշակ երկրորդ եւ նա-
խարարք եւ ազգն համայն գի-
տէին անտարակոյս, մանա-
ւանդ թէ՛ պէտք էին գիտնալ
որ՝ սրբոյն Ներսէսի գործունէ-
ութիւնն և սրբակեաց առաքինի
կեանքը՝ Անոր անձնական ար-

Ժանեաց հանգամանքներն էին ,
 և ո՛չ ոք չէր կրնար երաշխաւո-
 րել որ Պրքոյն այս հանգամանք-
 ները՝ զանի Պատրիարք կացու-
 ցանելով՝ Անոր յաջորդացը կրնայ
 անցնիլ , զի ընտրելոյն անձին յա-
 տուկ հանգամանքներն էին , և
 ոչ պատրիարքութեան , որպէս
 զի ի Հայաստան Պատրիարքական
 աթոռ սահմանելու համարձա-
 կութեան պատճառ ըլլային :

Գիտէին որ սուրբ Գրիգոր լու-
 սաւորիչ Ս. առաքելոցն թաղէի
 և Բարթոլղիմեայ յաջորդն և ա-
 նոնց աթոռակալն էր , և իրեն
 վիճակեալ Հօտին — Հայաստան-
 եայց Եկեղեցւոյն - վարչութեանը
 անկախ գլուխն ու ներկայացու-
 ցիչն էր , և իբր այն՝ հրաւիրեալ
 էր Նիկիոյ սուրբ Ժողովոյն , որ

իւր տեղը Արխապանկէսը՝ իւր որ-
դին զըկեց, եւ միայն յետ-գլխո-
ւնէն իտարի-յիւ ընդունելու պայման
հասած էր նշան-դառնութեամբ լինելով
հետագայում . . .

Գիտէին (նաեւ ի պատմութենէ
 թէ՛ Հայաստանեայց սուրբ եկե-
 ղեցւոյ Քահանայապետութիւնն
 և Քահանայապետական
 (սուրբ Էջմիածնի մայր աթոռը)
 յամսուածուստ հաստատեալ էին
 ինչպէս կրնի թեոնուիք արդոյն Գր-
 ըիդորի տեսլեան մէջ. իսկ իսկն
 լուսաւոր ի նմա՝ է ինքն մեծ Քա-
 հանայապետութիւնն ի մէջ ժո-
 ղավրդոցն, օրինակ Քրիստոսի
 պատկերին մարմնանալոյն Քա-
 հանայութեանն օծութեան Աստ-
 ուածորդւոյն և եւ տեղին այն (Ս.
 Էջմիածնի տաճարին տեղը) լիցի

տաճար Աստուծոյ վերայ արդեաւ աշակ
դաժից խնդրեալ անոց ամենայն հան-
ւաածացելոց և իւր ժողովոց խնդրեալ
կամ իւր ժողովոց խնդրեալ (*) և արդեաւ
Եւ ասէ զիս : Արդ զգոյշ
լեր անանգիդ (Հօանգ) և որ քեզ
հանաւորացաւ ի Տեառնէ Երսուսէ
Բրիտանիոյ (և ոչ թէ Ս. Սեղբեաւ
րոսն), ինչպէս կրտսն արք. Հր-
ապետէան Նշք, զի Ս. Սեղբեաւ
րոս ինքն իսկ գիտէր որ չունե-
ցածէն բան մը չէր կրնար եղալ
ուրիշին, և զի գիտէր թէ Բր-
իտանիոյ Հօանգ բաժանաւորը չէր
որ ախարիմակ անասանէն ու-
թիւն մը ընելու իրաւունք ունէր

(*) Ազատանգեղեայ Կաթողիկոս
Պօլիս և դաժ տաղարութեան մէջ կը
դնէ յետ անոց Բազանի տաղարութեան
Տեառնէ և իւր 27-րդ և 28-րդ խնդրեալ

նար : Վատիկանի պապատանկան-
ներն և անոնց սարուկները միայն
կրնան առանկ սուտ շինել), շի-
նեսթիր տաճար անուանն Աստու-
ծոյ՝ որ ցուցաւ ի տեղւոջն, ուր
սիւնն հրեզէն օւնէր զոսկի խա-
րիսին » (Ագաթ. գլ. ձԲ (102),
« Եւ զնկարեալ տեղի տանն Աս-
տուծոյ շինեաց՝ (սուրբն Գրիգոր)
... , և կանգնեաց անդ զսե-
ղանն Քրիստոսի » (Ագ. գլ. ձԵ (120).

Ագաթ անդեղեաց պատմութեան
այս հատուածներուն վրայ ըն-
թերցողաց խորին ուշադրութիւնը
կը հրաւիրեմ :

Հայոց Աստուածակարգ Հայ-
րապետութիւնը քանի որ այս
ամենայն աղատութիւն օւնէր,
և իրապէս պատրիարքական ամեն

արածնութիւն կը վայելէր, ինչ
հարկ տալեց ուրեմն զԱզգը որ
դաւորն ներսէս Պատրիարք կա-
ցուցանէ. այո՛, կար Վ-դ ժը, որ
զհարկն կը ծնանէր, և որ ամե-
նայն հաւանականութեամբ, լա-
ւա է ըսել ստուգիւ՝ մեր Հայ-
րապետական հոգեւոր իշխանու-
թեան անկախութեանը պիտի ըս-
պառնար ապագային Նախագիւղ
անօրէնութեամբ և իմաստուն
հեռատեսութեամբ խղեց, լու-
ծեց Սղոն այդ կապը, և անոր
վտանգէն ազատեց Հայոց հայ-
րապետութեան անկախութիւնը.
Վաղվաղեմ, ընթերցողին համբե-
րութիւնը հատենքու կը մօտենայ,
և ըսեմ թէ այդ Վ-դ ինչ է. Հա-
յոց Հայրապետաց Կեանքի-ն
Կեանքի եկեղեցին ընդունելու պայման

է, զոր գրած էր սուրբն Ղեւոնդիոս, ինչպէս իւր թղթոյն խօսքերովը ցուցինք և որ թերեւս ազգէն ընդունած էր. Բէշ-կըսեմ, զի պատմական հաւաստիք մը չունիմ ի ձեռին որ յառաջ բերեմ, և զի չկայ ալ որ բերեմ: Սակայն ի՞նչ փնտա ասկից և ի՞նչ քաղաքական հետեւութիւն. հարցումն իրաւացի, բայց և կարծեմ պատասխանն իրաւ և հետեւական: Պատմական հաւաստեօք ապացուցեալ է թէ՛ այն ատեն մեր քաղաքական իշխանութիւնը Հռուովմէական կայսրութեան ազդեցութեանը ներքեւ էր, այնչափ որ թագաւորաց դահակաւթիւնն իսկ անոր հրամային կը կարօտէր երբեմն (տես Յով. Կաթղ. Գլ. ԺԲ. (12), և

երբ Կոստանդնուպօլիս երկրորդ մայրաքաղաք եղաւ Հռովմէական կայսրութեան՝ փրկչական 330 թուականին , սոյն քաղաքին Եպիսկոպոսն ալ կարեւորութիւն մ'առաւ , և սկսաւ անոր իրաւասութիւնը Փոքր Ասիոյ գաւառաց եկեղեցիներուն վրայ , յորաէր և Կեսարիոյ եկեղեցին , տարածուիլ , երբ մանաւանդ Կոստանդիոս կայսրէն Պատրիարք պատուանունն ընդունեց :

Կայսերական պերճութեամբ ճոխացեալ մայրաքաղաքին՝ Կոստանդնուպօլսոյ Եպիսկոպոսին իրաւասութեան այսպէս տարածուիլն և տակաւ տաւ տակաւ դօրանալն ուշադրութեան առնելով՝ Արշակ երկրորդ եւ նախարարք , եւ հաւանականաբար

կանխատեսելով որ օր մը անոր
կրած այս պատուանունը կամ իշ-
խանութեան առաւելուլը եկե-
ղեցւոյ հասանութիւնն իսկ պիտի
ընդունի, ինչպէս որ եղաւ ալ
Կոստանդնուպոլսոյ Տիեզերական
Ս. Ժողովոյն մէջ, որ Ս. Ներսիսի
պատրիարքարանալէն՝ 366 թը-
ւականէն տասն եւ հինգ տարի
ետքը՝ այսինքն 381 թուականին
դաւմարուեցաւ, որոյ երրորդ
կանոնը կրտէ և Կոստանդնուպոլ-
սոյ Եպիսկոպոսն ունիցի Մար-
տիրոսի, յետ Եպիսկոպոսին Հր-
ապիմոյ, քանզի Կոստանդնու-
պոլիս անոր հետմէ և ուստի և
Կոստանդնուպոլսոյ Եպիսկոպո-
սին՝ Կոստանդնուքէն Պատրիարք
կոչուիլը մեծ իրաւամբ պատճառ
բանելով առիթը շխարանցուցին և

և մեր քաղաքական իշխանութեան
 պէս հօգեւորականին անկախու-
 թիւնն ալ Կեսարիոյ Եկեղեցւոյն
 Արքեպիսկոպոսին հետ Կոս-
 տանդնուպօլսոյ Եպիսկոպոսապե-
 տին իրաւասութեան շնթարկե-
 լու համար, զի ալ այնուհետեւ
 մեր Հայրապետական իշխանու-
 թիւնն ալ քաղաքականին պէս
 Բիւզանդիոյ Կայսերական դահ-
 լիճէն կախումն պիտի ունենար,
 որ ոչ նուազ փնասակար պիտի
 ըլլար մեր քաղաքական կացու-
 թեան, փութացին և Մեծն Ներ-
 սէսը ամենայն Հայոց Պատրիարք
 Կացուցանելով խղեցին ձեռնա-
 դրութիւնք Կեսարիոյ Եկեղեցիէն
 առնելու Դ-Յ-Նէ Կ-ԴԷ, որուն յա-
 ջորդող Հայրապետք մինչև այժ-
 մեան ծայրագոյն Պատրիարքն ա-

մենայն Հայոց Տ. Տ. Գէորգ Դ .
որ և է մէկումը իրաւասութենէ
անկախ իրենց եպիսկոպոսներէն
ընդունած են Հայրապետական
ձեռնադրութիւնն ու օծումը , և
կը վարեն իրենց պաշտօնը : Այս-
պէս պիտի շարունակէ քանի որ
կայ Հայոց ազգը , և Հայաստան-
եայց ամենասուրբ Եկեղեցին .
մինչդեռ Կեսարիոյ Արքեպիսկո-
պոսը իւր Եկեղեցիով նոյն ատե-
նէն ի վեր Կոստանդնուպօլսոյ
յունական Պատրիարքութեան ի-
րաւասութեանը տակ կը գըտ-
նուի : Կեղեւեցի պատմութիւնը ,
և անոր ծաւրերուն մէջ այս
խնդրոյն համար սա վկայութիւնը
գտայ ինձ ի նպատակ « Զկնի սորա
(մեծին Ներսիսի) ապա կացու-
ցին յաթոռ նորա զՇահակ . . .

ոք՝ թո՛ղ ըլլայ զօւտ չէ՛ն-ն, կամ
 Կա՛մ Կրօնականէ՛ և
 քաղաքականէ՛ խառն, եթէ ներքի
 է պահ մ'ըսել, չէ՛ն-տ-ն-ն, որ
 ամենաստոյգն է և ճշմարիտը,
 սա և եթ գիտնալ պէտք է սա-
 կայն թէ՛ ազգին այս արարքը,
 ըստ որում Եկեղեցւոյ պատկան-
 եալ խնդիր, չէ՛ն-ն էր Եկեղեց-
 ւոյ առաջ և Տիեզերական ժողովէ
 մը լ-տ-ն-ն չէ՛ն-ն եթէ ո՛չ ազգա-
 կի գէթ անուղղակի ընդունե՞ց
 Կրօնական տեսակէտով՝ խրն-
 դիր մ' է և այս, զոր պէտք է
 լուծել և հաւաստել պատշաճ
 փաստիւք,

Անշուշտ չէք մօռցած տակա-
 լին, սիրելի՛ ընթերցողներս, որ
 երբ քիչ մ'առաջ Նիկիոյ սուրբ
 ժողովոյն վեցերորդ կանոնը ի

վկայութիւն կոչեցի, որ մէկ քանի
դիտաւոր քաղաքացի Եպիսկոպոս-
ներու իշխանութեան ի թեմորայս
իւրեանց տարածուիլը կը վաւե-
րէր, անոր վերջին պարբերու-
թեանը վայ հրաւիրեցի ձեր ու-
շադրութիւնը, և խնդրեցի որ
ի մօտ ունենաք զայն: Սիրելի է
ինձ հաւատալ թէ՛ կը յիշէք ան-
շուշտ որ այն վեցերորդ կանո-
նին այդ պարբերութիւնը կըսէր
« Եւ յալ քաղաք իւրաքանչիւր եկեղեցի
անկէ շէտէն իւրաքանչիւր Եւ արդ՝ ուն-
կըն գի.ք և անոր բացատրութեան
թէ ինչպէս հիմն եղաւ մեր ազ-
գային օրոշման, և օրինաւորեց
զայն »:

Նիկիոյ սուրբ Ժողովոյն պատ-
ուական հարք իրենց սահմանած
վեցերորդ կանոնին այս յաւել-

Եթէ ըստ այսմ՝ Քրիստոնէա-
կան սիրոյ և ազատութեան վրայ
հիմնեալ վճռոյ առաքելաշնորհ
Հարց Նիկիոյ՝ անձնիւր դաւառի
Եկեղեցի պիտի ունենար իւր ի-
րաւունքը, անվրէպ հետեւու-
թեամբ պէտք էր ունենալ նոյնը
և Հայոց Նահանգը, Հայաստան
աշխարհը, Հայաստանեայց անդ-
րանիկ Եկեղեցին,

.

.

.

.

իւր սրբափայլ ուխտը եկեղեցւոյ
պաշտօնէութեան և անոր պատ-
ուական գլուխը առաքելական
յաջորդութեամբ. հետեւապէս
աղղը մեծ իրաւունք տեսաւ իւր
նախաւուսաւ որչափ թագէի և

Բարժուղիմեայ՝ առքը առաքելոց
հովուական զաւակներ կրող, և
անոնց յաջորդ՝ առաքելագործ
Գրիգորիոս խնւար հոգւոց լու-
սամու հայրապետին աթոռակալ
Հովուապետը ԶԿ-Ի Պ-ԴԵ-Դ հրա-
տարակել, և հայրապետական
ձեռնադրութիւնը կեսարիոյ Ե-
կեղեցիէն առնուլը դադրեցնել:

Այս, շատ ճշմարիտ էր աղ-
գին այս տեսութիւնը և չէ՞նչ:
Անտարակոյս կեսարիոյ Արքեպիս-
կոպոսը լսած էր հայաստանի մէջ
կատարուած այս անօրէնութիւ-
նը, բայց չէր բողոքած, որուն
հակառակը հաստատող պատմա-
կան վկայութիւն չունինք ի մեզ:
Եթէ ըլլար բողոք կամ գիտողու-
թիւն մը իւր պատասխանովն
անշուշտ պիտի կարդայինք այսօր

մեր պատմագրաց մէջ, որք գիտէին լսել, գիտէին և պատշաճապէս պատասխանել:

Ինչպէս ըսինք Մեծին Ներսիսի Պատրիարք հրատարակուելէն՝ Գրիգորի 366 թուականէն 15 տարի ետքը դումարեցաւ Կ. Պօլսոյ Տիեզերական սուրբ Ժողովը, ուր հրաւիրեցաւ և Հայաստանեայց Հայրապետը՝ Ս. Ներսէս. հոն էր և Կեսարիոյ նոյն ատենի Արքեպիսկոպոսը՝ Հեղատիոս, որ եթէ իրաւունք ունենար կրնար Հայոց Եկեղեցւոյ Հայրապետին անկախութեան համար՝ ազգին ըրած տնօրինութիւնը խնդիր ընել, զի դեռ շատ նոր էր, և հազիւ ուրեմն տաան և հինգ տարիներ անցեր էին, և առաջի առնել Ժողովին թէ՛ Հայք իրենց Ե.

պիսկոպոսապետը անկախ Պատի-
շէ հռչակեցին, և կեսարիոյ Ե-
կեղեցիէն ձեռնադրութիւն ըն-
դունելու ռշէշ Վշէշէ խղեցին,
դոր նախորդա՝ սուրբ Ղեւոնդիոս
դրած էր և ինչ կեսարիոյ Եկե-
ղեցին այս պատեհ առթին մէջ
ալ Հայոց արարքը բողոքոյ նիւթ
չրբաւ, ինչպէս և ոչ ամբողջ Հարք
Ժողովոյն դիտողութիւն մը չրբին։
Արդ՝ ըստ սբուծ մեծին Ներ-
սեսի ազդին կողմանէ պաշտո-
նապէս Պատրիարք անուանումը
մինչ ցգո՝ մարումն Տիեզերական՝
Ժողովոյն կաստանդանաբոյսոյ 15
տարի անցած էր, և այսչափ
միջոցի մէջ շէր կարելի եղածը թա-
գուն մնալ, այլ հաւանականա-
բար Ժողովոյ հայրերէն շատերը,
մանաւանդ կեսարիոյ և այլսահ-

մանակից հարք անտարակոյս ի-
մացած էին, և այս ասանկ ըլ-
լալով հանգերձ սուրբն Ներսէս
հրաւիրեալ էր ի Ս. Ժողովն յայն,
ըստ որում կեսարիոյ արքեպիս-
կոպոսը՝ Հեղատիոս հոն ներկայ
գտնուած և եղածին տեղեակ
ըլլալով խնդիր չյուզեց, և ըստ
որում Ժողովն ո՛չ մասնակի և ո՛չ
ամբողջովին Հայոց Եկեղեցւոյն
այս արարքին գիտողութիւն մը
չընելէն զատ՝ իրեն գործակից ու-
նեցաւ զմեծն Ներսէս իբրեւ Հա-
յաստանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ
ներկայացուցիչը, ուստի և իրա-
ւացի կըլլայ ըսել թէ Կոստան-
դնուպօլսոյ Տիեզերական սուրբ
Ժողովը լռելեայն ընդունեց Հա-
յոց Եկեղեցւոյն մէջ կատարուած
այս եղելութիւնը, և անոր զին-

— Երբ լալը ճանաչելով ինքնին —
 Ինչ Կէր տուաւ :

Քան զասոնք աւելի կշռող
 փաստ մ'ալ . լսէ եւ զայն :

Քրիստոսի ԿՅՂ Թուին Եփեսոսի
 տիեզերական Ս. Ժողովը գումար-
 ուեցաւ, որ ասեն թէ և Սուրմակ,
 Բրգիշոյ ապօրինաւորութեան վի-
 ժածները կային, սակայն ազգին
 օրինաւոր հօտապետը՝ անմահ յի-
 շատակաց արժանի Ս. Սահակ
 Պարթեւն էր : Ժողովին հրաւիր-
 ուեցաւ Ս. Սահակ, ինչպէս և
 այլ ուղղափառ Հայրապետք .
 չկրցաւ երթալ սակայն, զի ազ-
 գային ամենացաւալի խնդրոյ հա-
 մարՊարսկական արքունեաց գըռ-
 ները կը գեղերէր . ուստի Թըղ-
 թակցութեամբ և իւր Թարգմա-

նիչ աշակերտներուն ձեռք Ս.
Ժողովոյն կանոնական սահմանա-
դրութիւնքն ընդունելով շատա-
ցաւ : (տես Մովսէս Խորենացի
գիրք Գ. գլ. ԿԱ (61) :

Եփեսոսի Ժողովոյն մէջ ընդ-
այլ խնդիրս քննութեան առնը-
ուեցաւ նաև Կիպրոսի Արքեպիս-
կոպոսին՝ Անտիոքայ Հայրապե-
տին հետ ունեցած խնդիրը : Կիպ-
րոսի Հաեգինոս Արքեպիսկոպոսը
երկու Կիպրացի Եպիսկոպոսնե-
րով բողոք մատուցց Եփեսոսի Ս.
Ժողովոյն ընդդէմ բռնական ա-
րարոց Անտիոքայ Յովհաննէս ա-
նուն նոյն ատենի Հայրապետին,
որ Դիոնէսիոս իշխանին գրել տը-
ուած էր առ Կիպրոսի Թէոդորոս
դատաւորն թէ՛ մինչև Եփեսոսի
Ժողովը որոշում մ'ընէ Կիպրոսի

Եկեղեցւոյն համար՝ Եպիսկոպոսի
ձեռնադրութեան թողտուութիւն
չլնէ, բայց կիպրացիք ունին շղջ-
նելով այս հրամանին՝ սոյն այս
Հռեդինոսը իրենց Արքեպիսկո-
պոս ընտրեցին, որ իւր Եպիսկո-
պոսներէն ձեռնադրութիւն ըն-
դունելով՝ անցաւ իւր աթոռ
այլ ըստ սրում խնդիրը՝ վերջա-
ցած չէր՝ դիմեց ժողովոյն և ա-
նոր վճիռը խնդրեց։

Ժողովը քննելով և ստուգելով որ
կիպրոսի Արքեպիսկոպոսներն յան-
դիշատակ ժամանակէ (յառաքե-
լոյն անախ Բառնարայ) իրենց Եպիս-
կոպոսներէն կրնդ ունէին ձեռնա-
դրութիւնը, և անկախորէն կը հաս-
տատուէին իրենց իշխանութեան
աթոռ, որոշեց որ նոյն ապո-
րութիւնը հաստատ պահուի յայ-

տառաբերելով թէ՛ «Պէտք չէ բառ-
նալ մէկէն Յիսուսի Ֆրիստոսի»
մեր ամենուս Փրկչին արեամբը
զնուած — շէշէշ, ուստի և
ըստ առաջնոյն Անտիոքայ Եկե-
ղեցիէն անկախ հրատարակեցաւ
Կիպրոսի Եկեղեցին Բառնաբաս
առաքելոյն համար, որ ի Կիպ-
րոս պոպին անդամ Աստուծոյ
աւետարանը քարոզեց, և կազ-
մեց անդ զԵկեղեցին Ֆրիստոսի:

Անտիոքայ Հայրապետը իւր
չունենցած մէկ իրաւունքը կը պա-
հանջէր Կիպրոսի Եկեղեցիէն, որ
ի հնուց անկախ էր և կամ Ան-
տիոքի Եկեղեցիէն կախեալ ըլլա-
լու թուականը չէր կրնար ցուց-
ուիլ որոշ և պատմական հա-
ւաստիք մը չունենալուն համար:

Այս խնդիրն իւր այս վիճակին

մէջ Անտիօքայ Հայրապետին պըն-
գելովը մինչեւ Տիեզերական Ժո-
ղովի — Եփեսոսի Ս. Ժողովին —
տուեանը կելլէ : Ընդհակառակն
Հայոց Հայրապետին Կեսարիոյ Ե-
կեղեցիէն ձեռնադրու թիւն առ-
նուր դադրելու խնդիրը, երբ
մանաւանդ մեծն Ներսիսէն մին-
չեւ Ս. Սահակ Պարթեւ ՀորնՀայ-
րապետը անկախօրէն իրենց Ե-
պիսկոպոսներէն ձեռնադրու թիւն
ընդունած ըլլալու խնդիրն ալ ա-
ւելցած էր, և որոց թուականը
նոր, որոշ և պատմութեամբ
յայտնի էր, այնչափ որ մեծն
Ներսիսէն (366 թուականէն) 65
և Ս. Սահակ Պարթեւէն (390 թը-
ւականէն) 41 տարիներ անցած
էին տակաւին, քնադատողա-
թեամբ ենթակայ չըլլար Ժողովոյն

մէջ, և Կեաարիոյ նոյն աստեւի
Արքեպիսկոպոսը Փիրմոս, որ մին
էր ի հարց ժողովոյն, և որ Կիպ-
րոսի խնդիրը լած, և անոր
քննութեան և վճռոյն մասնա-
կցած էր, գիտնալով հանդերձ
մանաւանդ որ Կոստանդնուպոլ-
սոյ Կայսրութեան վերաբերեալ
բաժնին մէջ Կեաարիոյ Եկեղեց-
ւոյն թեմը գտնուող Հայերը Կոս-
տանդնուպոլսոյ Ազդիկոս Պատ-
րիարքին և Թէոդոս Կայսեր թոյլ-
տալութեամբը Ս. Սահակ Պար-
թեւ իւր Հովուապետութեան
խնամոցը ներքեւ առած էր, եր-
բէք բողոք կամ խնդիր չըրաւ
Հայոց Հայրապետին անկախու-
թեանը դէմ, և ինչո՞ւ, ո՞չ ա-
նոր համար որ ինչպէս կրսեն ու
կրսեն Հռովմ և իւր արքանեակ-

ներք թէ՛ Ս. Սեղբեսարոսէն պա-
տիւ և անկախութիւն ընդունած
է Ս. Գրիգոր լուսաւորիչ, զի այս
դատաւարտելի սուտ է, և չունի
իւր պատմական հաւատարիմ վը-
կայութիւնը, այլ անոր համար
որ Թադէոս և Բարթուղիմէոս
Ս. առաքելոց յաջորդութիւնն էր
Հայոց Հայրապետութիւնը, և
անոր համար որ սրբոյն Գրիգորի
ստի անկախութիւնը ընկալեալ
էր արդէն, և նշանակուած՝ Ե-
պիսկոպոսարանաց դատաւանա-
դրոց մէջ, ուր չորրորդ Հայոց Ե-
պիսկոպոսարանները յիշելէն ևտ-
քը կրօէ «Գիտելի է՝ զի -- (Հայ-
րապետութիւնն Հայոց) ԻՆՔՆԼ-
ԳԼՈՒԽ Է Ղ -- Է -- Լ Ի -- Է -- ԲԷ -- Է
ԷՆԴ -- Է -- ԲԷԼԻ -- Է -- ԲԷ -- Է, -- ԵԼԴ -- Է -- Է -- Է
Է -- Է -- ԲԷՅՆ ԳԵԷԴԵԷ (Լուսաւորիչ) Հ-
Ե -- Է -- ԷՅՆ Ե :

Այս կերպով, ահա՛, Հայաս-
տանեայց առաքելական Ս. Եկե-
ղեցւոյ ազգովին որոշուած ան-
կախութիւնը, Եփեսոսի Տիե-
ղերական Ս. Ժողովոյն մէջ կիպ-
րոսի խնդրոյն հետ՝ իւր շէշ-շէշ
և վաւերական ըլլալու պաշտո-
նական վճիռը լռելեայն ընդու-
նեց : Աւասիկ Լամբրոնացւոյն վը-
կայութիւնն ալ. « Ունիս ասել
թէ՛ վասն զի ի մէնջ ոչ ունիք
զառաջարկութիւնն ձեռնադրու-
թեան, ծաղու արժանի այս կար-
ծիք : Զի թէ ի զսկզբնուստն ո՛չ
ի ձէնջ՝ ի գէպ էր զայս կարծել,
իսկ ապա թէ՛ Սուրբն Գրիգոր
ի կեսարիա առ զՀնորհն, եւ
սուրբն Ներսէս (մեծն), և այնու
եկեալ լուսաւորեցին զՀայս, ան-
կարօտ մնացին վերատին առ ձեզ

ի ձեռնադրութիւն գառնալոյ :
 Զի նիկիոյ ժողովոյն սահմանն
 ցուցանէ որ երեք Եպիսկոպոսքն
 կարող են զիւրեանց նախաթոռն
 (Հայրապետը) ձեռնադրել : Եւ
 Դաքտիկոնն (տիմոթիկոն — ցու-
 ցակ) , յորում կարգ Եպիսկոպո-
 սացն սահմանի , գրեալ է որ՝ Հ-յո
 կ-ն-ը-կ-ն գ-ւ-ե-ց-ն ի-ն-դ-ն
 Գրէ-րէ , -դէ-ւ իւրն կէդ-ի ի-ն-
 -ն-ե-լն (-ն-է-) , ե յիւրեանցն
 Եպիսկոպոսաց առնուն Արքեպիս-
 կոպոսքն զձեռնադրութիւնն : Եւ
 զայս ի ձեր գրոցն ունիմք հաս-
 տատել ե ոչ ի Հայոց : Ահա ա-
 սիկ ցուցաւ թէ ոչ է -յ-ի -նի-ր-
 -նի Հ-յո կ-ն-ը-կ-ն յի-ր-ց Եդի-
 կ-դ-ն-ն յե-ն-դ-ի-ն : (Նամակ Լամբ .
 առ Յունադղի Ռսկան ճգնաւոր ,
 որ նորա պատարագի մեկնու-

Թեան վերջը առանձին թղթա-
համարով տպուած է յերեսագէմ-
տես անդ երես 24) :

Հայոց ի Քրիստոս Յիսուս նա-
խահաւատ ազգին և Հայաստան-
եայց առաքելահինն սուրբ Եկե-
ղեցւոյն Հ-Յ-Վ-Է-Ն կամ որ
նոյնն է Վ-Է-Է-Ն իշխանու-
թեան ծագման պատմութիւնը
թէ՛ Վ-Ն-Ն և թէ՛ Վ-Է-Ն տե-
սութեամբ որչափ կարելի էր մա-
նրը քննեցինք : Եւ այդ պատ-
մութեան վկայութիւնն և նի-
կիոյ , կոստանդնուպոլսոյ և Է-
փեսոսի Տիեզերական սուրբ Ժո-
ղովոց հաւանութեան վճիռք ի
ձեռին անփրէպ հետեւութեամբ
կը համինք սա եզրակացու-
թեանց թէ՛

Ա. Հայոց նախկին լուսաւորիչ սրբոց առաքելոցն Թադէի և Բար-
թուղիմեայ արժանաժառանգ ա-
թուակալ, Տանա Թորգոմայ երկ-
րորդ Լուսաւորիչ սուրբն Գրի-
գորիոս իւր առաքելական եր-
կանց ծնունդ՝ Հայաստանեայց
վերակազմեալ Եկեղեցւոյն Հոգե-
ւոր Տէրն և ԻՆՔՆԱԳԼՈՒԽ Հայ-
րապետն ըլլալու պատիւն ընդու-
նած, և ըստ այնմ՝ անկախօրէն
կառավարած է զԵկեղեցին Քր-
իստոսի, և միեւնոյն պատուով
ու արտօնութեամբ իւր յաջորդներ
ինչպէս մինչեւ ցարդ վարած են
իրենց բարձր պաշտօնը նոյնպէս
պիտի վարեն և առ յապայն :

Բ. Արշակ երկրորդ և նա-
խարարք եւ ուխտ Եկեղեցւոյ
պաշտօնէութեան զսուրբն Ներ-

սէս մեծ Հայաստանեայց սուրբ
Եկեղեցւոյ Պատրիարք Կաթողիկոս
Լուի և հռչակելով՝ մեր Հայրապե-
տաց Կեանքիոյ եկեղեցիէն ձեռ-
նադրութիւն ընդունելու գործը
արդար պատճառներով և իրա-
ւացի փաստերով լուծած ու խը-
ղած են :

Գ. Ազգին այս տնօրէնութիւնը՝
Նիկիոյ Ս. Ժողովոյն վեցերորդ
կանոնի վերջին պարբերութեան
սկզմամբ , և Կոստանդնուպոլսոյ
ու Եփեսոսի Ս. Ժողովոց յանուն
Կաթողիկէ ուղղափառ եկեղեց-
ւոյ տուած հաստատումն վճռովս
օրինակ և իրաւունք ըլլալու կնիքն
հաստատապէս ընդունած է , և

Դ. Ամենայն Հայոց Հայրա-
պետք՝ յանուն Կաթողիկէ եկե-
ղեցւոյ տրուած այս ԱՐԴՅՐ է-

— ԺԷ Իրրեւ ԴԻԻ ՊԻԻԻԻԻԻ արեւ-
 ւելեան Հայաստանեայց սուրբ
 Եկեղեցւոյն ձեռնադրութիւնն
 ու օծութիւնը իզենց եպիսկո-
 պոսներէն ընդունելով՝ պատրի-
 արքական բարձր հեղինակու-
 թեամբ և իրաւասութեամբ կը
 հովուեն իրենց հօտը և կը կա-
 ռտութենէն գործակցութեամբ Ե-
 պիսկոպոսաց և կ'օգնականու-
 թեամբ վարդապետաց ու քա-
 հանայից :

Դեռ բուն խնդրոյն շանցած
 կ'ուզեմ թիշ մ'ալ Եկեղեցւոյ
 բարձրատախճան պաշտօնէից տըր-
 ուած սա հետեւեալ պաշտօնա-
 կան անուանց վրայ խօսիլ, և
 ի մէջ բերել Հայոց Հայրապետա-
 կան այժմեան կնքոյ, կոնդակաց
 վերնադրի և ստորագրութեան

ձեռքերն և Եկեղեցւոյ նշանաւորաց
վերաբերեալ Կրօնք մէջ ամենայն
Հայոց հայրապետին յիշատակու-
թեան համար նշանակեալ կեր-
պը պատար։ Եւ յիշատակուի միշտ անպար-
տաւոր։

Այս նշանակեալ անուններն
են, զիստեպիստեպայի մէջ զիստեպի

Եպիսկոպոս, Քահանայապետ,
Արքեպիսկոպոս, Եպիսկոպոսա-
պետ, Կաթողիկոս, Պատրիարք
կամ Հայրապետ։ Եւ զիստեպի

Եղի-Կ-Դ-Մ. — Այս անունը յու-
նական Եղի-Կ-Դ-Մ. բառին տառա-
դարձութեամբ հայացած ձեւն
է, որոյ Հայերէն թարգմանու-
թիւնն է Տէ-Մ-Դ։

Եպիսկոպոս անունն առաքեալ-
ներէն Եկեղեցւոյ կառավարու-
թեան համար սահմանուած պաշ-
տօնէութեան առաջին դասակար-

դին յատկացած է, թէեւ երբեմն Սոյն դասակարգին վերաբերողք եւեջ անուամբ ալ յիշուած են (Տիմոթէոս Ա. գլ. Գ. (3) հմբ 2. Տիմոս գլ. Ա. (1) հմբ 7. Տիմո. թէոս Ա. գլ. Դ (4) հմբ 14) Մեր սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Սոյն այս Աղէ-Կ-Դ-ն անունով յիշուած է, ինչպէս, «Եւ եղեալ ժողով բաղում եպիսկոպոսաց ի քաղաքին Կեսարացւոց՝ զի ձեռնադրեացեն զսուրբն Գրիգորիոս, և աւանդել ի նա զսլատիւ . . . և զբարձրութիւն Աղէ-Կ-Դ-ն-ը-ն . . . » Իսկ ընդ որ անցանէին՝ կուտէին ժողովուրդք ի վերայ ժողովրդոց տեսանել զսուրբ Եպիսկոպոսն Գրէգ-Դ-ն . . . : Աղտթանդեղոս գլ. ՃԺԳ (113)։ Սոյն անունով յիշուած է և Հռովմայ Հայրա-

պետն՝ սուրբ Սեղբեատրոս « Սըր-
րիլ լուացմամբ կենսատու աւա-
ղանին ի ձեռն Սեղբեատրոսի Եղի-
կ-դ-ի (Մովսէս Խորենացի գիրք
Բ. գլ. 29 (83) : Կոստանդնու-
պօլսոյ Ատտիկոս Հայրապետն ալ
առ Ս. Սահակ պարթեւ զրկած
թղթոյն վերնադրոյն մէջ Եպիս-
կոպոս Կանուանէ զինքը «Աղգի-
կոս ինքնադլուխ Եղի-կ-դ-ի Կոս-
տանդնուպօլսի Եղբօր սիրելոյ և
աթոռակցի՝ (Ուշտէ-ն-ի) Սա-
հակայ Եպիսկոպոսի Հայոց ի Տէր
խնդալ » (Մովսէս Խորենացի գլ.
56 (57) :

Ս. Սահակ Պարթեւ Հայրա-
պետն եւս սոյն Եպիսկոպոս ա-
նունը կը դործածէ առ Թէոդոս
կայսր, առ նոյն Աղգիկոս Հայ-
րապետ և առ Անադօլիա դորա-

վար գրած թղթերուն վերնա-
 գրոց մէջ ըսելով « Սահակ Հա-
 յոց Եղեհ-դ — ի Տէր խնդալ » (Մով-
 սէս Խորենացի գիրք գ. գլ. Ծ է
 (57)։ Նմանապէս Եպիսկոպոս ա-
 նունը կը գործածէ մեր Ս. Յով-
 սէփ Հայրապետը առ Թէոգոս
 կայսր ուղղած թղթոյն սկիզբը ,
 ուր կըսէ « Յովսէփ Եղեհ-դ — բա-
 զում Եպիսկոպոսակցօք իմովք »
 (Եղիշէ յեղանակ Գ.)։

Ք-հ-ն-յ-դ — Երբայեցւոց ԺԷԷ
 Քահանայ կամ քաւող-քառէն
 Ք-հ-ն-յ բառը և անկից ալ սոյն
 Ք-հ-ն-յ-դ բառը շինուած կե-
 րելի , որ դէտ, իւր-ի Քահանայից
 կամ Դէ Ք-հ-ն-յ ըսել է։

Սուրբ Գրիգոր լուսաւորիչ Քա-
 հանայապետ ալ կոչուած է իւր

պաշտօնին անուամբ . « Զի պարզ
 դեօբանշխութիւն նորոգեալ Քրի-
 ճանչալէր ինքն ձերոյդ նահան-
 գիդ (Ադամթան գլ ՃԺԶ (116).
 ինչպէս կերգէ և եկեղեցին «Ք-
 ճանչալէր Աստուծոյ և պատմող
 Աստուածային օրինաց , Տէր Ս-
 Գրիգոր , եկայք ձշտկերտեալք
 ընդ նմա երգեացուք փառք ի
 բարձունս Աստուծոյ : (Ի կանոնե
 լուսաւորչի յերրորդ տան) (Տէր
 յերկնից շարականի) : Սուրբ Ղե-
 ւոնդիոս ալ սոյն անունով կոչ-
 ուած է « Եւ մատուցին զթուղթ
 թագաւորին առաջի սրբոյ Քրի-
 ճանչալէր (Ղեւոնդիոսի) (Ադամթ
 գլ ՃԺԳ (113) : Մեր փառներ-
 սեհ Հայրապետ եւս կրած է
 Քահանայապետ անունը « Ընտ-
 րեցին զՓառներսեհ ոմն յԱշտի-

կրած է ՀՀ մակդիրով Ս. Գրիգոր
լուսաւորիչ « Իսկ ՀՀ Արեւիկե-
Գրիգորիոս սուրբ որդւոյն ... »
(Աղաթան. գլ. ՃԻԴ (124), Տես
անդ նաեւ գլ. ՃԻԶ (126): Ինչ-
պէս կոչուած է սոյն անուամբ
և սուրբն Ղեւոնդիոս « Աղօթից
ձերոց և սրբութեանդ, Ղեւոն-
դիոս Արեւիկե-Գրիգորիոս » (Ա-
ղաթ. գլ. ՃԺԲ (112) նաեւ Զոր
(ԴՇ ահակ) կացոյց փոխանակ ներ-
սիսի առանց ՀՀ Արեւիկե-Գրիգորի-
ոսի » (Մովսէս Խորենացի գիրք
Գ. ԳԼ ԼԺ (39), (Տես նաեւ Ա-
ղաթ. գլ. ՃԺԶ (116):

Ե-է-է-է-է-է-է-է.— Կը նշանակէ
դու ինչ, պետք եղածիս համար :

Եպիսկոպոսապետ անուհի ան-
ժաջին անդամ կը գործածէ Գը-
րիգոր լուսաւորչի երէց որդին և

իւր երկրորդ ամօռակայր՝ սուրբն
Վրթանէս նախարարաց հետ առ
կատարանդոս կայսր դրած թղթոյն
վերնագրոյն վէջ, ինչպէս «ՅԷԼԻԿԻՆՆԻՍ
ՎՐԹԱՆԷՍ և որք ընդ նո-
վաւ Եպիսկոպոսոսն և ամենայն
նախարարք Հայոց մեծաց . . . »
(Մովսէս Խորենացի գիրք գ. գԼ.
ե (5) :

Մովսէս Խորենացի մեր պատ-
մագիրք մեծն ներսէսէն սկսեալ
Հայոց Հայրապետները Եպիսկո-
պոսապետ կը կոչէ (Տես ի պատ-
մութեանն գիրք գ. գԼ. ի (20),
Խ. (40), ԽԱ. (41), ԽԹ. (49) ևլն :

ՎԷԼԻԿԻՆՆԻՍ . — Այս բառն ալ
յունական է՝ «Βελικίνος» բառին տա-
ռադարձութեամբ հայացած ձևն
է, որ հատարակ նշանակութեամբ
ընդհանր-կ-ն ըսել է, իսկ յատուկ

կամ եկեղեցական աստիճանաւորաց նկատմամբ դորժածուած նշանակութեամբը առանձին եկեղեցւոյ մը Հոգեւոր կամ ամենէն Բնութեան ունեցող պաշտօնեայն ըսել է :

Հայաստանեայց պատուականաց պատուական Հայրապետը՝ սուրբն Գրիգոր լուսաւորիչ Կ-Բ-Վ-Ն անուամբ ևս պատուուած է . աւասիկ պատմութեան վկայութիւնը . « Յայնժամ մեծ արքայն Տրդատ և Ս . Կ-Բ-Վ-Ն Գրիգորիոս . . . : Առաջի դէպքը թագաւորին և Կ-Բ-Վ-Ն սրբոյ (Գրիգորի) (Ագաթ . ՂԸ ՃԻԷ (127) :

Ս . Ղեւոնդիոս ալ այս անուամբ կոչուած է « Այսպէս պատուեալ ըստ ճանապարհացն՝ մինչեւ դային հասանէին ի քաղաքն կեսա-

բացւոյ, և անդ տեսանէին զԿ-
 Բ-ԴԻԿ-Է սուրբ Աւետիքոս » : (Ա-
 դաթ . դԼ . ՃԺԴ (113) : Ինչպէս
 նաեւ Ս . Սեղբեաստրոս . Հռովմայ
 Հայրապետը « Ապա հրաժարեալ
 ի ծիրանափառ օգոստականացն
 և ի սրբոյ Կ-Բ-ԴԻԿ-Է (Սեղբեաս-
 րոսէ) ընկալեալ ողջոյն յեկեղեց-
 ւոյն » : (Ադաթ . դԼ . ՃԻԶ
 (126) : նաեւ այս անուամբ կոչ-
 ւած է Կոստանդնուպօլսոյ Ադ-
 դիկոս Հայրապետը, ինչպէս կրնէ
 սրբոյն Մեարոնայ փարուց պատ-
 մագիրն Կորիւն երբ Ս . Մեարո-
 սին ի Կոստանդնուպօլիս երթա-
 լուն վրայ կը խօսի « Յանդիման
 լինէր աստուածակարգ թագա-
 ւորացն, և Հայրապետին սրբոյ
 Կ-Բ-ԴԻԿ-Է աշխարհամուտ գրա-
 նին, որում Ադդիկոս կոչէին » :

(Տե՛ս երես 17. Պատմութիւն վա-
րուց Ս. Մեարտիկայ՝ Տպ. Ի վե-
նեաիկ :)

Պ-ԳԵԼ-ԵԻ : — Բ-ԴԵԼ-ԵԻԻ-՝ յու-
նարէն բառին տառադարձու-
թեան օրինօք հայացած ձեւն է :
Բ-ԴԵԼ-ԵԻԻ-՝ յունարէն բառը նոյն
լեզուէն Բ-ԴԵԼ — Հայր — բա-
ռէն ծագումն առած ըլլալով Հայր
հարանց կամ մեծ Հայր ըսել է
որոյ Հայերէն թարգմանութիւնն
է Հ-Դ-ԴԵԻ, որ իւր կաղմութեան
նայելով պէտք կամ գլուխ հարց
ըսել է, իսկ Եկեղեցական տա-

* Բ-ԴԵԼԵԻԻ՝ բառը պէտք չէ Բ-Դ-
ԵԻ-ԵԻԻ- բառին հետ շփոթել որ Բ-Դ-
ԵԻ-՝ հայրենի գաւառ, նահանգ-
բառէն շինուած ըլլալով՝ նախարար,
բղևադիս, ազգապետ եւ այլն նշանակէ :
և Հայերէն Պ-ԳԵԼ կը թարգմանի :

տիճանաւորաց վերաբերմամբ
դորժածուած ատեն կը նշանակէ
յատկապէս եկեղեցական դասա-
կարգութեան — — — Ը՛ն — — — Դ՛ն — — — Դ՛ն
կամ Բ՛ն — — — Դ՛ն — — — Դ՛ն . ինչպէս կը-
սէ Ներսէս Լամբրոնացին : « Առա-
ջին աստիճան է յեկեղեցի դաս
Պատրիարքայ , որ թարգմանին — — —
Ը՛ն հարկ , այսինքն հարկային »
(Ի Խորհրդածութիւնն ինն դա-
սուց աստիճանաց եկեղեցւոյ .
ձեռագիր)

Պատրիարք անունը իւր յատուկ նը-
շանակութեամբը դառաջինն մեծն
Ներսէսը կրեց « Ընդ իւր տար-
եալ զՊատրիարքն Ներսէս (մեծն)
հանդերձ պատանդաւն » (Յով-
հաննէս Կաթողիկոս Գլ. ԺԲ (12)
յորմէ հետէ բոլոր Կաթողիկո-
սունք Հայոց կրեցին նոյն անունը :

Սոյն պաշտօնական անուանաց
գործածութեան մասին երկու
խօսք ևս :
Խորին ուշադրութեամբ պէտք
է դիտել՝ որ մեր Հայաստանեայց
Հայրապետներուն հետ միապէս
և Կոստանդնուպօլսոյ ու Հռոմ-
մայ Հայրապետներն Ն-դ-Կ-դ-- ,
Կ-Բ--Ն-Կ-- եւս կանուանին , ըսել
է որ ինչպէս մի և նոյն պաշտո-
նական անունը կրելու իրաւունքը
թէ՛ մեր և թէ՛ այլ Հայրապե-
տական աթոռոց Հովուապետնե-
րուն հաւասար է , նոյնպէս և
անոնց նոյն պաշտօնական ան-
ունամբ ի գործ դրած իշխանու-
թիւնն համահաւասար և նոյնազօր
է , է և է : Ըսել է մանաւանդ
թէ Քրիստոնէութեան նոյն ժա-
մանակներուն մէջ իւրաքանչիւր

մասնաւոր Եկեղեցեաց սուրբ Հայ-
րապետք մէկզմէկ պատարագա-
կից եղբայր և հաւատարմապա-
տիւ պաշտօնեայ կը ճանաչէին :
Ազգէն եղնիկ շահնկ :

Սեր սուրբ Եկեղեցին և ամե-
նայն Հայոց Հայրապետք Եկեղե-
ցական պատմութեան առ մեզ
հասուցած այս եօթն անուննե-
րէն պաշտօնապէս միայն սա ե-
րեքը կը գործածեն , որք են ,
Եղի-կ-դ-դ-դեք , Կ-Ռ-դէկ- , և Պ-Գ-
է-է- կամ Հ-յ-դ-դեք :

Ամենայն Հայոց Հայրապետա-
կան ըստ այժմեան գործածու-
թեան , որ եթէ շեմք սխալիք ,
հոգեւոյս ներսէս է . Աշտարա-
կեցի հայրենապէր կաթողիկոսէն
սկսած է , կնքոյ ձեւը սա է .
«Այս անուն (կամ Գէորգ) Եղի-կ-դ-դ-

--- Է Լ Կ-Բ-ԳԻԼ- ԴԵՆ-Ե Զ-Ե-Ե Ե :
 Կոնգրակաց վերնագիրն ալ սա հե-
 տեւեալն է . « Այս անուն (կամ
 Գէորգ) ծառայ Բել-Կառ- Լ ՆԷ-ՆԵԼԷ
 Կ-ՏԵՒ Ա-Կ-Ե-Ե Ե-ԴԵ-Լ-Կ-Ե-Ե-Ե Լ Կ-
 Բ-Ե-ԴԻ-Կ ԴԵՆ-Ե Զ-Ե-Ե Զ-Ե-Ե-Ե ()
 Գ-Կ-Ե-Ե Կ-Ե-Ե-Ե-Ե Ե-Ե-Ե-Ե-Ե Ե-Ե-
 -Ե Ա-Ե-Ե-Ե-Ե Ե-Ե-Ե-Ե-Ե Ե-Ե Ե-Ե-
 Ե-Ե-Ե Ե-Ե-Ե Ե-Ե-Ե-Ե Ե-Ե-Ե-Ե Ե-Ե-Ե-Ե
 Զայրապետական ստորագրու-
 թեան նեն է . « Այս անուն (կամ

* Պատրիարք անուան իրրեւ մակ-
 դիր ծառայն բառին գործածութիւնը
 առաջին անգամ հոգեւոյս Սիմէօն Կա-
 թուղիկոսին 1704 թուականու գրած
 մէկ Կոնգրակին վերնագրոյն մէջ կը
 տեսնենք , որուն պատճառը թերեւ
 իւր Չամբա անուն պատմական երկու-
 սիրու թեան ութերորդ գլխոյն մէջ Պատ-
 րիարք անուան գործածութեան մա-
 սին քրտած ակնարկութիւնն ԸԿԿայ :

մէկը եպիսկոպոս, թող ըլլայ
կամ ուղիկոս, զի այս օրինակ
խնդրոյ հեղինակութիւն ունե-
ցողն ըստ անփոփոխելի օրինաց
Հայաստանեայց սուրբ եկեղեց-
ւոյ, միայն եկեղեցական ընդհա-
նուր ժողովն է, որ բիշ սշոք-
այն իսկ նոց Բ-ն յետոց ներհանել
ի գիրս պաշտամանց աղօթից և
մատակարարութեան սուրբ խոր-
հրդոց: Աւերջացաւ: Եւ հա՛ ընդ-
հանուր և մասնաւորապէս մեր
եկեղեցւոյ Հայրապետական կամ
պատրիարքական իշխանութեան
ժաղման վրայ մեր պատմական
քննութեամբ ըրած հակիրճ տե-
սութիւնը կը փութա՛ւ արդ-
ձեռնարկել բուն խնդրոյն —
Հայոց Հայրապետին իրաւասու-
թեան խնդրոյն: Եւ այն յետագայս

Սոյն այս հայրապետական իրաւասութեան ինքրոյն վրայ գրել սկսելէ առաջ հարկ կը դառնամ նոյն իսկ իրաւասութիւն բառը կրօնական առմամբ ահամանել, որպէս զի մեր գրելիքին մէջ ի՞նչ նշանակութեամբ գործածուած ըլլալը գիտցուելով՝ ո՛րքէն սխալ հասկացողութեան տեղի չմնայ։ Եւ ահա՛

Իր-----իւն բառը Եկեղեցւոյ պաշտօնէից դասակարգութեան այլ և այլ աստիճանաւորաց նրկատմամբ գործածուած ատեն անոնց իւրաքանչիւրին ըստ կարգի աստիճանին ունեցած հոգեւոր եւ նոյն իրաւանց գորութեամբ իւր ստորակարգեալներէն պարտաւորութեան մը կատարումը պահանջելու հոգեւոր կերպով

Էր Բեռնի կը Նշանակէ:

Ամենայն Հայոց Հայրապետը
ընտ Երուժ համայն ազգին հո-
գեւոր Տէրն և Հայաստանեայց
ընդհանուր Եկեղեցւոյ տեսչու-
թեան Գլխաւ բարձրագոյն
իշխանութիւնը ամբողջ Հայ Ե-
կեղեցւոյն — ազգին — ընտրու-
թեամբ Ս. Թադէոս և Բարթոլ-
ղիոմէոս առաքելոց և Ս. Գրիգոր
Լուսաւորչին յաջորդ կոչուելովը
և ձեռնադրութեամբ ու սուրբ
Հոգւոյն օծութեամբ կրնգանի,
ուստի և ունի Եկեղեցւոյ Հով-
ուապետական հոգեւոր տեսչու-
թեան նոյն զերացոյն եր-
Էնի խոր կը ամրաժի Հայաս-
տանեայց բովանդակ Եկեղեցւոյն
ամեն կարգի և արարեմնի աւեր
Երուժալէմի միաստի մ Եանաս

հովուաց և հովուեցելոց վրայ, և
 ուր որ կայ ժողովուրդ, Հովիւ
 և եկեղեցի Հայոց, և զոր ի գործ
 կը գնէ ըստ սահմանադրու թեան
 առաքելական և եկեղեցական ան-
 յեղիք կանոնաց, և որոշմամբ ա-
 մենայն եկեղեցւոյն, որ իւր ի-
 րաւասութեան ներքեւ կը գրա-
 նուի:

Կաթողիկոսական ձեռնա-
 գրութեան Մաշտոցէն քաղուա-
 ծոյր մը ընթերցունք, և տեսնենք
 ի՞նչ աղօթք կը խնկէ եկեղեցին
 առ Աստուած, և ի՞նչ շնորհք
 կը խնդրէ ընծայելոյն համար:

(Աւագ սարկաւազն) և Աղաչեա-
 ցութիւն զմարդասէրն Աստուած վա-
 րն ծառայիս այսորիկ, որ ընտ-
 րեցաւ և կոչեցաւ ի կարգի պաշ-
 տաման և ի պատիւ Քահանայոց:

Կէն Լեւոնայ զիջեց ի թո-
րէսի և իւրեք զինքն, և խոստո-
վանողին Քրիստոսի զիջեց Գրէգորի
լեւոնայ, զի արժանի վնիցի ի
ձեռն կոչմանս և ձեռնադրու-
թեան առնուլ զնորէն և զնորէն
ի բարութեանց տուողէն յամե-
նակալէն Աստուծոյ . կեցուսցէ և
ողորմեսցի :

(Երկոտասան եպիսկոպոսունքն
ասեն եղանակաւ)

« Աստուածային և երկնաւոր
շնորհ , որ միշտ ընդս զպէտս
սրբոյ սպասաւորութեան առաքե-
լական Եկեղեցւոյ , կոչեմք (զայս
անուն) յԵպիսկոպոսութենէ ի Կ-
թիկոսէն Տէր Թորգոս , ի Քրի-
ստոսէն զիջեց , ի սպա-
սաւորութիւն և յաւաքութիւն
ըստ վկայութեան անձին իւրոյ և

ամենայն Ժողովրդեանն ։

(Ապա երկուտասան եպիսկոպոսունք ձեռս եղեալ ի վերայ դրջիսոյ նուիրելոյն ասեն) .

« Մեք դնեմք ձեռս ի վերայ սորա , և դուք ամենեքեան աղօթս արարէք , զի արժանի լիցի ընդունիլ խիւնն և անարատ պահել առաջի սեղանոյ Աստուծոյ ։

Ասկից վերջը առ Հայր ուղղեալ աղօթքին մէջ կըսէ .

« Նստելով ընդ աջմէ քումմէ (Որդիդ Միաժին) առաքեաց գեակիցն իւր և զհամագոյակիցն քո զսուրբ Հոգին ի գասս առաքելոց՝ մինչդեռ նստէին ի վերնատանն խորհրդոյ Որոց խիւնն և ծառնէ միշտ յարուցանեա ի սուրբ կաթողիկէ առա-

քելական Եկեղեցւոյ հովուել
խնամով և պահել զգուշութեամբ
գրանաւոր հօտն, զոր ստացար
քեզ Ժողովուրդ արեամբ Միածնի
քո . . . : Վասնորոյ աղաչեմք
զբար՛րարութիւնդ քո, Տէ՛ր,
ընկալ զպաղատանս մեր ամենե-
ցուն Ժողովելոցս ի տաճար փա-
ռաց սրբութեան անուանդ քոյ
սրբոյ, և զժառայս քո, զոր ընտ-
րեցեր և կոչեցեր յ---ըն-դ-ն-
Ժողովրդեան քո, և ի սպաս պաշ-
տաման սուրբ կաթողիկէ և ա-
ռաքելական Եկեղեցւոյ, լինել
վեր-ի-ց- և +-ը-զ ճշմ-բո-ւն-ն --զ-
զ-ի-ն չ---ոյ, ընկալ և շնորհեա
սմա զը-ն-ն և շ-բն-ս-ս-ի-ն-ն։»

է Հայաստան աշխարհս մեր, վի-
ճակեցաւ երկուց ընտրելոց Նո-
րին (Որդւոյդ Միածնի) աշակեր-
տաց՝ Բարթուղիմէոսի և Թա-
ղէոսի առաքելոց, որք և լու-
սաւորեցին իսկ զկողմս հիւսիսոյ
ի սառնասառոյց հեթանոսական
խաւարային գիցապաշտութեան-
ցըն, զոր եւ վերստին զնոցին
կարգի պաշտաման պակասու-
թիւնն ելից մեծն Գրիգորիոս
ճշմարիտ խոստովանողն Քրիստոսի
և լուսաւորիչն Եւ արդ-
Տէր մեր և Աստուած բարերար
. բարեխօսութեամբ սոցին
ընտրելոցն . . . , ընկալ զաղա-
չանս ժողովրդեան քո և
զժառայս քո զայս՝ զձեռնադրեալս
ի մէնջ, զոր դու իսկ ընտրեցեր
և ընկալար է Գ-հ-ն-յ-դ-ի-ք-ն-ի-ն և

յոյսով զնորոգելու և զնորոգելու ան-
 շարժ պահեալ ի կոչումս յոր կո-
 չեցաւ Պահեալ, Տէր,
 ընդ երկայն աւուրս զպատուա-
 կան շնորհեալ մեր, և զԳլոխի
 հոգեւոր, եկեղեցւոյ + եւ
 զժողովուրդս քո որ հաւատացաւ
 սմա զոր ընկալար արեամբ Միա-
 ծնի քոյ, անաբատ պահեալ, որ-
 պէս զի մերկացեալ զամբարշտու-
 թիւն մեռցին մեղացն, և կեց-
 ցեն արդարութեամբ, զգեցեալ
 զսրբութիւն Քրիստոսի քո եւ ի-
 Յովն ՄԻ ՀՅՏ եւ ՄԻ ՀՈՎԻԻ :
 (Տես իՄ աշտոցն ձեռնագրութեան
 կաթուղիկոսի ձեռագիր) :

Մեր երանաշնորհ նախնեաց
 հոգեկիր մտաց այս ծնունդ, և
 շնորհալից սրտին զգացում թէ՛
 կը կոչէ մեր ընտրածը կ'օրհնէ

և կ'օժէ թ պաշտօն Հայրապետութեան Հայաստան աշխարհիս, և թէ միանգամայն կուսուցանէ որ մեր Հովուապետը յաջորդ է սուրբ առաքելոցն Թադէի և Բարթուղիմեայ և քրոյ հօրն մերոյ Գրիգորի լուսաւորչին, Գլ ՈՒԻ է հոգեւոր եկեղեցւոյ Հայաստանեայց Կաթողիկոսական Հոգեւորական Ժողովրդեան համար որ միոյ հովուին եկեղեցւոյ մի հօտը լինինք — ՄԻ ՀՅՏ եւ ՄԻ ՀՈՎԻԻ լինինք —

Փութամ ճեպիմ արդեօք ըսել թէ Հովուապետն Հայոց եթէ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ մարմնացն Գլ ՈՒԻ ն է, ունի ուրեմն հոգեւոր եկեղեցւոյ մի հօտը մը իւր հօտին և անոր հովուներուն վրայ, ունի և դա-

նոնք ի կարգ և յազդութիւն կո-
չելու երազներն . Եթէ այս
աշխատէս, է՞ր կը դանդաղինք մեր
հնազանդութիւնը յայտնելու առ-
նա գործովք որպէս հարկ է և
օրէն . հնազանդութիւնն, որ ոչ
միայն մեր պարտականութիւնը
կատարել է, այլ և մեր ձայնով
մեր ընտրութեամբ և քը մեծն է
կատարածային հոշմամբ ամոր
մեր Հայրապետին . ունեցած
իրաւասութեան հողեւոր, բարձր
իշխանութիւնը յազդ-նէլ, իշ-
խանութիւնն որ եկեղեցիէն, կը
բղխի, և եկեղեցին և եւե ՅԵՒԲ
դրգիք Հայոց ի զգալովն

Լիայոյս եմ, սիրելի ընթեր-
շողք իմ, որ իրաւունք կուտայ
ինձ, դիմել աստ պատշաճապէս
թէ՛ այսօրինակ ձեռնադրական

արարողութեամբ կարելի է ըսել որ մի և նոյն Հայաստանեայց եկեղեցին մէկէ աւելի Հայրապետ կրնայ ունենալ, կաթողիկոս կըրնայ ունենալ. այս հարցման պատասխանը՝ երկու անգամ երկու շորս կրնէի թուական ճշգութեան պէս՝ ՈՁ է։ Բայց այս աւին առջեւ ինչ ընենք աղետալից ժամանակաց ոչ օրինաւոր երկանց ծնունդ կաթողիկոս անունը կըրող վանահայր փրճակաւորաց խնդիրը՝ սպասէ պիտի ըսեմ և զայն. զեռ ժամանակ կայ սակայն անոր հասնելու։

Փակենք արդ այս միջադէպը, և անցնինք մեր խնդրոյն։

Հայաստանեայց առաքելական Հօտապետին՝ սուրբ Դրիգոր լուսաւորչին և անոր յաջորդաց այս

Հայրապետական իշխանութեան
խաչանիշ զաւագանին խնամոց
ներքեւ՝ ոչ միայն Հայ Ժողո-
վարդն էր՝ որ հոծ միութեամբ
ենթարկեալ էր, այլ և ազգն
Աղուանից և Վրաց, որք Հայաս-
տանէն լսեցին Ս. Աւետարանի
փրկարար դասերն, անկէց ա-
ռին Քրիստոնէական կրօնի լոյսն
ու յոյս, հաւատն ու սէր, այս՝
աւետարանի քարոզութիւնն Աղ-
ուանից և Վրաց աշխարհներու
վրայ ցողեց անձրեւ, ցրուեց ամ-
պեր, խաւարամած ամպեր դի-
ցապաշտ մոլորութեան և տեսան,
ահա՛, արդարութեան արեգակը՝
Քրիստոս, և Սէր անունն Յիսուս,
փրկիչն աշխարհաց որ փրկեց և
զաշխարհս Աղուանից և Վրաց և
յանձնեց զանոնք և ս օրբայն Գրի-

դորի հովուի թեան Գիվեհ
 պատմու թեան, լեւնքե՛ւ առ այս
 անոր վկայութիւնը : Եւ ձգչա՛մ
 ճշւ այսպէս ընդ ամենայն երկիրն
 Հայոց՝ ի ծագաց մինչեւ ի ծագա
 ձգէր տարածանէր զմշակութիւն
 քարոզութեանն և արեւտարանու
 թեանն, ի Սաթաղացոց քաղա
 քէն մինչեւ առ աշխարհուն խաղ
 տեաց, մինչեւ առ Կաղարձք, մինչեւ
 իսպառ ի սահմանս Մարթայ,
 մինչեւ ի գրունս Ալանաց, մինչ
 ի սահմանս Կանպից ի Փայ
 տակարան քաղաք արքայութեանն
 Հայոց, և յԱնդաղոց քաղաքէն
 մինչեւ առ Մծրին քաղաքու,
 քերէր առ սահմանքն Ասորոց,
 առ Կոր Շիրական երկրան, և
 առ Կորդւօք մինչեւ յամուր եր
 կիրն Մարոց մինչեւ առ տամբն

Մահաքրտան իշխանին, մինչև Ա-
տրրպատական ձգէր տարածանէր
ղաւտարանութիւնն իւր: (Ա.
գաթ. գլ. ծի (120):

Ազատանդէղոսի դժած այս
սահմանը իւր մէջ կը պարունակէ
հիւսիսային կողմէն Վրաց և Ադ-
րանից աշխարհները, արեւմու-
տան հիւսիսային կողմէն Եգե-
րացոց կողքիս աշխարհը, արե-
ւելեան հիւսիսային կողմէն Մաս-
քութք ըսուած ժողովուրդը (*),
հարաւային կողմէն Մծբին քա-
ղաքը — Ասորոց սահմանը —
և այլն:

(*) Այս ժողովրդեան Սանաարուկ
կամ Սանէսան անուն թագաւորը ըն-
պաններ առաւ աղուանից և վրաց
կաթողիկոս ասորր Գրիգորիսը: (Տե՛ս
Յովհ. կաթող. գլ. ծ. (10). նաև Բիւ-
զանդ գալութիւն գ. գլ. 2 (6):

Ստուգիւ Ս. Գրիգոր լուսա-
ւորչի աւետարանական քարոզու-
թիւնը Հայաստանի սահմանը ան-
ցաւ և մտաւ Սղուանիստան և
ի Վրաստան . լսենք պատմու-
թեան և տեսնենք ինչ կրսէ :

Առնալք արքայ Սղուանից . . .
Առնալք Վրացի Նախարար Երեմի
էրէ Հայ լուսաւորչի սուրբ Հոգւոյն
առաւել լուսաւորէ զՍղուանս (*)
. Իսկ զկնի սորա մահ .

(*) Թէև սուրբ Քաղէոս առաքելոյն
աշակերտ՝ սուրբ Եղիշէ զառաջինն քա-
րոզէց Սղուանից սուրբ աւետարանը,
բայց կատարեալ լուսաւորութիւնը ա-
ւետարանին քարոզութեան՝ Սղուանից
այս Առնայր թագաւորին ժամանակը
եղաւ : (Տես Մովսէս Կաղանկատ .
գիրք ա . գլ . 2 (6) :

ուանն էնդրէն — Առնէն մանուկն
Գրիգորիս ի կաթողիկոսութիւն
իւրեանց, զի Ուսնայր արքայն մեր
էնդրէն է սրբոյ Գրիգորոյ Նորին սրբ
Եւնդրէն — Եւնդրէն Եւնդրէն — Եւ
Եւնդրէն էնդրէն, որք և այսու կանո
նիւ կային աշխարհս Հայոց եւ
Աղուանից համակամ եղբայրու
թեամբ և անքակ ուխտիւ մինչև
ցայսօր : (Մովսէս Կաղանկայա
ուացի գիրք ա. գլ. Թ (9) :

Հսենք Վրաց համար ալ.

« Իսկ երանելոյն Նունէի* խընդ
րեալ ալս հաւատարիմս, յղեաց

* Այս Նունէ կոյր Ս. Հովհաննէ
եանց ընկերներէն մին էր, որ ի Վր
րաստան ի քաղաքն Մծխիթա փա
խուստ տուած էր, ուր և քարոզեց քր
իստոսնէական Ս. Կրօնը : (Տեա Մով
սէս Խորեն գլ. Բ. գլ. 32 (86) :

ապ. 100-րդ Գրքի-ն, էջի 26-ը համարեցե-
 շուք Գրքի-ն ընդ-հան-րապէս, քանզի յօժա-
 րութեամբ, ընկալան Վերք գրա-
 ընդութիւն աւետարանին : Եւ
 հար-ն ընդ-նէ կործանել զկու-
 սին . . . և կանգնել զախա-
 տական նշան խաչին մինչեւ ցոր-
 տալոյ : Տեառն Հոգիւ յառաջնոր-
 դութիւն նոցա : (Մովսէս Խորեն-
 գիրք Բ. ԳԼ. 22. (86).)

Սրբոյն Գրիգորիոսի ըղձիցն հա-
 մաձայն պատրաստեց Տէրը քաջ
 հոգիւ մը, անձնագիր պաշտօն-
 եայ մը քարոզութեան աւետա-
 րանին, ժրաջան մշակ մը իւր բա-
 նաւոր անդաստանին Պահլաւունի
 պատանին մեծանձն Գրիգորիսը,
 լուսաւորչի ընտիր շառաւիղը —
 թոռը —, որ ոչ միայն Վրաց այլ
 և Աղուանից կարգեցաւ հոգիւ

և Հօտապետ , ինչպէս կրսեն
պատմագիրք :

« Եկեալ գործակալք . . . : ,
վերակացուք հեռաւոր քաղաքին ,
որ կոչէր Փայտակարան , ասեն
շարքայն , եթէ կամիցիս ուղղոր-
դութեամբ վարել ըստ հաւատոյ
կողմանցն այնոցիկ , առաքեա նո-
ցա Եպիսկոպոս ի դաւակէ սրբոյն
Գրիգորի , զի յոյժ փափաքելով
խնդրեն , և գիտեմք հաւաստի
թէ ի հռչակեալ յանուանէն Գրի-
գորի (լուսաւորչին) ակնածեսցեն
և ի նորին դաւակէ , առնել զա-
մենայն ըստ հրամանի : Այսմ
հաւանեալ երանելին Տրդատ ,
տայ նոցա Եպիսկոպոս զմանուկն
Գրիգորիս , զերէջ որդին Վրթա-
նայ : Թէպէտ և յանխուժիւն

աւուրցն հայելով պատանւոյն՝
զիրն վարկանէր, այլ տեսեալ
զհոգւոյն մեծանձնութիւն
առաքէ բազում համարձակու-
թեամբ . . . : » (Մովսէս Խոր.
գիրք Դ. ԳԼ. Գ (3):

« Ապա երէց որդին (Վրթա-
նիսի) Գրիգորիս եհաս Յալիսկո-
պոսութիւն կողմանց Աղուանից և
Վրաց, վասն հոգեկիր առաքինի
արգասեացն, բարեհասակ և ըզ-
գիտութիւն Աստուծոյ յանձին
կրելով . . . ի հնգետասանամե-
նից եհաս յաստիճան Եպիսկո-
պոսութեան աշխարհին Վրաց և
Աղուանից, այսինքն սահմանացն
Մաղքեթաց : » (Բիւզանդ դպրու-
թիւն Դ. ԳԼ. Ե (5):

Նոյն իսկ Աղուանից պատ-
միչ Մովսէս Կաղանկայտուացիէն

պատմական հաւատարմ' ալ :
 Քանզի հնդեւտասանամեօք ձեռ-
 նադրեալ յեղի-ի-դ---էի-ն զմա-
 նուկն Գրիգորիով : և Աշ--նի : և
 ի-շէն, և երթեալ լուսաւորէր զեր-
 կոսին զաշխարհոն, և հաստատէր
 Քրիստոսական հաւատովն զնալ-
 լինէր և եկեղեցիս ըստ կարգաց
 և քաղաքաց, և ձեռնադրէր զե-
 րիցունս, և յորդորէր ի պաշտօն
 սրբութեան Եւ
 երթեալ ի Մասքթաց աշխարհն
 յանդիման լինէր Սանեօանայ թա-
 գաւորին Մասքթաց համատոհ-
 մին Արչակունեաց : Եւ քարոզէր
 զանճառքի երրորդութեանն մի
 արարչական զօրութիւնն, և ըզ-
 մարմնանալն Աստուծոյ Բանին,
 Եւ խնդութեամբ ընկալ-
 եալ՝ հաւատային աւետարանա-

կան բանին զառաջինն (Մովսէս Կաղանկայտուայի գիրք Ա. ԳԼ. ԺԴ (14) :

Աղուանք և Վիրք այսպէս, ահա, Քրիստոնէական հաւատոյ քարոզութիւնը և Քահանայապետութեան չնորհը Հայաստանեայց առաքելական սուրբ Եկեղեցիէն ընդունեցին, և յԱղուանիստան ու Վրաստան կաղմեցին Քրիստոնեայ ուղղափառ Եկեղեցիներ, և ի սկզբան ունեցած մէկ կաթողիկոս զսուրբ մանուկն Գրգորիոսին, ինչպէս տեսանք ի վերանշր վկայութեամբ պատմչաց բայց ապա Վիրք և Աղուանք իրենց առանձին կաթողիկոսներն ունեցան :

Կողեմք աստ սակաւ ինչ խօսիլ պատմութեամբ թէ՛ Վիրք

և Աղուանք մինչեւ ցե՛րք Հայաս-
տանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ հետ
ի միութեան մնացին :

Վրաց կաթողիկոսները մին-
չեւ ցկիւրխոն մեր Հայրապետնե-
րէն կրնգանէին իրենց կոչումն
ու ձեռնադրութեան նախագոր-
ծութիւնը , և Հայոց առաքելա-
կան սուրբ Եկեղեցւոյ հետ ի
րանա հաւատոյ եւ յաւանդու-
թիւնա ուղղափառ Եկեղեցւոյ ի
միութեան էին : Բայց երբ մեր
Տ. Տ. Մովսէս Բ. Հայրապետին
աթոռակալութեան 254 տարին-
փրկչական 599 թուականին - կը
վախճանի Վրաց կաթողիկոսը
Եկեղեցին Վրաց րոտ առաջին
ազգորութեան կը գլխէ առ նոյն
երանեալ Հայրապետն մեր , և
կը խնդրէ անկէ որ առաջնորդ

կացուցանէ Վրաց Եկեղեցւոյն :
 Հայրապետն Հայոց Տ. Տ. Մովսէս Բ. կը Եւնուիտի և Վրացւոյն —
 — Ընդ — Կրօնական — Կը Կրօնական
 սոյն այս Կիւրիւսնը, որ բնիկ վրացի և Հայ ու վրացի դպրութեան հմուտ անձ մ'էր, և որ Դմիտրի սուրբ կաթողիկէին —
 Հայրապետանիպա Մայր Եկեղեցւոյն — վանուց երէց կարգուած էր նոյն Հայրապետէն Հայոց :

Կիւրիւսն երկու տարի իւր պաշտօնը ուղղութեամբ վարելէ յետոյ՝ կսկսի ուծանալ Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեցիէն, եւ խուժաստանի բնակիչ Նեստորական մը Եպիսկոպոս կը ձեռնադրէ : Կիւրիւսնի սոյն արարքը Վրաց Յուրտաւ քաղաքի Տ. Մովսէս Եպիսկոպոսը, որ Կիւրիւսնէն

Եպիսկոպոս ձեռնադրուած էր
անոր կաթողիկոսութեան առա-
ջին տարին, կը զեկուցանէ առ
մեր Հայրապետն Տ. Տ. Մովսէս
Բ. որ անմիջապէս կը փութայ
յորդորանաց թուղթ մ' ուղղել
առ նոյն Կիւրիւոն՝ Վրացի Տ. Պետ-
րոս Եպիսկոպոսի հետ: (Ուխ-
տանէս Եպիսկոպոս հատուած Բ.
ԴԼ Ա (1):

Ահաւասիկ Տ. Տ. Մովսէս Բ.
Հայոց Հայրապետին թղթոյն կա-
րեւոր ճասերը:

« Կիւրիւոնի Վրաց կաթուղի-
կոսի և այլ Եպիսկոպոսաց աթո-
ռակցաց քոյ՝ Ի Մովսիսէ, Հայոց
կաթուղիկոսէ, և այլ Եպիսկո-
պոսաց աթոռակցաց իմոյ՝ սիրով
ողջոյն »:

« Եւ Յառաջագոյն իսկ մինչդեռ

առ մեզն էիր խօսեցաք ընդ քեզ
բան խրատու և մխիթարութեան .
որպէս սիրելի եղեր և ամուս-
կից՝ որպէս և եսդ , և եղիցիս
արժանապէս գնալ քեզ ի ճանա-
պարհս Տեառն , և պահել զպատ-
ուիրանս նորա սուրբ օրով և
անկեղծաւոր հաւատով , և զգու-
շանալ ի վարս և ի գնացս , և
բարիօք հովուել և հովուապե-
տել , և զգոյշ լինել հօտիդ՝ որ
քեզ հաւատացաւ . և այլ ամե-
նայն պատուիրանք Տեառն՝ որ
յայդ բան բովանդակին՝ եւ
դարձեալ զնոյն գրեմ գնալ ար-
ժանապէս ի ճանապարհս Տեա-
ռն , և երանելի լինիլ ըստ մար-
գարէին ձայնի , և — — — — —
— — — — — , և յիշել զամե-
նայն բանս Աստուածաշունչ հին

և նոր Կտակարանաց, որ պատ-
ռւիլեն մեզ պահել զպատուիւ-
նս Տեառն -- զիչ Ժպիւ Լ ճշգրիտ
իւրաքանչեւս, և ոչ խոտորիլ
ի ճանապարհաց Տեառն յալ կամ
յահեակ. և ես զնոյն խնդրէի
լսել ի քէն: Բայց արդ լսեմ, թէ
հերձուածք դոն ի քեզ. և սա-
կաւ ինչ հաւատացի: Բայց հա-
ւատացի, վասն զի ի հաւատա-
րիմ վկայից եղև ծանուցեալ:
Եւ լուաք այսպէս, եթէ այլ մի
թուժիկ նեստորական եկն առ
քեզ, և ի քէն առեալ ձեռնա-
դրութիւն Եպիսկոպոսութեանն.
և զարմացայ յոյժ, զի գայնպիսին
ոչ միայն ի պատիւն յայն ածել
արժան էր, այլ և պատժել, և
ի յազուս հաւատացելոց ոչ ըն-
դունիլ. զի գայլ ոչ երբէք ըը-

նակի ի մէջ ոչխարաց , այլ եթէ
երբէք բնակել հանդիպի՝ օձտէ
և ցրուէ զնոսա . . . :

« Արդ՝ գիտեմք զի անգիտութեամբ արարեր զայդ : Արդ
դարձիւր և ապաշաւեա՝ հանդերձ
ապաշխարութեամբ , և արաւա-
ուզք ասա դու զմարդարէին :
Տէր մի՛ յիշեր զմեզս մանկու-
թեան (խորամանկութիւն) իմոյ
և զանգիտութեան . » և այլ մի՛
եւս տացես տեղի բնակութեան
Խուժկին այնորիկ ի մէջ հաւա-
տացելոց . . . :

« Արդ՝ Դ-հէ-՝ Դ-հէ-՝ Դ-հէ-՝
Դ-հէ-՝ Դ-հէ-՝ Դ-հէ-՝ , զի ինքեանք
դաւանեցին , և զնոյն մեզ աւան-
դեցին եւե՛ւ Դ-հէ-՝ Դ-հէ-՝ Դ-հէ-՝
ի նիկիա , և Դ-հէ-՝ Դ-հէ-՝ Դ-հէ-՝
Կոստանդնուպոլիս , և եւե՛ւ Դ-հէ-՝
Դ-հէ-՝ Դ-հէ-՝ Դ-հէ-՝ »

ւատնացաւ ի մէնջ: և մեք վրա-
տահացեալ ի կեանս քո՝ առ սէր
քո՝ արարաք զկամս քո՝ և--ը--տ
զքեզ իշ--շ--նէլ ի--նէլ--տ--տ
հէ

Արդ՝ մի լինիր պատճառ կո-
րուսեան քեզ և ժողովրդեան
քում, զի մի քառ ասե-
լոյ մարգարէին, եթէ

առաքեցէ Տէր ի պա-
տիւ քո անարդանա, և զփառս
հանցէ ի քէն

Արդ զայստօրի ի բազում վրշ-
տաց և ի նկզում ենէ սրտի գը-
րեցի առ քեզ: Քանզի սէրն Աս-
տուծոյ ստիպէ զմեզ խօսիլ զբանս
ճշմարտութեան որ վասն նորա:
Ողջ լեր ի Տէր: (Ռախտանէս Ե-
պիսկ հատուած Բ. գլ. Բ. (2)

Այս կանդակ կամ թուղթ Հայ-

րապետական Հայոց Հովառապե-
տին Տ. Տ. Մովսիսի երկրորդի՝
արդարեւ գրուած ի օծութեամբ,
որ իբրեւ Հայր կը սիրէ զԽի-
րիւն, կը խրատէ, և կը յորդորէ
և իբրեւ վերատեսուչ և Հով-
առապետ կը գործէ և կը յանդի-
մանէ, և ի իւրիւր և յաւանդէն կը հը-
րաւիրէ : Բայց աւագ որ անխոզ
ըլլալով կիւրիւն Հայրական յոր-
դորանաց՝ քակտեց Հայոց առա-
քելական Եկեղեցւոյն հետ Վրաց
Եկեղեցւոյն ունեցած դարաւոր
միութիւնը, որուն հետեւանաց
տակ կը հեծէ այսօր ինքն իւր
մեռելութեան գերեզմանին մէջ,
և Վրաց Եկեղեցին իւր ներկայ
դամ քան զդամ անհետ լինելու
վիճակին մէջ :

Տ. Տ. Մովսէս Բ. Հայոց պատ-

ուական Հայրապետին այս պատ-
 ասկան թուղթն իրաւունք կու-
 տայ ինձ գիտել և ըսել թէ ո՞վ
 այն՝ որ պատմական հաւաստեօք
 կը տեսնայ բացորոշ թէ՛ Հայոց
 Հայրապետն լեզուաւ, ցեղական
 ծագմամբ, աշխարհաւ և կառա-
 վարութեամբ զատ և ազատ ազգի-
 մը — Վրացոց — Եկեղեցւոյն
 կաթուղիկոսն ինք կը ձեռնադրէ
 և օծութեամբ կը նուիրագործէ,
 և իւր Բ-նէն ինչ-որ-էն Բ-նէն Ե-նէն
 Ե-նէն կը հրաւիրէ սիրալիր
 յորդորանօք և՛ սաստիւ և՛ յան-
 դիմանութեամբ, ո՞վ այն, կը-
 սեմ, որ գիտակ այս ամենուն,
 երկուանայ տակաւին թէ՛ ամե-
 նայն Հայոց ծայրագոյն Պատրի-
 արքն և Հայաստանեայց առա-
 քելական Եկեղեցւոյն առաքելա-

յաջորդ Հայրապետն իւր անմի-
ջական Հովուապետութեանը են-
թարկեալ Հայ Հովուաց և Հով-
ուեցելոց՝ ի մի բան՝ Հայոց ընդ-
հանուր Եկեղեցւոյ վրայ, Հայրա-
պետական Քերէ-ի-ւ-ն-ը-ն շու-
նենայ, և զանոնք ըստ կանոնաց
Հարցն սրբոց ի կարգ և յուղղու-
թիւն կոչելու և ի վերջին հարկի
պատժելու ե-ւ-ն-ը-ն շունենայ :

Այս երկուանքը, չքսեմ յա-
ւակնութիւնը, Հայաստանեայց Ս.
Եկեղեցւոյ պաշտօնեայններէն թո՛ղ
միայն մէկն ունենայ, և այն մէկը
թող Միւռոն օրհնելու և Եպիս-
կոպոս ձեռնադրելու արտօնու-
թեամբ վանահայր վիճակաւ օր-
մ'ըլլայ, պիտակ անուամբ կաթու-
ղիկոս մ'ըլլայ, բայց տակաւին
իրաւունք չունի Հայաստանեայց

Հայրապետութեան հոգեւոր խաւնութեան վերին իրաւասութենէն օձտելու, զի ահա՛ կիւրիւսնն կ'աւաթու դիկոս էր, Միւռոնն կ'օրհնէր, Եպիսկոպոս կը ձեռնադրէր, դատ արդի մը առանձին եկեղեցւոյն հովիւն ու Հովուապետն էր, սակայն և այնպէս Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ առաքելայաջորդ Հայրապետին Բ-ւիւր էր-----է-ւ-ւ տակն էր :

Հայոց Տ. Մովսէս Բ. Հայրապետին առ այս սիրոյ և յորդորական թուղթ՝ սա հետեւեալ պատասխանը գրած է կիւրիւսն :

« Սրբափրի և պատուականի Տե-ւ-ւ է-ւ՝ Մովսիսի Հայոց կաթուղիկոսի և ամենայն եպիսկոպոսաց աթոռակցաց քոց՝ ի կիւրիւսնէ

Վրաց կաթուղիկոսէ Ինքին Երեւո-
 թիւնիւն և սիրով ողջոյն, և յա-
 մենայն աթոռակցաց խնոց Եպիս-
 կոսոսաց Կեօն Ինքին Ինքին և Ե-
 րեւոթիւնիւն ողջոյն և օրհնու-
 թիւն ձեզ ի սուրբ Խաչէս:

Եւ Ձթուղթս ձեր՝ զօր գրեալ
 էիք՝ ընկալաք և հասու եղաք:
 Եւ զԿրօնիւն՝ զօր արարեալ էիք՝
 լսեցաք Եպիսկոպոսէս: և որ
 գրով և բանիւ հօգեւել եկի շէտ
 Ինքին և ինքին Ինքին Ինքին,
 նաեւ յանդիմանեալ էիք օրաւէս
 Տէր և ինքին և հոգի հօգեւել, օր-
 ակէս և էրդ իսկ, Երեւոթիւն և Ե-
 րեւոթիւն և Երեւոթիւն Երեւոթիւն: Բայց
 ես հանդերձ Եպիսկոպոսօք ի-
 մովք և լաւօք աշխարհիս խոր-
 հուրդ արարի օրէնս համարելով
 զոսի զնոս յանդիմանեալ նաեւ Տէր

ո՛չ արդեւո՛ւլ ի գաղոյ՝ զամենեւ-
 եան զայնտօիկ՝ որք ի զղջումն
 դան և յանպաշխարութիւն : (Որ-
 պէս թէ՛ Հայոց Եկեղեցին ա-
 պաշխարող մալորեալներն ընդ ա-
 նելու Քրիստոսաւանդ օրէնքը շու-
 նենար) : Իսկ իբրեւ իմացաք զնո-
 րա (Խուժիկ Նեոտորականին) շա-
 րութիւն, դարձեալ մերժեցաք
 ի մէնջ և արդեւոք զմարդիկ ո՛չ
 ապա ողջոյն նմա : Եւ որ գրեալս
 էիք, թէ՛ « Հերձաւածք գոն ի
 ձեզ՝ և մեք ոչ հաւատացաք և
 դարձեալ հաւատացաք յանգագա-
 հաւատարիմ մկայից » : Եւ մեք
 մեզէն իսկ տապաք զեղեալն ի
 մէնջ : Եւ որ զկաւ անայ արքայից
 արքայի ժամանակն էիք գրեալ,
 դիտեմք զի այնպէս և զև որպէս
 րազուժ անգամ լուեալ եմք, և որ

վասն հարցն մեր և ձեր միարա-
նութեան և ուխտի և հաստա-
տութեան հաւատոյ էիք գրեալ ,
մեք անշարժ ունիմք զայն : Եւ
ուր վասն մեր և ձեր աշխարհաց
էիք գրեալ և առացեալ յաղագս
միարանութեան՝ զոր ի մերում
ժամանակիս է , մեք ի նոյնս ու-
նիմք միարանութիւն , և ոչ փո-
փոխիմք : Իսկ վասն Խուժկին էիք
հաստատեալ զհօ-հօն ձեր գրով
և բանի , որպէս գրեցաք վե-
րագոյն , վաղ մերժեցաք զնա ի
մէնջ , և հրամայեցաք մերոց ոչ
ընդունիլ զնա : Այլ հօ-հօն զհօ-հօն :
հօ-հօն ի հօ-հօն և ի հօ-հօն :

Ողջ լերուք ի Տէր , և հօ-հօն
հօ-հօն : » (Ուխտանէս Եպիսկ.
հաստատած Բ. ԳԼ. Գ. (3) :

Պատասխանագիր մը՝ ամենայն

Հայոց Հայրապետին Հովուական
 թղթոյն , յորում իւր պաշտօնէ-
 խքը և ժողովրդայն կազմաւոր-
 եալ ուրոյն Եկեղեցւոյ մը , և իշ-
 խանական դպրանալապետներն ա-
 եալ աշխարհի մը , ազգի մը —
 Վրաց — կաթողիկոսը՝ Հայոց
 Հովուապետին իւր վրայ օւնեցած
 հոգեւոր իշխանութիւնն — իւր-
 անձնականապէս ծայրէ ի ծայր
 առ այն հիւսիսէ իւր իշխանութիւնն իւր
 հարաւորութիւնէ կը յայանէ , զի իւրե-
 երկուքսն (յարգանօք) ողջոյն
 կը մատուցանէ Հայոց Հայրապե-
 տին , Տէր , Վարդապետ և հոյ՛հ հոգե-
 կանուանէ զայն , անոր խօսքերը
 պատճառ և հիւսիս կը կոչէ , և անոր
 թղթոյն Դէ — Դէ և պատճառաւ իւր
 պատճառն , և իրեն ու իրեննե-
 րուն համար անոր օրհնութիւնն իւրե-
 րուն համար անոր օրհնութիւնն :

Ամենայն Հայոց Հայրապետին
 և Վրաց Կաթողիկոսին միջև
 փոխանակուած այս հաշտութեան
 գրութիւնք քանի որ անվճար
 կը պահպանեն մէկ կողմին - Հա-
 յոց Հայրապետին — հոգեւոր էջ-
 նութիւն և բարձր երեսմեջ և
 միւս կողմին - Վրաց Կաթողիկո-
 սին — հաշտութեան ու հարաբեր-
 ւեան պարտականութիւնք՝ ինչ ը-
 սենք, ուրեմն, Վանահայր փե-
 ճակաւորի մը Հայրապետական
 սիրայորդոր թղթոյ մը առած
 պատասխանւոյն. պիտի քննենք
 ու քննադատենք այս պատաս-
 խանագիրը, և մեր սոյն էջերէն
 հարցման ի պատասխանի իրա-
 ւացի և հետեւական եզրակա-
 ցութեան մը պիտի յանդիւր-
 աակայն ոչ ամա, այլ գործոյս

Երբորդ գլխոյն մէջ . առեա անդ-
այժմեան Տ. Տ. Գէորգ Դ. ամե-
նայն Հայոց Հայրապետին 1871
դեկտեմբեր 13 ամսաթիւ և 275
թուահամար կոնդակն և անոր
պատասխանագիրը .
Այս բիւսնի այս պատասխանա-
գրոյն միայ չորս տարիներ կրող-
րին . յորս նա ինքն կիրիւսն ի հո-
գի իւր և ի սիրտ կը նիւթէ ու կը
համբարէ մտորութեան մահառիթ-
մոյնը , և ապագային կրկին ան-
գամ յարուցանելիք խնդրոյն յա-
տակագիծը իւր յամառութեան
կանգունով կը չափէ ու կը ձեռն ,
և Հայոց Եկեղեցւոյ միութենէն
բաժանուելու շէնքը ըստ այնմ
կերպարօրելու և մարմնացնելու
առաջը կը պատրաստէ . չորրորդ
տարին -603 թուականը- կուգայ

կը հասնի , որուն ո՞ր ամսոյն որ
 օրը չգիտեմ որ ըսեմ, բայց հիշո՞
 նայն թուականին կը հնչէ մահ-
 եան տխուր մամը և կը յափըշ-
 տակէ Հայոց Հայրապետութեան
 անաքելական աթոռէն Տ. Տ. Մով-
 սէս Բ. Հայոց երանեալ հօտապե-
 տը և կը վախճանի նա յետ քը-
 ան և իննամեայ (*) աթոռան
 հիմունքէն ապա ճիշդ ու միայն
 միայն երանելոյն վախճանէն
 ետքը երեք տարի պարապ կը
 մնայ (**) Հայոց Հայրապետական

(*) Ոմանք պատմիչք , ինչպէս և
 Ռիտանէս Եպիսկոպոս , երեսուն կը
 համրեն Տ. Տ. Մովսէս Բ. ի Հայրապե-
 տութեան տարիները , բայց հիշող մա-
 ժան ակադրոս Թիւր 29 կը գնէ :

(**) Հայոց Հայրապետական աթոռին
 երեքամեայ պարապութեան պատճառ-

աթոռը՝ այս միջոցին Տ. Վրթա-
նէս քերթող անուանեալ՝ Վար-
դապետը կաթուղիկոսական Տե-
ղապահութեան պաշտօն կը վարէ
խիստ արժանաւորութեամբ (Ռեխ-
տանէս Եպիսկոպոս, հատուած Բ.
ԳԼ ԼԴ (34), ԼԸ (38)։

Քերթողն այս Տ. Վրթանէս
վարդապետ՝ իբր Նայրապետա-
կան աթոռոյ Տեղապահ Կիւրիւսնի,
յետ վախճանին Տ. Տ. Մովսիսի
Բ. Նայրապետին, նորոգած այն

աը Յունական կայսրութեան բաժնին
մէջ գտնուած Նայոյ վրայ՝ նոյն կայս-
րութեան ազդեցութեամբը Յովհան-
նէս անուն հակաթոռ կաթուղիկոս մը
գրուած ըլլալն էր, որ քիչ մը ետքը
նիւթ պիտի ըլլայ մեր սոյն գրուածքին
(Ռեխտանէս Եպիսկոպոս, հատուած Բ.
ԳԼ ԼԵ (35) ԼԶ (36)։

առաջին խնդրոյն համար իմ
նոյն խաչ կիւրիւոնի և թէ Յուր-
տանայ Վրաց Տ. Մովսէս ողջա-
միտ Եպիսկոպոսին հետ քանիցս
կթղթակցի մինչեւ որ 606 թուա-
կանին Տ. Տ. Աբրահամ Ա. կընտ-
րուի Հայրապետ Հայոց և կը
յաջորդէ յաթուռն Թադէի և Բար-
թուղիմեայ Ս. առաքելոց, և բաղ-
մաւարչար խոստովանողին սրբոյն
Գրիգորի Լուսաւորչին : (Ուխ-
տանէս Եպիսկոպոս , հաստաւած Բ.
ԴԼ, ԺԱ. (44) ԺԲ (42), Ի (20)
ԻԱ (21), ԻԲ (22), ԻԵ (25) ,
ԻԶ (26) և ԻԸ (28) :

Տ. Տ. Աբրահամ Ա. Հայրապետն
եւս երկցս կը թղթակցի ընդ
կիւրիւոնի, կ'յորդորէ զնա կը խը-
րատէ և կը յանդիմանէ որ ետ
դառնայ իւր չար ճանապարհէն,

և պատճառ չըլլայ իւր յամառութեամբը Վրաց Եկեղեցւոյն Հայ յատուանեաց և Եկեղեցւոյն հետ աւելցած միութեան և միասնութեան քակտմանը (Ուխտանէս Եպիսկոպոս, հատուած Բ. գլ. ԽԴ. (46), ԽԵ (45), ԽԶ (47), ԽԷ (48), և ԽԸ (50)) և չորսուորս Բայց լակիւնն ըլլաք Հայոց Հայրապետին յորդորներն ու խորաններ յանկն կիւրիս մեծ փերձապէս կը յայտնէ քայարձակ թէ՛ ընդունած է Քաղկեդոնա-կանութիւնը (Ուխտանէս Եպիսկոպոս հատուած Բ. գլ. ԾԱ (54)) որով և բաժնուեցաւ () և Հա-

(*) Վրաց Հայատուանեաց և Եկեղեցիէն բաժնուեցաւ թէ՛ն Վրաց կաթողիկոսութեան Արքեպիսկոպոսին անունը որով իւր ևս իւրն պատճառ չառաջ կը

յոյց Եկեղեցւոյ միութենէն, և որով տեղի տուաւ վրաց Եկեղեցւոյն այժմեան ապարէն ցաւալի և տխուր վիճակին, որ ոչ իւր աղգային յատուկ կաթողիկոսն, ոչ Եպիսկոպոսն, ոչ քահանայն և ոչ իսկ իւր բնիկ լեզուն չունի իւր Եկեղեցւոյն մէջ:

Երբեք Մովսէս կաղանկարաւ աղիմ իւտանէս Եպիսկոպոս և Սահմաննոս Սրբէլեան քոյց բուն պատեաւոր նոյնինքն Վերիւնի հակառակ իւր նախորդաց միարանդականութիւն քաղկեդոնականութիւնն բնորոնից և մարտնոյ նեղատարականաց հետ հաջորդակցութիւն ունենալն էր, ինչպէս նոյն պատմչաց խօսքերէն ալ կը հասկցուի: (Մովսէս կաղանկ. Վերք Բ. զԼ. ԽԲ (48), Ա. իւտանէս Եպիսկոպոս հաւա. Բ. զԼ. ԽԲ (65) և Սահմաննոս Սրբէլ հաւաք. Ա. զԼ. ԽԶ (26):

որոցմէ մերկացեալ՝ ազգային ե-
կեղեցի մը ըլլալու յատկանիշը
կորուսած է :

Այս է ահա՝ այսօրինակ բա-
ժանման մը հետեւանքը : Հե-
տեւէն՝ հետեւէն՝ հետեւէն :

Հայրապետն Հայոց Տ. Տ. Աբ-
րահամ Ա. Կիւրիւնի այս վերջին
յայտարարութեան վրայ խելա-
մուտ ըլլալով նորա Կ-Կ-Կ յե-
տեւէն՝ ճշդութեամբ թղթով
մը ծանոցցածնայն եկեղեցւոյն
Հայաստանեայց թէ՛ Կիւրիւն և
անոր վերաբերեալք ըստ որում՝
բաժանեալ Հայոց եկեղեցւոյ մի-
ութենէն , հատեալ են անոր հա-
ղորդակցութենէն՝ բացատրելով
հանգերձ Հայոց ամենասուրբ ե-
կեղեցւոյն ուղղափառ վարդա-
պետութիւնը : (Ուխտանէս Եպիս-

կոպոս, Հասարած Բ. գ. Հ. (60).

Վրաց և Աղուանից՝ Հայոց Հայ-
րապետութեան հոգեւոր էփէշ-
է-ն-է-ն էմբ-է-ն-է հոշ ըլլալուն
յապացոյց հարկ կը համարիմ
քաղուածոյ մը ընել ասա, Յու-
նաց Կոստանդնուպօլսոյ Տ. Տ. Նի-
կոդայոս Ա. Հայրապետին, որ ժա-
մանակակից էր մեր պատմաբան
Տ. Տ. Բովհաննէս Հովուապետին,
առ սոյն Հայրապետն մեր ուղ-
ղած թղթէն :

Եւ ահա ասիկա :

Վսեմականի, Աստուածասիրի
և Հ-է-ն-է Հոշ Տե-ն-է և յարէառ-
է-ն-է եղբւր մերում Բովհաննէս Կա-
թողիկոսի Հայոց մեծաց և Նի-
կոդայոսէ աղորմութեամբե և ա-
տուծոյ յԱզքեպիակոպոսէ Կոս-
տանդնուպօլսի, և ի ծառայէ ծա-

աւայից Աստուծոյ Տերամբ խնդալ :

Կարծե՛մ Եղի՛նչ զանխաւ Է ,

Տէր Իմ, Ի քոյոյ յաստուած սիրու :

Թե՛նէք յոյ՛ժ արամուծ իւն և ան :

պակաս ցաւք սրտից մերոց յա :

ղաղ և Հայոց և Վրաց և Աղ :

Դաւիթ և Կարապետ և Զօրի :

Եհան Ի վերայ դառն տաղնապ :

չարչարանաց և նեղութեան :

Արդ : : : պարաւ Է նախ և :

ձեռն ի վեր համբարանալ և բո :

լորով սրտիւ ի դուծ ոգորմա :

Թեան կոչել զամենակալն Սա :

ուած Կոչէ Զօրի և Վր :

և Աղ : : : (Յայսմ հետէ)

Խաղաղութիւնն Քրիստոսի հա :

տառեացի ի ձեզ և Դի :

ւթ Եւ Եղի՛նչ Զարեգ և Զ :

րում : (Յով. Կաթող. Գլ. ԾԴ

(54) Եւ Եղի՛նչ Զարեգ և Զ :

Սոյն այս Տ. Տ. Նիկողոս-
յան Ա. Հայրապետն Յունաց Կոս-
տանդնուպոլսոյ, որ վրացւոց Հա-
յոց Եկեղեցիէն բաժնուելէն —
փրկչական 606 թուականէն — 288
տարի ետքը — 894 թուականին
— քարձրացած էր յաթոռ պատ-
րիարքութեան Յունաց Կոստան-
դնուպոլսոյ, երկու քան մէկէն
կր հաստատէ. նախ թէ Հայոց
Հայրապետը Հ-Է-Է-Է Հ-Յ-Է և Տէր Է,
և իրեն շէշէն Է-Տ-Յ-Է, ըսել է Է-Է-
Հ-Յ-Յ-Է և Հ-Տ-Տ-Յ-Յ Հայրապետն է
արեւելեան Հայաստանեայց Ս.
Եկեղեցւոյն, և երկրորդ թէ Վէշ+
և Ս. Տ-Յ-Յ-Յ Հայոց Հայրապետին հա-
ւատացեալ հոգն են, այն թիւը ե-
րեք հարիւր տարիի չորս մա-
մանակ առաջ Վիլքս Քաղկեդո-
նիկ եղած և բաժնուած էին Հա-
յոց Եկեղեցիէն +

Տ. Տ. Նիկողայոսի առաջնոյ
այս թղթին ճշմարտութեան կը
վկայէ այն, որ բնութեամբ է
գոյնն այն, որ գնայն թուղթ իւր
պատմական երկասիրութեան մէջ
անցուցած է. Տ. Տ. Յովհաննէս
Զ. մեր Հայրապետն է այն, Հա-
յոց պատմագիրն է այն:

Գալով Աղուանից թէ մինչեւ
երբ Հայոց Ս. Եկեղեցւոյն հետ
ի միութեան մնացին, ե ինչ եւր
ունեցաւ Աղուանից կաթողիկո-
սութիւնը: Ահա՛ այս մասին պատ-
մութեան մինչ առ մեզ հասու-
ցած եղելութեանց համառօտ նը-
կարագիրը:

Աղուանք չբաժնուեցան բնաւ
Հայաստանեայց առաքելական Ս.
Եկեղեցւոյ ուղղափառ վարդա-
պետութենէն, եւ չխտորեցան

Երբէք ինե ստորական մտաբ վար-
դ ասկետութիւն: Միայն թէ փրկ-
չական 606 թուականէն սկսեալ
քանիցս ուղեցին Հայաստանեայց
Հայրապետութեան Է— — — — —
վարանջիլ, այլ սակայն մեծա-
մեծ մնասուց հանդիպելով շյա-
ղուցան, եւ նոյն իսկ իրենց
խնդրանքն ու աղաչանք վերը-
տին դիմեցին Հայոց սուրբ Եկե-
ղեցւոյն, և անոր հոգեւոր իշխա-
նութեան հովանեացը ներքե պա-
տըմպարուեցան:

Հայաստանեայց Տ. Տ. Արրու-
համ Ա. Հայրապետին քնտրու-
թեան - 606 - թուականին Հայոց
սուրբ Եկեղեցւոյ պաշտօնէից դա-
ռակարգութեան նկատմամբ յա-
րուցեալ խնդրոյ մը առթիւ իբրբ:

որ տակաւին վերջնապէս չէին
բաժնուած Հայոց սուրբ Եկեղե-
ցիէն, Յունաց զօրավարներէն
գրգռել Աղուանից վրայ գահերի-
ցութեան պահանջում մը սկսան
ընել անիրաւարար, որմէ գրող
ռուելով Աղուանք՝ Հայոց Ս. Եկե-
ղեցւոյ Հայրապետին իրաւասու-
թեանէն վտարանջեցին զառաջինն,
ինչպէս կըսէ ընիկ Աղուան աղ-
դէն և Աղուանից պատմիչ Մով-
սէս Կաղանկայտուացին « Իսկ Յու-
նական զօրավարացն գրգռել
նախ ինդրել զգահերիցութիւնն
ի վերայ Աղուանից, որում ոչ հա-
ւանեալ Աղուանից. . . . գարձան
ի Հայոց առ ինքեանս չլինել ընդ
ումք իշխանութեամբ » : (Մով.
Կաղանկ. գիրք Բ. գլ. ԽԸ (48) :
Այսպէս կը գրէ և Ստեփաննոս

Օրրէլեան Արքեպիսկոպոսն և
պատմիչ Սիւնեաց աշխարհին Եր-
բեւ լուան Աղփանք գէրաց ձե-
ծարանու թիւնն Գար-
ձան և Նոքար առ ժամանակ մի
ի Հայոց . . . (Սան փ . Օրրէլ . հա-
տար Ա . գլ . ԽԶ (26) .

Աղուանից այս բաժանման
պատճառն , ինչպէս կերելի պատ-
մութեանն ընթացքէն , Յոյն գե-
րադարաց ի նպատակ գրաց բրած
պահանջումն , և գրաց մնանցմե-
քաջաբերեալ Աղուանից գրաց դա-
հերիցութեանն իրաւունք մ'ունե-
նալու Հղտիս Էր , այն ինչ Աղ-
ուանք և գիրք ի սկզբանէ անտի
Հայոց Հայրապետութեանն իրաւ-
ւանութեանն ներքեւ էին , և Աղ-
ուանք , իրեն շատ ալ քան զգիրք
Հայրապետացեալ , առ աջնութիւն

ունէին Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ առջեւ :

Աղուանից այս բաժանումն ընդերկար չտեւեց, զի երբ մեր Տ. Տ. Կոմիտաս Հայրապետին օրով, որ փրկչական 613 թուականէն մինչեւ 625 թուականը պաշտօն վարած է, վախճանեցաւ իրենց կաթուղիկոսը՝ դիմեցին առ նոյն Հայրապետն մեր, և Ուխտանէս անուն Աղուան վարդապետ մը ներկայացնելով խնդրեցին որ դանի իրենց կաթուղիկոս կարգէ, Երանեի Հայրապետն մեր Տ. Տ. Կոմիտաս խոստումադիր առնելով թէ՛ ընտրողներէն և թէ՛ ընտրեալէն որ այլ եւս Հայոց Հայհապետութեան իրաւասութենէն անկախ ըլլալու ձեռնարկութեան դիմելու չ'յաւակնին, բաւ խընդ-

յոյ նոցա Կ—Ն—ԴԷՆ զՏէր Ռւխ-
տանէս և Կ—Ն—ԴԷՆ Կաթուղիկոս Ե-
կեղեցւոյն Աղուանից , որով Աղ-
ուանից Կաթուղիկոսութիւնը վե-
րբառին Հայաստանեայց սուրբ Ե-
կեղեցւոյ է։ — — — — — Կ—Ն տակ մտաւ։

Մեր Տ. Տ. Եղիա Հայրապե-
տին պաշտօնավարութեան - 703
- 718 - առաջին տարիներուն մէջ
Աղուանից Տ. Եղիաղար Կաթու-
ղիկոսին վախճանէն ետքը՝ Բա-
կուր մահանուանեալ Ներսէս ա-
նուն Եպիսկոպոս մը Աղուանից
Վարազ Տրդատ իշխանին Աղբրամ
անուն աթիկնոյր հաւանութեամբ ,
առանց Հայոց Հայրապետին գի-
տութեան , Կաթուղիկոս կրչլայ
աղղափառ մնալու խոստմնագիր
տալով , բայց երբ այն խոստմնա-
գիրը պահող Մեծ Իրանց Աղ-

ուան Եսիսկոպոսն Յովէլ կը վախ-
ճանի՝ Ներսէս Բաղուր իւր խոստ-
մնագիրը ձեռք բերելով կ'ոչնչա-
ցնէ, և յէտ այնորիկ Տիկին Սպը-
րամին հետ համախորհարդ կ'ըս-
կըսի Աղուանից Եկեղեցին դէպ ի
Նեաաորականութիւն առաջնոր-
դել : (Մով. Կաղանկ. գիրք Գ.
դղ. Գ (3) :

Ներսիսի այս մոլոր ընթացքին
նկատմամբ Աղուանք կը փութան
ժողովով բողոքոյ գիր մ' ուղղել
առ նոյն Տ. Տ. Եղիա Հայրապետն
մեր, որով և իբրեւ է-է քննի հոգի-
ն-է քննել-ի-ն կը խնդրեն :

Ահա՛ նոյն գիրը,

« Տեառն Եղիայի՝ Հայոց Կա-
թողիկոսի, միաբան ժողովոյ Աղ-
ուանից Ե՛՛ԽԴ-Ի-՛՛ԲԻ-Ն :

« Վասն զի զմի հաւատա ուղիղ

հարքն մեր ընդ հարսն ձեր (ու-
նելով) զմիմեանց հողային զհող-
ւոց փրկութիւն, և ի ներել Տեա-
ռն Աստուծոյ զօրացեալ տիեզե-
րակործան, զեղխակրօնն Քաղ-
րեզոնի՝ ելից զտիեզերս, և մեր
կողմանքս ցայսօր ժամանակի ան-
խառն յայնմ աղանդոյ էր մնաց-
եալ, իսկ այժմ՝ զոր կարծեաք
զօլ հովիւ բարի մեզ զներսէս,
սա գայլ եղեալ օձտել սկսաւ ըզ-
բանաւոր հօտս Բրիտանի, վասն-
որոյ կամեցաք յուշ առնել որդե-
րութեան ձեր՝ յոյս էլնել լիւ-
րոյ նշանոյ, և բռնել լիւր-
նալ լերուք ի Տէրս (Մով. կա-
ղանկ. գիրք Դ. գլ. Դ (4)):

Այս գրոյն վրայ Տ. Տ. եղիա
Հայրապետն մեր անմիջապէս կը
հասնի ի Մայրաքաղաքն Ադուա-

նից ի Պարտաւ . և հոն առաջի
քաղմութեան ժողովոյն իւր հո-
ղեւոր Բէնէ Էն-Է-Բէ-Տէ և Աղ-
ուանից Եկեղեցւոյն վրայ ունեցած
Էն-Է-Բէ-Տէ և Էն-Է-Բէ-Տէ Էն-Է-Բէ-Տէ
Էն-Է-Բէ-Տէ և Էն-Է-Բէ-Տէ Էն-Է-Բէ-Տէ
և յեկեղեցական աստիճանաց ,
և Սիմէոն անուն սարկաւաղա-
պետը կը ձեռնադրէ և կը կա-
ցուցանէ կաթողիկոս Տանն Աղ-
ուանից , և նոյն ժողովէն Հայաս-
տանեայց առաքելական սուրբ
Եկեղեցւոյն հետ նոյն Էն-Է-Բէ-Տէ
Էն-Է-Բէ-Տէ և Էն-Է-Բէ-Տէ Էն-Է-Բէ-Տէ
մ' առնելով կը դառնայ յաթոռն
իւր :

Սոյն պայմանադրէն քաղուած
ծոյք մը :

Վասնորոյ՝ մեք ա-
մենեքեան Սիմէոն Աղուանից կա-
թողիկոս , Յովհաննէս կապաղա-

կայ Եպիսկոպոս , Սիմէան՝ Յոշոյ
 Եպիսկոպոս , Սահակ՝ Ամսրատայ
 Եպիսկոպոս , սրբաւէր Քշիկ Ներս-
 -Սիհրի վանաց տանուաւէր , բո-
 լոր ուխտիս մերով, որք անխառն
 յաղանդոյն պահեցան, Գոռոյ վա-
 նաց տանուաւէր , Կատարոյ վա-
 նաց տանուաւէր , Յովսեփոյ վա-
 նաց տանուաւէր, Դաւիթ Կաղան-
 կայտուաց վանական , Պետրոս
 Տգռակերտոյ վանական , Պօղոս
 Աղածորայ վանական , Քրիստո-
 ստաւէրն Շերոյ՝ Աղվանից իշխան,
 Զուանքոյ՝ Աղվանից սպարապետ,
 Վարդան Պատրիկ և Նորին եղ-
 րայր Գաղիկ, Բարի Հրահատեան,
 Վախտանդ Վարադմանեան, Պատ-
 րիկ ի Քարոյեան յաղդէ Թադա-
 ւորաց , Վահան ի Վարադ Յով-
 հանեան , Թէոդորոս յԱնաստոյ-

եան, Ռոստոմ ի Վարազաքոյ-
 եան, Զար - Միհր ի Վարազ Քուր-
 դաքեան յազդէ թագաւորաց,
 Մահմատ ի Շերոյեան, և ամե-
 նայն ազատք աշխարհիս օրհնե-
 ցաք և ընկալաք միաբանութեամբ
 հոգեւորաց և մարմնաւորաց զա-
 ռաքելական հաւատն մեր, զոր
 նախ ի սրբոյն եղիշայէ հիմնա-
 դրբեալ, և ապա ի սրբոյն Գը-
 ըիգորիսէ (Թոռն Լուսաւորչին)
 հաստատեալ, որ ցայժմ ոչ էր
 ստերիւրեալ. եւ ի հասանել փոր-
 ձանացս հասոյց Աստուած զօգ-
 նութիւն իւր ի ձեռն Էփէմ-
 օրէմ Գրէգորէ (Լուսաւորչին), ո-
 րոյ ուղղափառութեանդ եւս շը-
 Կրտ և եւէջսն՝ Տեառն եղիայի
 հայոց կաթողիկոսի, որ եղեւ

վրէժխնդիր թշնամւոյն արդա-
րութեան և ինքնապէս վասն ճեռնադրու-
թեան կաթողիկոսաց Աղվանից
կաթողիկոսաց, քանզի ի սուղ ինչ
ժամանակս կաթողիկոսքս մեր
զկարգն յեպիսկոպոսացս մերոց
առին, իսկ այժմ զի նշան է նշ-
անաւոր էր ինքն, և հերձնաւոր
նշան էր, վասն այդորիկ գոյնե-
րու առաջի Աստուծոյ և յերջան-
աւորութեան, եթէ յեւնադարձն չ-
գործէր, Աւստինս ի զայն Գրե-
գորէ (Լուսաւորչին) ինքն լին-
արանութեամբ աշխարհիս, որ-
պէս և երբ ի զայն Գրեգորէն նշան,
զի նշան էր ինքն ինքն և
ճշմարտութեամբ զիտեմք թէ
զոր Գրեգորէն հաճոյ Աստու-

ծոյ է և մեղ . և յոստ գոյանի զ
 լիցն իշնան--նի--ն --գո--բոսոյ իւր
 նել և ուղնի--նի--նանել . ապա թէ
 ոչ . նիւ--նի . և --նոյ լիցն . և .ի--ն--
 իւր--նի . իւր--նի--նի--նի . ոյ լիւր--նի .
 Գրեցաւ . գիրս այս միարա-
 նութեան . և կնքեցաւ կա-
 մօք մերովք և մատանեօք , որոց
 անուանք ի վերոյ գրեալ են . :
 (Մով--կաղանկայտ . գիրք Գ . գլ
 Ը (8) : խղարաց մտալ .

Աղուանք ալ վրաց ալէս ճե-
 ղով , լեղուաւ , աշխարհաւ . և
 քաղաքական ուրոյն իշխանու-
 թեամբ , և իշխանօք ու ազատ
 որերով , առանձին կաթուղիկո-
 սով և աշխուսպոսօք ու վանական
 միարանութեամբք , և ժողովրդ-
 րովք կազմաւորեալ ազգ մը և
 Եկեղեցի մ' ըլլալով հանդերձ տա-

կանին ինքզինքնին՝ սրբոցն Քա-
ղէի, և Բօթրթուղիմեայ, առաքե-
լոց, ասիմանակալ, սո՛ւրբ Պրիգոր
Լուծաւորչի, յաջորդ Հայոց, Հայո
բնակեալաց, հօգե՛ր, իշխան, բեռն
է՛րէն, քեզո՛ր, բեռն ներե՛ն, շէշ, և
Էտէ՛ն, բացօրոյ՝ այն խնդրա՛
խառն բողոքագրով, զոր անդղե-
ցին, և այն պայմանադրով, զոր
առին Հայաստանեայց ՏՏԵՑ
ղիա, Հայրապետին, և զորս Եկե-
ղեցական, քնդհանուր, մողովով
որոշեցին, և Հեռնագրեցին ու-
կեքեցին, Կաթ ուղիկոսն, և Եպիս-
կոպոսք, վանաց, ամենուտեալք,
իշխանն, և տպարանպետն, և այլ
ղլխաւ օր աւագն արեարմէ Մղուանից
աղղին, և աշխարհին ուսմաբար
Ճանաչեցին, այո՛, Սրբա՛նք
Թէ իրենք աուրբ Պրիգոր Լուծաւոր

ւարչի «Բռե՛ն Լաւաւո՛ւնդն» Գրիա-
 տասական հաւատոյ մէջ, սիրոյ
 ու յուսոյ մէջ. ընդունեցին պաշ-
 տօնապէս թէ Հայոց Հայրապետը
 մեծ խոստովանողին՝ արքայն Գրի-
 գորի Է-Ւ-Ն-Դ-Դն է, և իրենք ա-
 նոր — Հայաստանեայց առաքե-
 լական սուրբ Եկեղեցւոյն — Ն-
 Դ-Տ-Է-Ն՝ են, հօտն են և անոր
 յիշելուինն կ'ըստ ի բուժումն ըն-
 կեալ սրտից իւրեանց. հռչակե-
 ցին, այո՛, պայմանադրութեամբ
 մը թէ իրենք արքայն Գրիգորի
 ուղղափառութեան շնորհիւնն են
 և չէ՛ք ըլլա՛ն միշտ, և յայտարա-
 րեցին խինդ ի սիրտ թէ Հայոց
 Հայրապետը ճշմարտութեան —
 ուղղափառութեան — վրէժխըն-
 դիր եղաւ, որով և հաստատե-
 ցին իսկ թէ Հայաստանեայց Հով-

ուսակներ ունէր երեսնութիւն Ազ-
 ուանից Եկեղեցւոյն և անոր պաշ-
 տօնէից վրայ որ իրաւունք ու-
 նեցաւ վրէժխնդիր ըլլալու ար-
 դարութեան թշնամւոյն Ներսէս
 Բակուրին - որ երեւցած էր Ազ-
 ուանից Եկեղեցւոյն մէջ : Վեր-
 ջապէս Ազուանք Հայաստանեայց
 Եկեղեցւոյ Գործնէն Բռնութեւն
 տեսնաց դառն բաժակը յյե-
 տին կաթիլ խամած ըլլալին յայտ-
 ներով հաստատութեամբ Կանեղէն
 անբաժան Զաւի Գործնէ Հայաստանեայց
 Եկեղեցւոյ և Դպրանէն որ իրենց
 կաթողիկոսունք յեռաբանութեւն Նը-
 սիմիոնի Գործնէ Հայց Հայրապետ-
 Կան Բռնութեւն — Հայոց Հայրապետէն
 - անուն և կամ անոր Գործնէն
 Ընդունին և եթէ պատահի որ
 այս պայմանին հակառակ ձեռ-

նադիրութիւն մը կատարուի, այն
 յիշատակէն ինչպէս անշուք և անշեղ
 համարէի : Ինչպէս և զաւ մեր Տ. Տ.
 Գէորգ Բ. և Ե. համեմատ Հայրապետ
 տայ, մամանակ (Տեա Մով. Կա-
 ղանկայտ : Գիրք Գ. ԳԼ. ԻԱ. (24),
 Կիրակոս պատմիչ երես 100-104),
 Սրբ. քանի որ իւր յատուկ
 յատկանիշներն ունեցող Աղուա-
 նից Աղգին և Եկեղեցւոյն վրայ
 ալ ինչպէս Հայաստանեայց Հով-
 ունաբեռին հոգեւոր իշխանին ին-
 յառաջնութիւնը : մեծ և անկողնաւոր
 իրաւամբ ուրեմն պէտք է որոշ-
 անք Հայաստանեայց առեր և
 Եկեղեցւոյ : Ինչպէս և արեւմտե
 ղաւթեկէն Էւրոպայ մեկուն
 աննահանջ ի պարսկականութիւ-
 նն է հոգեւոր և արեւմտե ճշմարտե
 նայն Հայոց առաջնապետը մի-

[illegible]

Է՛ր, զի Աղղին Է՛ր-Է՛ր Է՛ր Է՛ր միայն
 մէկ Հոգեւածեալի - Երարանեան
 Մայր տիմոսոյ սրբոյ Է՛ր Է՛ր Է՛ր
 ամենայն Հայոց Հայրապետին -
 Հոգեւոր վերին իշխանութեան
 ներքեւ Եկեղեցւոյ - Է՛ր-Է՛ր-Է՛ր-Է՛ր
 ու Է՛ր-Է՛ր-Է՛ր Է՛ր (Կարգաւ Աղղա-
 յին ժողովոյ 1865 զեկտեմբեր
 17ի նիստէն մինչեւ 1872 թուա-
 կանին առյն իննգրոյն վերաբեր-
 եալ ձեւադիր Է՛ր տպեալ յատե-
 նագրութիւնները) : Եւ զստիւած
 Դառնանք իննգրոյն շարունա-
 կութեամբ Է՛ր Է՛ր Է՛ր Է՛ր Է՛ր
 Աղուանեց Աղղին իրենց Եկե-
 ղեցակոն ընդ հանրէր ժողովոյն
 արշամաթ - Հայոց - Հայրապետին
 յանձնած թվեր ոմնոք յիշատակ-
 եալ պայմանադրէն յետոյ թէեւ
 ոմանք կաթուղիկոսունք Աղուա-

նիդ , ինչպէս մեր Տ. Տ. Գէորգ Բ.
 Հայրապետին ժամանակ - 876 —
 897 — Տ. Սամուէլ և Տ. Յունան,
 և Տ. Տ. Անանիոս Հայրապետին
 պաշտօնավարութեան միջոցին —
 942 — 965 — Տ. Գագիկ և Տ.
 Յունան (Մով. Կաղանկայտ. գիրք
 Գ. գլ. ԻԱ (21) : Կիրակոս պատ-
 միչ երես 100 - 101 : Զամբե Սի-
 մէօն Կաթողիկոսի գլ. Ժ (10)
 երես 73 - 75) և այլք ուղեցին
 անջատիլ ի միութենէ Եկեղեցւոյն
 Հայոց , բայց չյաջողեցան , վասն
 զի Ազգն Աղուանից հօգիտ մը-
 նաց իւր զոյժնէն , ինչպէս կը
 պահանջէր զինքնէն , ինչ-
 պէս կը պահանջէ և զիւր Բուր-
 ինչ ուխտադիր մարդէ մը մա-
 նաւանդ եկեղեցիւնէ մը հօգիտ
 զիւր իւր ուխտին պահպանու-

Թեանն ու գործադրութեանը :

Կաթուղիկոսունք Աղուանից իրենց ձեռնադրութիւնը կամ ձեռնադրութեան հրամանը՝ ոչ միայն այն ատեն մեր Հայրապետներէն կրնդունէին որ ատեն անոնք բուն Հայաստան աշխարհին մէջն էին, այլ այն ժամանակներն անգամ երբ քաղաքական պատճառներով յարեւմուտս աստանդական կը թափառէին. օրինակ մը, Աղուանից Կաղիկոս ձեռնադրութեան Գրիգորիս Կաթուղիկոսին օծութիւնը մեր Տ. Տ. Գրիգոր Գ. Պահլավունի Հայրապետին հրամանաւր եղաւ, որ Հռոմկլայ կը նստէր — 1143 - 1166 - թուականին :

Ահա՛ պատմութեան վկայութիւնը :

« Յամին հինգ հարիւր ութսուն
 և ութ թուիս (Հայոց) յաւուրս
 Տեառն Գրիգորիսի մեծի Հայոց
 Կաթուղիկոսի . . . մանուկ մի
 էր . . . Գաղիկ անուն . . . և
 իբրեւ ի Հափ հասաւ մանուկն
 ապա գրեն թուղթ մաղթա-
 նաց . . . առ մեծ Հայրապետն
 Հայոց Գրիգորիս , որ ընդ այն
 ժամանակս էր Ն - Է Կ-Վ-Ն-Ն - Է-Է-Է-Է-Է-
 այր մի ընդ թղթոյն առաքեցին
 զի ձեռնադրեսցէ զնա Եպիսկո-
 պոս , և առաքեսցէ և ինքն Ե-
 պիսկոպոս զմի յիւրոցն , և Դ-Է-Է-
 Է-Ն-Է-Է-Է զմանուն Գաղիկ յա-
 թոռն Աղուանից . . . : Իսկ սուրբ
 Հայրապետն ձեռնադրեաց զա-
 ռաքեալն , հրաման ետ և Եպիս-
 կոպոսին Կարնայ (Կարնոյ) գնալ
 յաշխարհն Աղուանից ձեռնադրել

նոցա կաթուղիկոս Ասլա եկեալ
Եպիսկոպոսին Կարնայ՝ Սահակայ,
և միւսն եւս և . . . ճեռ-
նադրեցին զԳագիկ կաթուղիկոս,
և անուանեցին Գրիգորիա ըստ
անուան կաթուղիկոսին Հայոց : »
(Կիրակոս պատմիչ երես 101) :

Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեց-
ւոյ կառավարական տեսչութեան
միութիւնն ըստ ամենայնի կա-
տարեալ կրօնար, եթէ ըստ օրի-
նակի Աղուանից կաթուղիկոսաց,
որ ցեղով ե լեզուաւ ուրոյն աղ-
գի մը կը վերարեբէին, Աղթա-
մարայ և Սոսյ դառնաղէտ ժա-
մանակաց դառն պատուի վանա-
հայր փճակաւորաց ճեռնադը-
րութիւնն եւս Ամենայն Հայոց Հայ-
րապետը կատարէր կամ անոր
հրամանաւ կատարուէր :

Սա եւս չեմ մոռնար ի գիր
 արեալ որ Աղուանից կաթողիկո-
 սունք ինչպէս մեր բնիկ Հայրեն-
 եաց — Հայաստան աշխարհին —
 մէջ գումարուած Հայոց Եկեղե-
 ցական ընդհանուր ժողովներու
 հրաւիրուած էին՝ անանկ ալ մեր
 Հայրապետաց յարեւմուտս գրա-
 նուած արտեն գումարուած Եկե-
 ղեցական ընդհանուր ժողովոց
 ներկայ դանուելու հրաւեր ըն-
 դունած են։ Տ. Տ. Ներսէս Դ.
 Հայաստանեաց շնորհալի և սուրբ
 Հայրապետը, անյադիտ ամառուա-
 ծարանը՝ Յունաց կիս Մանուէլ
 կայսեր և Տ. Միքայէլ Կոստան-
 դնու պատգ Պատրիարքին ինն պա-
 հանջմանց հերքման արժանի պա-
 րտախանը որոշմամբ ամենայն Ե-
 կեղեցւոյն Հայոց, տալու համար

Եկեղեցական ընդհանուր ժողով
 գումարել հարկ դատեց ըստ օրի-
 նի, յոր հրաւիրեց ընդ արեւելա-
 կան Եպիսկոպոսունս Հայոց նաեւ
 իրեն ժամանակակից Աղուանից
 կաթողիկոսն՝ Տ. Ստեփաննոս
 (տես Ընդհանրական երես 156 -
 157 և 165 տպագ. յերուսաղ),
 որ Աղուանից աշխարհէն եկաւ
 մինչ ի Հռոմկլայ, ուր գումարե-
 ցաւ ժողովք. բայց աւանդ որ եկե-
 ղեցւոյ հոգեւտաւիդ քնարերգուն,
 հոգեից բանաստեղծը, հաւատոյ
 աննկուն աստուծանք Շնորհալին
 Ներսէս Դ. չկրցաւ նախագահել
 իւր հրաւիրած ժողովոյն, վասն
 զի երանելի Հայրապետը նոյն
 տարին 1173 օգոստ. ամսոյ Տին
 հինգշաբթի օր աւանդեց առ Տէր
 իւր սրբամենալ հոգին, և յաւե-

լաւ առ հարս իւր (տես Ընդ-
հանրական երես 163 ապագ. յե-
րուսղ. և Միխայէլ ասորի երես
471*), այլ իրեն փոխան իւր աղ-
գակիցն և յաջորդը Տղայ մակ-
անուանեալ Տ. Տ. Գրիգոր Դ. Պահ-
լաւունի Հայրապետը, որ Յու-
նաց տարապայման պահանջմանց՝
ըստ որոշման ժողովոյն պատշաճ
և անդիմադրելի պատասխանը
տուաւ ժողովական թղթով մը :

Ուշագրութեան արժանի է որ
սոյն որոշմնաթուղթը մեր նոյն
Հայրապետն Աղուանից Տ. Սաե-
փաննոս կաթողիկոսին, ինն Հայ
Արքեպիսկոպոսաց և քսաներկու

(*) Սուրբ Ներսէս Շնորհալոյն փախ-
նանման Թուականի շիթթութիւնն այս
երկու պատմութիւններն միացնելով
կարելի է ուղղել :

[illegible]

Թէ՛ ոչ՝ Հայոց Հայրապետին ան-
միջական իրաւասութեան արակ-
է՛, անորադ թու թիւնն եւս պէտք
է՛ գրել ըլլայ՝ եւ ոչ թէ Սոյններ
կայ՝ վանածայր՝ վիճակաւորին քա-
տորադ թու թեան պէս Եկեղեցի-
կանաց Էկեղեցի Բազմութեանց Կոր-
կանաւանդանապետոյ Հայոց Պատ-
րիարքը Տ. Ներսէս Բ. վարած
պետեան Կորեկեան Կորուսանեց. իւր
բուն խօսքը անձա՛ խնդրեմ ի
Նորին Սրբադնութեան (Տ. Մկրտ-
ապոստոլ Սրբադանէն) . Եւ Կորեկ
թողուլ զգործածութիւնն . Եւ
Կորեկեան անորադ թու թեան . Եւ
նշանակած է՝ Ազդարտին կեդրո-
նական վարչութեան կրօնական
ատենին ատենին ամառ ցած
1880 Դեկտեմբեր 10 թուական
տեղեկագրոյն վերեւ .

Այսպէս ընդ վերին իրաւա-
սութեամբ Հայաստանեայց Հայ-
րապետին շարունակեց Աղուանից
կաթուղիկոսաց յաջորդութիւնը
մինչեւ Տ. Սարգիս Բ. որ Հասան
Ջալալի 1240 թուականին կա-
ռուցած ու աւարտած Գանձա-
սարայ վանուց մէջ 1794 թուոյն
օծուեցաւ կաթուղիկոս և 1815ին
հրէշիւցաւ Կոնստանդնուպոլս
եւ սկսաւ Արեւիկեայ ստորա-
դրել, որ ատեն ամենայն Հայոց
Հայրապետն էր Տ. Տ. Եփրեմ եր-
ջանկայիշատակ Հովուապետը, եւ
վախճանեցաւ Տ. Սարգիս Բ. 1828,
յորմէ հետէ Աղուանք Հայաստան-
եայց Հայրապետութեան անմի-
ջական հոգեւոր իշխանութեան
ենթարկուելով Հայոց հետ եղան
4 հոգ և 4 հոգ: (Տես համառօտ

Եկեղ . պատմ . Տ . Ստեփաննոս ա .
ւաղ . Քահանայի Մանգինեանց ե .
րեա 139 - 140 . տպագր . ի Ս . Էջ .
միածին) :

Յընթացս դարուց պատմական
անժխտելի հաւաստեօք տեսանք
Հայոց Հայրապետն իւր հոգեւոր
իշխանութեամբն ու վերին իրա .
ւասութեամբը ինչպէս Հայոց
Նոյնպէս և Աղուանից և Վրաց
Եկեղեցեաց մէջ . Ժամ իսկ է ա .
նոր Հայաստանեայց սուրբ Եկե .
ղեցւոյն վրայ ունեցած հոգեւոր
յատուկ իշխանութեան և իրա .
ւասութեանն նկատմամբ ևս վերջ .
նական եղբակացութեան մը յան .
դիլ :

Արդ՝ ըստ որում ամենայն Հա .
յոց Հայրապետը մեր Եկեղեցա .
կան կանոնաց ու ծիսից համա .

ձայն քնարութեամբ ու խաբ Եկե-
ղեցւոյն և համայն ազգին և ձեռ-
նադրութեամբ ու օծման նախա-
դորձութեամբ Է՛Ր- - - Է՛Ր- - - Է՛Ր- - -
Է՛Ր- - - Հայաստանեայց նախաքարոզ
առևտարանիչ սուրբ Թադէոս և
Բարժոյղիմէոս առաքելոց և
սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի առա-
քելազորձ հոգւապետին և լու-
սաւորչին Հ-Յ-Ն-Է-Մ-Է-Ն- -Ն- -Ն- և
ըստ որում այն առաքելական
յաջորդութեան իրաւանց զօրու-
թեամբ է Գ. Ա. Կ. մարմնոյ Եկե-
ղեցւոյ Հայաստանեայց Յ-Յ-Ն-Է-Մ-
Գ-Յ-Ն-Է-Մ և Կ-Ն-Ն-Է-Մ-Ն-Ն-Ն-
Հայոց և մասն իւրաքանչիւր՝ մասն

Ուստի և անվրէպ և անբռն-
նադատելի հետեւութեամբ Հա-
յաստանեայց ընդհանուր Եկե-
ղեցւոյն և անոր իւրաքանչիւր

բապեաին Հայոց, որ պարտական
է ԿԵՆՈՒ ՉԼԻՓ պաշտպանել և
պահել զայն անվթար և գործա-
դրել անվրէպ իրրել սուրբ և նը-
ուիրական --- առաքելական
եկեղեցւոյն Հայոց :

Հայաստանեայց Հայրապետին
հոգեւոր իշխանութեան և իրա-
ւասութեան ընդարձակութեանը
նկատմամբ պատմական անդիմա-
գրելի հաւատարմութենէն յառաջ բե-
րելէ ետքը՝ կանցնինք, արդ, ա-
նոր ԴԻՄԻՏԻ և ԴԻՄԻՏԻՆԻՅ վը-
րայ գրել, ինչպէս մեր նախա-
րանին կարգը կը պահանջէ, բայց
որովհետեւ ամենայն Հայոց Հայ-
րապետն իւր բարձր կոչման սեփ-
հական յատուկ էր---նիւի ունի,
ուստի անոր պաշտօնն ու պար-
տաւորութիւնքը ի գիր առնելէ

առաջ, պիտի թուեմ անոր այս
խառնուքներն, որք են:

Ա. Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ մարմնոյն առաքելայաջորդ միակ ընդհանրական իշխան հօգեւոր տէր ինքն՝ (ամենայն Հայոց Հայրապետն) եւեթ ըլլալը :

Բ. Եպիսկոպոս ձեռնադրե/ :

Գ. Ս. Միւռնն օրհնել և բաշխել :

Դ. Ազգային Եկեղեցական ընդ-
հանուր Ժողովի գումարել :

Ե. Թեմական փրճակաց առաջ-
նորդներն ըստ կանոնաց Եկեղեց-
ւոյ (ընտրութեամբ և առաջար-
կութեամբ թեմայնոց) կարգել և
արձակել :

2. Ժամանակ առ Ժամանակ
կամ ի պահանջել հարկին Ընդ-

հանրական թուղթ կամ կոնդակ
դրելէ առ ամենայն Եկեղեցիս Հա-
յոց ուր ուրեք որ գտնուին :

Է. Հայոց Ազգին հովանաւո-
րութիւն ընող կայսերաց , թա-
գաւորաց և իշխանաց գահակա-
լութիւնը անձամբ կամ հայրա-
պետական յատուկ կոնդակաւ շը-
նորհաւորել , և ի հարկին Եկե-
ղեցւոյ և ազգին բարձրագոյն պի-
տոյից համար խնդիր մատուցանել
անոնց , և կամ Եկեղեցւոյ բռնաբար-
եալ մէկ իրաւունքը պաշտպանել
անոնց առջև բանիւ կամ դրով . ա-
սի միանգամայն պարտիք ալ է , և

Ը. Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ
կանոնաց համաձայն ի սուրբ Պա-
տարագի և այլ քարոզից մէջ իւր
անուան յիշատակութիւնը կատա-
րել տալ :

Ասոնք այնպիսի իրաւունքներ
են որ նոյն իսկ Հայրապետական
խշխանութենէն անմեկին և ան-
բաժան են, և իբր այն հարկ չմը-
նար երբէք զասոնք հաստատելու
փաստեր որոնել, զի և Հայոց
Հայրապետութեան հետ ծագումն
առած և անոր հետ հաստատու-
եալ են :

Ամենայն Հայոց Հայրապետին
դուռն Հայաստանեայց առաքե-
լական սուրբ Եկեղեցւոյ և անոր
բոլոր պաշտօնէից վրայ շնորհա-
լից Կաթողիկոսին և Երեւոյ հոգևոր-
նիսիոսին կը ծագին իւր սա գլխաւոր
դուռնն :

Ա. Հայաստանեայց ամենա-
սուրբ Եկեղեցւոյ Քրիստոնէական
առաքելաբարոզ հաւատոյ ուղ-
ղափառ դաւանութիւնն ու վար-

դապեառութիւններն, և բարոյա-
կան Աստուածադիր օրէնքներն
ու պատուէրները, եկեղեցական
առանգութիւններն և տրտրողա-
կան ու այլ ծէսերը առանց յա-
ւելման և յապառման անսխալ
պահել և պաշտպանել, և դա-
նոնք անայլայլակ պահել տալ բո-
լոր առաջնորդաց և վանահարց
և անոնց միջոցաւ ստորնակարգ
պաշտօնէից և ժողովրդեան:

Բ. Նոյնպէս Հին և Նոր կաա-
կարանաց ամբողջութիւնն և ա-
ռարելական ու եկեղեցական կա-
նոններն ամենայն հաւատարմու-
թեամբ պահպանել և կրօնական
խնդիրներն ըստ այնց լուծել, և
անոնց այսօրինակ պահպանու-
թեան ու կիրառութեան պար-
տաւորել բոլոր թեմական վիճա-

կաց առաջնորդներն ու վանա-
հարբը :

Գ. Հայաստանեայց եկեղեցւոյ
և անոր Հայրապետութեան իրա-
ւունքներն , անկախութիւնն և ա-
զատութիւնը պահել անկորուստ ,
պաշտպանել արիութեամբ և յար-
գել տալ օրինաւորութեամբ :

Դ. Հսկել բոլոր բարձրաստի-
ճան եկեղեցականաց միայ, որ ի-
րենց ուխտին հաւատարիմ մնա-
լով իրենց կոչման պարտաւորու-
թիւնքը յօգուտ եկեղեցւոյ և ազ-
գին ի գործ դնեն :

Ե. Իրենց կոչման անհաւատա-
րիմ և պարտուց կատարման զան-
ցառու պաշտօնեայքն ըստ կա-
նոնաց եկեղեցւոյ ի կարգ և յուղ-
ղութիւն կոչել , և ի վերջին հար-
կի յետ կանոնական բնութեան

պատժել ըստ սահմանեալ օրինաց
Եկեղեցւոյ :

Զ. Եկեղեցւոյ որդւոց մէջ կրօ-
նասիրութեան , բարեպաշտու-
թեան և առաքինագործութեան
ղարգացմանը սրտի մտօք վաս-
տակիլ , և պարտաւորել թեմա-
կան հոգւոյ տեսուչներն ու վա-
նական միաբանութիւններն որ ի-
րենց հովուութեան յանձնեալ հօ-
տին համար նոյն սրտեռանդն
աշխատութիւնն ունենան :

Է. Ազգային մանկտւոյն մա-
նաւանդ Եկեղեցական կարգի
պատրաստուող անձանց բարւոք
կրթութեանն ու դաստիարակու-
թեանը մեծ խնամ և հոգ տա-
նիլ , և պարտաւորել առաջնորդ-
ներն ու վանահարքը որ նոյն հո-
գատարութիւնն ունենան իրենց

վիճակայնոց կրթութեան մասին :

Ը. Վանական միաբանութեանց վրայ հսկել՝ որ վանքերն իրենց բուն նպատակին ծառայեցնեն :

Թ. Հարկը երեւան ելած ատեն անձամբ այցելել իւր հօտին և ժողովրդեան հոգեւոր պէտքը լցուցանել և մխիթարել զնոսա, և կամ իրեն փոխան յատուկ նշուիրակ առաքել, և անոր միջոցաւ կատարել իւր հովուապետութեան վսեմ պարտաւորութիւնը :

Ամենայն Հայոց Հայրապետն իւր այս պարտաւորութիւններն որք միանգամայն իրաւունքներն են, ի Ռուսաստան, ի Պարսկաստան և ի Հնդկիս թեմակալ առաջնորդաց և վանահարց, իսկ ի Տաճկաստան կոստանդնուպոլսոյ Հայոց Պատրիարք արքեպիս-

կոպրսին ձեռք ի դործ կըդնէ .
 Հայոց Հայրապետք մինչեւ
 1828 թուականն թէեւ կը շըր-
 կէին իրենց նուիրականերն յայլ և
 այլ դաւառս Հայաստանի, որ ի
 Տաճկաստան, բայց նոյն թուա-
 կանին՝ Տաճկաց ընդդէմ Ռուսաց
 մղած պատերազմին պատճառաւ
 նուիրակաց երթեւեկութիւնը և
 Հայրապետաց անուան յիշատա-
 կութիւնը դադրած էր . իսկ երբ
 Զմիւռնիոյ առաջնորդ Տ. Մատ-
 թէոս արքեպիսկոպոսն (յետոյ
 1858 թուին Հայրապետ Հայոց)
 1844ին կոստանդնուպօլսոյ Պատ-
 րիարք կըլլայ՝ իւր առաջին ան-
 դամ մատուցած պատարագին
 կը յիշատակէ ամենայն Հայոց
 Հայրապետին անունը, որոյ փո-
 խարէն օրհնութեան կոնդակ

կընդունի Տ. Տ. Ներսէս Ե. ար-
ժանայիշատակ Հայրապետէն :

Այս կոնգակն առիթ բռնե-
լով Տ. Մատթէոս պատրիարք
ընդհանուր ժողով կը գումարէ
ի Մայր Եկեղեցւոյ, յորում նը-
ուիրակաց երթեւեկութեան դա-
դարումը և կոնտանդնուպօլսոյ
պատրիարքաց Հայրապետական
փոխանորդ ըլլալը պաշտօնապէս
կը հաստատուի, և Հայոց Հայ-
րապետին անուան յիշատակու-
թեան վերսկսումը մեծ հաճու-
թեամբ կը լսէ և կընդունի ժո-
ղովը :

Ահա Ժամանակակից պատմչին
վկայութիւնը :

« Յառաջիկայ կիւրակէին մա-
տոյց անդ (յեկեղեցին Բերայի)
պատարեազ և յիշատակեաց զՏէր

Ներսէս ընդհանրական Կաթողիկոսն ամենայն Հայոց և զԺայրագոյն Պատրիարքն Արարատեան Մայր աթոռոյն , որոյ յիշատակութիւնն չէր տակաւին սկսեալ յեկեղեցիս Հայոց , զի յաւուրցանոյի պատերազմաց , որ եղեն ի 1828 ամին ընդդէմ Ռուսաց , բարձեալ էր յիշատակութիւն Կաթողիկոսին Էջմիածնի յեկեղեցեաց Հայոց՝ հրամանաւ Բ. Դրան և երթեւեկութիւն նուիրակաց դադարեալ ։

« Հասեալ այս ամենայն յականջս Սրբազան Կաթողիկոսին Ներսիսի , գովեաց յոյժ զխոհականութիւն Մատթէոս Պատրիարքին , և առաքեաց կոնդակ օրհնութեան ի Քիչնովայ , որ ընթերցաւ ի Մայր Էկեղեցւոյ Պատ-

ընթացքարանին փառաւոր հանդի-
սիւ : Գրեալ էր ի կոնդակին , ե-
թէ հանդերձեալ է ելանել ի Պե-
տարապետի յ յունիսի Ծ , և եր-
թալ ի Պետրբուրգ ըստ հրաւի-
րելոյ կայսերն Ռուսաց , և անտի
երթալ յԷջմիածին , և օծանիլ
անդ Կաթողիկոս » :

« (1844) Զայս կոնդակ օրհ-
նութեան առիթ կալեալ ի ձե-
ռին Մատթէոս Պատրիարք , ա-
րար ժողով մեծ ի Մայր Եկեղեց-
ւոյն հոգեւորականաց և աշխար-
հականաց , և ստորագրութեամբ
ամենեցուն և բարեհաճութեամբ
սկսաւ դարձեալ յիշատակութիւն
Կաթողիկոսին Էջմիածնի ի Պա-
տարագին յԵկեղեցիս Հայոց յՍո-
մանեան տէրութեան , բայց եր-
թեւեկութիւն նուիրակաց վըճ-

ռեցաւ դադարել բոլորովին, այն-
պէս զի՝ Պատրիարքն Կոստան-
դնուպօլսի լինիցի փոխանորդ Կա-
թողիկոսին, զեկամուտս սրբոյ
աթոռոյն նա հաւաքեսցէ, և հա-
սուցէ. միւռոնն սուրբ առ նա
առաքեսցի, և նա բաշխեսցէ իւ-
րաքանչիւր վիճակի ըստ պիտո-
յից ժամանակին : »

« Զայս ամենայն դրեաց Մատ-
թէոս Պատրիարք առ ներսէս
Կաթողիկոս, որ ոչ սակաւ ցա-
ւեցաւ վասն նուիրակութեանն
դադարման
.
.

բայց իրաւունս ետ ժողովոյն
կարդադրութեանն : » (Պատմու-
թիւն Աւետիս վարժապետի Պէր-
պէրեան, գլ. ԾԴ. (54) :

Ըստ այդմ 1844 թուականէն
 ի վեր Կոստանդնուպօլսոյ Պատ-
 րիարքներն Ամենայն Հայոց Հայ-
 րապետին և ժայրագոյն Պատրի-
 արքին ԺԻՆԵՎԻ ճանչցուեցան
 պաշտօնապէս, և սոյն Հայրա-
 պետական փոխանորդու թեան գո-
 րութեամբ պաշտօնապէս յանուն
 Հայրապետին Հայաստանեայց ինչ-
 պէս բոլոր Առաջնորդաց և վա-
 նական միաբանութեանց անանկ
 ալ Աղթամարայ և Սոջ վանա-
 Հայր փիճակաւ որաց խաւաճնորդաց
 և վանական միաբանութեանց
 վրայ ևս իրենց ձեռնհասութե-
 նեն վերեդած և կրօնական բարձ-
 րագոյն խնդրոց լուծման համար
 առ Հայրապետն ամենայն Հայոց
 դիմելու կանոնական ուղղմամբ,
 իրենց հոգեւոր Կշիտման թիւնը

տարածուեցաւ, որ մինչեւ ցարդ
կը շարունակուի:

Կոստանդնուպօլսոյ Հայոց ներ-
կայ Պատրիարք Արքեպիսկոպոսը
Տ. Ներսէս Բ. Վարժապետեան
իւր պատրիարքական ընտրու-
թիւնն ծանուցանելու համար
1874 յունիս 4 թուականաւ առ-
այժմեան Տ. Տ. Գէորգ Դ. Հայրա-
պետն մեր ուղղած որդիական
ակնածութեամբ լի գրոյն ի պա-
տասխանի սա հետեւեալ Հայրա-
պետական կոնդակն ընդունեց,
որ կը բացատրէ մանրամասն այս
ամենը և որ ըստ վաղեմի սովո-
րութեան Եկեղեցական մեծ հան-
գիսիս կարգացուեցաւ Մայրա-
քաղաքիս և դաւառաց Եկեղեց-
եաց մէջ:

Գէորգ Ժառայ Գրիստոսի և

անհատաների կամօքն Աստուծոյ
Եպիսկոպոսապետ և Կաթողիկոս
ամենայն Հայոց ծայրագոյն պատ-
րիարք համադգային նախամե-
ծար աթոռոյ առաքելական Մայր
Եկեղեցւոյ սրբոյ Կաթողիկէ Էջ-
միմնի, գերապատիւ ներսիսի
Արքեպիսկոպոսի նորընտիր Պատ-
րիարքի Հայոց Կոստանդնուպոլ-
սոյ հարազատ որդւոյ մայր ա-
թոռոյս և յաւէտ սիրեցելոյ մե-
րում խնդալ ի Տէր :

«Ի քսաներորդ հինգերորդ ա-
ւուր ամսեանն Յունիսի հասեալ
առ մեզ այսր գրութեան սիրել-
ւոյդ մերոյ ի քէն նոյն ամսոյ՝ և
ընթերցեալ ախորժ հաճութեամբ
սրտի և հոգւոյ՝ տեղեակս եղաք
կոչման ձերոյ ի պաշտօն Պատրի-
արքութեան Կ. Պօլսոյ քսա հա-

մաձայն և միաշունչ ընտրութեան
Երեսփոխանական Ընդհանուր Ժողովոյ, և ծանեաք զբարենպաստակ
զգացմունս և զազգաշահ
իղձս սրտի ձերոյ: Գոհանամք
զՏեառնէ, և մխիթարիմք յոյժ,
զի զոր յառաջագոյն ի ժամանակս
պարապոյ պատրիարքական
Աթոռոյ Մայրաքաղաքիդ՝ գող-
ցես ուխտիւք ինդրէաք յԱստու-
ծոյ՝ շնորհել զայր արժանաւոր
յաթոռակալութիւն՝ յօգուտ Ե-
կեղեցւոյ մերոյ սրբոյ և ի բար-
ւոք կառավարութիւն և ի խա-
ղաղաւէտն անդորրութիւն սի-
րելեաց մերոց հոգեւոր որդւոց
տառապելոց եւ տաղնապելոց
․ ․ ․ ․ ․ ․ յանբարե-
կարգութեան վիճակի, և որպէս
կանխադէտ իմն զգացմամբ դէտ-

ակն կայաք անկողմնասէր և
անաչառ ընտրութեան՝ և ահա
արժանապէս ի ձեզ կատարեցան
այն ամենայն սիրատենչ անձուկք
մեր և մրմունջ մաղթանաց՝ ի-
մաստուն և խոհեմ խորհրդով
Ազգասէր և Մեծապատիւ Ան-
դամոց Երեսփոխանական Ընդ-
հանուր Ժողովոյ Կոստանդնու-
պօլսոյ, որ արդարեւ կարի սփո-
փանս ընծայեաց բազմավիշտ
սրտի մերում, անշուշտ և հրրճ-
ուանս բերկրութեան և ցնծու-
թեան իցէ ազգեալ և ի սիրտս
համայն Հայկազուն Ժողովրդոց
Տաճկաստանի » :

« Ապաքէն խիթայիք դուք ի
ծանրութենէ լծոյն, զոր ընկա-
լայք ի վերջոյ երկիւղիւ և տա-

րակուսանօր, այո՛ և մեր եր-
բեմն ինքնին առեալ զփորձ և
զշափ ծանրութեան լծոյն, գի-
տեմք քաջ թէ քանի՛ տաժանելի
և դժուարակիր է, այլ քաջա-
լերացարուք, այլ զօրացարուք
ի Տէր և հաւատար լ'երուք, զի
զիտէ Տէր հասանել ի թիկունս
հաւատարիմ և անձնուէր պաշ-
տօնէից իւրոց ի դէպ ժամանակի
օգնականութեան, զի որ կոշ-
եացն զՁեզ ձայնիւ ժողովրդեան
իւրոյ, ըստ հանապազօրդեան
մաղթանաց մեր և բազմաց՝ լիցի
անշո՛ւշտ Ձեզ զօրավիգն ի թե-
թեւացուցանել զծանրութիւն և
զձանձրալի տաղտկութիւն պաշ-
տամանդ ընդ քաղցր լծովն և
փոքրոգի բեռամբ իւրով, և զան-
հնարին կարծեցեալս ի մարդ-

կանէ հնարաւորս դորժել, եւ
արդիւնաւորել շնորհօք և մար-
դախիրութեամբ իւրով ։

Որ քաջաբերեացն զԶեղ յերկ-
նից բառնալ զայդ խաչ հողեկիր,
անտարակոյս պարգեւեացէ եւ
զդորութիւն առ ի զօրանալ հող-
ւով և զօրացուցանել զմարմին
խանարհութեան Զերոյ ի ներքոյ
խաչիդ և չարչարանացդ յանձն ա-
ռելոց ի վառս պարծանաց Աղ-
գիս և Սրբոյ Եկեղեցւոյ Հայաս-
տանեայց, զի տեաանելով յա-
պայս դքաղցր արգասիս սիրոյ՝
միաբանութեան և անդորրաւէտն
խաղաղութեան և ամենից ցան-
կալին յառաջագիմութեան աղ-
գիս՝ իմաստուն Զերով կառավա-
րութեամբ, յայնժամ վստահու-
թեամբ պարծեալիք ի Տէր և դո-

հուժեամբ որտի աստօյիք, եթէ
« Զօրութիւն Տեառն և ի տկա-
րութեան կատարի » : Նա զի սէրն
անկեղծ համակրութիւն և վստա-
հութիւն եկեղեցւոյն, որ հրա-
ւիրեաց զՁեզ ի գոյն, շատ լիցի
ողեւորել զՁեզ, զի փոխադարձ
իմն սիրով և անձնուիրութեամբ
առ եկեղեցին ոչ երբէք զլատիք
զյան Ձեր և զփոյթ վաստակոց
յանստգիւտ կատարումն պար-
տուց մեծի պաշտամանդ, որով
արդիւնաւորեալ պսակեսցի հո-
գեռանդն բաղձանք սրտից մե-
րոց և համայն որդւոց եկեղեց-
ւոյ, քանզի սիրելի է յուսալ զայ-
տասիկ և առաւել քան դստին ի
զգօնամիտ խոհեմութենէ Ձերմէ
եւ ի փորձառու եւ ի հեռատես
զգուշաւորութեանց Ձերոց, զի

և Ձեր տեսեալ զարդիւնս առա-
քինական և ազգօգուտ գործոց
Ձերոց՝ մխիթարեալիք սրտիւ և
հոգւով ։

Արդարեւ ի ծովու կենցա-
ղոյս գորացեալ իսկ են այժմիկ
մարկայոյզ փոխորիկք և ալիք զա-
լիս մղեն ի վերայ եկեղեցւոյ մե-
րոյ վասն կանխադոյն անպատ-
րաստութեան մերայնոց, և նաւն
ազգութեան մերոյ ծփայ և տա-
տանի յամենայն տեղիս ի փրփը-
րադէզ կոհակա ալեաց . այլ որ
ընտրեացն զձեզ ղեկավար նա-
ւուդ այդմիկ յալեկածութեան
անդ սրահու, քաջալերացարուք
և մի՛ վհատիք, զի ունիք Ձեզ Ա-
ռաջնորդ ո՛չ զսիւն ամպոյն ըստ
Մովսեսին, այլ զԹաշն փրկչական
հանդէպ աչաց Ձերոց իբրեւ զաստ-

զըն բեւեռական, որ հորդեացէ
 Ձեզ գյաջող շաւիղս առ ի անվը-
 տանգ ժամանել ի նաւահանգիս-
 արն փրկութեան զերծ յամենայն
 արկածից հոգւոյ և մարմնոյ
 ի մեծ վայելութիւն փառաց ե-
 կեղեցւոյ մերոյ Սրբոյ և Հայրա-
 պետական Աթոռոյս Կաթողիկէ
 Սուրբ Էջմիածնի :
 Բանդի այսուհետեւ աջ մեր
 էք Դուք այդք և բազումք ի միջի
 հոգեւոր հօտիս մերոյ, միան-
 գամայն և Փոխաններ Մեր յԱ-
 թոռակալութեան պատրիարքա-
 կան իշխանութեանգ ի դէպս Ազ-
 գային խորհրդոց և գործոց,
 ուստի յԱռաջնորդութիւն Ձեզ
 և ԴՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒ-
 ԹԻՒՆ ՀԱԿԵԼՈՅ Ի ՎԵՐԱՅ ՀՈԳԵ-
 ԽՈՐ ԻՐԱԿԱՆՅ ԵԿԵՂԵՅԻՈՅ ՄԵՐՈՅ
 և ՆԱԽԱՅ-ԻՆԴԻԻ և ԸՆԴՈՒՄԻ ՀԱՆԴԻՍ

Եւ ԱՆՍԵՐԻԻՐ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹԵԱՆ
 ՕՐԻՆԱՅ ԵՒ ԿԱՆՈՆԱՅ ԵՐԵՈՅ ՀԱՐՅ
 որով առաւել եւս Բ-Է-Է-Է Եկե-
 լէ՛ք Դէ և Է-Է-Է-Է-Է-Է ՀԱՅՐԱՊԵ-
 ՏԱԿԱՆ ԻՇԻԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՄԱԶ-
 ԳԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱԶԳԻՍ, և
 անդրդուելի մնացէ յկատարած
 աշխարհի միաբանութեամբ ող-
 ւոյ և սիրոյ անձնիւր անդամոց՝ Ե-
 կեղեցականաց ասեմ և աշխարհա-
 կանաց, ոյր տեսչութիւն աւանդ-
 եալ դուով մերս անարժանու-
 թեան ըստ Աստուածային տնօ-
 րէնութեանց՝ և մեզ առ ամե-
 նայն հաւատարիմ պաշտօնեայս
 Եկեղեցւոյ ըստ իւրաքանչիւր աս-
 տիճանի, և համաձայնութեամբ
 և մտխադարձ պարտութեւ իւրա-
 ւամբք դորանցի եւս քան զեւս
 Ազգ մեր և Եկեղեցի, և լիցի ի
 միութեան, ի շինութեան և յընդ-

Հանութիւն խաղաղութեան, և իյա-
ռաջագէտ զարգացմունս ի գի-
տութիւնս և ի մակացութիւնս
մտաւորական և բարոյական լու-
սաւորութեանց մանկանց եկե-
ղեցւոյս ըստ անհրաժեշտ պիտո-
յից և պահանջմանց ներկայ ժա-
մանակիս ։

«Արդ՝ գոհ և բերկրեալ սրտիւ
շնորհաւորելով զնորընկալ բարձր
պաշտօնդ Պատրիարքութեան Կ.
Պօլսոյ՝ յաւելումք ի խրախուսել
զսիրեցեալդ մեր ըստ հոգւոյ, զի
մշտավառ պահելով զեռանդնդ
ազգասիրութեան՝ -ի-ի-յն-հ-ն-դ-ի-
---ի-ի-ի հիշ-ւ-ն- ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ
ԻՐԱՒԱՆՅ ԵՒ ՅԳՏԻ Ս. ԵԿԵՂԵՅ-
ԻՈՅՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՅ ընդդէմ
օտարամիլ հնարից և դարանա-
կալութեանց յաջադկոտաց եւ

թշնամեաց՝ հոնորոշ յոտորեցէ շո-
 ժնեմն ի իւր և ի հոգւորաւիւն Մար-
 ցոյ կոմարիկէ ՍԲՈՅ ԵՋԱԻԱԾՆԻ,
 ոյր գոյութիւն կախի անշուշտ ի
 գործալիւր որդիական սիրոյ եւ
 յեռանդուն ոգւոյ բովանդակ Ազ-
 գիա Հայոց՝ և մանաւանց ի հե-
 աարնակ որդւոց իւրոց սիրելեաց
 Գուն գործեալիք ի փառս Աս-
 տուծոյ ըստ կարելոյն լցուցա-
 նել գյոքնահոլով կարօտութիւնս
 Ազգիա, որք չեն անծանօթք ի
 ձէն՝ ուղղեալիք զանհաճոյ գը-
 նացս Եկեղեցականաց ի լինել
 նոցա օրինակ բարեաց և առա-
 քինասէր վարուց ժողովրդոց իւր-
 եանց ։ Հոգասլիք զբարեկարգ ու-
 թեանց սրբոց Եկեղեցեաց և ան-
 թերի կատարմանց Եկեղեցական
 արարողութեանց և երգեցողաւ

Թեանց՝ բառնալով խաղառ զեղծ-
մունս և զնորամուտ սովորու-
թիւնս պատուաստեալս յօտարաց
յեկեղեցի մեր՝ եթէ իցեն սպըր-
զեալք, փոյթ տարջիք մեծաւ անձ-
նութիւն թեամբ և ջանիւք՝ որպէս
և սովորու թիւն է Ձեր, տքնել
ի մասին աղղային դատախարա-
կու թեան՝ բարեկարգելով և ար-
դիւնաւորս յարդարելով զաննա-
խանձելի փիճակ դպրոցաց մերոց
և ուսումնարանաց, պատուիրե-
լով Առաջնորդաց ամենից փիճա-
կաց յամենայն քաղաքս և ի դիւ-
ղորայս բաղմապատկել զթիւ վար-
ժարանաց և ուսանողաց, թէեւ
ամենայն ուրեք դժբաղդարար
կարօտիմք հմուտ և ճարտար ու-
սուցչաց, բայց և այնպէս օրար-
տին ընտրու թիւնս առնել վազն

դասատուաց, զի իցեն որջամխար՝
 ուսեայք և բարոյադէտք, որք
 աւանդեացեն խնամով երկուս
 մանկաւոյն զլեզու մեր և զկրօն
 հանդերձ կարեւոր և կենցաղ-
 օգուտ գիտելեօք, խրախուսել և
 պարտաւորել զճնողս և զման-
 կունս՝ առ ի զգոյշ լինել ի կեղծ
 ու պատիք սւսումնատուութեանց
 օտարաց, որ փրանակարք են մեզ,
 և մի՛ ամենայն ոգւոյ հաւատալ՝
 Հովիւք Եկեղեցւոյ մերոյ նախ-
 տակ ինքեանց կայցեն նախ քան
 զամենայն հողալ զհողս զաս-
 տիարակութեան և կրթութեան
 մանկանց և օրիորդաց, որով և
 եթ հնարեացուք երջանիկս գոր-
 ծել զասպագայն ազգութեան մե-
 րոյ և Եկեղեցւոյ ։

« Հուսկ ուրեմն օրհնելով զԶեզ

ի բոլոր սրտէ՝ աղաչեմք զերեսս
 Բարձրերոյն, շնորհել յերկնից զա-
 ռատաձիր շնորհս սրբոյ հոգւոյն,
 եւ լինել հանապաղ ընդ Ձեզ
 պաշտպանողական նախախնամու-
 թիւն. Հօր ամենակալի եւ մար-
 դանէր պահպանութիւն Որդւոյն
 Միածնի՝ առ ի զօրացուցանել
 զՁեզ եւ կազդուրել յամենայն
 բարեմիտ ձեռնարկս եւ յազգ-
 օգուտ գործս եւ յաւելուլ ի Ձեզ
 զհամբերութիւն, զերկայնամտու-
 թիւն, զառողջութիւն, զկարո-
 ղութիւն եւ զհաստատամտութիւն
 ի փառս եւ ի պատիւ ամենասուրբ
 Երրորդութեան, յուսով կըրկ-
 նակի վարձուց հատուցման աստ
 եւ ի հանդերձեայն՝ ըստ անսուտ
 խոստման Փրկչին մերոյ Յիսուսի
 Քրիստոսի իւրաց սիրելեաց եւ

Հաւատարիմ պաշտօնէից Եւքոյ:

Ողջ լերուք յաւէտ դօրացեալ
տէրամբ ։

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳԵՂՈՐԳ Գ. ՍՈՒՅՍՅԱՆ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

«Գրեցաւ Հայրապետական Կոնդակս
յաւի Տեառն 1874 և ի 16ն Յուլիսի,
և ըստ Տոմարիս ՌՅԻԳ ի Մայր Ա-
թոռ Արարատեան ի Ա. Էջմիածին ի
Վաղարշապատ» Թիւ 295 :

Հայրապետն ամենայն Հայոց՝

Տ. Տ. Գէորգ Դ. խնայա պատան
ուսկանն կոնդակաւ Կոստանն

Դ. Լուսինյան, Պատրիարք Արքեպիս-

Կոպումի Ի Տանկանտան Իրեն

††††† *Quercus laevis*, *Quercus* *serotina*.

տեղով՝ մի առ մի կը թռնէ անոր

պարտաւորութիւնն երբ որ քնն

4. $U_p(\mathcal{O}_K) \cong \mathcal{O}_K^\times \times \mathcal{O}_K^\times \times \mathcal{O}_K^\times \times \mathcal{O}_K^\times$

յաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ

հոգեւոր էություն և Ազգին զգուշացնելու և արիութեամբ պաշտպանել շնորհ :

2. Նախանձախնդիր և յատագով հանգիստնալ առաքելական և նախնի սրբոց հարց զէնմերէն և հանձնէրան անստերիւր պահպանութեան և դործադրութեան :

3. Ամենայն հայոց հոգեւոր և ազգային հետեւն կեդրէն կաթողիկէ Ս. Էջմիշէ Մ. Բ. Ամենայն հարազատ և հաւատարիմ մնալ և ի նոյն յորդորել և պարտաւորել թէ՛ եկեղեցական և թէ՛ աշխարհական ամեն կարգի եւ աստիճանի վերաբերեալ ազգայինքը :

4. Ուղղել պակասաւոր եկեղեցականաց անհաճոյ գնացքն ու ընթացքը :

5. Հոգ տանիլ սուրբ Եկեղեցեաց քարեկարգութեան և եկեղեցական արարողութեանց և երգեցմանց ըստ կանոնաց և ծխից Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ նոյնութեամբ կատարմանը, և

6. Մտադիւր վաստակիլ Ազգային դաստիարակութեան ծաւալմանը, և անձնուէր ջանիւք փոյթ տանիլ երկսեռ վարժարանաց և ուսանողաց թիւը բազմապատկելուն, և անոնց՝ կանոնաւոր ընթացից, և մեծ խնամք ունենալ մեր լեզուին և Ս. Կրօնին ուսումներն ողջամիտ ուսուցչաց ձեռօք երկսեռ մանկաւոյն ուղղութեամբ աւանդուելուն՝ հանդերձ կարեւոր և կենցաղօգուտ գիտելեօք փառովի պատմասի ըստ Հայոց Հայրնապետն իւր փառ

խանորդին այս գլխաւոր պար-
տաւորութիւնքը յիշեցնելէ և ա-
նոնց դորձ ադրութիւնք հրամա-
յելէ ետքը, Վերսիլէ զանի եւ
էր—ւնէ կեւտայ անոր որ՝ յնն-
իւր այս ամենուն անվթար պահ-
պանութեան և անթերի կատար-
ման հրաւիրէ և պարտաւորէ եկե-
ղեցւոյ բոլոր հովիւներն ու ժո-
ղովուրդը՝ որ ի Տաճկաստան:

Կոստանդնուպօլսոյ Հայոց
Պատրիարք Արքեպիսկոպոսը Հայ-
րապետական Էր—ւնէր—ւնէն այս
եկեղեցական էր—ւնէր—ւն ու արտ-
ւն—ւնէն է որ բովանդակ Տաճ-
կաստանի Հայկական դաւառաց
առաջնորդներուն, վանահարց
ինչպէս նաեւ Աղթամարայ և Ար-
սոյ վանահայր վիճակաւորաց վը-
րայ հոգեւորդէն էր—ւնէն,

և անոնց իւրաքանչիւրն եկեղեցա-
կան կանոնաց հակառակ ընթաց-
քի մէջ տեսած ատեն ի կարգ
և յուղղութիւն կոչելու էր---ն-
ունի, կրօնական բարձրագոյն
կարեւորութիւն ունեցող կամ ի-
րեն ձեռնհասութենէն վեր եղած
խնդրոց լուծման համար կոս-
տանդնուպօլսոյ վիճակային ժո-
ղովով առ Հայրապետն ամենայն
Հայոց գիմելու անեղծանելի պայ-
մանաւ, ինչպէս ըսինք արդէն,
զոր նուիրագործած է Թուրքիոյ
Հայոց Սահմանադրութիւնը (տես
Ազգ. Սահմանադրութիւն յօդ-
ուած 29, և օրէնք Ազգային վար-
չական կազմակերպութեան յօդ-
ուած 46):

Աւելի որոշ և պայծառ բա-

ցատրած ըլլալու համար ամենայն
Հայոց Հայրապետին պաշտօնա-
վարութեան ներքն ու եղանակը,
հարկ անհրաժեշտ կը դատիմ
ընդհանուր եկեղեցւոյ կառավա-
րութեան առաքելասահման եղա-
նակին վրայ հակիրճ տեսութիւն
մ'ընել աստ :

Առաքեալք որ Հոգւոյն օրրոյ
շնորհած օծութիւնն ընդունած
էին՝ հետեւապէս իրենց վիճակած
աշխարհին եկեղեցիները միայնակ
և միահեծան իշխանութեամբ կա-
ռավարելու, և անոնց մէջ ծագած
կրօնական խնդիրները լուծելու
կարող, բայց որովհետեւ պատ-
ուէր ընդունած էին Տիրովմէս ի
կարեւոր դէպս և ի վերջին հարկի
եկեղեցւոյն որոշմանը դիմել (տես
Ս. Մատթէոս աւետարանիչ գլ.

ԺԸ. (18) համար 15, 16 և 17)*, ուստի և երբ տեսան և տեղեկացան որ Հրէայ եւ Հեթանոս նորընծայ հաւատացելոց մէջ Սովսիական օրինաց պահպանութեան և ոչ պահպանութեան խընդիր մը ծագեցաւ, որ ըստ ինքեան կարեւորութիւն ունեցող խընդիր մ'էր, իսկոյն Եկեղեցւոյն — Եկեղեցական Ժողովին — դիմեցին, և անոր որոշումն ու վճիռը

(*) Քրիստոսի Տեառն մերոյ սուրբ աւետարանի այս համարներէն Եկեղեցւոյ կառավարութեան մասին «Կէշք»-ն մը յառաջ կուգայ՝ այն է կրօնական բարձր և կարեւոր խնդրոց համար Եկեղեցւոյն «Կէշք»-ն ասի իրրեւ Տեառնաւանդ անխափստի օրէնք դարուց ի դարս պահուած է Քրիստոնէական ուղղափառ Ս. Եկեղեցւոյ մէջ, և գործադրուած:

կանոնական թղթով մը ծանուցին
առ որս անկ էր :

Առաքելական հրամանաւ դու,
Տարեալ սոյն այս Եկեղեցական
Ժողովոյն պատմութիւնը պարու-
նակող Գործք առաքելոց սուրբ
գրքին ժեղ գլխոյն 1-23 հա-
մարները կարդալը սոյն խնդրոյն
համար հարկ ըլլալը յայտնելով
հանդերձ՝ արժան կը համարիմ
վերե յիշատակեալ առաքելական
թուղթն ամբողջ օրինակել աստ,
որ նոյն գրքին նոյն գլխոյն 23
համարէն կսկսի և 29 համարով
կը վերջանայ, և որ կը ցուցնէ
բացօրոյ թէ՛ Ժողովոյն մէջ ա-
ռաքելոց (Եպիսկոպոսաց) և Ե-
րիցանց հետ ԵՊԷԷ (Ժողովրդէն
ընտիր մաս մը) եւս ներկայ գըա-
նուած են :

Ահա առիկ նոյն թուղթը
«Առաքեալք եւ Երեցունք եւ
Եղբարք, յԱնախար, ի Սեւրիա եւ
ի Կիլիկիա, Եղբարցդ որ ի հե-
թանոտաց էք, ողջոյն ։

«Բանդի լուար՝ թե տմանք իր-
իւր ի մենջ խոսկեցուցին զձեզ
բանիւք՝ խախտել զանձինս ձեր-
ապեն թրխտտել և պահել զօրէն-
սըն (Մովսէսի խարտեան օրէնք-
ներք), որոց ոչ հրամայեցաք ։

«Հաճոյ թուեցաւ մեզ միա-
բան ժողովելոցս՝ արա բնութեալս
յդել առ ձեզ, բնդ փրելիս մեր
բնդ Բաանաբայ և բնդ Պաւղոսի-
արք՝ որք մատնեցին զանձինս
խրեանց մասն անուան Տեառն
մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի : Արդ
առաքեցաք զՅուդա (Յակոբեան)
և զՇիղա, և նոցա ի բանից զնոյն

պատմել : Ձի հաճոյ թուեցաւ
 Հոգւոյն արբոյ և մեզ մի՛ ինչ ա-
 ւելի բեռն դնել ձեզ . բայց մի-
 այն ի կարեւորացս յայտոցիկ . ի
 բաց կալ ի զոհելոյ կռոց , և յա-
 րենէ , և հեղձուցելոյ , և ի պոռ-
 նրկութենէ , յորոց պահեալ զան-
 ձինս՝ բարւոք գործեցէք . ողջ
 լերուք : (Տես Գործք առաք .
 գլ . ԺԵ . (15) համար 23-29 :)

Առաքեալք եկեղեցւոյ սոյնո-
 ըինակ կարեւոր խնդիրներն եւ
 առ յապայն իրենց յաջորդ տե-
 սուչքն եկեղեցւոյ , որպէս զի
 միայնակ տնօրինելու ձեռներից
 ութիւն շունենան և եկեղեցական
 ժողովով գործեն՝ ընդ այլ կա-
 նոնս սա կանոնն ևս հաստատե-
 յին , որ է՝

ԺԹԳ . (19) . կանոն : —

Կարգ եցին սուրբ Առաքեալքն և
 եղին հաստատութեամբ, եթէ
 չէ իշխանութիւն. Բահանայապետի
 կամ երկցու և ո՛ր իցէ առաջ-
 նորդ (ի) Եկեղեցւոյ ---նչ ի-
 ռոյ գ-լուհոյն առնել զիրա ինչ
 յեկեղեցւոյ, բայց կամաւք և
 միաբանութեամբ ամենեցունց
 (ժողովով) արապեն զոր ինչ
 կամինն (յօդուա և ի շինու-
 թիւն Եկեղեցւոյն). զի մի լիցի
 աշտմութիւն և հերձուածք ի
 միջի իւրոց, զի ի միաբանութենէ
 ամենեցուն և բարոյութիւն հա-
 տատարիմ լիցի, և հաւատն հա-
 տատուն, որպէս և Փրկիչն առէ
 թէ ուր երկու և երեք ժողովեա-
 ցին վասն իմ, անդ եմ ես ի
 մէջ նոցա. » (Տես ի կանոնա Ա-
 ռաքեայցի ձեռագիրք և տպեալ

ի Միլն Աւարայրի Բ. տարի 1867
թիւ Դ. (4)

Առաքեալք կանոնեցին նաեւ որ
տարւոյ շրջանին մէջ երկիցս գու-
մարուի եկեղեցական ժողովն, եւ
եկեղեցւոյն պէտքերը տնօրինէ .
ահա նոյն կանոնը :

« ԼԵ. (35) . — ԿԹ. (69) Կա-
նոն . — երկիցս ի տարւոյ ժո-
ղով լիցի եպիսկոպոսաց , եւ քըն-
նեացեն առ միմեանս զհրամանս
բարեպաշտութեան եւ զպատահ-
եալն եկեղեցական ընդդիմաբա-
նութիւնս լուծցեն , միանգամ ի
չորրորդ շաբաթու Պէնտէկոստէ-
ցըն եւ երկրորդն յԱշնան : (Տես
ի կանոնս Առաքելոց Տեռագիր ,
եւ տպեալ ի Միլն Աւարայրի Բ.
տարի 1867 թիւ Ե.)

Առաքելոց գումարած այս եւ

Կեղեցական ժողովք և դրամ
սոյն երկու կանոններն Եկեղեց-
ւոյ կառավարութեան վարչական
ձեւին ու եղանակին անյեղի ըս-
կըղբունքներն և անխախտելի հի-
մունքն են :

Ըստ այսմ ոկոքան՝ վիճակաւոր
Եպիսկոպոսը իրենց երիցանց և
սարկաւազաց օգնականութեամբ
իրենց վիճակեալ Եկեղեցիներն ան-
հատարար, և կաթուղիկէ Եկեղե-
ցին հաւարարար կառավարեցին,
մինչեւ չորրորդ դարուն սկիզբը,
որ ժամանակ Եկեղեցւոյ ընդար-
ձակուելուն պատճառաւ մէկ քա-
նի գլխաւոր քաղաքաց Եպիսկո-
պոսներն իրենց նահանգի ընդ-
հանուր Եկեղեցւոյ կառավարու-
թեան գլուխ հաստատուեցան :
(Տես ի վեր անդր երես. 44 — 17):

Ասկից ետքը դարձեալ մի և նոյն
առարեւաահման կանոնօք խ-
րաքանչիւր ինքնութոյն Եկեղեց-
ւոյ թեմական վիճակաւօր Եպիս-
կոպոստէնք ընդ իրաւասութեամբ
իրենց Հայրապետին կը կառա-
վարէին իրենց թեմերը, և կա-
րեւոր և թեմական Եկեղեցեաց
կամ Եկեղեցականաց բարեկար-
գութեան վերաբերեալ խնդրոց
լուծութիւն տոգովով կը վճռէին ։
Այս տոգովները ամենադժուար
խնդրոց համար իրենց Հայրապե-
տին կը դիմէին, որ եթէ իւր
խորհրդական Եպիսկոպոսներով
հարկ տեսնէր իւր իրաւասու-
թեան ներքեւ դանուած Եկե-
ղեցւոյն — Ազգային Եկեղեցա-
կան ընդհանուր տոգովոյն — կը
դիմէր որ կը լուծուէր խնդիրը ։

խակ երեւան ելած խնդիրը եթէ
հաւատոյ ուղղափառ դաւանու-
թեան և մաքուր բարոյականին
դէմ մոլորութիւն մ'էր, և
կաթուղիկէ Եկեղեցւոյ բարեկար-
գութեան կը վերաբերէր՝ կը դի-
մէր Տիեզերական Ժողովին եւ
խնդիրը անոր վճռոյն կենթար-
կէր :

Այս կերպով ըստ սկզբան ա-
ռաքելական ի վեր անդր յիշա-
տակեալ կանոնաց, Եկեղեցւոյ կա-
ռավարութիւնը երեք կարգի Ժո-
ղովներ ունեցաւ որք են,

Ա. Թեմայն կամ Հիմնային Ժողով
որ կը կազմուի թեմի կամ
վիճակի մը Եկեղեցականներէն
և կը գումարուի նոյն թեմի
հոգեւոր Տեսչին կամ Արքեպիս-
կոպոսին նախագահութեանը ներ-

քել, որոյ գործն է վիճակին կը-
րօնական գործերը անօրինել, և
որ ի հարկին նահանգային եկե-
ղեցական ժողովոյն կը դիմէ :
Դրանք Աշխատէ՝ կամ նահանգային
եկեղեցական ընդհանուր ժողով,
կազմուի Աղղային կամ նա-
հանգային ինքնուրոյն անկախ
կառավարուող եկեղեցւոյ մը եկե-
ղեցական պաշտօնականներէն և կը
գումարուի ընդ նախագահու-
թեամբ նոյն ինքնուրոյն եկեղեց-
ւոյ Հայրապետին կամ Մայրա-
գոյն Պատրիարքին, որոյ գործն
է նահանգին եկեղեցւոյն կրօնա-
կան խնդիրները լուծել, և բա-
րեկարգական անօրինութիւններն
ընել, և որ ի հարկին կը դիմէ
Տիեզերական ժողովին :

Գ. ՏԻՒՆԻՆԻ ԺԱՆՔՆԵՐ ԵՐ ԿՐ
կազմուի առանձին Եկեղեցեաց
Հայրապետներէն, Եպիսկոպոս-
ներէն և այլ պաշտօնեաներէն,
և կը գումարուի ընդ նախագա-
հութեամբ անձնիւր մասնաւոր
Եկեղեցեաց համաստիճան Հայ-
րապետաց, որ Եկեղեցւոյ վերին
անբողոքելի ատեանն է, և որոյ
գործն է կաթուղիկէ Եկեղե-
ցւոյ հաւատոյ ուղղափառ դա-
ւանութեան և բարոյական օրի-
նաց դէմ ելած մոլորութիւնն
հերքել, ընդ նմին և մոլորեցու-
ցիչը դատաւարտել և Եկեղե-
ցւոյ հաղորդակցութենէն դադ-
րեցնել: (*)

(*) Պէտք է դիտնալ, որ թեմական
կամ փրնակային ժողովոյ մը որոշում-
ներն նոյն թեմին մէջ գործադրելի են:

Այս ժողովներն իրենց որոշ-
մանց և լճաց անտնօրինելի պայ-
մանաւ առաջնորդ պէտք է ու-
նենան Աստուածաշունչ սուրբ
գիրքն, առաքելոց և նախնեաց
հարց կանոններն ու սահմանա-
դրութիւնքը :

Այս երեք կարգի ժողովոց մէջ,
հրաւիրմամբ նախագահին կամ
ժողովոյն, սուրբ գրոց և եկեղե-

իակ երբ Ազգային կամ Նահանգային
եկեղեցական ընդհանուր ժողովէն ըն-
դունուին՝ նոյն նահանգին եկեղեց-
եաց համար ևս գործադրելի կրկան :
Նոյնպէս Ազգային կամ Նահանգային
եկեղեցական ընդհանուր ժողովոյ մը
որոշումներն նոյն նահանգին մէջ գոր-
ծադրելի են . իսկ երբ Տեղեւորական
ժողովէ մը ընդունուին՝ կաթուղիկէ
եկեղեցւոյ համար ալ գործադրելի
կրկան :

ցական կանոնաց հմուտ բարե-
պաշտ աշխարհականներ եւս կրք-
նան գտնուիլ և խորհուրդ տալ,
բայց որոշումներն ու վճիռները
Հայրապետաց և Եպիսկոպոսաց
ձեռնադրով միայն փաւերական
և գործադրելի կրլան :

Այս է, ահա, Եկեղեցւոյ կա-
ռավարութեան վարչական առա-
քելաստհման ձեւն ու եղանակը,
և կամ որ նոյնն է ըսել՝ Եկե-
ղեցւոյ կառավարութեան վար-
չական պարզ և որոշ սահմանա-
դրութիւնը :

Եկեղեցւոյ կառավարութեան
վարչական այս եղանակին կամ
սահմանադրութեան համաձայն՝
Հայաստանի այլ և այլ գաւառաց
և վանօրէից թեմակալ առաջ-

նորդք և վանահարք (*) Հայոց
ընդ իրաւասութեամբ մեր Հա-
յաստանեայց Հայրապետին, օգ-
նական սենեկալոյ իրենց իրաւա-
սութեան ներքե դանուած վար-
դապետներն և քահանաներն և
սարկաւաղներն՝ վարած են և կը
վարեն և պէտք է վարեն իրենց
հոգեւոր տեսչութիւնը : Նմանա-
պէս և Հայրապետք Հայաստան-
եայց սուրբ Եկեղեցւոյս մերոյ ի

(*) Պէտք է դիտեալ որ Տաճկաս-
տանի Հայկական դուստդաց առաջ-
նորդներն ալ վանահարք կրօնական
բարձր խնդրոց Լուծման համար՝ իբրեւ
փոխանորդի ամենայն Հայոց Հայրա-
պետին՝ Հայոց Առաջնորդապետի Պատ-
րիարք Արքեպիսկոպոսին կը դիմեն
ուղղակի, և ի հարկին անոր միջոցաւ՝
Հայրապետին :

դորժ դրած են իրենց հովուապետական բարձր պաշտօնն և ընդհանրական իշխանութիւնը (*):

Հայրապետք Հայոց իրենց հա-

(*) Հայնաստանեայց օմերը Եկեղեցւոյ վարչութեան մէջ թեմական և ազգային Եկեղեցական ընդհանուր ժողովներ յաճախ գումարուած են անցեալ դարերու մէջ, բայց մէկ քանի հարիւր տարիներէ ի վեր Եկեղեցական ընդհանուր ժողով չէ գումարուած գրեթէ, որոյ պէտքը զգալի եղած է արգէն, և զոր քանիցս իւր կոնգակներովն յայտնած է այժմեան Տ. Տ. Գէորգ Դ. Հայրապետն Հայոց: Իսկ թեմական կամ վիճակային ժողովներն Տաճկաստանի մէջ միայն երբեմն երբեմն ի Առատանդնուպոլիս գումարուած են, այն ալ ընդհանրապէս ընտրելեաց ցանկեր պատրաստելու համար:

Նապաղօրեայ դործառնութեանց
համար խորհրդական և դործա-
կից Եպիսկոպոսներ ունեցած են
ինչպէս կը գրէ Բիւզանդ պատ-
մագիր « Էին ի ներքնի Հայրա-
պետին (մեծին Ներսիսի) . . .
Երկոտասան Եպիսկոպոսք - Է-
կէց՝ իւր Է-րժ-էկէց և Է-րհրդ-էկէց » .
(Բիւզանդ դպրութիւն 2 (6) գլ.
Ե. 5: Ինչպէս կը գրէ և Մատ-
թէոս Ուռհայեցի « Երկոտասան
Եպիսկոպոսք և շորս վարդա-
պետք ի տան Հայրապետին (կա-
թուղիկոսարանին) անպակաս ի-
նէր . . . որ գայր հասանէր
մինչեւ ի Տէր Պետրոսն » (Մատ-
թէոս Ուռհայեցի գլ. 2թ (89):

Այս պատմական վկայութիւնք
կը ցուցունեն թէ Հայոց Հայրա-
պետներն շարունակաբար իրենց

խորհրդական և գործակից Ե-
սիսկոպոսներ ունեցած են^(*), մա-
նուանդ ըստ վկայելոյ Ռուհա-
յեցւոյն, որ մինչեւ Տ. Տ. Պետ-
րոս (գեարդարձ) հասած կը նը-
շանակէ, և անկէ վերջը խանդա-
րած՝ դարձեալ նոյն ինքն Ռու-

(*) Հայոց Հայրապետաց գործակից
երկրաստան Եսիսկոպոսանք ընդհա-
նուր Եկեղեցւոյն կամ ազգին ընտրու-
թեամբ պաշտօն կը վարէին թէ որիչ
կերպ ընտրութեամբ մը կը կոչուէին
նոյն պաշտօնին, զտախ անորոյ կը թո-
ղու պատմութիւնը. բայց ըստ որում
մեր Հայրապետաց պաշտօնը ընդհա-
նուր ըլլալով բոլոր Հայաստանեայց Ս.
Եկեղեցւոյ վրայ կը տարածի, ուստի
հարկ էր և է որ նոյն պաշտօնաւոր Ե-
սիսկոպոսաց ընտրութիւնն Եկեղեցւոյն
կայնափն և կամ որ նոյնն է ազգային
Հատարութիւնը. իր յղար. շինծ անու

Հայեցւոյն վկայութեամբ «Եւ առ
Նովա» (Պետրոսիւ) խափանեալ
լուծաւ» (տես ի նոյն գլուխ)։ Մեր
Հայրապետները աոյն իրենց խոր-
հրդական Եպիսկոպոսներէն դատ
դարձեալ Եկեղեցական դասէն
Հայրապետական աթոռին կամ
իրենց յատուկ պաշտօնեայնէր
ունէին, որք են

1. Սենեկապետ կամ սենե-
կապան

(տես Յովհան. կաթող. գլ. Ի
(20)։ Ստեփաննոս Ասողիկ, գիրք
Բ. գլ. Բ. (2)։

2. Դրան Եպիսկոպոս

(տես Յովհ. կաթող. գլ. Կ2. (66)։
Մատթ. Ուռհ. գլ. ձժԵ (145)։

3. Փակակալ

(տես Յովհ. կաթող. գլ. ԺԵ (17)։

Ստեփաննոս, Օրբէլեան հասար Բ.
ԳԼ ԿԱ (64)։

Վանաց երէց (տես Ռեխտ . Եպիսկ. համուած
Բ. ԳԼ Կ. (1) և Բ. (2)։ Ստեփ.
Ասողիկ, գիրք Բ. ԳԼ Բ. (2)։

Ծ. Հիւրատես (տես Արիստասէս Լատիվերապի
ԳԼ Ժ. (10), և

Ե. Աւագ տարկու աղ կամ սար-
կաւագապետ (տես Բիւզանդ. դպրութիւն Դ.
ԳԼ ԺԵ (15)։ Մովսէս Խորենացի
գիրք Դ. ԳԼ ԿԷ (67)։

Հայրապետանոցին կամ Հայրա-
պետաց յասուկ սոյն պաշտօնէից
նկատմամբ համառօտակի այս-
չափ տեղեկութիւնն բաւական
համարելով կը ձեռնարկեմք գը-
րել թէ ո՞ւր եղած է Հայոց բուն

Հայրապետական (աթոռն) կամ
Հայրապետանիստ Մայր Եկեղեցին
և թէ յընթացս դարուց ին-
չո՞ւ համար մեր հայրապետք այլ
և այլ քաղաքներ, (գիւղաքաղաք-
ներ և վանքեր ելն իրենց բնա-
կութեան պաշտօնական տեղի
յատկացուցած են :

Եւ արդ՝ Հայաստանեայց Հայ-
րապետութեան աթոռը կամ Հայ-
րապետանիստ կաթողիկէ Մայր
Եկեղեցին սուրբ Էջմիածինն է,
զոր ըստ հրամայելոյ Քրիստոսի
Տեառն մերոյ ի տեալեան սրբոյն
Գրիգորի Լուսաւորչին, կառուց
նա ինքն սուրբն Գրիգորիոս Հա-
յաստանեայց կաթողիկէ Մայր
Եկեղեցին՝ զսուրբ Էջմիածին, և
անդ հաստատեց Հայրապետա-
կան աթոռը :

Այսպէս կը վկայէ ժամանակակից և եղելութիւններն կատարուած պահուն ի դիր առնող պատմիչն Ադ Եթանդէզան :

Յանկարծակի և զեալ ձայն տաստկութեան , : Եւ քացաւ խորանաշէն յարկն հաստատութեան երկնից , և իջեալ այր մի ի կերպարանս լուսոյ , կոչեաց զանուն իմ և ասէ , Գրիգորիո՛ս . և իմ նայեցեալ տեսի զկերպարանս նորա , զարհուրեալ դողացեալ յերկիր կործանեցայ : Եւ ասէ ջիւ . Նայեաց դու ի վեր , և տես զսքանչելիս զոր ցուցանեմ քեզ » :

« Եւ իմ նայեցեալ տեսի : Մի ահաւոր տեսիլ մարդոյ բարձր և ահեղ և ի ձեռինն իւրում ուն մի մեծ ոսկի » :

ինքն սլացեալ խոյացեալ դայր
ըստ նմանութեան արագութեւ
արժուոյ . և եկն էջ եհաս մին-
չեւ ի մօտ յատակս երկրիս ի շի-
նամէջ քաղաքին (Վաղարշապա-
տայ) , . . . »

« Եւ տեսանեմ ի մէջ քաղա-
քին մօտ յապարանս արքունի . . .
խարիսխ ոսկի , մեծութեամբ իբ-
րեւ զմեծ մի բլուր , և ի վերայ
նորա սիւն մի հրեղէն . . . և
ի վերայ նորա թակաղաղ մի ամ-
պեայ , և խաչն լուսոյ ի վերայ
նորա : « . . . »

« Եւ ես նայեցեալ զարմաց-
եալ կայի : Եւ այրն որ յառաջ
նումն կարգաց դանուն իմ և
ցուցանէր ինձ , ասէ ջիս , թէ ,
այր դու , զի՞ կաս զարմացեալ ,
և ոչ ի միտ առնուս զմեծամեծս

Աստուծոյ : եւ եւս ասեմ, որ
 պէս, Տէր : եւ ասէ՛ցիս տեսիլ
 ցուցաւ քեզ այս՝ զի ի միտ աս-
 ցես : Եւ քան . միջաստա . ցեմ քեզ
 Այրս ասաւ որ . Եւ որ . Եւ .
 ունի . . . զուսն ոսկի ի ձեռին
 իւրում, այս տեսչութիւնն
 Աստուծոյ է,
 եւ տեղին այն լիցի ՏԱՃԱՐ
 Աստուծոյ, . եւ ՏՈՒՆ աղօթից
 խնդրուածոց . ամենայն . հաւա-
 տացելոց : եւ ԱՔՈՒ քահանայու-
 թեանն : Կամ քահանայապետու-
 թեանն : (Տես երես 31 - 32) :
 Շինեալիք զՏԱՃԱՐ անուանն . Աս-
 տուծոյ որ ցուցաւ ի ԿԵՆՉՆ, որ
 սխանն ունէր շ՛կէ Է-Է-Է՛ն,
 (Ազատանդէղոս զԸ ՃԲ. (102) :
 Այս աքանչելի տեսիլքէն յե-
 տոյ սուրբն Գրիգոր՝ սուրբ Էջ-

միածնի տեսլեամբ նշանակեալ
տեղը որմով պատեց և անդ Տէ-
րունական խաչին նշանը եւ եթ
կանգնեց առաջին անգամ, ինչ-
պէս կը գրէ Ագաթանգէղոս «Ե-
կայք (ասէ սուրբն Գրիգորիոս)
զնկատեալ տեղին տէրունական
տանն և մեղ հրամայեալն (յԱռ-
տուծոյ) ի մէջ առեալ փակեա-
ցուք » :

« Թագաւորաւն և ամենայն
ժողովրդովն հանդերձ երթեալ
հասանէր ի տեղին ցուցեալ հը-
րեղէն սեանն ոսկիակալ խարրա-
խին, և անդէն բարձր քաղաքոր-
մով փակեալ զտեղին ի պատիւ,
և դրամբք և դռնափակօք ամրա-
ցուցեալ, և կանգնեալ և անդ
զնշան փրկչական խաչին, զի առ
հասարակ հասեալ որ յայն տեղի,

արարչին Աստուծոյ երկրպագեալ
ծունր կրկնեացեն : (Ագաթանգ.
գլ. 22 (106) :

Սուրբ Գրեգոր Լուսաւորիչ Հա-
յաստան աշխարհին հոգեւոր Տէր
և Հայրապետ ձեռնադրուելէն
ետքը կանգնեց անգ Հայաստան-
եայց Մայր Եկեղեցին՝ Սուրբ Էջ-
միածնի տաճարը՝ հաստատելով
ինմա սրբութեան սեղանը, ահա
նոյն պատմչին վկայութիւնը :

Եւ զնկարեալ տեղի տանն
Աստուծոյ շինեաց՝ դպուցեալն նը-
մա ի տեալեանն զյառաջագոյն
դրոշմեալն իւր : և կանգնեաց
անգ զսեղանն Քրիստոսի : » (Ա-
գաթանգ. գլ. 21 (120) :

Ագաթանգեղեայ այս պատմա-
կան վկայութիւնը ամենահզօր և
անպատասխանելի անպայայցն է :

անշուշտ, այն ճշմարտութեան
թէ՝ Հայաստանեայց Հայրապե-
տութեան Աթոռի և Կաթողիկէ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆ Աստուածահր-
աման հաստատութեամբ սուրբ
ԷԶՄԻԱՄՆԻ տաճարն է, զի է
գործ Աստուածային և միայն
Աստուածային անքննելի խորհրդ-
ոց և սքանչելեաց :

Արդ՝ քանի որ Աստուածահրա-
ման որոշմամբ Հայաստանեայց
Հայրապետական աթոռոյ տեղին
սուրբ Էջմիածնի Մայր Եկեղեցին
է, ինչո՞ւ ուրեմն մեր Հայրա-
պետներն արեւելքէն մինչեւ ար-
եւմուտք այլ և այլ տեղեր փո-
խադրուեցան : Այս ալ խնդիր
մ'է որ ունի իւր պատճառներն,
և զոր պէտք է լուծել, որով և
մեր քննութեան ենթարկած Աղ-

Թամարայ և Սոոյ վանահայր վի-
ճակաւորութեանց ծագման խըն-
դիրը իւր լուծումը պիտի առնուի

Մեր Հայրապետական աթոռոյ
տեղափոխութեան պատճառները
զուտ քաղաքական են , . . .

.

.

. * * * * * ասի ապացուց-

եալ ճշմարտութիւն մ' է , որոյ
վկայն է Հայ ազգին և Եկեղեցւոյն
բազմադարեան կենաց պատմու-
թիւնը :

Հայաստանեայց Հայրապետը
մինչև փրկչական ԿՅԶ թուականը
նստան ի բուն աթոռն Հայրա-
պետական ի Վաղարշապատ ի
Ս. Էջմիածին :

Այս թուականին էր որ Ե-
կեղեցւոյ եւ ազգին պահպա-

Նութեան ախոյեանք արդէն նա-
հատակեալ Վարդանանց ոգե-
ւորիչ խումբը՝ սուրբ Ղեւոնդ-
եանք, յորս էր և Տ. Տ. Յովսէփ
Ա. սուրբ Հայրապետն մեր, վտա-
րեցան ի Պարսկաստան, ուր մար-
տիրոսացան. այս թուականէն
սկսաւ Հայոց Հայրապետաց տե-
ղափոխութիւնը, լաւ եւս է ը-
սել՝ թափառական կեանքը. ե-
րանելի Հայրապետք յեց ի ցուպ
հովուական քաղաքէ ի քաղաք,
վանուց ի վանս և յայլ տեղիս
սկսան շրջիլ թափառիկ մինչեւ
ՎՃՎ թուականը որ ատեն վե-
րըստին եկան իրենց բուն աթո-
ռը՝ ի Վաղարշապատ ի սուրբ
Էջմիածին :

Այսպէս աստանդական կենօք
հարազատ Հայրապետք Հայոց

նստան զանազան տեղեր և կա-
ռավարեցին զեկեղեցին և հով-
ուեցին զազգը , որք են ,

1. Դուին

2. Վասպուրական (ի Զորոյ
վանք և յԱղթամար)

3. Արգինա

4. Անի

5. Սերաստիա

6. Մամնդաւ

7. Կարմիր վանք (ի Սեռւ լե-
րին)

8. Մովք գղեակ

9. Հռոմկլայ

10. Սիւ

Հայրապետական աթոռոյն ' ի
Դուին փոխադրութիւնը այսպէս
կը պատմէ Յովհաննէս Կաթողի-
կոս պատմիչն Հայոց, որ Հայրա-

պետութեան առաջին աստիճանը
այն տեղ անցուց : Եւ ի վերջոյն . . .

«Աստ ազգա սպառսպուռ ի վերջ
հասեալ գաղարէր թագաւորու-
թիւնն գրոհի Արշակունեաց ի Հա-
յաստանեայցս , ընդ նմին և Հայ-
րապետութիւնն յաղդէ երիցս ե-
րանեալ Լուսաւորչին մերոյ Գը-
րիգորի . և այր իւրաքանչիւր
զկամս իւր կատարեալ վրդովիւր
խաղաղութիւնն
ի Գլին . . . ի տեղի բազնին շինէ
(Վարդան) (*) Եկեղեցի մեծ ան-

(*) Ս. Վարդան և իւր ընկերք Ս.
Ղեւոնդեանց ի Պարսկաստան ի մեծաւ-
ղջս բանոց մատնուելէն առաջ ար-
դէն նահատակուած էին . ուստի և
Հայրապետական ակօսողն ի Դուին փո-
խադրութեան չէր կրնար մատնակցած
Ըլիալ առբն Վարդան . կերեւի որ

ուանակոչութեամբ սրբոյն Դրի-
գորի անդ (ի Դվին) փոխելով
զաթոռ Հայրապետութեանն և
հաստատեալ կացուցանէ ի նմա
զմեծ Հայրապետն Գիւտ(*), վա-

Յնացեալ նախարարք ըրած ըլլան
զայն ըստ պահանջման դառն ժամա-
նակին, ինչպէս ինքն Յովհ. կաթղ. ևս
կակնարկէ ըսելով թէ՝ «Ոչ պարտ
վարկան նախարարքն Հայոց առանց
հոգւի զհօտն Գրիստոսի թողուլ ։»

(*) Թէպէտ և Յովհաննէս կաթու-
ղիկոս, Թովմա Արծրունի և այլ ազ-
գային պատմիչք Ս. Յովսէփին ան-
միջական յաջորդ զԳիւտ կը նշանակեն,
սակայն Ղազար Փարպեցի, որ ժամա-
նակակից է և զԳիւտ Հայրապետ տե-
սած, որոյ վկայութիւնը անտարակու-
սելի է, Ս. Յովսէփայ յաջորդաց համար
սա վկայութիւնը կուտայ թէ՝ «Յետ
․․․ Ս. կաթուղիկոսին Յովսէփայ՝

որն զի Յովսէփ ի մեռաղս բան-
տից ըմբռնեալ էր ընդ սրբոց
Ղեւոնդեանցն , որ թէպէտ դեռ
եւս կայր կենդանի , սակայն ոչ
պարտ վարկան նախարարքն Հա-
յոց առանց հովուի զհօտն Քրիս-
տոսի թողուլ . . . , կամ թէ
ի հրամանէ սրբոյն իսկ Յովսե-
փայ այն իրադործիւր : (Յովհ.
Կաթղ. գլ. Ժե. (15) : Տեաւ և
Վարդան պատմիչ երես 53) :

Հայրապետական բնակավայրը

յաջորդեաց զկաթողիկոսութիւնն Հայոց
Տէր Մէլիսէ , . . . և զհետ նորա
Տէր Մովսէս (Ա) . . . : Եւ ապա . . .
յաջորդեաց զկաթողիկոսութիւն աշ-
խարհիւ Հայոց՝ Տէր Գիւտն : (Տեա
Ղազար Փարպեցի գլ. ԿԲ. (62) : Հայ-
րապետական աթոռոյ փոխադրութեան
մասին բան չգրէր :

եղաւ Դուին (*) 452 թուականէն
մինչեւ 924 թուականը Տ. Տ.
Յովհաննէս Զ. պատմաբան Հայ-
րապետն մեր, որ հալածուելով
ի հազարացւոց դնաց ի Վասպու-
րական և վախճանեալ զկեանս
իւր թաղեցաւ անդ, ուր և ա-
ւարտեց իւր պատմութիւնը :

(*) Տ. Տ. Դաւիթ Ա. — 789 — 741 —
փոխ առաւ ի Դուին նստելու յԱրամանա
հաստատեց իւր բնակութիւնը, ինչ-
պէս կը գրէ Վարդան պատմիչ « Յով-
հան (իմաստասէր) զկնի մեռաւսան
ամաց կատարի, և յաջորդէ զաթոռն
Դաւիթ (Ա) կատայեցի յԱրամանից
գեղջէ . . . ուր շինեաց Եկեղեցի,
անդ առնելով զաւուրս կենաց իւրոց
զամս երեքտասան, նեղեալ ի . . .
որ ի Դուին : » Վարդան պատմիչ ե-
րես 741 Տեա եւ Աիրակոս պատմիչ
դանձակեցի երես 59 :

Տ. Տ. Յովհաննէոս Զ. Հայրապետին յաջորդները՝ Տ. Տ. Ստեփաննոս Բ. Թագէոս Ա. Եղիշէ Ա. և Անանիա նստեցան երբեմն ի Զորոյ վանս վասպուրականի և երբեմն յԱղթամար . ասոնցմէ առաջին երեքը վախճանեցան և թաղեցան յԱղթամար , իսկ Տ. Տ. Անանիա իւր վերջին օրերը ի Շիրակ անցունելով վախճանեցաւ և թաղեցաւ յԱրգինա գիւղաքաղաք (տես Ստեփաննոս ասողիկ գիրք Գ . ԴԼ . Թ (9) ,

Տ. Տ. Անանիա Հայրապետին յաջորդը Տ. Վահան — 966-967-նստաւ յԱրգինա , որ Ախուրեան գետեզերքը գիւղաքաղաք մ'էր , ինչպէս կը գրէ Մատթէոս Ուռհայեցի « ի յայսմ ամի նստաւ յաթոռ Հայրապետութեան տանն

Հայոց Տէր Վահան ի մեծն Ար-
գինիա ։ (Մատթէոս Ուռհայեցի
գլ . ի (20) ։

Սոյն Հայրապետին յաջորդե-
ցին անդ Տ . Տ . Ստեփաննոս Գ .
և Խաչիկ Ա . որուն համար կրօն
Ասողիկ թէ՛ « Անի Վահանայ և
Ստեփաննոսի եկաց կաթուղիկոս
Հայոց Տէր Խաչիկ (Ա) :
Եւ նորոգեաց զտուն կաթողիկո-
սարանին ի Շիրակ գաւառի , ի
գիւղաքաղաքին Արգինայ յեզերս
Ախուրեան գետոյ ի հանգստա-
րանի Տեառն Անանիայի Հայոց
վերադիտողի : Եւ ի նմին գեօղ
շինեաց զսուրբ կաթուղիկէ եկե-
ղեցին վիմարդեան կոփածոյիւք ։
(Ստեփ . Ասողիկ գիրք Գ . գլ . Թ
(9) , Տես և ի գլ . ԼԱ (34) :

Սոյն այս Հայրապետիս յաջորդ

Տ. Տ. Սարգիս — 992 — 1021 —

նստաւ յԱնի, ուր եկեղեցի ալ
շինեց, ինչպէս կըսէ Վարդան,
« եւ զնա (Խաչիկ Ա.) փոխէ (յա-
ջորդէ) Տէր Սարգիս . . . : Սա-
շինեաց զվկայարան սրբոց Հը-
ռիփսիմեանցն, առքնթեր կա-
թողիկէին Անուոյ, և անդ փոխ-
եաց զնշխարս (մասն մի ի նշխա-
րացն) նոցա բերեալ մեծաւ հան-
դիսիւ . . . : » (Վարդան պատ-
միչ երես 90) :

Սոյն Հայրապետն օծեց իւր
յաջորդը Տ. Տ. Պետրոս գետա-
դարձ 919 թուականին Անուոյ
մէջ . ինչպէս կը վկայէ Վար-
դան « Զայս իմացեալ Յովհան-
նէսի երկեաւ, եւ առաքէ առ
նա (Վասիլ կայսր Յունաց) զՊե-
տոս Պատրիարքն պատարագօք

(ընծայիւք), զոր Տէր Սարգիս
ի կենդանութեան իւրում օծեալ
էր իւրով ձեռօք ի յԱնի, մեծ
հանդիսիւ: » (Վարդան պատ-
միչ երես 93):

Տ. Տ. Պետրոս (գետադարձ)
Հայրապետը ժամանակ մը յԱնի,
ապա ի վասպուրական ի Զորոյ
վանքն չորս տարի (տես Մատթ.
Ուռհ. գլ. ԽԹ (49) և Վար-
դան պատմիչ երես 98) վերստին
յԱնի նստելէն և չորս տարի ալ
ի Կ. Պօլիս կենալէն (տես Մատ-
թէոս Ուռհ. գլ. ՀԴ. (74) վերջը
հուսկ ուրեմն նստաւ ի Սեբաս-
տիա ի վանս սուրբ Նշանայ, ուր
և վախճանեցաւ. ահա Գանձա-
կեցւոյն վկայութիւնք «Եւ հրա-
մայեաց Կայսրն (Յունաց) Հայրա-
պետին (Պետրոսի) դնել զաթոռ

իւր ի Սերաստիա և անդ հովուել զհօտ իւր և եկաց անդ մինչեւ ցմահ իւր , և եղաւ անդէն ի Սերաստիա » , (Կիրակոս պատմիչ Գանձակեցի երես 54. Տես և վարդան պատմիչ երես 98 . Տես նաև Մատթ. Ուռհ. 71. ՀԴ (74) և 2Ա. (81) . Սմա. յաջորդեց և նստաւ ու վախճանեցաւ անդ ի Սերաստիա Տ. Տ. Խաչիկ Բ(*) . Զայս Հայրապետ՝ Տ. Տ. Պետրոս ի կենդանութեան իւրում՝ երբ

(*) Սոյն Տ. Տ. Խաչիկ Բ. Հայրապետն Հայոց երեք տարի ի Սերաստիա նըստելէն յետոյ գերեցաւ ի Հռոմոց ի Կ. Պօլիս , բայց Գագիկ Անեցւոյն և Սենեքերիմայ Ատոմ և Ապուստակ որդւոց ջանիւք քիչ ժամանակէն ազատելով ի գերութենէ որոշմամբ ազգին նստաւ ի Թաւրջուր ուր և երեք տարիէն յետոյ վախճանեցաւ : (Մատթէոս Ուռհայեցի 71 . ԹԵ (85) և 2Թ. (89) :

ըստ հրաւիրանաց Մոնոմախ կայսեր Յունաց ի Կոստանդնուպօլիս կերթար, իրեն յաջորդ ձեռնադրեց յԱնի, բայց իւր մահուանէն վերջը ամենայն Հայոց Հայրապետ ճանչցուեցաւ Տ. Տ. Խաչիկ Բ. (Տես Մատթ. Ուռհ. գլ. ՀԴ (74)։ Վարդան պատմիչ եր. 99)։

Տ. Տ. Գրիգոր Բ. Պահլաւունի (Վկայասէր) — 1065 — 1105 — Օժաւ ի Մամիդաւ(*) և քիչ մ'ատեն նստաւ անդ. առ այս Վարդան այսպէս կըսէ

 Եւ զնաց-
 գալ առ կայսր՝ ձեռնա-

(*) Կեսարիոյ կողմերը բերդաքաղաք մը, և այժմ տեղը անժանօթ։

դրել Հայոց Պատրիարք զՎահ-
րամ որդի Գրիգորի Մագիստ-
րոսի և տուկի, (դուքս, իշ-
խան) որ կոչեցաւ ի ձեռնադրիլն
Գրիգորիս, և ամ մի կալեալ զա-
թոռն ի Մամնդաւ՝ Թողու ի Գէ-
որգ վարդապետն (*) իւր Լօռե-
ցի : Եւ ինքն անցեալ զնայ ի
կոստանդնուպօլիս եւ
կամեցաւ զնալ յերուսաղէմ(**)
և նաւին առեալ զնա անտի ի

(*) Սոյն Գէորգ Լօռեցին՝ Տ. Տ. Գը-
րիգոր Բ. իրեն տեղ ձեռնադրեց կա-
թօղիկոս և ապա մեկնեցաւ . իսկ վե-
րադարձին մերժեց ամսռէն զԳէորգ,
որ Տարսոն զնաց և հօն վախճանեցաւ :
(Տես Մատթէոս Ուռհայեցի գԸ ՂԹ
(99) և ՃԵ (103) :

(**) Մատթէոս ուռհայեցի Երուսա-
ղէմ գացած կը նշանակէ սոյն Հայ-
րապետիս համար (Տես ի պատմու-
թեան անդ նորա գԸ ՃՄԷ (157) :

Մոր, որ և մեծարեցաւ յոյժ ի Սուլթանէն . և շինեաց վանս Հայոց, և ձեռնադրեալ զեղբորորդի իւր Գրիգորէս Եպիսկոպոս (Եղիսկոպոսի), և ինքն գայ կատարի ի Կարմիր վանքն ի սահմանս Եփրատ գետոյ (ի սահմանքս Մարաշոյ) : » (Վարդան պատմիչ եր. 102-103) տես և Մատթէոս Ուռհ. գլ. Դ (90) :

Տ. Տ. Գրիգոր Բ. որ յարեւմուտս էր, թոյլատրեց և հրաման տուաւ արեւելեան Հայոց որք խնդիր ըրած էին, որպէսզի Անուոյ առաջնորդ Տ. Բարսեղ Եպիսկոպոսը, զոր ինք ձեռնադրած էր, (տես Մատ. Ուռ. գլ. Ճէ (107) կաթուղիկոս ձեռնադրեն արեւելից կողմին . ըստ այսմ Հայրապետական հրամանի

ձեռնադրեցին զՏ. Բարսեղ որ
նստեցաւ յԱնի իբրեւ փոխանորդ
Հայրապետին Հայոց (Տես Մատ-
թէոս Ուռհ. գլ. ՃԻ (120) :

Սոյն Տ. Բարսեղ (*) յետ փախ-

(Սոյն Տ. Տ. Բարսեղ Ա. Հայրա-
պետը -1105-1115- ընակեցաւ Շուղր
անապատը կամ միանձանց փանքը և
անդ փախճանեցաւ ու թաղեցաւ , ինչ-
պէս կըսէ Ս. Ներսէս Շնորհալի իւր
ոտանաւոր շափով գրած Հայոց համա-
ռօտ պատմութեան մէջ :

«Այլ ի յաթոռն իւր (Տ. Տ. Գրիգոր Բ.)
հաստատեալ ,

զԲասիլիոսն անուանադրեալ :

«Արեանառուն հարադատեալ ,

օծմամբ հոգւոյն նախ ձեռնադրեալ :

• • • • •

« Ի յանապատ իմն ընակեալ ,

ի մէջ լերանց Շուղր անուանեալ :

• • • • •

• • • • •

հանի և թաղման, Տ. Տ. Գրի-
գորի Բ. ի, որ ի Կարմիս վանա
Սեաւ լերին, եղաւ Հայրտալետ
ամենայն Հայոց 1103 թուականին:

Այլ յետ սակաւ ամաց անցեալ .

մինչդեռ տակաւ տարարեցեալ :

« Ի միւս հօրէն հոգւոց զրկեալ :

Բասիլիոսն կոչեցեալ :

« Զի ըստ մեղաց մեր յանախեալ :

Երմին օրհասն պատահեալ :

.

« Զոր և ուխտին նախասացեալ :

զոր ի վերոյ յիշատակեալ :

« Քահանայիւք օրհնարանեալ :

Ի Շուղր անուէն հանգուցեալ : »

(Տես Յիսուս որդի, երես 399 - 400 և
406 - 407 . տպեալ ի Բեդրպուրք) :

Այս Շուղր անապատը կամ միանձանց
վանքը Տորոսի լերանց մէջ Քեսուն
քաղաքին մօտ հաստատուած կամ չին-
ուած էր :

(Տես վարդան պատմիչ երես
 443 — 444) Սմա յաջորդեց Տ.
 Տ. Գրիգոր երրորդ Պաշլա-
 ւունի — 4443 — 4466 — , որ
 զառաջինն նստաւ ի Տովք ԴԲԴ-
 եակ և ապա ի Հռոմկլայ , ուր
 և վճարեաց զկեանս իւր . ահա
 Գանձակեցւոյն վկայութիւնը Յա-
 ջորդէ (Ա. Բարսեղի) Տէր Գրիգորիս
 (Գ. Պաշլաւունի) . . . Սա փոխ-
 եաց զաթոռ Հայրապետական ի
 բերդն , որ կոչի Հռոմկլայ , քան-
 զի այնուհետեւ ոչ եղև
 յարեւելս աթոռ Հայրապետա-
 կան , այլ ընդ իշխանութեամբ
 Յունաց , երբեմն ի Սեբաստիա և
 երբեմն ի Ծովք վայրն կոչեցեալ .
 իսկ սա փոխեաց ի կլայն Հռով-
 մէական : Եւ պատճառ փոխելոյն

այս էր . զի նեղացաւ ի Սկիւ-
թականաց և այսր անդր ա-
ծելով , և ապա ետես զբերդն
ամուր . բարձեալ զսրբութիւնս
իւր և զսպասս Եկեղեցւոյ՝ տա-
րաւ եղ անդ ի պահեստի առ
բարեմիտ կին մի իշխանի ազգաւ
Ֆրանկ : Եւ եղեւ ընդ աւուրսն
ընդ այնոսիկ վախճանել իշխանին՝
որ էր (տէր) բերդին , և մնաց
կին նորա այրի , զոր ազաչեաց
Սրբազան Հայրապետն զկինն բա-
րեպաշտօն՝ տալ զբերդն ցՀայրա-
պետն զի լիցի նա աթոռ Հայ-
րապետութեան Հայոց , և կինն
ետ յօժարութեամբ » : (Կիրակոս
Գանձակեցի պատմիչ երես 61 -
62 : Տես նաեւ վարդան պատ-
միչ 127 — 128) :

Տ. Տ. Գրիգոր Գ. Պահլավունի

Հայրապետին յաջորդները մինչեւ 1292 թուականը ընդ ամենը 11 Հայրապետք (*) նըստան ի Հռոմկլայ : Նոյն թուականին Եղիպտոսի Աշրաֆ Սուլթանը՝ սաստիկ պաշարմամբ և յարձակմամբ քանդեց ու ավերեց Հայրապետանիստ Հռոմկլայ գղեակը, և ամեն բան, և յեղիպտոս գերի վարեց զՀայրապետն Հայոց Տ. Տ. Ստեփաննոս

(*) Ի Հռոմկլայ նստող Հայրապետներէն Տ. Տ. Դաւիթ Գ. — 1206 — 1208 — ինքը բնիկ Արքակաղնեցի ըլլալով՝ նոյն Արքակաղնի վանքը նըստաւ ցփախնան իւր : (Տես Վարդան, պատմիչ երես 159 : Եւ Ափրակոս պատմիչ երես 93) :

Դ. ընդ նմին և սուրբ Լուսաւ
ւորչի աջը (*):

Ռուբինեանց Հեթում երկրորդ
թագաւորը սրտի դառնաւթեամբ
կը նկարագրէ Հռովմայ դղեկին
աւերումը և եկեղեցական ըս-
պասուց աւառարութիւնն իւր
ոտանաւոր համառօտ պատմու-
թեան մէջ:

.
.
.
.

(*) Ս. Լուսաւորչի աջը յետ վախ-
հանման Տ. Տ. Ստեփաննոսի յեզրապ-
տոս դարձաւ գերութենէն և հասաւ
վերստին Հայոց ձեռքը:

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

.

.

.

.

.

.

.

(Տես 1268 — 1269 երես Աստ-
ուածաշուկի Սուրբ գրոց տպեալ
ի Վենետիկ 1733) : Ինչպէս կրտէ

նաև Հեթում պատմիչ իւր հայերեւոյցի ժամանակագրութեան մէջ : « 1292 : Աշրաֆն էառ զՀայրապետանիսա գղեական Հայոց զՀռոմկլայն . և գերեաց զՏէր Ստեփաննոս կաթողիկոսն » (Հեթում պատմ. երես 85) :

Յարեւմուտս՝ մեր Հայրապետաց վերջին ապաստանարանը Հռոմկլայն եւս , այսպէս ահա՛ , թշնամեաց ձեռք կանցնի . տաճարը կը հրդեհի , Հայոց Հայրապետը և սուրբ Լուսաւորչի աջը Վտարանդի յեղիպատս կը տարուին , ուստի և Հռոմկլայ կը դադրի այլ եւս մեր Հայրապետաց նստարանն ըլլալէ :

Տ. Տ. Ստեփաննոս Դ . յեղիպատս ի գերութեան կը վախճանի , եւ կը յաջորդէ Հայրա-

պետական տխուր Տ. Տ. Գրի-
գոր է. (Անաւարդեցի) 1294
թուականին և կը նստի ի Սիւ
քաղաք, ուր զիրար կը յաջոր-
դեն Հայրապետք Հայոց մինչեւ
1441 թուականը:

Ահա՛ այսպէս ազգին անխիստ-
նութեան և իշխանութիւն ունե-
ցած ատեն՝ մէկ կողմանէ ներ-
քին խռովութեանց և անհամա-
ձայնութեան, և միւս կողմանէ
արտաքին թշնամեաց՝ Պարսից,
Հաղարացւոց, Յունաց, Թաթա-
րաց և Արաբացւոց ի Հայաստան
յարձակման պատճառաւ, ինչ-
պէս ազգը վայրավատին ցիրու-
ցա՛ն եղած նոյնպէս և Հայրա-
պետք Հայոց կը շրջին վարատա-
կան աստ և անդ և գողցես կը
հալածուին անդադար քաղաքէ

ի բաղաժ, Մանաւանդ միեւնոյն
 Հայրապետը Տ. Տ. Գրիգոր Գ.
 Պահլաւունի 1113 — 1166 — 53
 տարուան միջոցի մէջ կը պար-
 տաւորի Հայրապետարանը երեք
 շորս տեղ փոխադրել՝ ի Մովսէս Գըղ-
 եակ, ի Կարմիր վանս Սեաւ լե-
 բին և ի Հռոմկլայ, ուր կ'յու-
 սար երանելի Հայրապետը թէ՛
 ինք և իւր յաջորդները պիտի
 կրնան հանգիստ առնուլ և եկե-
 ղեցւոյ ու ազգին բազմադիմի
 պէտքերուն իրականացման վրայ
 խորհիլ, բայց այս յոյսն ալ ի գե-
 րեւ ելաւ. ինչպէս քիչ մ'առաջ
 ըսինք, Եգիպտոսի սուլդանը
 զայն եւս յափշտակեց Հայոց ձեռ-
 քէն :

Անհանդուրժելի եղած էր, ան-
 շուշտ, մեր Հայրապետաց՝ իրենց

այս անկայուն վիճակը . այնչափ
 ճշմարիտ է այս՝ որ մեր ի Հը-
 առակլայ նստող Հայրապետներէն
 Տ. Տ. Ներսէս Դ. Շնորհալի սուրբ
 Հայրապետն առ իւր սիրելի հօ-
 տըն դրկած ընդհանրական թըղ-
 թոյն յառաջարանին մէջ կը գան-
 դատի որ հեռի մնացած էր իւր
 հօտէն , և զուրկ թագաւորա-
 կան բաղմածողով քաղաքէ եւլն,
 երբ կըսէ «Եւ քաղաք թագա-
 ւորական և բաղմածողով ո՛չ գոյ
 ազգի մերում , որպէս զի անդա-
 նօր նստելով յաթոռ Հայրապե-
 տութեան և վարդապետութեան՝
 ուսուցանէաք ժողովրդեան մե-
 րում զաստուածային պատուի-
 րանս ըստ առաջին Հայրապե-
 տացն և վարդապետաց , Այլ
 եմք իբրեւ Դժէ-Ջ յորտորդաց

Ժողովուրդն է Կոմիտէն յայն Բնակարանն : (Տես Ընդհանուր Երես 6 - 7 տպագր. յԵրեսագրէմ) : Քիչ մը վարը կըսէ «Եւ մեք իբրեւ ի կամաւոր Բնակ և Կոմիտէն՝ յայսմ տօթագրին քարանձաւի արդեւեակք » : (Տես անդ Երես 8) :

Հոյակապ Հայրապետիս այս պատկառելի վկայութիւնը բաւական է ի ցուցումն այն ճշմարտութեան թէ՛ Հայաստանեայց Հայրապետական աթոռը Հայոց բնիկ աշխարհէն — Հայաստանէն — պանդխտած է յարեւմուտս և ի Կոմիտէն կը բնակի :

Երանելի հոգին ի՞նչ պիտի գըրէր արդեօք երբ Հռոմկլայի քանդումն ու աւերումը տեսնէր :

երբ կըսեմ, նոյն թուականին
պատահէր եւ տեսնէր այս ա-
մենը երանեալ հոգին՝ ի՞նչ պի-
տի գրէր, եթէ Հռոմկլայն իւր
ի Հոգւոյն օծեալ գրչին ներ-
քեւ յօժեմն էր, իւր էր,
եւ Քնդ անշուշտ եւ Սիս աւերակ
պիտի ըլլար իւր գրչին տակ եւ
ալ սաղմոսը պիտի նուագէր «Ե-
ղէ ես որպէս բույսերակի» եւ
այլն։ Անտարակոյս կը թողուր
արեւմուտքը եւ կը թռէր ի
Հայաստան, որուն արնշափ անձ-
կակարօտ էր, կը թռէր, այո՛,
արեւմուտքէն արեւելք Հայաս-
տանի սարեր ու ձորեր, գաշ-
տեր ու բլուրներ, գետեր, գե-
տակներ ու տառներ տեսնե-
լու, Հիւսիսէն Մասիս եւ Հա-

բաւէն Արագած բարձրաբերձ
լեռանց միջեւ եւ Արարատայ
դաշտին գրեթէ միջակէտ եռա-
դմբէթ Մայր տաճարն Հայաս-
տանեայց՝ սուրբ Էջմիածինը ող-
ջունելու, զոր շինած էր իւր նա-
խահաւը՝ սուրբ Գրիգոր Լուսա-
ւորիչ, և ուր հաստատած էր
նա Հայաստանեայց սուրբ Եկե-
ղեցւոյ Հայրապետական աթոռը
որպէս զի ընդր սրտին անձուկը
և հոգւոյն կարօտը :

Կատարուեցաւ Շնորհալոյն
փափաքը . Հայրապետարանն ու
Հայրապետն Հայոց ազատեցաւ
քարանձաւ բանտէն և իւր յա-
տուկ աթոռատեղին գնաց, բայց
իւր մահուան թուականէն - 1173-
268 տարի վերջը, 1661 թուա-
կանին :

Այս թուականին վերջին տարիններուն մէջ ա՛յն աստիճան անկարգութեան հասած էր Հայրապետական իշխանութեան և Հայրապետարանին վիճակը որ Եկեղեցւոյն և ազգին օգտակար չըլլալէ զատ մեծապէս փրասելու սկսած էր : Այս անհանդուրժելի վիճակին դարման տանելու համար արեւելեան Եպիսկոպոսունք և վարդապետք ընդ որս և արեւմտեան չորս Եպիսկոպոսք փութացին և ժողով դումարեցին ի Վաղարշապատի սուրբ Էջմիածին յամի Տեառն ՎԿԿՎ :

Հայաստանեայց այս Ազգային Եկեղեցական ընդհանուր ժողովոյ ներկայ դտան Աղուանից Կաթուղիկոսն , րազմաթիւ Ե-

օրհակոսպոսունք, վանահարք, վար-
 դապետք, երիցունք և աշխար-
 հականք իրր եօթն հարիւր տն-
 ձինք . և նախ հրաւիրեցին զՏ.
 Գրիգոր թ. Մուսարեկեանց որ
 այն ատեն կաթուղիկոսացած էր
 ի Սիւս, որ դայ նստի ի սուրբ
 Էջմիածին Հայոց Հայրապետա-
 կան բուն յատուկ աթոռը, եւ
 հովուէ ու կառավարէ զազգը
 եւ զեկեղեցին . բայց Տ. Գրի-
 գոր Մուսարեկեանց մերժեց թո-
 ղովին հրաւէրը եւ յանձն չա-
 ռաւ ու շղնաց ի Սուրբ Էջմիա-
 ծին : Ժողովք երբ այս մերժու-
 մը տեսաւ՝ համահաճութեամբ
 ամենեցուն Տ. Տ. Կիրակոս վի-
 րապեցին ընտրեցին ձեռնադրե-
 ցին եւ օծեցին ի սուրբ Էջմիա-
 ծին եւ կացուցին Հայրապետ

ամենայն Հայոց, առ որ հպա-
տակութիւն խոստացաւ Աղթա-
մարայ Տ. Դաւիթ անուանեալ
կաթուղիկոսն հանդերձ իւր մի
արանական ուխտով:

Այս ժողովոյն պատմութիւնը
գրողն է Թովմա վարդապետ
Մեծոփեցի, որ ժողովական վար-
դապետաց մին եւ առաջաւորն
էր:

452 Թուականէն մինչեւ 1441
Թուականը Հայրապետական ա-
թոռը 989 տարիներ այսպէս
Թափառիկ և վարատական աստ
եւ անդ փոփոխուելէն յետոյ՝
Ազգային եկեղեցական ընդհա-
նուր ժողովոյ որոշմամբ վերըս-
տին փոխադրուեցաւ իւր նախ-
նական տեղը ի սուրբ Էջմիա-

ծին , ուր կայ մինչեւ ցայսօր ,
եւ ուր կը նստին ամենայն Հա-
յոց Հայրապետք և ծայրագոյն
Պատրիարք Կաթողիկոսք Հա-
յաստանեայց առաքելական Եկե-
ղեցւոյս մերոյ :

Ժամ է արդ ի գիր առնուլ
քանի մը անուանական Կաթո-
ղիկոսաց աթոռատեղեաց ծա-
գումն և վերջանալն ալ :

Այս աթոռատեղիներն են հե-
տեւալները , որոնցմէ շորսը վեր-
ջացած է և երկուքը տակաւին
կը շարունակեն , որք են ,

1. Աւան գիւղաքաղաք

2. Հոնի

3. Մարաշ , որ Հոնիի շարու-
նակութիւնն է

4. Սերաստիա

5. Աղթամար

6. Սիւ

Փրկչական 590-610 թուական-
նին , որ ատեն Հայաստան ար-
դէն երկու մասերու բաժնուած
էր , Պարսկական և Յունական ,
վերջին բաժնին մէջ Մօրիկ կայսեր
ազդեցութեամբ Աւան գիւղաքա-
ղաքը (*) Յովհան անուն եպիս-

(*) Այս գիւղաքաղաքը Արարատ-
եան աշխարհին Ատաէից գաւառին
մէջ Երևան քաղաքին արեւելեան Հիւ-
սիսային կողմը կը գտնուէր : Ստե-

կտարս մը կաթողիկոս նստա-
մեր Տ. Տ. Մովսէս Բ. և Արրա-
համ Ա. Հայրապետաց ժամանա-
կակից. առ այս՝ ահա Յովհաննէս
կաթողիկոսի վկայութիւնը :

Գ Յետ այսորիկ քստ հրամանի
կայսերն Մօրկայ զՅովհանն ոմն . . .
կացուցանեն կաթողիկոս յունա-
կան կողմանն , բնակեցացանե-
լով զնա ի գիւղաքաղաքն Աւան
. իսկ մեծ Հայրապետն
Արրահամ ի Դովին քաղաքի

փաննոս Օրրէլեան փոխանակ Աւան
գիւղաքաղաքին թէ ոգու պօլիս կը գնէ .
ինչպէս Վամէին Յոյնք հակառակա-
թոս նստուցանել , զոր և արարին յետ
ատկաւուց Յովհանն ոմն ի թէո-
դու պօլիս եղև . կաթողիկոսն էլ Ստե-
փաննոս Օրրէլ, հաղորդ. գլ. ԵԲ. (22):

անայդ միջոցաւոց հոգնա 47

բնակէր՝ ի Պարսից բաժնի անդ ,
 Եւ թէպէտ Եւ Յովհան
 այլ ճշմարիտ և արդար էր և
 առաքինի ի վարս (-- -- -- -- --)
 ահա՛յն հ-- -- -- -- -- զո-
 լով՝ յերկ-- -- -- -- -- ճեղքեալ լի-
 նէր ՄԻԱՏԱՐՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ-
 ԲԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱԹՈՌՈՅՆ , և ապա
 ոչ սակաւ հակառակութիւն կըր-
 եալ լինէին կողմանքն երկոքին » :
 (Յով . Կաթղ . գլ . ԺԷ (17) : Տես
 նաեւ Ուխտանէս Եպիսկոպոս ,
 հաստուած Բ . գլ . 12 (36) : Վար-
 դան պատմ . երես 60) :

Այս հակաթուութիւնը Յով-
 հաննէսի վախճանմամբը վերջա-
 ցաւ :

Մարաշայ սահմաններուն մօտ
 Ջահան դաւառի Իշխան Փիլա-
 տոս անուն բռնաւորին հրամա-

նաւ 1073 — 1077 թուականին
Տ. Սարգիս և սորա վախճանէն
յետոյ 1077-1095 թուականին
Տ. Թէոդորոս (ալախօսիկ) Կաթու-
ղիկոս անուամբ նստան է Հռէ-
այս եղելութեան յոչ կամաց
հրաման տուած էր Տ. Տ. Գրի-
գոր Բ. օրինաւոր Հայրապետն
Հայոց, զի կսպառնար Փիլառ-
տոս, ինչպէս կըզրէ Ուռհա-
յեցին :

« Յայսմ Ժամանակիս անօրէն
Փիլառտոսն յուղարկեաց և կոչ-
եաց զսէր Գրիգորէս ի յաթոռ
Հայրապետութեան իւրոյ, և
նա ոչ եկն ի կոչ նորա, վասն զի
չ-հ-հ-հ-է-լ էր է հ-հ-հ-է-լ հ-հ-հ-է-լ,
Դարձեալ զրեաց Փիլառտոսն առ
սուրբ Հայրապետն և ասէր. « Զէ
օրէն աթոռոյս Հայրապետու-

Թեան առանց Հայրապետի կալի,
և նա ոչ հարկաւոր — դնալ, այլ
դրեաց Տէր Գրիգորէս առ Փի-
լատոսն և ասէր, թէ « Դիր
իմ հրամանաւն յաթոս Հայրա-
պետութեանդ զՏէր Սարգիս ըզ-
քորորդին Տէր Պետրոսի

« Եւ յայնժամ հրամայեաց Փի-
լատոսն լինել ժողով Եպիսկո-
պոսաց , և ձեռնադրե-
ցին զՏէր Սարգիս յաթոս Կաթո-
ղիկոսութեան Հայոց ի քաղաքն
որ կոչի Հոնի, ի Ջահան դաւա-
ռի » (Մատ. Առհայեցի. զԼՃԷ.
(107): Տես նաև ի նոյն պատմա-
դիր ԳԼ. ՃԺԵ. (115). Եւ ասեա
նաև Վարդան պատմագիրը երես
104 — 105):

Մինչ կենդանի էր Տ. Թէոդո-
րոս ի Հոնի, ուրիշ Կաթոլիկոս

մը ևս դրաւ փիլատոսս է Մ-Դ-Է,
որուն համար այսպէս կը գրէ
Ուսհայեցին :

Յայտմամբ (1085—1086)
ամիրայ ոմն Պօլտաճի անուն ,
որա առեայ զՋահան դաւա
ի փիլատոսէն , և կաթուղիկոսն
Տէր Թէոդորոս եղև ընդ իշխա-
նութեամբ նորա . յայնժամ կոչ-
եայ փիլատոսս զնա առ ինքն
ի Մարաշ քաղաք , և նա ոչ կա-
րաց գնալ , վասն զի : էր
իշխանութիւնն : Եւ եղև ռխաց-
եալ փիլատոսն ընդ Տէր Թէոդո-
րոսի , և խորհեցաւ այլ կաթու-
ղիկոս գնել յաղաղս շէր-- և շէ-
քարուց իւրոց , և յայնժամ մե-
ծարեալ կոչեայ զՏէր Յովհան-
նէս արքեպիսկոպոսն արքայ Աստ-
ուածածնին պատկերին , և նա

ոչ էառ յանձն , . . . : Դարձ-
 եալ Փիլաուտոսն կոչեաց զՏէր
 Պօղոս զՀայր սրբոյ նշանին վա-
 րագայ , և արար ժողով Եպիս-
 կոպոսաց և հարանց , և ետուն
 ձեռնադրութիւն կաթուղիկոսու-
 թեան Պօղոսի ի Մարաշ քաղաքի,
 հրամանաւ և կամօք Փիլաուտոսի
 և ոչ Աստուծոյ : Եւ այս ամե-
 նայն ոչ լինէր ընդունելի Աստու-
 ծոյ , եւ ոչ առ հաւատացեալսն
 Քրիստոսի, զոր տեսեալ Պօղոսի
 զկնի սակաւ ինչ աւուրց ի բաց
 թողեալ զաթոռն , վասն զի էր
 այր սուրբ և առաքինի և զի-
 տացեալ զի ԸՊԷԿԷԷԷԷ էր և ոչ
 ուղղապէս : » (Մատ Ուռհայեցի
 գլ. ճԻԵ. (125). Տես նաեւ ի նոյն
 պատմագիր գլ. ճԻԶ. (126) .

ի Հոնի և ի Մարաշ Փիլաու-

տոսի քունութեամբը հաստատուած արջն անուանական կաթուղիկոսութիւնը Տ. Պօղոսին հրաժարելովն և Տ. Թէոդորոսին վախճանմամբը վերջացաւ, որուն վերայ ասկէց աւելի խօսել աւելորդ կը համարիմ, վասն զի արդէն պատմիչը մանրամասնած ըլլալով բացատրութեան պէտք չէ թողած :

Տ. Տ. Գրիգոր Զ. (ապիրատ) Հայոց Հայրապետին վախճանէն յետոյ 1203 թուականին յաջողեցաւ Հայոց Հայրապետ ընտրուիլ Տ. Տ. Յովհաննէս Է. երբ տեսաւ զայս Անանիա անուն Եպիսկոպոսը կաշանատուութեամբ յաջողեցաւ և ինքն նստիլ Է. Բէ-
 րբ կաթուղիկոս, ինչպէս կը գրէ Կիրակոս Գանձակեցի :

Տէր Գրիգոր ապիրատն եւ-
թըն ամս եւ այնուհետեւ . . .
Յովհաննէսն զի ընտանի էր թա-
ղաւորին Լեւոնի բռնացաւ եւ կա-
լաւ (զաթոռն Հայրապետականը):
Իբրեւ ետես զայս միւս Եպիսկո-
պոսն Անանիայ, չողաւ նա առ
Սուրբանն՝ զոր Հոռոմաց կոչեն,
եւս նմա կաշառ եւ նստաւ կա-
թաղիկոս ի Սեաստ . . .
Եւ այսպէս բաժանեցաւ յաթոռ
սրբոյն Գրիգորի . . . եւ
միւսն ի Սեաստ, զոր Գրիգոր
Անանիայ: (Կիրակոս պատմ. եր.
70): Դարձեալ կրսէ նոյն պատ-
միչը . . . եւ Անանիայ՝ որ եղեւ
Հովհաննէսն ի Սեաստ: (Տեալանդ
երեւ 76):
Ոչ ոք յաջորդեց Անանիայի,
ուստի եւ անոր վախճանելովը

վերջացաւ և այս հակաթոռութիւնը զմամբոսս յիջրայն ընկ
 Մինչեւ հիմա որչափ քաղաք, վանք, գղեակ, գիւղաքաղաք և գիւղ գորս յիշեցինք, և յորս հարադատ Հայրապետներ և ոչ հարադատ կաթոռ գիկուներ նստած են, չէ կարելի երբէք զանոնք Հայրապետական աթոռ հանաչել բաց ի Սուրբ Էջմիածնէն, զոր ազգն համայն ցայսօր ժամանակի ընդունած է իբրեւ միակ Հայրապետական հարադատ աթոռ Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեցւոյն, յոր բաղմած է սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ առաքելա-յաջորդ Հայրապետն մեր, և զոր կը հանաչեն իբրեւ կեդրոն միութեան ամենայն Հայոց. հետեւապէս և Հայաստանեայց մի

և անբաժանելի Եկեղեցւոյն մէջ
ի՛նչ կարգի և աստիճանի պաշ-
տօնեաներ ալ գտնուին, տակա-
ւին կը խոստովանին թէ անոր
կառավարութեան վարչական գը-
լուխը, Հայոց հոգեւոր Տէրը մի-
այն մէկ է, և այն՝ Սուրբ Էջմի-
ածնի զահը բաղմոզ ամենայն
Հայոց Եպիսկոպոսապետը, ծայ-
րագոյն Պատրիարք Կաթողիկոսն
է, որ է այսօր Տ. Տ. Գէորգ Դ. :

Աղթամարայ և Սոյ վրայ,
ինչպէս խոստացած ենք մեր նա-
խարանին մէջ, ուրոյն գլուխնե-
րով պիտի գրենք :

Աղբամալ

Փրկչական 889 թուականին՝
Հայոց թագաւորական դահլիճ
քաղմեցաւ Երանեկի թագաւորն
Հայոց Սմբատ Ա. Բագրատունի,
որ իւր թագաւորութեան 22 դ-
ւարին անօրէն Յուսուփին ձեռք
չարաչար տանջուելով նահատակ-
ուեցաւ : Սոյն Երանեկի թագա-
ւորին բեռորդին Աշոտ արծրունի
նախարարը՝ վասպուրական աշ-
խարհի իշխանը - ապստամբեցաւ
իրմէն (Սմբատ Ա. էն) և սկսաւ
ինքնազուխ կառավարել վա-
սպուրական երկիրը, որոյ յաջորդ-
ներէն Գագիկ Արծրունի՝ հակա-
ռակ Հայոց հարադատ թագաւո-

րին՝ Սմբատայ առաջնոյ, անօրէն
 Յուսուփէն 908 թուականին Վաս-
 պուրականի թագաւոր պատկ-
 ունցաւ, որ տեղի տուաւ ազ-
 գային ազլետադի խռովութեանց,
 և պատերազմաց օր ընդ Հայոց
 թագաւորն Սմբատ Ա. և ընդ հա-
 դարացի ռաւիկանն Յուսուփ, ինչ-
 պէս կը գրէ Յովհաննէս Կաթու-
 դիկոս : « Ընդ օր յաւէա իմն իշ-
 խանին Գաղկայ դժգմեայ գրծոշ
 դու թեամբ շէշ-շէշ-շէշ առ արքայ
 (Սմբատ Ա.) շէշ և ապա բա-
 դաւ նաւերս ընծայից և պատա-
 բազայ պատրաստեալ՝ չուէր գը-
 նայր առ ռաւիկանն Յուսուփ ի
 Պարս , և առաջի մաապցեալ
 զխորհրդականն իւր ընծայս ,
 զգրկանաց ամբարտաւնութեան
 իւրոյ բան բարձրաբարբառ դո-

բայուցանէր զարքայէ : Իսկ նա-
րա ակորմարար ընկալեալ , տայ
նմա Իսկ արտաւ և արտաւ ար-
քունականա , Իսկ արտաւ ար-
քունականա զայն հնարեալ զարծել
զի զիւրաւ լիցին այնուհետեւ
երկաքանչիւրքն առ Իսմանէ
զբծելոյ : Սակայն Ի ծածուկ իմն
ըստ սողնոց սպրդեալ իբր Ի ծեր-
տրա վիմայ , ոչ բերէր առ ժա-
մայն Ի զգայութիւն զզարծեցեալ
իրականութիւնն : Բայց իբրեւ
եկն Իսկ արտաւ Ի լիազն Գաղիկ
յաշխարհ իւրոյ տէրութեանն ,
ուսկն լիս արտաւ Իսկ արտա-
ւ լիս արտաւ Իսկ արտաւ : Վասն զի
իրազգացք լինէին խաւարասէր
խորհրդոց սատկանին , որ զկո-
րքատական գուռն բանալ հան-
դերձեալ էր , զոր ոչ այլ ուսմեք

քան թէ Ասատուծոյ դոյր փակել
դնա : Սակայն արքայ (Սմբատ Ա.)
ճննդագործեալ ի միտս իւր բարե-
եաւն յաղթել չարին , ոչ կասե-
ցուցանէր հաստանել նմա զտակ
սոյժորական ծառայութեանն , մին-
չեւ սպառսպուռ մերկացաւ չա-
րութիւն նորա : » (Յով. Կաթղ.
դէ ԽԳ (43) :

Վասպուրական աշխարհի սոյն
այս Գաղիկ Արծրունի թագա-
ւորը - 908 - 937 - ընդարձակեց և
պարսպեց Աղթամարայ կղզին (*),
որ ի ծովուն Վանայ կամ Բզնու -

(*) Ի կղզին Աղթամարայ առաջին
աճգամ շինութիւն ընողն և անդ փանք
հաստատողն է Թէոդորոս Աշտունեաց
նախարարը , որ մեռած է 654 թուա-
կանին ի Գամաակոս , ուր դնաց (կա-
մովի^ն թէ իբրեւ զերի չէ յայտ) : Հայ

նեաց, և անդ ի հիմանէ նորոգ-
կառոյց Ս. Խաչ Եկեղեցին: (Տեա
Թովմա վարդապետ Արծրունի
պատմիչ Արծրունեաց տոհմին, և-
րեն 329 - 336):

Վասպուրական աշխարհի Արծ-
րունի իշխանաց, մանաւանդ Փաղ-
կայ այս ապստամբութենէն օ-
գուտ քաղել կուղէին անշուշտ
Աղթամարայ վանահայր Եպիս-
կոպոսը, և ինչպէս նոքա մաս-
նաւորապէս Փաղիկ Նախիջեւան
քաղաքը իրեն շարուիլը պատ-
ճառ բռնելով ապստամբեցաւ
Հայոց քաղաքական օրինաւոր իշ-
խանութենէն (Տեա Յով. Կաթղ-

գերեւոյ Հեա, որ ի Հագարացոյ:
(Տեա Ստեփաննոս տառիկ, գիրք Բ.
դժ. Դ. (4), և Վարդան պատմիչ՝ և-
րեն 69.)

դիւ թԳ. (43) : նոյնպէս և ստոր-
 վանահարք Աղթամարայ - որ որ-
 դէն Արծրունի թագաւորաց աղ-
 դեցուն թեամբն ու պաշտպանու-
 թեամբը նկատմամբ Հայաստանի
 այլ և այլ գաւառաց և վանուց Ե-
 պիսկոպոսներուն մասնաւոր դիրք
 մ'առնուի սկսած էին կամ առած
 որ ի վերջոյ մինչեւ անբաժանու-
 թեան յանդեցնալ, դիպող առթի
 կապասէին և պատճառ մը կորո-
 նէին, թէ եւ իշար անդոր, որ
 պէս դի և իրենք զիրենք Հա-
 յապատանեաց Հայրապետական
 իշխանութենէն անկախ հրատա-
 րակելու իրաւունք ունեցած ե-
 րեւնային, և իբրայն Հայոց Հայ-
 րապետութենէն իրենց բացար-
 ձակ ապստամբութիւնն ըստ ե-
 րեւութին յաջա հասարակաց

կամ ազգին օրինաւոր համարել
տային : Աղթամարցիք գտան այն
պատճառը , զոր ի վաղուց կորո-
նէին , եր ոչ թէ պատճառ այլ
պատճառանք իսկ չէր : ()

Երբ 1113 թուականին Տ. Տ.
Գրիգոր Գ. Պահլավունին նստա-
յաթոռ Հայրապետութեան ամե-
նայն Հայոց ի հասակի 18 կամ
20 ամաց , աղթամարցիք սորա
հասակին անլիութիւնը , որ նոր
բան մը չէր , զի սուրբ Գրիգոր
Լուսաւորչի թոռ՝ Ս. Գրիգորիս
նոյն հասակին մէջ Աղուանից և
Վրաց միանգամայն Կաթուղիկոս
եղած էր (Տես Մովսէս Խորե-
նացի գիրք Գ. գլ. Գ (3) , և զի
Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ մէջ
Հայրապետաց ընտրութեան ա-

տեն ամենէն աւելի բնառուած
բանը անձ նական — ԵՒՆԻԻ ԷՐ ,
պատճառ բռնելով Ազիամարցիք
այս հասակի խնդիրը , Տ. Վա-
հան (*) պաշտօնանկ կաթուղի-

(*) Տ. Վահան յաջորդն Տ. Տ. Ա-
նանիայի որ 966 թուականին կոչեցաւ
յաթոռ Հայրապետութեան Հայոց , հա-
ւատարիմ շնաց Հայաստանեայց Ա. Ե-
կեղեցւոյն, ուստի և ազգը տարիէ մը
վերջը — 967 — ընկէց զանի աթոռէն
և նորա տեղ կացոյց Հայրապետ ամե-
նայն Հայոց զՏ. Տ. Ստեփաննոս Գ :
Տ. Վահան յետ պաշտօնանկութեան
զնաց ի Վասպուրական և ապաստա-
նեցաւ Արծրունի Ապուսահլ թաղառ-
րին , որ պահեց , պատուեց : քաջալե-
րեց և պաշտպանեց զանի, որմէ ոչ սա-
կաւ շփոթութիւնք ծագեցան Հայաս-
տանեայց Եկեղեցւոյն և ազգին մէջ ,
ինչպէս կըսէ Կիրակոս Գանձակեցի
« Յետ մահուան Տեառն Անանիայ եւ

կոսին ի Վասպուրական երթն, և
անդ ի Զորոյ Վանա նստելը, և
Աղթամար Արծրունի թագաւո-
րաց ակօռն ըլլալը, որ էական
պատճառն էր այս ապստամբու-

կաց յաթոռ նորա Տէր Վահան ի Բա-
ղաց ամ մի : Սա դաշնագիր եղեւ ընդ
Վիրա միաբան դաւանութեամբ, վա-
սըն որոյ ժողովեալ յամուրն յԱնի, 'ի
թագաւորութեան Աշոտայ (ողորմած)
որդւոյն Արասայ, բաղում Եպիսկոպո-
սաց և խառակրօն վանականաց, որք
ծանուցեալ Հաւատեալ զՀերձուած
կորստեան մտաց նորա (Վահանայ) որ
եւ բերել պատկերս վասն նորոգման
աղանդոյն Քաղքեղօնի, և որոշեալ
զնա Հալածական արարին : Եւ միա-
բանեալ նստուցին յաթոռ սուրբ Լու-
սաւորչին զՍտեփաննոս :
Բայց քանզի Վահանիկն դեռ եւս կեն-
դանի էր ի Վասպուրական, Հաւանեցոյց
զոմանս ի պարզամտաց սուս զնմանէ

Թեան, ինչպէս կրտէ Վարդան
պատմիչ, նոյն 1113 Թուականին
Տ. Դաւիթ Թոռնիկեան Եպիսկո-
պոսը կաթուղիկոսացնելով յայտ-
նապէս վատարանջեցին և բացար-

կարծել զհամբաւ հերձուածոյ, և վա-
սըն ախարիկ զմիջոց աշխարհիս Հայոց
ԼԵՆ ՆԷՒԷՒՅԷ (Արապիս երես 49. տես
նաեւ Վարդան երես 89: Մատթէոս
Ուռհայեցի գլ. ԺԴ (14):

Պէտք է գիտնալ որ ոչ թէ Հայոց Ե-
կեղեցւոյ մէջ պատկեր մտցնել ըսել
կուզէ Արապիս, այլ Տ. Վահանայ ի
Վրացւոց, որք արդէն հերձեալ էին
Հայոց Եկեղեցիէն, պատկեր բերել և
Եկեղեցիս Հայոց դործածել տալ հրա-
մայելն, զի արդէն Տեառնական և սրբ-
բոց չկորներ կային Հայաստանեայց Ս.
Եկեղեցւոց մէջ. եթէ չըլլար Հայոց
Տիրան Արշակունի Թագաւորը չէր հա-
մարձակէր Յուլիանոսի պիղծ պատկերն
իւր արքունական Եկեղեցւոյն մէջ դը-

ձակ ապստամբեցան Հայաստան-
եայց առաքելական Ս. Եկեղեց-
ւոյ Հայրապետական իշխանու-
թեանէն, որով և Եկեղեցւոյ հոգեւոր
իշխանութիւնն զանազան զանգուար-
նեցաւ:

Նեկ տարու յանդգնիլ, և Ս. Յուսէփ
Հայրապետէն իրաւամբ նախատեսիլ,
որ ընդ ստիւքն առեալ պիտի պատ-
կերը ջախջախեց որուն համար ինքն
թէեւ նահատակուեցաւ, բայց Յուսէփ-
նոսի պատկերն ալ Եկեղեցւոյն մէջ չը
դրուեցաւ: (Տե՛ս Մով. Խորենացի
գիրք Գ. գլ. ԺԳ (15) և ԺԵ (14):

Ի հաստատութիւն մեր սոյն դիտ-
ողութեան՝ կը յաւելումք Ասեփաննոս
Որբէլեանի առ՝ վկայութիւնն եւս թէ՛
« Ընտրեալ զՎազան օժանեմ
զնա կաթողիկոս Հայոց, որ և կեցեալ
ամ մի՝ սկսաւ պատկերա բերել ի Վը-
րաց և դնէր ի վերայ սեղանոյն, և
հրամայէր յամենայն Եկեղեցիս զնոյն,
բայտ Հոգոսոց սահմանին կռնէր զար-

Ահա վարդանայ վկայութիւնը :
« Սակայն կեցեալ զաւուրս հինգ
(Տ. Տ. Բարսեղ Ա.), տայ Գրի-
գորի (Գ. Ի) զատտիճանն (Հայրա-
պետական), և ինքն վճարի ,
ուր և թաղեցաւ անդէն (Ի Շու-
ղբ) Իբրեւ լուաւ զայս
Դաւիթ ոմն որդի Թոռնկայ Ի
կղզւոյն Աղթամարայ , արարեալ
ժողով եպիսկոպոսաց հնգից ձեռ-
դարել և առանց կռիւ ոչ առնել պա-
տարագ Ծ : (Ստեփաննոս Սրբէլ , գր-
ւութ ԾԳ (55) :

Սրբէլեանի սոյն վկայութեան վրայ
արժանայիշատակ Տ. Կարապետ վար-
դապետ Շահնազարեան առ գիտողու-
թիւնք կրնէ « Առն , կառն , ուղիղ ևս
Կէն , է բառ յոյն և նշանակէ պատ-
կեր : Աիրառութիւն պատկերաց առ
Հայս կանուխ էր քան զկաթողիկոսու-
թիւն Աւհանայ , առաքի անտեղի (է)

նադրեցաւ Կաթուղիկոս, պատ-
ճառելով եթէ Վահանկէ Կաթուղի-
կոսն — Կաթուղիկոսն որդի Գաղկայ
է Զորոյ զնա, և անդ վախճանեցաւ
նա. և եւ զի ասեն — Եւ —
Եւ — Եւ — Արժէ — Եւ — և վայել է
լինել և Պարէ — (Վարդան պատ-
երեա 116, Տեա և Կիրակոս դան-
ձակեցի պատմ. երեա 57 և 70):

Սոյն Թոռնիկեան Տ. Դաւիթ

Համարել զպատճառ աքսորման նորին
զպատկերս: Զօրէն Սրբէլեանի մօրն
են և այլ պատմագիրք Ազգիս ի խո-
սին զՎահանայ, որ թերեւս ոչ զի
կոնս (պատկերս), այլ շէն — (խաչ-
եալ) Յունաց կամեցաւ մուծանել յԵ-
կեղեցի մեր. և մարանութիւն Հա-
ւատոյ ասենել ընդ նոսա, վասն որոյ
և անկաւ յ (տեա ի ծանօթութիւն Բ.
Հատորի նոյն գրոյ, երեա 296):

Եպիսկոպոսին ջեզարանութիւնն
 և անոր ապստամբօրէն կաթու-
 դիկոսանայը իբրեւ օրինաւոր և
 աղղին կամօքը կատարուած ի-
 րողութիւն սապէս ի գիր առած
 է Թովմա վարդապետ Արծրուն-
 լոյ պատմութեան շարունակողը՝
 Սենեքերիմ Արծրունի թագա-
 ւորին տոհմակից Խեղենիկ իշ-
 խան, սորա որդին Թոռնիկ իշխան,
 սորա որդին Թագէոս իշխան,
 սորա որդին Թոռնիկ, սորա որ-
 դին Աբղլմսեհ, որ ծնանի զԴա-
 լիթ որ կրկնայ Քահանայ, Եպիս-
 կոպոս, Արհիպիսկոպոս և կա-
 թուղիկոս : Եոյն պատմութեանէն
 քաղուածք մը :

« Եւ էին սորա աղղք սուրբ և
 ընտրեալք ի Տեառնէ . . . Տե-
 սուշ և վերակացու լինել տանն

Վատպօւրականի, զմեծ իշխանն
 զանուանեալն Խեղենիկ՝ զազգա-
 կից արքային Սենեքերիմայ, և
 Թադաորացն Արծրունեաց։ Նա
 (Խեղենիկ) ծնանի զԹոռնիկ իշ-
 խան, Եւ ի Թոռնիկայ մեծ
 իշխանն Թադէոս Եւ
 Թոռնիկ օրդի Թադէոսի, յօրմէ
 ծնաւ Արդլմսեհ,
 Սորա ծնան ուստերք է. և զքս-
 տերք Ե.։ Ի սորա ծննդօցս (յօրդ-
 ւոց Արդլմսեհի) ընտրեաց Տէր
 զմի ոմն օրում անուն էր Դաւիթ
 Սա առեալ
 զադատիւ Քահանայութեան և զԷ-
 պիսկոպոսութեան և զօրհն Եպիս-
 կոպոսութեան և զկաթողիկոսու-
 թեան ։ (Տես Թովմա Արծրունի
 պատմ. Երես 349—354 և 353)
 Այսպէս, ահա, Աղթամարայ

Վանահայր փրճակաւորութիւնը
սկսաւ 1443 թուականին (*) ու
րուն համար և Աղթամարը Սսէն
առաջ անցուցինք, որ սկսած է
1444 թուականին: Աղթամարայ
վանուց մէջ երբ Տ. Դաւիթ թոռ-

(*) Հ. Ղեւոնդ Մ. Աբխան՝ իւր «Շշ-
ն-բն-ի և Դ-բ-բ-այ ի-ի» պատմական
գրութեան «Աղթ-մար-այ -պո-պ-մ-բ-պ-
ն-ն» վերնագրով հինգերորդ գլխոյն
մէջ մինչեւ 921 թուականը կը հինցնէ
Աղթամարայ վանահայր փրճակաւորու-
թեան սկզբնաւորութիւնը, ըսելով թէ՝
«Երբ Արծրունեաց և Վասպուրականի
նախարարն խորագէտն և փառաւոր
Գաղիկ թագաւոր եղաւ երկրին, ու-
ղեց որ ինչպէս ինքնազուիս քաղա-
քական տէր, այսպէս ալ Եկեղեցա-
կան գլուխ մ'ունենայ իր երկրին. և
հաւանութեամբ Բագրատունի թագա-
ւորին Հայոց՝ Պէտրդ կաթողիկոս զեղ-

նիկեան Հայաբաղանեայց Ս. Եկեղեցւոյ Հայրապետական իշխանութենէն այսպէս բացարձակ անգատամբեցան՝ Տ. Տ. Գրիգոր Գ. Պաշլուառնի նորընծայ Հայրապետն Հայոց փութաց Ազգային

բարորդին Գաղկաց՝ Եղիսէ՝ ձեռնադրեց (յամբ 921) Եպիսկոպոսապետ բոլոր Վանայ ժողովն շորս բոլոր սահմանաց ելնէն (Տեա մեզ երես 54-55)։ Առանց թուականը յիշելու այսպէս կը նշանակէ՝ և ի Վենեթիկ տպեալ Վարդան պատմչին 116 երեսի 2. ժամութեմբ իւնը ։ առ զի մարտի 28 անցեալ

Գաղիկ Արծրունի՝ հաւանական էր և բնական իսկ ։ որ Եկեղեցական առաւանձին գլուխ մ'ունենալու փառասիրութիւնն ալ ունենար ։ ինչպէս քաղաքական ինքնագլխութեամբ աննշտաւեցան և ի գլուխ հանեց ։ Եպիսկոպոս Եկեղեցւոյ Եղբորորդւոյն՝ Եղիսէի

եկեղեցական ընդհանուր ժողով
հրապարակ, որ ընդ իւրով նախա-
դահութեամբ դաժարեցաւ յամի
Տեառն 1114 թիւարմիր վանա
Սեառ լերին, ուր ներկայ գտան
երկու հազար հինգ հարիւրէն ա-

Նախակապտակեա ձեռնագրուիլն ըս-
տոյդ ալ եղած ըլլայ, առկա ըլլաւ Տ. Տ.
Գեորգ Բ. Հայրապետը չէր կրնար ըլ-
լալ զանի ձեռնագրողը, վասն զի նոյն
Հայրապետը 876 թն. փախճանած է,
ինչպէս կը նշանակեն Հայ պատմագիրք
սմանք, ինչպէս կը նշանակէ և Հ.
Ներսէս Ճնտղեան իւր առ ձեռն ժա-
մանակագրութեան մէջ (փնա անդ ե-
րես 176), որ ք Նն-դհ-ւի Է գ-ր-դ-յ
իւր գրքէն, ետքը տարի ետքը
1880 թն տպուած է ի Վեհեափկ որմէ
կերեւի թէ Տ. Տ. Գեորգ Բ. 921 թը-
առկանէն 24 տարի առաջ փախճա-
նած էր: Եթէ 921 թուականը կամ

ւերի Եպիսկոպոսք, փարդապետք,
հարք փանականք և թիանձունք,
որք իւրեանց ձեռնադրովք նշո-
վեցին և հերքեցին զԴանիթ Թոռ-
նիկեան և իւրայինքը։ Ահա սուրբ
Ներսէս Դ. շնորհալի հայրապե-

Հայրապետին անունը անպնդրական
սխալ նկատելով (որ չկայ վրիպակաց
մէջ) զէպ ի Ես գտնանք և յայն-
ժամ Գագիկ Արծրունի թագաւոր շենք
կրնար գտնել ի Վասակուրական և որ
Աղթամարայ յատուկ Եպիսկոպոսապետ
ձեռնադրել տայ և փան զի Գագիկ
Արծրունի 908 թուականին թագաւոր
եղած է և եթէ զէպ յատուկ եր-
թանք՝ կը գտնենք նոյն Տ. Տ. Գէորգ
Բ. Հայրապետին յաջորդը Տ. Տ. Յով-
հաննէս Զ. պարտմարան Հայրապետը և
որ 924 թուականին վախճանած է ի
Վասակուրական ։ Այն Հայրապետը՝ Ե-
ղիսէի ձեռնադրութիւնը՝ Հայտնատան

տին պատկառելի վկայութիւնը,
որ ժամանակակից է, և որ թե-
րեւս ունենդիր էր ժողովոյն վի-
ճարանութեանց և սրոյմանց, զի
Տ. Տ. Գրիգոր Գ. ի եղբայրն էր
Հարազատ և նորա քով։

եայց Նկեղեցւոյ մէջ պատահած և
պատմութեան համար իրօք կարեւոր
դէպքը — թէ՛ իւր և թէ՛ իւր նախոր-
դին նեւ քով կատարուած ըլլար՝ պէտք
էր որ յիշատակէր իւր պատմութեան
մէջ։ սակայն, ասանկ եղեւութիւն մը
չենք կարգար աոյն Հայրապետին պատ-
մութեան մէջ։ Ար թողունք ըսել որ
Տ. Գաւթի Թոռնիկեանի ապստամբու-
թեան արդարացուցման համար Աղ-
թամարցիք Դոն Տ. Վահան Դուրմեշ-
կիւն չէին ի Վահագնիւն ելել իր-
րեւ փաստ կը նշանակեն (տե՛ս Վար-
դան պատմիչ երեւ 96), մինչդեռ ե-
թէ 921էն ի վեր Նախակրպնատպետ

« Զի՞նչ է ասել և զմօրէն այսօր
սոցիկ չարեաց, զյայտնուէն հիւս-
նէն ճշմարտութեան և արքայ
աթոռայ Լուսաւորչին որք ինք-
նաշարժ ախտիւք և բռնակալաց
աշխարհի հրամանօք զանձինս

ունեցած ըլլային՝ թո՛ղ ըլլար ընդ իրա-
ւասութեամբ Հայրապետին ամենայն
Հայոց, սակայն և այնպէս հարկ և
պէտք էր տակաւին որ նոյն Ապիսկոպոսապետ
սակաւորական շարունակութիւնը իբր
փաստ կոչէին իրենց ապօրէն արար-
քին արդարացուցման, և եթէ նոյն
թուականէն — Աղիակէն սկսեալ —
յաջորդաբար Ապիսկոպոսապետ ունե-
ցած էին Աղթամարցիք՝ ինչո՞ւ Տ. Գա-
ւիթ Թոսնիկեանի ըրածն ապատումբու-
թիւն համարուէր և Աղգային Ակեղե-
ցական ընդհանուր ժողովով Տ. Գաւիթ
նզովից ենթարկուէր: Նոյնպէս կը թո-
ղունք ըսել որ Թովմա փարգապետ

խըբեանց յայս արտօնան հոգե-
ւոր բարձրութեան ձգեն, և ոչ
ընտրութեամբ Աստուծոյ և աստ-
ուածայնոց արանց համօրէն աղ-
ղիս՝ որպէս օրէնն պահանջէ, ո-
րով ըիւր շէկ-իւն և շէկ-իւն

Արծրունի՝ Արծրունի տանը փառաց
նախանձախնդիր պատմիչը՝ Աղթամարայ
փանաւայր Եղիսկոպոսաց նկատմամբ
բան մը չընէր, երբ մանաւանդ Աղ-
թամարայ աւերը Եկեղեցոյն շինու-
թիւնը մանրամասն կը նկարագրէ,
պատմութեան բնական ընթացքը կը
պահանջէր՝ որ նոյն փանուց փանաւայր
Եղիսկոպոսաց նկատմամբ ալ բան մը
գրէր, ալ նաեւ այս մասին իմաստ
ըստ իւրն պահած է թափաւ Արծրու-
նի։ Պատրաստ եմ առ այս Հ. Ղ. Ե. յոգ
Ալիշանայ պարտաւորանք լնել և ուղ-
ղել տեսլաւ եթէ ունիմ այն քննական
դիտողութեամբ մէջ։ Կոչմանց զմայ

կին , շնորհալի Տ. Տ. Ներսէս Դ.
Ս. Հայրապետին ի հոգւոյն օծ-
եալ գրչին են ծնունդ) անդամ
յառողջ մարմնոյ եկեղեցւոյ ա-
նէծս ցաւագինս կուտեալ ի գը-
լուխ նոցա : (Տ. Դաւիթի Թոռ-
նիկեան և իւրայնոց) : Որոց ոչ
եկեալ ի միտս և ոչ զգացեալ
զմահացու ցաւս հոգւոց՝ առնելով
դժեղ կենաց ի գեղատուէ ի-
մաստնոյ , և բժշկիլ զզլմամբ և
ապաշխարութեամբ ի մահահամ-
բոյր պատուհասէն : Այլ հան-
գոյն ի՞նչ և ի՞նչ խցեալ զլսելիս
աստուածային բանին , դեռ եւս
յա՛նձնու բարձրին ի նշն չբարձրան ,
արբեալ և յիմարեալ իւրաքանչեւ
տիւ իրբն չբարձրան (ուշա-
դրութիւն) ոչ դադարեն մութա-
նել չբարձրան յառագաստ խա-

ազատելու և վերստին իւր բը-
նական վայրը՝ ի սուրբ Էջմիածին
փոխադրելու համար ի նոյն Մայր
Եկեղեցւոյ Ս. Էջմիածնի գումար-
եալ Ազգային Եկեղեցական Ժո-
ղովն երբ տեսաւ որ Աղթամա-
րայ նոյն ժամանակի Տ. Դաւիթ
Վանահայր ժիւղակաւորը հան-
դերձ իւր միաբանութեամբ հը-
պատակութիւն կը խոստանայ Տ.
Տ. Կիրակոս նորընտիր Հայրնապե-
տին ամենայն Հայոց, և թէ՛ ինքն
և թէ՛ իւր միաբանութիւնն և
թեմականքն ինքզինքնին անոր
հոգեւոր գերագոյն փշխանու-
թեան և իրաւանդութեան ան-
թարկեալ ըլլալն կրնդ ունիլ, երբ
տեսաւ կըսեմ ժողովը Աղթա-
մարցոց այս հպատակութիւնը,
յայտնաւ հաւակամ հանդիմանութեամբ

ամենայն ժողովական հարց որոշեց և լուծեց (*) ՂԱՂԹամար ի կապանաց նշովից ժողովոյ Սեաւ լերին , և իւր այս որոշումը նու-

(*) Թէպէտ և յիշատակութիւն կըլլայ որ 1290 եւ 1295 թուականներուն մինչեւ Ռուբինեանց Հեթում Բ. Թադաւորին և Տ. Տ. Ստեփաննոս Դ. կամ անոր յաջորդ Տ. Տ. Գրիգոր Է. Հայրապետին ժամանակ Աղթամարայ ապստամբութիւնը 1114 ին ժողովով ընդունած նշովից վճռէն արձակուած ըլլայ, սակայն ասի եթէ եղած իսկ է՝ բոլոր ազգին ծանուցուած չըլլալով իւր մասնաւորութեան մէջ մնացած է : Նոյնպէս կընթեռնունք Մեծոփեցի Տ. Թովմա վարդապետին պատմութեան մէջ թէ՛ Տ. Գրիգոր վարդապետ Տաթևացի՝ հալածանաց պատճառաւ Տաթևու վանքէն , որ ի Սիւնիա , երբ փախադրուեցաւ ի Վանս Մեծոփայ , որ յԱրճէշ գաւառի , անդ իւր կենաց վեր-

բազմակ հայրապետին յատուկ
կոնդակաւ ծանոյց ամբողջ ազ-
գին , ինչպէս .

« Անուամբ անեղին Աստուծոյ՝

Յին տարին Հայոց 858 և Փրկչական
1410 թուականին ժողով ըրած և ար-
ձակած է զԱղթամար ի կապանաց ինչ-
պէս կըսէ նոյն պատմիչը : « Եւ . . .
գնացաք ի գաւառս Սիւնեաց առ մե-
ծըն Գրիգոր (Տաթևացի) վարդապետն
ամենայն Հայոց , :
Եւ երկու ամ զմեզ մխիթարեաց Աստ-
ուածաշունչ գրովք : Եւ ի հալածմանէ
անօրինաց շարժեցաւ ի գաւառէն Սիւն-
եաց առեալ զմեզ՝ եկն ի գաւառն Ար-
ձիշոյ : Եւ արարեալ իւր բնակութիւն
զաստուածահանոյ ուխտն Մեծորայ
առ . . . վարդապետն Յովհաննէս .
և յոյժ ուրախացաւ , վասն զի ի նոյն
ամին 858 աւարտեալ էր զնորաշէն
տաճարն սուրբ Աստուածածնին : . . .
.

Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ՝
եւ Կիրակոս ծառայ ծառայիցն
Աստուծոյ և Յիսուսի Քրիստոսի,
ողորմութեամբ և շնորհօք նորին

« Եւ ի սոյն ժամանակի (թուական
Հայոց 858 և Փրկչական 1410) ի խըն-
դիր եղեալ վասն Կապանաց Աղթա-
մարայ . եւ մեծահանդէս ժողով ա-
րարեալ արձակեաց զամենեւեան (ի
Կապանաց) հնոց Աթողիկոսացն մե-
րոց : » (Թովմա Մեծոփեցի պատմ.
երես 50—52) : Բայց Տաթեւացւոյն
այս բրածն եւս իւր մասնաւորութեան
մէջ մնացած է : Դիտելի է նաեւ թէ
Հեթում Բ-ի օրով եղածը Տաթեւաց-
ւոյն գումարած ժողովոյն՝ և այս եր-
կուքը մէկէն ի Ս. Էջմիածին գումար-
եալ ժողովոյն մէջ չեն յիշատակուած .
հշտօրիս է ուրեմն թէ՝ Աղթամարա
երկու անգամ ի Կապանաց արձակուե-
լէն զամբուլ մնացած է անգը ամենա-
մեծադոյն մասամբ :

կենդանի մնալու, որպէս զի Լուսնի
 և Գաղարշապատու
 Լուսնի, և Լուսնի Լուսնի գը-
 րեմ շնորհօք ամենապար չոր
 և յին Օրհնութիւն և
 պահպանութիւն և Լուսնի Լուսնի
 Լուսնի Լուսնի, որպէս յընդհանուր տե-
 ղիս՝ Հայոց ազգիս՝ հոգեւոր որդ-
 ւոց որդին Գրիգորի Լուսնի
 լին և Լուսնի Լուսնի Լուսնի
 Լուսնի և Լուսնի Լուսնի Լուսնի, մանա-
 ւանդ լինելու Լուսնի Լուսնի Լուսնի
 Լուսնի (Տես պատմ. Չամչեան
 հատոր Գ. դիրք 2. գլ. Է (1) .
 տես և Չամբա Սիմէոն Կաթու-
 ղիկոսի գլ. ԺԱ. (11) երես 92) .
 Ի Հայրապետութենէ ամենայն
 Հայոց ապատամբ թողնիկեան
 Տ. Գաւթի իւր անուանակից (չը
 գիտեմ քանի՛ երրորդ) յաջորդը ,

Տ. Դաւիթ Կաթուղիկոսն Աղթա-
մարայ դատաւարութեամբ իւր նա-
խորդաց անդամամբութիւնն՝ հը-
նադանդեցաւ օրինաւ որով թեան և
հայտաւեցաւ, և մտաւ ընդ հո-
գեւոր դերագոյն իշխանութեամբ
և իրաւասութեամբ անաքելայա-
ջորդ Հայրապետին ամենայն Հո-
յոց՝ Սորա յաջորդացը վրայ պատ-
մական տեղեկութիւն չունինք մին-
չեւ 1461 թուականը, որ 20 տար-
ուան ժամանակամիջոց մէջ Այս
թուականին - 1461 - Աղթամարայ
Տ. Զաքարիա Կաթուղիկոսը թե-
րեւս Տ. Դաւիթի յաջորդը, Կա-
շառաստութեամբ յաջուկեցաւ
նախկ Կաթուղիկոս ի սուրբ Էջ-
միածին, և տարիէ մը ետքը
սուրբ Լուսաւորչի տըը հետն տա-
նըլով գնաց վերամին Աղթամար,

(այս յափշտակութիւնն ընելու համար թերեւս ամենայն Հայոց հայրապետութիւնը ձեռք բերել աշխատած է և յաջողած Տ. Զաքարիա) ինչպէս կրսէ Առաքել պատմիչ : Այս Տէր Զաքարիայս , նախ կաթողիկոս էր Աղթամարայ և ի ԶԺ (*) — 910 թուին Հայոց (Փրկչականն 1462) յորժամ եկն Շահանշահ փաթշահն ի Թաւրէզ , սա բաղձօք ընծայիւք գնաց ընդ առաջ փաթշահին ի Թաւրէզ , և փաթշահն ետ սմա պարգեւս զկաթողիկոսութիւնն սրբոյ Էջմիածնի և զլիջ սրբոյն Գրիգորի մերոյ Լուսաւորչին , այլ և ընդ

(*) Առաքել պատմիչն նշանակած թուականները ըստ այժմեան նոր ժամանագրութեան ճշգուտ չեն :

նմին զխաչալամն և զուրարն
 փաննորոյ Զաքարիա Կաթուղի-
 կոսն ընդ իւր ունելով զԱջն եկ-
 եալ ի սուրբ Էջմիածինն նստաւ
 Կաթուղիկոս Էջմիածնի : Եւ նոյն
 խաչալամն և ուրարն ահա ասիկ
 անհեալ կան ի սուրբ Էջմիածինն
 վկայ արբոյ Աջոյն թէ անդ է :
 Թուական ԶԺԱ (1463) : Տէր
 Զաքարիայ Կաթուղիկոսն առեալ
 ընդ իւր զԱջ արբոյ Լուսաւորչին
 գնաց յԱղթամար : Նաւասարդի
 (Հայոց ամիս) տասն և վեցն յա-
 լուր ուրբաթի արբոյ Յակօբայ
 պահսցն : (Առաքել պատմ : գլ-
 ԼԱ (34) : Պէտք է զիանալ որ
 սուրբ Լուսաւորչի Այր (*) քիչ ա-

(*) Թէ սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի
 Այր Եզխարամկոսն գերութենէն ինչ-
 պէս ազատած է և թէ Աղթամարէն

տենէն թերութեամբ է ի Սուրբ Էջմ
միածինն Ս. յաթուակաւնէն (1464)
դարձեալ պատմական տեղեկութեան
թիւեր կը տրուին մինչեւ 1535
կամ 1547 թուականը որ ամեն
մեր Տ. Տ. Սիմեոն Հայրապետը
Աղթամարայ Տ. Գրիգոր անուն
կաթուղիկոս մը կը յիշէ որ յա
ւանած է Վանայ, Համգայ, Ար
ճիշայ, Խաթայ, Մշայ և Բագի
շայ և այլ սիւնակները յափշտա
կելու ձեռնարկել բայց չէ յաջ
ղած Բարձեալ մեր Տ. Տ. Յակոբ
Դ. Հայրապետին Ժամանակակից
- 1656 - 1680 - Աղթամարայ Տ.
Մարտիրոս անուն կաթուղիկոս
մը կը յիշէ որ նոյնպէս այլ և այլ

թիւերով մերացարձած է ի սուրբ Էջմի
ածին, տեւ Աղաքել պատմիչ (ԿԼ. Լ.)
(30) և կարգաւ իսկ ամբողջ աշխարհը

վիճակներ յափշտակել նկրտած ,
 բայց չէ յաջողած : Դարձեալ մեր
 Տ. Տ. Ղազար Հայրապետին ժա-
 մանակ — 1737-1748 — Կը դրէ
 թէ՛ Աղթամարցիք պաշտօնանկ
 ընելով իրենց Կաթուղիկոսք, (ս-
 րոյ անունը անծանօթ է) Տ. Նիկո-
 ղայոս անուն մէկը կը յաջորդեցը-
 նեն , որ նոյնպէս Կաթիսատի դա-
 նադան վիճակներ խրացնել , բայց
 չկրնալ յաջողելէն զատ նաեւ կը
 բանադրուի ամենայն Հայոց նոյն
 Հայրապետէն :

Աղթամարայ միաբանութիւնն
 և թեմականք տեսնելով իրենց
 Տ. Նիկողայոս Կաթուղիկոսին այս
 վիճակը՝ բազմակնիք սաորադրու-
 թեամբ աղերսանաց և հնազան-
 դութեան թղթով մը կը դրկեն
 զՏ. Նիկողայոս աս նոյն Հայրա-

պետն ամենայն Հայոց Տ. Տ. Ղազար , որ ելել է հանդիսին Տ. Նիկողոսյանի Բռնագրով , և Հայոց-Պատմական
հանդիսին , և Կը դրկէ Ս. Ղազար ,
ինչպէս մանրամասն կը գրէ Տ. Տ.
Սիմեոն Հայրապետն Հայոց 'ի
Ջամբու անուն գիրքս իւր թէ « Եւ
յետ այսց անցից ապա Նիկողա-
յոսն այն ետեւ » թէ ի յուններոցն
եւս գրկեցաւ , և մանաւանդ կո-
րագլուխ և ամօթալից լեալ ի վի-
ճակէն իւրմէ և նուաճեալ իսկ
ի բաղմակոյտ պարտուց և յաղ-
քատութեանց , վասնորոյ անճա-
րացեալ բոլոր վիճակօք՝ վանա-
կանօք և աշխարհականօք՝ շէ-
նիկի ընդ զանոնքս և
վերջոյ գրեն առ Ղազար Կա-
թողիկոսն մեր , ընդ թղթոյն և

զնիկողայոսն առաքեն յաթոռս
 Ինքեւ զհինգսն զհինգսն ի Ղազար
 Կաթուղիկոսէն, զի շնորհաւոր
 Եւրոպէի ի հոգեւն և Կաթուղիկոս հոգեւոր-
 ւորէն ինքեանց, և աղքատու-
 թեանց և պարտուց աթոռոյն
 իւրեանց եւս օգնութիւնս արաս-
 ցէ, Իսկեւ ինքեւ ինքեւ հոգեւոր-
 ւորէն և զհինգսն ի շնորհաւոր
 Եւրոպէի ինքեւ ինքեւ ինքեւ ինքեւ
 ինքեւ ինքեւ (Եւ ինքեւ թուղթն
 զոյ ի սուրբ Աթոռոջս) Վասն
 որոյ և Ղազար Կաթուղիկոսն մեր
 ինքեւ ինքեւ ինքեւ ինքեւ և ի յա-
 տենի ինքեւ ինքեւ ինքեւ, որ-
 պէս թէ յԱթոռոջս ինքեւ հոգե-
 ւորէն ինքեւ ինքեւ Աթոռոջս ինքեւ
 ինքեւ: Եւ ապա հաւանութեամբ
 և ըստ խնդրոյ բոլոր վիճակին և
 Նիկողայոս Կաթուղիկոսին իսկ,

բոց նորին և ի մէնջ, (Արոյ ա-
հա օրինակն գոյ ի սուրբ Աթու-
ռոջս) : Զայս գիր առեալ նիկո-
ղայոսս կաթողիկոսն մեծաւ փա-
ռաւորութեամբ և խիւսյիւք (աղ-
նիւ հազուսա) գնայ ի վիճակն
իւր : (Աղթամարայ Տ. Գրիգոր
կաթուղիկոսէն մինչեւ ցարդ ըս-
ուածներն տես Զամբռ Սիմէոն
կաթուղիկոսի գլ. ԺԱ (11) երես
92-96) :

Տ. նիկողայոսի վախճանէն յե-
տոյ Աղթամարցիք առ ուսն կո-
խելով իրենց խոստմնադիրն,
ուխան և նշովքը՝ ինքնաբար աւ-
նօրէնութեամբ Աղթամարայ նա
կաթուղիկոս մը կը գնեն Գրի-
գոր անուն — 1751 — 1755 —
որոյ կը յաջորդէ Թովմա անուն

կաթուղիկոսին : Եւ յաւուր կի-
 րակէի , ի ներկայութեան բոլոր
 միաբանից սրբոյ Աթոռոյս եւ
 բազմախումբ ժողովրդեան ի ժամ
 սրբոյ Պատարագին , ի մէջ սրբոյ
 եկեղեցւոյն . . . Ինչիւն չէր ,
 Զոր և ընդունի սիրով Յակոբ Կա-
 թուղիկոսն մեր , . . . և
 . . . ի ճշ հանդէսի , և որ-
 աչէս թէ վերստին հաստատէ զնա
 կաթուղիկոս Աղթամարու վիճա-
 կին : Գրէ և Կոնդակ ի վերայ
 վիճակին , զի զթօմասն ընկալցին
 այնուհետեւ կաթուղիկոս ինք-
 եանց , վերոյիշելով հաստատէ ի
 սոյն Կոնդակոյս և զկանօնս Ղա-
 ղարու և նիկողայոս Կաթուղի-
 կոսացն : ուխտադրութեանցն և
 նզովափակ կանօնացն , զորմէ ի
 վերդ յիշեցաք : Եւ հաւիտիւն եւ . . .

զի ի նոյն կոնգրէսէ և յ--նոյն ժամանակ--
 անոն, քորհողովի շնորհող--
 անոնք շնորհող, զի ե-- քորհող ընդ--
 զ--ի զ--նոյն--նոյն ինքեանց, և զեղ--
 եալն առանց հրամանի կ--նոյն--
 կ--նոյն էլի--նոյն զի շնորհողն : Եւ
 զայս աշխարհիս պատուէրս եւ
 կանոնս : Զայս կանգալս գրէ Յա--
 կոբ կաթողիկոսն հաւանու--
 թեամբ թումայ կաթողիկոսին ,
 ներկայութեամբ և վկայութեամբ
 լմայ և կտայու (կտուց) անա--
 պատից հարանցն՝ կարապետ և
 Յակոբ վարդապետացն , և այ-
 լոց բազմաց Եպիսկոպոսաց , եւ
 տայ թումայ կաթողիկոսին , դոբ
 և պատուով և խիւայիս քառաքէ-
 ի յաթոռն իւր՝ յԱղթամար ի վե-
 րոյնեալ թուոյն : Եւ նոյն կոն-
 գակի օրինակն ահա գոյ ի սուրբ

Աթոռոյն : (Տես անդ ի նոյն դը-
շուխ երես 97) :

Տ. Տ. Սիմէօն Հայրապետն ա-
մենայն Հայոց իւր պաշտօնավա-
րութեան ժամանակ — 1763 —

1780 — Աղթամարայ սոյն թովմա
կաթուղիկոսին նկատմամբ կը դրէ
թէ «Եւ այս Թովմա կաթուղի-
կոն որքան նստեալ է յաթոռն
իւր թէ յաւուրս Յակոբայ կա-
թուղիկոսին և թէ է հէ իւր-
դուրը Մեռոնն ի սրբոյ Աթո-
ռոյս և ի մէն՞ — է — է — է —
է — է — : Թէպէտ ինքն զնխմն
խնդրէր՝ զի ինքն օրհնիցէ , սա-
կայն մեք զօրհնեալ Ս. Մեռոնն
տայաք : Որ և է այսպէս մինչեւ
ցայսօր (իւր ժամանակը) : » (Տես
անդ ի նոյն դը և ի նոյն երես) :

1763 թուականէն մինչեւ 1843

Թուականը 80 տարուան ժամանակամիջոց պատմութիւնը, մեզ համար կը լուէ 1843 թուականին՝ Աղթամարայ Տ. Յովհաննէս Կաթողիկոս կը վախճանի. նշնատունի Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարք Տ. Աստուածատուր Արքեպիսկոպոս(*) աղգին երեւելեաց հետ համախորհուրդ ամեն օրի-

(*) Տ. Աստուածատուր հոգեւոյս Արքեպիսկոպոս այս ընդ հանդուցեալ Պողոս աղայի Օսեան է յատուկ պատճառի հիմանէ երրորդ վերաշինութեան հայակապ Տաճարին Ա. Կարապետի Նորթաղի, որ Մեսիւնար Կոստանդնուպոլսոյ, ինչեւ Մինաս Չերքէզեան ոման արդարեւ հարգար հարտարարեալի ի թուին 1845 - 1844 : Օծութեամբ սրբաւոյս Միսոնի սրբազործեալ է Տաճարս ի 19 նդասաւոր ամսոյ 1844 :

նաւոր միջոց ի դորժ կը դնէ որ
այլ եւս կաթուղիկոսի բնարու-
թիւն չկատարուի յԱղթամար, և
ի յաջողութիւն իւր այս ձեռնար-
կին մինչեւ ատ թան - Մահմուտ
որ նոյն ատենները տակաւին կիշ-
խէր այն կողմերուն բռնաբար,
միջնորդ կը դրկէ որ նոր կա-
թուղիկոս նստուցանելու համար
չօղնէ աղթամարցւոյ: Ի վերին
երեսս կընդունի թէեւ թան -
Մահմուտ Հայոց կոստանդնու-
պօլսոյ Պատրիարք Արքեպիսկո-
պոսին խնդիրը, սակայն երբ Աղ-
թամարայ միաբաններէն Տ. Թա-
շատուր Եպիսկոպոս իւր միաբա-
նակցաց խորհրդով կը յանդգնի
կաթուղիկոսանալ՝ կը թոյլատրէ:
Յայնժամ Պատրիարքն Հայոց կոս-
տանդնուպօլսոյ Տ. Աստուածա-

տուր Արքեպիսկոպոս որոշմամբ
 իւր խորհրդական անձանց ար-
 քուհի հրովարտակաւ արտօրել
 կուտայ զՏէր Խաչատուր ի Նիկո-
 ալօլիս (Շապին - Գարա - Հիսար),
 ուր քանի մը տարիներ մնալէն
 ետքը կայսերական ընդհանուր
 ներողութեան շնորհման մը պատ-
 հառաւ կը վերադառնայ Աղթա-
 մար, բայց չկրնար ի գործ դը-
 նել իւր պաշտօնը, այնպէս որ
 վանայ Առաջնորդն և ժողովա-
 կանք 1848 (*). Թուականին ծա-
 նուցանելով որ Աղթամարայ վի-
 ճակայինք Ս. Միսնոն չունին,
 կը խնդրեն Հոգեւոր Ժողովէն որ

(*) 1848 նոյեմբեր 1 երկրորդ ան-
 գամ Պատրիարք կը հաստատուի Տ. Յա-
 կոբ Արքեպիսկոպոս և կը մնայ մինչեւ
 1858 Հոկտեմբեր 7 :

հարկ եղածը անօրինէ. ահա սոյն
նամակին համառօտութիւնը, զոր
քաղած եմք Հոգեւոր ժողովոյն
արձանագրութիւններէն :

Ինչիր . 1848 նոյեմբեր 9 (*)
Վանայ Առաջնորդը և ժողովա-
կան իշխանք իրենց յատուկ գը-
րութեամբը կը ժանուցանեն նոյն
կողմերուն Բրիստօնեայ ժողովըր-
դոց սրբալոյս Միւսոնի պէտք
ունենալը (յայտնելով թէ) առան
և վեց տարիէ ի վեր Աղթամա-
րայ Կաթուղիկոսը Միւսոն չէ
օրհներ, ասոր վրայօք երկարօրէն
գրուած է նոյն գրին մէջ : Սոյն
ինչրոյն վրայ Հոգեւոր ժողովոյն
տուած որոշումն է հետեւեալը :

(*) Նամակին ի Պատրիարքարան հա-
տած թուականն է :

Տ. Որոշում - 1848 Նոյեմբեր 10 -
Առ սրբազնակատար Կաթողիկոս
Ս. Էջմիածնի գիր մի գրվի որ
Վասպուրականի Մոկաց և Ռըշ-
տունեաց գաւառներու սուրբ
Եկեղեցեաց սրբաղոյս Միւռոնի
կարօտութիւնը լեցվելու համար
քանի անգամ որ Վանայ Առաջ-
նորդի կողմանէ խնդիր ըլլայնէ
սրբաղոյս Միւռոն պարգեւէ . վա-
սընդի Մոկս ու Ռըշտունիք որ
Աղթամարայ գէմ են . առաջուց
նոյն տեղի գանուող Կ-Ր--ԳԿ--
--Կ-Ն Ն--Ն Կ-ԳԿ կրնդունէին
Միւռոնը . Բ-յ Բ--Կ-Ն Ժ-Բ-Կ-Կ
Է Քե - Դ-Դ-Կ-Ն ԵԼ-ԵԼ ԷԿԿ . Դ Կ-
Բ--ԿԿ--Կ-Ն Գ-Դ-Դ-Դ-Դ-Կ Դ-Դ-Դ-Դ-
ուստի և նոյն տեղերը նոյն շք-
նորհաց կարօտ մնացած են . ու-
րեմն իւր անհամեմատ գթու-

Թեամբը այս շնորհը չխնայէ ։

Աղթամարայ օրն Տ. Խաչա-
տուր անուանեալ Կաթուղիկոսը ոչ
միայն Ս. Միւռոն օրհնելէ զաղ-
րած է, այլ և Քահանայի ձեռ-
նադրութեան հրամանն իսկ Կոս-
տանդնուպօլսոյ Հայոց Սատրի-
արքարանէն պարտաւորած է առ-
նուի. ահա՛ ասոր պաշտօնական
վկայութիւնը՝ Հոգեւոր Ժողովոյ
արձանագրութենէն քաղուած:

Երեւոյի - 1850 Նոյեմբեր 16 -
 Աղթամարէն - Խաչատուր Կաթու-
 ղիկոսը Է Էրեւն հրահանգէր ին-
 քի-նի-ն վասն երից անձանց, որք
 են յԱնկաղայ գիւղէն տիրացու
 Պետրոս Կիրակոսեան և մահտեսի
 տիրացու Աստուածատուր Աբ-
 գարեան և այլ ոմն տիրացու Պե-
 տրոս Յոնանեան և իւրեք զմեզ իմ

Առ այս խնդիր ո՛չ որոշուած ար-
ուած է Հոգեւոր ժողովն և ո՛չ
խոյ պատասխանած, ինչպէս կե-
րեւի իւր արձանագրութեան տո-
մարէն:

Աղթամարայ Տ. Խաչատուր ան-
ուանեալ Կաթուղիկոսն ուր ու-
րեմն կը վախճանի, որոյ մահ-
ուան շուրջ կը հասնի ի Պատրի-
արքարան 1854 յուլիս 16 թուա-
կան նամակաւ մը, ահա սոյն նա-
մակին համար ստույթիւնը՝ Հոգե-
ւոր ժողովոյն արձանագրութե-
նէն քաղուած:

Վ. խնդիր - 1854 Յուլիս 16 - Աղ-
թամար - Այս ընդ հանուր վիճա-
կին վերատեսուչ Խաչատուր Կա-
թուղիկոսը առ Աստուած փոխե-
ցաւ. ուստի բոլոր վիճակին լը-
րութիւնը Եպիսկոպոսով Վարդա-

պետով Քահանայով և ժողովրդով
 դուք բազմակնիք ստորագրու-
 թեամբ կը խնդրեն թախանձանք
 Սրբազան Պատրիարքէն և Հոգե-
 ւոր ժողովէն, որ Կաթուղիկոս
 նստելու հինաւուրց սովորութիւ-
 նը չի վերնայ, և հանգուցեալին
 տեղը յաջորդ մը ընտրելի Հո-
 գեւոր և Գերագոյն ժողովոց գի-
 տութեամբը. որպէս զի այսնա-
 հանգին ժողովուրդը ըստ հին
 սովորութեան հնազանդութեամբ
 անտրտունջ մնան, և չի խառփն-
 քանդի գրութենէն յայտնի կերե-
 ւայ՝ որ թէ Կաթուղիկոսը չի դրփ-
 մեծ շփոթութիւն կը ծագէ ժո-
 ղովրդոց մէջ, և հեռեւանքը վը-
 նասակար կ'ըլլայ Աղգիս զրու-
 թեան և ետջը յա մա թեյ ողորմով
 Աղթամարայ փնակայնոց ստիւ-

« Ազգային ժողովն (*) ալ մը-
տածելու է այս բանին վրայ և »

Հոգեւոր ժողովոյ սոյն որոշ-
ման համաձայն երկու օր ետքը
խնդիրը Գերագոյն ժողովոյ ատ-
եանը կելլէ 1854 Յուլիս 30, և
սա որոշումը կընդունի, զոր նոյն
ժողովոյն արձանագրութենէն քա-
ղած եմք :

« Խնդիր և որոշում 1854 Յուլի-
ս 30 — Կը ծանուցանէ (Գաբ-
րիէլ Եպիսկոպոս) թէ՛ Աղթամար-
ցիք կատկածելով որ զկաթողի-
կոսութիւնը կը դադրեցնէ Ազգը-
նութ ելեր են և 300 հոգւոյ չափ
վան (յառաջնորդարան) եկեր »

(*) Քսան անձերէ բաղկացեալ Գե-
րագոյն ժողովն՝ սոյն ատենի Ազգային
ժողովն էր : Փամանակն ինչ բաներ ը-
րած է և տակաւին ինչեր պիտի գործէ :

բողոքեր են թէ՛ կաթողիկոս կ'ու-
ղեն, ուրիշ կերպ անօրէնութիւն
չեն ընդունիր, ապա թէ ոչ տան-
. . . թիւն յանձն կանոնուն » :
Ժողովը որոշում մը չտուած,
նախ գրեց որ խաղաղին, և գա-
ւառին մէջ գտնուած Եպիսկո-
պոսաց և վարդապետաց ան-
ուանց ցուցակը խրկուի Պատրի-
արքարան : Նաև որոշեց որ կա-
թողիկոսի ընտրութիւնը ընդ-
հանուր ժողովով (*) ըլլայ, և յան-
դիմանական գիր գրեց ժողովըր-

(*) Ընդհանուր ժողովը այն առան-
կը կազմուէր Պօլսոյ մէջ գտնուած Ե-
պիսկոպոսներէն, քարոզիչներէն, ա-
ւան և ամօթակալ քահանաներէն, ա-
մրաններէն և իւրաքանչիւր արհեստա-
ւորաց խումբի կողմանէ ընտրեալ ժո-
ղովրդական անձինքներէ :

դին , որ հաւատաք փոխելոյ խօսք
չընեն ի նախատինս Ազգին :

Ըստ այսմ որոշման՝ գերագոյն
ժողովոյ Ազխամարցւոց մէկ հան-
րագիրը կը հասնի ի Պատրիար-
քարան , որ ժողովոյն ուղած կա-
թօղիկոսական ընտրելեաց ցան-
կը պարունակէ , և որ ժողովոյ
1854 Օգոստոս 7 ի գումարման
նիւթ կըլլայ , ինչպէս :

« Խնդիր և որոշում — 1854
Օգոստոս 7 — Ազխամարէն Մ-ւ-
-եւ — կը խնդրեն որ նոր ընտ-
րութիւն ըլլայ կաթողիկոսի , և
եօթ Եպիսկոպոսաց անուններն
խրկեցին , որպէս զի անոնցմէ մէ-
կը ընտրուի , բայց մասնաւոր
գրով Վանայ առաջնորդը կու-
ղեն :

8-3-1 2741-49

Ե Կ. Գաբրիէլ Եպիսկոպոս Ա.
 Բաղնորդ Վանայ

2. Մկրտիչ Եպիսկոպոս Առաջ-
նորդ Բաղէշու

3. Յարութիւն եպիսկոպոս Վա-
նահայր Կառւց անապատին

Կ. Կարապետ Եպիսկոպոս Կը-
տուց անապատափն ԳՕ 1381

5. Մարդար Եպիսկոպոս Կը-
տուց անապատին

6. Պետրոս Եպիսկոպոս (միաբան) Աղթամարայ

7. Մարդար Եպիսկոպոս Խիզ-
նայ (*) :

Ա. Գրային Ժողովը արժան գա
տեց որ Աղթամարայ Միաբանու
թեան և Նաչանգին Ժողովրդոյ

(*) $\forall f \in \mathcal{M}_1 \quad \forall g \in \mathcal{M}_2$

(անշուշտ Տ. Գաբրիէլ Եպիսկոպոսի
ոչ ընտրելիութեան նկատմամբ)
գիր երթալէն զատ , յատուկ գիր
երթայ Վանայ առաջնորդին որ
Ինք էջմիւսնի (^{*}) ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ԸԼԼԱԼՈՒՆ (Աղբ-հ-այ) Կ-Բ-դ-է-
կ-...-Բ-ն ԻՐԱՆՈՒՆԻՔ ԶՈՒՆԻ . Բէ
-ը շէ-ը Ինքն , Ինքն Կ-Բ-դ-է-
-յ-դ-է-է Կ-Բ-դ-է-է և ԻՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈ-
ՍՈՒԹԵԱՆ և Բէ էջմիւսնի ՊԱՏԻ-
ԻՐ ՊԱՇԷ , -դ- Բէ -ը յ-Բ-դ-է-է-
դ-Բ-դ-է-է -ն-ն-ն-ն Կ-Բ-դ-է-է և Բ

Աղթամարայ Միաբանք և Թե-
մականք և Վանայ առաջնորդ Տ.
Գաբրիէլ Եպիսկոպոս Գերագոյն
Ժողովոյ սոյն որոշումն՝ յատուկ
պաշտօնական գրով ընդունած
ըլլալով հանդերձ՝ նորէն Տ. Գաբ-

(^{*}) Ի սուրբ Էջմիածին ձեռնադրեալ
է Եպիսկոպոս :

ըիէլ Եպիսկոպոսը կընտրեն Կա-
թողիկոս Աղթամարայ, որ ինք
Եւս պատրաստ երեւցած է ըն-
դունիլ, և կը խնդրեն որ տնո-
րինեն խնդիրն այնպէս՝ ինչպէս
կուզէ ժողովուրդը :

Գերագոյն ժողովն, որ 1854
Օգոստոսի 7ի նիստին մէջ որո-
շած և ծանուցած էր Տ. Գաբ-
րիէլ Եպիսկոպոսին թէ՛ ինք Ս.
Էջմիածնի կը վերաբերի, ուստի
և իրաւունք չունի և չկրնար Աղ-
թամարայ կաթողիկոս ըլլալ և
մինչե իսկ պաշտօնանկ ընել կրաւ
պառնայ, այլ օտակայն երկուք ու
կէս ամիսէն յետոյ Աղթամարոցոց
սոյն խնդիրը նկատողութեան ա-
ռած ատեն անմիջապէս կը փոխէ
իւր որոշումը, և այն անգամ Աղ-
թամարայ կաթողիկոսութիւնն

իբրեւ առաջնորդութիւն՝ վանայ
հետ կը միացնէ իւր 1851 զեկ-
տեմբեր 14 ի նիստին մէջ, և ժա-
մանակէ մը յետոյ կորոշէ որ Տ.
Գաբրիէլ Եպիսկոպոս Աղթամա-
րայ կաթուղիկոս օծուի: Այս
հակասական որոշումներն արժանի
են ապաքէն քննադատութեան,
բայց սակայն եղելութիւնն կար-
ծես հետզհետէ թէ՛ յառաջ կեր-
թայ և թէ՛ չկարենալ գործա-
դրուելովն ինքնին քննադատու-
թեան բովէն կանցնի և սա եղ-
րակացութեան կը յանգի թէ, մի
և նոյն խնդրոյն վրայ տրուած
հակասական որոշումներն զիրար
կը վանեն, կը փաստեն և կոչն-
չացնեն, ուստի և չեն կրնար օրի-
նաւոր արդիւնք մ'ալ արտադրել:

Ահա՛ Գերագոյն ժողովոյ 1851

դեկտեմբեր 14 ի արձանագրու-
թեան Աղթամարայ խնդրոյն վե-
րաբերեալ մասը :

« Խնդիր և որոշում — 1851
դեկտեմբեր 14 — . Աղթամարայ
միաբանութիւնը և բոլոր վիճա-
կին իշխանները և մեծերը ժո-
ղով ընելով ի վան , ընտրեր են
ի կաթողիկոսութիւն Աղթամա-
րայ զԳաբրիէլ Եպիսկոպոսն և
կը խնդրեն Ազգային ժողովէն ,
որպէս զի այս մասին ըստ հաճո-
յից ժողովրդեան տնօրինեն զխըն-
դիրն » :

« Ազգային ժողովը արժան գա-
տեց որ Աղթամարայ կաթողիկոս-
ութեան Գաբրիէլ Եպիսկոպոսի ան-
ուանը Բեհե ըլլայ , որ Դեռ-Բ առ-
նուի իբրեւ Առաջնորդ Աղթամա-

րայ։ Եւս և Էջմիածին գիւղերը
 ուի այս մասին ։
 Կոստանդնուպօլսոյ Պատրիարք
 Տ. Յակոբ Գ. Արքեպիսկոպոսը
 գերագոյն ժողովոյ նոյն որոշման
 համաձայն մէկ կողմանէ Տ. Գար-
 րիէլ Եպիսկոպոսի պաշտօնին քա-
 ղաքական հաստատութեան Դե-
 ձեռք բերելու համար Ի-է-է-ը
 գրէ առ Բ. Դուռն, միւս կողմ
 մանէ ալ դարձեալ ըստ որոշման
 նոյն ժողովոյն երրորդ և վերջին
 անգամ 1852 յունվար 31 թուա-
 կան գիւղ Տը կ'ուղղէ առ երջան-
 կայիշատակ Հայրապետն ամե-
 նայն Հայոց Տ. Տ. Ներսէս Ե. աշ-
 տարակեցի, որ 242 համար և
 1852 Յունիս 16 թուական կոն-
 դակաւ մը կը պատասխանէ ։
 Ազգային Հոգեւոր և Գերա-

գոյն ժողովներն 1851 գեկտեմ-
բեր 14 էն մինչեւ 1852 Յունիս 5
գրեթէ վեց ու կէս ամառան մի-
ջոցի մէջ՝ դեռ ամենայն Հայոց
Հայրապետէն ի վեր անգր յիշ-
ուած պատրիարքական գոյն
պատասխանը չ'հասած՝ համա-
խորհուրդ՝ Աղթամարայ կաթու-
ղիկոսին, միաբան Եպիսկոպոսաց
և Վարդապետաց և Քահանայից
համար կանոններ կը սահմանեն,
և առ հետեւեալ որոշմամբ կը
հրամայեն որ Տ. Գարրիէլ Եպիս-
կոպոսն Աղթամարայ վիճակին կա-
թուղիկոսական օժումն ընդունի:

Արտշում — 1852 Յունիս 5 —

Հոգեւոր և դերագոյն ժողովոց
հաճութեամբ յայտարար նամակ
գրեցաւ առ Գարրիէլ Արքեպիս-
կոպոսն Վանայ շէտ-շէտ շէտ-շէտ

Եւ զի ինչպէս թէ՛ն ի թիւս Աշխ-
հարայ, ոչ փասն փառաց անձին
իւրոյ, այլ յաւէտ դառալս առ-
նույ ապագայ Հարեացն գուշա-
կելոց որ ի տգէտ խո՞թանէն յա-
ղագս ունելոյ զկաթուղիկոս՝ մար-
թեր հետեւիլ. օւստի ի միտմա-
րութիւն բազմամի ժողովրդոց
կողմանցն ընդ Եւրոպեան հրեանց
և հօտեան, Բաբելոն Կոնստան-
տնոյն Եւրոպայի Գրեթե Եւրոպայի
Կոնստանտնուպոլսոյ քաղաքացի
ի փառս Եկեղեցւոյ և յօ-
գուտ Ազգին ։

Ահաւասիկ Աղթամարայ վա-
նուց պաշտօնէից համար նորոգ
սահմանեալ կանոնները ։

Համառօտ կանոնք սահմանեալք ի
պէտք բարեկարգութեան մեծի տանն
Աղթամարայ ։

Պարտէս և Դարտարարիւն Կարգիւ
Կեն :

Ա. Կաթուղիկոսն ի ձեռնա-
դրութիւն Նախկոպոստաց և վար-
դապետաց և այլոց, Դարտի հար-
ցանէլ աւ հիւսիսէն թաղէ Պարտի, և
առանց բիւրարեան Պարտի-բիւն յիւսիս-
տեւի Դար :

Բ. Նախագոյն ընտրել առաքի-
նասէր, հանդարտաբարոյ, խո-
հեմ, գիտնական և բարեկիրթ
անձինս, շուրջ և երկուսէն հաւե-
րագրելու առէլ ի Պարտի, և մի-
անընտրաբար որպիսի ոք առա-
ջարկեացի ինքեան, զիջանիլ ի
խնդիր նոցա և զվկայական գիր
նոցին առաքելով մեղանչել ընդ
գէմ իրաւանց. որովհետեւ ժողո-
վըն յարգէ զվկայութիւն Սրբա-
զան Կաթուղիկոսին :

Գ. Ըստ Կանոնացւոյն ժեհ-կացի Յե-
նարքել Եղի-կ-դոս, Վարդ-գետ և Քո-
հանայ. ոչ աւելի և ոչ պակաս .
աւարտի ժեհ-կաց զեկե-ն յե-նարքել, և
աւել-ի ժեհ-կի ժեհայ յե-նարքե-ն հանել
և ար-տելայլ ժեհ-կ- արտոյ ահա-
նայ Վարդ-ար-կան Զահանգայ Աղբահարայ
և Վանայ :

Դ. Քաղցրութեամբ նուաճել
զամենեւին և ոչ բռնութեամբ .
զարգարութիւն սիրելով մեծ խո-
հեմութեամբ ըստ օրինի կառա-
վարութիւնս առնել. ոչ իբրեւ
զգծուծ մութացկան գիւղէ 'ի
գիւղ դեգերիլ զհետ լինել հա-
ւաքել զարդիւնս . և ոչ ի սովո-
րական արդեանց անհոգացեալ
'ի մէջ խղճութեան թողուլ զա-
թոռն և զմիաբանութիւնն . այլ
զչափաւորութիւն սիրելով սիրա-
շահել զամենեւին ստորագրեալ-

արն իւր, թէ զկարգաւորս և թէ
զժողովուրդս :

Ե. Մեծ հոգ ունիլ զհաստատու
թեւնէ գարոցաց յամենայն վիճա-
կս իւր, մինչեւ ի գիւղորէս ան-
գամ չը թողուլ առանց վարժա-
րանի և դասատուի, և առանց
քահանայի գութի ի հոգեւոր մը-
խիթարութեանց :

Ա. Եւ զարեւոյթն և շէն-
դան, և զարեւոյթն և զհեղինակ :

Ա. Նախ հնազանդ լինիլ հրա-
մանաց Սրբազան կաթուղիկոսին
և երբեք ընդդիմութիւն ինչ չը
ցուցանել, և ամենայն բարի խը-
րատուց և ակնարկութեանց Սրբ-
բազան կաթուղիկոսի հլու և հը-
պատակ գտանիլ :

Բ. Ամենայն հաւատարմու-
թեամբ և հարազատութեամբ յօ-

գում աթոռոյն աշխատիլ, և ոչ
թէ միայն վասն անձանց իւր-
եանց. նախամեծար ընտրել զա-
թոռոյն շահն քան զանձանց
իւրեանց :

Գ. Վասն ազատութեան և վա-
սըն կատարելոյ անբարի կիրա ա.
նարգութիւն չբերել աթոռոյն և
ան սուրբ կոչումն իւրեանց, այլ
առաքինի բարի վարութիւն իւրեանց
պատկանելի երեւել ամենեցուն.
և շանալ բարձրացուցանել զանուն
և զպատիւ թէ զկաթուղիկոսին
և թէ զիւրեանց յամենայն դէպս,
թէ ի չքիլն ի վիճակս իւրեանց
նուիրակութեամբ և առաջնոր-
դութեամբ և թէ ի մէջ աթոռոյ
մնալով ի վարել զպաշտօն ինչ :

Գ. Զանք և իղձ եպիսկոպոսաց
և վարդապետաց եղիցի համա-

պագօր ուղիղ վարդապետել, ազ-
դու և հոգեչահ խրատս և քա-
րոզս խօսիլ յեկեղեցիս. ամենե-
ցուն հայելի բարի վարուց լինիլ,
զամենեան ըստ աստիճանի իւր-
եանց սիրաշահել մխիթարել հո-
գեւորապէս, և բնաւ երբէք չը-
գայթակղեցուցանել զոք, ևլն :

Ե. Անհամբերութեամբ իսկոյն
ի մեծանալ ցանկալով չթախան-
ձել զկաթուղիկոսն յաղաղս պը-
սակելոյ զինքն բարձր աստիճա-
նաւ վարդապետութեան կամ ե-
պիսկոսոսութեան, այլ թողուլ
կամաց կաթուղիկոսին. յորժամ
գործովն իւրով յառաջագէմ լեալ
գերազանցիցէ, հարկիւ զհետ գան
նմա փառք և մեծութիւն, ըստ
որում գրեալ է՝ գործք քո օրհ-
նեացեն զքեզ. ևլն :

[illegible]

թեան կոտջ զայլ կին առնուլ ,
 և կամ զայլ այլ առնուլ մի եր-
 բէք եղիցի . և վասն չհաս ապօ-
 ընաւոր պսակի կարգաւորաց
 նեղութիւն և բռնադատութիւն
 մի երբէք արասցէ ոք . այլ միշտ
 զկանոնս սրբազան Հայրապետաց
 մերոց հաստատ պահելով ճշմա-
 րիտ Քրիստոնէութիւնս առնել ,
 առաքինութեամբ փայլել , բարե-
 գործութեամբ զարդարիլ և Աստ-
 ուածպաշտութեամբ պերճանալ :
 Բ. Վասն տնօրինելի եկեղեցու-
 կան հոգեւոր գործոց . ի գրուած
 այլազգեաց երթալ անկանիլ , և
 նոցա ձեռօք ի վերայ կաթուղի-
 կոսին և ի վերայ Առաջնորդաց
 բռնութիւն ոչ ի գործ ածել վա-
 սըն զչար կաման իւրեանց յառաջ
 տանելոյ , կուրանամ շասել , զհո-

գին ի դժոխս ձգել, այլ միշտ
գործատունէական սուրբ հաւատս
իւր անբիծ, անարատ, հաստա-
տուն պահել:

Գ. Ի վերայ սուրբ վանօրէից
աշխարհական վանահայր մի եր-
բէք եղիցի, և ոչ աշխարհական
օր միջամուխ լիցի ի հոգեւոր պաշ-
տօն վանահայրութեան և ոչ կար-
գաւորք յանձնեացեն ի ձեռնո-
ցա զսուրբ վանօրայոն: Եւ զհո-
գեւոր գործն վանահայրութեան
հոգեւոր պաշտօնեայք կուսակրօն
փարդապետք կատարելոց են ան-
պատճառ:

Դ. Իւրաքանչիւր ժողովուրդք
ըստ կարողութեան զսոփական
սուրբ ոգորմութեան իւրեանց
թէ կաթուղիկոսին և թէ վա-

նորէից առաջնորդաց, հոգե-
ւոր պաշտօնէից անտրտուն
և առանց զանցառութեան սի-
րով վճարել պարտին. զի ըստ
առաքելական կանոնի արժանի է
մշակն վարձու իւրում:

Եւ Զհաստատութենէ զպրա-
տանց ըստ ամենայնի խնամ տա-
նիլ ի բարեկրթութիւն հայկազուն
մանկանց:

Հոգեւոր և Գերագոյն Ժողով-
ները կորոշեն որ նամակ գրուի
առ միաբանս և առ թեմականս
Աղթամարայ, որպէս զի ըստ սոյն
կանոնաց վարուին և հայատակ
մասն իրենց նոր կաթուղիկոսին:

Ահա նոյն որոշումը

« Որոշում — 1852 Յունիս 6-
ի սոյն միտս դարձեալ ծանուցա-
րար նամակ առաքեցաւ առ մի-

աբանութիւնն Աղթամարայ և առ
Եկեղեցականս և աշխարհականս
կողմանցն . զի ըստ ամենայնի հը-
պատակեալ նորապսակ կաթու-
ղիկոսին և նորասահման կանո-
նացն , վարեցին ըստ կամաց
Աղգային հողերու և Գերագոյն
Ժողովոց , ի խաղաղութիւն հա-
սարակութեան և ի բարեկարգու-
թիւն Եկեղեցեաց և ի պայծա-
ռութիւն վանօրէից, որով և Առա-
ւած պաշտութեամբ և առաքի-
նական կրթութեամբ փայլեացին
ի փառս Եկեղեցւոյ և յօգուտ
Աղգայնոց :

Կոստանդնուպօլսոյ Պատրիարք
Արքեպիսկոպոսն Տ. Թակօր Գ. Աղ-
թամարայ վանուց նորասահման
կանոնները և ընտրեալ կաթու-
ղիկոսին Տ. Դաբրիէլ Եպիսկոպո-

սին կաթուղիկոսական օծման հը-
րամանը զբեկէլէն վերջը իւր գը-
րոյն ի պատասխանի սա ուշադրու-
թեան արժանի հայրապետական
կոնդակը կրնդ ունի :

Աներսէս ծառայ Քրիստոսի
և անհասանելի կամօքն Աստու-
ծոյ Եպիսկոպոսապետ և կաթու-
ղիկոս ամենայն Հայոց ծայրա-
գոյն Պատրիարք համադրական
նախամեծար աթոռոյ Արարատ-
եան Մայր Եկեղեցւոյ սրբոյ կա-
թուղիկէ ԷԶԱԽԱՅՆԻ : Գերազե-
ծար Պատրիարքի Կոստանդնու-
պօլսոյ բարձր սրբազան Յակօբ
Արքեպիսկոպոսի մատուցանեմ
նախ զողջոյն Յիսուսաւանդ և
առաջի առնեմ, զի գրութիւն
ձեր առ մեզ ի յունվարի 31 ժա-
մանեց մեզ ի 6 յունիսի, որոյ

սկզբնաւորութիւն է՝ թէ « Յերե-
մայ հեռէ գրեմէ գրեմէ, և գրեմէն-
նա իմէն-ընթեան շահեմէ և հա-
զարն է իմ գրեմէ » :

Թողեալ մեր զայլ ամենայն հե-
տեւանան այսպիսի սկզբնաւորու-
թեան ձերոց գրուածոց՝ յիշեցու-
ցանեմ Ձերում բարձր սրբազնու-
թեան զգրեալն իմաստնոյն Սո-
ղոմոնի, թէ « փրկութիւն դտանի
ի բազում խորհուրդս » (Առակ
11 - 14) : Իսկ ապա վկայեա դու-
ինձ թէ ո՛րք յառաջաւորաց կամ
ի վերջնոց մերազանց խորհեցաւ
երբեմն ընդ մեծագունի կամ
փոքրագունի իւրում վասն որոյ և
իցէ համազգական բարութեանց
և ո՛չ եցոյց նոցա ամենազօր Փրկ-
կիւն համայնից զօժանդակութիւն
իւրոց յաւիտենական ողորմու-

Թեանց՝ որ ունի ի ձեռին իւրում
զսիրտ թագաւորաց, նա իսկ և
զսիրտ ամենից հզօրաց և տկա-
րաց :

Ընթեռնումք ի գիրան Արա-
րածոյ, « Յաւուր յորում արար
Աստուած զերկին և զերկիր՝ մինչ-
չեւ էր բուսեալ զամենայն բան-
ջար վայրի և զամենայն խոտ
երկրի զի չեւ ևս էր տեղացեալ
Տեառն Աստուծոյ ի վերայ երկ-
րի, և մարդ չէր որ գործէր զեր-
կիր » : ա՛յս ահա վկայէ մեզ, թէ
մարդ է որ գործէ զերկիր : Ա-
պարէն տրտունջք մեր ամենե-
ցուն ապացուցանեն ինիլ զմերոց
անձանց իւրաքանչիւրոց հոգե-
ւորականաց և Ժողովրդականաց .
զի գոլով մարդ և ամենառատ
չորհօք Տեառն Աստուծոյ մերոյ

ոսողեալ՝ և իւրաքանչիւր ոք ընդ
միտս իւր անեցեալ և վայելչաց-
եալ առաւել քան զամենեւին,
տրանկեմք զմիմեանց՝ այլ ոչ բը-
նաւ զանձանց մերոց, զի զօրու-
թիւն մերոց խորհրդոց ի դարուց
ժամանակաց արմատախիլ աղա-
կասեցուցեալ՝ վասն անձանց մե-
րոց և վասն հասարակութեան
հայրենի ազգի մերոյ, սեպհա-
կանեալ եմք մերում անձանց
տրանկել միայն զմիմեանց:

Ըստ որոց՝ քանզի լսեմք զԱ-
ւետարանն Քրիստոսական, թէ
ամենայն ինչ առակօք խօսէր ընդ
նոսա, և առանց առակի զոչինչ
խօսէր ընդ նոսա, մեք եւս զնո-
րայն կաշեալ շաւիղ, զամենայն
զբան մեր կամիմք զօրութեամբք
Աստուածային և մարդկային ա-

ժենայարդ բանից զօրացուցանել,
զի մի վասն անձնական մեր նը-
ռասանութեանց՝ նուաստացին և
մեր բաժնի լսելիս և ի զգաց-
մունս լսողաց՝ և համարեացին
անտեղի և անիմացու ցնդարա-
նութիւն իմն ։

Գրեալ է Փառք թագաւորի
ի բազում զօրս իւր և մեր ա-
մենեքին գտանիւք ականատեւ
զի որոց թագաւորաց բազում
են զօրք՝ փառք նորա առաւել
են յոյժ ։ Գրեալ է « Ի սիրտ խոր-
հրդականաց հանդարտի խոր-
հուրդ » ։ Գրեալ է « Ի ճշատու-
թիւն յեւ ճանապարհաց դովի
և ի հրապարակս զհամարձակու-
թիւն բերէ » ։ Աւետարան Բրիտ-
տանական է, « Զի կոպէի թէ ար-
շն թէ արշն, արշն և արշն » ։

Խոն ամպա գուք լերուք արժա-
 նադատ վասն գրեւոցն ձերոց թէ,
 իբեհ իբեհ իբեհ մեզ հետեւ և զառ-
 ինի ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ : Գրե-
 լին ըստ հաճոյից գրողացն է,
 այլ պատասխանելն ըստ հասա-
 նելոյ կարողութեանց խորհրդա-
 ծութեանցն է՝ վասն ինչեքն և
 ահաբեքն, վասն ընդհանրեքն և ինչ
 ընդհանրեքն ինչեքն կամ այլն : Մեր
 գործ վորձառու բացակայու-
 թեան մտաց և խորհրդոց կա-
 մաց հոգեւորականաց և ժողո-
 վքրդականաց մերազանց՝ ի մե-
 ռոյ խորհրդոց և ցանկութեանց
 վասն համազգական բարեաց,
 վկայեցէք ինքնին գուք, թէ
 զի՞նչ մեք կարող իցեմք յանձն-
 անդատտան մերում հոգեւորակա-
 նաց և ժողովրդականաց վառա-

հիլ ի գործ գնել զմեր խորհրդ.
 դաժուժիւն վասն Ազդի և Եկե.
 զեցւոյ՝ որոց գտանիմք անուա.
 նակիր հօտապետութեան՝ Եր.
 գելեալ ի սեպհականացն պար.
 տաւորութեանց այնոմ մերում
 կոչմանց : ընտանցարդայ լոյնմ
 Մեք զազգու բողոքադրու.
 թիւնն Եաշու ժողովրդեան վասն
 ազգակորուստ ներգործութեանց
 Հռովմէահայ ուսուցչի մանկանց
 Հայոց և այլոց երից կամ շորից
 Հայոց նորուն համախոհից՝ ա.
 ռաքեալ առ նորին բարձր սրբ.
 բազնութիւն նախորդն ձեր Մատ.
 թէոս Պատրիարքն՝ դիտաւորու.
 թեամբ պատուելոյ զնորին յար.
 գութիւնն յառաջագրեալ նմա որ.
 պէս Պատրիարք լինել պաշտպան
 ժողովրդեան Հայոց Եաշու քան

դաքին և այլոց՝ և կարճել զժառանգելեալ չորից և հնգիցն նշանակեցելոց և մեծաւ խնով յուսով վասն խնում ընդհանրական հօտապետութեանց յառաջագրութեանցն յօժարակամ նորուն բարեջան հոգունակութեանց յաղագս տարածելոյ ի վերայ ժողովրդեան Մօլտավիոյ Հայոց զհովանաւորութիւն իւրոյ կայսերական մեծութեան ամենայն Ռուսաց՝ գրեալ առ մինիսդրն ներանային (ներքին) գործոց խընդրեցի զհովանաւորութիւն իւրոյ կայսերական մեծութեանն, և ընկալայ ո՛չ անադան զպատասխանի Մինիսդրին՝ թէ հրամանաւ կայսեր գրեալ առ Կօնսօլն Ռուսաց ի Եաչ քաղաքի վասն հասու լինելոյ յաղագս առ ի մէնջ

յայտնեալ ներառելութեանցն Հա-
յոց Մօլտավիոյ՝ ոչ բնաւ յայտ-
նեցաւ այնպիսի նեղութիւն եղ-
եալ Հայոց, և մեր ոչ կամեցեալ
բացայայտել տէրութեան Ռու-
սաց վասն բազում բողոքագրու-
թեանց նոցա առ մեզ առաքե-
ցելոց մեօք առ Մատթէոս Պատ-
րիարքն՝ զի մի՛ վասն անհոգու-
թեանց նորա՝ յազատս այնօրինակ
վշտաց և փնատաց ժողովրդեան՝
չ-է-տ-է-ի միտս տէրութեան
Ռուսաց զ-է-ն-է-ն, սպասելով նո-
րուն սրբազնութեանց յայանտ-
թեանցն մեզ՝ վասն իւրոց անօ-
րէնութեանց՝ զի ըստ այնմ յայտ-
նեցուք Մինսգրին կայսերու-
թեան վասն կառավարութեան
Մօլտավիոյ ծածկելոյն զանար-
դարութիւն գործոց իւրոց զրկա-

Նոր Եկեղեցւոյ և Ժողովրդեան
Հայոց ի Եռա քաղաքի մինչեւ
ցայսօր եւս ի միաս Մինազքի և
կայսեր ամենայն Ռուսաց հա-
ւաքի քանի որ ի Երեւան անհա-
տատ իմով գրութեամբ առ պատ-
կառելի իւրեանց հզօր տէրու-
թիւնն Եւ յետ երկու և կէս
տարւոյ՝ որպէս և գրեալ եմ յա-
ռաջագոյն եւս ձերում բարձր
սրբադնութեան, քնկալայ զայն
ողբալի պատասխանի նորուն սրբ-
բադնութեան, թէ՛ Գրիգոր իւր ոչ
կարողանայ յառաջ խաղալ առ ամ-
ենայն պարտաւորութիւնան իւ-
րումն պատրիարքական հոգունա-
կութեանց ։

Ձեր Բ-ւն Գր-ւն Մ-ւն Եւ յի
ի մասին ձեր և ձերում կայսե-
րական հաստատութեամբ կար-

և ջատագովեալ ի ձերում կրօնա-
ւորութեան, յորժամ դուք և Գե-
րագոյն ժողովն վասն եկեղեցա-
կան և ժողովրդական քաղաքա-
կան կառավարութեանց՝ ընդ ըն-
թեանուն զայնոսիկ հետեանն ուն-
կոյ հոյոյ և ձեռք բռնելունն հետեան-
ուն առաջնորդի վանայ՝ զիմեք
Խոյ ի հետն հետ եղևոյ կԱՄԱԿԱ-
ՏԱՐ ԵՂԵԱԼ ԻԱԺԱՄՈՒԺԻՅՆ ԱՂ-
ԹԱՄԱՐԱՅ և ԽՈՐՀՐԳԱԿԱՆԻ ՆԱՅԱ
ԳԵՐԵԷԼ ԵՂԵԿԵՂԵՒ ՎԵ՛՛՛՛՛՛՛ զի՛նչ ոյ
ոյո հոյ էլե հըլոսը լան ույ և իրե
ալիւն բռնոյ ոյոյելոս ժալըրեան
հոյոյ :

Ազգու մինչեւ յոյժ բարձրացու-
ցանէ ձեր բարձր օրրաղնութիւն
զիւր տրտունջ զմէնջ, թէ Ժելո
ուն հետեւեալ իրեա և դարձանէ Ըն-
Ժելոսութեան լանդեա առ օր աղա-
լեմք ցուցանել մեզ թէ ի վերայ

դատու թիւնն Գրիգորասական թէ
հօգէ՝ 4-ը 2-ն իւր 7-է իմէր, 2-ն 4-ը
Յանկամ լսել վասն իրաւանց
տրանձանացն գինէն թէ ո՛րոց հա-
սարակօգուտ խորհրդոց բազմաց
կամ սակաւուց ի մերազանց՝ գըտ-
եալ իցեմք մեր երբեմն անհա-
մաձայն կամ անօգնական :

Այնպէս ևս ջանկամ լսել թէ
տրանձողք այնոքիկ , նա իսկ և
ամենայն հոգեւորականք և ժո-
ղովրդականք Հայոց առաջինք և
յետինք անցուցեալ իցեն երբեմն
ընդ միտս իւրեանց՝ թէ ունին
ազգական միաբանութեան Հայ-
կազանց՝ ԱՒՐԻՔԱՆԻՍՏԻՆԱՆ ԱՄԵՐԻԿԱՆ
ԺՅԻՒՆԻՆԻՍՏԻՆԱՆ ԳՐԻԳՈՐԻԱՆ ՀՐԱՇԱ-
ԿԵՐՏԵԱԼ՝ ՏԱՃԱՐԻՍ՝ ԿԱԹՈՒԼԻԿԻ
ԿԷ ԵՋՄԻԱՄԻՆ՝ ՄԱՅՐ ԵԿԵԼԵՅԻ ,
կամ հարցեալ իցեն երբէք վասն

արժանաւոր կամ անարժան դը-
րութեանց նորա, կամ որպիսու-
թեանց կառավարութեանցն — յի-
հաճագիւն Ամուսնի Կոն-
սորա ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ԿԱԹՈՒՂՈՒ-
ԿՈՍԻ ԵՒ ՇԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԿԻ
ԻՒՐԵԱՆՅ: Եւ եթէ կան ցարդ-
անժանօթ ամենեւին վասն որ-
պիսութեանց մերոց, զմտաւ ած-
ցեն ամենայն հոգեւորականք և
մարմնաւորականք որք տրտնջեն
վասն մեր ապագործութեանց
յաղագս ազգական բարութեանց
և առաջի արասցեն մեզ՝ թէ
զո՞ր յոյս նոցա առ մեզ կամ օգ-
նականութիւն իցեմք ապարդիւն
կացուցեալ վասն Եկեղեցւոյ և
ազգի հայրենեաց:

Բանիս պատերազմ ո՛չ վը-
հարի: Կանխաւ յառաջ հրատա-

րակեալ գտանի, այլ հարկաւոր
են ոչ միայն վասն պատերազմի,
այլ թէ և վասն ամենայն անձ,
նսկան կամ հասարակական բա-
րօրութեանց արիական երկատի-
րութիւնք, առանց որոց՝ այս է
մերում ողորմելի ազգի վիճակ և
Ժառանգութիւն:

Հաւատարիմ է բանն թէ
«Մարդ է որ գործէ զերկիր»,
այլ զարմանալի այն է՝ զի լազ-
մաւոր են յոյժ մարդիկ իւրաց
երկիրն մնայ տակաւին անգործ
վասն զի ազգեցութիւնք մտաց
որք զօրեն յառաջ վարել յոր և
լցէ գործս երկրի՝ լքեալ դիւր-
եանց պարտաւորութիւն, հան-
գուցանեն զբաղմութիւն մարդ-
կան որպէս ներհեալ ի հանգիստ
իւրաքանչիւր հաճոյից: Յետ ու-

որոց միայն մեզ և ամենեցուն ըզ-
 ձակերտից ազգական բարերախ-
 դութեանց աղերսել զբարեգութու-
 թիւն Աստուածային, որ միայն
 զօրէ հզօրացուցանել զազգեցու-
 թիւն մտաց մերազանց ազա-
 մենայն հարկաւորսն — ԴԻՆԻ ԴԻՆԻ
 Է՛ՅԻՆԻՆ՝ ԴԻՆԻ Է՛ՅԻՆԻ Է՛ՅԻՆԻ Է՛ՅԻՆԻ
 ԴԻՆԻՆԻ Է՛ՅԻՆԻՆ՝ Է՛ՅԻՆԻ Է՛ՅԻՆԻ :

Լե՛ր բարեգութ առ մեզ զի և
 մեր ազգեցութիւնք մտաց զբրկ-
 եալ ի յուսոյ զօրացուցչաց իւ-
 բումն տկարութեանց՝ զոչինչ պա-
 տասխանի մխիթարութեան կա-
 ռողանան գրել ձեզ մինչեւ ցայս-
 օր, միայն միտք իմ և խորհուրդք
 գեղեցիկն հանապազ ի հնարա-
 ւորսն մերում կարողութեանց
 առ կարեկցութիւն ամենաօրելի
 Ժողովրդեան որոց անուանեալ

դտանիմք հօտապետ անձանօ-
թուլթեամբ հօտի մերոյ, և թէ
ամենազօր կամաց երկնից հա-
ճութիւնք ունիցին օթանդակել
մերում ցանկութեանց :

Ողջ լեր, և մեր եմք և Յնամք
ըղձակերտ ձերում բարեաց մարմ-
նականաց և հոգեկանաց :

ԿԱԹՈՂ. ԱՄԵՆ. ՀԱՅՈՅ
ՆԵՐՍԷՍ

Համար 242. յամի ազգական 1501 և
փրկչական 1852 յունիսի 16 ի թիֆլիզ :

Տ. Տ. Ներսէս Ե. Հայրապետն
ամենայն Հայոց ոոյն Իւն-գիւ և
որչափ փափուկ այնչափ եւս Հա-
յաստանեայց Հովուապետի մը
զրչին ապաքէն արժանի յանդի-
մանական կոնդակաւն հուսկ ու-
րեմն Կոստանդնուպոլսոյ Պատ-
րիարք Տ. Յակոբ Արքեպիսկոպոս.

սին՝ Աղթամարայ խնդրոյն նկատ-
մամբ առ ինքն ուղղած վերջին
գրոյն կը պատասխանէ. որով թէ՛
Պատրիարքը և թէ՛ Հոգեւոր և
Գերագոյն Ժողովները թէև փափ-
կութեամբ բայց խիստ կերպով
հշտօնեմէ երբ կրտէս եւ ձեր
բարձր սրբազնութիւնն՝ որ ի հե-
րուն հետէ երկնէիք ի սրտի ձե-
րու՝ ԲԱՌՆԱՆ, ԶԱՅՆ ԱՆՈՒՆ, ԿԱ-
ԹՈՒՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԱՆՏԻ ՅԱՂԹԱ-
ՄԱՐԱՅ՝ ընդ ընթեռնուլն զայն-
պիսի գրութիւնան (զորս վերը
կը յիշէ) Աղթամարայ ռամկաց և
Գարրիէլ Եպիսկոպոս փրճակաւորի
Վանայ՝ յ-Է-Է-Է-Է ԿԵԼԷ-Է, և ԳԵՂԻՄԷ
ԲԵԿԷ-Է, յակամայից բռնադատեալ
խորհուրդ ի մէջ առեալ գրեցիք
նոցա թէ՛ Է-Է-Է-Է-Է-Է-Է-Է Է-Է-Է-Է-Է-
Է, և Գ-Է-Է-Է-Է-Է-Է-Է Է-Է-Է-Է-Է-

1- 2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-41-42-43-44-45-46-47-48-49-50-51-52-53-54-55-56-57-58-59-60-61-62-63-64-65-66-67-68-69-70-71-72-73-74-75-76-77-78-79-80-81-82-83-84-85-86-87-88-89-90-91-92-93-94-95-96-97-98-99-100-101-102-103-104-105-106-107-108-109-110-111-112-113-114-115-116-117-118-119-120-121-122-123-124-125-126-127-128-129-130-131-132-133-134-135-136-137-138-139-140-141-142-143-144-145-146-147-148-149-150-151-152-153-154-155-156-157-158-159-160-161-162-163-164-165-166-167-168-169-170-171-172-173-174-175-176-177-178-179-180-181-182-183-184-185-186-187-188-189-190-191-192-193-194-195-196-197-198-199-200-201-202-203-204-205-206-207-208-209-210-211-212-213-214-215-216-217-218-219-220-221-222-223-224-225-226-227-228-229-230-231-232-233-234-235-236-237-238-239-240-241-242-243-244-245-246-247-248-249-250-251-252-253-254-255-256-257-258-259-260-261-262-263-264-265-266-267-268-269-270-271-272-273-274-275-276-277-278-279-280-281-282-283-284-285-286-287-288-289-290-291-292-293-294-295-296-297-298-299-300-301-302-303-304-305-306-307-308-309-310-311-312-313-314-315-316-317-318-319-320-321-322-323-324-325-326-327-328-329-330-331-332-333-334-335-336-337-338-339-340-341-342-343-344-345-346-347-348-349-350-351-352-353-354-355-356-357-358-359-360-361-362-363-364-365-366-367-368-369-370-371-372-373-374-375-376-377-378-379-380-381-382-383-384-385-386-387-388-389-390-391-392-393-394-395-396-397-398-399-400-401-402-403-404-405-406-407-408-409-410-411-412-413-414-415-416-417-418-419-420-421-422-423-424-425-426-427-428-429-430-431-432-433-434-435-436-437-438-439-440-441-442-443-444-445-446-447-448-449-450-451-452-453-454-455-456-457-458-459-460-461-462-463-464-465-466-467-468-469-470-471-472-473-474-475-476-477-478-479-480-481-482-483-484-485-486-487-488-489-490-491-492-493-494-495-496-497-498-499-500-501-502-503-504-505-506-507-508-509-510-511-512-513-514-515-516-517-518-519-520-521-522-523-524-525-526-527-528-529-530-531-532-533-534-535-536-537-538-539-540-541-542-543-544-545-546-547-548-549-550-551-552-553-554-555-556-557-558-559-560-561-562-563-564-565-566-567-568-569-570-571-572-573-574-575-576-577-578-579-580-581-582-583-584-585-586-587-588-589-590-591-592-593-594-595-596-597-598-599-600-601-602-603-604-605-606-607-608-609-610-611-612-613-614-615-616-617-618-619-620-621-622-623-624-625-626-627-628-629-630-631-632-633-634-635-636-637-638-639-640-641-642-643-644-645-646-647-648-649-650-651-652-653-654-655-656-657-658-659-660-661-662-663-664-665-666-667-668-669-670-671-672-673-674-675-676-677-678-679-680-681-682-683-684-685-686-687-688-689-690-691-692-693-694-695-696-697-698-699-700-701-702-703-704-705-706-707-708-709-710-711-712-713-714-715-716-717-718-719-720-721-722-723-724-725-726-727-728-729-730-731-732-733-734-735-736-737-738-739-740-741-742-743-744-745-746-747-748-749-750-751-752-753-754-755-756-757-758-759-760-761-762-763-764-765-766-767-768-769-770-771-772-773-774-775-776-777-778-779-780-781-782-783-784-785-786-787-788-789-790-791-792-793-794-795-796-797-798-799-800-801-802-803-804-805-806-807-808-809-810-811-812-813-814-815-816-817-818-819-820-821-822-823-824-825-826-827-828-829-830-831-832-833-834-835-836-837-838-839-840-841-842-843-844-845-846-847-848-849-850-851-852-853-854-855-856-857-858-859-860-861-862-863-864-865-866-867-868-869-870-871-872-873-874-875-876-877-878-879-880-881-882-883-884-885-886-887-888-889-890-891-892-893-894-895-896-897-898-899-900-901-902-903-904-905-906-907-908-909-910-911-912-913-914-915-916-917-918-919-920-921-922-923-924-925-926-927-928-929-930-931-932-933-934-935-936-937-938-939-940-941-942-943-944-945-946-947-948-949-950-951-952-953-954-955-956-957-958-959-960-961-962-963-964-965-966-967-968-969-970-971-972-973-974-975-976-977-978-979-980-981-982-983-984-985-986-987-988-989-990-991-992-993-994-995-996-997-998-999-1000-1001-1002-1003-1004-1005-1006-1007-1008-1009-1010-1011-1012-1013-1014-1015-1016-1017-1018-1019-1020-1021-1022-1023-1024-1025-1026-1027-1028-1029-1030-1031-1032-1033-1034-1035-1036-1037-1038-1039-10

Եւ Քարձր սրբազան սիրեցեալ
մեր . . . , յորժամ Դուք եւ Գե-
րադոյն ծողովն ընդ
ընթեռնուն զայն ստիկ սխարտանան
ռամկաց Հայոց, եւ ձեօք բարե-
շնորհ անուանեալ առաջնորդի
Վանայ՝ Ռէվոյ Կեղեկ Եւսեպ
Երկնայ՝ ԿԱՄԱԿԱՏԱՐ Էգեւլի-
թիշ Ազգահասարակ եւ Իրհնդ-
Գեղեկ Եւսեպ Կեղեկ Եւսեպ
ԱՅԼ ՅՈՅՍ ՄԱՐԹ ԻՅԷ ՄԵԶ ՅՈՒՍԱԼ
ՎԱՍԵՆՈՐՈՅ ԵՒ ԻՅԷ ԱԶԳԱԿԱՆ ԲԱՐ-
ԵԱՅ ԱՆԱՅՑԵԼՈՒ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆՆ
ՀԱՅՈՅ : »

Հայրենասէր Հայրապետին սոյն
այս խիստ յանդիմանական կոն-
գակը վեր ի վայր կը շրջէ Հոգե-
ւոր և Գերագոյն ժողովոց որո-

շու. Թերը, և թէպէտ և Տ. Գար-
րիէլ Եպիսկոպոս կերթայ ի վան
Աղթամարայ, և թէպէտ կը հաս-
նի անդ կաթուղիկոսական օժ-
ման պատրիարքական հրամանա-
դիրը, սակայն անգործադրու-
թեան կը դատապարտուի և Տ.
Գարրիէլ Եպիսկոպոս ընտրեալ
կաթուղիկոս կամ արքեպիսկո-
պոս անուամբ կը մնայ յԱղթա-
մար և ի վան մինչեւ 1856 սեպ-
տեմբեր ամսոյ սկիզբները: Սոյն
թուականին Տ. Գարրիէլ Եպիս-
կոպոս հարահալեալ վերադին
միայն վանայ առաջնորդութեան
պաշտօնը կսկսի վարել: Ասոր
կրայ Հոգեւոր և Գերագոյն Ժո-
ղովները նոյն թուականին Եղե-
սացի Տ. Յակոբ Եպիսկոպոսն Աղ-
թամարայ վանուց և անոր թեմա-

կան վիճակաց առաջնորդ կը
կարգեն, որոյ պաշտօնավարու-
թեան միջոցը խիստ կարճ կը տե-
ւէ, ուստի և Աղթամարայ վան-
քը տակաւին կը շարունակէ մնալ
անխխիւանութեան մէջ :

Այս վիճակին մէջ կը շարու-
նակէ Աղթամարայ վանքը . ալ ո՛չ
Աղթամարցիք կըյուզեն իրենց
կաթուղիկոսական խնդիրը, և ոչ
Հոգեւոր և Գերագոյն Ժողովներն
որոշում մը կրնան ընել սոյն խնդ-
րոյն նկատմամբ՝ մինչեւ կը վախ-
ճանի Տ. Տ. Ներսէս Ե. աշտա-
րակեցի Հայրապետն ամենայն
Հայոց ի 1857 փետրվարի 13 :

Այս թուականին - 1857 - սեպ-
տեմբեր ամսոյ 26 էն վերստին
կըսկսի Աղթամարայ խնդիրը .
ահա նոյն թուականին Գերագոյն

ժողովոյն ատենագրութեան քաղ-
ուածք .

Խնդիր . — 1857 տեսլեմբեր
26 . — Աղթամարու վանքէն ե-
րեք վարդապետ և տեղացիներ
քէն քանի մը հոգի բոլոր Աղթա-
մարցւոց կողմէն երկու հինգ
բելով երեք բան կը խնդրեն .

Ա. Աղթամար կաթողիկոս հաս-
տատել .

Բ. Վանայ Առաջնորդին և Իշ-
խանայ աղղեցութենէն աղաատել
իրենց վիճակը , և

Գ. Մէկ երկու վանքի կը տիրէ
եղեր Վանայ Առաջնորդ Գաբրի-
էլ եպիսկոպոսը , որք Աղթամա-
րայ թեմն են եղեր Դարձ-
կաթողիկոս .

Որոշում . — Ասոնց հինգերեւ
կարգալով Գերագոյն ժողովը վճ-

գեց որ ագաթին խնդիրնին, այ-
սինքն ի-Ք-ի-Վ-ի-Ն հ-տ-տ-ի-Ն
և-Ն-ի-Ն իսկ միւս երկու խնդ-
րոց վրայօք պէտք եղած տնօ-
րէնութիւնը կը հոգացուի քսուե-
ցաւ: Սեպտի ուրիշ անգամ խոր-
հըրդածութիւն պիտի ըլլայ ասոնց
գործքին վրայօք: Վ. Վ. Վ. Վ.

Աղթամարցիք տասն և հինգ
օրէն ետքը դարձեալ Գերագոյն
Ժողովոյ կը դիմեն, և Աղթա-
մարայ կաթուղիկոսական հաս-
տատութիւնը կ'ինքրեն: Նոյն ժո-
ղովոյ ատենագրութեան քաղ-
ուածն ահա:

Եւնդիր. — 1857 Հոկտեմբեր
10 — Աղթամարցիներէն շատերը
նորէն եկան կաթողիկոսութիւնը
հաստատելու խնդիր քնին կրկնե-

լով կաթողիկոս ընտրելու թա-
խանձանք ըրին

Քրոջում — Գերագոյն ժո-
ղովը մտածելով որ անոնց խըն-
դիրքը այս անգամ ալ մերժելը
(տասն և հինգ օրէն ետքը մեր-
ժելը — 1-1-1-1-1-1-1-1-1-1) վը-
տանդաւոր պիտի ըլլայ, առ այ-
ժըմ զանոնք հանդարտեցնելու
համար սրբազան հօր կողմէն հե-
տեւեալ գիրը տալ արժան դա-
տեցին

Աղթամարու վիճակի օրհնեալ
ժողովուրդք հայոց

Աղթամարայ աթոռոյն կա-
թողիկոսութիւնը վերահաստա-
տելու համար ըրած խնդիրքնիդ
մեզ ալ հաճայ և ընդունելի է,
և Ազգային Գերագոյն ժողովոյն
հետ խորհրդակցութեամբ այս ու-

րոշումը ըրինք, որ Աղթամարայ
աթոռոյն կաթողիկոսութեան ար-
ժանաւոր անձ մը ընտրուի ու
խորհուի, բայց հասարակական
պէտքեր, հետեւեալ Ա. Եղեղեանի
բնակիչներէն ընտրուի, զոր
հասարակութիւն, և այնուհետեւ Աղթա-
մարայ ինքնակառավարութիւնը :

(Կնիւս Կառավարութեան)

1857 Հոկտեմբեր 10

ի Պատրիարքարան Հայոց

Գերագոյն Ժողովը՝ ըստ այսմ
որոշման՝ Անդրիանուպօլսեցի Տ.
Սարգիս Եպիսկոպոսը (1860 թը-
ուականին Պատրիարք արքեպիս-
կոպոս Հայոց Կոստանդնուպօլսոյ)
Աղթամարայ կաթողիկոսական
ընտրելի կառավարիչ և Հոգեւոր
Ժողովոյն անօրէնութեան կը
յանձնէ, որ իւր հանձնարար

կուտայ, անշուշտ նկատելով որ
Տ. Սարգիս եպիսկոպոս Սսէն ըն-
դունած է եպիսկոպոսական ձեռ-
նադրութիւնը. հետեւապէս և
Գերագոյն ժողովոյ կողմէն 1857
նոյեմբեր 15 թուական հրաւի-
րանաց նամակ կը գրուի առ Տ.
Սարգիս եպիսկոպոս, որ նոյն
ատենները ազգային որոշմամբ
Մօլտօ-Վալարբոյ կողմերը կգրա-
նուի հոգեւոր այցելութեան պաշ-
տօնով. ահա Գերագոյն ժողովոյ
երկու ատենագրութեանց քաղ-
ուածք, և առ Տ. Սարգիս ե-
պիսկոպոս ուղղեալ նամակին
պատճէնը:

« Խնդիր. — 1857 նոյեմբեր
1. Աղթամարայ աթոռոյն կա-
թողիկոս ըլլալու առաջարկ-
ուեր է Գերագոյն ժողովոյ կող-

Տէն Եփեսոս Սարգիս Եպիսկոպոս.
 ար, որ հիմա Ուղարկուեալ արցե-
 լութեան գացած է, և ասոր տը-
 նօրէնութիւնը Հոգեւոր Ժողովին
 յանձնուեր էր :

Աղթամարցիք եկան պատմա-
 խան նստելու Սարգիս Եպիսկո-
 պոսին վրայօք :

Որոշում. — Հոգեւոր Ժողովն
 ալ իր Երեսմէ արժան տեսած
 ըլլալով իշխալ Սարգիս Եպիս-
 կոպոսը Աղթամարայ աթոռին վե-
 րատեսչութեան, Գերագոյն Ժո-
 ղովը վճռեց որ Սարգիս Եպիս-
 կոպոսին ծանուցական գիր գը-
 րելով շուտով հրաւիրվի ի մայրա-
 քաղաքս. ուստի սոյն պատմա-
 խանը արուեցաւ Աղթամարէ
 ցոյց :

Վերջնական որոշում. —

1857 նոյեմբեր 15. — Աղթա-
մարցւոց խնդրոյն վրայօք վերջին
որոշումը :

« Ինչպէս որ յառաջագոյն Հո-
գեւոր և Գերագոյն ժողովքով
ընտրուեր էր Էդիշէն Սարգիս Ե-
պիսկոպոսը վասն կաթողիկոսու-
թեան Աղթամարայ, այս անգամ
նորին հրաւիրանաց նամակը գը-
րեցաւ ի կողման է Գերագոյն ժո-
ղովոյն » :

Ահա նոյն նամակը :

« Գերապատիւ և առաքելա-
շնորհ Հայր հոգեւոր » :

« Աղթամարայ վիճակային ժո-
ղովուրդը նոյն աթոռոյն առջի
կաթողիկոսութեան վերահաս-
տատութիւնը խնդրեցին գրով և

Բաժնի՝ հանդերձ Աղթամարայ
 վանքի միաբանութեամբն
 Այս խնդրոյն վրայ Աղգային
 Հոգեւոր և Գերագոյն Ժողովը
 մեր երկարապէս խորհրդածելէ
 ետեւ վերջապէս արժան գատե-
 ցին ընդունիլ Աղթամարցւոց խըն-
 դիրը, խորտանալով անոնց՝ սր-
 ար ժամն կաթողիկոսացու Աբբ-
 եսիսկոսոս մը ընտրութիւն հան-
 խորութիւն, և — — — — — 1858 — Դ. Ա.
 Լ. Բ. — — — — — Լ. — — — — —
 Դ. — — — — — Աղթամարայ Լ. — — — — —
 — — — — — Ըստ այսմ որոշման Հո-
 գեւորական և Գերագոյն Ժողովը
 մեր միաբան հաւանութեամբ ար-
 ժանաւոր գատեցին, և ընտրե-
 ցին զՍերգեյան Գերապատութիւնն
 վաճառ Կաթողիկոսութեան Աղթա-
 մարայ աթոռոյն, Հարկ և պատ-

շատ է՝ որ արեւանդ տրդ եքքի՝ յանձր
 նառու ըլլաք այս աղգային ընտ-
 րութեանը և քարենհանիք։ Ձեր
 ընդունելութեամբը պատուել այս
 սրբազան Մատն թիգ և Սեւաթի որ
 Հոգեւոր այցելութեան պաշտօն
 նիգ լրացնելով այդ կողմերէն
 հեռանալու համար դեռ ժամա-
 նակի կարօտ էք, այսու ամե-
 նայնիս Գերագոյն ժողովս կը
 խնդրէ ձեր սրբութենէն որ պաշ-
 տօննիգ շերկարեցունելով ու քիչ
 ժամանակուան մէջ լմնցունելով
 փոյթ ունենաք շուտով վերա-
 դառնալու ի մայրաքաղաքս, որ
 պէս զի նոր ընդունած բարձր
 պաշտօննուդ վերաբերեալ հար-
 կաւոր տնօրէնութիւններն շուտ
 մը ի գործ դրուելով հոգեւորա-

պէս միմիարութիւն Ազխամարայ
վիճակայինքը :
Զատնուածահաճոյ մաղթա-
նքս Ձեր և զհայրական օրհնու-
թիւնդ խնդրելով մնամք որդիա-
կան ակնածութեամբ Ձերում Սրբ-
բութեան :

Խոնարհ ծառայք

Անդամք Ազգ. Գերագ. Ժողովոյ

(ԿԻՒ ԳԵՐԳԻՆԻ ԺՂՎԷ)

1857 նոյեմբեր 15

ի Պատրիարքարանի Հայոց

ի Կ. Պօլիս

Հոգեւոր և Գերագոյն Ժողո-
վոյ սոյն որոշումն Ազխամարայիք

որտի կրնայ ու
համարել :
Համարել :

Տ. Սարգիս Եպիսկոպոս գայ ի
մայրաքաղաքս և ուղեւորի յԱզ-
խամար , բայց երբ կը տեսնեն

որ ոչ կուգայ և ոչ իսկ իրեն և
 դաժ հրաւերին կը պատասխանէ,
 դարձեալ կը գիմեն Գերագոյն
 Ժողովոյ 1858 Յունվար 10 ի նիս-
 տին, և կը թախանձեն օր ընդ-
 փոյթ կատարուի իրենց խնդիրն :
 Գերագոյն Ժողովը կը պարտա-
 ւորի վերստին հրաւիրանայ գիր
 քնդդել ան Տ. Սարգիս Եպիսկո-
 պոս, ինչպէս կը տեսնենք իւր
 նոյն նիստի ատենագրութեան
 մէջ անուամբ հիշուած լազանաճ
 անդիր . - 1858 Յունվար 10 -
 Աղթամարցիք եկան Սարգիս Ե-
 պիսկոպոսին ուշանալուն և մին-
 չեւ ցարդ պատասխան մը չեղե-
 լուն վրայօք փնակայնոց ան-
 հանդատութիւնը յայտնեցին :
 Որոշում . — Յիշեալ Սարգիս
 Եպիսկոպոսը Գերագոյն Ժողովով

[illegible]

վերստին աշուշ նամակաւ ձեր
 Երբազնութենէն խնդրել որ բա-
 րեհաճիք ժամ յառաջ ձեր օրհն
 նապարդէս։ Նամակաւ ը միւսմիւս
 անունել զմեզ ձեր գալութեանը վը-
 յայօք։ Եւ կամ շուտով վերադ-
 գառնալ ի մայրաքաղաքս, երբ
 պէս դիմես Աղթամարիէք համօ-
 րէն կարենանք որոշ քլլալ, եւ հան-
 դարտիլ իրենց մտաւանդութիւն
 ներքէն։

երկրորդ հրաւիրագրոյն կը պա-
տասխանէ թէ անձնական տկա-
րութեանը պատճառաւ չկրնար
ընդունիլ Ազխամարայ կաթողի-
կոսութիւնը : Գերագոյն ժողովը
Տ. Սարգիս Եպիսկոպոսի սոյն
մերժման պատասխանն ընդու-
նելէ ետքը առանց յիշելու թէ
Ազխամարցւոցմէ զրկուած ընտ-
րելեաց ցանկ մ'ունի ի ձեռին,
զոր ի վեր անդր յիշեցինք, նոյն
իսկ Ազխամարցւոց կը դիմէ, և
կը հարցնէ թէ՞ ո՞ր Եպիսկոպոսը
կուզեն. նոքա ալ Ռոտոսթոյի Ա.
ռաջնորդ Տ. Թադէոս Եպիսկո-
պոսը կը նշանակեն, որուն հա-
ճութիւն չտար Հոգեւոր Ժողովն
առարկելով թէ՞ Տ. Թադէոս Ե-
պիսկոպոս Արարատեան Մայր
աթոռոյ հաւատարիմ մնալու

երդուեալ ըլլալով յանձն չառ-
նուր Աղթամարայ կաթողիկոսու-
թիւնը, և ուր ուրեմն նախորդ
ընտրելեաց ցանկէն Աղթամարայ
միաբան Տ. Պետրոս Եպիսկոպոսը
(Պիւլպիւլ) կը նշանակուի, և
կորոչէ Պերագոյն ժողովը որ յա-
նուն Տ. Պետրոս Եպիսկոպոսի կա-
թողիկոսութեան կոնդակը գրը-
ուի և հրովարտակ առնուելու
համար Բ-դէն մը պատրաստուի։
Սոյն տնօրէնութիւններն կրն-
թեոնաւոր Պերագոյն ժողովոյ
ատենագրութեանց հետեւեալ
քաղուածոյքին մէջ։

Խնդիր. — 1858 Յունիսար
34. — Վասն Աղթամարայ կա-
թողիկոսութեան առ Սարգիս Ե-
պիսկոպոսն գրուած հրաւիրա-
նաց նամակին պատասխանը եւ

[illegible]

կարեն, ու անոր տեղ այժմ Աղ-
թամարայ վանքը գտնուող և
նայն տեղի միաբան Պետրոս Ե-
պիսկոպոսը որոշուեցաւ վաճն կա-
թողիկոսութեան, բայց Աղթա-
մարցւոց առաջարկուեցաւ որ
յիշեալ Եպիսկոպոսին արժանաւոր-
ութեանը և ընդունուելու մա-
սին հաշտութեամբ բերեն ժողովոյս,
որ յետոյ պէտք եղած անորե-
նութիւնը ի գործ դրուի:

Ինդիր. — 1858 փետրվար 7-
Աղթամարայ կաթողիկոսութեան
համար ընտրուող Պետրոս Եպիս-
կոպոսին արժանաւորութեանը
վրայօր հաշտութեամբ բերեն Աղթամար-
ցիք:

Արշաւ. — Ժողովը (Գերա-
զոյն ժողովը) տեսաւ և կար-
գաց այս հարցը, որոշեց որ կա-

Թողիկոսութեան կոնդակը (կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքը կը գրէ. -- Ի--Դ--Ի--Դ--) գրուի Պետրոս Եպիսկոպոսին անուանը, և քիչ ատենուելու համար Ի--Դ--Ի--Դ-- մը պատրաստուի :

Հոգեւոր և Գերագոյն Ժողովները հետզհետէ այս որոշումներն ընելէ յետոյ Գերագոյն Ժողովն իւր 1858 մարտ 11ի նիստին մէջ կորուչէ նոյն ամսոյ 14ին ընդհանուր Ժողով գումարել ամենայն Հայոց Հայրապետի նորոգ ընտրութեան համար ընտրելեաց ցանկ պատրաստելու, և նոյն ատեն ժազած զինուորատուութեան խնդրոյն անօրէնութիւն մ' ընելու համար ուստի և որոշեալ օրն (1858 մարտ 14) կը գումարի ընդհանուր Ժողովն, և

ի վերանդր նշանակեալ խնդիրն ե-
րոն նկատողութեան առնել և ա-
նոնց նկատմամբ հարկ եղած տը-
նորէնութիւններն ընելէ ետքը՝
առաջարկութեամբ Հոգեւոր և
Գերագոյն ժողովոց Աղթամարայ
կաթողիկոսութեան խնդիրն եւս
առաջարկութեան կառնու և կո-
րոյէ որ Հոգեւոր ժողովոյն պատ-
րագրած ԴԻՆԻՇԷՆԻՆԷ Աղթա-
մարցիք և ընտրեալ կաթողիկոսն
ստորագրեն և ըստ պսամ պայմա-
նաց պատրիարքական կոնդակք և
արքունական հրովարտակք տրուի
Աղթամարայ վանուց և վիճա-
կաց երեւոյթիսաններու ստորա-
գրած պայմանագիրը
1858 Վանքու Վեց Դեպի
յի (Ժ. Կոհանաբէր Ժողով Բանկոյո
մ Է. Խնդիրն Դ. Աղթամարայ կա-

[illegible]

բիգորիոս Լուսաւորիչ մեր՝ ոչ մի-
 այն կարգեցաւ Կաթուղիկոս ա-
 մենայն Հայոց, այլ եղեւ Հայր
 համարտարած, և ծայրագոյն
 Պատրիարք արեւելեան աշխար-
 հաց Աղգաց և Աղանց, Որպիտիք
 ոմանք եղեն Աղուանք և Վիրք,
 որք յաւուրս նորա եկին ի սուրբ
 հաւատոյ Քրիստոնէութեան, և
 ի նմանէ ընկալան ձեռնադրու-
 թեամբ առանձին իւրեանց Աղգի
 և լեղուի հոգեւորական Հայր՝
 զիւրեանց Կաթուղիկոսունս: Յա-
 ջորդարար այս կարգ կանոնեալ
 սահմանեցաւ, զի Կաթուղիկո-
 սունք Աղուանից և Վրաց ի մե-
 րոց Սրբազան Կաթուղիկոսաց և
 ի ծայրագոյն Պատրիարքաց դա-
 յին առնուի զձեռնադրութիւն, և
 հաւանութեամբ ոչ միայն ընդ Երև-

Ի ԱՍՈՒԹԵԱՄԻՆ Զ-Յ- Զ-ՆԻՆ- Գ-Ն-ԷՆ-
այլ յորժամ վէճք ինչ յուզէին ի
մէջ կաթուղիկոսաց և Ազգի նո-
ցա՝ գիմէին ի գերադոյն Ատեան
Սրբազան կաթուղիկոսին մերոյ .
և լէր Դ-ԴԻ Զ-Յ- և -ԶԷԻ Ի-Դ-Դ-Զ-
ի մէջ կաթուղիկոսաց ևս այս
կարգ էր սահմանեալ զի սրբա-
զան կաթուղիկոսն Հայոց Ա-ԶԷՆ
էր , և Զ-Ի-Դ-Դ-Դ- և Զ-Ի-Դ-Դ- , և
յիւրոց Եպիսկոպոսաց տանոյր որ-
պէս զընտրութիւնն (*) նոյնպէս
և զօծութիւն . և արտաքոյ ինչ
էր , զի և երբեմն կաթուղիկո-

(*) Հայոց Հայրապետաց ընտրութիւ-
նը Ազգոսին կը լար և կը լայ : Փամա-
նակի հանգամանաց ժնունդ քաջառու-
թիւնք օրինաց կարգը չեն կրնար սնց-
նիլ ևս :

սունք Աղուանից և Վրաց ըստ
գիպաց գտանէին և հաղորդէին
հանգիսի օծութեան) :

« Կաթուղիկոսն Աղուանից յետ
Սրբազան Կաթուղիկոսին Հայոց՝
Երեւոյ էր . որպէս և Կաթուղի-
կոսն Վրաց Երեւոյ , և յետագայ
քան զԱղուանից Կաթուղիկո-
սունս (*) :

Զկնի Ժամանակաց Վիրք հա-
կառակ կացին վաղնջական Կար-

(*) — Պատմիչք մեր Ներդարիչ, Ն-
երսէն կամ — լին, Երեւոյ և Երեւոյ
քառերը շեն գործածէր , այլ Հայաս-
տանեայց Կաթուղիկոսը Պարէն-ը, Աղ-
ուանիցը՝ Արեւիկ-իւն և Վրացը Մե-
րդուիւն կանուանեն : (Տես Մովսէս
Կաղանկարտուացի, գիրք Բ. գլ. ԽԸ (48)
Ախտանէս Եպս. հաստատ Բ. գլ. ԿԳ
(63) և Ստեփաննոս Օրբէլ. հատոր Ա.
գլ. 19 (36)

գիգ, և գրգիռս յուղեցին, թէ
մեք քան զԱղուանս հզօրագոյն
Ազգ եմք. պարտ է հաժուդի-
կոսին մերոյ երկրորդ լինել յեռ-
ծայրագոյն Պատրիարքին Հայոց.
Իսկ Աղուանիցն երրորդ յետագաս
քան զմեզ:

« Աղուանք ազաղակաւ բողոք
բարձին թէ օրինօք ունիմք մեք
զառաջնութիւն քան զՎիրս. զի
նախ սուրբ Առաքեալն Թադէոս
(Հայոց բարոզելէն յետոյ) ի մեզ
բարոզեաց և կոչեաց ի հաւատս
Քրիստոնէութեան. երկրորդ Ս.
Եղիշա ի մէնջ գնացեալ ի սուրբ
Երուսաղէմ, և ի սրբոյն Տեառն-
եղբայր Առաքելոյ ձեռնադրեալ
առաքեցաւ բարոզել Աղուանից.
որով և եմք նախընծայ ի հա-
ւատս:

Եւ յաւուրս սրբոյ Կուսաւոր-
 չին նախ մեք հնազանդեցաք Ա-
 լեւտարանին ճշմարտութեան . և
 ընկալաք մեզ Կաթուղիկոս զթո-
 ւրն նորա զսուրբն Գրիգորիս Վրբ-
 դանեանն : Ապա ասէին իրաւ ու-
 նրս ունիմք նախկին լինել քան
 զՎիրս , և ոչ երբէք յանձն առ-
 նումք անուանիլ յետադաս քան
 զնոսաւորս : Եւ մայր ճշմարտաց
 ասէ Հուսկ ուրեմն Վիրք յարեցան
 յեկեղեցին Յունաց , և չկամեցան
 այլ եւս ընդունիլ զձեռնադրու-
 թիւն Կաթուղիկոսաց իւրեանց
 ի մերոյս Սրբադան Կաթուղիկո-
 սաց ըստ օրինակի նախնեաց իւր-
 եանց : այլ սկսան յիւրեանց ե-
 պիսկոպոսաց տալ օծանել զուր
 իւրեանց ի Կաթուղիկոս : Եւ յայն-
 ք իսկ Աղուանք հաստատուին

մնացին ի նախնի կանոնադրութեան խրեանց . և հոգւոյն ի գիմէին ի Սրբազան Կաթողիկոսէ մերմէ ընդունել յեւոքութիւն և ընհարարութիւն իւրեանց ի կոթողիկոսութիւն Առէ իւրեանց : »

Այո՛ , և սոքա երբեմն երբեմն հետեւին ի նախնի կանոնէդ խրեանց եպիսկոպոսաց առեալ զձեռնադրութիւն ըստ և նոքա ո՛չ զերծ մնացին ի շիթոթութեանց ժողովրդոց խրեանց մինչեւ յեւոքութիւն տեւել ի թերտն Սրբազան Կաթողիկոսին մերոյ . և իւրարարութեմբ շարժեալ տարբեր զէն և այս մինչեւ ի վախճան անցեալ դարու :

Եւ քանզի Աղքն Ազուանից օր ըստ օրէ նուազեաց ո՛չ մը-

Նազ ի նոսա ո՛չ ազգայնութիւն,
 ո՛չ լեզու նոցա և ո՛չ վերժանութիւն
 թիւն գրոց նոցա (*) այլ խառ-
 նեցան մնացորդք Ազգի նոցա
 յԱզգ մեր և յեկեղեցի և ամե-
 նայնիս յամենայնի միացան ընդ
 Ազգիս մերոյ, ուստի և չպի-
 տէր նոցա այլ ևս ուրիշ կաթու-
 դիկոս ։

Ա Ուստի յամին 1845, իտպառ
բարձաւ աշդ կաթուղիկոսութիւն,
եւ ղիճակ նորա եղեւ Արքեպիս-
կոպոսարան ընդ - եկէ-լ-ն իլի-ն-ն-

(*) — Աղուանից խղղայնութեանն ելեղուի խնդրոց նկրտամամբ կարդա Տարխանի Մշակ լրագրոց օգնական — խմբարագիր Պ. Գրիգոր Նիկողայսեանի տեղեկագիրը, որ հրատարակուած է Մտախա լրագրոց 2819 - 2820 և 2821 թվերուն մէջ ամբաստմէն իւր անդ

Բե-մ-բ Արք-ու-ն և Բե-մ-բ-մ-բ Բե-մ-բ-
 յայնմ հետէ բարձան անտի ար-
 ժան և անարժան ձեռնադրու-
 թիւնք եպիսկոպոսաց, և ի նո-
 ցանէն ձեռնադրեալ կրօնաւորաց
 և աշխարհիկ երիցանց առանց
 ընտրութեան, որք քանդի ցրուէ-
 ին առա անդ ի բազում տեղիս,
 եւս բազում անտեղի իրաց յի-
 նէին պատճառքս զայնց զմեզ
 զՎանն որոյ առաւել քան ըղ-
 քառասուն ամս եղեն՝ զի ոչ ոք
 յայնց վիճակաց ոչ յեկեղեցա-
 կանաց և ոչ յաշխարհականաց
 ոք խորտեցաւ նորոգ կանգնել
 զայն կաթուղիկոսարան, այլ ա-
 մենեքեան ևս դոհ են ընդ Արք-
 եպիսկոպոսարան իւրեանց մին-
 չեւ ցայսօր ժամանակիս զայն
 Արք մեր թողեալ զայսոսիկ

գեղուանս ե գլխիս, որոց Ազգ և
լեզու որոշ էր ի սկզբանէ, որոշ
տուաւ նոցա և կաթուղիկոս:

«Իսկ Ազգ մեր Ազգ մի, և լե-
զու մի, ուստի ի սկզբանէ մի
էր և նորայն կաթուղիկոս: Այո՛,
ի պատճառս բաժանման սակա-
ւուց ոմանց և առ Քաղկեդոն
նիկան յարեբոյ, ընդ ժամանակս
ինչ երկու եղեն կաթուղիկո-
սունք, բայց տակաւին Ազգ մեր
և եկեղեցի գմին միայն ճանաչէր
օրինաւոր կաթուղիկոս, և ար-
ժանաւոր յաջորդ սուրբ Լուսա-
ւորչին մերոյ: Բայց ի վախճան
տաաներօրդ, դարու բաժանեալ
էր թագաւորութիւն Ազգիս մե-
րոյ ի Բագրատունիս, որք ի նի-
րակ դահակաւեին, և յԱրծրու-
նիս, որք ի Վասպուրական թագ

կապեալ էին , և երկուքին թա-
ղաւորք անհաշտ միմեանց էին՝
Աշոտ և Գագիկ . ուստի Տ. Յով-
հաննէս պատմարան կաթուղի-
կոս գնաց ի Վասպուրական հաշ-
տեցուցանել զնոսա ընդ միմե-
անս . ուր և կնքեաց զկեանս իւր
յամին 925 (*) . Ի նմին ամի հա-
ւանութեամբ Աշոտայ Բագրա-
տունւոյ և Գագիկայ Արծրունւոյ ,
որ ի հաշտութիւն ամաքեալ էին՝
յաջորդեաց ի կաթուղիկոսութիւն
Տ. Ստեփաննոս երկրորդ և նըս-
տաւ յԱղթամար , և սակաւ քե-
ղեն , որ զկնի անդ նստան օրի-
նաւոր յաջորդութեամբ , և մի

(*) Տ. Տ. Յովհաննէս Զ. պատմարան
Հայրապեան Հայոց 924 թուականին
փախճանած էր իւր պաշտօնէն ամբ

միայն կաթուղիկոս Աղգիս մերոյ
ճանուցանէր որպէս զայն զոր
Եւ այս ինչ յայտնի է, զի ոչ
ամենեքին սոքա, որք են իրրեւ
հինգ կաթուղիկոսներ միշտ բը-
նակեցան յԱղթամար, և ոչ զնա
արարին սեփական կաթուղիկո-
սարան կամ Աթոռ կաթուղիկո-
սի(*), այլ ըստ պէտա իրացն, է
որ յԱնի, է որ ի Սիւնիա(**) եր-

(*) Հայրատանեաց Ս. Եկեղեցւոյ
սեփական Հայրապետարանը կամ Հայ-
րապետական Աթոռ Ս. Էջմիածնի
Մայր Եկեղեցին է. ուրիշ սբ տեղ որ
նստան մեր Հայրապետք՝ առ ժամա-
նակեայ էր իրրեւ պանդխտութիւն,
որոյ տեղի տուած են քաղաքական
կաշութիւն և փնտկ ազգին մերոյ :

(**) Սիւնեաց աշխարհը Տ. Տ. Անա-
նիա Հայրապետը գացած է, այն աղ

Թային, մինչդիւ Տ. Անանիա
 ոչ յԱզԹամար, այլ ի Շիրակ
 վախճանեալ Թաղեցաւ, որում
 յաջորդեաց յամին 965 (*) Տէր
 Վահան որդի Զուանչերի իշխա-
 նին Բաղաց, առ ձեռներիցու
 Թեամբ ընդդէմ կամաց Ազգին
 սկսաւ Թղթակցիլ ընդ այլ եկե-
 ղեցւոյ (տես ի վեր անդր), և
 կամէր մութանել յեկեղեցի մեր
 նորաձեւութիւնս, բայց և զգաց
 Թէ կայ մեայ ինքեան ի պատուոյ
 կաթողիկոսութեան անկանիլ,
 փախստեաց գնաց ի վաղարաւ,
 քոյր յառնաւ և յաւաւ

ոչ Թէ անդ նստելու ապա Սիւնեաց
 Տ. Յակոբ ամբաստմբ Եպիսկոպոսը ի
 կարգ բերելու համար չգողար յիմք

(*) Ճիշդը 966 թուականին (Տես
 Սեպեմբ. Որբէլ հապարկագիր ԾԻ(32):

կան և ապա ինեցաւ առ Ապու-
սա՛հ թագաւոր Արժրու՛նի : Ուս-
տի առ կենդանու թեամբ նորա
Ազդն ընտրեաց իւր կաթուղիկոս
զՏէր : Ստեփաննոս երրորդ : որ
հանդարտեցոյց զԱզդն և զա-
ռաջս էառ զնորաձեւութեանց :
Բայց յանդգնեցաւ Տէր Վահան ,
և ընդ բանիւ արար զՏէր Ստե-
փաննոս զընտրեալ և կաթուղի-
կոսն : Որ և նա ել գնաց ի վարս-
պուրական հանդերձ երեւելի
վարդապետօք ի հանդարտեցու-
ցանել զնա : Բայց Տէր Վահան
յաւէտ եւս կատաղեալ զըրդ-
ռեաց զԱպուսա՛հ , և ետ նմա
կաշնուլ զնա ի ճանապարհի և
դնել յարգեխանս : որոյ պատահէ
մեռանել յետ ամսոց ինչ :
Եւ քանզի յայնմ ժամանակի

խառն էր բազմութիւն Հայոց ի
 Շիրակ, և անդ նստէր թագաւոր
 ի թագրատունեաց, ապա անդ
 պարտ էր ի դործ դնել զընտ-
 րութիւն կաթողիկոսի, ուստի
 օրինաւոր յաջորդութիւն յետ
 Տեառն Ստեփաննոսի ի Տէր Խա-
 չիկ անց, և ի նմանէ ի Տ. Սար-
 գիս, և ի Տ. Պետրոս գետադարձ
 և յաջին հետզհետէ, Իսկ Ազ-
 թամար, ոչ յառաջն էր Աթա-
 կաթողիկոսացն Հայոց, և ոչ
 անդ օրինաւոր յաջորդութեան
 շարունակութիւնք, եղեն, բայց
 միայն ընակիչք Վասպուրականի
 և շրջակայ գաւառաց պատճառս
 առեալ ի ընակութենէ անդ քանի
 մի վերագրեալ կաթողիկոսաց
 և ի թաղմանէ (տես ի վեր անդր),
 պնդեցին նստուցանել անդ յԱզ-

Թաւմար դամբն (*) կաթուղիկոս ան-
 ուամբ և Եւայն ո'չ հաւանութ-
 թեամբ օրինաւոր կաթուղիկո-
 սին Եւայլ ընդդիմութեամբ նո-
 րա Եւայսուռն յարձակմամբ և
 ժողովածոյ եպիսկոպոսօք քան
 թէ կարգաւ և բարեձեւութեամբ ։
 Աւստի Աղղ համօրէն երբէք ո'չ
 ծանեաւ զնա օրինաւոր կաթու-
 ղիկոս և յաջորդ սուրբ Լուսա-
 ւորիչ Հօրն հաւատոյ Հայաստան
 եայց Եկեղեցւոյ Եւայլ իրբեւ
 հեղինակ և իրբեւ հոգեւոր միշտ
 դատեցաւ Երբեմն եւս շատ
 անկաւ ինքն և համօրէն
 ուխտ իւր և ժողովուրդ (**) ։

Դմար քան թէ Եւայսուռն Եւայլ
 (*) ՉՏէր Դաւիթ Թաւմարիկեան յամի
 Տեղան 1115 Եւայսուռն Եւայլ Եւայլ

(**) Աղղային Եկեղեցական ընդհա-

Թէպէտ դ թու թեամբ իմն և չը-
նորհմամբ շուծաւ ի լանադրա-
նացդ, ո՛չ խնդրանօք իւր, այլ
կարեկցութեամբ սուրբ ժողովոյն
որ Էջմիածին (*):

Եւ քանզի բռնաւոր իշխող ի
Մարաց ազգէ էր, ընդ ձեռօք
իւրեանց ունէին զԱղթամար, և
միշտ կամէին զի կաթուղիկոս
նաւցի անդ, մանաւանդ թէ Ե-
պիսկոպոսունք տեղւոյն հաճե-
ցուցանէին զիշխողն, ուստի շա-
տաւ զՍտեփանն Բարսեղ Բագրատ

հանուր ժողովով, որ՝ ինչպէս ըսած
էինք, գումարեցաւ ի Սեաւ Լերին
1114:

(*) Այս ժողովը գումարեցաւ ի Ա.
Էջմիածին 1441 թուին որ Հայոց Հայ-
րապետարանը պանդխտութենէ ազա-
տելով իւր բնիկ տեղը ի Ա. Էջմիածին
փոխադրեց:

բունակութիւն եղև անդ քաղ-
մաց — — — — — կաթուղիկսաց ,
բայց միշտ զուրկ էին ի բարե-
կարգութեանց , և պատիւ նոցա
ստորին : 3

« Այո , և Պատրիարքունք և
Պօլսոյ հրովարտակ արքունի ըն-
դունէին յանուն նորոյ կաթուղի-
կոսին և առաքէին նոցա , բայց
ակամայ կամօք լինէր այն : Մին-
չեւ յետոյ տեսին զի քանի մի կա-
թուղիկոսունք նոցա սղանան ի-
Մարաց . ուստի յԱմին 1843 ի
ժախճանել Տեառն Յովհաննու
(անուանեալ կաթուղիկոսին Աղ-
թամարայ) Սրբազան Պատրիարքն
և Պօլսոյ հանդերձ երեւելեօք
Աղղին զամենայն փոյթ պնդու-
թեան (ի գործ եղեալ) և չա-
նացան չտալ թողուլ նստելոյ անդ

այլ եւս կաթուղիկոս, անուամբ :
 Մինչեւ ան բանաւոր իշխողն, ա-
 ռաքեցին զմիջնորդ, և թախան-
 ձեցին, զի զձեռս իւր ամփո-
 փեացէ և մի օգնեացէ տալով
 նորա իշխող կաթուղիկոսի :
 իշխողն առ երեսն եցոյց զհա-
 ճութիւն, բայց Տէր Խաչատուր ե-
 պիսկոպոս նոցա՝ յինքն յանկուց-
 եալ էր, ծածուկ գիտութեամբ
 նորա ձեռնադրեցաւ և նստաւ :
 « Տեսին պատրիարքական ժո-
 ղովք և Պօլսոյ, զի ձեռնադրու-
 թիւնդ այդ հինգերորդն է, յԱր-
 քունի հրախարատկ առեալ զնոյն
 Տէր Խաչատուր երեսն հարեւ է նա-
 ղին Գորհնոր : Յետ ամաց ինչ ի
 պատճառս ուրախութեան կայ-
 սերական Տան մեծի Տէրութեան
 առ նստաւ, ունի մի զամեն 26

Օսմանեան , ընդ այլոց արսորե-
լոց , և այս աղանու թիւն , դրու-
եալ անդ , դնաց յԱղթամար , ուր
և վախճանեցաւ : յամին 1854 :
Եւսոյ բնակալի շտրոն բարձեալ ,
պատրիարքական ժողովք փլա-
տօրէն խորհեցան չտալ թոյլ այլ
եւս : նստելոյ անդ կաթողիկոս
անուամբ , և անհետն զիճակ
Արքեպիսկոպոս նախ զՏէր Գաբ-
րիէլ և ապա զՏէր Յակոբ Եւ-
նիք : Եւ անհետն զիճակ
այլ պաշարման մտաց , մերսց իր
բաւեցաւ յաղթել , ուստի ի թա-
մուս եկեալ միաբանք Աղթամա-
րայ ի Կ. Պօլիս , ուր և դամնէին
երկցունք և ժողովրդականք , վի-
ճակիս մերոյ , անհետն ի թա-
խան ձանօր , և յետ բաղում ա-

դերսանաց խնդրեցաք զկաթու-
ղիկոս, զի նստցի դարձեալ յԱղ-
թամար ։

« Պատրիարքական ժողովք եթէ
Հոգեւորական և եթէ Քաղաքա-
կանն, ընդ երկար խորհեցան,
դիտեմք և վկայեմք զի ակամայ
կամօք զիջան, տալ հաւանութիւն
նստելոյ յԱղթամար նոր կա-
թուղիկոս. որպէս և հրովար-
տակ արքունի հանին ի Բարձրա-
դոյն Գրանէն, և զՊատրիարքա-
կան կանգակն ետուն ։

« Բայց առաջարկեցին մեզ զհե-
տեւեալ պայմանն ընդունիլ. որով
ժողովքն Աղթամար և երկրանէ և քա-
ղաքականէ. որոնցմէ յառաջիկ հոգե-
ցօտ և պատգամս ինչ ընդանելութեան
դէպք և հանգստի պահանջս և պահ-
պանեցօտ զպայմանն ինչն յստիկն նե-
ղանիկցի ինչն ։

ՃԱՆԱԶԵԼ և ԸՆԴՈՒՆԻԼ ԹԷ ՍՐԲԱ-
 ԶԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆ ՈՐԲՈՅ ԷԶՄԻ-
 ԱԾՆԻ Է ՄԻԱԿ ՎԵՀԱԳՈՅՆ ԿԱԹՈՒ-
 ՂԻԿՈՍ և ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ
 ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱՅ , ԵՒ ՕՐԻ-
 ՆԱԽՈՐ ՅԱԶՈՐԴ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ
 ԼՈՒՍԱԽՈՐԶԻ : Ապա պարտի գիւրն
 ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆ Գ--Գ--ՆԷԼ ՆԺ-- ԵԹԷ
 Ի Բանս հաւատոյ , և Եթէ Ի Բա-
 րեձեւութիւնս ծիսից և պաշտա-
 մանց :

Գ. Կաթուղիկոսն Աղթամարայ
 մի ինքնակամ ձեռնադրեսցի ա-
 նարդարար քանի մի ժողովածոյ
 Եպիսկոպոսօք , այլ նախ ընտ-
 րեսցի Ի վիճակայնոց իւրոց , և
 Բաղմակնիք ստորագրութեամբ ե-
 կեղեցականաց և աշխարհակա-
 նաց իւրոց ծանուցի Ի Պատրի-
 արքարանս Կ. Պօլսոյ , ուր եւս
 Եթէ արժան գատին զնա՝ ԳԷ--

24. -- Սբբ-դ-ն կ-բ--նկ-ն-ն -դբ-յ էջ-
 4-2նի, և ինքն ընդդեմ-ը Գ իՐ իՈՆԱՐ-
 ՀՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ
 ԳՐԵՍՅԷ ԱՌ ՆՈՅՆ ՍՐԲԱԶԱՆ ԿԱ-
 ԹՈՒՂԻԿՈՄՆ, ԵՒ ՍՊԱՍԵՍՅԷ ՀԸ-
 ԲԱՄԱՆԻ ՆՈՐԱ:

[illegible]

Ե. Յորժամ ի վիճակէն Աղթա-
մարայ զմտնեալ որ կաթ ուղիկոսէ
բողոք բառնայցեն, եթէ իցեն

Նիւթք ամբաստանու թեան նոցա
 զանբաւակաւնու թեանէ կառավա-
 րու թեան եւ զգնացից, հարկն
 պահանջէ լսել նմա, եւ կոչեացի
 անա ի կ. Պօլիս, Գ. Զ. Զ. Զ. Զ.
 իսկ եթէ իցեն վասն բանից հա-
 հատոյ եւ հաւատալեաց, եթէ
 Պարիսիսն ի Զ. Զ. Զ. Զ. Զ.
 Զ. Զ. Զ. Զ. Զ. Զ. Զ. Զ. Զ. Զ.
 Զ. Զ. Զ. Զ. Զ. Զ. Զ. Զ. Զ. Զ.
 Զ. Զ. Զ. Զ. Զ. Զ. Զ. Զ. Զ. Զ.
 Զ. Զ. Զ. Զ. Զ. Զ. Զ. Զ. Զ. Զ.

Զ. Կաթուղիկոսն Աղթամարայ
 ունիցի իրաւունս օրհնել զարա-
 լոյս Միւսն, եւ ի վիճակ իւր
 օգուեացէ ձրի, իսկ արտաքոյ իւ-
 րոյ մասնաւոր անձանց խնդրա-
 նօք մի երբէք տացէ, Զ. Զ. Զ. Զ.

Զ. Կաթուղիկոսն Աղթամարայ
 յիւրումն վիճակի յԱստուծոյն,

և ի Սուրբ Պատարագի անուամբ
յիշեացի յիւրոց անարկաւադաց և
ի պատարագիչ Քահանայից, իսկ
յարժամ ինքն մատուցէ զպա-
տարագ՝ յիշարեմէ զԲ-Ե-Մ-Բ-Ե-Լ-Ե-
Ր-Ե-Ն-Ե-Ն-Ե-Ն Ե՛Ր-Ե-Ն-Ե-Ն, որ է Նշան
հաւորեմէ և լինելու ԸՆԴ ԻՐԱ-
ԻԱՍՈՒԹԵԱՄԲ ԶԵ՛Ր :

Ը. Կաթուղիկոսն Ազթամարայ
յատկապէս հաստատեացէ զժա-
ռանգաւորաց զպրոց, և միշտ
հոգ տարցի հաստատութեան և
պայծառութեան նորա և շարու-
նակութեան և ոչ երբէք կոչեացէ
զսք ձեռնադրել Եպիսկոպոս,
մինչև մանկունք կրթեացին, և
հասցեն յարրունս, և վկայեցին
ինիլ կատարեալ գիտութեամբ
և բարի վարուք, ապա ըսա խը-
րատու կոնդակին քաւականաւ-

ցեն, և թի արձակեացեն զնալ
աստ անդ ի վարել զպաշտօն, և
զթիւ չափուց կրօնաւորաց մերոց
և Քաջանայից բոտ անուանց և
բոտ տեղեաց վանուց կամ եկե-
ղեցեաց վաղվաղակի առաքեա-
ցուք յարձանադրութիւնս ի դի-
ւանի մեծի Պատրիարքարանին
կ. Պօլսոյ :

« Արդ զտաանեաին պայմանքս
զամենայն ինչ ըստ գլխոս և ինչ ըստ
համար հանդ ընկալտ ահնայն հա-
ճութեամբ և իստացոտ հաշիվեալու-
դե գահել գահանել գլխ հիմնել և
նորոգել յոյր պէտա իրաց տը-
տաք զայս մեր գէշ և արդիւն-
իւն իրելու երեւոյթեալսմք համո-
րէն վիճակին Ազթամարու : »

« Մեք ստորագրեալ միարանք
Ազթամարայ և պանդխտացեալ

Գահանայք և ժողովրդ ականք հա-
ժօրէն : »

Ի մեծն Կոստանդնուպօլիս

1858 ի 17 մարտի

Ղազար վարդապետ (կնիք)

Դրիգոր վարդապետ

Տէր Պօղոս Մեկաջի

Օտարաշի մահաւաի Մարտիրոս

Սարգիսեան (կնիք)

Թու մար Դրիգորեան

Սարգիս Մխիթարեան

Ղազար Եակոբեան

Նատաղջի Յովհաննէս

Աւետիս Սարգիսեան — »

Յովհաննէս Մինասեան — »

Մուրադ Կարապետեան — »

Աստատուր Հարթինեան — »

Աստատուր Խատուրեան — »

Մ. Դասարար Սարգարեան — »

Խաչատուր Յովհաննէսեան քե-
սէտար (կնիք)

Արրահամ Տէր Օհանեան »

Սարգիս Աւետիսեան (մատնանիշ)

Փութկապանցի մհտ. Յօհան (կնք)

Վարդան Կակոբեան »

Յօհան Դաւիթեան »

Մքայէլ Մարկոսեան* (կնիք)

Աղթամարայ վանուց միարա-
նութեան և թեմական վիճակաց
երեսփոխանք սոյն պայմանա-
դիրը ընդունելէն և ստորագրե-
լով ազգային պատրիարքարանին
յանձնելէն յետոյ՝ Գերադոյն ժո-

(*) Այս ստորագրութեանց շարքին
մէջ՝ հակառակ ընդհանուր ժողովոյ ու-
րոշման՝ ընտրեալ կաթողիկոս Տ. Պեա-
րոս Ապիսկոպոսին ստորագրութիւնը
չգտնուիր : Թերեւս անտիպին նամա-
կաւ ընդունած ըլլայ :

դռին իւր 1858 Մարտ 28ի նիս-
տին մէջ կորուչէ և յայտարար
գրով մը կը ծանուցանէ Ազթա-
մարայ թեմական հոգեւոր պաշ-
տօնէից և ժողովրդոց թէ՛ ձեր
թախանձանաց զիջանելով հաճե-
ցանք թէեւ որ Տ. Պետրոս Արք-
եպիսկոպոս Ազթամարայ կաթու-
ղիկոս ըլլայ, բայց նախ պէտք
է Հայաստանեայց Մայր Աթո-
ռոյն՝ Ս. Էջմիածնի ամենայն Հա-
յոց Հայրապետը ընտրուի, և ա-
պա Տ. Պետրոս Արքեպիսկոպոս
Ազթամարայ կաթուղիկոսութեան
պատիւն այսինքն ձեռնադրու-
թիւնն ու օծումն ընդունի:

Ահա Գերագոյն ժողովոյ նոյն
նիստի ատենադրութեան քաղ-
ուածը և յայտարար գրոյն պատ-
ճէնը:

Խնդիր. — 1858 մարտ 28. —
Ազխատարայ կաթողիկոսութեան
խնդիրը արշուելէն ետեւ եղած
տնօրէնութիւնը :
Գերագոյն ժողովով հետեւ-
եւեալ յայտարարութիւնը արտե-
ջաւ Ազխատարաց :

Արժանապատիւ Հոգեւորա-
կանաց եւ բարեպաշտօն ժողովրդ-
դականաց մի ճակայնաց Աղթամա-
րայ յայտարարութիւնն Ը .

[illegible]

Ի-Ե-Ր-Է-Ն -Ե-Ր-Ե Մ-Ե-Ր Ա-Ր-Ե-Ր Ե-Ր-Ե-Ր
 և ապա ընկ-յոյն շո-տի- Ի-Ր-Ե-Ր-Ե-Ր-Ե-Ր-
 Ե-Ր Ա-Ր-Ե-Ր Ե-Ր-Ե-Ր-Ե-Ր » :

« Ուստի սովին գրով խոստա-
 նամք զի յօրէ որոշելոյ անձինն որ
 կաթողիկոս լինիցի Ս. Էջմիածնի ,
 մինչ ցաւարա վաթսուն և մէկ
 աւուրց , թողցուք և Պետրոս Ե-
 պիսկոպոսի ընդունել զօժումն
 կաթողիկոսի յաթոռակալութիւն
 Աղթամարայ , և զոր առ այն
 հարկաւոր հանդամանք են , հո-
 գացուք ի ժամանակին , ուստի
 և զայս գիր տամք ձեզ ի միամը-
 տութիւն բնաւ իցդ :

Անդամք Ազգ. կրկին ժող. Հայոց

(Կնիւ Աւիշի)

28 Մարտի 1858

Պատրիարքոսան ամեն. Հայոց

Եւ Կ. Պօլիս անկաւ զգում զն ոչ

Տ. Տ. Մատթէոս Արքեպիսկոպոս կընտրուի Հայրապետ ամենայն Հայոց 1858 մայիս 17, և կընդունի Հայրապետական ձեռնադրութիւնն ու օծումը 1859 Օգոստոս 15 սուրբ Աստուածածնի վերափոխման նաւակատեաց շաբաթ օրն, իսկ Տ. Պետրոս Եպիսկոպոս (Պիւլպիւլ) հակառակ Աղգային Հոգեւոր և Գերագոյն կրկին Ժողովոց որոշման, նախ քան զձեռնադրութիւնն և զօծումն ամենայն Հայոց Հայրապետին, յետ բազում շփոթից և խռովութեանց, որուն մասնակցութիւն ունեցած է և Տ. Յովհաննէս Եպիսկոպոս Եգեսեան, կը ձեռնադրուի և կօծուի 1858 Յուլիս 24 հինգշաբթի օր, և որ օր մը ետքը յուլիս 26 շաբաթ

օր Աղթամարայ վանուց միարան-
ներէն Տ. Խաչատուր (այժմեան
կաթուղիկոն Աղթամարայ) Խի-
ղանցի Տ. Յակոբ, և գրագիր
Տ. Ղազար վարդապետներն և
պիսկոպոս կը ձեռնադրէ անանց
գիտութեան և հանութեան Ազ-
գային Հոգեւոր Ժողովոյն և Պատ-
րիարքին, ինչպէս վերջին պայ-
մանագիրը կը կանոնէ Տ. Պետ-
րոս Եպիսկոպոսի (ձեռնադրու-
թեան և օծման միջոցին տեղի ու-
նեցած անկարգութիւնները 1858
օգոստոս 2 Թուականաւ վանէն
ի Կոստանդնուպօլիս հասած նա-
մակ մը մանրամասն կը նկարագրէ,
որոյ գլխաւոր մասերը կը փութ-
թափ օրինակէ աստ :

Մանկերէ ապագայի մանկիկան Տ. Յ.

ձեռնադրէ քղապետ յոգսաւ 27

1858 օգոստ. 2 ի վան

Ս. Երբ որ ասոնց (Աղթամարց-
ւոց) վարդապետները (Ղաղար
և Կրիգոր) և Պօլսէն դարձան
ու եկան Հոս (ի վան), իրենց
կաթողիկոսութեան ֆէրման ու
կանդակը բերին (ի վան) քաղաք,
և կարգալ տուին ի ներկայու-
թեան աղգիս և երկուց ժողովոց
և տախպեցին աղգին և Պօղոս . . .
Հայր սուրբին(*) (Լիմ անապատի

(*) Բնիկ վանեցի Տ. Պօղոս վարդա-
պետ Մեյիքեան սոյն միջոցին վանայ
փոխ - Առաջնորդ եղած է . վասն զի
վանայ Առաջնորդ Տ. Գարրիէլ Եպիս-
կոպոս 1838 Փետրվար 6ին վախճանած
է : որոյ օծման արարողութիւնը երկ-
րորդ օրը - փետրվար 7ին - կատարած
է Տ. Յովհաննէս Եպիսկոպոս Եղեսեան
որ 1837 տարւոյ երկրորդ վեց ամսէն

այժմեան Վանահայր) հրաման (*)
տալ Մարգար Եպիսկոպոսին որ
գայօժէ զՊիւլպիւլն՝ կաթողիկոս,
բայց ժողովը պատասխան տուաւ
թէ « այս կոնդակաւ Պատրիարքն
բացարձակ հրաման չէ տուած
օծելու զՊիւլպիւլն, ապա թէ
ուխեամբ, և մեք չեմք կրնար
Մարգար Եպիսկոպոսին հրաման
տալ երթալ օծելու մինչեւ Պօլ-
սէն բացարձակ հրաման չգայ »
այս պատասխանին վրայ վարդա-
պետները եւան գնացին (յԱղթա-

սկսեալ անցայտ պատճառաւ Վան գրա-
նուած է :

(*) Աերեւի թէ նոյն ժամանակի
աղղային կեդրոնական վարչութիւնը Տ.
Պետրոս Եպիսկոպոսի օժման վերջնա-
կան հրամանը տալն Վանայ Առաջնոր-
դարանին յանձնարարած է :

մար) բայց խոժոռեալ : Այս տե-
 սածին պէս Եղեսեան (Տ. Յով-
 հաննէս Եպիսկոպոս) Ելաւ դը-
 նաց յԱղթամար, ուր և կը քաջա-
 լերէ զմիաբանութիւնն որ առանց
 կրկին հարցանելոյ Պօլոսոյ ատե-
 նին (ժողովոց) օժէն իւրեանց
 կաթողիկոսը, բայց Պիւլպիւլն
 կընդդիմանայ միաբանութեան
 ըսելով թէ՝ « մինչեւ վանէն հը-
 րաման չգոյ ինձի ես չպիտի
 օժուիմ : այն ատեն միաբանու-
 թիւնն հանդերձ հոն դանձուող
 աամիկ ժողովրդովք կը բռնանան
 Պիւլպիւլին վրայ ու բռնի : . . .
 կը մտցնեն ներս (յԱղթամար) . . .
 երբ կը տեսնայ Եղեսեան որ օժ-
 ուելու զիջում չընէր Պիւլպիւլ կը
 յորդորէ միաբանութիւնը որ ի-
 վի Կ-Բ-Մ-Կ- . միաբանութիւնն ալ

կատիպէ զՊիւլպիւլն որ եթէ ինքը
չլլար կաթողիկոս՝ իրեն տեղե-
դեւեանը օծէ, նա ալ կը պա-
տանխանէ թէ՛ կ'օծեմ բայց երբ
որ Պատրիարքէն հրաման քերել
տայ, և և և և վերջապէս Ոգնեցիք
օրով կասառնան Պիւլպիւլին ու
կրտեն եթէ գուշեալին իր կա-
թողիկոս՝ Եդեսեանն օծէ, կամ
թէ գունեղի՝ Եդեսեանը քեզի
օծէ» Պիւլպիւլ կամայ տկամայ
խօսք կուտայ՝ ցեղեւեանն օծե-
լու նշա բանիս վրայ Հայոց ձո-
րեցիք, Զուքատանցիք և և և բողոք
կը բառնան ամբօխօք թէ՛ Այս
մարդ (Եդեսեան) և և և եւ և
ի նշապէս մեզի կաթողիկոս կրնայ
լլալ և ուստի և Պիւլպիւլը կը
յորդորեն որ Եդեսեանէն օծուի
երբ Պիւլպիւլ յատմայից բռնա-

դատեալ խօսք կուտայ կաթո-
ղիկոսական օծումն ընդունելու,
յայնժամ Եղեսեան կը ժխտէ իր
խօսքը և կըսէ « Ես հիւր եկած
եմ հոս՝ չեմ կրնար օծէր. » իսկ
երբ կը բռնանան, կըսէ թէ՛ « Մէկ
Եպիսկոպոս չկրնար կաթողիկոս
օծէր, հրաման չկայ » այն ատեն
Պիւլպիւն . . . կսկսի նախատել
Եղեսեան և քսել թէ՛ « Երբոր
դու օծուէիր մէկ Եպիսկոպոսով
հրաման կար՝ ինծի չկայ, ուստի
ասոր (Եղեսեանը) կառնուն ձեռք
որ մինչեւ ցմահ զարնեն, բայց
մահտեաի Յոհան և մահտեաի Ա-
տամ հաղիւ հաղ ամբոխին ձեռ-
քէն կը թափեն ու կը փախցնեն
Եղեսեան որ քանի մը
օրէն յետոյ շուեց զէպի Պո-
լիս Հինգ շաբթի օր մը

որ յուլիս 24 էր, Պիւլպիւլը մէկ
Եպիսկոպոսով օծուեցաւ կաթո-
ղիկոս, և նոյն շաբաթ օրն յու-
լիս 26 Հիզանի Յակօր վարդա-
պետ, կարճահասակ Խաչատուր
վարդապետ ու գրագիր Ղազար
վարդապետ Եպիսկոպոս ըրաւ :

Տ. Պետրոս Եպիսկոպոս, ահա
այսպէս ամենայն անկարգու-
թեամբ կընդունի կաթողիկոսա-
կան օծումը, և իւր այսօրինակ
անկարգութեամբ սկսած պաշ-
տօնը նմանօրինակ եղանակաւ կը
վարէ մինչ ց' 1864 սեպտեմբ. 25
թուականը : Սոյս այս թուակա-
նին — 1864 սեպտեմբեր 25 —
Աղթամարայ միաբանութիւնն և
թեմականք առանց ազդային
Վարչութեան գիտութեան Տ.

Պետրոս Պիւլպիւլի փոխան զՏ .
Խաչատուր Եպիսկոպոս Աղթա-
մարայ Կաթողիկոս կը ձեռնա-
դրեն ու կօծեն , որմէ երեք օր
ետքը — 1864 սեպտեմբ . 28 —
Տ. Պետրոս Պիւլպիւլ կապաններ-
ուի , որով և վերջ կառնու նորա
ցաւալի կեանքը :

Սոյն գլխոյն շարունակութիւնն
և աւարտումը , և մեր գիտողու-
թիւնը ինչպէս կը պահանջէ մեր
գրուածքին ընթացքը , իրենց
կարգին թողլով՝ կանցնինք Սը-
սոյ խնդրոյն :

Գ .

Ս Ի Ս

— օ —

Հայրապետանիստ գղեակը՝ Հր-
առակլայն երբ Եղիպտոսի Աշրաֆ
Սուլթանը գրաւեց 1282 թուա-
կանին , և Տ. Տ. Ստեփաննոս Դ .
գերի գնաց Եղիպտոս , և անդ
ի գերութեան վախճանեցաւ 1293
(տես ի վեր անդր երես 240-247)
առաջին անգամ ի Սիւ նստաւ Տ.
Տ. Գրիգոր Է . Անաւարդեցի Հայ-

րապետը — 1294-1307 — , որմէ
սկսեալ հաւատոյ դաւանութեան
նոր քաղաքականութեան , ձեռնարկ
փոփոխութեան (տես Ստեփան-
նոս Օրբէլ , հատոր Բ . գլ . ԿԶ
(68) եւ ԿԹ (69) եւ — Զեյն-
(միաբանողաց ընդ եկեղեցւոյն
Հռովմայ) յարուցած շփոթու-
թեանց պատճառաւ թէ՛ ազգին
քաղաքական իշխանութիւնը վը-
տանդեցաւ , եւ թէ՛ հայաստան-
եայց սուրբ եկեղեցւոյ խաղա-
ղութիւնը խռովութեան ալեաց
մատնուեցաւ :

Սակայն այսու ամենայնիւ
ոչ Անաւարդեցին , ոչ իւր հա-
մամիտ յաջորդներն եւ սոցա
համախորհուրդ Ռուբինեանց թա-
ղաւորք եւ ոչ ժողովք որ 'ի

Սիւս — 1307 — և յԱտանա 1316-
 չկրցան յաջողիլ երբէք Հայաս-
 տանեայց ամենասուրբ Եկեղեց-
 ւոյն առաքելական ուղղափառ
 հաւատքն և ծիսական և այլ ա-
 ւանդութիւնները փոփոխել, զի
 արեւելեան ողջամիտ Հայ Եպիս-
 կոպոսաց և վարդապետաց և ի-
 րենց Ս. Եկեղեցւոյն հաւատարիմ
 հայ ժողովրդեան արիական ջա-
 նից և բաղձաքիրտն վաստակոց
 առջեւ խորտակեցան, փշրեցան
 և անհետացան այն ամեն խոր-
 հուրդք և միջոցք, որք Հայաս-
 տանեայց առաքելական և իւր հա-
 ւատոյ վարդապետութեամբն և
 ծիսական ու այլ աւանդութիւն-
 ներովն ուղղափառ ամենասուրբ
 Եկեղեցին մեր Էւտիմացնելու
 կամ Հռոմացնելու համար նշատ-

բանաւորած և դորժագրութեան
խիղ դներու յանդուգն ձեռնար-
կութեան սկսուած էր :

Թէպէտև իրենց այս ազգա-
դորժան ձեռնարկին մէջ չկրցին
յաջողութիւն գտնել, բայց թէ
այս և թէ վերահաս ազգային ան-
խշտանութեան պատճառաւ Սոս
մէջ ամենայն Հայոց Հայրապե-
տական աթոռն այն աստիճան
մերկացու բարեկարգութենէ և
փառթարացաւ որ մի զկնի միոյ
անց անցնէ ըստ-թէ-է Հայրա-
պետաց յաջորդութիւնք, հա-
զէ-հաւե-է և չնայ-հա-թի-թի-
լ-թեւն մի-է և միւս- աներկիւղ և
անպատկառ սկսան դորժուիլ :
Հայրապետական աթոռայ այս կա-
ցութեան յիշատակութիւնն ան-
դամ սարսուռ կ'ազդէ մարդուն ,

մանաւանդ Հայ մարդուն թող
 թէ նկարագրին ինչ զնաւակաց
 Անաւոր զեյրոյն յաջորդներէն
 երբ Տ. Տ. կոստանդ. Ե. Հայրաւ
 պետը — 1430 — 1439 — վախճ
 ճանեցաւ Սսեցիք ոմանք անկարգ
 դու թեան չափը լցուցանելով 1440
 թուականին երէց մը — Տ. Յովհ
 սէփ — Հայոց Հայրապետ կա
 ջուցանել ժպրհեցան, որոց ընդ
 դէմ Աղգին իրաւանց և Հայապ
 տանեայց Ս. Եկեղեցւոյ կարգաց
 և կանոնաց հանաքակ տյալա
 բարքը հաստատարակց ազգը Էր
 Ժելէ Էրդու Էր ընդ Էնէլ Էր Էրդու
 Էր Էր Էր Էր Էր Էր Էր Էր Էր Էր
 Էր Էր Էր Էր Էր Էր Էր Էր Էր Էր
 Յովսէփ հաղի ուրեմն մէկ քանի
 ամիս պաշտօն վարեց, և այն զին
 քնն ընտրող խիստ սակաւ թիւ
 անձանց համար Սմա կը յաջորդէ

դրեթէ նոյնօրինակ ապօրինի ընտ-
րութեամբ Տ. Գրիգոր Թ. Մու-
սարէկեանց, նոյն 1440 թուակա-
նին և որ առանց օրինաւոր ընտ-
րութեան մէկէն հինգ Եպիսկո-
պոս կը ձեռնադրէ, անշուշտ իւր
ապօրինաւորութեանց Եպիսկո-
պոս պաշտպաններ պատրաստե-
լու համար:

Հայրապետական աթոռոյն ան-
բարեկարգութեանց վրայ երբ
Մուսարէկեանցի այս ապօրինի
արարքն եւս կաւելնայ, կիլիկիոյ
սահմանաց մէջ դանուած Եպիս-
կոպոսք այլ եւս չհանդուրժելով՝
անմիջապէս յատուկ գրով մը կը
գիմեն առ Եպիսկոպոսունս և
վարդապետս Հայոց արեւելից և
ընդ փոյթ դարման կը խնդրեն
Հայրապետական աթոռոյն այս

անկարգ կացութեան և ցաւալի
վիճակին, որոյ հետեւանքը Հայ
ազգին և Եկեղեցւոյն համար ար-
դէն եղածէն աւելի աղետարեր
ըլլալ կսպառնար:

Արեւելեան Եպիսկոպոսունք և
վարդապետք և ազգն ամբողջ թէ-
պէտ և գիտակ ի Սիւս պանդուխտ
Հայրապետական աթոռոյն ան-
կարգ և անկանոն ընթացից, և
անդ ընդդէմ Սահմանադրու-
թեան Հայաստանեայց Եկեղեց-
ւոյ և իրաւանց ազգին դործուած
ղեղձմանց, բայց ճանապարհի
հեռաւորութեան և ժամանակին
քաղաքական վրդովմանց և ան-
սպասովութեան պատճառաւ բո-
ղոքելէ դատ չկրնալով ուրիշ դար-
ման տանիլ, խորդացած էր ար-
դէն իրենց համար Սիւսն, և հայ-

րապետական ակտուն իրենցմէ
 և իրենք ի նմանէ ուժացած էին
 Սահայն երբ արեւմտեան եպիս-
 կոպոսաց ի վեր անդր յիշատակ-
 ուած գիրն հասաւ, յորում ան-
 շուշտ մանրամասն նկարագրուած
 էր Հայրապետական ակտոյ ցա-
 ւարի վիճակը, և ծիսական փո-
 փոխութեանց համար գերա եւս
 ի գործ գրուած աշխատանքը,
 փութացին հայրապետական ա-
 թոռը բարեկարգելու ձեռնար-
 կել, եւ տեսնելով որ անկարելի
 է բարեկարգել Հայրապետական
 ակտը քանի որ կը մնայ ի Սիւս,
 որ Ռուբինեանց հարստութեան
 բարձմամբը կապարեալ անիշխա-
 նութեան մատնուած էր, և տես-
 նելով մանաւանդ որ հայրապե-
 տական ակտոյն պանդխտու-

Թեամբ ատու անդ Թափառե-
լուն ներքին և արտաքին քաղա-
քական պատճառներն կորուսած
են իրենց կարեւորութիւնը և ան-
հետացած, հետեւապէս նոյն հե-
տայն Աղգային Եկեղեցական ընդ-
հանուր Ժողով գումարեցին իւր-
ապարչապատ Ս. Էջմիածնի Մայր
տաճարին մէջ Վեհ թուականին,
յորում ներկայ գտան Աղուանից
կաթողիկոսն, բաղում Եպիսկո-
պոսք, վանահարք, վարդապետք,
երկոցունք և աշխարհական իշ-
խանք և տանուտնարք իբրեւ ժն
հարիւր անձինք։ Սուքա ժողովոյն
ներկայ չգտնուող Եպիսկոպոսաց,
վարդապետաց և այլոց կարծիքն
ալ հաւանութեան թղթով առ-
նելով համախորհուրդ որոշեցին

Հայրապետական ակթուն իւր բը-
նիկ տեղն ի Ս. Էջմիածին փոխա-
դրել . ուստի և Տ. Գրիգոր Մու-
սարէկեանցի ընտրութիւնը իմաս-
տուն հեռատեսութեամբ ընդու-
նելով հրաւիրեցին զինքը որ դայ
բաղմի Հայաստանեայց Հայրա-
պետութեան Տիրասահման յա-
տուկ ակթուն ի սուրբ Էջմիածին
և հովուէ զեկեղեցին Հայոց և
կառավարէ զազգը հոգեւորա-
պէս : Սակայն Տ. Գրիգոր Մու-
սարէկեանց չընդունեց , մերժեց
ժողովին հրաւէրը , և կամակոր
յահողութեամբ մնաց ի Սիւս , երբ տե-
սաւ ժողովը Մուսարէկեանցի յա-
մառութիւնը՝ համահաճ խորհրդ-
ով ներկայ ժողովականաց և բա-
ղականաց ընտրեց և նշանադրու-
թեամբ ու օծմամբ նուիրագոր-

ծելով կացոյց հայրապետ ամենայն հայոց Տ. Տ. Կիրակոս Վերապեցին — ՎԿԿ — և նստուցին ի Մայր աթոռն Արարատեան ի սուրբ Էջմիածին : Սոյն նորապըսակ հայրապետը իւր նախընծայ կոնդակաւն ամբողջ ազգին , որ յարեւելս և յարեւմուտս , ծանուցանելով Հայրապետական աթոռոյ փոխադրութիւնը և իւր ընտրութիւնը՝ նուիրեց օղջոյն Տիրանուէր , և սփռեց օրհնութիւն Աստուածային , և կարգաց արձակումն ամենայն կապելոյ :

Այսպէս ահա Հայրապետական աթոռը 989 տարիներ իւր ընկալալայրէն տարակայ մնալէն յետոյ՝ Ազգային եկեղեցական ընդհանուր ժողովոյ որոշմամբ ՎԿԿ

Թուականին վերապին վախադրե-
ցաւ ի Տիրասահման աթոռա-
տեղին իւր ի սուրբ Էջմիածին :

Իսկ Տ. Գրիգոր Մուսարէկեանց
հօգնութեամբ յըսեմ առաջ-
բերութեամբ մնաց ի Սիւս, որմէ Սկզ-
սնի Ստոյ պիտակ կաթողիկո-
սութիւնը Վեկ թուականին (*),
որ մինչեւ ցարդ կը շարունակէ,
եւ արդ՝ սոյն յամառութեան
մնունդ կաթողիկոսութեան նը-
կատմամբ պիտի սկսինք գրել :

Տ. Գրիգոր Մուսարէկեանցի
յաջորդաց նկատմամբ մինչեւ 1633
պատմութիւնը մեզ համար կը
լսէ, բաց ի իրենց պէս՝ իրենց մէկ
քանի հակաթոռներու պատմու-

(*) Աղթամարայ կաթողիկոսութե-
նէն որ սկսած է 1115 թուականին,
528 տարի ետքը :

Թեոֆիլ, զորս ի դիր առնուլ ա-
 լելորդ կը համարեմ, նա մեզին
 1633 թուականին, Սոյ կա-
 թողիկոս կամ Վանահայր զի-
 ճակաւոր կը կարգուի Տ, Սիմոն
 Բ, որ ընդդէմ իրաւօնց ամե-
 նայն Հայոց Հայրապետին եղիւ,
 կոպտական ձեռնարկու թեան
 մասին մինչեւ այն աստիճան կը
 զեղծանի որ Տ, Տ, Փիղիակոս
 հայական Հայրապետն ամենայն
 Հայոց — 1634 — 1656 — յան-
 դիմանական թղթով մը ի կարդ-
 ւ յուղղութիւն կհրաւիրէ զինքը,
 բայց նա փոխանակ զգոտոտանով
 լու և իւր չափն ու սահմանը նա-
 նաչելով կարի յանդուգն չեմ
 կամիր ըսել լրբենի լեզուս դըր-
 սած շղատասխան մը կուղղէ առ-
 նայն մեծագործ Հայրապետն Հա-

յատարանեայց, որոյ հրատարակու-
թիւնն ամեն բարեպաշտից և ազ-
դասիրաց արդար զայրոյթը կը
շարժէ։ Ի վերայ այսր ամենայնի
Տ. Սիման Բ. թէպէտ և Կիլիկիոյ
սահմաններէն այլ եւս դուրս
չելլեր, սակայն մի եւնոյն ան-
կարգ և անկանոն ընթացքով կը
շարունակէիւր պաշտօնը մինչեւ
1648 թուականը։ Իրեն կը յա-
ջորդէ Տէր Ներսէս — 1648 —
1654 —։

Տ. Տ. Փիլիպպոս Հայրապետն
ամենայն Հայոց իւր ուշադրու-
թիւնը ինչպէս բոլոր Հայաստանի
և այլ հայաբնակ քաղաքաց և
դաւառաց, նոյնպէս և ի Կիլիկիա
կը դարձնէ և կը փութայ ամեն
ջանք ի դործ դնել, որպէս զի յա-
մենայն տեղիս ուր որ Հայ կայ

և Եկեղեցի Հայոց խաղաղութեան,
 բարեկարգութեան և բարեզարդ-
 պայծառութեան մէջ ըլլայ, և
 ամեն ուրեք փայլի Հայաստան-
 եայց Ս. Եկեղեցին. ուստի 1651
 թուականէն սկսեալ ամբողջ տա-
 րի մը ի վերին Հայաստան իւր
 հովուապետական այցելութիւնը
 կատարելէ ետքը յաջորդ տարին
 — 1652 — կը հասնի ի սուրբ Ե-
 րուսաղէմ (Տես Առաքել պատ-
 միչ գլ. ԾԵ. (55) երես 616) ըստ
 ամենայն հաւանականութեան՝ Սը-
 սոյ բարեկարգութեան խնդրոյն
 համար, ինչպէս Տ. Սիմոն Բ. ի
 ընթացքը իմաստասիրել կուտայ
 մեզ, ուր կը գտնուի և Տ. Ներս-
 սէս կաթողիկոսն Սոսոյ : Ըմբռնու-
 չալով Ամենայն Հայոց Հայրապետը
 այս բարեպատեհ առիթը չկոր-

սընցունելով ժողով մը կը դու-
մարէ, որ բարեկարգական տասն
երեք կանոններ կը սահմանէ,
ինչպէս կը պատմէ Առաքել պատ-
միչ : Թողունք ուրեմն իրեն որ
խօսի :

«Արբաղան Հօրս մերոյ Տեառնս
Փիլիպպոսի կամեցեալ գնալ յե-
րուսաղէմ, որ և ելեալ գնաց
բաղմաւ ամբօխս, վարդապե-
տօք, եպիսկոպոսօք, և քահա-
նայիւք և սպասաւորօք, որք էին
իւր միաբանք :

.....

«Եւ Տէր Փիլիպպոս կաթողի-
կոս եկաց յերուսաղէմ ամիսս չորս,
և Փշշ քաղաքին և Պատրիարքն
Հռոմոց, և վանաց պեան Յը-
ռանկաց, բաղմաւ սիրով և մե-
ծաշքօք փառօք ընդունէին և

արատուէին զնա որքան էկաց նա
 անդէն : Եւ զյատակս Եկեղեց-
 ւոյ արքայն Յակոբայ՝ զեղեցկե-
 յօրինուածով և նկարակերտիւ
 յարմարութեամբ՝ երանգ երանգ
 զխօք սալայարկ արար՝ զի թէ-
 պէտ յառաջն զոյր սալ յարկ՝ այլ
 ոչ էր հաւասար և դիւր : այլ
 բարձր և ցած, անյարմար և կո-
 պիտ, և զաւագ խորանի բեմն
 բարձրացոյց, զի յառաջն կարի
 ցած էր : Եւ զանոս զնա մի
 զի ամին ամի յորում գնացեալ
 էր յերուսաղէմ՝ Տէր Փիլիպպոս
 կաթօղիկոսն, եկեալ էր անդ
 յերուսաղէմ և կաթօղիկոսն Սոսյ
 Տէր Ներսէս, յորում ժամանակի
 էր առաջնորդ երուսաղէմի Աստ-
 ուածատուր վարդապետն : Իսկ
 հոգիքնկալ հայրապետն Տէր Փի-

լիազարտ կաթողիկոսն , որ նման
առաքելոյն Պօղոսի հանապաղ ցա-
ւէր և հոգայր վասն հիւանդու-
թեանց և անկարգութեանց ե-
կեղեցեաց : Սա ամենիւր ժա-
ռանդաւորօք իւրոյ վիճակին միա-
կամ եղեալ չ-հ-ց- Բ-ւ-ւ- Է Դ-ւ-
չ-ն-ի-ի- Է-ի-ւ- , վասն որոյ հանա-
պաղօր դասիւ և քարոզիւ , և
առանին խօսելով յորդորէր զա-
մենեւեան գալ ի միարանութիւն
և ի սէր և բառնալ զանկարգու-
թիւն և զատելութիւն : Յորոյ
Քրիստոսածաւալ քարոզութիւնն
և հոգեբուղիս վարդապետու-
թիւնն քաղցրացեալ հանուր ժո-
ղովն գումարեալ՝ եկեղեցականք
և աշխարհականք , յորս էին գլխ-
խառնօք կաթողիկոսն Ստոյ Տէր
Ներսէս , և առաջնորդն Երու-

սաղէմի Աստուածատուք վարդապետ
պետն, Հ-Բ-Ն-Ն-Բ-Բ ԽՈՆԱՐՀԵՅԱՆ,
Ի ՀՐԱՄԱՆԱ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ՓԻԼԻՊ-
ՊՈՍԻ և հաստատեցին զկանօնա-
կան րանս երեքտասան զլուխ,
սորս համառօտիւ նշանակեցից
աստէն » :

«Առաջինն է սէր և միաբանութիւն և բոլոր աթոռաց կաթողիկոսացն Էջմիածնի և Սսոյ և իւրաքանչիւր կաթողիկոս գիւրոյ վիճակի նուիրեալն՝ ձեռնադրեացէ, և մի զայլոյ և թէ գէտ լինիցի զի ձեռնադրեացէ յայլմէ վիճակէ զոր՝ յիւրում վիճակին տեղաւորեացէ զնա ։ Եւ ձեռնադրեալն՝ և թէ յայնմ կաթողիկոսի վիճակէ ԺԷԷԳԷ յԵԼ ԿԷԴԷԿԷԷ ԷԷԶԷ, ԱՆԸՆԴՈՒՆԵԼԻ ԼԻՑԻ ։»

Երկրորդ՝ զի ինքն նուիրեալն

եւս մի՝ համարձակեացի՝ առ այլ
կաթողիկոս՝ գնալ թողլով զիւն,
այլ առ իւր կաթողիկոսն՝
« Երբորդ՝ զի թարց խնդրանայ
ժողովրդեան և վկայականի թըղ-
թոյ մի՝ ձեռնադրեացի ոք յեպիս-
կոպոսութիւն » :

« Չարորդ՝ ամենեւին զինչ և
իցէ պատճառաւ՝ ոք Եպիսկոպոս
դայլոյ վիճակ մի՝ յափշտակեացէ՝
« Հինգերորդ միոյ վիճակի մի՝
իցին Երկու Եպիսկոպոսք և եր-
կու առաջնորդք, բայց թէ կա-
րի մեծ ինչ պատճառ ի մէջ դա-
ցէ » :

« Վեցերորդ՝ մի՝ համարձա-
կեացի Եպիսկոպոս յայլմէ վիճակէ
զոր ձեռնադրել՝ ապա թէ հա-
մարձակեացի՝ լուծցի ինքն և իւր
ձեռնադրեալն » :

Բաղիւմի Սոյ, և Աստուածատրոյ
վարդապետին, և ամենից վար-
դապետաց և եպիսկոպոսաց և
իշխանաց, Յեռ-բէշէն և Կեօնէն,
և Կամակարիւ յօժարութեամբ
առին զօրինակն, և տարան յաշ-
խարհն իւրեանց, որ և ի բա-
ղում տեղիս կայ լիակատար օրի-
նակն այն, և տակաւին կան նո-
վին ուխտիւն և սիրովն շնորհօքն
Քրիստոսի: Եւ զայլա բաղում ար-
դիւնս և զգործս ուղղութեան
սահմանեաց անդէն յերուսաղէմ)
(Առաքել պատմիչ, գլ. իւ (25.
երես 323—328):

Տ. Տ. Փիլիպպոս պատուական
Հայրապետն Հայաստանեայց՝ ժա-
մանակին դժբաղղութեանց առ-
ջեւ, հազիւ ուրեմն կարող եղաւ
և յաջողեցաւ Սոյ վանահայր վի-

ճակատորաց անկարգ և անկանոն
պաշտօնավարութիւնը և տարա-
պայման անբարեկարգ կացու-
թիւնը այսչափ մը կանոնաւորու-
թեան վերածել՝ յերուսաղէմ սահ-
մանեալ սոյն կանոնաց ենթար-
կելով զիրենք : Բայց թէ Տ. Ներ-
սէսի յաջորդներն սոյն կանոնաց
համաձայն ընթացան՝ թէ անմի-
ջապէս նախորդ ապօրինի ընթա-
ցից հետեւեցան, անժանօթ է մեզ
մինչեւ 1705 թուականը :

1704 թուականին արսորէ ա-
ղատելով երկրորդ անգամ Պատ-
րիարք եղած է Կոստանդնուպօլ-
սոյ Տ. Աւետիք Արքեպիսկոպոս .
այս միջոցին Ս. Էփրէմ Քէ-
Տ. Մ. Գաղղիոյ դեպպան Ֆէ-
րիօլի թելադրութեամբ կը ղին-
ուորի ընդդէմ Տ. Աւետիք Պատ-

րիաբբ Արքեպիսկոպոսին , և ա-
 նոր երկրորդ անգամ անկմանը
 և իսպառ բարձմանը աշխատելով
 հանդերձ իւր-նորոգելի Բ-ւոյ Տ-ճիւղ-նի
 Հայոց Կ-Տ-դիւն- շուր- շն-ւ : Երբ կի-
 մանայ Տ. Աւետիք Պատրիարք Տ.
 Մատթէոսի դայս մտադրութիւնն
 և հետամտութիւնը՝ քիչ-ն-ի-ն հը-
 ր-է-ր-է-նի-ն իւր Բեւե շնի է Ա. Եղիշ-նի
 Կ-Տ-դիւն- , որմէ փախուսա տալով
 կաղաւթի Տ. Մատթէոս , ինչպէս
 Տ. Աւետիք Պատրիարքի երկրորդ
 անգամ անդառնալի աքսորէն յե-
 տայ պատրիարքական Տեղապահ
 Տէր Միքայէլ խարբերդցի քա-
 հանայն առ նորընտիր Հայրա-
 պետն ամենայն Հայոց Տ. Տ. Ա-
 դեկսանդր Ա. — 1706 — 1715 —
 ճեղուիթաց և ճիղուիթամօլ Հա-
 յոց նկատմամբ ուղղած Հայոց

ՌժԾԵ (փրկչական 1706) գեղ-
տեմքեր 20 թուական ընդարձակ
տեղեկագրոյն մէջ կը գրէ , և որ
ասա :

Եւ Մաթէոս կաթուղիկոսն
Սաա որ փախուսաւ էր ձեռաց Ա-
ւետիք վարդապետին յաղագս
դէմի և վիճակի սուրբ Էջմիածնի
կամէր հասանել և գրել ի վերայ
Տանն Սաա . փանորոյ Աւետիք
վարդապետն ծանուցեալ խոր-
հարդս զայս և յոյժ սրբամտեալ
և առեալ չեք'ա թագաւորական
դիւքսորեացէ զՄաթէոս կա-
թուղիկոսն բռնութեամբ ի սուրբ
Էջմիածին առ նահապետ կա-
թուղիկոսն՝ որպէս և կամ իցէ .
նա արասցէ դատաստան ի Սեան .
զայս լուիալ Մաթէոսի եղել փա-

խոշոր մինչ փերանալն Աւետիք
Վարդապետին՝ և ասլա յարուց-
եալ՝ և զնա եղին առաջնորդ յե-
րուսաղէմայ ։

Տ. Մաթթէոս յեւ երկրորդ աք-
սորանաց Տ. Աւետիք Պատրիարքի
— 4706, ապրիլ 20 — կը համար-
ձակի Կոստանդնուպօլսոյ մէջ ե-
պիսկոպոսական ձեռնադրութիւն
ընել, որոյ դէմ բողոք կ'ամբառ-
նայ ժողովուրդը, ինչպէս կըն-
թեռնունք նոյն Պատրիարքական
Տեղապահ Տ. Միքայէլ քահանայի
նոյն տեղեկագրոյն մէջ ։ Եւ նոր
Պատրիարքն յերուսաղէմայ Մա-
թթէոս (*) Կաթողիկոսն Սաա՝ ըս-
կաւ քարոզ կարդալ՝ զի ձեռնա-

(*) Այս միջոցին Տ. Մաթթէոս յա-
ջողած է եւ Երուսաղէմի Պատրիարք
ըլլալ ։

դրեացէ զՄարտիրոս վարդապետն
 Եղիսիոպոս և Պատրիարք Կոս-
 տանդնուպօլսոյ և այլք վարդա-
 պետք եղէն ընդ նմա եպիսկո-
 պոսք ի մէջ սուրբ Ասատուծածնի
 Եկեղեցւոյ : Եւ ժողովրդեան իրեն-
 քով ի վերայ ի իւրեկանք եթէ ջե-
 օրէն ՍՍԱ ԿԱԹՈՒՂՈՒԿՈՍՆ ՁԵՌ-
 ՆԱԴԻՈՒԹԻԻՆ ԱՌՆԵԼ Ի ՎԻՃԱԿՑ
 ՍՈՒՐԲ ԵՋՄԻԱՅՆԻ :

Սոյն տեղեկագրոյն վերջը տըր-
 ուած ցանկին մէջ եւս կընթեալ
 նաեւ մա հետեւեալը :
 Նախ Մաթէոս Կաթողիկոսն
 Սաա , սա բարձուծ ժամանակ յո-
 լով դոյն գործեաց լիւր՝ ժողով
 իւրեկանք իւրեկանք : Շահաբան
 Կաթիլ ի Սաա Կաթիլ և ապա Աւետի-
 լարդեան ընդդէմ իւրեկանք յաշնեաց
 որպէս և գրեալ ի վերայ : (Սոյն
 տեղեկագրոյն ամբողջ տես Կաթիլ

Հայոց աշխարհի ամսօրեայ հան-
դիսին Գ. տարւոյ Թ. թուոյն մէջ,
որ հրատարակուած է ի Տիփօիս),

Այսպէս ամենայն Հայոց Տ. Տ.
Փիլիպպոս Հայրապետի օրով յե-
րուսաղէմ օաճմանեալ կանոնաց
անսաստելով Տ. Մատթէոս վանա-
հայր վիճակաւորն Սսոյ՝ դարձեալ
կսկսին ինքն և իւր յաջորդքն օ-
րինաւորութենէ իտպառ հետա-
նալ մանաւանդ երբ 1731 թուա-
կանին -Չ-Ն կամ -Չ-Դ-Ն ըսուած
ցեղը կը տիրապետէ Սսոյ վանուց:
Սսոյ վանահայր վիճակաւորն
Տ. Եփրեմ — 1771 — 1784 — իւր
դռնին -Ն-Ն -Ն-Ն -Ն-Ն երկատիրու-
թեան մէջ -Չ-Գ-Ն-Ն ցեղին պատ-
մութիւնը, որմէ է և ինքը, յա-
տուկ գլխով մը սկսելով -Չ-Դ-Ն-
Է-Ն ցեղը մինչեւ Ռուբինեանց

վեհապետաց՝ Երրորդ ութնանն
 րնաիր պաշտօնէից՝ որդւոյ աջա-
 պահ տէր Յուսկան որդւոյ տէր
 Եղիազարին, սակայն զայն յայ-
 լում ժամու թողեալ՝ հիւսնացուք
 պատմագրարար: Քանզի շուրջ
 թուականութեամբ մեր ՌՃՁ
 (1480, փրկչական 1731) նատա-
 յաթոռ սրբոյն Գրիգորի Լուսա-
 ւորչին (—1—ԳԴ—ԴԷ—Զ, Տ. Տ. Փիլիպ-
 պոս Հայրապետին օրով և նա-
 խագահութեամբ յերեսանդէմ
 գումարեալ ժողովոյն կանոններն
 կեցած ժամանակ տակաւին յա-
 ջորդ Լուսաւորչի կանուանեն ինք-
 ղինքնին Սոոյ վանահայր (փիճա-
 կաւորք) Տէր Աուկաս Սրբազան
 կաթուղիկոսն, և օծաւ ձեռամբ
 Հաճնցի Տէր Յովհաննէս կաթու-
 ղիկոսին, որ նախ տէր Աղամ,

ի հոգանոցն կաթուղիկոսարանին
 Կիլիկիայ՝ ի Վահկայն . . . ապա յեր-
 րորդ ամի հայրապետութեան իւ-
 րոյ նոր ի նորուստ ի հիմանէ շին-
 եաց դսուրը Աթոռն զոր յոյժ
 քայքայեալ էր վաղէմի շինուածն
 եւ թէ որո՞վ զանձնակաւ՝ ցուցից
 Ջիմինչ Տէր Գրիգորն՝ կաթուղի-
 կան մականուամբ ԴԷՆԵՔ ան-
 ձայնեալն . որ նախքան զաւեր Ա-
 դամ զաիրապետականն . վարէր
 զհանդէս ի Կիլիկիայ . այլ առաջ
 քինի եւ կրկին կենօք զարդացեալ
 եկն ի Սիւ Այի ԷՆՆԷ հետէ կո-
 չեցեալն . ապա յաւուր միտմտազաւ
 զսն զքօտանաց հեմելով եւ ի յամ-
 բակառոյց բերդն Սաայ . . .
 . . . Եւ այս ինէր ոչ պա-
 տահմամբ ինչ՝ այլ արամադրու-
 թեամբն Աստուծոյ Եւ մինչ դարձ

առեալ իջանէր զառ ի վայր Ալի
 Է-էն, ընդ առաջ ել նմա նախա-
 յիշեալ Տէր Գրիգոր, և ասաց նր,
 մա խոնարհիլ ի յօթեւան աղքա-
 տիս և ըմպել զսուրճ մի ըստ
 հասարակ ասութեան ծիսի մար-
 դաւարութեան աշխարհայնոց :
 « Եւ այնդէն անդ ըստ խոնարհ
 և հայրասէր բարուց իւրոց (մա-
 նաւանդ յայլ իմն չարժողէ չարժ-
 եալ) եմուտ ի սուրբ աթոռս :
 Յորում ժամանակի և Ղուկաս
 սրբազան կաթողիկոսն՝ որոյ վա-
 սըն և բանս է, էր մանուկ տիօք
 իբր տասն ամաց, և վարժիւր ի
 համալսարանի արքայն Ներսէսի
 Լամբրոնացւոյն (*) առ քառ երկ-

(*) Լամբրոնացւոյն անունով ասանկ
 համադրական մը երբ հիմնուած է
 չգիտեմք ի պատմութենէ :

բորդին Գամաղիէի Տեառն Գրի.
 դորի, զԱստուածաշունչն. եւ ի
 ժամուն յորում եմուն Ալի Ժ-
 շն՝ ունէր զԱստուածաշունչն ի
 ձեռս իւր մանուկն այն նախա-
 դրումատեալ. Յորմէ էառ Ալի
 Ժ-շն և դիտաւ որո՞թեամբ փ-
 ճակի ակօսու բանալ՝ որ և արա-
 մադ թու՞թեամբն Աստուծոյ եղեւ
 բացեալ այն բանն Եսայեայ, որ
 ասէ Զարթի՛ր զարթի՛ր Սիօն, և
 զդեցիր զգորութիւն քո, և դու
 զդեցիր զփառս քո Երուսաղէմ
 քաղաքդ սրբոյն. Եսայի 52. 4.
 եւ ի հարցանելն զՏ. Գրիգոր կա-
 թուղեկոսն, թէ՛ զի՞նչ գուշակե-
 փճակս, պատասխանեաց՝ թէ
 «Աւետիս ընծայէ տանս այսմիկ
 սրբոյ թէ՛ ի ձեռն մեծի և գե-
 րափառի տանս այսորիկ լինելոց

Է նորոգութիւնքս որ և խը-
րախուսէ ուրախանալ պակս ա-
պառնելոյ նորոգութեանն և ա-
րում պատասխանեաց Եթէ ի-
նիցիմ Էշէ թագաւորին, ապա
արքունական հրովարտակ սակա
նորոգութեան որաք: Եւ եղեւ
այնպէս: Ձի իբրեւ վախճանե-
ցաւ: Տ. Գրիգոր կաթուղիկոսն,
յաջորդեաց զաթոռն Տ. Աղամ
աղղական Հաճնցի Տ. Յովհան-
նէս կաթուղիկոսին և կոչեցաւ
Յովհաննէս, և վարէր կնքաւ
Տեառն Յովհաննէսի մեծի և ա-
ռաքինոյ կաթուղիկոսի: Եղաւ
Տէր Աղամս այս ըստ անուա-
նակցւոյն խորոյ յերկրորդ աղենս
գործել և պահել, բայց անճա-
շակ գորով սա ի բողոքութենէ
մեզեր իմաստից՝ ոչ բարւոք պա-

Հանդիպելով ժամանակի եկն յա-
մենափայելուչ վայրն Վահկայ կո-
չեցեալ, յորում և համայն բնա-
կիչքն Սոսյ էին ժողովեալ ըստ
նորոգութեանն և եկն և Տէր Աւ-
դամ ի Հաճնոյ և ձեռամբ իւ-
րով Էօծ զնա Հայրապետ (*) և

(*) Հայր Ղուկաս վարդապետ ին-
ճինեան իւր ընդարձակ աշխարհագրու-
թեան երկրորդ (Հայաստան) հատու-
րին մէջ Սոս քաղաքին վրայ խօսած
ատեն այս պատմութիւնը տարրեր կեր-
պով ի գիր առած է, զոր հարկ կը հա-
մարիմ ի մէջ քերել աստ յիշատակուե-
լա ի Հարաւային ժայռ քաղաքիս (Ար-
սոյ) է կաթուղիկոսարանն, որոյ եկե-
ղեցին յանուն սրբոյ Ղուսաւորչին յա-
ռաջագոյն էր փոքր, և մենաստան նա-
րին քայքայեալ, զորոյ զառաջին շի-
նութիւն գրեթէ ի հիմանց արար Ղու-
կաս կաթուղիկոս Սոս ի Թուրքանիս

(Պատմ. կաթողիկոսաց Եփրեմի, ձեռագիր) : Այսպէս սկսած է Սոսի լաւնուցմէն զոչ համար աշխատահեանն յեղին տիրապետութիւնը, որք յաջողած են հետզհետէ

(հայոց) ՌՃԶԳ (1185, փրկչական 1735) և որպէս և գրեալ կայ ի հակառակորդ եկեղեցւոյն տրտաքունտ և յամին 1734 : Պատահաւ այսր շինութեան եղեւ տնի քարի գուշակութիւնն զոչ աէր Յունկան հար Ղուկասու, զոր գուշակեաց փառն Հեթիւ զղա Սիւրբ-Եղիշ, զի սորա նախ քան զեղանել ի պատիւ Քրիստոսի, ըստ գիտութեան ծոց իմն ի կաթողիկոսարանն եկեալ և զԱստուածաշունչ գիրս ի ձեռին տուեալ, ապա առ աէր Յովսէփ բանալ և ընթերցանուլ զինչ փառն անձին Բարոյ գիրն գուշակէր իսկ նորա բացեալ զգիրն թողաւ որաց և զհարաւ քառ փնչ բանից ընթերցեալ, մեկնեաց փառն հասանելոյ նորա ի պատիւ Քրիստոսի, ըստ

յորդանց յորդի յաջորդել Սինդու

4866 Թուականը : Ա (ոչ չառձն

Տ. Ղուկաս առնալին ընդ Սը

սոյ Վանսից շինութիւնն աւար

տերէն յետոյ և պաշտօնանկ քլլա

որով իտպտացաւ անդէն շէտէն զըն

պարզեալ բազմապատիկա շնորհել թէ

իրումն առցէ իւրն քնդ ձայնալ զուշա

կութիւնն և աստաթ 1271 միտա

31 և Երբեւ շէտէն զընդ հարձանէր ի

1751 յնել Էրէր-ըն, Տ. Յուկաս ընա

նակեալեալ գն շակտի թան առ նա ին

քըն ի յոստանդնոս պոյս զնացեալ հը

ր-ի-բ-ի-ն շէտէն և աս ի-բ-ի-ն ի-բ-ի-ն

և զՅովհաննէս շանցին յաթոսոյն բն

կեցեալ շէտէն ի-բ-ի-ն և ի-բ-ի-ն ի-բ-ի-ն

ընդ իմին հրաման առնոյր շինութեան

կաթուղիկորանին և իկեղեցւոյն և

ի պարգև զերկիրն որ շուրջ զնալա

րինքն ընդունէր : (Տե՛ս անդ երես

561-562) և աստաթ 3 ապրիլ լոյսն առա

լով իրեն յաջորդած է իւր եղբ
 քայրը Տ. Սիքայէլ Ա. — 1737 —
 1757 — որ երկիցս 1749 և
 1751 թուականներուն ի Կ. Պօլիս
 դալով ջանացած է Սոյ վիճակը
 ընդարձակել և կամ Տաճկաս-
 տանի Հայոց կաթաղիկոս ըլլալ,
 սակայն երկու անգամին ևս մեր
 ժուած է, երկրորդ անգամին
 արքունի հրովարտակաւ արտաք-
 սուած է Կոստանդնուպօլսէն այլ
 եւս իւր վիճակի սահմաններէն
 դուրս չելլելու պայմանաւ, ինչ
 պէս կը գրէ Տ. Սիմէոն կաթու-
 դիկոս իւր Չամբուին մէջ, որ ժա-
 մանակակից և նոյն առեւններն
 ի Կոստանդնուպօլիս գտնուած է
 և Մանուանդ քաղմիցս մինն զմինն
 ընկենու և ղտեղին յաջորդ է, և
 երկուքն եւս զԵպիսկոպոսոսն

ձեռնագրեն . Որպէս ի մերում
 Ժամանակս Ա-Կ-ն շնորհէ ի Հ-
 զն Կոթիքի և Միտքեն ի Սէ . . .
 Ապա յետոյ ի ՌՃԱԸ (1198, փրկ-
 չական 1749) թուովն մերում յա-
 ւուրս Եղաբու կաթուղիկոսին
 մերոյ ճահկեցւոյ ի շուշ . . .
 թէ և . . . Միքայէլ կաթու-
 ղիկոսն Սասյեկն ի Կոստանդնու-
 պօլիս և անկաւ առ յամանս յիշ-
 խանս ի տանէն Սասյ . և կամէր
 իմն ամեն ի վերայ Էջմիածնի .
 խնդրելով ի վիճակաց սօրին զու-
 մանս նահանգս՝ զսահմանակիցս
 վիճակին իւրոյ . իսկ յԱստուծոյ
 օրհնեալ իշխանքն մեր և բարե-
 բարոյ վարդապետք ժմանք երե-
 շեցիք գտանելով անդ՝ առ յորս
 և Դ+ Էրկ (տակաւին կաթուղիկոս
 շեղած) գտանեցաք ի պատահ-

ՎԱՐՏԱԿԱՆԻ ՀԱՆՈՒՆ ԶՆԱ Ի ՔԱ-
ՂԱՔԷՆ ԵՒ Ի ՎԻՃԱԿԷՆ ԷԶՄԻ-
ԱՅՆԻՆ : ԱՅՆԳԷՍ ՈՐ ՄԻՆ ԵՒՍ ԿՈ-
ԽԵՍՅԷ ԶՎԻՃԱԿՍ ՍՐԵՈՅ ԷԶՄԻ-
ԱՅՆԻ ԿԵՆՑԻՆ ՍԵՂ (Զամբա գԼ
ԺԲ. (12) երես 98—99) :

Այս տեղ պահ մը ընդ հատե-
լով մեր պատմութեան թելը, սոյն
այս Տ. Միքայէլի ժամանակակից
Տ. Արքահամ պապական եպիս-
կոպոսին, որմէ սկիզբն առած
է պապական Հայոց Լիբանանու
պատրիարքութիւնը, պատմու-
թիւնն ի գիր առնունք, որ ներ-
կայիս մէջ իսկ տակաւին կը կար-
ծուի յոմանց թէ Սոսյ կաթու-
ղիկոսաց յաջորդներէն է, մինչ-
դեռ պապական ժողովրդէ ընտ-
րեալ դուռ պապական պաշտօն-
եայ մ' է :

Վենեթիոյ պրապական վանուց
միաբաններէն հանգուցեալ Հայր
Իգնատիոս Վ. Փափաղեան Տա-
րոնոյ — — — — — Արքեպիսկոպոսը
Խր եկեղեցական պատմութեան
մէջ ըսելէն ետքը թէ Արքահամ
վարդապետ Արծիւեանց ծնած
է յԱնթապ յամին 1678. Սոց
Տ. Պետրոս կաթողիկոսէն քա-
հանայ ձեռնադրուած է 1706.
և Եպիսկոպոս Բերիոյ 1710. և
Կոստանդնուպոլսոյ Հայոց Տ. Յով-
հաննէս ԿԷՄ Պատրիարքին օրով
1716 թուականին Կիպրոսի մօտ
Ա — — — Կղզին արսորուած է, և
ազատութիւն գտնելէն յետոյ Լի-
բանանու Հայ պրապական կրօնա-
ւորաց ապաստանած է, և 1738
թուականին Բերիոյ պրապական
Ժողովրդեան ազատ եպիսկոպոս

եղած, դասոնք ըսելէն յետոյ Հայր
Իգնատիոս Վ. Փափազեան պա-
պական Հայոց Լիբանանու պատ-
րիարքութեան սկզբնաւորութիւ-
նը սապէս կը պատմէ :

« Ընդ այն ժամանակս յամին
1737 ի մեռանել Միքայէլ կա-
թողիկոսին Հայոց ի Սիւ ուղղա-
փառ (պապական ըսել կուզէ)
ժողովուրդք կողմանցն Սասունոյ
միաբանեցան ընտրել իւրեանց
ուրոյն Պատրիարք զԱբրահամ
Եպիսկոպոս, յոյր սակս յամին
1740 հարկեցաւ դնալ ի Հռովմ
ընդունել զհաստատութիւն պատ-
րիարքական իշխանութեան ի արք-
բոյ աթոռոյն : վասն որոյ ձեռ-
նադրեալ ի տեղի իւր Եպիսկոպոս
Բերիոյ զհայր Յակոբ Յովսէփեան
չոգաւ ի Հռովմ, ուր յետ ամաց

ինչ առեալ դպատիւ պատրիար-
գութեան գարձաւ անդրէն ի Լի-
բանան ի վանս աղգային (պա-
պական) կրօնաւորաց, և անդ-
կատարեաց զկեանս իւր սրբու-
թեամբ: Այս է ահա ծաղումն
պատրիարգական աթոռոյն (պա-
պական Հայոց) որ տեւէ մինչեւ
ցայսօր: Ս (Եկեղեցական պատմ.
Հայր Իգնատիոս վարդապետի
Փափաղեան, գար ժԸ (18) գԼ Ի
(20):

Սոյնը տարրեր կերպով կպատ-
մէ Վիեննայի պապական վանուց
միտրան Հայր Վարդան Վ. Ըստ-
կարեան՝ վարժարանաց համար
պատրաստած եկեղեցական պատ-
մութեան մէջ, և որ ահա:

« Այս վիճակիս մէջ էր Սոյ
կաթուղիկոսութիւնը մինչեւ ութ

և տասներորդ դարը, որուն ըս-
կիցքները (1740) Ղուկաս կաթ-
թուղիկոսը մեռնելով, քանի մը
Եպիսկոպոս Բերեայի Աբրահամ
ուղղափառ (սլաւական) Եպիս-
կոպոսն իրեն յաջորդ ընտրեցին։
Աբրահամ անմիջապէս Հոռոմ գը-
նաց, և Բենեդիկտոս ԺԴ Քա-
հանայապետէն հաստատութեան
կոնդակ և պալլիւմ (եկեղեցա-
կան հանդէսներու մէջ դործած-
ուելու վղկապ) ընդունելով (1742
Դեկտ. 8) Կէլկէ-է Լոյ-ն (սլաւա-
կան Հայոց) Պաշտօն-ը անուան-
ուեցաւ։ Սակայն
նոյն միջոցին Սոսյ կաթուղիկոս
սուրբեան մէկալ Եպիսկոպոսները
Ժողովի մը մէջ հանդուցեալ Ղու-
կաս կաթուղիկոսին Մկրտիչ և զ-
բայրն իրեն յաջորդ ընտրած ըլ-

լաղով՝ Արրահամ Հռոմէն Կիլիկիա
դարձած ստոնն, Կաթուղիկոսա-
կան աթոռն արդէն գրաւուած
դասաւ, ուստի ինքը ստիպուե-
ցաւ Լիբանան քաշուիլ և աթոռը
հոն հաստատել: Ահա այս կեր-
պով սկսաւ Կիլիկիայի ուղղափառ
(պատրիարկան) Հայոց պատրիար-
քութիւնը, . . . (Տես Ըստկար-
եանի եկեղեցական պատմու-
թեան 407-408 երեաները):

Թողով որ Հայր Միքայէլ Վ.
Չամչեան իւր աշխատասիրած
եռահատոր Հայոց պատմութեան
աւարտական տպագրութենէն
— 1786 — քառասուն և վեց
տարի առաջ Լիբանանի մէջ տեղի
ունեցած և քիչ ժամանակ ետքը
ի Հռոմ հաստատութիւն առած
սոյն իրողութեան նկատմամբ յի-

շատակութիւն մը չընէր երբէք .
 թողով, կրտսմ, զայս բը թե-
 բեւս իւր պատճառն ունենայ,
 ի քննին առնունք մենեակոյ և
 միէննայի Հայ պապական վան-
 քերէն հրատարակեալ սոյն երկու
 պատմութիւններն, որք Տ. Աբ-
 րահամ պապական Պատրիարքին
 անուան և ընտրութեան թուա-
 կան ժամանակին հշդութեամբը
 կը նոյնանան, իսկ ընտրութեան
 եղանակին պատճառին և այլ
 պարագայից մասերուն կը տար-
 րերին, այնպէս որ՝ մինչ Հայր
 Իգնատիոս Վ. փափագեան 1737
 թուականին Սոոյ Տ. Միքայէլ Ա.
 կաթողիկոսը վախճանած, և այս
 պատճառաւ Ասորոց կողմի պա-
 պական ժողովրդեան զԱբրահամ
 եպիսկոպոսն, Բերիոյ իրենց ա-

աանձին Պատրիարք ընտրած Բա-
 լայր կնշանակէ, Հայր Վարդան
 Վ. Ըստկարեան կը գրէ թէ՝ 1740
 թուականին Սոսյ Տ. Ղուկաս կա-
 թուղիկոսն վախճանելով՝ քանի մը
 եպիսկոպոս անոր տեղ նոյն Բե-
 րայի Տ. Աբրահամ եպիսկոպոսն
 ընտրած, և Տ. Աբրահամի ի
 Հռոմ երթալուն պատճառաւ Սը-
 սոյ միւս եպիսկոպոսներն սորա
 տեղ ժողովով Տ. Ղուկասու եղ-
 բայրը՝ Տ. Միքայէլն կացուցած
 են կաթուղիկոս և Տ. Աբրահամ
 Հռոմէն վերադարձին ակտոք
 գրաւուած գտած է, որով այն-
 պէս մը կը ներկայացնէ պատմու-
 թիւնը, շեմ ուղեր ըսել կը խե-
 դաթիւրէ, որպէս թէ Սոսյ կա-
 թուղիկոսութեան օրինաւոր յա-
 ջորդութիւնն Լիբանանու Տ. Աբ-

բաճաժ պապական պատրիարքին
անցած է ըստ Երևանի մարզի մարտի 17-ին

Սոյն երկու պատմութիւններն,
ինչպէս տեսանք, տարրեր միան-
գամայն և անստոյգ աղբիւրներէ
առնուած ըլլալով ունին իրենց
սխալներն, զորս պիտի փութամ
ուղղել ժամանակակից պատմի-
մը վկայութեամբ:

Տ. Միքայէլ Ա. 1737-ին վախ-
ճանաժ չէ, ինչպէս կըսէ Հայր
Իգնատիոս Վ. Փափաղեան, այլ
ընդհակառակն Նոյն այն թուա-
կանին Նոյեմբեր ամսոյ մէջ ըն-
դունած է կաթողիկոսական օ-
ծումը, ինչպէս կը գրէ Տ. Եփ-
րեմ կաթողիկոսն Սոյ իւր կա-
թողիկոսաց պատմութեան մէջ
թէ ի Նոյն Բ-Բ ՌՃ22 (1186
փրկչական 1737 . . . չա-

Թոռ Տէր Միքայէլ կաթողիկոս
 և «ժողովրդական շնորհագիր» (Տեա
 պատմ. կաթղ. Տ. Եփրեմայ, ձե-
 աագիր), և որուն մինչև 1751
 Թուականը պաշտօնավարութեան
 մէջ եղած ըլլալը ժամանակակից
 պատմիչ Տ. Սիմէոն կաթողիկոս
 կը վկայէ, որոյ բուն խօսքն ահա
 «Դարձեալ . . . ԻՌՄ» (1200,
 փրկչական 1751) Թուոյն վե-
 ռում . . . և և եկն նոյն Միքա-
 յէլ կաթողիկոսն ի կատարն
 դնու պօլիս . . . » (Զամբա Սիմէոն
 կաթղ. երես 99) . . . ապա ապա
 Տ. Ղուկաս 1730ին պաշտօնա-
 վարութեան մէջ չէ մեռած, ինչ-
 պէս կըսէ Հայր Վարդան Վ. Բատ,
 կարեան . . . ալ 1737 Թուականին
 պաշտօնանկ եղած է, որուն ժա-
 մանակակից գտնուած է Տ. Սի-

մէօն կաթուղիկոս, որ այսպէս կը
գրէ: Ի մերում ժամանակիս Դու-
կասն ընկեցեալ ի Հաճին գեօղն
Նստէր և Միքայէլն ի Սիս: (Չամ-
բրո Սիմէոն կաթ. երես 98):

Բաւական են թէպէտև ցու-
ցունելու այս պատմական փաս-
տերն թէ 1740 ին Սսոյ վանքն
խոր կաթուղիկոսն ունեցած ըլ-
լալով՝ Տ. ԱրրաՀամ պապական
եպիսկոպոսը Սսոյ յաջորդութեան
ոչ ընտրուած է, և ոչ կոչուած,
բայց կը յաւելումք սա եւս ըսել
թէ ըստ որում Սսոյ կաթուղիկո-
սութեան յաջորդութիւնը Տէր
ԱրրաՀամ եպիսկոպոսի ընտրու-
թեան թուականէն — 1740 — դեռ
Ինձ տարի առաջ 1731 թուա-
կանին յետեւիւն հրով-բոսիւն հը-
շնջն-դէն — ըստ կամ — ըստն յիշ-

Սոյ աթոռը թափուր և նոր
ընտրութիւն կատարել հարկ եւ
ղած իսկ ըլլաւ որ շէ, տակա-
ւին չէր կարելի որ - Զ-նի կամ -
Զ-Գ-նի մը տեղ պատկանէ Արծիւ-
եան մը յաջորդէր :

Արդ՝ տեսանք որ Տ. Ղուկաս
1740 թուականին ի պաշտօնա-
վարութեան վախճանած շէ, այլ
1737ին պաշտօնանկ եղած տե-
սանք որ Տ. Միքայել Ա. 1737ին
փոխանակ վախճանած ըլլալու
նոյն թուականին նոյեմբեր ամ-
սոյն կաթողիկոսական օծումն
ընդունած է, նոյնպէս տեսանք
որ 1740 թուականին Սոյ ա-
թոռը թափուր չէ, այլ ունի իւր
պաշտօնեայն, հետեւապէս և Տ.
Աբրահամ պատկան պատրիարքն
Սոյ կաթողիկոսաց յաջորդնե-

րէն չէ, այլ պապական եկեղեցականներէ և յողովրդէ Սոյկաթուղիկոսութեան վերաբերմամբ որեւէ պատճառէ անկախ ուրոյն ընտրեալ և ըստ ամենայն մասանց զուտ պապական պաշտօնեայ մ' է :

Եւ արդ՝ քանի որ այս այսպէս է, ուրեմն և իսպառ կը ջրի ոմանց այն կարծիքը, յորս կողմնուի թերեւս Տ. Մկրտիչ Սրբազան Մարաշցի, թէ՛ Տ. Աբրահամ Սոյկաթուղիկոսաց յ-ճ-ր-դ-ի-ն և հակա-դ-ի-ն թիւ-ր-է չ-մ-ի-ն-դ-ի-ն լալով՝ նոյնէն առած ըլլան չ-դ-ի-ն եւ-դ-ի-ն-ն և հակա-դ-ի-ն-ն թիւ-ր-է-ն և թէ՛ հետեւեալէս Առ-դ-ի-ն հակա-դ-ի-ն թիւ-ր-է-ն և Տ. Մկրտիչ Սրբազան Սոյկաթուղիկոսաց յ-ճ-ր-դ-ի-ն որ իսկը

բանէ անտի Հայաստանեայց սուրբ
եկեղեցւոյ ունեցած կարգաց կա-
նոնաց և սովորութեանց ՀԱՅԱ-
ՌԱԿ Է ԴԼԻՍՈՎԻՆ : Մանիչակա-
դոյն վեղարի խնդիրը քիչ մը վեր-
ջը վերստին մեր քնութեան նիւթ
պիտի ըլլայ :

Դառնանք մեր խնդրոյն շարու-
նակութեան :

Տ. Միքայէլ Ա. - ԳԴԻՅԻ յաջոր-
դացը վրայ մինչեւ Տ. Միքայէլ
Բ. մեր քննութեան նիւթ ըրած
խնդրոյն վերաբերեալ անդեկու-
թիւն մը շունինք :

Տ. Միքայէլ Բ. այն աստիճան
անբարեկարգութեան կը հասցնէ
Թոյ վանուց և թեմական առաջ-
նորդութեանց վիճակը, և եպիս-
կոսոսական ձեռնադրութեանց
մէջ այնչափ կը զեղծանի որ ազ-

դային Պատրիարքարանը՝ նախ
խառնմանագիրը կառնու իրմէ որ
այլ եւս նուսնց Հոգեւոր ժողովոյն
և Պատրիարքին գիտութեան
եպիսկոպոսական ձեռնագրու
թիւն չկատարէ, ինչպէս կրնա
թեոնանք պատրիարքարանի ար-
ձանագրութեանց ձմէջ, որմէ
1850 մայիս 8- Սոյ կաթողի-
կոսը Է՛նէր կը գրէ թէ - Կէ Է՛նէ
Եղի-Կողո- Կողոյն Են-Է՛նէ Երան- Էն-
Էն-Էն- Էն-Էն-Էն- Էն-Էն-Էն- Էն-Էն-Էն-
Պատրիարքարանի և Անի անշուշտ
Պատրիարքարանի կողմանէ և դա՛
խիտ ազդարարութեան մը հե-
տեւ թիւնն է զժողովար իս-
կա՝ Տ. Միքայէլ Բ. Ի՛նչ որ խոստ-
մանդ իոյն համաձայն Այն թարգ-
մի հակայինք իրենց վարդապետ
և միգրոս իոյ մասնաւորս ց. 34 մ

անաշնորդք ի Սիւ Եպիսկոպոսա-
 ցրնեւոս, համար կը գիմեն ի Պապ-
 րիարքարան, և և կը խնդրեն որ
 հրամանագիր արուի: Ահա Հո-
 դեւոր Ժողովոյն անցը հաստիւ
 տող արձանագրութիւնը:

Գաղթեցիր: 1854 թու իսկ Յան-
 հանդէպ. — Տեղւոյն Ժողովուրդը
 բաղմակները, նաորադըմ թեւմբ
 Է. Է. Է. — որ անաշնորդ Գրիգոր
 վարդապետին համար: Դ-Ն-Է. մը
 արվի որպէս զի Սոյ կաթուղի-
 կոսէն Եպիսկոպոս ձեռնագրով,
 փոխանակ զի նորազանդից մէջէն
 տէր Մարկոսը տաաներկու հոգի-
 ով դարձուցեր է Հայոց եկեղե-
 ցին, և մայր կարնեցի մը, Սուրբ
 նորին ջանասիրութիւնը, և եկե-
 ղեցին բաւական Բահանայ շու-
 նենալը պատճառելով նորին ե-

ալիսկոպոսութեան հր-հն-դէրէ կը
խնդրեն :

« Որոշում. — 1854 սեպ-
տեմբեր 6 . — Հոգեւոր ժո-
ղովը զե- եր-նի ի տ-տեյ շու-
տով հր-հն-դէր տալ » : Սոյն ո-
րոշումէն կերեւի թէ Հոգեւոր
ժողովն ոչ միայն եպիսկոպո-
սական ձեռնադրութեան հրա-
մանագիր տալու այլ եւ ար-
դիւելու իսկ իրաւունք ունե-
ցած է :

Ազգային Հոգեւոր և Գե-
րագոյն ժողովները սոյն 1854
թուականին Սոյ վանուց եւ
վիճակաց բարեկարգութեան և
ղՏէր Միքայէլ երկրորդ օրի-
նաւորութեան սահմանի մէջ դը-

ներք կը ձեռնարկեն , ուստի եւ
 կանոնադրութիւն մը կը խըմ-
 բադրեն ու կը վաւերեն . եւ
 Սոոյ միաբաններէն եւ -Ջ-Դ-Հ
 ցեղէն Տէր Ղուկաս Եպիսկո-
 պոսը , (որ 1850 Ապրիլ 17 ին
 ի Կոստանդնուպօլիս եկած եւ
 մինչեւ նոյն ատենները անդ-
 դտնուած է) Սոոյ կաթողի-
 կոսական փոխանորդ կը կար-
 դեն , եւ Տէր Մկրտիչ Արք-
 եպիսկոպոս Խրիմեան , որ այն
 ատեն դեռ աշխարհական էր ,
 վարժապետ եւ միանդամայն
 ըստ նոր սահմանեալ կանոնաց
 կաթողիկոսական փոխանորդին
 ընելիք բարեկարգութեանց սգ-
 նական կը նշանակեն , որք կեր-
 թան ի Սիւ . և ի 1851 նոյեմբեր

24 գումարեալ ժողովոյ մը մէջ
յեւ ինչ ինչ դիտողութեանց Տ.
Միքայէլ Բ. և ժողովականք իրենց
Ազգային Պատրիարքարանի կողմանէ
նորոգ սահմանեալ կանոններն ,
բայց տաան օրէն յետոյ ամենայն
ինչ կերպարանափոխ կըլլայ
դի Տ. Միքայէլ Բ. հակառակ
նոյն կանոնաց կսկսի վերստին
իւր նախընթաց արարքներն անպատկառ
ի գործ դնել ի մնաս
Սոսյ վանուց և փճակաց կիլիկիոյ
և ի նախատինս ազգին , և
եկեղեցւոյն Հայաստանեայց :

Կընդհատեմ աստ իմ խօսից
թեւ , և կը թողում որ խօսի Տ.
Մկրտիչ Արքեպիսկոպոս Խրիմեան
իւր նոյն ժամանակին ի դիր առ
նաժ անդեկագրովն , որոյ գըլ

խաւոր մասերն կը փութամ օրինակել տես : իբրեւ հարկ եղեւ մեզ բարձու հրամանաւ Սրբազան Պատրիարքին և Գերագոյն ազգային ժողովոյն և Աւագ հոգաբարձու ճարտարապետ ամիրային ի գործ փարժապետութեան երթալ ի Կիլիկիա ընդ փոխանորդ Ղուկաս Եպիսկոպոսին, բարեկարգել զնոյն վիճակ ըստ ամենայն մասանց որպէս պահանջէին ի մէնջ կանոնացն սահմանադրութիւնք, որ սուան աստի (ի Պատրիարքարանէ Հայոց Կոստանդնուպոլսոյ) : Ի ժամանե ըն մեր անդ զառաջինն կարի սիրով ընկալաւ կաթողիկոսն զմեզ, և սրտիւ հաճութիւն և ա կանոնադրութեանցն : Եւ ի լինել մեծի ժողովոյն

ի նոյեմբերի քսան և չորան (1851
ամի), թէպէտ ի միաբանից և յա-
ռաջնորդաց ոմանք հրապուրեցին
զկաթուղիկոսն (որ ինքն ևս այն-
պէս կամէր) ոչ ընդունիլ զփո-
խանորդութիւն Ղուկաս Եպիս-
կոպոսին, բայց ժողովեալ իշխանք
վիճակաց ընդ որս եւ քանի մի
վարդապետք ընդդէմ կացին այ-
սրմ ասելով՝ եթէ « Յայնժամ
պարտ է չընդունիլ յորժամ յան-
ցանս ինչ եւ բիծ տեսանիցէք ի
վերայ նորա. Գերագոյն ժողովն
Պօլսոյ և Սրբազան Պատրիարքն ար-
ժանաւոր տեսեալ են զայս (զՏէր
Ղուկաս Եպիսկոպոս) պաշտօնիդ
այդմիկ, եւ ամենայն վիճակք
Սոոյ գոհ են զդմանէ, զի՞ է նեզ
հակառակիլ կանոնացն և չընդու-
նիլ զդորին փոխանորդութիւն ։ »

« Իբրեւ տեսին հակառակ կողմանքն եթէ չկարեն ընդդէմ կալայսմ իրաւանց՝ -կ-հ, կ-հ+ ընկ-լն լինելի ժ-լ-լն և կնեցին ընկ-ն-դ-ը-նն : »

« Այլ ասիսո՛ս ճգանց և աշխատութեանց ժողովոյն , քանզի յետ Կ-ն -հ-ը սկսաւ կաթուղիկոսն ըստ ի-ր կ-հ-ն լ-ընէ իբրեւ ը-հ-ն -հ-ն լ-ը լ-հ-ն ինչպէս ի-նչն և -հ-ն ի-ր-ը-ն-ը-նն լ-ը ի-նչ-ը-նն : Ձի թէպէտ քանիցս ժողովեցան քանի մի անձինք Սոյառ կաթուղիկոսն , եւ ասացին նմա թէ զիարդ համարձակիս այդպէս առնել , որովհետեւ դու ինքնին ընկալար զկանոնն , եւ այժմ հակառակ նմին վարիս ամենայնիւ : Իսկ նա յանդիմանեալ զնոսին սկսաւ Ե-ն -հ-ն ըստ ի-ր կ-հ-ն լ-ընէ , և ԱՌ ՈՏԻՒՔ ՀԱՄԱ-

ԲԻԼ ԶՈՒԽՏ ԻԻՐ , զՕՐ հասարակաց
 զանգուշան Կռնի ինքն : Բազում ան-
 դամ ոմանք աղերսանա արկին
 առաջի նմա , այլ նա ոչ զիջաւ
 բնաւին յիւր հնացեալ կամացն :

« Զայսպիսի դիպումածոց բա-
 ղում անդամ ստուգապէս գրե-
 ցաք ի Պօլիս , այլ իբրեւ Պօլիսն
 անհոգ եկաց զանցառութեամբ
 (շահ մարտիս Բէ յիւս Եւ) հարցն-
 ինքն ինքն յնահեալ ինքն ինքն
 ինքն ինքն ինքն ինքն , ինքն ինքն
 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն :

Յետ այսորիկ Տ. Մկրտիչ Արք-
 եպիսկոպոս Խրիմեան մի առ մի
 կը թուէ Տ. Մկրտիչի Բ. ի մաս-
 նաւորապէս Խիւնն ունի կաշառե-
 լով Եպիսկոպոս ձեռնադրելու

համար անկէ հրաման ստանալն ,
կատարած ապօրինի ձեռնադրու-
թիւններն , և այլ պժգալի դոր-
ծերն , զորս կը պատկառիմ յա-
ռաջ բերել աստ : Միայն Սոոյ
վանուց տաճարին ողբալի վի-
ճակին նկարագիրը յառաջ կը
բերեմ , զոր բանաստեղծական
զգայուն լեզուաւ ի գիր առած
է , և որ ահա :

« Իբրեւ ժամանեաց օրն իջանել
մեզ յամարանոցէն Տորոսի լե-
րանց՝ խնդամիտ լինէի ես յոյժ ի
սրտիս թէ՛ հաս ժամ , վա՛շ , զի
տեսից զգահն Կիլիկիոյ , զվայել-
չակերտ տաճարն Լեւոնի : Ո՛հ , այս
ուրախութիւն իմ ի սուգ անհը-
նարին փոխարկեցաւ : Քանզի յոր-
ժամ բացաւ դուռն մեծաշէն տա-
ճարին և մտաք ի ներքս , զի՞նչ

տեսեր ոգի Հայրենասէր, պատ-
մեա արտասուելով: Տեսի զայն,
պիտի փառաւոր տաճար իրեն
դէրուսադէմայն հիւշ հիւշ-դհիւշ եւ-
եւ, ի բոլոր բարեզարդութենէ
բեմին էշին-շեւ, առ ի բաց մը-
նալոյ պատուհանիցն ամենայն
յ-տ-ի ք-հ-իւն, -եւ-ն, և -տ-ն-է-ի
է-ի-ի-ն-ի-ն -ի-ն-ի-ն ծեղ-ի-ն -ի-ն-
ի-ն-ի-ն: Անդանօր տեսի հարսն
եկեղեցին սգաւոր, սեւաթոյր
քօղ զգլխովն արկեալ ողորմ հե-
ծեծէր և թափէր զլալիս ի ներ-
քուստ իմ առ նա մերձեալ հար-
ցի զայնպիտի ողորցն առ ի թ, ինչ
պատասխան յօրինեաց անդէն հա-
ռաչելով այսպէս: Ա- ի ք-ն -ի-ն
հեղե նստի ի ք-ն -ի-ն-ի-ն-ի-ն, ք-ն-
եւ-ի-ն ինչէն և յորդ-ի-ն ի-ն-ի-ն-
դ-ի-ն-ի-ն-ի-ն -ի-ն -ի-ն-ի-ն-ի-ն
քանզի ի մեկուսանալ յինչն ի-

կաթուղիկոսին որ առ անկիւնոյ
եկեղեցւոյն, անկայ ի վերայ մա-
հարձանին, և յետ ցաւագին ար-
տասուելոյս լուայ զձայն ողորմ և
իրաւացի գանգատանաց որ հըն-
չէր առ իս յոսկերաց երանելոյն
Որ յայց եկիկիւն ելեալ առ իմ
շիրմաւ ողորաս աւասիկ ոգիդ սի-
րող հայրենի հողոյն, զիմ սրտա-
ռուչ ձայն գանգատանաց տար և
լսեցո՛ւ ազգասէր ականջաց, թող
ելցեն յայցելութիւն տանակիկիւն
թող վրէժխնդիր լիցին փառաց
տաճարիս Աստուծոյ. աւա՛ղ ոս-
կերք իմ առ հողովս հեծեն,
ոգի իմ յերկրէ անտի ող-
բայ, երբ անդուստ հայեցեալ
տեսանէ զմեծավայելուչ տաճա-
րիս շէշ-էշ-ն, զոր ի կանգնեմ
քրտունք իմ քնդ հող խառնեցան:

Ո՞ր տայր իմ ցամաքեալ ոսկերացս
կրկնակի կենդանութիւն զգե-
նուլ զի խնդրէի զվրէժ իմ յայն-
ցանէ , որ +յ+յէլէ --երէլ ելէն Գ-ն-
յ-ի , և վերստին ձեռնարկեալ
նորոգէի զայս :

«Թողեալ զԵկեղեցին , զի՛նչ ա-
սացից և զհոյակապ վեհարանէն ,
զվայելաշէն սենեկաց , ոյք հա-
յըն ցեւելն հաւել , և թէ դարման
նորոգութեան ոչ տանիցի՝ ան-
շուշտ յետ մի քանի տարւոյ հաւ-
թաթալ լելն նհեդնան ։

« Ամենայն վիճակք կիլիկիոյ
օր ըստ օրէ լէւոն և Նաւաթ, եւ
Դաւիթիւն և Կաթողիկոս
ի նոսա, բազումք ի նոցանէ յայլ
աղանդս գառնան, զի լի և Նաւ
Կաթողիկոս և Լեւոն-Կեղ, օր խրատէ ի

կայ արդարէն ցաւարի կացութեան կատարեալ նկարագիրն է, զոր ընթերցողաց խորին ուշադրութեան կը յանձնեմ:

Տ. Մկրտիչ Արքեպիսկոպոսի Խրիմեան սոյն ընդհանուր և ասկէց առաջ գրած մասնաւոր տեղեկագրերը կը հասնին ի Պատրիարքարան, և Գերագոյն Ժողովն ալ իւր 1852 յուլիս 2ի նիստին կորոշէ յանդիմանական գրեր ուղղել և կուղղէ առ Տ. Միքայէլ Բ. վանահայր վիճակաւորն Սոս, ինչպէս:

« Խնդիր և որոշում — 1852 յուլիս 2. — Սիւս. — տեղւոյս կաթուղիկոսին և իւր փոխանորդին մէջ ներքին խռովութիւններ պատահելով մեծ ան-

կարգութիւններ ծագած է ի
գայթակղութիւն ժողովրդոց, և
անց իրարմէն հոգեւոր խառնու-
թեանիւս եւ յեւնադէպ լիւր-
գային Ահմէտ-բէնի և Բարեկ-
ոյի իննց նկնւնդիւնը արդէն
յայտնի եղած է ։

« Ազգային ժողովոյ հաճու-
թեամբ ՍԱՍՏԻԿ ՅԱՆԴԻՄԱՆԱԿԱՆ
բեր բերն իմարդիւն » ։

Այս յանդիմանական գրերը
առ Տէր Միքայէլ Բ. գրուելէն
ետքը կը տեսնենք որ Եպիսկո-
պոսական ձեռնադրութեան մա-
տին, ինչպէս վիճակայինք նոյն-
պէս և ինք կը դիմէ առ Հոգե-
ւոր ժողովն՝ անոր և Պատրիարքին
որոշումն ու հաճութիւնն ստա-
նալու համար, ինչպէս եղած է
Պէհէանիի ներկայ պաշտօնանկ
առաջնորդ Տ. Սրապիոն Եպիս-

կոպոսի ձեռնադրութեան ատեն :
Ահա Հոգեւոր Ժողովոյն ներկա-
յացած խնդիրը և առած որո-
շումը :

« Խնդիր . — 1852 դեկտեմ-
բեր 3. — Սիրս . — Այս աթոռին
վիճակէն Պէհէմնիի Գիւղաքաղաքի
Ժողովուրդք բաղմակնիք մահսե-
րադրութեամբ խնդրեալ են Մի-
քայէլ կաթուղիկոսէն՝ Եպիսկո-
պոս ձեռնադրել իւրեանց առաջ-
նորդ Սրապիոն վարդապետը :
Ուստի և Սրբազան Հօր նամակաւ
ժանուցանելով ԳԼ ԽՆԴԻՆ՝ որ
ձեռնադրութեան ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ
մը շնորհով կաթուղիկոսին : »

« Որոշում . — 1853 Յունվար
29 . — Հոգեւոր Ժողովն ըստ
խնդրանաց Ժողովրդեանն և ըստ
ժանուցման և վկայութեան կա-

Թուղիկստին արժան դատեցաւ
տալ ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ ձեռնագրու
թեան և

Տ. Միքայէլ Բ. ի յաջորդած է
Տ. Կիրակոս Բ. որոյ վախճանէն
յետոյ - Ը-Դ-Ն ցեղին վերջին մնա-
ցորդ՝ Տ. Նիկողայոս Եպիսկոպոս
ինքնընտիր եղած է, և գիշերայն
դողունի օծուած (*) և Կիրակոս
Գ. անունն առած է, 1866 Յու-
նիս ամսոյ 11ին :

Այս գլխոյն շարունակութիւնն
եւս ետքի թողլով ինչպէս ժա-
մանակագրական կարգը կը պա-
հանջէ, պիտի փութամ վերջին
անգամ 1866 թուականին կա-

(*) Այս օծութիւնը կատարող Յա-
րութիւն անուն Եպիսկոպոսը՝ այժմ
Մազմեսական կրօնն ընդունած է, և
Է. Գ. կանուանի :

տարուած ամենայն Հայոց Հայ-
րապետի ընտրութեան պայման-
թիւնն ի դիր տունուլ, յորում
պիտի տեսնենք Աղգային ժողո-
վոյ այն վճիռն, որ բացորոշ կը
ցուցունէ թէ՛ ըստ նախնական
կանոնաց եւ աւանդից Հայաստան-
եացց սուրբ Եկեղեցւոյ ինչ է
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՅ ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒ-
ԹԻՒՆՆ, եւ ինչ անոր առջեւ
Աղբ-հընձաւթ։

ՆՈՐ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

Ա. ԵԿԵՂԵՅԻՈՅ

1866 -ԵՂԵՆԷԷ 17

Տ. Տ. Մատթէոս Ա. վշտալի
Հայրապետն ամենայն Հայոց յա-
նակնկալս կը վախճանի ի 22 Օ.

գոստոսի 1865, զոր Ս. Էջմիածնի
Սինոդը նոյն տարւոյ Սեպտեմբեր
11 ամսաթիւ մին առ Տ. Գօղոս
Բ. Պատրիարք Արքեպիսկոպոսն
և առ Կրօնական Ժողովն, և
միւսն առ Քաղաքական Ժողովն
Կեդրոնական վարչութեան Կոս-
տանդնուպօլսոյ ուղղեալ կրկին
գրութեամբ կը ծանուցանէ, և
կը հրաւիրէ զՊատրիարքն և զԿր-
օնական Ժողով որ վասն հոգւոյ
վախճանեալ Հայրապետին թէ՛
յեկեղեցիս Կոստանդնուպօլսոյ և
թէ՛ Առաջնորդական վիճակաց
Թուրքիոյ հոգև հանգստեան պաշ-
տօն կատարել տան (*) պատշաճ

(*) Սինոդի սոյն հրահանգը նկարու-
նակող Սեպտեմբեր 11 թուականն նա-
մակը Նոյեմբեր 19ին հասած է ի Պատ-

հանդիսիւ և վայելուչ ատենա-
խօսութեամբ, և յաջորդ Հայրա-
պետի նորոգ ընտրութեան հա-
մար եւս հրահանգ կուտայ որ
յանուն Կոստանդնուպօլսոյ վի-
ճակին մէկ եկեղեցական պատ-
գամաւոր ընտրեն, և հրաւիրեն
Թուրքիաքնակ Հայոց վիճակաւոր
առաջնորդներն որ կամ իրենք
անձամբ գան ի Ս. Էջմիածին և
կամ իրենց տեղ մէկ մէկ եկեղե-
ցական փոխանորդ կարգեն: Նոյն-
պէս կը հրաւիրէ և զՖաղաքական

ժողովարան, որմէ առաջ ըստ պատ-
րիարքական հրահանգի վասն հոգւոյ
հանդուցեալ Հայրապետին հանդիա-
ւոր կերպիւ հոգեհանգստեան մարտան
կատարուած էր արդէն յամենայն ե-
կեղեցիս Հայոց որ ի մայրաքաղաքիս և
որ ի գոտաւ Օսմանեան Հայրապետի

ժողովն որ յանուն Հայ հասա-
րակութեան Կոստանդնուպօլսոյ
մէկ աշխարհական պատգամաւոր
ընտրէ :

Սինօդը այս հրահանգները տա-
լէն յետոյ կը զեկուցանէ նաեւ
որ թէ՛ Կոստանդնուպօլսոյ եկե-
ղեցական և աշխարհական երկու
պատգամաւորներն և թէ՛ վիճա-
կաւոր առաջնորդներն կամ ա-
նոնց եկեղեցական փոխանորդնե-
րը պէտք է որ 1866 Սեպտեմ-
բեր 15դ. օրը ներկայ գտնուին
ի Ս. Էջմիածին, որպէս զի իւրա-
քանչիւր պատգամաւոր յանուն
իւր վիճակին մասնակցի ամե-
նայն Հայոց Հայրապետի նորոգ-
ընտրութեան, որ վերջնական
կերպիւ պիտի կատարուի ի 17
Սեպտեմբերի 1866 :

Սինօգին սոյն երկու գրքերն կը
հասնին ի Պատրիարքարան ի 19
նոյեմբերի 1865, զորս Ազգային
կեդրոնական վարչութեան խառն
ժողովը նկատողութեան կառ-
նու, և այն ինչ խառն յանձնա-
ժողովոյ մը ձեռօր նոր ընտրու-
թեան հրահանգ պատրաստելու
կը ձեռնարկէ, Ազգային երես-
փոխաններէն Վսեմ Ստեփան
Փաշա Աղանեան (այն ատեն տա-
կաւին Պէյ) կը վստիճայ Ազգա-
յին Ընդհանուր ժողովոյ 1865
Դեկտեմբեր 17 ի նիստին առ նա-
խագահն ժողովոյն Տ. Պաղոս Բ.
Պատրիարք Արքեպիսկոպոսն կեա-
տանդնուպօլոսյ՝ առ հարցումն
նշգրէ, որ է՝ զայն զորս զ-
փոխ ի միմեկեւորումն Կառ-
նուն Գեղարար Գ. միմեկեւոր

Այդ Թիւի Ընդհանուր Ժողով

1865 Տեղեկութիւն 17

« Հարցումն »

« Ստեփան Պէյի Ասլանեան »

« Առ Նախագահն Ընդհ. Ժողովոյ »:

« Էջմիածնայ Սրբազան Մատ-
թէոս Կաթողիկոսը վախճանած
է, թայց Ընդհանուր Ժողովը
գեռ, եւս պաշտօնական կերպիւ
այս ցաւալի լուրը իմացած չէ:
Եւ որովհետեւ յաջորդին ընա-
րութեան համար կարծեմ մի-
ամենայ պայմանաւորում հաստատու-
ած է, և ընտրութիւնն ալ ընդ-
հանուր Ժողովով պիտի ըլլայ՝ կը
հարցունեմ, ո՞ր Էդէրէ Էն՝ հօգ-
ընդհանուր Ժողովն ընդհանուր, քանի
որ սահմանադրութեան 61-րդ յօդ-
ուածին Բ. հատուածին համա-

ձայն սոյն կարեւոր խնդիրն Ընդ-
հանուր ժողովին է։-----Է-ն կը
պատկանի » :

Առ որ կը պատասխանէ Նախա-
դահն Ընդհանուր ժողովոյ թէ՛
« Ասկէ առաջ Էջմիածնայ Սի-
նոդին կողմէն երկու նամակներ
հասան մեր ձեռքը Ռուսիոյ դես-
պանատան միջոցաւ, որոցմէ մէ-
կը կրօնական ժողովին ուղղուած
ըլլալուն անոր յանձնեցի, և միւսը
Քաղաքական ժողովին ուղղուած
ըլլալուն անոր յանձնեցի, և խա-
ռքն յանձնաժողով մը կազմուե-
ցաւ, որ կաթուղիկոսի ընտրու-
թեան խնդրոյն վրայ պէտք ե-
ղած հրահանգը պատրաստէ, որ-
պէս զի խառն ժողովով Աղղա-
յին երեսփոխանութեան ներկա-
յանայ » :

Այս հարց ու պատասխանիէն
յետոյ բաւական թեր ու դէժ
խօսից փոխանակութեամբ վե-
ճարանութիւն տեղի կունենայ,
և ի վերջոյ Տ. Պօղոս Բ. Պատրի-
արք վերստին կը յայտարարէ թէ
«Սինօդէն եկած նաժահներն Բնդ-
հանուր ժողովին եկած չէին,
այլ կրօնական և Բաղաքական
ժողովներուն, ես ալ անոնց յանձ-
նեցի, » առ որ կը պատասխա-
նէ Վսեմ. Ստեփան Փաշա Աս-
լանեան թէ՝

« Լիմիածնայ Սինօդը մեր սա-
մանադրութեան ընթացքին ան-
տեղեակ դանուելով այսպիսի սը-
խալ մը ըրած է, սակայն միթէ
Սրբազան Նախագահը Ռուսիոյ
սաճմանադրութեան ուխտեալ է
թէ ոչ Տաճկաստանի և Ռուսի-

Սրբազան Նախագահին պարտա-
ւորութիւնն էր Սինոդին սխալը
անմիջապէս ուղղել, և եկած
թղթերը ընդհ. ժողովին ներկա-
յացնել՝ քանի որ մենք մեր Սահ-
մանադրութեան համեմատ պի-
տի վարուինք այս խնդրոյն մէջ և
Էջմիածնայ Սինոդը կը կարծէ
թերեւս որ մենք հին գրութեան
մէջ ենք, և ասանկ գործեր քա-
նի մը անձանց ձեռքով կը կա-
տարուին, եթէ գրէին Սրբազա-
նին որ զԱմիրաները ժողովէ, և
անոնց հետ խորհրդակցելով գոր-
ծը անօրինէ, Սրբազանն այնպէս
պիտի վարուէր, որակայն հիմա
Ամիրա չկայ, Ընդհանուր ժողովն
է Ազգին բարձրագոյն ատեանը,
ուսկից կը բղխի Ազգին կամբը և
Ազգային ընդհանուր ժողովը

տեմնելով որ մեծամասնութիւն
չունի, և խնդիրը օրակարգէն
դուրս հանում' է, իւր ատենա-
պետին (Վսեմ. Բարունակ Պէյ Ֆե-
րուխեան) առաջարկութեամբ կո-
րուչէ սոյն խնդրոյն համար յատ-
կապէս նիստ ընել յաջորդ ուր-
բաթ օր Դեկտեմբեր 24 : (Տես
ատենադրութիւն Ազգ. ընդհ. ժո-
ղովոյ 1865 դեկտեմբեր 17 ի նիս-
տին, անտիպ)

Այսին ընդհանուր խնդիր

1865 դեկտեմբեր 24

Ազգային ժողովն իւր այս նիս-
տին մէջ ամենայն հայոց հայրա-
պետութեան խնդիրը մասնառ-
րապէս ուշադրութեան կառնու,
և յետ ընդ երկար փնտրանու-
թեան՝ Վսեմ. Ստեփան Փաշա
Ասլանեանի սա հետեւեալ առա-

Նարկը ժողովոյ որոշման կը ներ-
կայանայ : Ահա նոյն առաջարկը :
Այս խնդիրն երեք կարեւոր
կէտ կը պարունակէ , որք են :

Ա. Կաթուղիկոսական վիճակի
քննութիւն ամառու դարձում

Բ. Կաթուղիկոսութեան ընտ-
րութեան օրէնք : Ս. Կաթուղիկոս

Գ. Տաճկաստանի Հայոց այս
ընտրութեան մասնակցելու եղա-
նակը : Գ. Կաթուղիկոս

Ուստի կառաջարկեմ այս երեք
կէտերը քննելու և ծրագիր մը
պատրաստելու համար Թանձնա-
ժողով մը կազմուի եկեղեցական
և աշխարհական անձերէ բաղ-
կացեալ : Գ. Կաթուղիկոս

Աղղային ժողովն այս առա-
ջարկութիւնը կընդունի իւր քը-
ուէովն : Նոյնպէս Աղթամարայ

Եւ Սոսյ աթոռոց Մայր Աթոռին
հետ առնենալիք յարաբերու
թեանց վիճակը կանոնադրելու
խնդիրն ալ սոյն Յանձնաժողով
դին կը յանձնուի և յարմար

Յետ այս օրոշման Յանձնա
ժողովոյ պաշտօնին նկատմամբ
Մամուրեան Մատթէոս էֆէնտի
ուշադրութեան արժանի դիտո
ղութիւն մը լինէ, զոր հարկ կը
համարիմ ամբողջ օրինակել ախտ,
որ է, ալ Նմիդաւառաքի վատ

Եւ կաթաղիկոսութեան վիճակի
քննութիւն, քնարութեան օրէնք
և մասնակցութեան կերպ, ա
սոնք անորոշ խօսքեր են, և կաղ
մուելիք յանձնաժողովին քուն
պաշտօնը լիովին չեն ցըցներ։ Ար
դէն վիճարանութեան ընթաց
քը երեւան հանեց որ Աթոռ

վտանգի մէջ է, հետեւապէս
 Յանձնաժողովին դորժը պիտի
 ըլլայ ոչ միայն քննութեան ար-
 դիւնքը ներկայացունել, ընտրու-
 թեան օրէնք պատրաստել, այլ
 Մ-յի ԱԲ-Բ ամեն տեսակ էր-
 -----ԲԻ-ՆԵՐԸ, ԱՆԿԱՌՈՒԹԻՒՆԸ և
 ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ - Դ-Դ-ԷԸ- հա-
 մար միջոց մտածել. խնդրոյն
 ԿԵ-ԿԵՆ ԿԵԸ այս է: Եւ ասոր հա-
 մար կառավարկեմ որ Ընդհա-
 նուր ժողովը Յանձնաժողովին
 լիազօր արտօնութիւն տայ օրի-
 նաւոր ծրագիր մը պատրաստել
 այս կարեւոր կէտին վրայ, ինչ-
 պէս որ Հայաստանեայց Եկեղեց-
 ւոյ ԻՐԱՌՈՒՆԲՆԵՐԸ կը պահան-
 ղեն, որպէս զի Յանձնաժողովը
 Հասիպուի իր պաշտօնին սահմա-

նը իմանալու համար Ընդհանուր
Ժողովին գիմել և բացատրո-
թիւն խնդրել :

Մատթէոս Էֆէնտի Մամուր-
եանի սոյն դիտողութեան և ա-
ռաջարկին վրայ կը յայտարարէ
Ազգային Ժողովը թէ՝

« Ընդհանուր Ժողովը այս խընդ-
րոյն հիմը ընդունած է , Յանձ-
նաժողովը նախ պիտի նկարագրէ
կաթուղիկոսութեան վիճակը , և
ապա իր ծրագիրը պիտի պատ-
րաստէ . քննութիւնը կենթադրէ
նաեւ ԴԱՐՄԱՆ » :

Ազգային Ժողովը յետ այսորիկ
դիւանին առաջարկութեամբ սոյն
կաթուղիկոսական Յանձնաժողո-
վին անգամ կը կարգէ հետեւեալ
չորս եկեղեցական և չորս աշխար-
հական անձինքը , որք են

1. Տ. Արիստակէս Եպիսկոպոս ,
բարոյիչ Նոր - Թաղի յիւսկիւտար
(1869 պատրիարքին . Տեղապահ)

2. Տ. Անդրէաս Եպիսկոպոս (*)

(*) Տ. Անդրէաս Եպիսկոպոս , որ
հոգեւոյց Տ. Տ. Մատթէոս Հայաստան-
եայց Հայրապետին ձեռնադրուին աշա-
կերտն է , և անոր փոխանէն յետոյ
Ս . Էջմիածինէն ի Կ . Պոլիս եկած ,
սոյն Կաթողիկոսական Յանձնաժողո-
վոյն ամեն նիստերուն թէև ներկայ
դառնուած և անոր աշխատութեանց
գործակցած է , այլ սակայն տեղեկա-
դիրը չէ ստորագրած , թերևս ի Ռու-
սաստան վերադառնալու դիտաւորու-
թիւն ունեցած ըլլալուն համար , ինչ-
պէս որ ալ քիչ ժամանակէն յետոյ դա-
ցած է ի Ս . Էջմիածին , և Տառնական
Հպատակութիւնն իսկ փոխած : Այժմ
Արցախու թեմին Առաջնորդութեան
միանգամայն և Ս . Էջմիածնի Մայր
Աթոռոյ Գէորգեան բարեկարգ ճեմա-
րանի Տեառութեան պաշտօնը կը փոխէ :

3. Տ. Ներսէս Եպիսկոպոս Վար-
ժապետեան, Քարոզիչ Խառնիւղի
(այժմեան Պատրիարք Արքեպիս-
կոպոսն Հայոց Կոստանդնուպոլ-
սոյ)

4. Տ. Յովհաննէս Վարդապետ
Սեթեան, Քարոզիչ Գուղիուն-
ճուքի (Եպիսկոպոս կը ձեռնա-
դրուի ի Ս. Էջմիածին 1867)

5. Վսեմ. Ստեփան Պէյ Աս-
լանեան

6. Վսեմ. Սարգիս Էֆէնտի Ա-
ղաբէկեան

7. Մեծ. Գրիգոր Էֆէնտի Մար-
կոսեան

8. Մեծ. Կարապետ Էֆէնտի
Իւթիւճեան

Սոյն Կաթողիկոսական Յանձ-
նաժողովն իրեն յանձնուած պաշ-
տօնն աւարտելով կատարադրէ

իւր տեղեկագիրը ի 29 Ապրիլի
1866 և կը ներկայացնէ դայն Ազ-
գային ժողովոյ 1866 մայիս 27ի
նիստին :

Ազգային ժողովոյ 1866 թիւ 27

Ազգային ժողովը նկատողու-
թեան կառնու կաթուղիկոսական
Յանձնաժողովոյ տեղեկագիրը ,
և նախ անոր ամբողջութիւնը ընդ-
հանուր հաւանութեամբ և ապա
առաջին և երկրորդ մասերը ,
որք են Ա. կաթուղիկոսական վի-
ճակի քննութիւն և Բ. ընտրու-
թեան օրէնք , զատ զատ քուէ-
արկութեամբ կընդունի , իսկ եր-
րորդ մասը որ է Տաճկաստանի
Հայոց մասնակցութեան եղանա-
կը , յօդուած առ յօդուած քը-
ուէարկելով և երեք մասերը մէ-

կէն ուրոյն քուէարկութեամբ եւս
վերջնապէս կընդունի : Նոյնպէս
և չորրորդ մասը , որ Աղթամա-
րայ և Սսոյ կաթուղիկոսաց ընտ-
րութեան և նոցա ընդ Մայր Ա-
թոռոյ ունենալիք յարարերու-
թեանց հրահանգը կը պարունա-
կէ , նկատողութեան առնելով մէկ
քուէարկութեամբ զայն ևս կըն-
դունի , և թէ՛ ամենայն Հայոց
Հայրապետի ընտրութեան և թէ՛
Աղթամարայ ու Սսոյ կաթուղիկո-
սական ընտրութեանց նախապատ-
րաստութիւններն ըստ տեղեկո-
ղրին կատարելու պաշտօնը մի-
ևնոյն Յանձնաժողովին կը յանձնէ
անոր անդամոց վրայ իւր ատե-
նապետը , - Վսեմ. Բարունակ Պէյն-
եւս աւելցնելով :

Եւ յետ այսր ամենայնի Յանձ-

նաժողովոյն համար շնորհակա-
լութիւն կը քուէարկէ : (Տես
ատենագրութիւն Ազգ. ընդհ.
ժողովոյ 1866 մայիս 27ի նիս-
տին , անտիպ) :

Ազգային ժողովոյ գիւանք այս
նիստի որոշումներն յատուկ պաշ-
տօնական ծանուցմամբ նոյն նիս-
տին օրը ամբողջ ազգին կը յայ-
տարարէ , տէ՛ս նոյն պաշտօնա-
կան ծանուցումը :

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԾԱՆՈՒՅՈՒՄ

« Ընդհանուր ժողովը կաթու-
ղիկոսական Յանձնաժողովոյն տե-
ղեկագիրքը քննելով ստուգապէս
վերահասու եղաւ թէ ամենայն
Հայոց կաթուղիկոսական Մայր Ա-
թոռին Հայրապետական էր-----
Ինչ ու էր-էն-նչ ժամանակէ մը

ի վեր իւր վաղեմի և փափաքելի վիճակը կորուսած է, և թէ ասոր պատճառը Պալատէնիա անունով կարգադրութիւնն է, որ 1836 ին Ռուսաստանի մէջ հաստատուեր է՝ առանց խորհրդակցութեան և հաւանութեան միւս երկիրներ բնակող Հայոց ազգին 18

« Ընդհանուր Ժողովն ի գիմաց համօրէն Հայ Ժողովրդեան թուրքիոյ կը փափաքի և կը խնդրէ որ ամենայն Հայոց կաթուղիկոսութիւնը մեր Եկեղեցւոյ նախնի կարգաց և աւանդութեանց համաձայն իւր օրինաւոր դրութեան և բարեկարգութեան սահմանին մէջ վերահաստատուի, և վստահ է որ աշխարհիս ամեն կողմերը դանուող ազգայինք ալ (որ իրենց հովանաւորող տէրութեանց

Ընդհանուր ժողովոյն ներկայա-
ցընելու գործը կը յանձնէ խա-
ռըն Յանձնաժողովոյ մը (առաջին
յանձնաժողովոյն), որ Ս. Պատրի-
արք Հօր նախագահութեամբ այս
ամենակարեւոր գործին զբաղի : »

27 Մայիս 1866

Ի Պատրիարքարան Հայոց

Կոստանդնուպօլիս

Կաթուղիկոսական Յանձնաժո-
ղովոյ սոյն առաջին տեղեկագրի-
րը , (*) ինչպէս տեսանք , չորս
մաս կը պարունակէ :

(*) Այս տեղեկագիրն ուրոյն տես-
րով հրատարակուած է , որ եւ ի վեր-
ջոյ առաջին տեղեկագիրը ըսուած է :
Փասն զի Ազգային ժողովը Հայքնոյն
տական ընտրութեան Տանկատարնի Հա-
յոց մարմնակցութեան օրինաց դպրոց
դրութիւնն եւս պաշտօնապէս յանձնած

Ա. Մասը 1836 մարտ 11 թր-
ուականաւ վաւերացեալ ԴՆԻՆԻ-
անուն կարգադրութեան՝ ամե-
նայն Հայոց Հայրապետութեան
իւրաքանչեւ, և հոգեւոր աւելի քե-
լեւն վերաբերեալ այն յօդուա-
ծոց արդար քննութիւնը կը պա-
րունակէ, որք կապտած և կաշ-
կանդած են ամենայն Հայոց Հայ-
րապետական իրաւասութիւնն և
հոգեւոր անկախ իշխանութիւնը :

Բ. Մասը կը պարունակէ դարձ-
եալ նոյն կարգադրութեան ա-

է նոյն կաթողիկոսական յանձնաժողովո-
ւոյն, որ բնութեան նախապատրաստ-
ութիւններն և Հայրապետական վերջ-
նական բնութեան արդիւնքը դատ
դատ երկորդ և երրորդ տեղեկա-
գրովք ներկայացուցած է Ազգային ժող-
ովոյն :

մենայն Հայոց Հայրապետի ընտ-
րութեան եղանակն որոշող այն
յօդուածոց քննութիւնը, որք Հա-
յաստանեայց եկեղեցւոյ իրա-
ւանց, օրինաց և հնաւանդ սո-
վորութեանց գլխովին հակա-
ռակ են :

Յանձնաժողովը սոյն մասին մէջ
Տ. Տ. Յովհաննէս Ը. Ներսէս Ե. և
Մատթէոս Ա. Հայրապետաց ընտ-
րութիւնը համառօտակի պատ-
մելէն յետոյ կը յայտարարէ թէ՛

« Կաթուղիկոսական Յանձնա-
ժողովս սոյն կէտին (ամենայն
Հայոց Հայրապետի ընտրութեան)
վրայ Ազգային մատենադրու-
թեանց հետազօտութիւն ընելով,
բոլոր պատմական անցից ընդ հա-
նուր տեսութեամբ սա՛ եղբակա-
ցութեան հասաւ որ , »

«Հայաստանեայց եկեղեցւոյ մէջ,

«Ազգային եկեղեցական նուիրապետութեան թւ-ի, Ազգին հ-ի-ի Տէր-ի — Հ-ի-ի մէկ բաժնով Ազգին ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԸ ԱԶԳՈՎԻՆ կընտրուի, այսինքն հ-ի-ի — ի-ի-ի և ի-ի-ի — ի-ի-ի : » (Տես տեղեկագիր Կաթող. Յանձնաժողով, երես 34) :

Յանձնաժողովը սոյն այս եզրակացութիւնը հիմք բռնելով Ս. Գրքոր Լուսաւորչի ընտրութենէն սկսեալ դարուց ի դարս կատարուած Հայրապետական ընտրութեան այլ և այլ եղանակներուն նկատմամբ հանդերձ քննական դիտողութեամբք պատմական ընդհանուր տեսութիւն մը կրնի, և կաւարտէ իւր տեղեկագրոյն այս երկրորդ մասը :

Գ. Մասը Տաճկաստանի Հայոց
Հայաստանեայց Հայրապետի քնա-
րութեան մասնակցութեան կեր-
պը դժող օրինաց յօդուածները
կը պարունակէ : Այս յօդուած-
ներն ամբողջապէս կօրինակեմ
աստ :

Ա. Ս. Էջմիածնի կաթողիկոսը
— Էջմիածնի Հայոց Էպիսկոպոսը —
ՀՈԳԵՒՈՐ ՏԵՐՆ ԸԽԱԼՈՎ , իր քնա-
րութիւնը ազդովին կը լլայ :

Բ. Ս. Էջմիածին , Հայաստան-
եայց Մայր եկեղեցին , Աստուած-
որդւոյն հրաշալի ճարտարապե-
տութեամբը Ս. Լուսաւորչին ձե-
ռօք շինուած , ԱՆՈՐ ՀԱՅՐԱՊԵ-
ՏԱԿԱՆ ԱԹՈՒՆ և ՀԱՄՕՐԷՆ ՀԱՅ-
ԿԱԶԱՆՅ ՀՈԳԵՒՈՐ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԿԵԳՐՈՆՆ ԸԼԼԱԼՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ամե-
նայն Հայոց ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԳԱ-
ՀԸ ՄԻՇՏ ՀՈՆ ԿԸ ՄՆԱՅ , և հե-

տեւարար Կաթողիկոսին վերջնա-
կան ընտրութիւնն ալ հոն կը կա-
տարուի :

Դ. Ամենայն Հայոց Կաթողի-
կոսի ընտրութեան Տաճկաստանի
Հայոց մասնակցութեանը համար,
նախ և առաջ Կ. Պօլսոյ Եկեղե-
ցականք՝ վիճակային ժողով գու-
մարելով՝ Կաթողիկոսական ընտ-
րելեաց հանգամանքը կորույնն,
այսինքն՝ Աղդին մէջ գանուած
բարձրաստիճան եկեղեցականներ-
էն միայն զանոնք՝ որ Կաթողի-
կոսական աստիճանին արժանա-
նայու արգելք մը չունին, կը զա-
տեն , և անոնց ցուցակը ժողո-
վոյ անդամոց ստորագրութեամբ
կը վաւերացնեն :

Դ. Սոյն ցուցակը՝ Տաճկաստա-
նի Հայոց ընդհանրութիւնն օրի-

Նաւորապէս ներկայացնող Ազ-
գային Երեսփոխանական Ընդհա-
նուր Ժողովոյ կը ներկայացուի ,
որ անոր մէջէն և հին և նոր հին
գաղտնի քուէարկութեամբ երեք
ընտրելի կորոչէ : Եթէ ասոնցմէ
մէկը քուէից բացարձակ առաւե-
լութիւն չստանայ , երկրորդ ան-
գամ քուէարկութիւն կըլլայ ե-
րեք առաւելագոյն քուէ ստացո-
ւաց վրայ , և սոյն երեք ընտրե-
լիք իրենց ստացած քուէից շա-
տութեան կարգաւ ցուցակի մը
մէջ կարձանադրին :

Ե. Տաճկաստանի Հայոց առաջ-
նորդութիւնները Սոսյ և Աղթա-
մարայ կաթողիկոսութեանց սահ-
մաններուն մէջ գտնուող վիճակ-
ներուն հետ 63 լլալով , Ընդ-
հանուր Ժողովոյ կողմէն ընտրը-

ուած երեք ընտրելեաց ամէն
մէկը 130 քուէի արժէք կունե-
նան, այնու իրաւամբ որ բոլոր
Տաճկաստանի Հայոց թէ՛ եկեղե-
ցական և թէ՛ աշխարհական ընտ-
րողաց ամենուն ներկայացուցիչ
Ազգային Կեդրոնական Ընդհա-
նուր Ժողովով ընտրուած են :

Զ. Տաճկաստանի Հայոց Երես-
փոխանական Ընդհ. Ժողովը երկու
պատգամաւոր կընտրէ, մին ե-
կեղեցական և միւսն աշխարհա-
կան, որք Ս. Էջմիածին կերթան,
և Տաճկաստանի երեք ընտրել-
եաց անունները և անոնց ամեն
մէկուն 130 քուէի արժէք ունե-
նալը յայտնող Ընդհանուր Ժողո-
վոյ պաշտօնական գիրը Սինոգի-
ն և ընտրող Ժողովին ներկայացը-

ներէ ետեւ, Ս. Էջմիածնի Տաճարին մէջ երկրորդ անգամ կատարուելիք քուէարկութեան ժամանակ իւրաքանչիւր պատգամաւոր՝ իրեն յանձնուած 65 ձայնի արժէքով քուէնին կուտան միայն այն բարձրաստիճան եկեղեցականին՝ որ Տաճկաստանի ընդհանուր ժողովին մէջ քուէից բացարձակ առաւելութիւն ստացած է:

Է. Ս. Էջմիածնի Տաճարին մէջ ներկայացեալ համազգային պատգամաւորներուն ըրած քուէարկութեան արդիւնքը յայտնուելէն ետեւ, ամենէն աւելի քուէ ստացող Եպիսկոպոսն ՕՐԻՆԱԽՈՐԱՊԷՍ ՀՈԴԵՒՈՐ ՏԷՐԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՅ ԵԿԵՂԵՅԻՈՅ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՅ ՍՓՈՒԵԼՈՅ ԸՆԴ

ԱՐԵՆԱՅՆ ՏՒԵԶԵՐՈՒՄ : (Տեւ աե-
ղեկադ իր կաթողիկոս . յանձնա-
ւոր : Երեւ 38 - 39)

Դ. Մասը՝ որ Աղթամարայ և Սը-
սոյ Կաթուղիկոսութեանց կը վե-
րաբերի, քաց ի յառաջարանէն
հարկ կը համարիմ ընթերցողաց
ուշադրութեանը ներկայացնել,
որ է՝

[illegible]

յատարանեայց եկեղեցւոյ մէջ մէկ
կաթողիկոս կեցած ատեն ուրիշ
մ'ալ ուրիշ տեղ հաստատելու
խնդիր երեւան ելնէր, ամեն Աղ-
գասէր և եկեղեցւոյ բարեկար-
գութեան նախանձախնդիր Աղ-
գայինք գէմ կը կենային անոր
հաստատութեանը ։

« Բայց այլ է մէկ բանի մը
չկեցած ժամանակ նոր ի նորոյ
երեւան ելնելուն արդեւք ըստ
և ընդգէմ մարանչիլ, և այլ է
արդէն հաստատուած և դարա-
ւոր տեւողութեամբ մշտնջենաւո-
րելու ոյժ և ամբուլթիւն ստացած
բան մը կործանելու կամք ընել ։

« Առաջինը պարտք է ամենուն,
և կը յաջողի շատ անգամ, եթէ
ըստ օրինի ջանք ըլլայ, և ժա-
մանակ չկորուսանելով աշխատ-

ուի . բայց երկրորդը շատ ան-
գամ ծանր է ձեռնարկել , և դա-
նազան պարագաներ . խոհեմազ-
թեան պարտք կը դնեն ամենէն
երանգուն ազգասիրին մեղմել
իւր լիթթացքը և Ժ-հ-դէն յանել
դէն Բ-ն Կոտայեցիէն Կ-ք-դէն Կ-
էն . (Ազթամարայ և Սոսյ կա-
թուղիկոսութիւնները , բառնալու
հողք) : մասնակցողը պարտաւոր

« Այսու խորհրդածութեամբ
Յանձնաժողովս արժան կը հա-
մարի հրապարակաւ յայտնել որ
Սոյ և Աղթամարայ Կաթողիկո-
սական Աթոռոց համար իր կար-
ծիքն է՝ ոչ միայն անոնց բարձ-
մանը վերաբերեալ խնդիր և յա-
րուցանել, այլ նաեւ զանոնք եր-
կուքն ալ Ազդային գերագոյն իշ-
խանութեան պատկառելի Ընդ-

հանուր ժողովոյդ խնամոցը են-
թարկել, և առաջարկել որ Ազ-
գը մինչեւ ցայսօր սոյն ակտոսոց
նկատմամբ բռնած Բ-ւն Բ-ւն ըն-
թացքը փոխէ, և զանոնք իր խը-
նամատարութեան ենթակայ ը-
ներով հոգ տանի բարեկարգել,
և եկեղեցական նուիրապետու-
թեան կարգաց նկատմամբ ներ-
դաշնակաւոր գրութեան մը մէջ
մտցնել»

«Այս նպատակաւ Յանձնաժո-
ղովս կ'առաջարկէ որ Բնդհա-
նուր ժողովը վճիռ տայ և տնօ-
րէնութիւն ընէ որ — Երեսնամեայ
— Բնդհանուր — Երեսնամեայ — Երես-
նամեայ — Երեսնամեայ — Երեսնամեայ
պահանջողութիւնն անընդունելի
է, և թէ այս ակտոսոյն, և թէ
Ազթամարայ ակտոսոյն համար

կաթողիկոս ընտրելու իրաւունքն
Ազգային Ընդհանուր Ժողովին
իրեն սեպհական ըլլալով նա՛
կ'ընտրէ Կաթողիկոսները, եր-
կուքին ալ Միաբանութեանց կող-
մէն ներկայացուած օրինաւոր
ցուցակի մէջէն դառելով, ինչպէս
որ Ս. Երուսաղէմի Պատրիարքի
ընտրութեան համար ըրած է և
կընէ » :

« Եթէ Ընդհանուր Ժողովն այս
վճիւր տալու կամք ընէ, Յանձ-
նաժողովիս կը մնայ սա՛ հետե-
ւեալ յօդուածներն առաջարկել,
իրրեւ ընտրական օրէնք Սոյ և
Ազթամարայ Կաթողիկոսաց ընտ-
րութեան » :

« Ա. երբ Սոյ կամ Ազթամա-
րայ Կաթողիկոսը վախճանի, Մի-
աբանութիւնն իր Տնօրէն Ժողո-

վոյ հրաւիրմամբ Ընդհանուր Ժողով կազմելով Տեղապահ մը կընտրէ կաթողիկոսութեան աթոռոյն, և զանի կառաջարկէ կեդրոնական վարչութեան խառն Ժողովոյ հաստատութեանը :

Բ. Միաբանութեան Ընդհանուր Ժողովը Տեղապահի նախագահութեամբ ատեն կազմելով, (գաղտնի քուէարկութեամբ) ցուցակ մը կը պատրաստէ կաթողիկոսութեան աթոռը բարձրանալու արժանաւոր Եկեղեցականաց, որուն մէջ դրուելու անձինք պէտք է 40 տարին լրացուցած և գէթ 5 տարիէ ի վեր եկեղեցական աստիճան ընդունած ըլլան, Աթոռոյն ու Միաբանութեան ամեն տարագայից տեղեկութիւն ու հմտութիւն ու-

նենան, և որ եւ իցէ դատի ներ-
քեւ չգտնուին Տէրութեան կամ
Ազգին կողմէն ։

Գ. Սոյն ընտրելեաց ցուցակը,
որ դռնէ երեք անուն պիտի պա-
րունակէ, Միաբանութեան ընդ-
հանուր ժողովոյ մեծագոյն մա-
սին ստորագրութեամբ և Տնօրէն
ժողովոյ անդամոց և կաթողիկո-
սական տեղապահին կնքովը վա-
ւերանալով կը ղրկուի կեդրոնա-
կան վարչութեան Խառն ժողո-
վոյ, որ իր ունեցած գիտողու-
թիւններովս հանդերձ դայն կը
ներկայացունէ Ազգային Ընդհա-
նուր ժողովոյ ։

Դ. Ընդհանուր ժողովը կընա-
րէ զկաթողիկոս նոյն ընտրելեաց
ցուցակին մէջէն դադտնի քը-
ուէարկութեամբ և բացարձակ

առաւելութեամբ քուէից ։

Ե. Կոստանդնուպօլսոյ Պատ-
րիարքը Ընդհանուր ժողովոյ
ընտրութեան դործադրութիւնը
կրնէ նորընտիր Կաթողիկոսին օժ-
ման համար պէտք եղածը տը-
նօրինելով, և Բարձրագոյն Դրո-
նէն մասնաւոր թագրիրով հաս-
տատութեան ֆէրմէ առնելով ։

Զ. Նորընտիր Կաթողիկոսն իր
ընտրութեան լուրը կը հաղորդէ
ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին
դպրութեանը եղանակով, և շրջաբե-
րական կանդակով ալ իր թեմե-
րուն մէջ գտնուող ժողովրդեան
կը ծանուցանէ իր դահակալու-
թիւնք ։

« Սոյն ընտրական օրէնքը Սոյն
և Աղթամարայ Կաթողիկոսաց
ընտրութիւնը կապահովէ, և ա-

սով Ազգը ազատ կը մնայ ապագային մէջ անարժան անձանց կաթողիկոսական յաթոռ բաղմելը տեսնելէ, եւ ընտրութիւնները կը դադրին համազգի անարժան եկեղեցականաց փառասիրութեան ասպարէզ ըլլալէ : »

« Բայց ասով ամենայն ինչ չը կատարուիր : Յանձնաժողովս կը փափաքի որ Ազգը վերոյիշեալ յաթոռոց ներքին բարեկարգութեան վրայ ալ կանոններ հաստատելու հոգ տանի, և Սոյ ու Ազխամարայ վանքերը դպրոցներ հիմնելով՝ երկուքին ալ արժանաւոր Միաբաններ հասցունելու ջանք ընէ : »

« Յանձնաժողովս աներկմիտ է որ սոյն երկու վանքերը ազգա-

յին ուրիշ վանօրէից կարգին՝ իրենք ալ ընդհանուր կանոններ պիտի ունենան , և ասոնց Միաբանութիւններն ալ Ս. Երուսաղէմի միաբանութեան նման Ազգին օգտակար ըլլալու գրութեան մէջ պիտի մտնեն :

« Բայց Յանձնաժողովս ուրիշ փափաք մ'ալ ունի , զոր չի խորշիր պատկառելի ժողովոյդ ներկայացնելէ , ա՛յն է՝ օգուտ քաղել այս անգամ թէ՛ սոյն երկու կաթողիկոսութեանց աթոռներուն և թէ՛ ամենայն Հայոց կաթողիկոսութեան Ս . ԷԶՄԵԱՄՆԻ ԳԵՐԱԳԱՀ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՅՆ երեքին մէկէն թափուր մնացած գանուելէն , երեքին ալ Գահակալներն ընտրելու առթիւ , երեքին մէջ պատշաճաւոր և ներ-

դաշնակաւոր յարաբերութիւն
հաստատելով որ կրնայ ապագա-
յին մեծապէս օգնել ազգային
եկեղեցական նուիրապետութեան
կատարեալ և օրինաւոր կերպով
բարեկարգութեան » :

« Սոյն մտօք Յանձնաժողովս
պարտք կը համարի Ընդհանուր
ժողովոյդ առաջարկել որ Սոյ և
Աղթամարայ կաթողիկոսաց ընտ-
րութեան անմիջապէս ձեռնար-
կութիւն չըլլայ, և մինչև որ ա-
մենայն Հայոց կաթողիկոսն ընտ-
րուի՝ սոյն երկու ակթոսներն օ-
րինաւոր տեղապահներու ձե-
ռօք կառավարելու տնօրէնու-
թիւն ըլլայ » :

« Յանձնաժողովս կը կարծէ որ
եթէ ամենայն Հայոց կաթողի-
կոսն ընտրուելէ ետև Ազգային

Ընդհանուր ժողովն անոր ի Պօ-
լիս առժամանակեայ ներկայու-
թիւնը վայելելու պատիւն ունե-
նայ, և նոյն միջոցին Սոոյ և Աղ-
թամարայ կաթողիկոսաց ընտրու-
թիւններն ընելով երկ-ց-ն և զ-
իւրեկ-ց-ն զ-նոց շ-ոց գեր-գ-ն
կ-թ-ղի-ն ի-տ-ր-ն շ-նիւ-ն ք-ն-
դ-ն զ-ն-ն-ոյ, մեծ և մեծ ծա-
ռայութիւն մատուցած կը հա-
մարուի Աղգային եկեղեցւոյ .
վասն զի այս առթիւ Սոոյ և Աղ-
թամարայ կաթողիկոսաց Սուրբ
Լիմիածնի Մայր Աթոռոյն հեա-
ունենալու յարաբերութիւններն
օրինաւոր հիմանց վրայ հաստատ-
ուելով, եկեղեցին ներկայ ժա-
մանակիս մէջ խաղաղութիւն և
ապագային ալ կատարեալ և օ-
րինաւոր բարեկարգութիւն վա-

յելելու գրութեան մէջ կը մտնէ,
շնորհիւ Տեառն և միջնորդու-
թեամբ Ընդհանուր Ժողովոյ :
(Տես տեղեկագիրը Կաթող. Յանձ-
նաժող. երես 40 - 44) :

Կաթողիկոսական Յանձնաժո-
ղովոյ առաջարկած և Սղղային
Ժողովոյ ընդունած սոյն թէ՛ ա-
մենայն Հայոց Հայրապետի ընտ-
րութեան Թուրքիոյ Հայոց մաս-
նակցութեան եղանակին վերա-
բերեալ եօթն յօդուածները՝ և թէ՛
Աղթամարայ ու Սոոյ Կաթող-
իկոսական ընտրութեան համար
սահմանեալ վեց յօդուածները կը
հաղտատեն թէ՛ Հայաստանեայց
Հայրապետութեան Մարտի 10 Ս-
ԷԶՄԻԱՅԻՆՆ Է. թէ՛ ամենայն
Հայոց Հայրապետն ըստ որում
բոլոր ազգէն և միայն ազգէն

կընտրուի, անոր ԻՐԱՒԱՍՈՒԹԻՒՆՆ
 և ՀՈԳԵՒՈՐ ՏԵՍՁՈՒԹԻՒՆԸ կըտարա-
 ծի - ԲԵՆՅՆ ՀՅՈՅ ԷՐՈՅ ՌԷՒ ԴԷՒԷԼ ԷՆ
 ԸՆԴ - ԲԵՆՅՆ ՄԻՐԸ, յորս է Լ՝ ԱՂԸՄԷՐ
 Լ՝ ՍԷ՝ : կը ցուցնեն թէ Հայաս-
 տանեայց Եկեղեցւոյ Հայրապետն
 և Հայրապետութիւնը ՄԷՆ է և
 միայն ՄԷՆ կընայ ըլլալ, թէ ԱՂԸ-
 ՄԷՐ և ՍԷ՝ շարաշուք ժամանակաց
 արտադրութիւնք են, և թէ պէտք
 է թէեւ ԲԵՆՅՆ ԷՆՅԷՒ, բայց խո-
 հեմութիւնը և միայն խոհեմու-
 թիւնը կը ստորտաւորէ որ ԴԷՒԷ-
 ՆԷԸ ԸՎԷՒ ՄԷ ԷՆԴԷԸ :

Ի մի բան՝ կաթուղիկոսական
 Յանձնաժողովոյ սոյն այս տեղե-
 կագիրն, զոր հանդիսապէս ըն-
 դունած է Աղգային ժողովը,
 իւր ամբողջութեամբ մեր սոյն
 դործոյն առաջին գլխոյն մէջ ա-

մենայն Հայոց Հայրապետութեան
 -Բ- - - - - Եւ Հ- - - - - Ը- - - - -
 Ի- - - - - Ի- - - - - Եւ Կ- - - - -
 մամբ Գրաժներուն հաստատու-
 թեանն ամենահզօր վկայութիւնն
 է, միանգամայն Եւ վճռական Եւ
 վերջնական պատասխանը Մար-
 րաշի Տ. Մկրտիչ Սրբազանի հա-
 կառակ եկեղեցւոյ կարգաց, կա-
 նոնաց Եւ սովորութեանց Եւ Ազ-
 դային ժողովոյ տուած որոշմանց
 բրած գրաւոր պահանջմանց Եւ
 բերանացի յայտարարութեանց

Կաթողիկոսական Յանձնաժո-
 ղովն ըստ որոշման Ազգային Ժո-
 ղովոյ, որ ի 27 մայիսի 1866,
 Նախագահութեամբ Տ. Պօղոս Բ.
 Պատրիարքի, ամենայն Հայոց Հայ-
 րապետի նորոգ ընտրութեան

մասնակցելու ընտրական գործա-
ղութեանց կը ձեռնարկէ, և նախ
Ս. Էջմիածնի Սինոդին կողմէն
Հայրապետական ընտրութեան
նկատմամբ յԱզգային Պատրիար-
քարան ուղղեալ 1865 Սեպտեմ-
բեր 11 թուական կրկին գրու-
թեանց Ի պատասխանի որ հե-
տեւեալ պաշտօնադիրը կուղղէ
արդ նոյն Սինոդականս յիշեալ
ընտ. Գերապատիւ Սինոդականք
Գերագահ Սրբոյ Աթոռոյդ Էջմի-
ածնի ։

« Հոգեհարազատ սիրելիք մեր
Ի Տէր » :

« Ազգային կեդրոնական վարչ-
ութեան մերոյ կրկին ժողովք
կրօնական և Քաղաքական ըն-
կալան անողան ուրեմն յինն և
տաան Նոյեմբերի ամսոյ անցելոյ

ամի զերկասին նամակս, զորս մի-
տքանական ուխտդ Ա. Էջմիածնի
Մայր Աթոռոյ մերոյ առաքելա-
ւոր առ իւրաքանչիւրն ի մեաօսան
Սեպտեմբերի այնք ամի, առ ի
հաղորդել Հայոցս քնակերոց ի
սահմանի Օսմանեան Պետութեան
ղաղաօրիմ գոյժ փոխելոյ առ
Ապուած Վեհապետին մերոյ և
Ընդհանրական Քահանայապե-
տին Տ. Տ. Մատթէոսի երանելի
Հօրն հասարակաց և առ ի հրա-
ւիրել զԹուրքիայնակ Ազգայինս
ի մասնակցութիւն քնարութեան
Արժանաւոր Յովորդի յԱթոռ Ապ-
թուղիկոսական, փոխանակ Հո-
ղելոյս հանգուցելոյն ։

Նախ քան զԺամանել ի ձեռս
Ազգային կեդրոնական վարչու-
թեանս երկոցուն նամակաց ուխտ ։

տիդ օրբութեան վիշտ և թա-
խիծ կանխաւ եւս պատեալ պա-
շարեալ էին զօխրոսս մեր . քանզի
սգածանոյց համբաւ այրիանալոյ
Ս. Աթոռոյդ յիւրն փեռայէ , հա-
ւալ էր ամսով ինչ յառաջ ի լսե-
լիս մեր ուղղակի հանապարհաւ
սովորական թղթատարութեան
որ արագագոյն և ապահով եւս
է միշտ քան զանուղղակի շաւիղ
կրկնակի միջնորդութեանց (*) .
յոր լսաւ կանոնաց Տէրութեանդ

(*) Սինոգի նամակաց Ռուսոյց դեռ
պանաւտան միջոցաւ զրկուելուն նկատ-
մամբ եղած է այս գիտողութիւնը , որ
լսել կուզէ թէ փոխանակ անուղղակի
միջոցներու՝ ուղղակի սովորական թղ-
թատարութեան նեւօք պէտք է դր-
կուին ի Պատրիարքարան այս օրինակ
և այլ ամեն անսակ նամակներ :

Թերեւս բերեալ էր պատուական
Միաբանութիւնդ յայս պարս-
գայի, որը ենթագրել մարթ է
Խնամակէ անտի գրելոյ Ի ձէնջ
յուժն և տասն դեկտեմբերի
անցեալ տարւոյ ընդ 2262 թը-
ուահամարաւ » :

« Եւ յայս կանխաժաման լրոյ
հասելոյ առ մեզ, ըստ մերոյ
սեպհական պարտեաց փութաց-
եալ կատարեալ էաք զարժանի
պաշտօն Հոգեհանգստեան Հան-
դուցեալ Հայրապետի մերոյ յա-
մենայն եկեղեցիս Մայրաքաղա-
քիս, և վիճակաց Առաջնորդու-
թեանց եղևոց ընդ անմիջական
իրաւասութեամբ Ս. Մայր Աթո-
սոյդ » :

« Իսկ փասն որո՞ծողութեանց
ընտրութեան յաջորդի նորոյ Ընդ-

Հանրական Կաթուղիկոսի, ըստ
կանոնաց Սահմանադրական Վար-
չութեան Հայկազանց Տաճկա-
սանի Ազգային Երեսփոխանք Ե-
կեղեցականք և Ժողովրդականք
հրաւիրեցան ի համագումար Ժո-
ղովյաւուր քսաներորդի չոր-
րորդի ամսեանն դեկտեմբերի
ի Տաճար Եկեղեցւոյ Ս. Լուսա-
ւորչի որ ի Ղալաթիա, և ընթեր-
ցան վերոյիշեալ հրաւիրագիրք
Զեր :

Ի պատկառելի և յԼնդհա-
նուր ժողովի անդ ևդեն լնչ լնչ
ատենախօսութիւնք զարդի կտ-
ցութենէ Կաթուղիկոսական իշ-
խանութեան Ազգիա, զայլ և այլ
անախորժ և անհաւատալի լրոյ
տարածելոյ ի քանի մի ժամանա-
կաց հետէ հրապարակական և

մասնաւոր գրութեամբ, նաեւ
բերանացի վկայութեամբ ահա-
նատես անձանց, և յատկապէս
ղ. Պ. Լ. Ժ. Է. Է. անուն կանոնադրու-
թեանէ իմեքէ, զոր ասէն հաս-
տատեալ զոչ յամի 1836, զանա-
զան մասամբ անհամաձայն թէ
իրաւասութեան Ս. Աթոռոյդ,
և թէ օրինաց կանոնաց և ա-
ւանդութեանց սուրբ Եկեղեցւոյ
մերոյ, և որպէս ասի հաստա-
տութեամբ ի վաղուց անկեալ
ընդ բողոքաւ մերազանց եղելոյ
ի Եփեսոս Հնդկաստանի, և որ
մեծն է՝ յաւերժայիշատակ Հայ-
րապետացն մերոց Ներսիսի և
Մատթէոսի :

Յերեսփոխանական կեդրոնա-
կան ժողովի յայսմիկ յետ բազ-
մաց առաքելութեանց որոշեցաւ :

զի ի Յանձնաժողովի իմիք բաղ-
 կացելոյ յեկեղեցականէ և ի ժո-
 ղովրդականէ, քննեսցի ճշգիւ
 արդեան կայութիւն Ա. Աթո-
 սոյդ, ցուցցին միջոցք բարու-
 քելոյ նորա, և բացածանուցի
 եղանակ մասնակցութեան թուր-
 քիաբնակ Հայոցս յընտրութեան
 Ընդհանրական Հայրապետի մե-
 ռոյ, և պատրաստեալ յայտագիր
 ի վերայ Ազգային փափուկ խընդ-
 րոցս այսոցիկ, հանցի ի ներկա-
 յութիւն Ընդհանուր ժողովոյ,
 որպէս զի շիակատար ծանօթու-
 թեամբ զայսոսիկ դավենայն զհար-
 կաւոր և զոյխտեւոն տնօրէնու-
 թիւնս բաւական լիցին գործա-
 դրել, և ապա ընտրել զմի յե-
 կեղեցականէ և զմի ի ժողովրդ-
 ականէ զպատգամաւորս երկուս

որք իբրեւ զերեսփոխանս Հայոց
Մայրաքաղաքիս և վաթսուն և
հինգ վիճակաց Առաջնորդու-
թեանց Օսմանեան դաւառաց
փութասցին դալ ժամանել յայդր
ի Ս. Էջմիածին, ներկայ դտանել
ի հանդիսի ընտրութեան և դը-
նել ի դործ դիրաւունս Հայոց բը-
նակեցելոցս ի Թուրքիա, որ որ-
պէս յայտ է, կազմեմք զմեծա-
դոյն մասն ընդ հանրութեան Աղ-
դիս ։

Եղեն այժմ, ի լրագիրս ինչ,
և ի միտս և ի լեզուս ոմանց բանք
և խորհուրդք տեղափոխութեան
ընդ հանրական կաթուղիկոսու-
թեան (*) որպէս և ցաւօք սրտի

(*) Ստոյգ է որ այն միջոցին ամե-
նայն Հայոց Հայրապետական Աթոռ ոյ

խօսի զայնցանէ վերջին նամակ
Միաբանութեան Ս. Գաճիգ, այլ
այն ամենայն բանք և խորհուրդք

տեղափոխութեան նկատմամբ խնդիր
մը երևւան ելած և պաշտօնական շար-
ժանակներէ դուրս իրօք խօսակցու-
թեան և զրօգրական հրատարակու-
թեանց նիւթ եղած է, ըսոյց թողլով
որ Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռոյ Միա-
բանութիւնն այս տարածայնութեանց
դէմ իւր գրաւոր բողոքն ու ցաւը հա-
սուցած է ի Պատրիարքարան, ինչպէս
կըսէ սոյն Պատրիարքական պաշտօ-
նագիրը, թողլով որ Ռուսաստանի
Հայք նոյնպէս բողոք բարձած են ի լը-
ւագիրս, (Տե՛ս Տփիսիսի Մեղու Հա-
յաստանի թերթին 1866 թափուոյ 38 և
41 թիւերը)։ Առթուղիկոսական Յանձ-
նաժողովն իւր տեղեկագրոյն երրորդ-
թուրքիարնակ Հայոց՝ ամենայն Հայոց
Հայրապետական ընտրութեան կերպը

են ծնունդ կարծեաց եթէ Ա.
թոռ. Ս. Էջմիածնի գտանի ի
վտանգ աւոր փճակի, և թէ չիք

որոշող — մասին ընտրական օրինաց
ի. յօդուածով օրինադրած ըլլալով թէ
Հայաստանեայց Հայրապետական Մայր
Աթոռը կը մնայ միշտ ի Ս. Էջմիածին
ի Մայր Աթոռէն Հայաստանեայց, որ
Առաջածաշրմամբ անօրէնութեամբ Ս.
Գրիգոր Լուսաւորչի ձեռքով չի նստած,
Անոր Աթոռն և համօրէն Հայկազանց
հոգեւոր միութեան կեդրոնն է (Տես
նայն յօդուածը ի վեր անդր երես 526)
և զոր, ինչպէս տեսանք, Ազգային ժողովն
իւր հանդիսական վճռովն ըն-
դունած է ի 27 Մայիսի 1866 թ. հե-
տեւանք և նայն հետքն Հայրապե-
տական Աթոռի տեղափոխութեան նը-
կատմամբ յարուցեալ տարածայնու-
թիւնք ոչնչացած և անհետացած են
խաբար:

յոյս այլով եղանակաւ ապահովութեան իրաւանց Ազգին բայց երեսփոխանական ընդհանուր ժողով կեդրոնական Ազգային վարչութեան աներկմիտ հաւատայ, և ի հաւատարիս իւրոց աներկբայ հաւատոց՝ յարժանահաւատ աղբերաց (թէպէտ և ոչ ի սպաշտօնէ) ծանօթօ առեալ է, եթէ ամենայն ունկնդրութիւն և թոյլատրութիւն չնորհեացի առ բովանդակ խնդիրս հիմնեալս յիրաւունս Հայ Ազգի և եկեղեցւոյ, որք անխոտոր և անվրէպ հայեցին ի բարւոքութիւն կաթուղիկոսական վարչութեան Սրբոյ Աթոռոյդ, և յապահովութիւն եւս

 Բէն Հայրապետի մերոյ :

«Ուստի եթէ սրբազան Միաբանութիւնդ եւս յայսմ մասին գը-

տանիցի ընդ մեզ վատահակից ,
 մի բնաւ երկիցէ ի ստրուստայեալ
 վտանգէ պառակտելոյ Սիրելի
 Ազգի մերոյ , որ կայ մինչեւ ցարդ ,
 և կացցէ նաեւ ցետ աշտորիկ մի-
 աջեալ անստաան , ցորչափ ի
 վերայ հաստատուն և ապահով
 հիմանց ամրացեալ իցէ Աթոռ
 Հոգեւոր Գլխոյ իւրոյ , միայն
 ի մտոյ առաքեսցուք առ
 Ձեր Ա. Միաբանութիւն և զօրի-
 նակ մի յայտագրոյ յիշեալ Յանձ-
 նաժողովոյն զորմէ ի վերոյ ծա-
 նուցաւ . այլ և հաղորդեսցուք
 Ձեզ միանդամայն եթէ ո՞ր ո-
 մանք լինիցին պատգամաւ որքն
 ընտրեալք ի Թուրքիարեակ Հա-
 յոց կեդրոնական վարչութենէ ,
 և երբ դնիցին ի ճանապարհ ,
 և զոր ցուցակ ընտրելեաց բեր-

ցեն յայդր ընդ ինքեանս և
 Աստ վախճան տուեալ բանից
 նամակիս, խնդրեմք ի Ձերոց
 սրբութեանց յայս ամենայն իրա-
 դութիւնս յորս գտանիք, նաեւ
 ջերմեանդն Աղօթից մատուց-
 մամբ առ Աստուած հանդէսք
 խնդրեցէք դրարեկարգ հաստա-
 տութիւն Սրբոյ Կաթոլիկէ ե-
 կեղեցւոյ Հայաստանեայց և Կոն-
 ստի մանկանց նորոս, և դրարեյո՛ւ
 ջող կեանս Հայ Ազգի և ժողո՛ւ
 վերդեանս, ի զնոցոր մխոթեամ

Լեյքենքոյ 1866 թ

ՊԱՏՐԻԱՐԷ Կ. ՅՈՒՍԵՓ

ՊՕՂՈՍ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

(Կէ)

Կաթոլիկոսական Յանձնաժո-
 դովը այն պատասխանագիրն ո-
 բոյնէն յետոյ Ազգային ժողովոյ

ներկայանալի Հայրապետական
 ընտրեւեաց ցանկը պատրաստուե-
 լու համար Եկեղեցական վիճա-
 կային (Համագումար) ժողովոյ
 գումարման նախապատրաստու-
 թեանց կը ներանարկէ : Աւստի
 մէկ կողմանէ իւր որոշմամբ իւր
 անդամակիցներէն Տ. Ներսէս Ե-
 պիսկոպոս Վարժապետեան և Տ.
 Յովհաննէս Վարդապետ Սեթեան՝
 նախագահութեամբ Տ. Պօղոս Բ.
 Պատրիարքի , ի Մայր Աթոռն
 ի Ս. Էջմիածին , յԱզթամար և
 ի Սիս ներանարեալ Հայաստան-
 եայց Ս. Եկեղեցւոյ յամենայն
 տեղիս գտնուած բոլոր Եպիս-
 կոպոս պաշտօնէից ցուցակը կը
 պատրաստեն , որոց թիւը նոյն
 տակն ընդամենը քառասուն և
 իննի կը յանդի , և միւս կողմա-

նէ ալ ըստ որում ամենայն Հա-
յոց Հայրապետի նորոգ ընտրու-
թեան խնդիրը հանդիսական և կա-
րեւոր, հետեւեալէս և ընտրել-
եաց ցանկի պատրաստութեան
մասնակցելու համար Աղթամա-
րայ և Սոյ Տեղապահներն և Ե-
րուսաղէմի Պատրիարքը կը հրա-
ւիրէ որ յանուն իրենց միաբա-
նութեան և վիճակաց ի կոստան-
դնուպօլիս դանուող եկեղեցա-
կաններէն մէկ մէկ փոխանորդ
կարգեն, նաեւս Ազգային Սահ-
մանադրութեան 29դ յօդուա-
ծին տրամադրութեան համա-
ձայն շրջակայ Պրուսայի, Նիկո-
միդիոյ, Կուտինայի, Պանարմայի,
Ռատոսթոյի և Տրապիզօնի գա-
ւառաց առաջնորդներն և Ար-
մաշու վանից վանահայրը կը հր-

բաւիրէ, որ Յուլիա ամուսն չկիր-
 ներք ներկայ գանուին ի Կոստան-
 գնու պոլիս, որպէս զի գումարե-
 լի եկեղեցական վիճակային ժո-
 ղովոյն ներկայ գանուելով մասն
 նակցին պատրաստուելիք Հայրա-
 պետական ընտրելեաց ցանկին և
 Տ. Պօղոս Բ. Պատրիարք կը յայտ-
 նէ, Կաթողիկոսական յանձնա-
 ժողովոյ թէ՛ Նիշիկիոյ և Ադիս-
 մարայ Աթոռներուն վիճակը որ
 աւուր փաթարանալու վրայ է,
 և յոտ վկայութեան Տեղապահ
 Եպիսկոպոսաց եթէ որ անաջ
 Սոյն Աթոռոց գահակալները չընտ-
 րուին՝ Նոյն վիճակաց քաղցայնոց
 մէջ շփոթութիւն պատակաւ
 մինչև անգամ կրօնափոխութեան
 վտանգ կրնայ պատահիլ 23 մարտ
 1915 թ. զապաշտմանով 36

Յանձնաժողովը նկատողութեան
տուելով հանդերձ թէ Ազգային
Ժողովն Ազխատմարայ և Սոյ կա-
թողիկոսաց ընտրութիւնն ամե-
նայն Հայոց Հայրապետի ընտրու-
թեանէն վերջը կատարել որոշած
է, բայց Պատրիարքին սոյն յայ-
տարարութեան վրայ Ազխատմա-
րայ և Սոյ անմիջական անօրէ-
նութեան կարօտ կացութեան առ-
ջեւ կը պարտաւորի խնդիրն ե-
կեղեցական Վիճակային Ժողովոյ
ատեանը հանել առաջարկելով
որ՝ եթէ պատշաճ կը դատի ի
քննին առնու, և նախ ինքնըն-
տիր Տ. Խաչատուր և Տ. Նիկո-
ղայոս կաթողիկոսաց նկատմամբ
իւր վճիռը տայ, և ապա յա-
նուն նոյն աթոռոց միաբանու-
թեան փոխանորդաբար և միայն

այս մէկ անգամի համար Աղթա-
մարայ և Ստոյ զատ զատ երեքա-
կան ընտրելեաց ցանկ պատրաս-
տէ, և ստորագրեալ տեղեկագրով
ներկայացնէ Ազգային Ժողովոյ :

Հոս այսմ հրաւիրանաց կա-
թողիկոսական Յանձնաժողովոյն
Աղթամարայ Տեղապահը՝ Տ. Իդ-
նատիոս Եպիսկոպոս Առաջնորդն
Վանայ, փոխանորդ կը կարգէ զՏ.
Յովհաննէս Վարդապետ Սեթ-
եան, Ստոյ Տեղապահը՝ Տ. Մկր-
տիչ Եպիսկոպոս (*) Այնթապցի,
փոխանորդ կը կարգէ զՏ. Ներ-
սէս Եպիսկոպոս Վարժապետեան
և Երուսաղէմի Պատրիարք Տ.

(*) Այս Եպիսկոպոսը կրօնափոխու-
թեան դիմելով թողած է այժմ Հայաս-
տանեայց սուրբ Եկեղեցին և բողոքա-
կան եղած :

Ետայի Արքեպիսկոպոս փոխանորդ-
կըկարգէ իւր ի հոստանդնուպօլիս
դռնուող միաբաններէն զՏ. Սի-
մոն Վարդապետ Սէֆէրեան (*)
(1867ին Եպիսկոպոս ձեռնադրու-
ած է ի Ս. Էջմիածին) : Նմա-
նապէս բայի Պրուսայի Առաջնոր-
դէն, որ է այժմեան Տ. Տ. Գէ-
որգ Դ. Հայրապետն Հայոց, հը-
րաւիրեալ միւս Առաջնորդներն

(*) Արուսագէմի Պատրիարքը Յանձ-
նաժողովոյ հրաւերին ուշ պատասխա-
նած ըլլալով՝ յանուն իւր միաբանու-
թեան կարգած փոխանորդը՝ Տ. Սիմոն
Վարդապետ Սէֆէրեան, Եկեղեցա-
կան Վիճակային Ժողովոյ մէջ պատ-
րաստուած Հայրապետական ընտել-
եաց ցանկի պատրաստութեան չէ կըր-
ցած մասնակցիլ, բայց Ազգային Ժո-
ղովոյ մէջ կատարուած ընտրութեան
մասնակցած է :

և Սրմաշու Վանահայրն եւս որ
բռնեալ ժամանակին կը հասնին
ի Կոստանդնուպօլս :

Եկեղեցական Վիճակային ժողովը կը գումարի 1866 Յուլիս 12 երկուշաբթի օր Պատրիարքական Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ուր բաց ի Մայրաքաղաքիս եկեղեցական Բարոզիչ Վարդապետներէն և Աւագ ու Աթոռակալ Բաճանակներէն ներկայ կը գտնուին,

Տ. Պօղոս Արքեպիսկոպոս Թաթարեան, Պատրիարք Հայոց Կոստանդնուպօլսոյ, որ կը նախագահէ ժողովոյն :

Տ. Թադէոս Եպիսկոպոս Առաջնորդ Ռոմաթոյի :

Տ. Յովսէփ Եպիսկոպոս Առաջնորդ Կուտինայի :

Տ. Նիկողայոս Եպիսկոպոս փոխ

Առաջնորդ Նիկոմիդիոյ (1873ին
Պատրիարքական Տեղապահ) ,

Տ. Մեսրոպ Եպիսկոպոս Առաջ-
նորդ Տրապիզոնի , (1869ին Ա-
ռաջնորդ Եգիպտոսի)

Տ. Յովհաննէս Եպիսկոպոս Ե-
դեսեան Առաջնորդ Պանտրմայի

Տ. Արիստակէս Եպիսկոպոս Քա-
րոզիչ Նոր - Թաղի յԷսկիւտար .

Տ. Յովհաննէս Եպիսկոպոս Կա-
պուտիկեան քարոզիչ Միջագիւղի

Տ. Ներսէս Եպիսկոպոս Վար-
ժապետեան Քարոզիչ Խառզիւղի
և փոխանորդ Սոյ .

Տ. Յովհաննէս Վարդապետ
Սեթեան քարոզիչ Քուղկունճուքի
և փոխանորդ Աղթամարայ ,

Տ. Եփրեմ Վարդապետ Վանա-
հայր Արմաշու Վանից

Տ. Մկրտիչ Վարդապետ Խրիմ-

եան վանահայր վարագոյ և Մը-
շոյ Գլակայ վանից :

Ընդ ամենը քառասուն և եր-
կու հոգի :

Եկեղեցական վիճակային Ժո-
ղովք Կաթողիկոսական Եանձնա-
Ժողովոյ պատրաստել տուած
քառասուն և ինն Եպիսկոպոսաց
ընդ հանուր ցուցակէն գաղտնի
քուէարկու թեամբ Հայրապետա-
կան ընտրելեաց հետեւեալ եօթ-
անուն ցանկը կը պատրաստէ, որ է

Տ. Գէորգ Արքեպիսկոպոս Ա-
ռաջնորդ Պրուսայի քուէ 31

Տ. Պօղոս Պատրիարք Արքեպիս-
կոպոս Կաստանդնուպօլսոյ քը-
ուէ 30

Տ. Իդնատիոս Արքեպիսկոպոս
Առաջնորդ Վանայ քուէ 26

Տ. Թադէոս Արքեպիսկոպոս Ա-

առջնորդ Ռոտոսթոյի քուէ 20

Տ. Արիստակէս Արքեպիսկոպոս Գորոզիչ Նոր - Թաղի յիւսկիւտար քուէ 19

Տ. Եսայի Գաորիարք Արքեպիսկոպոս Երուսաղէմի քուէ 18

Տ. Մակար Արքեպիսկոպոս Առաջնորդ Տիփսիսի քուէ 16

Ասկէց ետքն ըստ առաջարկութեան Կաթողիկոսական Յանձնաժողովոյն Աղթամարայ և Սոյիսնդրոց անցնելով Եկեղեցական Վիճակային ժողովը նախ իւր յընձիր կուտայ և ապա անոնց համար եւս դադարնի քուէսր կութեամբ զատ զատ եռանուն ընտրելեաց երկու ցանկ կը պատարաստէ : Ահա վճռոց բուն օրինակը հանդերձ ընտրելեաց ցանկերով :

« Վիճակացին Ակեղեցական ժողովոս
տեղեկանալով եթէ խաչա-
տուր Եպիսկոպոս Աղթամարայ
Հանգուցեալ Պետրոս Կաթողի-
կոսին կենդանութեան ատեն ինք-
զինքը անոր անդ կաթողիկոս
օծել տուեր է, անվաւեր վճռեց
անոր Կաթողիկոսութիւնը » :

« Նոյնպէս անվաւեր վճռեց Սը-
սոյ Նիկողոս Եպիսկոպոսին Կա-
թողիկոսութիւնը, ըստ որում
արժանաւորութիւն չունենալով
գիշեր ատեն դռն ի դռը ա-
ռանց Աղգային Հաւանութեան և
կրօնափոխութեան արատով ա-
րատաւորեալ Եպիսկոպոսէ Տը
օծուելու յանդիւներ է » : (*)

(*) Ակեղեցական Վիճակացին ժողովոս
փոյ դումարումէն — 1866 Յուլիոս 12էն
— մէկ երկու օր անաշտ և անարհար քա-

« Աւգոստի եկեղեցական վիճա-
կային ժողովա դադանի քուէար-
կութեամբ Աղթամարայ Աթո-
ռոյն կաթողիկոսութեան ընտրե-
լի նշանակեց հետեւեալ երեք
արժանաւոր եկեղեցականները »

կան ոչ պաշտօնական հրաւերանօք Ա-
պիսկապոսունք կը ժողովուին ի խորհր-
դարան Ա. Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյն
Ղալաթիոյ և Աղթամարայ ու Սոոյ
խնդիրները նկատողութեան առնլով
կը կանխեն նախ — որոշում մը տալ թէ՝
Տ. Խաչատուրի և Տ. Նիկողայոսի կա-
թողիկոսութիւնն անվաւեր է : Ասի
կը ցուցնէ որ նախ քան զգումարու մը
Եկեղեցական Վիճակային ժողովոյն՝
Աղթամարայ և Սոոյ խնդրոց համար
տրուելիք վճիռն արդէն պատրաստ-
ուած է , և ժողովը վճռոյն կատար-
եալ պաշտօնական կերպարանք մը տա-
լու համար միայն գումարուած :

« Յակօբ Եպիսկոպոս Թօփուղ-
եան քուէ 23 »

« Մկրտիչ Վարդապետ Խրիմ-
եան քուէ 22 »

« Երեմիա Վարդապետ Բաղի-
շոյ քուէ 29 »

« Նոյնպէս Կիլիկիոյ Աթոռոյն
կաթողիկոսութեան ընտրելի նը-
շանակեց դարձեալ երեք արժա-
նաւոր Եպիսկոպոս, որք են,

« Ներսէս Եպիսկոպոս Վարժա-
պետեան քուէ 21 »

« Արիստակէս Եպիսկոպոս Ա-
տանայի քուէ 17 »

« Յովհաննէս Եպիսկոպոս Ե-
դեսեան քուէ 15 » (*)

(*) Եկեղեցական Աշխատչիւն ժողովոյ
սոյն պէտառութեան և ընտրելեաց
ցանկերու պատրաստութեան ժողովոյ
անդամներէն Նիկեամիդիոյ փոխ-Առաջ-

Եկեղեցական Վիճակային Ժո-
ղովոյն պատրաստած Հայրապե-
տական ընտրելեաց եօթանուն
ցանկն և Աղթամարայ ու Սոյ
խնդրոց նկատմամբ տուած վը-
ճիւսներն և անոնց համար ուրոյն
ուրոյն նշանակած ընտրելեաց ե-
ռանուն ցանկերը Ժողովականաց
Կողմանէ ստորագրեալ տեղեկա-

նորդ Տ. Նիկողայոս Եպիսկոպոս չէ
մասնակցած և Տեղեկագիրը չէ ստո-
րագրած առարկելով թէ՛ « նախ պէտք
է յատենի առաւանդատանեալները լը-
սենք , և ապա վնիս տանք » : Սմանք
կրօնն թէ՛ Տ. Նիկողայոս Եպիսկոպոս
Ժամանակ մը աշակերտած ըլլալով ինք-
զինքն Սոյ կաթուղիկոս անել տուող
Տ. Նիկողայոս Եպիսկոպոսին՝ չէ ուզած
մասնակցիլ անոր համար տրուած վըճ-
ոյն և այս պատճառաւ Աղթամարայ
խնդրոյն ալ չէ մասնակցած :

գրութիւն կը ներկայանան Ազգային
Ժողովոյ ք 22 Յուլիսի 1866. Կա-
թոլիկոսական Յանձնաժողովն
եւս Ազգային Ժողովոյ նոյն նիա-
սին կը մատուցանէ իւր երկրորդ
տեղեկագիրն, որ ընտրական սոյն
նախապատրաստ թիւները կը
պարունակէ :

Այսին ընդհանուր ժողով
Յուլիսի 1866 Յոսի- 22 զանգեցոյ

Ազգային Ժողովը թէ Կաթո-
լիկոսական Յանձնաժողովոյ
թէ Եկեղեցական Վիճակային
Ժողովոյ տեղեկագրերը միաձայն
հաւանութեամբ կընդունին, եւ Ազ-
թամարն ու Սիւր թափուր կը
հրատարակէ :

Այս որոշումներէն յետոյ Ազ-
գային Ժողովն ամենայն Հայոց
Հայրապետի ընտրութեան մաս-

նախցի թեան քուէ արկու թեանը
 կը ձեռնարկէ, և տեսնելով որ
 ժողովոյն ներկայ գտնուող Երես-
 փոխանաց թիւը 7 Մի չ յանդիւր,
 կորուշէ որ քուէ արկու թիւնը սկսի
 նոյն օրը և ներկայ երեսփոխանք
 տան իրենց քուէն, իսկ բացակայք
 հրաւիրուին որ իրենց քուէն դրոշ-
 կեն ի Պատրիարքարան Յուլիս 27
 չորեքշաբթի օրը, և քուէ հա-
 մարի դորժողութիւնը նոյն օրը
 կատարուի անդ Նախագահու
 թեամբ Պատրիարքի հարգեալ
 քննիչ Յանձնաժողովոյ մը հըս-
 կողութեամբ :
 Այս յանձնաժողովոյն անդամ
 կընտրուին ,
 Տ. Ներսէս Եպիսկոպոս Վար-
 ժապետեան Փոխանորդ Սոյ
 Տ. Յովհաննէս Վարդապետ

Սեթեան Փոխանորդ Ազթամարայ

Տ. Սիմոն Վարդապետ Սէֆէր-

եան Փոխանորդ Երուսաղէմի

Վսեմ. Բարունակ Պէյ Զերուխ-

եան Ատենապետ Ազգային Ժո-

ղովոյ

Վսեմ. Ստեփան Փաշա Ասլան-

եան Ազգ. Երեսփոխան

Վսեմ. Մկրտիչ Պէյ Րէյիզեան

Ազգ. Երեսփոխան

Մեծ. Աւետիս Էֆէնտի Քօլօլ-

եան Ազգ. Երեսփոխան

Ըստ այսմ որոշման նոյն օրը

Ազգային Ժողովոյ նիստին ներ-

կայ գործուող ՏՏ երեսփոխանք

անձամբ կուտան իրենց քուէն,

յորս են Ազթամարայ և Սոյփո-

խանորդաց քուէներն, նոյնպէս

Երուսաղէմի Պատրիարքին և մի-

արանոթեան փոխանորդը՝ Տ.

Սիմոն Վարդապետ Սէֆէրեան
անձամբ կուտայ իւր քուէն, և
բացակայ երեք երեսօթիւանաց
նոյն օրը նամակաւ զրկած քուէ-
ներն եւս կրնդ ունուիլ, և ընդ-
ամէնը կրլլայ 59 քուէ: Եւ քը-
ուէատուփը կնքուելով Մայր Եկե-
ղեցւոյ Աւագ լուսարար Տ. Սու-
քիաս Քահանային պահպանու-
թեան կը յանձնուի: Բնակչի
Իսկ Ազթամարայ և Ստոյ ընտ-
րութիւններն ուրիշ նիստի թող-
լով ժողովը կը փակէ իւր այնօր-
եայ նիստը: (Տես ատենագիր, Ազգ.
Ժող. 1866 յուլիս 22 ի նիստին,
անտիպ) Բնակչի Ստոյ ընտ-
րութիւն 27 շորեքշաբթի օրն
Ազգային ժողովոյ որոշմանն հա-
մաձայն քուէարկութիւնը կը շա-
րունակուի ընդ հսկողութեամբ

քննիչ Յանձնաժողովոյն, որուն
կը նախագահէ Պատրիարքը ։ Քը-
ուէի մասնակցութեան հրաւիր-
եալ բացակայ Յէ երեսփոխան-
ներէն ։ 18ը միայն կը մասնակցին,
որովք ամբողջ քուէից թիւը 77ի
կը յանգի ։

Որոշեալ ժամուն քուէհամա-
րի գործադրութիւնը կատարուե-
լով 77ը քուէից արդեամբ ամե-
նայն Հայոց Հայրապետական
ընտրելիք կը լինի ։

Տ. Պէորգ Արքեպիսկոպոս քը-
ուէ 44 ։

Տ. Եսայի Պատրիարք քուէ 44

Տ. Իզնատիոս Արքեպիսկոպոս
քուէ 29 ։

Կաթողիկոսական Յանձնաժո-
ղովը տեւեալով որ սոյն ընտրե-
լիքներէն չկան ընտրելիքներ ։

լինելէն առաջին երկուքը հաւա-
սար քուէ առած ըլլալով թուր-
քիարնակ Հայոց միակ բացար-
ձակ ընտրելին որոշուած չէ, ինչ-
պէս կը տրամադրէ Հայրապետա-
կան ընտրութեան Տաճկաստանի
Հայոց մասնակցելու համար Ազ-
գային ժողովոյ քուէարկած օրէն-
քին վեցերորդ յօդուածը, ուստի
համահաճութեամբ Ազգային ժո-
ղովոյ նախագահին և Ատենա-
պետին կրկին և վերջին անգամ
քուէարկութեան կը հրաւիրէ բո-
լոր երեսփոխանները և, օգոստոս
1ին ըստ առաջնոյն քուէարկու-
թեան և քուէհամարի գործո-
ղութիւնք հսկողութեամբ քննիչ
Յանձնաժողովոյն կը կատարուին
ի Պատրիարքարանի, որոյ արդիւն-
քը ցոյց կուտայ թէ երեսփոխա-

նաց մեծագոյն մասին քուէն բա-
տացած է,

Տ. Գէորգ Արքեպիսկոպոսն որ
և կըլլայ Թուրքիարնակ Հայոց
միակ բացարձակ ընտրելին :

Ընտրական սոյն գործողու-
թիւններն աւարտելէն յետոյ,
Կաթողիկոսական Յանձնաժողո-
վը յանուն Թուրքիարնակ ամբողջ
Հայ ազգին ի Ս. Էջմիածին կա-
տարուելիք Հայրապետական վերջ-
նական ընտրութեան մասնակցե-
լու համար եկեղեցական դասէն
Պատգամաւոր կընտրէ զՏ. Ներ-
սէս Եպիսկոպոս Վարժապետ-
եանն (*), որ այս առթիւ Մեհէրեք

(*) Տ. Ներսէս Եպիսկոպոս Վար-
ժապետեան երբ պատգամաւոր կընտ-
րուի՝ տարածայնութիւն կեղծ թէ Ռու-
սիոյ Տէրութեան սահմանէն ներս չը

Երրորդ կարգի պատուանշան
կրնգունի, և քաղաքայնոց մէջէն
Պատգամաւոր կրնարէ Վսեմ. Յա-

պիտի ընդունուի: Այս տարաձայնու-
թիւնը իրականութիւն կը գտնէ, և
Ռուսիոյ Վսեմ. Դեսպանին կողմէն ի
պաշտօնէ պարոն Դաւիթ Սափալանեան
կը ներկայանայ Պատրիարքին, որոյ քով
կը գտնուին նոյն միջոցին Ազգային կեդ-
րոնական Վարչութեան Խառն ժողովն
և Վաթուղիկոսական Յանձնաժողովը,
և կը յայտնէ թէ՝ Հայրապետական
ընտրութեան համար Տաճկաստանի Հա-
յոց մասնակցութեան մասին ի գործ
դրուած նախապատրաստութիւնները
Դեսպանին գոհունակութիւնը գրաւած
են, միայն գիտողութիւն կրնէ Տ. Ներս-
էս Եպիսկոպոսի պատգամաւոր ընտ-
րուելուն նկատմամբ, որ ստորագրած
է Վաթուղիկոսական այն տեղեկագիրը,
յորում Ռուսիոյ Տէրութեան գաւերա-
ցուցած Պ-ԼԻԼԻ- անուն օրէնքը

կոր Էֆէնտի Նորատունկեան, որ
նոյնպէս այս պատճառաւ Դե-
պէտ աստիճանն և չորրորդ կար-

խափե քննադատուած է, և այս պատ-
ճառաւ Ռուսիոյ Առաջարութեան
դէմ անհաճոյ ակնարկութիւններ ե-
ղած են նոյն տեղեկագրոյն մէջ, որք
Ռուսիոյ պաշտօնական անձանց հա-
ղորդուած ըլլալով՝ կրնայ ըլլալ որ
պատգամաւորն — Տ. Ներսէս Եղիս-
կոպոս — իւր պաշտօնին համեմատ
ընդունելութիւն չգտնէ. այսու ամե-
նայից ինք — Դեպքանք — պատ-
րաստ է անցագրերը տալ, եթէ ազգը
դարձեալ արժան գատի:

Աս այս դիտողութիւն՝ Պատրիար-
քին, Թառն ժողովն և Աթոռ զիկոսա-
կան յանձնաժողովը սա արժանաւոր
պատասխանը կուտան թէ՛ Տ. Ներսէս
Եղիսկոպոսն անոր համար պատգա-
մաւոր ընտրուած է ազգին կողմէն որ

Ա. Ազգին արժանաւոր Սկեղեցա-
կանաց գլխաւորներէն մին է:

դի . Դեհեդեհե պատուանշան կրն
դունի :

Թուրքիարնակ Հայոց տոյն եր-

Բ . Եկեղեցական Վիճակային Ժողո-
վոյն մէջ Սոյ վանուց միտրանութեան
և թեմական վիճակաց իրրեւ փոխա-
նորդ ներկայացուցիչն ըլլալով՝ այս
պարագային մէջ՝ անոր պատգամաւո-
րութեան պաշտօնով ի Ս . Էջմիածին
ուղեւորութիւնը կրնայ Սոյ աթոռոյն
ընդ իւրեւն ընդհանրական Հայ-
րապետութեան ենթարկեալ ըլլալուն
ցոյցն համարուիլ , և .

Գ . Թէ Տ . Ներսէս Ազիակապա՛
պատգամաւորութեան պաշտօնին քնա-
րութիւնը Բարձրագոյն Վրան ժամուց-
ումն է արդէն ,

Աւստի և անոր քնարութեան և ա մը-
նայր կամ փոխփոխութիւն կրելն ան-
հնարին է , այնչափ որ կամ Տ . Ներ-
սէս Ազիակապա պէտք է երթայ Ա-
կեղեցական պատգամաւոր , կամ անոր

կու պատգամաւորք 1866 Օգոս-
տոս 26 ուրբաթ օր այցելութիւն
կուտան Ռուսիոյ Դեսպանին , որ

անդ ալ որ Եկեղեցական պատգա-
մաւոր :

Այս պատասխանն տանելով պարտն
Դուիթ Սափալանեան , կը մեկնի Պատ-
րիարքարանէն , վերստին յայտնելով
թէ՝ Վսեմ. Դեսպանին ըրածը դիտու-
ղութիւն մ'է և թէ պատրաստ է ան-
ցաղբերը տալ :

Տ. Ներսէս Եպիսկոպոս երբ կը տե-
ղեկանայ իւր պատգամաւորութեան
պաշտօնին նկատմամբ եղած այս դի-
տողութեանց՝ անմիջապէս նախ քա-
նիւ և ապա 1866 Օգոստոս 20 թը-
ռեական գրութեամբ պատգամաւորու-
թեան պաշտօնէն կը հրաժարի , բայց
կաթուղիկոտական Յանձնաժողովը չըն-
դունիր անոր հրաժարականը , և իւր
որոշմանը վրայ հաստատ կը մնայ :

Օգոստոս 23 ին Ռուսիոյ Դեսպանա-

խիստ պատուով կրնդ ունուին և
երկրորդ օրը օգոստոս 27 շա-

տան Բ. Քարդմանը Պատրիարքին կը
ներկայանայ, և ի պաշտօնէ կը յայտնէ
թէ՝ ի Ռուսաստան հեռագրուած և
պատասխան ընդունուած է թէ՝ « Տ.
Ներսէս Եպիսկոպոսի և Յակոբ Էփէն-
տիի պատգամաւոր ընտրութիւն անպատ-
շահ նկատուիր : »

Տ. Պօղոս Բ. Պատրիարք այս պաշ-
տօնական լուրը անմիջապէս նոյն ա-
ւուր թուական առանձին գրութեամբ ք
Ազգային Ժողովոյ փետ . Ատենապետ
Բարունակ պէյին և Ատենադպիր Մար-
կտեան Մեծ. Գրիգոր Էփէնտիին կը
ժառնուցանէ :

Ասոր վրայ Պատգամաւորք, ինչ-
պէս ըսինք, Օգոստոս 26 ին այցելու-
թեան կերթան Ռուսիոյ փետ . Դեռ-
պանին, և այս կերպով կը վերջանայ
պատգամաւորութեան դէմ յարուցեալ
դժուարութիւնը :

բաժնի կուղևորին գէտ թ Ս. Էջմիա-
ծին հետեւեալ պատրիարքական
երեք պաշտօնագրովք, որք են:

၂၇၆၆ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ် , မူရင်းအကျဉ်းချုပ်

Verfasser: Dr. med. phil. h. c. h. Dr. phil. h. c. h. Dr. phil. h. c. h.

— *quadrifida* **U.** *quadrifida* *U.*

11-11-11 11-11-11 11-11-11

1870

Ա ՅԻՍԵԱՅ ԳՐԻԿՈՍԻ ԺԱՌԱՅ

Տ. Պօղոս Արքեպիսկոպոս, Զոր.

Հիւն Աստուծոյ Պատրիարք Կոս.

တၢ်ပုၤလၢမ့ၣ်အံၤ၊ နှဲး မုၢ်ဖျါတၢ်ဝဲ

Կան գլուխ Հայոց բնակելոց է

սահմանա Օսմանեան Տէրութեան,

ԸՍՈՒ ՌՐՈՂՄԱՆ ԱԳՐԱՅԻՆ ԵՐԵՄԻՈՒ

խանական Ընդհանուր ժողովոյ

անուանեմք և կարգեմք Պատ.

դամաւորս ի դիմաց համարէն ե.

ԿԵՂԵՑԱԿԱՆԱՅ Լ ՓՈԴՄԻՐԴԱԿԱՐ,

նայ բնակելոյ ի վաթսուէն և հինգ
առաջնորդական վիճակս Լուսա-
ւորչական Եկեղեցւոյ Հայոց որ
ի Թուրքիա, զԴերապատիւ Ներ-
սէս Եպիսկոպոս Վարժապետեան
Գարողիչ Ս. Ստեփաննոս Եկեղեց-
ւոյ ի Խասգիւղ Կոստանդնուպոլ-
սոյ, և զՄեծաշուք Յակօբիկ Է-
ֆէնտի Նորատունկեան պաշտօ-
նակալ Բարձրագոյն կարգի Տէ-
րութեանն Օսմանեանց և Ազգա-
յին Երեսփոխան որք ունին զը-
նալ ի Ս. Էջմիածին, և մասնակ-
ցիլ յանուն և ի դիմաց համօրէն
Հայկազանց ի Թուրքիա բնակե-
լոց, յընտրութիւն ամենայն Հա-
յոց Հայրապետի և Գահակալի
Մեծի Դերագահ Աթուոյ Կա-
թուղիկոսութեան Հայաստան-
եաց Եկեղեցւոյ գործակցու-

թեամբ համադրական պատգա-
 մաւորաց հայոց, որ ի Ռուսիա,
 ի Գարսիիս և ի Հնդկաստան, Եւ-
 րասի վճռոյ և որոշման Ազգային
 Ընդհանուր ժողովոյ՝ յանձնեմք
 սիրելի որդւոց մերոց Ազգային
 պատգամաւորաց զցուցակ երկոյ
 Արքեպիսկոպոսաց որք քուէար-
 կու թեամբ ցուցան ընտրելիք
 Կաթուղիկոսական Համադրական
 Աթոռոյ Ս. Էջմիածնի ի դիմաց
 Թուրքիաքնակ Ազգայնոցս :
 « Նախ Համադումար Վիճակա-
 յին ժողովով Եկեղեցականաց Ազ-
 գիւ, որ ներկայ դստան Գերա-
 պատիւ Ներկայացուցիչք Կաթու-
 ղիկոսական Աթոռոյ Կիլիկիոյ և
 Աղթամարայ և Գատրիարքական
 Աթոռոյ Ս. Երուսաղէմի, և վի-
 ճակաւոր Արքեպիսկոպոսոցն ք

չըջակայ առաջնորդութեանց Կ.
 Պօլսոյ . նաեւ եօթն Եպիսկոպոս-
 սունք որք ի կոստանդնուպօլիս
 պատահեցան, Գերապատիւ Հարք
 Վանաց Մշոյ Ս. Կարապետի և
 Արմաշու . Գերապատիւ Երեմփո-
 խանք Եկեղեցական դասու և
 Քարոզիչ Վարդապետք և Աւագ
 և Աթոռակալ Երիցունք ամենայն
 Եկեղեցեաց մեծի Մայրաքաղա-
 քիս, և ապա Ազգային Երեւ-
 փոխանական Ընդհանուր Ժողո-
 վով, որ ներկայացուցանէ զԱզ-
 գայինս ամբողջ, որք ի սահմանս
 Թուրքիոյ, զօրութեամբ Ազգային
 Սահմանադրութեան, որ վաւե-
 րացմամբ Վեհափառ Սուլթանի
 մերս Օգոստոսփառ Կայսեր՝ տը-
 րամադրեալ ունի համաձայն բաղ-
 մադարեան առանձնաշնորհու-

Թեանց Ազգիս զեղանակ վար-
չութեան ազգային արժանին դոր-
ժոց, յորոց կարգի է նաև գործ-
մասնակցութեան Թուրքիարնակ
Հայոցս յընտրութիւն Հայրապե-
տին Հայոց Կաթուղիկոսի Սրբոյ
Էջմիածնի, և միւս զանազան
Ապագէն այսու վաւերական
վկայագրովս սահմանելով և հաս-
տատելով զսխալածն Ազգային
սլատկամաւորաց Թուրքիոյ Հա-
յոցս, խնդրեմք յորոց անկն է,
հանաչել զնոսա ունողս իրաւանց
գործակցելոյ Համազգական Ժո-
ղովոյն որ ունի գումարի ի Սըր-
բանուէր Տաճարի Մայր-Եկե-
ղեցւոյ Սրբոյ Էջմիածնի, և առ ի
յընտրութիւն Գերագահ Հայրա-
պետին ամենայն Հայոց, մէն մի
յերկոցունց ունելով զգորութիւն

վաթսուն և հինգ ձայնից և երկօցուն միանգամայն հարիւր և երեսուն քուեսայց և ի դէպս առնականաւ արկածից որ արդելցէ զմին յերկօցունցն գտանիլ ի Տաճարի Ս. Էջմիածնի յառաջ յորում ընտրութիւն Հայրապետին կատարելոցն է, ճանաչել զմին միայն որ ներկայացուցէ զայս վրկայագիր, և յայտ արասցէ ըզպատճառս արդեւման ընկերին իւրոյ վաւերական վկայագրով, միակ և ընդհանուր Պատգամաւոր Ազգին Հայոց որ ի թուրքիա և նա ի կիր արկցէ զիրաւունս մեր, վարելով յընտրական քուէարկութիւնն զօրութեամբ հարիւր երեսուն ձայնից, յորս վայելեմք ըստ իրաւանց և ըստ թրուոյ վաթսուն և հինգ առաջ-

Ընդհանուր ժողովոյ Մայրաքաղաքիս որ կազմեալ գոլով յեկեղեցական և յաշխարհական երեսփոխանաց Ազգիս ընդ մերով Նախագահութեամբ զԱզգն ողջոյն ղԹուրքիաբնակ առաջի Օսմանեան Պետութեան և առաջի Ազգին ներկայացուցանէ, և ըստ տրամադրութեան մերս Ազգային Սահմանադրութեան ձեռնհաս է անօրինել զիրաւունս մասնակցութեան ղԹուրքիաբնակ Հայոցս յընտրութիւն ամենայն Հայոց Կաթուղիկոսի » :

« Ազգային ազգի Ընդհանուր ժողովս հարու եղել կարգադրութեան Սրբոյ Սինոդիկայն է խնդրել ի Պատրիարքէն Կ. Պօլսոյ, զի հանդերձ Կրօնական Ժողովով նշանակեցէ զժիւղ որ Եկեղ

դեցական Պատգամաւոր, և ի Քաղաքական Ժողովոյ, զի և նա օրոշեացէ զմի ոք աշխարհական Պատգամաւոր վասն Կոստանդի. նուօղոսոյ, և հրաւիրեացէ զամե. նայն Առաջնորդական վիճակայի. նրա Թուրքիոյ քնարել իւրաքան. չիւր ի նոցունց կրկին Պատգա. մաւորս յորոց մին եկեղեցական ի դիմաց Առաջնորդի, և մին աշխարհական ի դիմաց Ժողովրդեան (*) և այսու ամենեքին

(*) Սինոդը Թուրքիաքանակ Հայոց առաջնորդական վիճակներէն եկեղեցու. կան և աշխարհական երկերկու պատգամաւոր հրաւիրած չէ, այլ մէկ մէկ, և այն՝ վիճակաւոր առաջնորդները, և եթէ ամունք չկարենան երթալ ի Ս. Էջմիածին, իրենց տեղ մէկ մէկ եկեղե.

մամնակից լիցի Պատգամաւորօք ,
և կամ նամակաւ ընտրութեան
կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց .

ցական փոխանօրդ կարգեն և դանօնք
դրկեն :

Ահաւասիկ Սինօղի առ Պատրիարքն
ուղղած պաշտօնագրոյն պա մասին
վերաբերեալ բուն խօսքերը :

« Զայսմանէ (զընտրութենէ նորայ
Հայրապետի) հրատարակել և ընդ հա-
մայն փնակս հաւատացեալս ձերում
հոգեւապետութեան , որպէս զի խրա-
քանջիւր սքի փնակաւոր Առաջնօրդ այ
․ . . . , կամ ինքնին շնորհաբեր
լիցի այսր Վթոռս ցնչանակեալն ժա-
մանակ ընտրութեան Հայոց Կաթուղի-
կոսի , կամ հաւատացէ՛ զպաշտօնն
այլում ումեք յեկեղեցականաց , զոր
նայն դատէ նմին արժանի ք :

(Տես առեւնագրու Զիւն Ազգային
Ժողովոյ , 1865 Յեկաեմբեր 24ի նիստին ,
անախդ) :

որ հանգերձեալ է կատարել 15-
 17 սեպտեմբերի այսր ամի ի Մի-
 ամնաէջ Ս. Տաճարին, և տես-
 եալ զի ընտրական կարգադրու-
 թիւնս այս՝ որ թերեւս համա-
 ձայն կանոնադրութեան եկեղե-
 ցական վարչութեան մերազնէից
 Ռուսաստանեայց. ալ ոչ ի դէպ
 դալ ընտրին թուրքիարնակ Հայ-
 կադանցս քաղաքական վիճակի
 պարագայից՝ որք պահանջեն՝ մի-
 այն ի ձեռն պաշտօնական Գլխոյ
 Ազգին, այն է Պատրիարքին և
 Պօլսոյ և ընդ նորին Նախագա-
 հոթեամբ կարգեալ Ազգային
 կեդրոնական Ժողովոյ ունել պաշ-
 տօնական յարարերութիւնս ընդ
 համայն Համագլխս աւարարնակս,
 և նկատելով իսկ զի Սուրբ Սի-
 նոդն զհրաւիրագիրս իւր ի խըն-

դիր պատգամաւորացն պահան-
ջելոց ի մերազնեաց վիճակայնոց
Թուրքիոյ ոչ առ վիճակայինս
ուղղակի՝ այլ առ կեդրոնական
վարչութիւնն ի կ. Պօլիս ուղղեալ,
ակն յայտնի յերեւան ածէր զիւ-
րն քաղաքագիտական խոհակա-
նութիւն ի պատճառս փափուկ
դրից քաղաքական վիճակի Թուր-
քիարնակ Հայկազանցս, վասն որոյ
Ազգային Ընդհանուր Ժողովն
սահմանեաց զմասնակցութիւն
Թուրքիարնակ Հայոց յընտրու-
թիւն ամենայն Հայոց Հայրապե-
տի առնել ոչ ի վիճակաւորացն և
ի ժողովրդականաց պատգամա-
ւորս և կամ քուեայս առան-
ձինս խնդրելով ըստ պատուիրա-
նաց Սուրբ Սինօդիդ, որ նոր իմն
է եղանակ ընտրութեան, և ոչ

Երբէք աստանաւոր ի մէջ մեր ի
 դործ եղեալ, և ոչ զԱղգն ող-
 ջոյն յերկա բաժանեալ, միայն ըզ-
 թեմականս Ս. Էջմիածնի ընդու-
 նիլ ի մասնակցութիւն ընտրու-
 թեան՝ որպէս անուշադրութեամբ
 եղեալն է յընտրութեան Հան-
 դուցերոյ Հայրապետին, վտարե-
 լով արամաքս զթեմականս Կիլիկիոյ
 և Աղթամարայ մասնաւոր Կա-
 թուղիկոսութեանց, որպէս թէ
 չիցեն և նոքա որդիք Հայաս-
 տանեայց Կաթուղիկէ Առաքելա-
 կան Եկեղեցւոյ, և Կամ թէ ընտ-
 րելի Կաթուղիկոսն չիցէ Կաթու-
 ղիկոս ԹԵՆՅԻ ՀՅԵՅ Դ ԸԹ ԴԵԶԻՐ
 ԷՃԷ Այլ զհամօրէն Տաճկաստա-
 նի և Դանուպեան աշխարհաց
 Հայորեալն ընդունիլ ի մասնա-
 կցութիւն ընտրութեան Հայրա-

պետի ամենայն Հայոց ըստ կար-
գաց փաղընջուց և օրինաց Հա-
յաստանեայցս Մի, Սուրբ, Կա-
թօղիկէ և Առաքելական Եկե-
ղեցւոյ : Եւ Սոցիալական Կոմ-
ունիստական ըստ սոցիալական
Աղգային Երեւոթականական Ընդ-
հանուր Ժողովոյ, Գումարեցաւ
Վիճակային Եկեղեցական Ժողով
յերկոսասաներօրդն Սոցիալ-
յԱթոսանիստ Մայր Եկեղեցւոյ
Կ' Պօլսոյ, Ընդ մերով Գահերե-
ցութեամբ, ուր բաց յեպիսկո-
սոսաց գտելաց ի Մայրաքաղաքիս
և ի քարոզիչ Վարդապետաց, և
յ'Աւագ և յԱթոսակալ Քահանա-
յից ամենայն եկեղեցեաց Կոմ-
տանդինուպօլսոյ, ներկայ գտան
նաեւ յատուկ հրաւիրմամբ մեր-
ձակայ վիճակաւոր Արքեպիսկո-

սրտաւնք և վանահարք Ս. Ուխ-
տիցն Գլակայ և Արմաշու հըռ-
շակաւոր վանուցն և Կիլիկիոյ և
Աղթամարայ և Ս. Երուսաղէմի
Աթոռոց յայս սակաւ Կարդեալ փո-
խանորդք բարձրատախճան եկե-
ղեցականք . ի Ժողովի աստ նախ
սլաարատեցաւ ցուցակ ամենայն
Եպիսկոպոսաց Հայաստանեայց
եկեղեցւոյ առանց խորութեան
երկրի և պաշտաման և այլ հան-
դամանաց , որոց թիւն եհաս ի
յիսուս , և ի յիանիցն անդէն ի
Ժողովի անդ որոշեցան Եօթանե-
քին արժանաւորագոյնք ի գահա-
կալութիւն Արարատեան Գերա-
դահ Աթոռոյն Այս ցուցակ Եօթն
անուանց ստորագրեալ ի հարց
Ժողովականաց , ներկայացաւ Աղ-
գային Երեսփոխանական Ընդհա-

նուր ժողովոյ, որ ի քսաններորդ
 երկրորդ նմին ամսոյ զամբարեալ
 ի Տաճարի Սրբուհւոյ, Աստուա-
 ծամօր քաղաքիս, ընդ մերով Գա-
 հերեցութեամբ, և զօրծակցու-
 թեամբ, ի երկայացուցչաց Կաթու-
 ղիկոսական Աթոռոյն Կիլիկիոյ և
 Աղթամարայ, և Պատրիարքական
 Աթոռոյն Ս. Երուսաղէմի, զեօթն
 ընտրելեացն զցուցակ ըստ ատե-
 նական կարգաց և կանոնաց
 զազանի ըստէարկութեամբ վե-
 րածեաց յերես ընտրելիս, յորոց
 առաջինն է և զյիսուոր՝ Նախկին
 Պատրիարք Կ. Պօլսոյ Ամենապա-
 տիւ Տ. Գէորգ Ս. Արքեպիսկոպոս
 Պրուսայու, զկնի նորա Ամենա-
 պատիւ Տ. Եսայի Ս. Արքեպիսկո-
 պոս Պատրիարք Ս. Երուսաղէմի,
 և յետ նորա Գերապատիւ Տ. Իգ-

նաախիստ Ս. Արքեպիսկոպոս Վա-
 պուրականի և Սոբա են երեք ընտ-
 րելիք. կաթմուղիկոսական Գաճուն
 Մօր Լուսոյ և կաթմուղիկէ Սըբոյ
 Էջմիածնի ի դիմաց հանուրց Հա-
 յապտանեաց ընակելոց ի թուր-
 քիա , և մեր ներկայացուցեալ
 զանուանադ առ Ս. Սիւնհօդոսդ ,
 և առ ամենայն Հայոց կաթմու-
 ղիկոսութեան ընտրողական Հա-
 մազգային բարձր ժողովդ , յա-
 նուն Ընդհանուր ժողովոյ կեդ-
 րոնական Վարչութեան Ազգիւ
 ի պաշտօնէ ազգ առնեմք , թէ
 ի բարանչիւր ի սոցանէ ունին
 իրաւունս կրկնաթիւ քուեաց
 վաթսուն և հինգ Առաջնորդա-
 կան վիճակաց Հայոցս Տաճկաս-
 տանի : Յառաջին անգ ընտրական
 գործողութեան որ ունիւ կատա-

րիչ ի Մայր Տաճարի Ս. Էջմիած-
նի ի հինգ Ետապաներ իւրորդն ա-
ռաջիկայ Սեպտեմբերի ամսեան,
որպէս յայտ արարեալ է դիր Ս.
Սիւնհոդոսիդ:

Իսկ յերկրորդ դործողու-
թեան ընտրական Քուէարկու-
թեան որ առ ի վերջնական և
վճռական ընտրութիւն ի միջոյ
չորեցունց ստացելոցն առաւելա-
դոյն քուեայս պարտի կատարիչ
ի Համազգային ընտրողական բար-
ձրք Ժողովի: Պատգամաւ որ քն
Հայոց Թուրքաստանեայց ունին
հրահանգ յԷնդհանուր Ժողովոյ
մերմէ թէ ժամ պարտին առաւ
դքուեայս ի միջոյ երից անտի
ընտրելեաց, ունելով յայս նուազ
եւս իւրաքանչիւր պատգամաւ որ
վախճառն և հինգ ձայնից դորու-

թիւն և երկաքանչիւր միահա-
 ղոյն հարիւր երեսուն քուեայս ,
 ոչ տարադէպ թուի մեզ աստա-
 նոր մեկնաբանել զտարբերութիւն
 վերոյ նշանակեալ թուոյ Առաջ-
 նորդական վիճակաց թուրքիա-
 րնակ Հայոցս ի թուոյն ցուցերոյ
 յԱզգային կեդրոնական վարչու-
 թենէս ի մասնակցութեան մե-
 րում յնտրու թիւն նախորդ Քա-
 հանայտութեաիս Այս տարբերու-
 թիւն սրպէս տեսանի ի ցուցմ-
 կէն որ ի ձեռս Պատդամաւորաց
 մերոց , ծագի յայնմանէ զի ի
 ժամանակի նախընթաց Կաթու-
 դիկոսական ընտրու թեան Ազգա-
 յին կեդրոնական վարչութիւն
 տեղոյս ոչ էր առեալ ի գիր զթե-
 մըս Կաթուդիկոսութեանց Կիլի-
 կիոյ և Աղթամարայ , և ոչ զթե-

ճակա Պատրիարքութեան Ս. Ե-
րուսաղէմի, զոր ի վեր անդր ա-
սացաք, զորոց զմասնակցութիւն
յայս Համազգային ընտրական
գործողութեան, սահմանեաց ար-
դի Երեսփոխանական Ընդհա-
նուր Վարչութիւն Թուրքիարնակ
Հայոց՝

«Ազգային Ընդհանուր Ժողովա-
քով համոզեալ է, զի յետ օրի-
նաւորացէս և ըստ առեւնական
կարգաց կատարման առաջին և
երկրորդ քուէարկութեանց յընտ-
րութիւն Կաթողիկոսին ամենայն
Հայոց ի Մայր Տաճարին ներկա-
յութեամբ և գործակցութեամբ
մերս Պատգամաւորաց, Եկեղե-
ցականն այն բարձրատիճան որ
ստաւել քան զամենեւին ընկալ-
նուցու քուեայս, նա ամբառնայ

արժանաւորութեամբ Ի ԳԵՐԱԳԱՀ
ԿԱԹՈՒՄԻՆԱԶԱՆ ԱՌԱՔԵԼՈՅՆ, ԹԱ-
ԴԷԻ ԵՒ ԲԱՐԹՈՒՂԻՄԵԱՅ ԵՒ Ա-
ՌԱՔԵԼԱՆՄԱՆ ԱՌՆՆ ԱՍՏՈՒՄՈՅ
Ս. ԳՐԻԳՈՐԻ ԼՈՒՍԱՒՈՐԶԻ ՄԵՐՈՅ
ԸՍՏ ԻՐԱՒԱՆՅ ԵՒ ԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ԸՍՏ ՕՐԻՆԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ Ս. Ե-
ԿԵՂԵՅԻՈՅՍ ՄԵՐՈՅ :

Ա Եւ յայնժամ Արքայ-
Ինքնիւնքն Կէլիկիոյ Լ Ազնւո-
րոյ, Լ Պաշտօն-Ինքնիւնքն Կ. Պաշտօն Լ
Ս. Երանգէ, Լ Երանգէ Քիւսիւս-
Տեղիւնքն մասնակցեալք յընտ-
րութիւն Հայրապետին ամենայն
Հայոց, ԻԱԱԻԱՄԲ ՈՐԻՒՍ ԴԱԻԱՆԻՆ
ԶԱՆԶԻՆՍ ԸՆՏՐԵԼՈՅՆ ՅԱՄԵՆԱՅՆ
ՀԱՅՈՅ, որ Ե իրաւամբ կրէ ըզ-
րարձր տիտղոս ԳԵՐԱԳԱՀ ԿԱԹՈՒ-
ՂԻԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՅ, իբրեւ
արգարեւ ԳԼՈՒԽ ՄԻՈՅ ՄԻԱՅՆՈՅ
ԿԱԹՈՒՂԻԿԷ Լ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ Ս.
ԵՒ ՈՒՂԱՓՆՈՒ ԵԿԵՂԵՅԻՈՅ ՀԱ-

ՅԱՍՏԱՆԵԱՅՅ , զոր պանծացու ա-
ցէ Տէր Յիսուս Քահանայապետն
երկնի և երկրի աջակից և զօրա-
վիգն լինելով ընտրեալ Քահա-
նայապետին և արիացուցէ զնա
ի բարեզարդութիւն Եկեղեցւոյ
իւրոյ , և յանայայլակ և յանվը-
թար պահպանութիւն օրինաց և
կարգացն Աւանդելոց ի Գրիստոսէ
և ի օրրոց Հայրապետաց մերոց
բարեխօսութեամբ Երանաշնորհ Ս.
Լուսաւորչին մերոյ : Ամեն .

26 օգոստոս 1866

ՊԱՏՐԻԱՐԷ Կ. ՊՈԼՍՈՅ

ՊՕԴՈՍ ԱՐԷՆՊԻՍԿՈՊՈՍ

Գ.

Հ-հ-հ-հ Պ-դ-հ-հ-հ-հ-հ

Գերապատիւ Տ. Ներսէս Եպիս.

կոպրու և Մեծ աշուք Յակոբիկ
էֆէնտի նորատունկեան » :

1. Ենչպէս որ յայտնի է Ձեր
սիրելութեանց, Ամենայն Հայոց
Կաթողիկոսի ընտրութիւնը պի-
տի կատարուի ի Ս. Էջմիածին,
յառաջիկայ սեպտեմբերի 15 —
17 ինչ որ նախ իբր Պատգամա-
ւորք Յամանեան Հայոց ի դիմաց
Ազգին նոյն ընտրութեան մաս-
նակցելու համար նոյն օրերը
անդ ներկայ բլաշնիդ պէտք բլ-
լալով, ամսոյս 27 շաբաթ օրը
Փօթի երթալու շողենաւով Մայ-
րաքաղաքէս ճամբայ ելնելու
էք :

2. Եթէ ճանապարհին տեղ
մը այնպիսի անակնկալ արդեւք
պատահի որ, պէտք եղած օրը
Ս. Էջմիածին չկրնալ հասնելու

Երկիրդ ունենայք, այն անդէն
 անմիջապէս եղեւթիւնը հեռա-
 գրաւ. և եթէ հեռագիր չի գըտ-
 նաւի ուրիշ արագ միջոցաւ խմա-
 ցունէք թէ՛ ի Ս. Էջմիածին և թէ՛
 ի Կոստանդնուպոլիս, և խնդրէք
 Սինօգէն օր, ընտրական գոր-
 ծողութիւնը ուշացունէ մինչեւ
 Չեր սուրբ Էջմիածին հասնե-
 լու ծրը ձեռնարկուի միւս օրը
 3. և եթէ մին ի ձէնջ օր և իցէ
 արգելիչ պատճառաւ անկարող
 լլլայ իւր ճանապարհորդութիւ-
 նը շարունակելու մինչ ի Ս. Էջմի-
 ածին, միւսը իւր ընկերին ետ
 մնալուն պատճառը հաստատող
 վաւեր վկայագիր մի առնելով,
 մինակ երթայ ընտրութեան մաս-
 նակցելու և քուէարկութեան
 ժամանակ ընդհանուր և միակ

պատգամաւորի պաշտօնը կատարէ հարիւր երեսուն քուէով :

4. Եթէ Աստուած մի արանցէ, այնպիսի արգելիչ պատճառ մը պատահի երկոցունցդ ալ, յայնժամ հաւատարիմ անձի մը փոխանորդական վաւեր իշխանութիւն տալով եւ պէտք եղած թուղթերն ու վկայագիրներն ալ անոր յանձնելով, ուղղէք ի սուրբ Էջմիածին : Եւ այս վերջին պարագայիս մէջ ալ եղելութիւնը հեռագրաւ իմացնէք թէ ի սուրբ Էջմիածին և թէ ի Կ. Պօլիս :

5. Ընտրական գործողութեանց այսինքն քուէարկութեան սկսելէն յառաջ ամեն կողմէ եկած պատգամաւորաց վկա-

յագիրները պէտք էք տեսնել, և
 ձերինք ցուցնել և այնպէս շա-
 ւեր վկայագիր չունեցող որ և է
 պատգամաւորի մասնակցութեան
 դէմ բողոքէք :

6. Ընտրութեան սկզբնաւո-
 րութիւն ընելէ յառաջ խնդրեցէ՛ք
 տեղեկանալ թէ ի՞նչ եղանակաւ
 պիտի վարուի ընտրողական ժո-
 դովը, և ծանուցէ՛ք և բացա-
 ւորեցէ՛ք Կ. Պօլսոյ երեսփոխանա-
 կան Ընդհանուր ժողովոյ ընդու-
 նելի քառած եղանակը :

7. Մեր ընտրելեաց իւրաքան-
 չիւրին, ըստ թուոյ վաթսուն և
 հինգ առաջնորդական վիճակաց
 Թուրքիաքանակ Հայոց, կրկին
 թիւ քուէից արժէք ունենալիքը
 յայտնեցէ՛ք ընտրողական ժողո-
 վին : Իսկ եթէ Մատթէոսի ընտ-

բութեան ժամանակ Տաճկաստանի Հայոց կողմէն ցուցուած առաջնորդական վիճակաց քառասուն և հինգ թուոյն և այս անգամ ցուցուած վաթսուն և հինգ թուոյն տարբերութեան վրայ դիտողութիւն ըլլայ, պատճառ որ է Երեսօղէմայ Պատրիարքութեան և Կիլիկիոյ ու Աղթամարայ Կաթողիկոսութեանց վիճակները անցեալ անգամ հաշուած չըլլալը, ընտրողական ժողովոյն իմացուցէք, և այս աւելի քսան քուէն ընդունել տալու աշխատեցէք. իսկ եթէ ընդդիմութիւն տեսնէք ու չյաջողիք համոզել, բողոքեցէք որ, այսպիսի ընդդիմութեամբ ցանկացուած միութեան արդեւք կըլլան. բայց Քուէարկութենէն ետ մի կենար.

սակայն քուէնիդ միշտ զատ զատ
վաթսուն և հինգ և երկուքդ
մէկէն հարիւր երեսուն ձայնից
զօրութեամբ հաշուեցէք, և քը-
ռէ համարի արդիւնքն ստորա-
գրելու ժամանակ սոյն դիտո-
ղութիւնն նշանակելով ստորա-
գրեցէք, թէպէտ և ուրիշները Ձեր
քուէից միայն իննսուն ձայնի զօ-
րութիւն տան ։

8. և երկրորդ քուէարկութեան
ժամանակ երբ հրաւեր կըլլայ ա-
ռաջին շորս ընտրելիներուն մէ-
ջէն երկու անձ զատել քուէար-
կութեամբ, դուք միայն Պրուսա-
յու Առաջնորդ Գեւորդ Եպիս-
կոսոսին անուանը քուէ պիտի
տայք (քանզի այն է Ընդհանուր
Ժողովոյ քուէից բացարձակ առա-
ւելութիւն ստացողը) և այսպէս .

« Դէորդ Արքեպիսկոպոս . Ա-
ռաջնորդ Պրուսայու ի Թուրքիա,
առաջին ընտրելի Թուրքիաբնակ
Հայոց ի գիմաց վաթսուն և հինգ
առաջնորդ ութեանց . Օսմանեան
Հայոց , ունելով հարիւր երեսուն
քուէ կա՛մ ձայն » :

Ծ. « Երբ երկրորդ քուէարկու-
թիւնը կը կատարուէ , քուէհա-
մարի ատեն զգուշութիւն՝ բրէք
որ : Դէորդ Արքեպիսկոպոսը քը-
ուէից առաւելութեան կարգաւ
իւր օրինաւոր տեղը նշանակուի ,
և քուէհամարի արդիւնքը ընտ-
րէ . հրահանգի ստորագրելով բո-
լոր ժողովականաց (ստորագրել
ինդրեցէ՛ք » :

10. « Անժիլապէս Պօլիս հեռա-
գրով իմաց տուէ՛ք թէ՛ ո՛ր Ե-
պիսկոպոսն է սոյն երկրորդ քը-

ուէ արկու թեան ժամանակ Հա-
մադգական Պատգամաւորաց ա-
մենէն առաւել քուէներն ստա-
ցողն և ժամանակ բանիքի բոլոր
նախ և 26րդ պաշտօնը դուրս Ադ-
գային և Կրօնական ըլլալով, ա-
մենեւ ինքն քաղաքական խնդրոց
միջամտելու ըլլալու իրարունք չու-
նիք, և Համադգական Ընդհա-
նուր Կոմիտէի կողմէ ընտրու թեան
վերաբերեալ քուէ արկու թեան և
քուէ համարի առնեալ քու թիւն-
ներէն ի դատքն աւ որեւէ գրու-
թեան համարաց քու թիւն գնելու
արարեալ թիւն չունիք իբրեւ Պատ-
գամաւոր Օսմանեան Հայոց : (*)

26 օգոստոս 1866

ՊԱՏՐԻԱՐԺ Կ. ՊՈԼՍՈՅ

ՊՈԼՍՈՅ ԱՐԵՆՊԻՍԿՈՍ

(*) Պատգամաւորաց մոյն հրահանգք,

Թուրքիաբնակ Հայոց Պատգա-
մաւորք որոշեալ ժամանակին կը
հասնին ի Ս. Էջմիածին : (*)

1866 Սեպտեմբեր 17, Ս. Խա-
չի վերացման Տօնին եօթներորդ
օրը Երեւանի Ս. Մարգարէի վանքի

պկայանքի Գրգռեալ և ի դիմաց Ազգա-
ստեան ժողովոյ առ Սինոդն ուղղեալ Գր-
գռեալ, նաեւ Սինոդի 1865 Սեպ-
տեմբեր 14 թուական կրկին դրա-
թեանց Գրգռեալ և Սինոդի Գր-
գռեալ Սինոդի Պատրիարքին հետ ստորա-
դրած են Ազգայնաբան, Սոցիալ և Երա-
ստակ մի Փոխանորդներն և Ազգայնա-
կապական Յանձնաժողովոյ Թանգիւղ տն-
դարք :

(*) Պատգամաւորաց ի Ս. Էջմիածին
երթեւեկի ժամաքն ամբողջ փետ. Յա-
կոբ Էֆէնտի Նորատունիեան միջոր-
դէ, ոյր համար և Ազգային ժողովոյ
մասնաւոր շնորհակալութիւնն քնդու-
նած :

- շաբաթ-օրը կը գումարի Համադ-
գական Պատգամաւորաց Ժողովը
Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարին մէջ,
և միաքան հաւանութեամբ կրնա-
րէ Հայրապետ Հայաստանեայց
Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ՝ զԱ-
ռաջնորդն Պրուսայի դՏ. Տ. Գէ-
որգ Արքեպիսկոպոս :

Տաճկաստանի Հայոց պատգա-
մաւորք իրենց պաշտօնն ըստ ո-
րոշման և հրահանգաց Ազգային
Ժողովոյ ամենայն օրինաւորու-
թեամբ ի գործ կը դնեն , և իւ-
րաքանչիւրն առանձինն ընտրու-
թեան յայտարար տեղեկագիրը
կատորագրեն ըստ այսմ օրինակի
թէ՝

« Ես պատգամաւորս ի գիմաց
համայն Եկեղեցականաց ամենայն
վիճակացն Ս. Էջմիածնի , որ ի

Կը վերագտունան ի կոստանդնու-
պօլիս :

Կաթուղիկոսական Յանձնաժո-
ղովը զայս ամենայն իւր երրորդ
և վերջին տեղեկագրովը կը ներ-
կայացնէ Ազգային ժողովոյ 1867
փետրվար 10ի նիստին :

ԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԴՀԱՆՐԱՊԷՒՆ

1867 ՓԵՐՎԷՐ 10

Ազգային ժողովը Կաթուղի-
կոսական Յանձնաժողովոյ սոյն
վերջին տեղեկագրին եւս կըն-
դունի , և Ազգային Պատգամա-
ւորաց համար միաձայն հաւա-
նութեամբ շնորհակալութիւն կը
բացարկէ :

Սոյն ընընաիր վանահայր վի-
ճակաւորն Տ. Նիկողայոս Եպիս-
կոպոս որ ըստ պահանջման Պատ-

րիաբարանի Բ. Դրան միջոցաւ
ուր ուրեմն 1866 Պեկաեմբերի
սկիզբները հասած է ի կոստան-
դնուպօլիս՝ Ազգային ժողովոյ այս
նիստին գիր մը կը մատուցանէ ,
որով Եկեղեցական Վիճակային
ժողովոյ՝ իրեն նկատմամբ առանց
դինքը լսելու տուած վճռոյն
գէժ կը բողոքէ , բայց վերաբըն-
նութիւն չը պահանջէր , և կը յայ-
տարարէ որ երբ Ազգը կամի պատ-
րաստ է հրաժարելու կաթուղի-
կոսական պաշտօնէն :

Ազգային ժողովը թէեւ առանց
նկատողութեան առնելոյ զսոյն բո-
ղոքագիր՝ կարձանագրէ զայն նոյն
նիստին մէջ , սակայն կորոչէ որ
յաջորդ Ուրբաթ օր — Փետրվար
17 - յատկապէս գումարի ի վերջ-
նական տնօրէնութիւն Աղթամա-

րայ և Սոոյ խնդրոց : (Տես ա-
տենագրութիւն Ազգ. Ժողով.
1867 Փետր. 10ի նիստին , ան-
տիպ) :

Ազգային Ժողովը շերնալով նոյն
որոշեալ օրն գումարիլ՝ Փետրը-
փար 24ին նիստ կընէ :

Ռուսաց Աղէքսանդր Բ. կայս-
րը կը հաստատէ Ազգին կատա-
րած սոյն ընտրութիւնը , և առ
նորընտիր Հայրապետն Քէ-է-
-ի-է-ի-է-ի-է-ի-է և Ս. Աղէքսանդրի
նիւքսեայ կայսերական տապե-
տութեան պատուանշանը կը զրը-
կէ ասանձին նամակներով , որք
են :

« Սրբազնակատար Պատրիարք
Սրբոյ Էջմիածնի Տ. Գէորգ » :

« Երկարժամանակեայ վասն »

տակ ի հոգեւոր ասպարէզին ած
գրաւեաց առ ձերդ Սրբազնա-
կատար դրութիւն զհասարակա-
ցըն վստահութիւն Հայաստանի
ժողովրդոց, որ ահա ընտրեալ
բարձրացուցանէ զձեզ ի Պատրի-
արքական Աթոռ Սրբոյն Գրիգորի
Լուսաւորչին Հայաստանեայց։

Ի Հովուական դործօն Նանս
ճգանց ձերոց նկատելով իմ գը-
րաւական իմն ի բարօրութիւն ե-
կեղեցւոյն Հայաստանեայց, որ
այնչափ սիրելի է իմոյս սրտի,
որպէս և առ հոգեւորն յառա-
ջագիմութիւն որդւոցն նորա,
ընծայեմ ձեզ սիրով մեծաւ ի
զարդ Ռուբէն սրբութեան Է-
ւ-հ-ն-ի-ս- (*) դրօշն ասեմ նը-

(*) Ամենայն Հայոց Հայրապետաց

ուիրական զհաւատացն Գրիգորի,
որ վառեալ զօրացուցանէ զհո-
վին և զհօտ միանգամայն
Վ. Յաննէն արարեալ զիս ազօ-
թից ձերոց մնա՛մ ձեզ բարեա-
լակամ: ԲՆԻՔ Ե. Գ. Ե. Ս. Ե. Կ. Ե. Կ. Ե. Կ.
Ս. Փետր. 25 նոյ. 1866

վեղարի հակառէ Է-Է նշան կրելը Հա-
յաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ սոփորո-
թենէն չէ, այլ Ռուսիոյ Կայսերաց իր-
բեւ զարդ բնծայելէն սկսած, ինչպէ՛ս
յայտնի է այն կայսերական նամակէն
զոր առաջին անգամ ընդունած է Տ.
Յովսէփ Արքեպիսկոպոս Արզութեանց,
որ 1800 թուականին թէպէտ և բնա-
րած է Հայրապետ Հայոց, բայց
ի Ս. Էջմիածին չհասած և առանց Հայ-
րապետական ձեռնադրութիւնն ու
ծումբ ընդունելու անծանօթ հիւան-
դութեամբ յանկարծ վախճանած է
ի Տփլիս:

Եւ Բարձրագոյն հրովարտակ առ
Մայրագոյն Պատրիարք Սրբոյ Էջ-
միածնի և Կաթողիկոս ամենայն
Հայոց Գէորգ ։

Ի հաւաստիս մտերմութեան
մերոյ առ Ազգն Հայաստանեայց
որ ընտրեալն զձեզ ի Մայրագոյն
Պատրիարք և Կաթողիկոս ամե-
նայն Հայոց որպէս և ի յարա-
ցոյց մերձմա առ ձեզ անփհա-
կան և անանձին բարեհաճութեան
համակցորդ անկեմք զձեզ
ի Կայսերական ասպետութեան ,
Ս և բարեպաշտ մեծի Դքսին
Աղեքսանդրի Նիւքսեայ , զորոյ
զնչանակն առաքելով ընդ ամին ,
մնամ ձեզ Կայսերական մերովս
շնորհիւ բարեացակամ ։

Ի բնագրին ձեռամբ Եսրաւն
Կայսերական մեծափառութեան

ստորագրեալ է, « ԱՂԵՔՍԱՆԴԻ »

Այս միջոցին բարձրագոյն Դրո-
նէն եւս նորընտիր Հայրապետին
հաստատութեան պաշտօնական
լուրը կը համնի ի Պատրիարքա-
րան, և Պատրիարքական յատուկ
շրջաբերականի մը ծանուցմամբ
յամենայն եկեղեցիս որ ի Կոս-
տանդնուպօլիս և որ ի գաւառս
Օսմանեան Հայաստանի, կակսի
նորընտիր Հայրապետին անուան
յիշատակութիւնը :

Տ. Տ. Գէորգ Գ. նորընտիր
Հայրապետն ամենայն Հայոց Ազ-
գային Պատրիարքարանի կողմէ
ղրկուած յատուկ հրաւիրակաց
ուղեկցութեամբ Պրուսայէն կու-
գայ ի Կոստանդնուպօլիս ի 16
Յունիարի 1867 : Բ-դ-Բ-ի նա-
ւամատոյցէն փառաւոր հանդի-

սիւ և խուռն բաղմութեամբ ժողովրդեան կը հասնի ի Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցին Բերայի, ուր իւր Հայրապետական նախընծայ ողջոյնն ու օրհնութիւնը կուտայ ըստ Հայ ազգին, որմէ ետքը ի թաղական խորհրդարանի նոյն Ս. Եկեղեցւոյն ի ներկայութեան բաղմութիւն Եկեղեցականաց, Հայ լրագրագետաց և բաղմախուռն ժողովրդեան և երեւելի ազգայնաց՝ լրագրագետներէն Մեծ Ստեփան Լ. ֆէնտի Փափազեան - խմբագիր ժամանակ Հայրենանը - ուէր հանդիսի - ի դիմաց լրագրագետաց և յանուն ժողովրդեան սա ուղերձը կարտասանէ.

« Վեհափառ Հայրապետ »

« Կ. Պօլսոյ Ազգային Երեսփո.

ղար » Հ. զգաց 20 Հուն 1900

խանական ժողովը և ի Ս. Էջմի-
 աժին գումարեալ Համազգական
 ընտրողական ժողովն զԶեք Սըր-
 քազնու թիւնը կոչելով ի Միաժ-
 նաէջ Գահ Սրբոյ Հօրն մերոյ Լու-
 սաւորչի, Պրուսայու ձեր սիրելի
 հօանն հովուութենէն կը բարձ-
 րացնէ յԸնդհանրական հովուու-
 թիւն բովանդակ Հայոց Ազգին
 ուստի այսօր Մայրաքաղաքիս
 ժողովուրդը, դասք եկեղեցա-
 կանաց և աշխարհականաց եկան
 դիմաւորելու զԶեգ, վեհափառ
 Տէր, և Չեք անձին և ընտրու-
 թեան վրայ խնդակցութիւն յայտ-
 նելով Չեք բարձր օրբազնու-
 թեան բարօրութիւն և բարեյա-
 ջողութիւն գործոց մաղթելու :
 « Երաւէք, վեհափառ Տէր, թէ
 օրչափ մեծ ու բարձր է այդ

կոչուին ու անտիճանք, առ որ
 Հոգին Սուրբ արածնորդեց զՁեզ
 նոյնչափ մեծ և ամենամեծ և
 Ձեր պարտիքը, մանաւանդ այս
 ժամանակին մէջ, յորում Հայոց
 Ազգն ընդ ոլորտն երկրի իբրեւ
 ի միակ յոյս և անպաւէն առ Ձեզ
 դարձուցած է իր հայեցումքը,
 և Ձեր փորձառութեան և կա-
 տարելութեան ձիրքերէն կ'ակրն-
 կալէս : ու զիս զմոյս : զգիմմովն
 զանախ՝ պահպանութիւն և ամ-
 րողութիւն Հայաստանեայց ուղ-
 զափառ Եկեղեցւոյ, անխախտ և
 ամրապինդ պահելով Քրիստոսա-
 դիր կարգ ու կանոն : Առաքե-
 լական և Լուսաւորչական աւան-
 դութիւնք և արարողութիւնք,
 որ ի նախնեաց մերոց ի սրբոց
 Հարց և ի քաջարի նահատակաց

մեզի մնացած անդին ու անդիւս
սրտահաստք անխառնեք են թող-
մաթիւ Հայերու արիւնովը շա-
ղախուած և մեզի հասած, որք
մեր Ազգութեան մի միայն կնիւրք
կը կրեն, և անոնցմով ենք այ-
սօր Հայ Ազգ մը աշխարհի առ-
ջեւ, և ջնջելով ու վերցընելով
այն ամեն նոր ու Եկեղեցւոյ և
Ազգի մնաստակար կարգադրու-
թիւնները, որոնք տգէտ, շահա-
խնդիր ու թող անձերու ձեռօք
ներմուծուած ու դօրու թիւն դը-
տած են զի, ինչպիսիք յայտարար
ներկրորդ, երաշխաւորեալ պահ-
պանութիւն Ազգիս, Ազգային և
անհատական իրաւանց ապահո-
վութիւն իւրաքանչիւր բարեխը-
նամ կառավարութեանց ներքեւ,
որոնց հաշտակ իր գանուին Հայ

Ազգի զաւակները : Վասն զի Ձեր
 վեհափառութիւնը ոչ միայն Ռուս
 սիարնակ ալլել թուրքիարնակ
 ալլել : Հնդկարնակ և Գարսիա
 րնակ և Աւստրիարնակ ազգայ
 նոց վրայ Հնդհանրական տեճուշ
 էք ի Հոգւոյն, Հովիւ էք Ազգէն
 րնարուած և անոր հայրենաւանդ
 Ս. Կրօնին, Եկեղեցւոյն, աւան
 դութեանց, սովորութեանց, ազ
 ցային և անհատական ամեն ի
 րաւանց պաշտպանը առաջի Ռուս
 սիոյ ի Ռուսիա, առաջի Թուրք
 քիոյ ի Թուրքիա, առաջի Անդ
 ղիոյ ի Հնդկաստան, առաջի Գար
 սից ի Գարսիաստան : առաջի Ա
 ւստրիոյ : Աւստրիա : Ռուսի և
 այս ամեն : Կառավարութեանց
 հետ իբրեւ ՔՆԴԱՆՍԱԿԱՆ ԳԸ
 ԱՌԿ և ներկայացնուցիւ Ազգին

կարող էք բանակցել և Ձեր հո-
տին ու ձեր ժողովրդեան համար
բարեխօսել, ժիշ նորդել և ևս
նոնց բարոյական ներթափան
մտաւորական զարդացման հոգ
դանիլ և մախաղմաշքմ լաղի ըն-
ծեցերրորդ, ըստ կարգի և բայց
ըստ պիտոյից պոռծին համարելի
է ազգային դատարկարակութեան
ծաւալումը այն է որտեղ, մըտ-
քով և հոգւով հայեր պատրաս-
տել, հայաստանեայց Ս. Եկեղե-
ցին և հայոց Ազգը մեծ կարե-
աութիւն ունի քաջարժուն, հո-
գելից, բանիրուն, վերջապէս ար-
ժանաւոր Եկեղեցականներու և
աշխարհականներու, Արժանաւոր
Եկեղեցականաց պէտքը դուք
ինքնին փորձով զգացած էք
Վեհափառ Տէր, հսկիւն պէտք է

ոչ անձնդիր, գլուխ ոչ ինքնա-
սէր, այլ ժողովրդասէր, եկեղե-
ցասէր և ազգասէր: Այս պի-
տոյքը մեծ և զգալի եղած է,
մանաւանդ ներկայ ժամանակիս
մէջ, յորում անարժան եկեղեցա-
կանաց երեսէն՝ եկեղեցին նշա-
ւակ, Ազգը յուսարեկ և մասնա-
ւոր թեմեր ալ խայտառակ ե-
ղած են »:

« Զգենք վանքերուն մեծ մա-
տին և ամենէն հռչակաւորներուն
ողբալի վիճակը, թողունք առաջ-
նորդաց մեծ մասին անպիտա-
նութիւնը, այլ անպատմելի խայ-
տառակութիւնք, քստմնելի սրբ-
րապղծութիւնք և անլուր և ան-
խիղճ դայթակղութիւնք դոր-
ժուեցան մօտ ատեններս երկու
մասնաւոր կաթուղիկոսութեանց

Թեմերուն մէջ, յԱղթամար և ի Սիս, երկու անարժան և խաղառն անարժան եկեղեցականաց միջոցաւ։ Ազգը քսամբելով տեսաւ անոնց անվայել գործը, և վիճակային ժողովով այն ինքնընտիր, ինքնահրաւէր և ինքնակոչ անձանց անվաւերութիւնը և անարժանութիւնը վճռուեցաւ։ Չեր վեհափառութիւնն այնպիսի Սրբապղծութեանց և Հայաստանեայց եկեղեցւոյ և Ազգի կործանում և աղէտ սպառնացող ոճրապարծութեանց վրայ անշուշտ արժանաւոր սրտմտութեամբ կը նայի, և ճիրովը այդին այնպիսի աղուէաներէ զերծ պահելու փոյթ պիտի տանի։

«Այս երեք գլխաւոր պիտոյից մէջ որոնք կականկալէ Ազգը այ-

սօր Չեր վեհափառութենէն , կը
պարունակին և այլ ամենայն պի-
տոյք , զօրոնք հարկ չենք հա-
մարիր մանրամասնել հոս ։

« Չեր վեհափառութիւնն այն
ամենը գիտէ ու կզգայ , և ար-
դէն Աղգը մեծ յոյսեր կը սնու-
ցանէ իր սրտին մէջ , և վստա-
հութեամբ կրնայ ըսել թէ իր
ընտրութեան մէջ վրիպած չէ » ,

« Իսկ այն արժանաւորութիւ-
նը ոչ միայն խօսքով այլ և գործ-
քով պիտի ցուցնէք , Չեր փառքը
Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ պահ-
պանութեան և ամբողջութեան
մէջ փնտռելով , Չեր պատիւը
Չեր հարազատ զաւակաց կեն-
դանի երախտագիտութեան մէջ
և Չեր յիշատակը ձեզի արժա-
նաւոր յաջորդաց մէջ » ։

« Դուք այսօր կը Գահակալէք
այն Աթոռը՝ զոր Չեզմէ առաջ
բաղմաթիւ Կաթուղիկոսներ ժա-
ռանդած են, բայց անոնցմէ
մէկ մասը միայն իրենց անուանը
հետ իրենց բարի, առաքինի, սի-
րելի և պաշտելի յիշատակը թո-
ղուցած են, իսկ մնացեալները
միայն անուանին »:

« Անշուշտ դուք իշարա Կա-
թուղիկոսաց՝ միայն անուն թողե-
լու չէք, այլ արժանաւորաց օ-
րինակին պիտի հետեւիք և մա-
նաւանդ Չեր նախորդին նախորդ
Աշտարակեցի հոգեւոյն ներսէս
Կաթուղիկոսին, այն անմահ յի-
շատակաց արժանի անձին, որուն
համար Ազգը յաւիտեան երախ-
տադէտ պիտի մնայ, կը տես-
նէք, Վահագնա Տէր, թէ ժո-

զովութիւնք ձեր տիրելի զաւակ-
ները ինչ տիրապիւր և որդիական
զգուանաք զՁեզ շտըջ պատեր
են քայտ, ոչ միայն զգուելի այլ
և պաշտելի պիտի ըլլաք երբ ի-
րենց անկալութեանց կանաքսու-
մը տեսնենք քան զայն զմեզիք զա-
ւակ եթէ (Ապտուած մի ա-
րարցէ) զբնութիւն այս յոյսերէն
ս'հայն տեսնեն և ոչ մէկը պիտի
զանէք Ձեր շտըջը քան զմեզ միշտ
Քիչ մը խիտանն այն խօսքե-
րը այն, բայց Ազգիկ մայա օրումն
աղէտալի և վստանդ աւորի վիճա-
կին մէջ ի դիմաց ժողովրդեան
այն պղծարարութիւններն հոս
պէտք է որ ըլլան ժողովուրդը
արթնցած է կողայ, կիմանայ
կըտողի, այնպիսի տեսարաննե-
րու վրայ շրամադութեամբ չընա-

յիւր, հոգեւոր ու կենսական հան-
գէտներու, և տեսարաններու կը
բաղձայ: Դուք այս փառքին ու
պատուոյն մէջ ոչ թէ հանդըս-
տութիւն, խաղաղութիւն և եր-
ջանկութիւն գտնելու կուգաք,
այլ գիշեր ցորեկ անքուն տըր-
նութեամբ՝ Աղգային Յիւզեցւոյ,
հայրապետական կանոնաց, Աղ-
գային յառաջադիմութեան և աղ-
գային ընդհանրական և անհա-
տական իրաւանց պաշտպանու-
թեան համար մինչեւ իսկ նահա-
տակութեան փառքը մեծ է
հարկաւ և ջերմ վեհափառութեան
աշխատութիւնն ալ մեծ
պիտի ըլլայ, բայց աւելի փառք
ու պարծանք պիտի գայ ջեր-
ման և յիշատակին, զի այս
պիտի ալեկոծեալ փութորկալից

Ժամանակի մէջ նաւապետու-
թեան կոչուեցաք . Ազգը պիտի
չսխալի իր ընտրութեան մէջ .
Ձեր վեհափառութեան փորձա-
ռութիւնը և արդու բնաւորու-
թիւնը կը խոստանայ մեզ ամէն
բարեյաջողութիւն և կը ձայնակ-
ցինք որքեմն այս խումն բաղ-
մութեան . Ձեր տիրելի ժողովըր-
դեան հետ գոչելով և կեցցեա վե-
հափառ Տէր :
16 յունվար 1867 ըսքք յա Նի
Սնամք վեհ . Հայրապետիգ ք
Ամենախոնարհ որդիք յայ
Կ . Ս . Իւթիւնեան խմբագիր
Խաթախի
Համբարձում Ալաճաճեան խըմ
բագիր Փօլնիի
Կարապետ Փանոսեան խմբա-
գիր Մանդուկի

Մարկոս Աղաբեկեան խմբա-
գիր Ծիլն Աւարայրի մասին
Կարանպետ Չուխաճեան խմբ-
բագիր Ծիածանի մասին
Ստեփան Գ. Փափաղեանց խմբ-
բագիր Փամանակի մասին
Առոր լամենայն Հայոց Հայ-
րապետը կը պատասխանէ թէ՛ ը
Չերայդ գրածներն իմ Սրբ-
բազան պարտականութիւններս
են. և ձեր այդ զգացածներն
իմ ալ զգացմունքներս են. իմ
պարտականութիւններս կանոնա-
րելու համար արդէն ուխտած
եմ առաջի Աստուծոյ, և հիմա
ալ առաջի Ընդհանուր Ազգիս
կը խոստանամ. Աստուած և Աղ-
ղըս իմ անարժանութիւնս այս
ժանր պաշտօնին կոչեցաւ բայց
ես կը ճանչնամ իմ տկարութիւնս

Աղօթեցէք, կաղաչեմք ինձ հա-
մար հարք իմ և եղբարք, որպէս
զի Աստուած զօրացնէ զիս ։

Այս պատասխանը ներկայ գըտ-
նուող բոլոր եկեղեցականք և հա-
մայն ժողովրդականք մեծ աւ հա-
ճութեամբ կը լսեն ։ Եւ ապա
Հայրապետը նոյն հանդիսիւ Բե-
րա իրեն համար պատրաստուած
տունը (մեծ, նորաստունեան Յա-
կոբ Էֆէնաթի տունը) կերթայ,
որ կը կատարուին ամենայն
պաշտօնական այցելութիւնք ։

Այս միջոցին Տ. Պօղոս Բ. Պատ-
րիարք՝ Աղթամարայ և Ստոյ խըն-
դիրներն ամենայն Հայոց Հայ-
րապետին կը ներկայացնէ ի տը-
նօրէնութիւն ։ Հայրապետն ըստ
թախանձանաց Պատրիարքին և
նոյն իսկ անոր հաճութեամբ Ե-

կեղեցական Մասնաժողով մը կը
կարգէ ի 6 փետրվարի 1867 :

Այս մասնաժողովը վեց յօդ-
ուած է բաղկացեալ յարարերա-
կան կանոնադրութիւն մը կը ծը-
րագրէ և կը ներկայացնէ Հայ-
րապետին , որ է . (*)

Ա. կաթողիկոսունք Սոյ և
Աղթամարայ ընտրին ի վիճակայ-
նոց իւրեանց և յընդհանուր ժո-
ղովոյն կոստանդնուպօլսոյ, յորմէ

(*) Տ. Մկրտիչ արքազան Մարաշի
այս մասնաժողովոյն և ի 22 մարտի
1867 ի Բերա ի տան Հայրապետին հան-
դերձ Պատրիարքով գումարեալ Եղիս-
կոպոսաց մէջ գտնուած բլլադով՝ Աղ-
թամարայ և Սոյ կաթողիկոսաց հա-
մար պատրաստեալ այն այս կանոնքոյն
խմբագրութեան հանկը-նի-ն և հ-
ան-նի-ն ունեցած է :

Կաթուղիկոսուներ ձեռնադրելին
ի սրբազան յաջորդէ Լուսաւորչին
Հայաստանեայց :

Գ. Կաթուղիկոսուներ Սգոյ և
Աղթամարայ ըստ բաղձամեայն

միշտ Հայոց Հայրապետէն ձեռնա-
դրութիւն կընդունէին և կը յաւելու ը-
սել թէ՛ ապա Վեգիպտոսէ առին զիշ-
խանութիւն կաթուղիկոսութեան ինքա-
տի ազգէն :

Մեծութեցոյն այս ըսուածքը կը
ցուցնէ թէ Ասորիք Կաթուղիկոսական
ձեռնադրութիւնն ու օծումը միշտ Հա-
յոց Հայրապետներէն կընդունէին , հե-
տեւապէս և Հայաստանեայց Ս. Եկե-
ղեցոյ իրաւասութեան ենթարկեալ ,
բայց յետոյ կաթուղիկոսական ձեռնա-
դրութիւնն ու օծումը Խալտի ազգէն
առնլով Հայոց Հայրապետներէն ձեռ-
նադրութեան և օծման նուիրազործու-
թիւնն առնլոյ առաջին սովորութիւնը
դադրեցուցին :

ըստ թուոյ թեմից փեմակի իւրեանց միայն պարտի լինիլ, զոր և պարտ է որոշել և սահմանել :

« Դ. Կաթուղիկոսունքն Սոյ և

սա (Միխայէլ Ասորի Ժամանակագրերես 338 տպեալ Երուսաղէմ 1871),

Սահայն պէտք է գիտնալ որ Տ. Միքայէլ Պատրիարք այս վկայութիւնը Բարշապուհ և Դարբիէլ անուն ազգաց Ասորի երկու անձանց քսութեամբը նոյն ատենները Հայ և Ասորի Եկեղեցեաց միջեւ յուզեալ դատնարանական խնդրոյ մը պատմութեան իբր նախարան ի գիր առած է, (նոյն երես 338-340), որով ոչ թէ ըսել կամի որ Յակոբիկ Ասորւոց Կաթուղիկոսունք կանոնական պայմանաւ մը միշտ Հայոց Հայրապետներէն ձեռնադրութիւն ընդունելու պարտաւորեալ էին, այլ սա թէ՛ մինչդեռ Յակոբիկ Ասորիք Հայատանեայց Ա. Եկեղեցւոյ հետ մինչեւ

Աղթամարայ պարտին յիշելի տուրք
Պատարագի շնորհ վերստին ին-
քանիսն անհայտ չարացիս Երեմի-
կոպոսունք, վարդապետք և քա-
հանայք Ստյ և Աղթամարայ

այն արտօնան դաւանակից ըլլալ կը
խոստովանէին որ Հայոց Հայրապետ-
ներէն անխորիք ձեռնադրութիւն կըն-
դունէին, Բարշապուհ և Գաբրիէլ՝ Հայ
և Ասորի Եկեղեցեաց միջեւ կրօնա-
կան խնդիր և շփոթ յարուցին, ոյր
պատճառաւ և Տ. Տ. Յովհաննէս Գ.
իմաստասէր Հայրապետին ի Գուին
— 7. 6ին — դամարած ժողովոյն մէջ
դատաւարտուեցան : (Տես և Կիրակոս
պատմիչ Երեմ. 38) : Ուստի Տ. Միքա-
յէլ Պատրիարքի այս վկայութենէն չը-
հետեւիր երբէք թէ Ասորոց Եկեղե-
ցին իբրեւ Հայապատանեաց Ս. Եկեղեց-
ւոյ իրաւատութեան ենթարկեալ եկե-
ղեցի մը, ինչպէս էին Աղուանից և Վը-
րաց Եկեղեցիներն, իւր Առթուողիկոսաց

պարտին նախ յէշտ-իւ շնոն վե-
հոմն կոնդիկոնն — Դնոն Հայոց
և յետոյ զանուն կաթուղիկոսի
վիճակին յայտարարի, զմտաւոր
և վեհափառ կաթուղիկոսի

ձեռնադրութիւնն կանոնական պայմա-
նաւ միշտ Հայոց Հայրապետներէն
ընդունելու պարտաւորեալ էր։ Արիշ-
քան է որ պատահարաւ այլ և այլ
պատճառներով մէկ կամ քանի մ'ան-
գամ տեղի ունեցած ըլլայ։
Սա եւս նկատողութեան արժանի է
որ ոչն այս Տ. Միքայէլ Պատրիարք
պատմիչը Հայոց և Բաղարիկ Ասորւոց
Հայրապետաց միջեւ դաւանադրոց փո-
խանակութեան հին ստորութիւն մը
կը յիշէ, որ իւր օրովն իսկ կատարուած
է, բայց Ասորւոց Կաթուղիկոսներուն
Հայոց Հայրապետներէն ձեռնադրու-
թիւն ընդունելու կանոնական պայմա-
նի կամ ստորութեան մը նկատմամբ
յիշատակութիւն չընէր բնաւ, մինչդեռ

սրբոյ Էջմիածնի միայն է սեպ-
հական օտորագրել ԿԵՆՈՒՄՆԱՆՆԻ
ԴՆՆԻ ՀՆՆՆԻ, իսկ Սոոյ և Աղթա-
մարայ կաթողիկոսաց կոնդա-
կաց վերտառութիւնն լինելոց է

ի գիր առնուած խնդրոյն նիւթը կը պա-
հանջէր որ ընէ :

Ահա՛ իւր խօսքերը

Եւ յորժամ ձեռնագրեցաւ (Տ. Տ.
Գրիգոր Դ. Տղայ - 1175-1195 -) ա-
ռաքեաց առ մեզ երկու եպիսկոպոս
ըստ հին աստուծոյ, զոր ունիմք ի
միջի մերում որ յորժամ Ասորաց ուղ-
ղափառ (Յակոբիկ) Պատրիարք ձեռ-
նագրի ուստի ու Հոյոց Հոյրուիւն
չբռնանք իւր, նոյնպէս և Հայոց
կաթողիկոս լեալ ուստի ու Պատրիարք
Ասորաց չբռնանք իւր » : (Նոյն
ժամանակագր. երես 472) :

Հայ և Ասորի Հայրանպետաց միջեւ
դաւանագրոց փոխանակութեան այս

ԿՐԹՈՂԻՆ՝ ՏՈՒՆ ԿԻՔԿԵՆ, ԿՐԹՈՂԻՆ՝
ՏՈՒՆ ԱՂԻՆ՝ՏՈՒՆ, իսկ ստորագրու-
թիւնն նոցա ԿՐԹՈՂԻՆ՝ ԱՂԻՆ՝ ԿՐԹՈՂԻՆ՝
ԱՂԻՆ՝ ԱՂԻՆ՝ՏՈՒՆ, և ԿՐԹՈՂԻՆ՝
ԱՂԻՆ՝ՏՈՒՆ, և ԿՐԹՈՂԻՆ՝ ԱՂԻՆ՝ՏՈՒՆ

2. Ի կրօնական գծուարին

ստորագրութիւնը յայտնի չէ մեզ թէ Երբ
փերջացած է, զի զարդիս ասանկ
ստորագրութիւն մը չկայ:

Նոյնպէս Կիրակոս Գանձակեցի ազ-
գային պատմիչը թէպէտ և կը գրէ թէ՝
« Առ իմ (Տ. Տ. Ներսէս Գ. Շինոր
— 640 — 660 —) Եկեալ Ասորոց ազ-
գայութեան ինդրէին ի նմանէ Նախկա-
պոս, և Քապանահանիւն ի նոցանէ զը-
րով խառնափառութիւն հաւանոյ՝ . . .
և ապա ձեռնադրեցին (Հայք) զԱր-
դիսոյ Նախկնորոն: Զ(Կիրակոս պատմ-
եցին 54):

Բայց Գանձակեցեայն այս փկայութիւն-
նը՝ ինչպէս յայտնի կերեւի, պատահա-
բար անդի ունեցած Նախկնորոն մը
ձեռնադրութեան կը փերաբերի, և ոչ

խնդիրս Կաթուղիկոսանք Սոյ
և Աղթամարայ պարտին զվերջին
որոշումն ընդունել ընդհանրին չա-
բարեքնելով ընդ իրենց Եկեղեցւոյն չա-
րանելոց ։

Թէ Կաթուղիկոսական ձեռնադրու-
թեան և օծման հետեւապէս և չապա-
ցուցանէր որ Յակոբիկ Ասորիք իրենց
Կաթուղիկոսաց ձեռնադրութեան և
օծման նուիրադործութիւնք չայտց չայ-
րապետներէն ընդունելու կանոնական
պայմանի կամ սովորութեան մը եւն-
թարկեալ էին ։ մանաւանդ երբ նկա-
տողութեան առնուի որ պատմիչը Ար-
դիաոյի ձեռնադրութիւնը ի դիր առած
ատեն այսորինակ պայմանի և սովորու-
թեան մը դոյութիւն ոչ միայն շնչանա-
կէր , այլ և շականարկէր իսկ ։

Արդ՝ այս ամենայն վկայութիւնք և
քննական խորհրդածութիւնք իրաւունք
կուտան մեզ հաստատ կարծիք գոյա-
ցնել թէ՛ Յակոբիկ Ասորւոց Կաթուղի-

Հայրապետն ամենայն Հայոց
Տ. Տ. Գէորգ Դ. ընդունելով զայս
յարաբերական կանոնադրութիւն՝
կըյանձնէ Պատրիարքին ի դոր-
ծադրութիւն, բայց չդործադրե-
ութիւն, հետեւապէս և Աղթամարայ
և Սսոյ խնդիրք մի և նոյն անոյժ
վիճակին մէջ կը մնան:

Կոստանք՝ Աղուանից և Վրաց Կաթու-
ղիկոսաց նման, իրենց ձեռնադրու-
թիւնն ու օծումը կանոնական պայմա-
նաւ Հայոց Հայրապետներէն ընդունե-
լու պարտաւորեալ, հետեւապէս և Հա-
յոց Հայրապետական հոգեւոր իշխանու-
թեան իրաւասութեան ենթարկեալ
լինին:

Այժմ՝ Զակորիկ Ատուոյ Կաթուղի-
կոստանք ըստ քաղաքականին միայն
Կոստանդնուպոլսոյ Հայոց Պատրիար-
քական իշխանութեան իրաւասութեան
ներքեւ հանչցուած են:

Ազգային ժողովոյ Դիւանը տես-
 նելով որ Ազգային ժողովը հա-
 կառակ իւր ակնկալութեան գոնէ
 իւր մէկ նիստին մէջ ամենայն
 Հայոց Հայրապետին ներկայու-
 թիւնը և անոր Հայրապետական
 օրհնութիւնը վայելելու բազդա-
 ւորութիւնը շունենար, որպէս
 զի յանուն Թուրքիաքնակ Հայոց
 իւր իղձերն և մանաւանդ Պաշ-
 օնէի անուն կարգադրութեան
 վերաքննութեան հարկին նկատ-
 մամբ յետ մանր քննութեան տը-
 տած որոշումը ներկայացնէ, և
 անոր գործադրութիւնը խնդրէ,
 և տեղեկանալով որ քանի մը օ-
 րէն ետքը պիտի մեկնի Կոստան-
 դնուպօլսէն, կը փութայ ի գի-
 մաց Ազգային ժողովոյ պաշտօ-
 նագիր մ'ուղղել առ իւր նախա-

դահն Տ. Պողոս Բ. Պատրիարք ,
 և յիշեցնելով նմա Պ-ւ-Հեշէ-յէ վե-
 րաքննելու թեան համար և դաժ ո-
 րոշումը՝ կը ծանուցանէ որ իբրեւ
 նախագահ Սղգային ժողովոյ
 նորընտիր Հայրապետին ներկա-
 յացնէ զայն որոշումն պաշտօնա-
 պէս , և խնդրէ որ ի Ս. Էջմի-
 ածին հասնելէն յետոյ առաջին
 դործ ընէ նոյն այն որոշումն ի
 դործ դնել խորհրդակցութեամբ
 ի Տաճկաստան , ի Ռուսաստան ,
 ի Պարսկաստան , ի Հնդկաստան
 և յայլ տեղիս բնակեալ Հայոց :
 Ահա նոյն պաշտօնագիրը :
 « Ամենապատիւ Տէր Սրբազան »
 « Յայտ իսկ է բարձր Սրբազ-
 նութեան ձերում թէ ի հանգի-
 սաւոր գումարման Աղգային Ե-
 րեսփոխանական Ընդհանուր Ժո-

ղովոյ Հայոց Տաճկաստանի յա-
ւուր քաններորդի չորրորդի ամ-
սեանն Դեկտեմբերի յամի հաղար-
ութ հարիւր վաթսուներորդի
հինգերորդի, յաղաքս ի գործ ար-
կանելոյ զսահմանադրական ի-
րաւունս իւր ի մասնակցութիւն
ընտրութեան ընդհանրական կա-
թուղիկոսի ամենայն Հայոց, ե-
ղեն բանք և վասն Պալատէնիա-
անուն կարգադրութեան, որ
սահմանեալն էր յամի 1836 ի
կայսերական կառավարութենէն
Ռուսաստանի որպէս բարեկարգ-
կանոն վարչութեան գործոցն Հա-
յաստանեայց Եկեղեցւոյ » :

« Արդ՝ վերոյիշեալ կարգա-
դրութիւնն թէպէտեւ սահման-
եալ յամի 1836 ի մեծագոր Տէ-
րութենէն Ռուսաց, բայց գոյով

յօրինելով առանց մասնակցութեան և խորհրդակցութեան Ազգիս, այլ միմիայն ի ձեռն անձանց ոմանց, որք թերեւս անդիտակ էին օրինաց և աւանդութեանց սուրբ և ուղղափառ եկեղեցւոյս Հայապատանեայց, և յաղաղս պարունակելոյն յինքեան ինչ ինչ տրամադրութիւնս անհամաձայնս նախնի հարազատ դրութեան Հայրենի սուրբ եկեղեցւոյս և կաթողիկոսական անկախութեան. և ըստ որում կաթողիկոսական Յանձնաժողովն որ կազմեցաւ ի վերոյիշառակեալ դումարմանն, յերկրորդ դումարման Ազգային Ընդհանուր ժողովոյ, որ վասն այսր խնդրոյ ի 1866 ի 27 մայիսի յայտ արար Տեղեկագրովն զանյարմարութիւն

և զանհարազատութիւնս՝ Լ-ԻԷԻ-
կարգադրութեանն, և ըստ ո-
րում Հնդկաբնակ ազգայինք մեր
դրութեամբ և Հայք այլոց երկ-
րաց (ընդ որս և մեք) լռու-
թեամբ՝ և հոգելոյս Կաթողիկո-
սունք մեր ներսէս և Մատթէոս
անդործադրութեամբ՝ ընդ բո-
ղոքով արկեալ են զայն կարգա-
դրութիւն, Ազգային Երեսփոխա-
նական Ընդհանուր Ժողով Հա-
յոցս Տաճկաստանի միաձայն հա-
ւանութեամբ որոշեաց, զի « ըզ-
կնի ընտրութեան և հաստատու-
թեան ընդհանրական Կաթողի-
կոսի ամենայն Հայոց, խնդրեա-
ցի ի նորոյ Հայրապետէն բար-
ձուին և փոփոխութիւն այնոցիկ
անհարազատ տրամադրութեանց
նոյն կարգադրութեան » օրինա-

ւորք և արդար եղանակաւ , այ-
սինքն մասնակցութեամբ և խոր-
հըրդակցութեամբ Հայոց օրք ի
Տաճկաստան , ի Ռուսաստան , ի
Պարսկաստան , ի Հնդկաստան և
յայլ տեղիս » :

« Եւ արդ՝ գործ ընտրութեան
և հաստատութեան յաջորդի սըր-
բոյ Աթոռոյ Էջմիածնի աւար-
տեալ գոլով , Ազգային Երեսփո-
խանական Ընդհանուր Ժողով
Հայոց Տաճկաստանի առ ի ներ-
կայացուցանել զայս որոշումն իւր
նաեւ զփափաք Ազգիս փասն ինչ
ինչ եկեղեցական բարեկարգու-
թեանց , սպասէր երջանիկ ա-
ւուր տեսանելոյ ի ծոց իւր զընդ-
հանրական Կաթողիկոս և ծայ-
րագոյն Պատրիարք զվեհափառ
Տ. Տ. Գէորգ սրբազնակառար

Արքեպիսկոպոսն, որ այժմ ի Մայ-
րաքաղաքիս է, և ընդունելոյ
միանգամայն զՀայրապետական
օրհնութիւնն ի բերանոյ Նորին
Վեհափառութեան, բայց ցայսօր
ոչ արժանացաւ այսմ ակնկալեալ
բարեբաղդութեանն և զորով չմզ
վասն որոյ Դիւանս Ազգային
Ընդհանուր Ժողովոյ լսելով թէ
մերձ է օր ճանապարհորդու-
թեան Նորին Վեհափառութեան
ի Ս. Էջմիածին, պարտ անձին
վարկանի ոչ եւս սպասել, այլ
պաշտօնական գրութեամբս փու-
թայ խնդրել խոնարհաբար, զի
բարձր Սրբազնութիւն ձեր իր-
բւ. նախագահ Ազգային Երես-
փոխանական Ժողովոյ Հայոց Տաճ-
կաստանի հաճեցի առաջի առնել
մամկնոյցի տայ թէ ճշմ.

Նորին Վեհափառութեան զկա-
 րելն որ որոշումնաւ անս զոր Ընդ,
 հանութ ժողովն մահաւ ե կենաց
 խնդիր հաշակեաց վասն նորիք ե
 քղափառ եկեղեցւոյս, ե ի դի-
 մաց Տաճկաստանի Հայոց խընդ-
 րել ի Նորին Վեհափառութեան,
 դիշործամ տայէ նմա Տէր հա-
 նանել ի Ս. Լ. զմիայն յԱթոռ քըր-
 բոյ Հօրն մերոյ Լուսաւորի, ա-
 ռաթին գործ կապի ինքեան ի
 ձեռն բերել ուստի ե անկ լինի,
 ցի զօրինաւոր միջոց գործա-
 դրութեան անարգ որոշման քըր-
 ի Ընդ հանութ ժողովոյ զիւանդ
 ոչ աւելորդ համարի ի յուշածել
 բարձր Սրբազնութեան ձերում ե
 ձերով Նախադահական միջնորդ
 դութեամբ Նորին Վեհափառու-
 թեան թէ ըստ վկայութեան

արձանագորութեանց մեծի Սինո-
դի Սրբոյ Էջմիածնի արդէն ի
քսան ամաց հետէ նախկին Փօխ-
որքացի Կովկասեան ռազմականաց
մի զկնի միւսոյ քսանիցս գըր-
եալ են առ հողելոյս նախորդս
խոր ներսէս և Մատթէոս Կա-
թողիկոսունս վասն բարձման և
փոփոխութեան ինչ ինչ յօդուա-
ծոց, այսինքն վասն վերաքննու-
թեան վերոյիշեալ կարգադրու-
թեանն :
« Հետեւաբար որեւէ քաղա-
ղեմն կատարման այսր աղգային
փափաքանաց, համարեցի այ-
նուհետեւ արգասիք ներքին ան-
փութութեան և աղբիւր անմը-
խիթար տրտմութեան » :
« մնամք եւն »

« Եւ զիմաց Ազգ. Երեւոյ. Ընդ.
ժողովոյ Հայոց Տաճկաստանի »
Ատենադպիր Ատենապետ
Գրիգոր Մարտիրոս Բագրատի
Կ. Պոլիս 20 Մարտ 1867

Ազգային ժողովոյ զիւանի առջն
պաշտօնագիրը Տ. Պողոս Բ. Պատ.
րիարք հետեւեալ Պատրիարքա.
կան պաշտօնագրով կը մատու.
ցանէ առ Տ. Տ. Դէորդ Դ. Հայ.
րապետն ամենայն Հայոց, եւ կը
խնդրէ որ յետ հասանելոյ ի Մայր
Աթոռն ի Ս. Էջմիածին, հաճի
Թուրքիաբնակ Հայոց Պաշտ.
անուն կարգադրութեան վերա.
քննութեան նկատմամբ ունեցած
բաղձանքը կատարելու հոգ. առ.
նիլ :

Ահա նոյն Պատրիարքական
պաշտօնագիրը :

« Ամենապատիւ և վեհափառ
 Սրբազան Տէր » ըլլա՛նք անձնաւորաց
 ժողովոյ ղիմաց ղիւանին Ազգային
 երեսփոխանական Ընդհանուր
 Ժողովոյ Հայոց Տաճկաստանի
 ստացեալ մեր ղներփակեալ ու
 ղերձ պարտանձին համարեմք
 իբրեւ Նախագահ նոյն Ընդհա-
 նուր Ժողովոյ ներկայիւ մատու-
 ցանել զայն Ամենապատիւ և վե-
 հափառ բարձր սրբազնութեան
 ձերում : Համաձայն որոշման և
 բաղձանաց Ընդհանուր Ժողովոյ
 զորմէ բանք են ի նմին ուղերձի ,
 խնդրեմք և մեք ի Բ. Սրբազնու-
 թենէ ձերմէ զի ի հասանել Ձեր
 շնորհիւ Տերուն Յղթաճախ և անվը-
 նա՞ ի Մայր Աթոռ Սրբոյ Էջմի-
 ածնի Տաճկաստան Ձերդ Հայրա-
 պետական խնամօք հոգ անձին

ունել յաղագն ի կարարունն և
յարդիւնս ածելոյ զնոյն ամենապէ
կարեւոր բողձանս Ազգիս Հայոց
Տաճկաստանի » մաքամատնոքս մը
վաղ ի վնաս հոլթեամբ ի բարեւ
հաճութիւն քանձրդ Սրբազնու
թեան Չերում, մնամք ակնկալու
կատարման Ազգային այս կարեւ
ւորագոյն խնդրոյ և վստահաբա
նաց ընտարարամենն միայ լմաց
մա 24 ամարաց 1867 զապ տափաշ
ի Պամբիւ Հայոց Կ. Պոլիս Նաղմե
լոխոսն զ ՊԱՏՐԻԱՐԿ Կ. ՊՈԼԱՍՅ
, վնոյն ԿՐԹՈՒՍ ԱՐԲԵՅԻՍԿԱՊՈՍ
տմբապետ Կ զմն (ԿՅԷ) ինոյրմոյ
զմ Նորընտիր Հայրապետն ամեն
նայն Հայոց Տ. Տ. Գեորգ Դ. 1867
Մարտ 26 Կիւրակէ օր Ս. Պա
տարագ կը մատուցանէ ի Ս. Եր
րորդութիւն և կեղեցին Բերայի :

և հանդերձ Տիրանուէր օգնուին
 Կը ձօնէ իւր Հայրանդեաական
 օրհնութիւնը բովանդակ Հայ ազ-
 դին և Եւ Բարա 28 երեքշնորթի
 օրն ուղեկցութեամբ պաշտօնա-
 կան հրաւիրակաց Միաբանու-
 թեանն Ս. Էջմիածնի և ուղեկ-
 ցաց Պատրիարքութեանցն Կոս-
 տանդնուպօլսոյ և Երուսաղէմի
 մեկնելով Կոստանդնուպօլսէն հա-
 նապարհ կելլէ դէպ ի ի մայր Ա-
 թոռն Արարատեան ի Ս. Էջմիած-
 թին և ինչն նախնա զմեզ նյաւ Զո-
 նոյն օրն ի տան վսեմ Սիմէն
 Պէյի Մաքսուտեան որ ի Միջն-
 դիւղ Ազգային Ժողովոյ Ատե-
 նապետ վսեմ Բարունակ Պէյ
 Թէրուխեան ի ներկայութեան
 Տ. Պօղոս Բ. Պատրիարքի և բազ-
 մաթիւ պաշտօնական և ոչ պաշ-

ատենականն անձանց՝ սա ուղերձը
 կարտատանէ՝ Կաթողիկոսին անուանելով
 Վեհափառ Տէր Կաթողիկոս
 Այս օր կը պատրաստուիք
 երթալ Ձեր բարձր կոչմանը՝ որ
 թողլով մայրաքաղաքիս Հայ ժողովուրդը
 բայց մեք Ձեր հաւատարիմ հօտը ու ամենահնա-
 զանգ զաւակները՝ վերջին միւ-
 թարութեան մը համար կդիմենք
 այսօր Ձեր բարձր Սրբազնութեան,
 Ձեր առաքելական կենսատու
 օրհնութիւնը անգամ մը եւս փա-
 յելելու ՝ Ձեր օրհնութիւնն ու
 Ձեր իմաստալից խօսքերը պիտի
 վստահանգեն անտարակոյս ատե-
 լալ թիւնն ու նենգութիւնը, ար-
 մատախիլ պիտի բնաջնջեն տի-
 րոջ ազգատեցութեան մը ոգին,
 պիտի փարատեն տգիտութեան

խաւարբ, եւ այն արհամարհելի
յատկութեան փոխարէն պիտի
սերմանեն ըստ ի միտս, արդւո՛ւ
լուծիւն ի դործս, եւ սէր ի սիր-
տըս. որոց արդիւնքը պիտի ըլ-
լայ հաւատարմութիւն, ազգա-
սիրութիւն, մարդասիրութիւն
և Աստուածսիրութիւն. որոնց հետ
Այնուհետեւ Հայկական հո-
տին ոչխարներն իրենց աշակերջ
ու անխոնջ Հովուապետին հովա-
նաւորութեանը ներքեւ իրարու
հետ անբախտելի սիրով սիրա-
կապեալ, ձեռք ձեռքի տուած՝
Կոյնս լուսաւորեալ դարուն
ասպարէզին մէջ ի յառաջագի-
մութիւն պիտի արշաւեն. Յու-
սանք տրեմն, աշխատինք, եղ-
բայրք, կրէնք մարդկութեան պա-
տիւր, վասն զի խորհորդաւոր ոչ

յիշատակը պիտի կենդանացնէք,
 եւ Քու գործքերդ պատմու թեան
 յիշատակին մէջ Քու անունդ ան-
 մահ պիտի պահեն յանգիստի տալ
 Մեք վկայ ենք որ Դոք քա-
 նիցս անգամ կրկնեցիք որ այս
 մեր կրօնական Ազգին Եկեղեց-
 ւոյն իրաւունքները պիտի պաշտ-
 պանէք, եւ մինչեւ անգամ Ձեր
 կեանքը որ մեզ համար թան-
 կուղին է, պիտի պահէք ի հար-
 կին յոյս յոյսովմա յիմառի
 « Այսու ամենայնիւ չենք կրնա
 նոր ուրանալ որ եթէ եւ Տէր
 պահէ գրադաքն ի նանիր արնին
 պահապանք նորա, բայց կը
 հաւատանք որ ամարդ է որ դոր-
 ծէ զերկիր քաղաքս, ու քաղաքս
 Սիւ Քուք քաղ զիտէք, վեհա-
 վաղ Տէր, որ Ազգին կենաց ու

մահուան արժանապատիւութեան
 թիւնը կը կրէք Աստուծոյ առջեւ
 վասն զի ընկրուած շատ անգամ
 շատ խնդրեցցի ի նմանեմէս շատ
 և Արդ՝ կաղաչեմք, Տէ՛ր, քրտ-
 նաջան աշխատեցէք Ազգին բա-
 րեխանութեանն ու յառաջագի-
 մութեանը համար մեզ ապրի միշտ
 զմեռեմք ամենքս ալ կը խնդ-
 րենք ի Տեառնէ Աստուծոյ, որ
 զՔեզ հրեշտակաց թեւերովն ան-
 վտանգ եւ անվրդով հասցնէ
 Միաժնարի՛ց սուրբ մայրը Ա-
 թիւն Անուի՛ք Էւ, եւ տայ զօ-
 թութիւն եւ կարողութիւն ձոր-
 ծելոյ քո, և աղամ զմարտաշուք
 և կը պաղատիմք, Վեհափառ
 Հայրապետ, որ անպակաս քնէք
 Ձեր օրհնութիւնները յԱրեւելից
 յԱրեւմուտս մեր վրայ Նորուն

միշտ կարծառութիւն կղղանք ։
 Դր 28 մարտ 1867 ։
 Հայրապետն ամենայն Հայոց
 կը ժամանէ Միթոս Առաքելահան
 Հայրապետութեան Հայաստան
 եայց Ս. Եկեղեցւոյ Ի Ս. Լ. Զմիա-
 ծին և Ի Մայր Տաճարի անդ Ի
 ձեռն երկոտապան Արքեպիսկո-
 պոսաց ընդունի զձեռնադրու-
 թիւնն և զօծուի ։ Հայրապետա-
 կան յամի 1867 թ 24 ամսեանն
 Մայիսի յաւուր վեցերորդ կիւ-
 րակէի Յինանց, որ ունի արդ և
 վարէ զիշխանութիւն Հայրապե-
 տութեան ամենայն Հայոց ։
 Ամենայն Հայոց Հայրապետա-
 կան այն ընտրութեան յանուն
 Տաճկաստանի Հայոց, ըստ օրի-
 նաց Աղգային Սահմանադրու-
 թեան, մասնակցութեան վերա-

բերեալ անօրէնեւ թեանց մասին
Ազգային ժողովոյ տուած թողոր
որոշումներն, և յանդէս իւր գր-
ուած պաշտօնագրերը մանաւանդ
Թուրքիաքնակ Հայոց Պատգամա-
ւորաց հետ առ Սինօզն Ս. Էջ-
միածնի զրկուած վերջին պաշ-
տօնագիրը, բացարձակ կը վճռէ
թէ ինչպէս հոստանդնուպօսոյ
և Էրզրումագէմի Պատրիարքունք
և ամենայն Վիճակաւորք Թուր-
քիաքնակ Հայոց իրենց իրաւա-
տու թեան ենթարկեալ պաշտօնե-
ւոյ եկեղեցւոյ և հովուութեան
յանձնեալ ժողովրդովք, նմանա-
պէս և Աղթամարայ և Սոոյ Կա-
թօղիկոսունք ուխտիւք եկեղեց-
ւոյ՝ Երբէք և Էրւրք եկեղեցւոյ
պարտաւոր են հանել զՀայրա-
պետն ամենայն Հայոց իրրեւ

ԳԼՈՒԽ Ե ՏԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏԻԱՐԺ
ՄԻ, Սուրբ, Կաթողիկէ և Ա-
ռաքելական եկեղեցւոյ Հայաս-
տանեայց, և իբրեւ որդի ՀՆԱ-
ԶԱՆԳԻԼ ՆՄԱ, երբ կըսէ,

« Ազգային Ընդհանուր Ժողովոյ
քաջ համոզեալ է, զի
յբնարուծին Կաթողիկոսին ա-
մենայն Հայոց ի Մայր Տաճարին
ներկայութեամբ և դորժակցու-
թեամբ ընդ Պատգամաւորաց ե-
կեղեցականն ան իւրաքանչեւ
ճան որ առաւել քան զամենե-
օին ընկալնուցու քուեայս, նա-
ամբառնայ արժանաւորութեամբ
Ի ԳԵՐԱԳԱՀ ԱՔՈՒ ՍՐԲԱԶԱՆ Ա-
ՌԱՔԵԼՈՅՆ ԹԱԳԷԻ ԵՒ ԲԱՐԹՈՒ-
ՂԻՄԵԱՅ ԵՒ ԱՌԱՔԵԼԱՆՄԱՆ
ԱՌՆՆ ԱՍՏՈՒԹՈՅ Ս. ԳՐԻԳՈՐԻ ԼՈՒ-
ՍԱՌՈՐԶԻ ՄԵՐՈՅ, Է՛ր Է՛ր Է՛ր Է՛ր »

« Եւ յայնժամ Աստուծոյ հրահանգով
 Լ. Եփեմ-նայ ժողովոյ քով »

« Եւ յայնժամ Աստուծոյ հրահանգով
 Կեփեմ-նայ Լ. Աղթնահայ Կեփեմ-նայ
 թեմայ Լ. Պարթիւսիսիսիսիս Կ. Պարթիսիսիս Լ.
 Ա. Երեմիայիս, Լ. Տիգրանիս Վիսիսիսիսիս
 Տեփեմ-նայ Մասնակցեալք յընտ-
 րութիւն Հայրապետին ամենայն
 Հայոց ԻՐԱՒԱՄԲ ՈՐԴԻՍ ԴԱՒԱՆԻՆ
 ԶԱՆԶԻՆՍ ԸՆՏՐԵԼՈՅՆ ՅԱՄԵ-
 ՆԱՅՆ ՀԱՅՈՅ Եւ ԻՐԱՒԱՄԲ Կրէ
 զբարձր տիտղոս Գեփեմ-նայ ԿԱ-
 ԹՈՒՂԻԿԱՍԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՅ Բր-
 քեւ արքարեւ ԳԼՈՒԽ միայ մի-
 այնոյ կաթուղիկէ և առաքելա-
 կան սուրբ և ուղղափառ ԵԿԵ-
 ՂԵՑԻՈՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ »

Ահա՛ այսպէս համազգային
 մասնակցութեամբ ընտրեալ Հայ-
 րապետն է, զոր՝ Տ. Մկրտիչ Երե-
 բագան Մարաշի տնտեսաւորով

Եկեղեցական կանոնաց և կամաց
Ազգին կը յաւակնէ իրեն
ՀՈՒՌԻ ԱՊԵՏ ամենայն Հայոց, և
ԳԼՈՒԽ հոգեւոր տեսչութեան Ս.
Եկեղեցւոյն Հայաստանեայց, մինչ-
դեռ ինքն այս այսպէս ընդու-
նելու պայմանաւ ընտրուած է,
և նոյն այն պայմանաւ իւր ընտ-
րութիւնը վաւերացած :

Սակայն Տ. Մկրտիչ Սրբազան
Մարաշցի իւր փորձառութեամբը
պէտք է գիտնայ, որ Ազգը կա-
րող է և կը հնազանդեցնէ զինքը
Եկեղեցական կարգաց և կանո-
նաց և Ազգային ներքին վար-
չական իշխանութեան :

Թուրքիաբնակ Հայոց Ազգա-
յին Ժողովոյ մասնակցութեամբ
կատարուած ամենայն Հայոց

Հայրապետական այս ընտրու-
թեան ելնով — դռններն
վրէպ հետեւում թեամբ կը հաս-
տատեն նաեւ թէ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱ-
ՅՈՅ ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋ Աշ-
խարհի պատերազմին ժամանակ
ոչ այլ ինչ են, բայց եթէ եպիս-
կոպոս ձեռնագրելու և միւսոն
օրհնելու արածնութեամբ Քահ-
նայի տէրերն ուղարկուած էին :

Ստանդարտ 2. Սկզբնական
 պահանջները համապատասխան
 պահանջներին, լայնությունը
 համապատասխան է ընդհանուր
 պահանջներին, համապատասխան
 պահանջներին համապատասխան
 : համապատասխան
 : համապատասխան
 համապատասխան
 համապատասխան
 համապատասխան

Վասն Երեւանի քաղաքի

կարողիկոսական խնդրոց

Վերամարայ եւ Սոյ

Աղթամարայ Տ. Խաչատուր եւ Սոյ Տ. Նիկողայոս ինքնընտիր վանահայր վիճակաւորաց նկատմամբ Եկեղեցական վիճակային ժողովոյ տուած վճիռներէն (տես երես 569 - 574), եւ Աղգային ժողովոյ զայն վճիռներն ընդունելով՝ Աղթամարն ու Սիսը Թափուր հրատարակելէն (տես երես 573) յետոյ՝ Տ. Գօղոս Բ. Պատրիարք մասնաւորապէս Տ. Նիկողայոս Եպիսկոպոսի համար սահեռեւեալ կոնդակը կը հրատարակէ, եւ կը զրկէ ի թեմա Սոյ վանուց, որ զՏէր Նիկողայոս Եպիսկոպոս իսպառ անարժան կը

վճռէ կաթուղիկոսական Աստի-
ճանին արքայ Սարգսի թագաւ :

« Յիսուսի Գրիստոսի ծառայ Տէր
Պօղոս Արքեպիսկոպոս և Պատրի-
արք մեծի արքայանիստ Մայրա-
քաղաքիս Կոստանդնուպօլսոյ :
Յորմէ Աստուածային սուրբ ող-
ջունիւ եւ օրհնութեամբ զիսու-
թիւն եղիցի համօրէն բարեպաշտ
լրութեան Ազգիս Եկեղեցականաց
և Ժողովրդականաց , մեծաց և
փոքունց , արանց և կանանց առ
հասարակ միաբան սիրով բնակե-
լոց յԱստուածախնամ քաղաքդ
և յամենայն վիճակս և ի թեմս
դորին » :

« Յայտնի է ձեր բարեպաշտու-
թեանց թէ Սուրբ Եկեղեցւոյ ա-
մեն կարգի անդամակիցք Եկե-
ղեցական եւ Աշխարհական նոյն

Սուրբ Եկեղեցւոյ կանոնաց և օրինաց հոգւովն զորոք Եւթէ մէկը յանդիմանի հոգւովն Եկեղեցւոյ քահանայն և հետեւաբար քահանայնքն կենթարկէ զինքն ինչ իւրեք եւ ինչ եւ իցէ Եկեղեցւոյն ու Աշխարհական արեւելի և իշխանութիւն տէր որ ըստ » :

« Գործնականացն յանդիմանութիւն հետ Եւթէ Եկեղեցւոյ իւրեքն անկողն ԵՍՍԿԱԼԻ ԲՈՒՆԱՐԱՐՈԹԻՒՆ ՄԸ տեղի ունեցաւ մօտ ատեններս Հալէպի նախկին Առաջնորդ Նիկողայոս Եպիսկոպոսին զինքն իւրեքն այս անձր որ մինչեւ հիմայ դանադան ՊԺԳԱԼԻ ԳՈՐԾԵՐ ԸՐԱՆԻ ՇԱՏԵՐՈՒ ՎԿԱՅՈՒԹԵԱՄԲ՝ բարեյիշատակ Բ. Կիրակոս Կիլիկիոյ Սրբազան կաթողիկոսի մահուան մօտ ատեններէն սկսեալ Սոյ

կողմերը կգտնուէր : Ազգային
վարչութիւնը կասկածելով անոր
վրայ՝ յատուկ տեղապահ մը կար-
գեց նոյն Աթոռոյն , եւ Նիկո-
ղայոսը Պօլիս բերելու համար
Փօխարքայական հրամանագիր
ստացաւ : Նիկողայոս՝ հրամանա-
գիրը խրկուելէն ետքը՝ գիշեր
ատեն գողն ի գողը կրօնափոխ
Եպիսկոպոսի մը ինքզինքը օծել
կուտայ Յունիս տմսոյ Վիեն Այս
յանդղնութեան լուրը առած-
նուս պէս իսկոյն Պօլսոյ մէջ դրա-
նուող Եպիսկոպոսաց հետ Բ. Դը-
րան բողոքեցինք , եւ Նիկողայոսին
Մայրաքաղաքս բերուելուն հա-
մար հրամանագիր խնդրեցինք
կրկնակի եւ ստացանք , բայց փո-
խանակ բարեխնամ կառավարու-
թեան եւ Ազգին հնազանդելով

Պօլիս դալու տեղի տեղի տեղի,
 հարձակւի, հարձակւի միամիտ
 ժողովրդոց մէկ մասը է-բել-է բնի
 հարձակէ տներ և Պօլիս խրկելու
 յաջողէ է յոմա խոյժողամի զոյժ
 զմա է Բայց ահա կծանուցանեմք
 ձեր բարեպաշտութեանը որ է
 կեղեցական Վիճակային Համա-
 դումար ժողովով՝ ուր ասան (*)
 եպիսկոպոսներ և թագմաթիւ
 եկեղեցականք ներկայ էին և
 Ազգային Երեսօխտանական Ընդ-
 հանուր ժողովով Սոյ այս Ինք-
 նԱՀՐԱԻԵԸ և ԻՆԴՆԱԿՈԶ և ԻՆԴՆ-
 ԸՆՏԻՐ կաթուղիկոսք շէտ-էն ու

(*) Տասներորդը Տ. Անդրէաս Եպիս-
 կոպոսն եղած պիտի ըլլայ, որոյ ասո-
 թաղութիւնը չէ տեսնուած վճռադրոյ
 ներքեւ (Տես 515 երեսին ծանօթու-
 թիւնը և յոմա զմաժմա ապաւն

րեր եւ ինքզինքը ինք միայն ար-
ժանի համարելով համարձակեր
է ընծայեցուցանել այն բարձր
Աստիճանին . որով եւ Հոգւոյն
Արքայ կոչման գէժ մեղանշած է .
Ըստ որում Եկեղեցւոյ կա-
նոնաց հակառակ ո՛չ Եկեղեցա-
կանաց եւ ո՛չ Ազգին հաճու-
թեամբը ընտրուած է . վասն զի
եթէ անցելոյն մէջ ասանկ գէպ-
րեր երբեմն պատահած է, այն ալ
ապատամբ բռնաւորներու օժան-
գակութեամբ, բայց այսօր Օս-
մանեան կառավարութեան հզօր
զօրութեամբն այն կողմերը նը-
ուաճեալ ըլլալով՝ Եկեղեցին ու
Ազգն իր իրաւունքէն ետ չկե-
նար, եւ այն հաշակաւոր վան-
քը բարեկարգելու եւ արժանա-
ւոր կաթողիկոս մը ընտրելու վը-

Լայ էինք եւ եմք ցարդ ո՛ր զմոյ
 Լատ որում նիկողայոս Եպիս-
 կոպոս քնդի-ի Բայնդի-ն անդու ի
 անի որ եթէ չգիտէ՝ անանք-
 ւի ընտրուելու ըլլար զարծեալ
 եկեղեցին խնդի Կոնստանդնու-
 փոլիս ի բերել իւրաքանչեւ ԱՆԱՐԺԱՆ
 քնդի-ի Բայնդի-ն անդու ի
 Լատ որում գողնի գողը զին-
 քը ոճող Եպիսկոպոսը կրօնափո-
 խութեամբ արատաւ որեալ մէկն
 ըլլալով գեռ եկեղեցւոյ խորհրդ-
 օրոց մատակարարութեամբ հրա-
 չէր ստացած որով եւ իր կա-
 պարած քնդ-ի-ն անդու ի
 Լատ որում մինչեւ հիմայ մո-
 ղովութիւն եւ բարեխնամ կառա-
 վարութիւնը խաբելու վրայ է
 դանազան ատաղձ հնարքներով

կեղծաւորութեամբ եւ ահաբեկ
ընելով միամիտ ժողովուրդը, ո-
րոնք իր մեծ յանցանաց վրայ
աւելի կը ծանրանան եւ զինքը
անարժան կընեն իւր իշխանի
« Ուստի կը յորդորենք զամե-
նեանց զհարազատ զաւակու-
նքս Հայաստանեայց Ասորք եկե-
ղեցւոյ որ ոչ միայն նիկողայոս
Եպիսկոպոսը կ'աւելիւնայ, այլ
այլ եւ ոչ մէկ Եւրոպայի Եպիս-
կոպոսները եղբայր հանդիս
յանդդնի ձեռնադրել »

« Ողջ լըրուք ի խնամք բարձ-
րելոյն Աստուծոյ »

ՊԱՏՐԻԱՐԷ Կ. ՊՈԼՍՈՅ

ՊՈԼՍՈՅ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՍՍ

Գրեցաւ 1866 Օգոստոս 13

Ի Պատրիարքարանի Հայոց

Ի Կոստանդնուպօլիս

Այս ամեն պաշտօնական որոշու մներն ու հրատարակու թիւները ըլլալով հանդերձ տակաւին Ազ. թամարայ և Սոսյ կաթուղիկոսական ընտրութիւնք՝ դժուարութեանց պատահելով առ կախ կը մնան և իբրեւ դժուարաւուծելի խնդիր կը ներկայացունին Ազգային ժողովոյ 1867 փետր. վար 24ի նիստին, որ, ինչպէս ըսինք արդէն, ոոյն այս կաթուղիկոսական խնդրոց անօրէնութեան համար յատկապէս տեղի կուներնայ:

Այս-ձի Ընդհանուր Ժողով

1867 Փետր. 24

Ազգային ժողովն ի նկատի առնելով Ազ. թամարայ և Սոսյ կաթուղիկոսական խնդիրները, կը տեղեկէ որ նոյն խնդրոց նկատ.

Մամբ Եկեղեցական Վիճակային
Ժողովոյ ատամ վճռոց գործա-
դրութեան դէմ բաց ի Կ. Պօլիս
գտնուող Աղթամարցի ազգայնոց,
և Տ. Նիկողայոս Եպիսկոպոսի բո-
ղոքներէն դժուարութիւն յա-
րուցած են նաև ոմանք յանգա-
մոց Եկեղեցական Վիճակային Ժո-
ղովոյ և նոյն իսկ Տ. Պօղոս Բ.
Պատրիարք, որ մինչև անգամ
յատենի խառն ժողովոյ յայտա-
բարած է առ Կաթողիկոսական
Յանձնաժողովն թէ՛ Այն վճիռը
չէ՛ թէ ի թէ՛ն Կէրէ- Երէ՛ք Համա-
գումար ժողովոյ կողմէն. եթէ
Կէրէ-Երէ-ի Եկեղեցին Երէ՛ք Տէ՛ր
կիյնայ :

Իրաց այս վիճակին Տէ՛ր Ազ-
գային Ժողովն Եկեղեցական Վի-
ճակային Ժողովոյ վճռոց Երէ՛ք-

նախ և ապա Թեոֆիլոս, և խորն-
դիրն իւր բոլոր թղթերովն ամե-
նայն Հայոց Հայրապետին վրձ-
ռոյն յանձնելու կամ յանձնելու
մասին երկար փնտրանութենէ
յետոյ, առաջարկութեամբ Վսեմ.
Սէրփիլէն Էփէնտիի չորս եկեղե-
ցականէ և չորս աշխարհականէ
բաղկացեալ նոր Յանձնաժողով մը
կը կարգէ, ոյր պաշտօն կը սահ-
մանէ.

«Ա. Աղթամարայ և Կիլիկիոյ
Կաթողիկոսաց ընտրութեան ե-
ղանակը որոշել».

«Բ. Երեք Կաթողիկոսական
Աթոռաց թէ իրարու հետ և թէ
Կոստանդնուպօլսոյ Կեդրոնական
Վարչութեան հետ ունենալիք յա-
րաբերութեանց սահմանները ո-
րոշել».

(Տե՛ս Ատենադրութիւն Ազգ :
Ժողով . 1867 Փետրվար 24 ի նիս-
տին . անտիպ) :

Ազգային Ժողովն այս նոր
Յանձնաժողովը կազմելով ինչ-
պէս յայտնի է բացօրոյ , կը բե-
կանէ իւր այն որոշումը , զոր տը-
ռւած է կաթուղիկոսական Յանձ-
նաժողովոյն Աղթամարայ և Սոոյ
կաթուղիկոսական ընտրութեան
եղանակն որոշող օրինաց ծրա-
դրոյն համար , և զոր իբրեւ ընտ-
րական օրէնք ընդունած է ի 27
մայիսի 1866 (տես երես 518 և
531 - 543) :

Այս նոր Յանձնաժողովն իւր
ստանձնած պաշտօնը կրնալով ի
զլութիւն հանել առանց բան մ'ը-
նելու ինքնին կը լուծուի , և խրն-
դիրը կը մնայ իւր անյոյժ և ան-

որոշ վիճակին մէջ : Տ. Պօղոս Բ.
Պատրիարք այս միջոցին (1867)
Օսմանեան Հայաստանի Առաջ-
նորդական վիճակաց բաշխման
բարեկարգութեան հոգեւորութիւն
կոստանդնուպօլիս կը հրաւիրէ
Առաջնորդ Եպիսկոպոսներն , յս-
րոց եօթը միայն կուգան : Պատ-
րիարքը Աղթամարայ և Ստոյ խըն-
դիրները կը ներկայացնէ անոնց ,
և նոյն խնդրոց համար անոնց
կարծիքը կուզէ :

Վիճակաւոր եօթն Եպիսկոպո-
սունք կը գումարին ի Ժողով —
1867 սեպտեմբեր 19 — , և առ
Պատրիարքն ուղղեալ տեղեկա-
գրով մը իրենց կարծիքը կը յայտ-
նեն , որոյ համառօտութիւնն է
սա հետեւեալը :

« Հստ որում Աղթամարայ և

Սոյն կաթնուղիկոսական խնդրոց
 նկատմամբ Պօլսոյ Եկեղեցական
 Համագումար ժողովն արդէն իւր
 վճիռը առւած է, ուստի այդ
 վճռոյն վրայ կարծիք ուղելը ի
 վիճակաւոր Եպիսկոպոսաց՝ ա-
 ւելորդ կը համարուի, և եթէ
 դորձադրութեան մասին դժուա-
 րութիւններ ծագած են՝ ՀԱՐԿ Է
 գիմել ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԸՆԴՀԱՆՐԱ-
 ԿԱՆ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻՆ :

Ասկից վերջը Պատրիարքական
 առժամանակեայ Խառն ժողովն(*)

(*) 1866 թուականի Ազգային Վարչութեան Կրօնական (սոյն Համաձայն գտնուած է և Պատրիարքը) և Քաղաքական ժողովոց միջև իրաւասութեան խնդիր մը կը ծագի, ոչք պատահաւոր Ազգային Սահմանադրութիւնը

Աղթամարայ և Սարյ խնդիրներն
ինքնին չուժեւոյ կը ձեռնարկէ
(տե՛ս Խառն ժողովոյ 1867 տեղ-
տեմքեր 22 ի և 29 ի և Հոկտեմ-
բեր 6 ի նիստերու արձանագրու-
թիւնքը) , բայց չյաջողիր , ուս-

Պետական Հրամանաւ Երազմամբ վե-
րաքննութեան կենթարկի միտնդա-
մայն և կը դադրի ի 20 մարտի 1866,
և Վարչական սահմանադրապէս ընտ-
րեալ ժողովոց տեղ' Բ. Դառն և Պատ-
րիարքին ընտրութեամբ Հեղափոխ-
մէկ քանի խառն ժողովներ միմեանց
կը յաջորդեն՝ մինչեւ 1870 թուական-
ին սկիզբը , որ տալեն Ազգային Վար-
չութիւնը Սահմանադրապէս կազմելու
և Ազգային տնտեսին դործելը Սահ-
մանադրութեամբ տնտեսելու Էրաւանք
վերապին տնտեսական Հրամանաւ կը վե-
րադառնայ առ Ազգէ , այն տնտեսա-
որ վերաքննութիւնը շարունակուի :

տի և կը պարտաւորի ներկայա-
ցրել զանոնք Ազգային Ժողովոյ
1867 հոկտեմբեր 20 ի նիստին :

ԱՂԳԱՅԻՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՂՈՎ

1867 ՀԱՅԵՍՏԱՆԻ 20

Առ Ժամանակեայ Խառն Ժո-
ղովոյ ատենապետ Վսեմ. Սէր-
փիլէն Էֆէնտի՝ Ազգային Ժողո-
վոյ այս նիստին՝ յայտնելով որ
Ազգային Ժողովէն կազմեալ նոր
Յանձնաժողովը լուծուած է՝ կա-
ռավարիչ որ ուրիշ նոր Յանձնա-
ժողով մ'ընտրուի, որ քննէ Ազ-
գայնական և Սոցիալիստներն և
տեղեկագիր մը բերէ : Ահա իւր
խօսքերը :

Ասկից առաջ Ընդհանուր Ժո-
ղովը Յանձնաժողով մը կազմեց
կաթոլիկոսական Աթոռոց յա-

բարերութեան օտոմանները (այլ
և Աղթամարայ և Սոոյ կաթու-
ղիկօսական ընտրութեան եղա-
նակը) որոշելու պաշտօնով : . . .
Յանձնաժողովը գործ մը չկրցաւ
յառաջ բերել : Ասոր տեղ նոր մը
կազմելու է որ այս կա-
րեւոր խնդիրը քննելու գրադի :
Քանի մը գիտողութիւններ կրլ-
լան անդին ասդին՝ որք ուշա-
գրութեան արժանի են : »

« Ա . Թեմական իրաւունքները
յարգել ժողովրդային գրգռ-
մանց առաջքը առնելու հա-
մար : »

« Բ . Քննել թէ Աջապահեան
դերդաստանը ունի՞ այնպիսի ա-
ռանձնաշնորհութիւն մը՝ որ մին-
չեւ անդամ իւր ցեղէն անարժան
մէկն ալ ըլլայ Ազգը պատուէ

զանի , և Աթոռը յանձնէ անոր :

« Գ. Աղթամարայ Աթոռը՝ Էջմիածնի կամ Պօլսի Պատրիարքութեան , և Սիսը՝ Երուսաղէմի Պատրիարքութեան հետ միացընել :

« Խառն ժողովը Ընդհանուր ժողովին կը թողու փաստաթուղթեան արժանի Յանձնաժողով մը կազմել , որ այս դիտողութիւններն իւր մաքին առջեւ ունենալով օրինաւոր որոշում մը քնէ :

Ազգային ժողովը բաւ առաջարկութեան վսեմ՝ Ստեփան Փաշայի Ասլանեան , աւելորդ համարելով նոր Յանձնաժողովոյ մը կազմութիւնը , Աղթամարայ և Սոոյ խնդրոց վրայ ծրագիր մը բերելու պաշտօնը կը յանձնէ Խառն ժողովոյն , որ կընդունի :

(Տե՛ս ատենադրութիւն Ազգ. Ժողով. 1867 հոկտեմբեր 23-ի նիստին , անտիպ) :

Խառն ժողովն Ազգային ժո-
ղովէն իրեն յանձնարարեալ պաշ-
տօնն աւարտելով Աղթամարայ
և Սոյ խնդրոց համար կանոնա-
գրութիւն մը կը ծրագրէ, և հան-
գերձ իւր տեղեկագրով կը տը-
պագրէ դայն, և կը պատրաս-
տուի հանել յատեամն Ազգային
ժողովոյ, (տես Խառն ժողովոյ
1867 նոյեմբեր 17 ի, և 1868
յունիս 19 ի և փետրվար 23 ի
նիստերուն արձանագրութիւնը),
բայց չյաջողիր, և կանոնագրու-
թիւնը կը մնայ իւր ծրագրեալ
վիճակին մէջ, որ ահա:

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՍՈՍՅ ԵՒ ԱՂԹԱՄԱՐԱՅ ԱԹՈՌՈՅ
ԿԱԹՈՒՂՈՍՈՍԱԿԱՆ ԽՆԴՐԱՅՆ

Սոսյ և Աղթամարայ կաթուղիկոսութեանց խնդիրը որ քանի մը տարիներէ ի վեր ի կախ, Ընդհանուր ժողովդ խառն ժողովիս լանձնեց, և ահա խառն ժողովաւ իր գիտողութիւնները և իբր առաջարկութիւն իր որոշումները այսօր ժողովոյդ կը ներկայացնէ։ ձեզ կը մնայ ուրեմն անօրինել ինչ որ անկ է։»

«Կը յիշեցնեմ ձեզի որ եթէ մինչեւ հիմայ քանի քանի որոշումներ ի գործ չդրուեցան կամ գործադրուելու ատեն գիտարութեանց հանդիպեցան, ասոր միամեակ պատճառը սա է որ ասանկ փափուկ խնդրոյ մը մէջ

որոշմանց հաստատուն հիմ մը չէ
 փնտռուած . Ընդհանուր ժողո-
 վը՝ եթէ կ'ուզէ Ազգային իրա-
 ւանց ակոյեւան ու պաշտպան կե-
 նալ, պէտք է որ նախ ինք յար-
 դել գիտնայ որ և է իրաւունք .
 նոյնը կրսեմք Համագումար եկե-
 ղեցական ժողովոյն . պարզեմք
 մեր խօսքը . Սոց կաթուղիկո-
 սին քնտրութիւնը՝ ըստ որում
 օրինաւոր կերպիւ չէ եղած, երբ
 եկեղեցական դասը անիկայ ապ-
 օրինաւոր կը հրատարակէ, և
 ոչ մէկը զուրցելիք մը ունի ա-
 սոր . բայց քանի որ նիկողայոս
 եպիսկոպոսը եկեղեցական դա-
 սէն դուրս չէ ձգած և զինքը թէև
 ամբաստանութեան տակ՝ իրք
 Առաջնորդ ու Հովիւ անդին և
 ասդին զրկած է, նոյն ամբաս-

տաւութեանց վրայ հիմնելով ըզ-
սոյն Եպիսկոպոսը կաթուղիկո-
սութեան անարժան հրատարա-
կելու իրաւունքը չունի :

« Եմանապէս Ընդհանուր ժո-
ղովք՝ թեմականաց իրաւունքը
մէկ գիէն ճանչնալով, միւս կող-
մէն առանց անոնք յարգելու,
սոյն կաթուղիկոսութեան ընտ-
րութիւնը ուղղակի ինք ընել ու-
ղելը թէ և մէկ անգամի համար
ալ ըլլայ, արդարութեան սկըզ-
բանց համեմատ չէ : Ուստի այս
գիտողութեանց առջին աւելի ար-
դար համարեցինք խնդիրը այս
որոշումներէ և վճիռներէ զա-
տել, և բնաւ որոշում չեղած հա-
մարիլ, և վարուիլ ինչպէս որ
կարելի է վարուիլ թէ որ խըն-
դիրը այսօր երևան ելած ըլլար :

Նախ՝ Նիկողայոս Եպիսկոպոսը կաթողիկոս չեմք կրնար ճանչնալ : որովհետեւ իր ընտրութիւնը օրինաւոր կերպիւ չէ եղած : այս խնդիրը արդէն լուծուած է ինքնին, որովհետեւ իր հրաժարականը տուած է նոյն իսկ Նիկողայոս Եպիսկոպոսը :

Երկրորդ՝ Սոյ Սթոյնը որ երբեմն հակառակ Կաթողիկոսի երբեմն հաւատար Կաթողիկոս ճանչցուած է նոյն իսկ Մայր Սթոյնի կողմէն^(*), մեզի համար մեր Եկեղեցական պատմութեան մէկ երեւն է : ուստի դայն կը յարգեմք : կը բարէ որ Մայր Սթոյնը և Սոյ Սթոյնի մէջ մեր Ե-

(*) Մայր Սթոյնի կողմէն հարէք հաւատար Կաթողիկոս ճանչցուած չէ ո՛չ Սոյն և ո՛չ Ազգամարը :

կեղեցւոյ ոգւոյն համեմատ յա-
րաբերութիւններ հաստատուին և
Հասարակ Էջմիածնայ Աթոռ
արդէն Ազգիս ընդհանրութեան
կողմէն Մայր աթոռ ճանչցուած
է, ուստի Սոյ և Էջմիածնայ Ա-
թոռներուն մէջ ընդհանրութիւ-
նը արդէն դասակարգութիւն մը
ճանչցած է։ Այս երկու Աթոռ-
ներուն մէջ և Ազգին այս աթոռ-
ներու հետ յարաբերութեանցը
դաշով, կըսեմք որ ետքի ասե-
ներս այս յարաբերութիւնները
հաստատելու սկզբնաւորութիւն
մը եղած է։ Էջմիածնայ Կաթո-
ղիկոսի ընտրութեան ժամանակ
Սոյ թեմականները քուէ տուած
են, և Էջմիածնայ թեմականները
սոյն քուէները ընդունած են
ուրեմիւ քարոյսապէս երկու Ա-

« Երբորդ՝ Սոոյ Աթոռը թա-
փուր սեպելով, կը մնայ հոն տե-
ղակալ մը դնելով, թեմական-
ներէն ուղել ըստ որոշման ընդ-
հանուր ժողովիդ, որ երեք ա-
նուն ցուցնեն, որոց արժանա-
ւորութիւնը խառն ժողովին կող-
մէն քննուի, Ընդհանուր ժողովը
լուսաւորելու համար, և յետոյ
ներկայանան Ընդհանուր ժողո-
վիդ, որպէս զի մէջէն մէկը կա-
թոլիկոս ընտրէք. ընտրութեան
գործողութիւնը լմննալէն ետքը
կաթոլիկոսէն ուղուի նոյն բա-
րեկարգութիւնները որ վանքե-
րու գլուխ գտնաւորներէն ուղե-
լու սովորութիւնը ունիմք: »

« Զորբորդ՝ Աջապահեանց ցեղը
որ ժամանակէ մը ի վեր Սոոյ կա-
թոլիկոսներուն աղբիւրն է ե-

ղած, կորուսած բլլալով իր հան-
գամանքները, Սոյ կաթուղիկոս
բլլալու յառկութիւնը Հայաս-
տանեայց բոլոր Եպիսկոպոսաց կը
վերաբերի ըստ մեզ:

«Ահա՛ մեր գիտողութիւնները,
և ահա՛ այս գիտողութեանց հա-
մեմատ մեր առաջարկած կանո-
նագրութիւնը»:

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

«Սոյ կաթուղիկոսը կրնորուի
իրեն վիճակայիններէն և Պօլսոյ
Ընդհանուր ժողովէն հետեւեալ
կերպիւ»:

«Երբ կաթուղիկոսը վախճանի
կամ ակնարկ թափուր գտնուի,
Պօլսոյ վարչութիւնը հոն Եպիս-
կոպոս մը կը դրկէ կոնդակա իրը
տեղակալ, որն որ հրաւեր կը

գրէ բոլոր վիճակայիններուն թէ՛
 Եկեղեցական թէ՛ աշխարհական,
 որոշեալ ժամանակի մէջ երեք ա-
 նուն ցուցընեն կաթուղիկոսու-
 թեան համար Հայաստանեայց Ե-
 պիսկոպոսներուն մէջէն : »

« Սոյն քուէները Սոյ միաբա-
 նից ներկայութեան տեղակալը
 կը համրէ և երեք առաւելա-
 գոյն քուէ ստացողները կաթու-
 ղիկոսցու կը հրատարակէ : »

« Տեղակալը ստորագրելով թր-
 ուէ համարը, քուէթղթերուն հետ
 մէկ տեղ կը դրկէ առ Սրբազան
 Պատրիարքն Պօլսոյ : »

« Այս ընտրելիներուն արժա-
 նաւորութեանը վրայ կրօնական
 և Քաղաքական ժողովները իրենց
 կարծիքը տալէն ետքը կը ներ-
 կայանան Ընդհանուր ժողովոյն »

որ անոնց մէջէն գաղտնի քուէ-
արկութեամբ մէկը կընտրէ և
զնա կաթուղիկոս Տանն Կիլիկիոյ
կը հրատարակէ :

« Ընտրեալին՝ Սրբազան Պատ-
րիարքը պաշտօնական կերպի-
ւմաց կուտայ, նոյնպէս և Սույ
տեղակալին : »

« Ամիջապէս նորընտիր կա-
թուղիկոսը իր թեմը երթալով
տեղակալին առջին կամ հոս գա-
լով Ընդհանուր Ժողովին առջին
հանգիստաւոր ուխտ կընէ, և ապա
կօծուի ըստ ժաղեմի սովորու-
թեան : »

Բ.

« Նորընտիր կաթուղիկոսը ան-
միջապէս իր օծմանէն ետքը պար-
տաւորեալ է օրհնութեան գիր

գրել Կեդրոնական Վարչութեան ,
և բարեկամական նամակ ուղղել
առ Կաթողիկոսն Սայր Աթո-
ռոյ , իրեն իմաց տալով բոլոր Եւ-
ղելութիւնը , և ըն :

Գ .

« Սոյ Կաթողիկոսը պարտա-
ւորեալ է յիշել սուրբ Պատարա-
դին մէջ Էջմիածնայ Կաթողիկո-
սին անունը , բայց Երուսաղէմի
և Պօլսոյ Պատրիարքներն ալ և
Հայաստանեայց բոլոր Եպիսկո-
պոսունք և Քահանայք փոխա-
դարձ պարտաւորեալ են յիշելու
Էջմիածնայ Կաթողիկոսին ան-
ունը հետ Սոյ Կաթողիկոսին
անունը Էջմիածնայ Կաթողիկո-
սին հաճութիւնն առնելով :

Դ .
 « Էջմիածնայ կաթուղիկոսը մի-
 նակ իրաւունք ունի՝ կաթուղի-
 կոս ամենայն Հայոց ստորագրել :
 Իսկ Սսոյ կաթուղիկոսը՝ Սսոյ կա-
 թուղիկոս կամ Տանն Կիլիկիոյ : »

Ե .

« Սսոյ կաթուղիկոսը պարտա-
 ւորեալ է ի քաղաքական յարա-
 րերութիւն ունենալ Պօլսոյ վար-
 չութեան հետ . ինք կրնարէ իր
 թեմերուն առաջնորդները (*),
 բայց պէտք է որ վարչութեան
 ընդունած անձեր ըլլան : »

Զ .

« Սսոյ կաթուղիկոսը իր վի-

(*) Ասի Առաջնորդական վիճակաց
 սահմանադրական էր-----էր ընտրա-
 րել ըսել է, բառին բովանդակ նշա-
 նակութեամբը :

ճակին համար կօրհնէ Միւռոն ,
 և կը ձեռնադրէ պէտք եղածին
 չափ Եպիսկոպոսունք , է . յօդ-
 ուածին տրամադրութեանցը հա-
 մեմատ : Եւ զոր ձեռք : շնորհակա-
 լանք : Եւ

« Երբ էջմիածնայ մէջ ամենայն
 Հայոց կաթուղիկոսին հովանաւո-
 րութեանը տակ բոլոր Հայաբնակ
 դաւառներէ ընտրուած Եպիսկո-
 պոսներէ բաղկացեալ Միւնհոգոս
 մը կազմուի , որ և է Եպիսկո-
 պոսի ձեռնադրութիւն թէ՛ էջ-
 միածնայ կաթուղիկոսի ձեռամբ
 և թէ՛ Սոոյ կաթուղիկոսի ձե-
 ռամբ , պէտք է սոյն ախնհոգո-
 սին քննութեամբը ըլլայ : Ասանկ
 Միւնհոգոս մը կազմուածին պէս՝
 Սոոյ կաթուղիկոսը պարտաւոր-
 եալ է իրեն Եպիսկոպոս ձեռ-

նադրելիք անձերը այն Սիւնհո-
 դափն քննութեանը ներկայացը-
 նել, և մինչեւ որ Սիւնհոդոսէն
 թալտուութիւն չըլլայ, զանոնք
 չձեռնադրել: Քանի որ այս Սիւն-
 հոդոսը չի հաստատուի, Սոոյ
 կաթողիկոսը արածնութիւն ու-
 նի իրեն միաբանութեան խոր-
 հըրդին քննութեամբը արժանա-
 ւոր դատած անձերը իրեն վի-
 ճակին պիտոյիցը թաւով Եպիս-
 կոպոս ձեռնադրել: Սոոյից զի
 և երկու պարագայիս մէջ ալ,
 պարտաւորեալ է ձեռնադրու-
 թենէն ետքը՝ էջմիածնայ կաթո-
 ղիկոսին իմաց տալ, բարեկամա-
 կան նամակաւ, քանակ յայնչ, միս-
 րոս միտաւորք: զի սարճ՝ Սիւն-
 հոդոս կաթողիկոսը պարտա-
 ւորեալ է ունենալ իր մօտը չորս

Եւրիսկոպոսէ բազկացեալ Խոր-
հուրդ մը, որուն պաշտօնն է կը-
րօնական խնդիրները լուծել, բայց
ի անոնցմէ որոնք սոյն Խորհրդին
ձեռնհասութենէն վեր ըլլալուն
պէտք է ներկայացուն Էջմիած-
նայ Երեւոփոխանական Սինհոդո-
սին, երբ հաստատուի : »

Ք. Սոյ կաթուղիկոսը պարտա-
ւորեալ է ժողանդաւորաց կրք-
թարան մը ունենալ վանքին մէջ,
որուն հակողութիւնը իրեն պա-
հելով, մատակարարութիւնը պի-
տի յանձնուի, ինչպէս ուրիշ վան-
քերու մէջ՝ վանական Տնօրէն Խոր-
հրդի մը : »

Կ. Եր գիտողութիւնները կը
վերջացնեմք ըսելով որ Ազգամա-
րայ աթոռայ մասին՝ աբսորուան

ընելիքը հոն տեղակալ մը դրկել,
 և կաթուղիկոսը հոս բերել տա-
 լով իրեն թեմի առաջնորդու-
 թիւնները բարեկարգել, և Աղ-
 թամարայ վիճակը եղածին չափ
 բարուքել, և ըն. ահա հիմակուան
 գործողութիւնները ասոնք պէտք
 է ըլլան. կաթուղիկոսը հոս դա-
 լէն ետքը Աթուոյ մասին ինչ
 տնօրէնութիւն որ խոհեմութիւնը
 կը խորհրդէ իր բաւոր պարագա-
 ներովը որոշել, ի գործ դնել : »

« Գամբ Նիկողայոս Եպիսկոպո-
 սին համար. այսօրուան ընելիքը
 զինքը Սիւ չի դրկել մինչեւ որ
 ընտրութեան գործողութիւնները
 լմնան : »

Գրեթէ ըստ ամենայն մասանց
 ըննադատելի, միանգամայն և ան-
 գործադրելի սոյն կանոնադրու-

թեան ծրագրոյն տպագիր մէկ
 օրինակը կը հասնի ի Ս. Էջմիա-
 ծին առ Հայրապետն ամենայն
 Հայոց, որ մանրակրկիտ քննու-
 թեամբ կը մերժէ զայն առ Տ.
 Պօղոս Բ. Պատրիարք ուղղած սա
 հետեւեալ ազդարար կոնդակաւն.
 « Գէորգ ծառայ Քրիստոսի և
 անհասանելի կամօքն Աստուծոյ
 Եպիսկոպոսապետ և Կաթողիկոս
 ամենայն Հայոց, ծայրագոյն Պատ-
 րիարք համազդական նախամե-
 ծար Աթոռոյ Առաքելական Մայր
 Եկեղեցւոյ սրբոյ Կաթողիկէ Էջ-
 միմնի : »
 « Սրբազան Պատրիարքի կոս-
 տանդնուպօլսոյ Պօղոս Արքեպիս-
 կոպոսի սիրելի եղբօր մերում
 Քրիստոսական սուրբ ողջունիւ
 ծանուցանեմք : »

« Զդիտողութիւն Մասնաժողովոյն (խառն ժողովոյն) և գումարկութիւն նորա առ Երեսփոխանական ժողովն և Պօլսոյ, որ վասն ընտրութեան կաթողիկոսացն Սսոյ և Աղթամարայ, ընթերցան առաջի մեր, և ոչ սակաւ զարմացուցին զմեզ — — — — — և — — — — — Ի — — — — — որ ի նմա ի դիտողութիւն հասարակութեան եղեալ էին : »

« Իմանդի Ազգ մեր փոխանակ բառնալոյ խորախորհուրդ և հեռառեւ դատողութեամբ ի դարաւոր ժամանակաց անտի դանվաւեր համարեալ զմնասակար իշխանութիւնն այն, որ սկսալ յաւուրց անտի Գրիգորի Մուսարէկեանց, և փոխանակ միաւորելոյ զբաժանեալ անդաման ի մի

գլուխ Ազգի և Եկեղեցւոյ ի շինութիւն նորին և ի հաստատութիւն, զմաստակարան աղգային բարեաց առաւել խորարմատ կապին կանգաղել, ոչ ի միա բերելով զսխառութեւ Աւետարանին Փրփառոսի «Տուն բարձանեալ յանձն իւր աների» քան զանկարծ յայն «Սրբազան Եղբայր, դուք ինքնին քաջագէտ էք Աղգային պատմութեանց և Եկեղեցական սուրբ իրաւանց. տեսեալ և ընթերցեալ էք ուրեք, եթէ ժողովուրդք վիճակեալ Մայր Աթոռոյն սրբոյ Էջմիածնի ընդ որս է և Հայազգի ժողովուրդ մեծի Մայրաքաղաքիդ, եղեալ իցեն երբէք ձեռներէց ընտրել և հաստատել զկաթուղիկոսութեան Սոյ և Աղթամարայ, Ոչ գիտէք ջաւուրս փի-

լիպսպոս Կաթողիկոսի, որ էր
 յամի Տեառն 1654, հակաթոր քն
 աշնոքիկ իբրեւ ապստամբք հըռ-
 չակեալ կային ամենայն ուրեք,
 և ո՛չ երբէք կարէին համարձակ
 մուտ գործել ի վիճակս Մայր Ա-
 թորոյ Ս. Էջմիածնի, ո՛չ յայն-
 ժամ և ո՛չ յետ նորա ամենեւին,
 Զի թէպէտ եղաւ անդանօր յե-
 րուսաղէմ ուխտ ի միջի ունել
 սէր առ միմեանս, և այն յօդուտ
 համադդեաց, բայց ո՛չ իրաւա-
 սութիւն հաւատար, վասն զի այլ
 է պայման սիրելոյ զմիմեանս և
 այլ իրաւասութիւն իշխանու-
 թեան ւսչա Ս. Էջմիածնի քաջախօս
 Տեաեալ և լուեալ իցէք, և
 թէ նոքա վատահացեալ իցեն ար-
 տաքոյ սահմանափակեալ վիճակի
 իւրեանց, ընտրել զԵսկիակոսոս

տունս Ս. Մայր Աթոռոյս ի կա-
թոլիկոսութիւն ինքեանց : Լք-
ուեալ իցէք, զի ազգամնասդ այդ
հաւասարութիւն, զոր ճգնի յանձ-
նաժողովդ կերպաւորել ի միջի
երկուց կաթոլիկոսաց, օրինա-
ւորին ասեմ և ապօրինաւորին,
եթէ իցէ երբէք եղեալ, և որ
առաւել զարմանալին է, զկնի յի-
շատակութեան անուան ընդհա-
նուր կաթոլիկոսին ամենայն հա-
յոց Պատրիարքունքն Երուսաղե-
մայ և Կոստանդնուպօլսոյ, որք
են Փոխանորդք նորա, Եպիսկո-
պոսակցօք հանդերձ յիշել պար-
տաւորեացին և զանուն կաթոլ-
իկոսացն Սոյ և Աղթամարայ,
քանզի մի և նոյն է ասել թէ
Ընդհանուր կաթոլիկոսն ամե-
նայն հայոց պարտաւոր է յիշա-

տակել և զանաւանա նոցա : Արդ
գուր ինքնին դատեցէք ողջմտութեամբ , ոչ ապաքէն այս ամենայն ընդդէմ են Եկեղեցական իրաւանց , նա մանաւանդ և սխառ-
ճառ պառակտման աղգային միութեան , յորմէ անվրէպ են սոսկալի մնաս և անդարմանելի կորուստ ողորմելի Աղգիս :

« Բա՛յ իսկ դիտէք , զի լրութիւն Աղգիս յաւուրց անտի Լուսաւորչացն մերոց Թագէտի և Բարթուղիմէոսի , և Առաքելանման Հօրն մերոյ Արքադան Գրիգորի Լուսաւորչի ունէր զմի և եթ Պատրիարք Եպիսկոպոսապետ և Կաթուղիկոս յաջորդաբար ժամանեալ ցկաթուղիկոսն Արքահօմ յամի Տեառն 600 , յորում ժամանակի միայն Յոյնք թշնա-

մարար վարեալք ընդ Հայս կա-
ցուցին ի բաժնի իւրեանց հակ-
աթոռ կաթուղիկոս ղԵպիսկոպոսն
Յովհաննէս, ընդ որ (ընդ բա-
ժանումնս այս) ո՛չ սակաւ կա-
րեվէր խոցեցաւ Ազգն մեր, և
խռովեցաւ, և բարձաւ խռովու-
թիւնն այն՝ միայն մահուամբ նո-
րաւ, եւ եղև դարձեալ միութիւն
և խաղաղութիւն։ Եւ միութիւնս
այս և խաղաղութիւնս յաջորդա-
բար յարատեւեաց ցաւուրս Գրի-
գորի վկայասիրի, յորս էր Ազգ
մեր մի հօտ և մի հովիւ։ Սակայն
անդարձ բացակայութիւն նորա և
ժամանակին աշեկոծութիւն յե-
րեսաց բարբարոս ազգաց, եղեն
պատճառ, զի քեռորդի նորա
Բարսեղ ըստ թախանձանաց ան-
աէրունչ և հարստահարեալ ժո-

դավրդոց ձեռնադրեցաւ Կաթու-
ղիկոս Կողմանցն արեւելեան յամի-
Տեառն 4082 : Այլ ապա յետ
մահուան նորա դարձեալ միա-
ցաւ աղգութիւնն ընդ միով գըլ-
խով առանց որ և իցէ բաժան-
մանց մինչեւ յԳրիգորն Մուսա-
րէկեանց , որ առանց հաւանու-
թեան Արեւելեան չորից օրինաւոր
Աթոռոց (*) ձեռնադրեցաւ Կա-
թուղիկոս , զոր մարթ է կոչել
անշաւեր , ուստի հարկադրեցան
լրութիւն աղգիս և օրինաւոր հո-
վիւք նորա , յետ այնքան պան-

(*) Այս Աթոռներն են Քնոց , Հաղ-
րատայ , Թաղէոսի վանուն (յարտաշ)
և Ստաթեւու Կամ Տաթեւու : Հայ-
րապետական ընտրութեան համար
այն այս Աթոռոց Առաջնորդաց Դ-
յն հոգանալիւն հարկ համարուած

դ-ըխառութեան և տարադրութեան
փոխադրել յիսկական աթոռ իւր-
եանց ի սեպհական զահ սրբոյն
Գրիգորի մերոյ Լուսաւորչի ի
1440 (*) ամի Տեառն, և որք կա-
ցին և մնացին արտաքոյ այսր ի-
րաւանց յամառեալք ի կամա իւր-
եանց և ի խորհուրդս, անուա-
նեցան հակաթոռք և ապստամբք
մինչև ցայսօր ժամանակի :

Աւրեմն արժան է Մանա-
ժողովոյդ սիրելի որդւոյ մերոյ
և սեպհական ժողովրդոց Մայր

և որչաւած էր իբրեւ կանոն՝ Աղթա-
մարայ Տ. Դաւիթ Եպիսկոպոս Թոռ-
նիկեանի ապստամբութեան ամիսի
1114 թուականին ի Սեաւ լեառն գու-
մարեալ ազգային Եկեղեցական ընդ-
համար ժողովոյն մէջ յայնչ յամալ

(*) Քիչդր 1441 թ. ըմառա ըմմառ

Աթոռոյս Սրբոյ Էջմիածնի գաւ-
յայտալիսի անտեղի խորհուրդ ըզ-
դարեւոր ժամանակօք հակաթուան
և հակառակսն ընդհանուր գըլ-
խոյ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ
ընդդէմ ամենայն կանոնաց և ի-
րաւանց, մանաւանդ ի քակտումն
Ազգային միութեան և հետեւա-
պէս ի կործանումն նորին ընա-
րել, տնօրինել և համարել իբրեւ
վաւերական, և զանուն նոցա
յիշատակել ի Պատարագի, և հա-
նաչել զնոսա հաւասար այնպէս
մինչեւ բարեկամական թղթովք
միայն բերել առ ընդհանուր Կա-
թուղիկոսն ամենայն Հայոց և ոչ
հաշտակութեամբ ։ »

« Եթէ օրինաւորութեամբ ըս-
կըսեալ կաթուղիկոսունքն Ազ-
ուանից առանց հաշտակութեան

և ձեռնադրութեան Հայոց Հայ-
րապետի անվաներ համարեալ
լինէին, որքան եւս առաւել
ապա Սոյն և Աղթամարայն :
Եւ եթէ այս կանոն, որ ի վա-
ղընջուց հաստատեցաւ, ոչ ապա-
հեցցի անխախտ, միութիւնն բա-
ժանի անշուշտ ի բազումս, յորմէ
և կործանումն Ազգի, ուստի հան-
ճարեղ նախնիք մեր զգուշացան
յամենայն գէպս : »

« Բա՛ջ գիտէք, զի երջանիկ
Կաթողիկոսունքն նախորդքն մեր
ի սաստկադին սասանութեանց
Հայաստանի յերեսաց բռնակա-
լաց թողին զսեպհական գահ և
զԱթոռ Ս. Գրիգորի մերոյ Լու-
սաւորչի և պանդխտեցան յարեւ-
մուտս, որպէս գրէ Ներսէս Շր-

հորհալի յատելն ։ Այլ եմք իբրեւ
զայժեամն յորսորդաց և ի շանց
փախուցեալք ի քարանձաւիս այս
բնակելով ։ աւր տարակացու թիւն
իւր ի սեպհական Աթոռոյն փա-
խուստ անուանէ և զտեղին բը-
նակութեան քարանձաւ և զսե-
մենայն կեանս իւր գմենայ պոն-
դրխորութիւն, որպէս տեսանի ի
բազում էջս ընդհանրական թրդ-
թոց իւրոց ։ »

Յետ այսորիկ իսկական Ա-
թոռ և գահ Հայրապետական
մեաց թափուր քառ ամենայնի ի
Հայաստանի, և կաթուղիկսու-
թիւն ի բազում ամս յաւարու-
թեան յամենազգալի ցաւ արտի
երջանկայիշատակ նախնեաց մե-
րոց իշխանաց և հոգեւորականաց,
սակայն և այնպէս լաւ համարե-

ցանն նորա ի դառնաղէտ վշտի
այն և յանտանելի նեղութեանց
ակնկալու մնալ դարձի նոյն իշ-
խանութեան ի սեպհական տեղի
դահու իւրում, քան զայլ ոք ևս
ընտրելով զմիութիւն հոգեւոր
իշխանութեանն բաժանել և կոր-
ծանել զընդհանրական դորու-
թիւն նորին, և ածել միանգա-
մայն փրատ անձանց եւ համայն
Ազգիս : Ահա այսպէս եղեւ յի-
շատակաց արժանի խորհուրդ և
մեծահանճար հեռատեսութիւն
հոյակապ եւ հայրենասէր իշ-
խանաց և հոգեւորականաց յայ-
նըմ դարու : »

« Այլ գուցէ և այժմ, որք
հետամուտք լինին յայդ խոր-
հուրդ Ազգային տաժանելի բա-
ժանման, չեն անխորհրդաբար

և աննպատակ բերեալ ի դոյն, և
 ո՛չ առանց ազգօգուտ կարծեց-
 եալ կշռադատութեան իրիք,
 գուցէ և նուազ չարիս համարին
 որ ի ներկայ պառակտմանէ մար-
 մնոյ Ազգին քան թէ՝ գուշակել
 զապագային զմեծ մնաս: Այլ
 սակայն կարեն լաւ եւս հասու-
 յինել ի դարաւոր ժամանակաց
 հետէ ի վեր երեւելոց աղեալոցն
 յերեսաց բաժանմանց և երկպա-
 ռակութեանց բազում փորձա-
 ռութեամբ զչափ առելոցն, յան-
 դարմանելի հարուած բարոյա-
 կան կենդանութեան Ազգին: . .

.

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

.

 և Ապարէն եթէ դռքա շունի-
 ցին առաջի աչաց այլ իմն ապա-
 ցոյց ճշգրտեալ, եթէ հեռատե-
 սութեան նոցա ասպարէզ տը-
 կարանայ խորհրդածութեամբ
 մակարերել զապագային զվտան-
 գըն, գէթ իբրեւ ի փորձոյ ան-
 ձին շօշափեցեն մտօք, զայս և
 եթ ի միտ առցեն անտարակոյս
 եթէ բաժանումն միոյ իշխանու-
 թեան յայլ ծնաւ զկործանումն
 զօտութեան, ապա և բաժանու-
 մըն միոյ ընդհանրական հոգե-
 ւոր իշխանութեան յանկախ եւ
 համահաւասար իրաւամբ իշխա-

նութիւն , զիշխանութիւնն ասեմ
Կաթուղիկոսութեան , որ ասա-
քելահաստատ միութեամբ խրով
պահպանեալ է ցարդ , հետեանս
ունի ծնանել փառակարս և վը-
տանդաւորս :

« Եւ ահա յայս և ի սոյն կան-
խատես լինելով , յորժամ էաք
ի Մայրաքաղաքիդ , դժուարին
եղեւ մեզ ձեռնամուխ լինել ի
դորձս Կաթուղիկոսացն Սոոյ և
Աղթամարայ , միայն զիջեալ ի
թոխանձ ձեր և ժողովրդոցդ ,
զօշուան Ազգին խորհելով զմի-
ջին կամեցայ ընտրել զեղանակ ,
և համահաճութեամբ ձեր հաս-
տատեցաւ Եկեղեցական մաս-
նամողովն ի Նն Փետրվարի 1867
ամի , որ յորինեալ զկանոնադրու-

Թիւնս առաջարկեաց , յորում
դիւ աշապէս :

« Ա . Կաթուղիկոսունք Սոյ
և Աղթամարայ կրնարուն ի վի-
ճակայնոց իւրեանց և ընդհա-
նուր ժողովոյն Կ. Պօլսոյ , յորմէ
կառաջարկուն առ վեհափառ
Կաթուղիկոսն ամենայն Հայոց ի
վաւերացումն և ի հաստատու-
թիւն : »

« Արդէն Սոյ Աջապահեանց
ցեղէն վերցուած է Կաթուղիկո-
սական ընտրելութիւնը ընդհա-
նուր հաւանութեամբ Աղգին ,
արժանաւորաց և եթ սեպհակա-
նելով զայն : »

« Բ . Կաթուղիկոսունքն Սոյ
և Աղթամարայ դօժումն Կաթու-
ղիկոսական ընդունին ի ձեռաց
վեհ . Կաթուղիկոսին ամենայն

Հայոց ի սուրբ Էջմիածին ար-
դէն ըստ ամին օրինակի Վրաց,
Աղուանից և Ասորւոց Կաթողի-
կոսունք Կը ձեռնադրուէին ի
սրբազան յաջորդէ Լուսաւորչին
Հայաստանեայց :

« Գ. Կաթողիկոսունք Սոյ և
Աղթամարայ ըստ բազմամեայն
սովորութեան կարող են ձեռնա-
դրել Եպիսկոպոս, ընդունելով յա-
ռաջագոյն զգրաւոր հաւանու-
թիւն Հայրապետին ամենայն Հա-
յոց :

« Զեռնադրեալ Եպիսկոպո-
սունքը միայն իրենց վիճակին
թեմերուն թուովը պիտի ըլլայ,
դոր և պարտ է որոշել և սահ-
մանել :

« Դ. Կաթողիկոսունքն Սոյ և
Աղթամարայ պարտին յիշել ի Ս.

Պատարագի զանունն Վեհափառ
Կաթողիկոսին ամենայն Հայոց ,
իսկ Եպիսկոպոսունք , Վարդա-
պետք և Քահանայք Սոյ և Աղ-
թամարայ պարտին նախ յիշա-
տակել զանունն Վեհափառ Կա-
թողիկոսին ամենայն Հայոց , և
յետոյ զանունն Կաթողիկոսի մի-
նակին :

« Ե . Վեհ . Կաթողիկոսի Ս .
Էջմիածնի միայն է սեպհական
ստորագրել « Կաթողիկոս ամե-
նայն Հայոց . » իսկ Սոյ և Աղ-
թամարայ Կաթողիկոսաց կոն-
դակաց վերտառութիւնն պիտի
լինի « Կաթողիկոս Տանն Կիլի-
կիոյ . » « Կաթողիկոս Տանն Աղ-
թամարայ . » իսկ ստորագրու-
թիւնն նոցա պիտի լինի « Կա-

Թուղիկոս Սոյ » « Կաթուղիկոս
Աղթամարայ : »

« 2. Ի կրօնական դժուարին խնդիրս Կաթուղիկոսունք Սոյ եւ Աղթամարայ պարտական են զվերջին որոշումն ընդունիլ յընդհանրական Հայրապետէ անտի սուրբ Եկեղեցւոյն Հայաստանեայց : »

« Եւ զայս ասելով մի՛ ոք կարծեսցէ թէ՛ զոր գրեմքս և ցանկամք խափան լինել խորհրդածութեանցդ այդոցիկ , հայի յիշխանական միապետութիւնս ինչ , կամ յայլ ինչ անդոսնելի մտածութիւն , զոր քաւ մի՛ լիցի , այլ զի իշխանութիւն և իրաւասութիւն ընդհանրական Աթոռոյս և Աթոռակալի նորա մնացէ հաստատուն ի զօրութեան իւրում

յօգուտ Ազգին , եւ մի՛ բաժա-
նեացի ի բազումս , որոյ հետե-
ւանքն զուշակի նոյնն , որ ինչ
զհետ եկին ի բաժանմանց մարմ-
նաւոր իշխանութեանց մերոց ի
մասունս : »

« Եւ այսմ կարէ այր իւրա-
քանչիւր հասու լինել մտօք եթէ
լրջմտութեամբ խորհեացի , զի
հպատակական յարաբերութիւն
պահպանէ ի միութեան զԱզգն ,
և ընդհանրութիւն նորա և իշ-
խանութիւնն կեդրոնանայ ի մի
գլուխ Հայաստանեայց Եկեղե-
ցւոյ , յորմէ ոչ սակաւ օգուտ
ունի ընդունել ամբողջութիւն
մարմնոյ Եկեղեցւոյ և Ազգի , իսկ
ընդհակառակն եթէ բաժանեա-
ցի ի հաւասար իրաւասութիւնս
և իշխանութիւնս տկարանայ եւ

կործանի ինքն և որ ընդ իւրեւ
իցեն : »

« Զայս խորհել միշտ սեպուհ
պարտաւորութիւն է մեր և հարկ
պաշտամանս , զոր ստանձեալ
եմք առաւել ի սէր Ազգին , իսկ
եթէ ընդ հակառակն հանդիպեա-
ցի , մեք ո՛չ երբեք կարեմք ա-
ռաջի աչաց զվտանգն տեսանելով
եւ զանկանդների կործանումն ,
հաւանիլ և ընդունել զայն իշխա-
նութիւնն վաւերական , և ճանա-
չել անդամ Սրբոյ Աթոռոյն Էջ-
միածնի , այլ պարտաւոր եմք
թողուլ ըստ առաջնոյն ի թիւս
հակաթոռ եւ ապօրինաւոր կա-
թողիկոսաց , սարտուցելոց ի
գրկաց Մօրս լուսոյ Հայաստան-
եայց եկեղեցւոյ սրբոյ Էջմիածնի
և Աթոռակալաց նորին : »

« Եւ ձեզ և ընդ ձեօք ամե-
նայն Եպիսկոպոսաց, Վարդապե-
տաց եւ Քահանայից անաչառ
պաշտպանացդ եկեղեցական կա-
նոնաց և իրաւանց և նախանձա-
խնդիր եղելոց Հայրապետական
միութեան և ցանկացողացդ բա-
րօրութեան լրութեան Ազգիս
պատուէր հրամանի աւանդեմք,
մի՛ երբէք խառնել կամ լինել
ձեռներէց յայնպիսի իրողութիւ-
նքս, որք հային ի քակտումն
սահմանաց եւ իրաւանց սրբոց
Հարց մերոց Հայրապետաց : »

« Յանձն առնեմք ձերումդ
բարձր Սրբազնութեան տալ ըն-
թեռնուլ զայս կոնդակ յամենայն
եկեղեցիս Մայրաքաղաքիդ և ի
վիճակս դորա, ի լուր բոլոր
Հայազգի հոգեւոր որդւոց մե-

բոց, և զհետեւանացն ծանո-
ցանեւ մեզ ի տեղեկութիւն:

« Ոչ լերուք զօրացեալ Տե-
րամբ:

ԳԷՈՐԳ Դ.

ԿԱԹՈՒՂ.ՈՍԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

« Զամի Տեառն 1868 ասորիւ

ի Մայր Աթոռն Արարատեան ի Ս.
Էջմիածին ի Վասպուրական թիւ 14

« Այս Հայրապետական կոնդա-
կին պատմական կամ անոր հե-

տեւանաց նկատմամբ տեղեկու-
թիւն մը տուած է:

« Պատրիարքը
Հայրապետին թէ ոչ յայտնի է

մեզ ՝ Ստեփանն առ ճշմարիտ է թէ
Խաչն ժողովոյն պատրաստած

կանոնագրութեան ծրագիրն որ
սոյն այս Հայրապետական կոն-

դակին նիւթ եղած է, այլ եւս
նկատուողութեան անդամ չէ ուս-

նուած ար 8081 գտնուող է Է

Սոյ ինքնընտիր վանահայր վի-
ճակաւորն՝ Տ. Նիկողայոս Եպիս-
կոպոս այս միջոցին կաշխատի և
ապարէն մեղադրելի թողառու-
թեամբ Ազգային Պատրիարքա-
րանին կը յաջողի ի Սիս՝ իւր Հայ-
րենիքը երթալ բնակելու համար
միայն Բ. Դռան հաւանութիւնն
ստանալ (այս մասին Բ. Դրան
և Պատրիարքարանի միջեւ փո-
խանակութեամբ պաշտօնական թըղ-
թոց պատճէնները հրատարակ-
ուած են Մասիս լրագրոյ 1868
Օգոստոս 29 ամսաթիւ Օրնթեր-
թին մէջ տեւանդ), ուստի և
դիտութեամբ Ազգային Պատրի-
արքարանին և հրամանաւ Բ. Դը-
ռան՝ կաթուղիկոսական խնդիրն
դիտելիս որ Կիսի հաշիւը
ի 23 Օգոստոսի 1868 կաղեւորի

դէպ ի Սիւս . բայց երբ ի Ռոստո-
թոյ կը հասնի , տեղւոյն առաջ-
նորդ Տ . Թադէոս Եպիսկոպոսէն
(վախճանեալ 1875) իբրեւ Կա-
թուղիկոս կը ճանչցուի և իբր
այն Ռոստոթոյի Եկեղեցական
դասէն , և Հասարակութենէն և
տեղական Կառավարութենէն իսկ
մեծարանք և ընդունելութիւն կը
գանէ , և Կաթուղիկոսական շը-
քով ու հանդիսիւ Ս . Պատարագ
եւս կը մատուցանէ , և այս օ-
րինակ ընթացքով կը շարունակէ
իւր ուղեւորութիւնը և կը ժա-
մանէ ի Սիւս :

Այս թուականին արդի ամե-
նայն Հայոց Հայրապետը Տ . Տ .
Գէորգ Դ . Թուրքիարեակ Հայոց
հոգեւոր գործոց ի մօտոյ հսկե-

լու համար ի կոստանդնուպօլիս
 Կ-Բ--ԳԷԷ--Է-Ն--Է-Է--Է-Ն կամ
 Փ-Է-Ն-Է-Է--Է-Ն մեայուն պ-շ-ճ-Է--
 Է-Ն մը հաստատել կը ձեռնար-
 կէ, ուստի և առ մեծ Եպար-
 քոս Գուլատ Փաշա յանձնարարա-
 կան դրով և առ Տ. Պօղոս Բ.
 Պատրիարք ուղղեալ Հայրապե-
 տական կոնդակու մը առաջին
 անգամ այս պաշտօնին կը յատ-
 կացնէ ՂՏ. Սարգիս Արքեպիս-
 կոպոս Զաւալեան, որ Ազիթամա-
 րայ և Սսոյ կաթողիկոսական
 խնդրոյ օրինաւոր լուծմանն հա-
 մար Պատրիարքին հետ խորհրդ-
 ակցելու յատուկ պաշտօն եւս
 (տեւ Ս. Էջմիածնի Արարատ ամ-
 սագրոյն Ըրդ թիւը 34 Դեկտ.
 1871) ունենալով հանդերձ, կը

Հասնի ի Կոստանդնուպօլիս ի 43
Սեպտեմբերի 1868 :

Ամենայն Հայաց Հայրապետին
առ մեծ Եպարքոսն ուղղած յանձ-
նարարական գրոյն ի պատասխա-
նի՝ Բ. Դուռը ի ձեռն Արտաքին
գործոց Պաշտօնեայ Վսեմ. Սաֆ-
վէթ Փաշայի սա պաշտօնագիրը
կուղղէ առ Նա :

« 12 Նոյեմբեր 1868 »

« ՆԱՄԱԿ »

« Նորին վսեմութեան Սաֆվէթ
Փաշայի Առ Նորին Սրբաղնութիւն
Ամենապատիւ Գէորգ Կաթուղի-
կոս Հայոց : »

« Սրբաղան Տէր »

« Պատիւ ունեցայ ընդունելու
այն նամակը , զոր Ձեր Սրբաղ-

նա թիւնք բարեհաճած էր գը-
րել առ նորին Բարձրութիւն
Պալատ փաշա ի յանձնարարու-
թիւն Գերատառիւ Սարգիս Զա-
լալեանի : »

« Մեծապէս ուրախ եղայ յիշ-
եալ պատուարժան Արքեպիսկո-
պոսը տեսնելով , և այն առ թիւ
Չեր Սրբազնութենէն ալ լուր առ-
նելով , որոյ անձնուիրութեանն
ու խաւանդին այնքան անգամ
փորձն առած է Կայսերական Կա-
ռավարութիւնը՝ այն դանազան
եկեղեցական պաշտօններուն մէջ ,
զորս վարեցիք երբեմն Օսմանեան
Կայսրութեան մէջ նախքան զկո-
չումն Չեր այդ բարձր պաշտօ-
նին՝ զոր այնքան փառօք կը վա-
րէր այսօր : »

« Հետեւորար Չեր Սրբազնու-

թիւնը ամենէն աղելի կրնայ վը-
 կայել այն կատարեալ արատաւ
 թեան՝ զոր բոլոր կրօնքները կը
 վայելեն Տաճկանորանի մէջ, ինչ
 պէս նաեւ Կայսերական Կառավար-
 վարութեան Լեւոն օրջական Զայ
 կրօնին նկատմամբ ունեցած մար-
 նաւոր համակրութեանն ու այն
 յարգանաց որ նոյն կրօնին գը-
 լուխներուն ցոյց կը տրուի Գաւթ
 իսկ Սրբազան Տէր, օտարինե-
 րով նմանք կոտանդնուած յոյ
 Պաթրիարքական Աթոսը, Կոմի
 իտարդ քան զայլո նախանձախոն-
 դիւ ըլլալով անոր պատուոյն և
 իրաւանցը լաւ վերահասուե-
 լաք Կայսերական Կառավարու-
 թեան անայլայլելի զգացմանցը,
 որք Չեր զգացումներուն կը պա-
 աստատանէին Զարկ չըկայ ու-

ընմե ըսել Չեզ թէ ո՛րչափ հոգ
կը տանինք որ մէկը ֆուս մը չի
հասցնէ այն իրաւունքներուն՝ ո-
րոնք կայսրութեան զանազան
Քրիստոնեայ եկեղեցեաց սեպ-
հականութիւնն են, և այս պահ-
պանողական սկզբունքը Տէրու-
թեան ներքին քաղաքականու-
թեան հիմը պիտի ըլլայ անյեղի-
կերպով։»

«Արդ՝ Չեր Սրբազնութիւնը չը
կրնար ուրանալ որ էջմիածնայ
կաթ ուղիկոսական Աթոռին կող-
մանէ Պօլսոյ մէջ նուիրակ մը
գտնուիլը չը կրնար երբէք հա-
մաձայնիլ Կ. Պօլսոյ Պատրիարքին
պաշտօնին հետ, որ ուրիշ բան
չէ՝ այլ եթէ Թուրքիոյ Հայոց հո-
գեւոր շահերուն վրայ հակել։
Բաց ասկէ, մինչեւ հիմա բնաւ

օրինակ մը տեսնուած չէ որ կա-
թողիկոսին նախակը Թուրքիոյ
մէջ բնակութիւն հաստատած
ԸԱՄՅ՝ Երրեմն երրեմն Չեր նա-
խորդներուն կողմէն զրկուած նը-
ուիրականերուն պաշտօնն էր միմի-
այն Ս. Միւռոնը բերել, և իրենց
գործը տեսածնուն պէս ի Ռու-
սիա կը վերադառնային։ Այսու-
ամենայնիւ, անոնց կարճատեւ
ներկայութիւնն ալ անպատեհու-
թենէ ազատ չէր։ ռուսի հարկ
եղաւ այս սովորութիւնն ի բաց
թողուլ նոյն իսկ Ազգին գան-
դատանօք, որ խնդրած էր Էջ-
միածնի Ս. Աթոռէն միայն Ս.
Միւռոնն և կոնդակներ զրկել,
— 74 — Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԵՒՈՐԶԻ ՅԱ-
ԶՈՐԴԱՅ օրհնութիւնները կը բե-
րէին Թուրքիոյ մէջ գանձուած

ԻՐԵՆՅ ԶՈԳԵՒՈՐ ԶՕՏԻՆ

« Հետեւ արար Բ. Դուռն իր աւանդութեանց հաւատարիմ կենալով՝ պարտք կը համարի բնաւոր և իցէ պաշտօն մը չը ճանչել Գերապատիւ Սարգիս Զալալեանի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ԳԳ-յն Ներկ-յ-յ-նէն (ի Թուրքիա միայն , և այն յանուն Հայրապետին Հայոց) Կ. Պոլսոյ Պ-տէ-րէ-րէ-նէն : Արդարեւ Ձեր Սրբազնութիւնն իր նամակին մէջ Գեր. Զալալեանի յատկացուցած ԴԵՏԸ (Կաթուղի-կոսական Նուիրակութեան կամ Փոխանորդութեան հոգեւոր պաշտօնը) ոչ ապաքէն ՊԱՏԲԱՐԿԻՆ ՈՒՆԵՅԱԾ ՆՈՒԻՐԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆՆ Է : » (Պատրիարքը Ձեր նուիրակը կամ փոխանորդն է ի Կ. Պոլիս ,

և այս նուիրական հողերոր պաշ-
տօնը կը վարէ) : մարտ ամսի
14 Պարտ անձին համարեցայ ա-
մենայն անկե զծուծեամբ իմ միտ-
քս Զեր Սրբազնութեան բացա-
արել, որ անտարակոյս եմ թէ
իւր բարձր իմաստութեամբ պիտի
հանձնայ Բ. Դրան մերժման պատ-
հառները : և պիտի բարեհաճի
խելամուել որ այս հանգամանաց
մէջ Դերապատիւ Զաւարեանի ի
Կ. Պօլիս ներկայութիւնը այն-
պիսի իրողութիւն մըն է, որ ան-
վրէպ ցաւալի հետեւանքներ յա-
ւաճ պիտի բերէ, այնպիսի հե-
տեւանքներ՝ զորս Բ. Դուռը չը
կրնար անտարբեր աչօք տես-
նել : Սրբազնութեան համար
Բ. Դրան այս Դժուար թէ-
պէտ և Կաթաղիկոսական նուիր-

մերոմանն համար) Եկեղեցեաց
մէջ չկարդացնէր :

Հետեւապէս ի Կոստանդնու-
պոլիս Կաթուղիկոսական Փոխա-
նորդութեան առանձին պաշտո-
նէութիւնը չհաստատուիր, և Տ.
Սարգիս Արքեպիսկոպոս Զաւալ-
եան կը մեկնի անտի ի 14 Յու-
նիսի 1869 և կը վերադառնայ
ի Ս. Էջմիածին :

Արտաքին երեւոյթով (ներ-
քինը քննել գործոյս սահմանէն
դուրս է) Զաւալեանի Կաթուղիկո-
սական Փոխանորդութեան պաշ-
տոնին մէջ չհաստատուիլը, և
Աղթամարայ ու Սոոյ՝ և այլ Կրօ-
նական և Ազգային խնդիրներ, և
մանաւանդ Ազգ. Սահմանադրու-
թեան վերաքննութեան պատ-

Հասաւ զաղարումը՝ Տ. Պօղոս
Բ. Պատրիարքի պաշտօնավարու-
թեան զէմ այնչափ դանդաւտ և
դժգոհութիւն կը գոյացնեն, որ
մինչև իսկ ժողովրդական յուզ-
ման կը յանգի, և ուր աւրեմն
Պատրիարքը կը հրաժարի ի 17
Յունիարի 1869 և խառն ժո-
ղովը նոյն օրը Պատրիարքական
Տեղապահ կընարէ Տէր Արիս-
տակէս Եպիսկոպոսը : (վախճան-
եալ 1875)

Բ. Դուռը Պատրիարքին հրա-
ժարականը կընդունի, և Տեղա-
պահին ընտրութիւնը կը հաս-
տատէ ի 27 Յունիարի, որ եւ
նոյն օրէն կսկսի վարել իւր պաշ-
տօնը :

Պատրիարքական Տեղապահը
խառն ժողովոյ որոշմամբ կը փո-

Թայ Տ. Նիկողայոս Եպիսկոպոս
սին ի Սիս վերադարձին և անդ
անոր ունենալիք կացութեան նը-
կատմամբ սա հետեւեալ կոն-
դակը գրկել ի Սիս և ի Թեմա-
կան վիճակս Կիլիկիոյ :

Ե Յիսուսի Գրիստոսի ծառայ
Տէր Արիստակէս Արքեպիսկոպոս
և շնորհիւ Սրբոյ Հոգւոյն Տեղա-
պա՛հ Պատրիարքական Աթոռոյն
կոստանդնուպօլսոյ : Յորմէ Աստ-
ուածային Սուրբ ողջունիւ և օրհ-
նութեամբ գիտութիւն լիցի կի-
լիկիոյ ամենայն Տիրախնամ վի-
ճակաց , Գերապատիւ Առաջնոր-
դաց , Հոգեշնորհ Եպիսկոպոսաց ,
Խոհեմադարդ Վարդապետաց ,
Սրբակրօն Քահանայից , Հոգե-
սէր Իշխանաց և համայն բարե-

պաշտ ժողովրդոց սիրելեաց մե-
րոց ի Տէր :

« Ստեցի Նիկողայոս Եպիսկո-
պոսի վերադարձին նկատմամբ ,
ինչպէս կը լսուի , զանազան սր-
խալ տարաձայնութիւններ կան-
այս սխալմունքը ուղղելու հա-
մար խորհրդով խառն ժողովոյ
Պատրիարքարանիս արժան դա-
տեցաք պաշտօնական կերպիւ
ժանուցանել ի տեղեկութիւն ,
մանաւանդ Կիլիկիոյ վիճակին
օրհնեալ ժողովրդոց , թէ Բ . Դու-
ռը միայն հաւանութիւն տուած
է յիշեալ Ստեցի Նիկողայոս Ե-
պիսկոպոսին իր հայրենի երկրին
մէջ բնակելու . բայց կաթուղի-
կոսութեան խնդիրը կախ ձգած
է , յարգելով Ազգային իրաւա-
սութիւնը : Ըսել է որ Նիկողայոս

Եպիսկոպոս ո՛չ Ազգային Վարչութեանէն կաթուղիկոս հաստատուած է, և ո՛չ մեծագոր Տէրութիւնը քստ այնմ վաւերացուցած է զայն: Հետեւաբար Նիկողայոս Եպիսկոպոս կաթուղիկոսական ամեն առանձնաշնորհութիւններէ զուրկ ըլլալով հօգուտ իւր Եպիսկոպոս Յովնէի, ո՛չ Ա. Մէհար զմեռել, և ո՛չ սուրբ Աթոռոյն պատգուածոցը տէր ըլլալ: Իսկ Կիլիկիոյ սուրբ Աթոռը տակաւին իր կառավարութիւնը պիտի ունենայ ասկէ առաջ Տեղապահ հաստատուած Գերապատիւ Հաճընու Պետրոս Եպիսկոպոսին հսկողութեանը տակ, և այսպէս պիտի շարունակուի մինչև որ Ազգային Վարչութիւնը Կիլիկիոյ կաթուղիկո-

սութեան խնդիրը լուծել օրինա-
ւոր կերպիւ չէր առնուած չէր
— Այս պաշտօնական յայտարար-
ութիւնը օրհնութեան կոնդա-
կաւս ծանուցանելով կիլիկիոյ Տի-
րախնամ բողոք վիճակաց եկե-
ղեցական և ժողովրդական լրու-
թեան, կը մաղթեմք ամենեցուն
համար երկնաւոր և երկրաւոր
յաջողութիւնս, և մնա՞մք աղօ-
թարար միշտ

ՊԱՏՐԻԱՐԷԱԿԱՆ ՏԵՂԱՊԱՀ
ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Տուաւ օրհնութեան կոնդակս
ի Պատրիարքարանի Հայոց, որ
ի Կ. Պօլիս, յամի Տեառն 1869
ի Փետրվարի 4 :

Տեղապահին այս կոնդակը կի-
լիկիոյ բոլոր թեմերը հասնելէ
ետքն իսկ Տ. Նիկողայոս Եպիս-
կոպոս կը յանդգնի Թանգի փա-
նուց Վանահայր Տէր Ստեփան
Վարդապետը և Ատանայի Ա-
ռաջնորդական Փոխանորդ Տ. Դա-
ւիթ Վարդապետը (*). (Ներշա-
պուհ) Եպիսկոպոս ձեռացնել
1869 Տարտ ամսոյ վերջերը կամ
ապրիլի սկիզբները, առաջնոյն
անունը Նիկողայոսի և երկրոր-

(*) Այս Տ. Դաւիթ Վարդապետ
Մարաշի Տ. Մկրտիչ Արքայանին ձեռ-
նառունն է, որ Եպիսկոպոս ձեռանա-
լէն յետոյ երբ Աղգային փորչութիւնը
սխառմել կը ձեռնարկէ գինքը՝ փա-
խուսա կուտայ ի Հոսփմ, և կընդունի
պատգականութիւնը և այլապէս

դիմել թէ ոչ որոտի փոխելով :
 Իրաց այս վիճակին զարման
 տանելու համար Պատրիարքա-
 կան Տեղապահը 1869 ժայիս 24,
 և 28 և յունիս 19 երկու ի ժո-
 ղով կը գումարէ Կոստանդնու-
 սթոլոյ մէջ գտնուող Եպիսկոպոս-
 ները, որոց խորհրդածուծեան
 եղբակացութիւնը սա կըլլայ թէ
 « Սոյ կաթուղիկոսութեան խըն-
 դիւն Արարատեան Մայր Աթո-
 ռոյ լուծմանը պէտք է յանձնել,
 և Ստեփան ու Դաւիթ վարդա-
 պետները Կիլիկիոյ վիճակներէն
 դուրս հանել և աքսորել ի Կիպ-
 րոս կամ յայլուր, մինչեւ որ ա-
 մենայն Հայոց Հայրապետն առ-
 այս իւր որոշումը հաղորդէ Աղ-
 դային Վարչութեան : » Եւ այց
 դարձեալ կը յարատեւէ խնդիրը

մնալ իւր անորոշ և անկերպա-
րան միճակին մէջ :

Պատրիարքական տեղապահն
Ազգին դարաւոր մէկ իրաւանց
պաշտպան կենալուն համար կը
պարտաւորի , մանաւանդ թէ
անուղղակի կը հրաւիրուի որ հը-
րաժարի (թէպէտ և խառն ժո-
ղովոյ 1869 յուլիս 3 ի նիստին
արձանագրութեան մէջ այս հը-
րաժարման իբր պատճառ Սոյ
խնդիրը նշանակուած է) ուստի
և կը հրաժարի յ' 3 յուլիսի 1869:
Կընդունի Բ. Դուռը Տեղապահի
հրաժարականը , և Պատրիարքա-
կան ընտրութեան համար յու-
լիս 20 թուականը կրող հրամա-
նագիր մը կը դրկէ ի Պատրիար-
քարան :

Ազգային ժողովն ըստ այսմ

Հրամանագրի Պատրիարքական
 ընտրութեան ձեռնարկելով 1869
 յուլիս 31, 4. Պօլսոյ Պատրիարք
 կընտրէ Վանայ Առաջնորդ Տ
 Իգնատիոս Արքեպիսկոպոսն Քաթ-
 մաճեան, որ այս առթիւ իրեն
 դէմ եղած անիրաւ և խաղաղ գա-
 տապարտելի յարձակմանց պատ-
 ճառաւ քաղցկեզի (Չէիէէէէ) դը-
 ժընդակ հիւանդութեամբ ախ-
 տանալով յետ երկոտասան աւուր
 կը վախճանի ի 12 ամսեանն օչ
 դոտոտի : Եւ զիսկայն զի 12
 Ազգային Ժողովը վերստին
 Պատրիարքական ընտրութեան կը
 ձեռնարկէ, և յետ Պատրիար-
 քական ընտրելութեան կրօնա-
 կան սրայմանաց նկատմամբ տեղի
 ունեցած շփոթից և ընդ երկար
 փնտրանութեան հուսկ ուրեմն

Ազգային Սահմանադրութեան առաջներորդ յօդուածոյն տրամադրութեան համաձայն ի Ս. Էջմիածին ձեռնադրեալ և անդուխտեալ Տ. Մկրտիչ Արքեպիսկոպոսն Խրիմեան առաջարկութեամբ Վսեմ. Գրիգոր Էփէնաթ Օսեանի, կրնարէ Պատրիարք Կ. Պօլսոյ ի և սեպտեմբերի 1869, որ գեկտեմբեր 5 թուական դրութիւն իւր ընտրութիւնը կը ծանուցանէ ամենայն Հայոց Հայրապետին, և ի պատասխանի սահետեւեալ Կոնգակը կրնգունի, որ Աղթամարայ և Սոյ խնգրոց համար իւր մասնաւոր կարեւորութիւնն ունի իմի պարզմայ Դէորդ ծառայ Քրիստոսի և նի հասանելի կամօքն Աստուծոյ Եպիսկոպոսապետ և կաթողիկոս

ամենայն Հայոց ծայրագոյն Պատ-
րիարք Համազգական նախամե-
ծար Աթոռոյ Աքարատեան ա-
ռաքելական Մայր Եկեղեցւոյ
սրբոյ կաթողիկէ Էջմեմնի,
Գերապատիւ նորոգ Պատրիարքի
Հայոց Կ. Պօլսոյ Հայրապետական
օրհնութեամբ ծանուցանեմք : »

« Ընտրութիւն ձեր ի Պատրի-
արքութիւն Կ. Պօլսոյ, մխիթա-
րական յուսով ցնծութեան ընու-
ղսիրտ այնոցիկ, որք միանգամ
ծանօթ են բարեձիր յատկու-
թեանց սրտի ձերոյ : »

« Ոչ ինչ անյայտ գոլով և մեզ
հայրենասիրութիւն ձեր կամիմք
յաներկրայս լինել, զի այս կո-
չումն ձեր ի բարձր պաշտօն Պատ-
րիարքութեան բացցէ առաջի
գործունէութեան ձերոյ զեւր

ընդարձակագոյն անպարէզ ասկիս
խնամ ասնելոյ բարոյական վըշ-
տաց Աղգիս , փոյթ ունելով հա-
նապաղ շիջուցանել զօրութեամբ
սուրբ Գրոց վարդապետութեան
զկիրս (աղգամբնայ) կուսակցու-
թեանց , սերմանել ի սիրտ ամե-
նեցուն զսէր և զխաղաղութիւն ,
և օր մեծն է ջան ի գործ ար-
կանել , զի հեռ զհեռէ բացցին
բարեկարգ գործոց փառն երկո-
ցունց սեռից ոչ միայն ի Մայ-
րաքաղաքիդ , այլ և յամենայն քա-
ղաք և ի գիւղօրայն գաւառացն
Տահկատառնի : Քանզի չգտա-
նեմք զայլ շահեկանագոյն^ա գեղ
գարմանոյ փառն անպաղ աշեր-
ջանեկաւէտ բարեկեցութեան Աղ-
գիս : Բայց եթէ զընդհանուր
արարած գեմն նւաման և կրթու :

թեան, զոր և ձերդ մտայն խոր,
 հըրդոց սիրելի և հաճոյական
 ճանաչեմք :
 Ախորժ բերկրութեամբ արտի
 ընթերցեալ զնամակ ձեր որ ի 5
 Դեկտեմբերի (1869 ամի) ծան-
 եաք զձերմեռանդութիւն ձեր և
 զորդիական հնազանդութիւն առ-
 մեզ և առ Մայր Աթոռն Հա-
 յատտանեայց, վասնորոյ և սրբ-
 տեռանդն աղօթիւք աղաչեցաք
 և յաւէտ աղաչեցորք զամենա-
 կալն Աստուած, զի զօրափիզն
 եղեալ ձեր մշտաբուխ շնորհացն
 իւրոց անսպառ ծաւալմամբ ի
 վերայ ձեր առաջնորդեացէ ըզ-
 գործս ձեր ի բարին և յազգա-
 շահ նեռնարկութիւնս, զի սրպէս
 վայել է զգործել ներհուն և ող-
 շամիտ հովուաց Ս. Եկեղեցւոյ ի

յանձանձել զպէտոյ հողերոյ և
բարոյական պիտոյից Ազգին
գործեալիք և դուք զօրացեալ
Տեառն առատագեղ խնամոցն զօ-
րութեամբ և զնախկին եռանդն
ազգասիրութեան վառ և բո-
րոք պահեստիք ի սրտի ձերում,
դի խաւարելոցն մատակարարեա-
լիք զլոյս գիտութեան և կարօ-
տելոցն զհաց հողերոյ կենդա-
նութեան Ռեստի և անկեղծ ու-
րախութիւն որդեգորով սրտի
մերոյ ընդ անագայ բարօրու-
թիւն հաւատացեալ հօտին Քը-
րիստոսի ձերովդ մշտատեւ հո-
ղատարութեամբ զհարկ քաղց-
րութեան դնէ ի վերայ մեր այ-
սու Հայրապետական կոնգակա-
շնորհել ձեզ Արքեպիսկոպոսու-
թեան զպատիւ հաստատելով մի-

անգամայն զընտրու թիւն ձեր ի
 պաշտօն Պատրիարքութեան Կ.
 Պօլսոյ եւ յետ շնորհաւորելոյ
 բերկրապատար սրտիւ զնորա-
 ստաց կոչումն նշանաւոր ըստ
 պարտուց Հայրապետական ժայ-
 րագոյն պաշտամանս ՊԱՏՈՒԻ-
 ՐԱՄԲ. ԱՆԻՆԻՆԻՆ Եւրպիւսական
 նախից սիրով գուն զորձեցիք
 ընդ ամենայն աւուրս կենաց ձե-
 րոց բանիւ եւ արգեամբ զհետ
 երթալ ուղիղ շաւղաց երանելի
 հարցն արքոց եւ ի կեանք տեղ
 ՆԱԽԱՆՁԱԽՆԴԻՐ ՀԱՆԴԻՍԱՆԱԼ
 ՆԱԽԱԿԱՆ ԻՐԱԿԱՆՅԵԻ ՕԳՏԻՅ
 ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՅՈ
 « Բանգի Բարեհաճեալ Ենքեւ իշ-
 րաքէ Եւ այն է ինդիրն հակ-
 աթոռ Կոնստանդնուպոլս Եւ Աշ-
 րաք արքադիւրսն պէս պէս

անախորժ ասարաձայնութեանց ,
 դի նորին սգնականութեամբ Խո-
 դանեանց և ապօտամբ Քրիստոս
 Խան Մահմուտի և ին , դառաջինն
 անկախօրէն վարէին զապօրինա-
 ւոր իշխանութիւն իւրեանց , և
 նախնիք մեր անկարող իմն դտա-
 նէին կոչել զնոսա յուղղութիւն ,
 իսկ այժմ որովհետեւ բարեխնամ
 Պետութիւնն Օսմանեանց ընդ իւ-
 րե նուաճեալ է զապստամբ բռ-
 նակալս և բացարձակապէս իշխէ
 ի վերայ լերանց Տաւրոսի և Քիւր-
 տիսթանու , ուստի և բնականա-
 պէս ունելով ի նկատի զօգուտ և
 զբարգաւաճանս Եկեղեցւոյ և
 զանխղելի միութիւն Ազգին՝ հաս-
 եալ է ժամանակն այն , զի ի բաց
 ընկեացին անկարգութիւնքն այ-
 նօրիկ : Բայց ցաւօք սրտի ըն-

Թեոփիլոսը յազգային Սրադիւրս ,
 դի տմանք ի մերազնեայց կամ ի
 պատճառս անհեռատեղու թեան
 իւրեանց և կամ յանճնողան շա-
 հուց առաջ նորդեալ ճգնին օգ-
 նել աստօրինաւորութեանց նոցին
 առանց զչարագուշակ հեանեւանս
 դմտաւ ամեւայ , որ կարեն ան-
 չուշտ մեատել միտ թեան Ազգի և
 Եկեղեցւոյ :

Չերդ սիրելու թեան պարտի
 ապաքէն յայտնի լինել , դի նա-
 խորդք մեր շտային զպաշտօն
 միաբանիցն Սոոյ և Աղթամարայ
 յայդոսիկ կողմանա նոյնպէս և
 Վարդապետաց դիմելոց աշտի
 առ հակաթոռան յընդունիլ ըզ
 ձեռնադրու թիւնն Էպիսկոպոսու .
 թեան , արդ ելս դնէին վարել
 զպաշտօն Քարոզչութեան կամ

Առաջնորդութեան մինչեւ չդի-
մէին նորա անձամբ ի Ս. Աթոս
սակս ուխտելոյ զուխտն կատար-
եալ հաւատարմութեան և հնա-
գանդութեան քանդի վերջինքն
ձեռնադրեալ գոյով Սարկաւոյ
կամ Վարդապետ Նախկոպտաց
(ի միաբանե Նախկոպտաց) Էջ-
միածնի և գիտելով ի Սիս և յԱզ-
թամար սակս զՆախկոպտա-
թեանն ընդունելոյ դատարնան
յորպիսի եւ իցէ նպատակաց
շարժեալ ընդդէմ առաջնոյ ուխ-
տի հաւատարմութեան մեղուց-
եալ եւ քան զքնիկ Ստեցիս եւ
զԱզթամարցիս անհնազանդս հա-
մարէին և համարին իսկ ։

Եղծմունք այսպիսի կարգաց
և կանոնաց Եկեղեցւոյ ի վեր ե-
րեւեցան առաւել ի յետին ժա-

մանակս յանհոգութենէ Հոգեոր
իշխանութեան Կ. Պօլսոյ, ըստ ո-
րում թոյլ տուաւ այնպիսեաց
վարել զպաշտօն Անդամութեան
Կրօնական և Երեսփոխանական
Ժողովոց, նոյնպէս և Քարողու-
թեան և վիճակաւոր Առաջնոր-
դութեան առանց կանխապէս դի-
մելոյ նոցա ի Ս. Աթոռս և ուխ-
տելոյ, և առանց ընդունելոյ զօ-
րինական օրհնութիւն Ընդհան-
րական Հայրապետի Հայաստան-
եայցս Ս. Եկեղեցւոյ, որով տեղի
ետուն ո՛չ սակաւ աղմկայոյզ խը-
ռովութեանց և Ազգային տարօ-
րինակ դժտութեանց :

« Մեք առ ի զառաջս առնուլ
յապագային այսպիսի ազգամիաս
տարաձայնութեանց և առ ի խա-
փանել իսպառ զպատճառս ծագ-

Ճան նոցին յանձն առնեմք ձերդ
Գերապատուութեան , զի խոհա-
կան հանճարով ողջմտութեան
ձերոյ փոյթ տարջիք ածելոյ զնո-
սա առ տակաւ տակաւ յուղղու-
թիւն և յանվրդով օրինապահու-
թիւն , որպէս զի առանց ան-
ձամբ դիմելոյ ի Ս. Աթոռս և ուխ-
տելոյ զսահմանեալ ուխտն մի իշ-
խեսցեն այնպիսիք վարել զոր-
պիսի և իցէ զպաշտօն հոգեւոր
ի թեմս Պատրիարքութեան ձե-
րոյ մինչև այց արասցէ Տէր Հա-
յաստանեայցս Եկեղեցւոյ , որպէս
զի մարթացուք Ժողովել ի մի
վայր ի բարեկարգութիւն ամե-
նից եկեղեցականաց ըստ վաղեմի
կանոնաց Ս. Հարց :

« Այլ աւելորդ համարիմք յիշել ,
զի վերաքննեալ տետրակն Սահ-

մանագրութեան թէ և չեանց ի
 ձեռս մեր, որպէս զի խելամուտ
 լինիցուք առ Եկեղեցին վերա-
 բերեալ յօգուածոցն փոփոխու-
 թեանց, բայց յարձանագրու-
 թեան Երեսփոխանութեան ժո-
 դովոյն գումարելոյ ի Պատրիար-
 քարանի ի 28 օգոստոսի դարմա-
 նալի փոփոխութիւն իմն նշմա-
 րեցաք որ յաղագս Պատրիարք
 ընտրելի անձանց թէ՛

« Պատրիարքը ի վաղուց անտի
 Պատրիարքութեան յատկացեալ
 Եպիսկոպոսաց դասէն կըլլայ : Ս
 Աւմ չիցէ յայտնի զի Պատրի-
 արքունք Կ. Պօլսոյ մինչ ջհաստա-
 տութիւնն Սահմանագրութեան
 միշտ Եպիսկոպոսաց յէջմիածին
 ձեռնադրելոց ընտրեալ լինէին և
 նոյն սոփօրութիւնն իբրեւ անփո-

փոխ կանոն եկեղեցական՝ արձա-
 նագրեցաւ նաեւ յէջս Սահմանա-
 դրութեան տնտրակի, այնու և
 եթ յաւելմամբ, զի յէջմիածնէ
 ընկալեալ Եպիսկոպոսք եւս մար-
 թին ընտրիլ ի Պատրիարքութիւն
 եւ այս յաւելուած եղև ի պատ-
 ճառս Սարգիս Արքեպիսկոպոսի
 Անդրիանուպօլսեցւոյ, որ թէ և
 ի Սիս ձեռնադրեալ Եպիսկոպոս,
 բայց ընդ նախորդին մերում ի
 Տէր հանդուցեալ Մատթէոս կա-
 թուղիկոսի եկեալ ի Ս. Էջմիա-
 ծին յետ ուխտելոյ ընկալաւ ի
 շարս (միաբան) Եպիսկոպոսաց Ս.
 Էջմիածնի, և ըստ զօրութեան
 Հայրապետական կանգակի որ
 տուաւ նմա ի նախորդէն մերմէ
 իրբեւ զվկայական ընդունելու

Թեան ընտրեցաւ Պատրիարք Կ.
Գորոյ : Սւտի և դարմանամբ
Թէ՛ ընդէք այժմ անորոշ և ան-
բացայայտ գրեալ է յագուածն
այնու եւ զի տեսորակն վերաբննեալ
Սահմանադրութեան տակաւին
չէ ընկալեալ ի կողմանէ Ազգին ,
և Բ. Դուռն չէ զայն վաւերա-
ցուցեալ խնամ կալիք գուր բա-
ցայայտ մեկնաբանութեան նորին
քսա առաջնոյն օրինակի :

« Եւ զայլ ամենայն որ օգտա-
ւէտ է վասն Ազգի և Եկեղեցւոյ
յանձն առնեմք ձեզ խորհիլ ընդ-
ողջամիտս ուղղելով զղեկ Ազգա-
յին Կառավարութեան միշտ ի
բարին և յօրինաւորն :

« Եւ մեր զօգնութիւն և զա-
ռատագութ խնամա և զողորմու-
թիւն վասն ձեր և վասն համայն

սիրելու, Աղդիս ի բարձրելոյն
Առաւօծոյ մազթելով մնամք միշտ
Աղօթարար : »

ԳԷՈՐԳ Դ .

ԿԱԹՈՂ . ԱՄԵՆ . ՀԱՅՈՅ

« 2 յունվարի 1870 ամի
ի Մայր Աթոռ Արարատեան
ի Ս. Էջմիածին — թիւ 9 »

Հայրապետական սոյն Կոնդա-
կըն , որ այս առաջին անգամ կը
հրատարակուի և ի լոյս կեցէ ,
ինչպէս կերելի , շարունակէր
ամենեւին այն խօսքը , զոր որ-
պէս թէ Հայրապետն իւր այս
Կոնդակաւ Աղթամարցւոց և Սը-
սեցւոց համար ըսած ըլլայ թէ
« ԹՅՂ ԴԻՄԻՏՐԻՍ ԲԵՆԷԼ ԻՄԵՆԵՆԶ
ԻՄԵՆԵՆԶ , » զոր մինչ ցարգ կը յեղ-
յեղեն ու կը յեղյեղեն , մանա-
ւանդ Տ. Մկրտիչ Արրաղան Մա-

րաշցի, որ իւր Ազգային Կեդրո-
նական Վարչութեան որոշմանց
եւ Տրահանդաց անտատելուն
արգարացուցման իբր զօրաւոր
փաստ կը դործածէ միշտ :

Ահա՛ի հաստատութիւն այսմ
Ս. Էջմիածնի Արարատ պաշտօ-
նական ամսագրոյն 31 դեկտեմ-
բեր 1874 Ըդ թուոյն Այս Էջի
վերնագրով յօդուածոյն սպ հաս-
ուածն որ կըսէ,

Այս ամենը քաջ նկատ
տելով նորին Ս. Օծութիւն Կա-
թողիկոս ամենայն հայոց և նա-
խատեսելով զապագայն զգու-
շութեան համար էր՝ զի երբ նոր
Պատրիարք նստաւ ի Կ. Պօլիս
Գեր. Մկրտիչ Ա. Եպիսկոպոսն
Խրիմեան՝ Կանգակ գրեց փու-
թով, և հայրական սիրով զգու-

չացոյց զնա խոհեմութեալմբ ար-
 ժիլ Ստոյ և Աղթամարայ խնդրոց
 մասին , զի մի՛ վտանգեացի մի-
 ութիւն Հայաստանեայց Եկեղեց-
 ւոյ : Բայց տեսէք Ազգիս դրժ-
 քաղդութիւնը , որ Հայրապետա-
 կան Կոնդակը փոխանակ ի բեմս
 եկեղեցեաց ի լուր ժողովրդեան
 ընթեռնոյ , տեղւոյն Ազգային
 ժողովոյ մէջ Կարդալն անգամ
 զլացան և ծածկեցին , և ոչ կա-
 մեղան գալ ի լոյսն , զի մի յան-
 դիմանեացին գործք նոցա , և ոչ
 աշուղտի միայն , այլ Բի-բ և Է-ն
 մեկնութիւններ եւս տուողներ
 եղան Կոնդակին մտաց , և սկըն-
 սան - - - - - տարածել բա-
 րեմիտ ժողովրդեան մէջ՝ որպէս
 թէ՛ Ս. Կաթողիկոս Ժե-ժ Գեղե Սը-
 տեղւոց և Աղթամարցւոց համար ,

թէ՛ Բոլշ Կոմիտէն, Բոլշ Էն-
Էն Ինքնոյ, որ ԲՆԱԽԻՆ ՄՈՒՏ էր
(Տես անդ) :

Ճշմարտութիւնը՝ թէ և անա-
դան, բայց ստույթեան հանդերձը
մերկանալով անպատճառ երեան
կելէ յաղթանակաւ՝ ի դատա-
պարտութիւն անոնց, որք զինքը
խարէութեան հանդերձով հա-
լաւելաւ յանդդնութիւնն ունե-
նալ կը կարծեն :

1870 թուականին սկիզբները
Սահմանադրապէս (*) կը կազմը-
ուին Ազգային կեդրոնական Վար-
չութեան կրօնական և Քաղաքա-
կան ժողովները (**), նոյնպէս և

(*) Տես 689 երեսին ծանօթութիւնը :

(**) Այս շրջանի կրօնական և Քաղաքական ժողովները վեց վեց անձներէ
բաղկացեալ են : կրօնական ժողովը

Կաստանդոնու պօլսոյ պակասեալ և
շաւառական դեռ ոչ ընտրեալ
երեսփոխանաց ընտրութիւնք կա-
տարուելով կը վերակազմի Ազ-

մէկ քանի գումարումներ միայն ունե-
ցած է, և յետ այնորիկ ինքնին լուծ-
ուած : (Տե՛ս քաջում Ազգ. ժողով -
1870 ամին նիստ Լ. երես 462) : Իսկ
Քաղաքական ժողովոյ անդամք քացի
Մեծ . Յակոբ Էֆէնտի Յրէնկեանէն ,
հրաժարած են : Ազգային ժողովը հրա-
ժարելոյ տեղ նորոյ ընտրութիւնը
Պատրիարքին յանձնած է : Այս կեր-
պով ընտրեալ Քաղաքական ժողովը
իւր պաշտօնը կը վարէ ցփերջ ապրիլի
1872 , և բոլոր խառն խնդիրներն ինք-
նին միայնակ կը լուծէ , ինչպէս նաև
Սոյ կարեւոր խնդիրը : Այս խնդրոյն
համար Քաղաքական ժողովը թէպէտ
և իւր Ե . շրջանի 1871 — 1872 — հա-
մարտաւարութեան մէջ (այս համարա-
տաւարութեան պատրաստ ըլլալը ծա-

դային ժողովն , և կը բացուի
ի 24 օգոստոսի 1870 (°) :

Ազգային Վարչութեան նորա-
կազմ Քաղաքական ժողովը Սոյ
խնդիրը կը ներկայացնէ Ազգա-
յին ժողովոյ Բ. գ. նիստին ի 28 օ-
գոստոսի , սա բերանացի տեղե-
կագրով , զոր տուած է Քաղաքա-

նուցուած բայց դեռ Ազգային ժողո-
վոյ մատուցուած չէ) ըսած է որ խա-
սըն ժողով գումարած է , բայց պէտք
է գիտնալ որ այն առնն ոչ միայն Ար-
թնական ժողովը լուծուած էր ար-
դէն , այլ և նոր Արթնական ժողովոյ
ընտրութեան իսկ ձեռնարկուած : (Տես
նոյն բացում նիստ Վ. երես 462 . նիստ
ՎԱ. երես 489 ելն) :

(°) Ազգային ժողովոյ խորաքանջիւր
նիստի առննագրութիւնք 1870 ի բա-
ցումէն սկսեալ առանձին տեսարոյթ ար-
դարեալ հրատարակուած են :

կան ժողովոյ Ատենադպիր Մեծ.
Տիգրան Լ. ֆէնտի Եռնուֆեան,
Արդէն ժողովոյդ յայտնի է
թէ Սոյ Նիկողայոս Եպիսկոպոսի
ինքնընտիր կաթողիկոսութիւնը
ապօրինակօր և անվաւեր վճար-
ուելէ ետքը, Նիկողայոս Եպիս-
կոպոս Պօլիս բերուելով՝ և ժա-
մանակ մը հոս մնալով, Բ. Դրան
հրամանաւ առանց վարչութեան
հրամանին (*) դարձեալ իր տեղը
ղրկուեր էր, կաթողիկոսութեան
խնդիրն առ կախ մնալու պայմա-
նաւ մինչեւ ցնոր անօրինութիւն
Ազգային Պատրիարքարանի:

(*) Գազարական ժողովը թէպէտ և
ևս այս տեղեկացրով նախապէս յայ-
տարարած է թէ՝ Տ. Նիկողայոս Ե-
պիսկոպոսի ի Սեւ վերադարձը առանց
Պատրիարքարանի խառն ժողովոյն հրամանի

« Սակայն նա այս պայմանին
հակառակ Ազգին ընտրած Տե-
ղապահը Սոսյ վանքէն վաճառելով
կաթուղիկոսական պաշտօն վա-
րելու ձեռնամուխ եղեր և մին-
չեւ իսկ քանի մը Եպիսկոպոսներ
ձեռնադրելու համար ձաւներ էր
որով Սոսյ վանակին մէջ խոռ-
վութիւնը հետզհետէ կը առատ-
կանար ։ Դժբախտաբար իսկապէս

« Քաղաքական Ժողովուրդային

տեղի ունեցած է ։ Սակայն ի վերջոյ
ամանց երեսփոխանաց հարցումէն ըս-
տեպեալ պարտաւորուած է ։ Երկիցս
խոստովանել թէ արդարեւ Տ. Նիկո-
ղայոս Եպիսկոպոս Պատրիարքին ի նշ-
քան ինքնիշխանութեան իրաւունքն
հրահանուած է ի Սոսյ ։
(Տե՛ս նոյն բացում նիստ ի. երես 29 ։
Նիստ Գ. երես 55 և նիստ Ե. երես 70) ։

այս ցաւալի վիճակին վերջ տալու համար քանի մը անօրէնութիւններ ըրած է, որք են :

« 1. Նիկողայոս Եպիսկոպոսը Սիւէն հեռացնելու համար Բ. Դրան Բէռէ գրուած և արդէն Բ. Դուռը ընդունելով Կայսերական հաւանութեան յայնձնած է (*) : »

« 2. Տիգրանակերտի Առաջնորդ Յակոբ Եպիսկոպոս՝ Սոյ կաթու-

(*) Ըստ այսմ Տ. Նիկողայոս Եպիսկոպոս Բ. Դրան հրամանաւ երկրորդ անգամ ընդ հսկողութեամբ կը մամանէ ի Կատանդնուպօլիս ի 14 օգոստոսի 1871, և կիջեւանի Սուլթան Մէհմէտի հիւրանոցը, ուրկէ դարձեալ ընդ հսկողութեամբ կը փոխադրուի ի Վանա Արմաշու ի 29 Սեպտեմբերի 1871 : Կայսերական վերջին փոփոխութեան պատճառաւ ազատուց

դիկոսական Տեղապահ՝ ընտրուած է (*) մինչեւ նշանակուի իւր կատարելութեամբ։

Զ. Արհեստագործական եւ ագրարային տնտեսական հարցերու վարչական գործունէութեան մասին պարզապէս չենք ունենում որեւէ տեղեկութիւն։

Թիւն զտնելոյ կողմոյ ի Կ. Պոլիս
1876 ին և որում որ կերպիւ և կարճու
ղիկտաակամն անունէն եւս հրաւարե-
լով հրամանաւ Պատրիարքարանի իրբե-
տակ Եպիսկոպոս կերթալ յԱրամա
տը և կր յախճանի 1880 թուարկանին և

(*) Տ. Յակոբ Եպիսկոպոս չէ ընդունած այս պաշտօնը : որպէս թէ զեջջոյ Երեսօրագէտի միտքան Տ. Սահակ Եպիսկոպոս Սէֆէրեան զրկուած է : (Տես Համապատասխան Քառասունութիւն Գործ : Ժողով, 1870 — 1871 ամի երես 10) :

ցեղեցականաց և ժողովրդոց ձե-
 ռութ, և անոնց ցուցակը վար-
 չութեան ղրկելու համար որպէս
 զի Ազգային Ընդհանուր ժողովն
 ալ նոյն երէտ քննելու հիշմէկն
 ընտրէ կաթողիկոս Սոսի :
 և նիկողայոսի ձեռնագրած
 ասորին աւար Նախկոպոսներէն
 մէկը Դաւիթ Ներշապուհ անուն
 վարդապետը Սոսի զինակաները
 խռովութեան մէջ ձգած ըլլալուն
 համար Բեռե գրուած է զանի
 երազոսի վանքը փոխադրել տա-
 լու և արդէն հեռագրական հը-
 րամանագիր ղրկուած է յԱտա-
 նա : (Բացում Ազգ. ժողով.
 1870 ամին նիստ Բ. երես 27) :
 Քաղաքական ժողովն այս ան-
 ղեկադիրը Բեռ և հաշտ ներկա-
 յացուցած է Ազգային ժողովոյն :

Թե՛րէ քղիւնքս եւ յաւմախաղմբմբ
 Վասն զի Սոյ եւեթեւ միայն կը
 պարունակէ, մինչդեռ Ազգային
 Ժողովոյ 1865 Դեկտեմբեր 24 ի
 նիստէն սկսեալ Ազխամարայ եւ
 Սոյ խնդիրներն սկզբամբ իբրեւ
 մի և նոյն խնդիր ուշադրութեան
 առնուած՝ և վճիռներ ու որոշ
 շումներ ընդունած են, և ի լուծ
 ծումն նոյն խնդրոց կանոնական
 դանադան ծրագիրներ պատրաստ
 ւած, յորոց մին — Կաթուղի-
 կոտական Յանձնաժողովոյ ծրա-
 գիրն — ալ ընդունուած է իբ-
 րեւ ընտրական օրէնք (տես ե-
 րես 548), որոց նկատմամբ հարկ
 էր տեղեկութիւններ հաղորդել
 վերակազմեալ Ազգային Ժողո-
 վոյն, ինչպէս նաև քաղապարու-
 թիւն տալ թէ ինչո՞ւ Ազխամա-

բայ խնդիրն Ստոյ խնդրէն զա-
տած է , որպէս զի խնդիրն ո-
րոշ կերպով վիճարանութեան
ենթարկուեր , և որպէս զի ե-
րեսփոխանք գիտնային պայծառ-
թէ այս երկու , բայց իրարմէ
անբաժան և միշտ մի նկատեալ
խնդիրներն ի՞նչ պատճառներով
և ի՞նչ տեսութեամբ զատուած
են ի միմեանց :

Վասն զի լռութիւն կը պահէ
— 7 — համար , որք եկե-
ղեցական վիճակային ժողովոյ
վճռոց , (տես երես 569 - 574) ,
և Կաթուղիկոսական Յանձնաժո-
ղովոյն պատրաստած ընտրական
օրինաց (տես երես 535 - 538)
գործադրութեան արդելք եղած
են , որոց բացատրութիւնն ան-
հրաժեշտ հարկ էր նորընտիր ե-
րեսփոխանաց համար :

Վասն զի նոյնպէս լուծիւն
կը պահէ ի 6 փետրվարի 1867
կազմեալ Եկեղեցական Մասնա-
ժողովոյն ի գիր առած Կ-Ն-Ն-Գ-Գ-
Բ-Ն նկատմամբ (տես երես 640
- 649) մինչդեռ հարկ էր տե-
ղեկութիւն տալ, որպէս զի Աղ-
գային ժողովը գիտնար թէ ա-
մենայն Հայոց Հայրապետն ԷՆՆ
ԴՄԳ-ՆՆԷԻ-Է կրնդ ունի որ Հայաս-
տանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ բոլոր
Եպիսկոպոսունք Աղթամարայ և
Սսոյ կաթողիկոսութեանց հա-
մար շնորհէ ներկայանան և Աղ-
գային ժողովն ալ նոյն կաթող-
իկոսական ընտրութեանց Բ-Ն-
Ն-ԷԷ և,

Վասն զի նմանապէս չխօսիր
քնաւ 1868 թուականի Պատրի-
արքական Խառն ժողովոյն խըմ-

բազրած Վնն-էր-ն Նկատ-
մամբ (տես երես 695 - 710),
մինչդեռ հարկ անհրաժեշտէր
այս մասին եւս տեղեկութիւն
տալ, որպէսզի բազորոշ յայտնը-
ուէր թէ ամենայն Հայոց Հայրա-
պետն ինչո՞ւ յատուկ կոնդակաւ
(տես երես 711-735) քննադատած
և մերժած է զնոյն կանոնադրու-
թիւն: Բայց այս լռութիւնն ան-
շուշտ աննպատակ չէր, զի եթէ
այս մասին տեղեկութիւն մը հա-
ղորդէր՝ ական յայտնի երևան պի-
տի դար թէ՛ Քաղաքական Ժո-
ղովն առանց նոյն կանոնադրու-
թեան վերաբերմամբ բան մ'ը-
սելու պատրաստուած է դորժա-
դրութեան զնել չ-ն, և Ազգա-
յին Ժողովոյ հաւանութիւնն քա-

տանալու համար միայն իւր այս
տեղեկագիրը ներկայացուցած
առ Ազգային Ժողովն : Տարակոյս
չկայ թէ այս նպատակին համար
է նաև որ Աղթամարայ խնդիրը
Սոյ խնդրէն զատած է , և բո-
լոր նախորդ որոշմանց և ձեռն-
արկութեանց նկատմամբ լռու-
թիւն պահած :

Ճ-Դ-Է,

Վասն զի եթէ իրրեւ որոշելի
խնդիր կը ներկայանար յայտնի
չէ եղած ամենեւին թէ իրրեւ վար-
չութեան ձեռնհասութեանէն վեր
խնդիր ներկայացած է Ազգային
Ժողովոյն թէ իրրեւ ուղղակի Ազ-
գային Ժողովոյ ձեռնհասութեան
պատկանեալ խնդիր՝ անոր որոշ-
մանը յանձնեալ . և

Վասն զի այս տեղեկագիրն

ԴԵՐ ԴԵՐ ԼԵՐԿ ԴԵՐ ՀԵՍԵՆԱՍԿԵՍԵ ԵՒ
 ՎԻՃԱՐԱՆՈՒԹԵԱՆՆԵՐՈՒ ՆՈՐՈՇ ՀԻՄՆ ԴԵՐ
 ՀԱՂԱՐԱՆԱԿԵՐ, ԱՅՂ ԻՆՆՆՈՐ ԺԵՂԵՐ
 ԴԵՐ ԲԵՆ ԴԵՐ ՈՇԵ, ՊԱՅՆ ԿԸ ԹԱ-
 ՆԱԳԱՆԵ, ԵՒ ԻՆՆՆՈՐ ՂԵՂԵ ԺԵՂԵՐ
 ԴԵՐ ԶԳՂՈՂԱԾՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ԶԵՆՆ-
 ՈՐԿԵՐՈՒ ԵՂԵՐ ԿԻՄԱԳՆԵ, ՎԻՆՆ-
 ՊԵՆ ԲՈՆԵ ԽՆՊԻՐՆԵ ԱՅՂ ԵՐ ԹԵՐ
 ԻՆՆՆՆՈՐ ԱՂԹԱՄԱՐԱՅ ԵՒ ՍԱՌԿԱ-
 ԹՈՂԻԿՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐՆԵՐՆԵ, ԵՒ ՈՒՎ ԱԲԻ-
 ՄԻ ԸՆԱՐԵ, ԱՂԹԱՄԱՐԱՅ ԵՒ ՍԱՌԿԱ
 ՎԱՆԱՀԱՅՐ ՎԻՃԱԿՈՒ ԵՐՆԵՐԸ, ՈՐԲ
 ԻՐԵՆԵՑ ԱՆԵԿԱԸ ՎԻՃԱԿՈՒՄ, ՍՈՅՆ
 ԱՅՂ ԱՂԱՐՊՈՒԹԵԱԾԸ ԱԿԵԱՐ ԵՐՆ
 ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԼ, ԱՂՊԱՅԻՆ ԺՈՂՈՒ-
 ՎՈՅՆ, ՈՐԱԿԵՂԻ ԱՂՊԱՅԻՆ ԵՐԵԱ,
 ՎԻՃԱԿՈՒՄ ՎԻՃԱՐԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐՈՇ
 ՀԻՄՆ ԴՆԱՆԵՆԱՐ, ԵՒ ԽՆՊԻՐՆԵ ԱՅՂ
 ԵՒ ԱՅՂ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹՅԱՆԵՑ ՎԻՃԱՅ
 ՀԱՐԱՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ԸՆՊՂ ՎԻՃԻԹ ԻՐ

լուծումբն առնուր խնդիրն և վեր-
ջանար, փոխանակ այնչափ ըզ-
բաղեցնելու զԱզգային ժողովը:
Սոյն տեղեկագրոյն այս վի-
ճակն երբ երեսփոխանաց քըն-
նադատութեան եւ հարցմանց
կենթարկի Քաղաքական ժողովը
կը փութայ իւրտեղեկագրոյն Յդ-
յօդուածին առաջարկութեան ձե-
տալ՝ սա բարեփոխութեամբ թէ
Քաղաքական ժողովն
առաջարկած էր պատկառելի Ա-
տենիդ նախորդ նիստին Արքե-
պիսկոպոս մը ուղարկել ի Սիւ-
որոյ պաշտօնն ըլլայ երեք ընտ-
րելեաց ցանկ մը պատրաստել,
և երեսփոխանական ժողովոյն
ներկայացնել, որպէս զի նոյն
ցանկին համեմատ կաթուղիկոսի
ընտրութիւնը կատարուի Հետե-

ւայէս առաջարկութիւնը ընտ-
րութեան ձեին վրայ է, և ընդ-
հանուր ժողովոյդ իրաւունքն է
այս խնդիրը որոշել: Իսկ քանի-
մը երեսփոխանաց կողմէ վար-
չութեան եղած հարցմանց դալով
կը պատասխանեմ թէ՛
Քաղաքական ժողովը թե՛մակա-
նաց է:---է իբր իշ---ն, յար-
գելով, անոնց կը թողու ընտ-
րելեաց ցուցակի պատրաստու-
թիւնը: » (Բացում Ազգ. ժողով.
1870 ամին Նիստ Գ. երես 35):

Դարձեալ
« Իսկ ընտրութեան եղանակին
համար, նկատելով որ Ազգային
Ընդհանուր ժողովը տակաւին որ
և իցէ ---է իշ---ն, պատ-
շած դատեց սխալէն երեք ընտ-
րելի ազգեւ գրութիւնը յանձնա-

լարել առ պատկառելի Ատենաց,
որտ գերագոյն իշխանութեանը
կը պատշաճի բնել զանազան ա.
ռաջարկութիւնները և ազգային
իրաւանց համաձայն կատարուե-
լու ընտրութեան եղանակը և
պայմանները վճռել:» (Բացում
նոյն նիստ Ե. Երես 71):

Առաջարկութեան կերպարանք
միայն առած այս բարեփոխեալ
ձեւերն իսկ տակաւին Դեէ եւ Ե
հաւել, վասն զի չեն պատճառա-
բաներ լիէ ինչո՞ւ ընտրելիաց
փակեալ ջանկի պատրաստու-
թիւնն իբր չէ՞ թեմականաց
կը թողու, և վասն զի մինչդեռ
Ազգային Ժողովն, Ազգամարայ
և Սոյ կաթուղիկոսական ընտ-
րութեան եղանակն արդէն քստ
առաջարկութեան Կաթուղիկո-

տական Բանձնաժողովոյն որոշած էր և ընդունած (տես երես 518 524 և 536 - 538) և զոր դեռ եւս յատուկ որոշմամբ մը չէր մերժած, քաղաքական ժողովը կրտէ թէ՛ « Ընտրութեան եղանակին համար Ազգային ժողովը տակաւին որ եւ իցէ որչա՛ն չէր ըր-ծ : »

Ահա Բաղաքական ժողովոյ սոյն այս տեղեկագիրն է, որ Ազգային ժողովոյ վեց նիստերու ընդերկար վիճարանութեան նիւթ կըլլայ :

Ազգային Ընտրանալի Ժողով
 Բ-ց-մ-՝ 1870 - 71

Ն. Բ. Գ. Ե. Զ. Է. Ը. Թ.

Ազգային ժողովոյ այս վեց նիստերու վիճարանութիւնը սահեալ տեւեալ շորս գլխաւոր առաջար-

կութեանց կը յանդի , որոյ վերջ-
նոյն համաձայն հուսկ ուրեմն կը
լուծուի խնդիրը , որք են

Ա. Ա--Ը--Դ--Բ--Ն

Ս. Էջմիածնի Հայրապետք Ս.
ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍՆԻՈՐՉԻ ՅԱԶՈՐԻՆ Է,
և գերագահութիւնն ու ամբողջ
Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ
Կ--Ը--Դ--Բ--Ն Ի--Ը--Դ--Բ--Ն անորն
է . իսկ Աղթախարայ և Սոոյ թե-
մական կաթողիկոսներն Եկեղե-
ցական անիշխանութենէն ծա-
ղած են և --Գ--Բ--Դ--Բ--Դ , բայց ո-
րովհետեւ զանազան պատճառաց
համար չկրնար ջնջուիլ , ուստի
որպէս զի Ս. Էջմիածնի Աթոռոյն
Ի--Դ--Բ--Դ--Բ--Դ ու Ի--Ը--Դ--Բ--Ն --
Ն--Դ--Դ--Դ--Դ , Ազգային Դպրոցն
որ Թուրքիաքանակ միայն սուրբ
Էջմիածնի թեմական Հայոց ներ-

կայացուցիչն է, պէտք չէ անոնց ընտրութեան հանդէս, զի այս մասնակցութիւնը սուրբ էջմիածինէն հրաժարում կը նշանակէ. այլ պէտք է կամ Ազթամարայ և Սոյ թեմականք զատ զատ երկերկու ընտրելի պատրաստեն, և անոնց մէջէն մէկ անձ Ազթամարայ և մէկ անձ Սոյ ի-ն-չի-հ-տ-է սուրբ էջմիածնի Հայրապետը, և անոնց առանձնաշնորհութեան պայմաններ դնէ, և կամ պէտք է բոլորովին ի-ն-չ-տ-է թեմականք ըստ հիւ-ն-դ-է-ն իրենց ուղած անձն ընտրեն իրենց առաջնորդ կամ կաթողիկոս։

Այս հանգիստն առաջին հեղինակ միանգամայն և փաստաբան եղած է Մեծ Ռուբէն էֆէնտի իր մի շկերտան։

Ահա իւր խօսքերը.
« Այս խնդիրը ըստ ին թեթե-
շէ լուծելը, եթէ քիչ արար խոր-
հելու քլլամք՝ մեր առջեւ մէկ քա-
նի գծուարու թիւնք պիտի ծա-
ղին :

« Նախ քանի որ Տաճկաստանի
Հայոց ամենամեծ մասը Էջմիա-
ծնայ թեմական են, և մենք ալ
անոր թեմականն եղող Հայ Ժո-
ղովուրդը կը ներկայացնեմք (*).

(*) Իսկոյն Թուրքիոյ Հայերն Աղթա-
մարայ և Ասոյ Հայերն ալ մէկ տեղ Ա.
Էջմիածնի Մայր Աթոռոյ Թեմէ են,
և ի. Պաշտոյ Ազգային Ժողովն, որ
Համայն Թուրքիոյ Հայոց Առաջնոր-
դական գիւնակներէն բնութեալ Երես-
փոխաններէ կազմուած է, ամբողջ
Թուրքիոյ Հայ Ժողովրդեան ներկայա-
ցուցիչն է, և ոչ թէ անոր մէկ մասին:

Բնչպէս կրնամք ընդ հանրական
 կաթուղիկոսին չհաշտուիլ կամ
 անոր իշխանութեանը չհարկաւոր
 ինքնիրեննուսերկու կաթուղիկո-
 սաց ընտրութեանը հաշտուիլ և
 քանի որ էջմիածին գիւրեւք ա-
 պրտամբ և հակաթոռ կը ճանչ-
 նայ ամբողջ աշխարհագրական
 գոգն երկրորդ՝ այս կաթուղիկոս-
 ները՝ քանի որ իրենց իրաւասու-
 թիւնը թեմական են և ոչ ընդ-
 հանրական, իրաւունք կրնամք
 ունենալ այդանց թեմական մո-
 ղովորդոց կամքը հասկնալու մեր
 ուղած Եպիսկոպոսներէն մէկը
 իրենց կաթուղիկոս ընտրել և ա-
 րանկ որոշում մը նայն իսկ մեր ըն-
 դունած օրէնքին (Ազգային Սահ-
 մանադրութեան) դէմ չէ միշտ
 լինելու անհրաժեշտ և անհրաժեշտ

նախ և առաջ կուգեմ քիչ
 մը Էջմիածնայ վրայ խօսիլ ։ Էջ-
 միածնայ տնուներ բոլոր հշմարիա-
 Հայու համար նուիրական է ,
 սուրբ է ։ Եւ զմեզնի մոզմոզ քառ
 ա զմեզնի . մէկէ . Մեր նախնեաց
 փառքերէն ոչինչ ունիմք այսօր .
 միմիայն պարծենալու երկու բան
 մնացած են մեզի , քառ . Եւ որք
 են երուսաղէմ և Էջմիածին , ա-
 ռաջինք ։ Եւ Էջմիածին , իսկ երկ-
 րորդը Էջմիածին և Էջմիած-
 ինով կը պարծիմք , ըսի . որովհե-
 տեւ մեր նախնի փառաց նուի-
 րական Տաճարն է , այն հաշա-
 կաւոր Տաճարն է եղած պատ-
 ճառ . մեր Հայ տնուներ աղղաց
 զամեկին մէջէն չ'աւրուելուն . ու-
 չիմ ունկնդիրը կրնայ հասկնալ .
 բայց պիտի ըսուի թերեւս թէ

այսօր մը ամենայն կերպիւ շնորհ
 քան ինչ-պէս ինչ է, եւ ինչ-պէս ինչ
 ինչ-պէս ինչ է, այո՛, այնպէս է,
 բայց ենթացողները թէ՛ հոյ՛ս՛ --
 ներշնչութիւն տալով ինչ-պէս ինչ
 և մենք ալ շնորհակալ ենք ինչ-պէս
 ինչ-պէս, միթէ ինչ-պէս ինչ-պէս
 ինչ-պէս ինչ-պէս ինչ-պէս ինչ-պէս :
 Գանք որ ինչ պիտի
 կրնանք ընել հոյ՛ս՛ ինչ-պէս ինչ-պէս
 ինչ-պէս ինչ-պէս և մինչեւ մեզ
 հասած և աւելի գէշն է Ազգին
 մէջ մը ինչ-պէս ինչ-պէս եղած եր-
 կու թեմական կաթողիկոսաց
 վիճակը . . . , ասոնք բոլորովին
 չենք զանազան պատճառներու
 համար չըլլար, բայց անանկ ձե
 մը տալու է դործին, որպէս զի
 Եղբարեան Աթոռին
 ինչ-պէս ինչ-պէս արատ մը չգալով

այս կաթուղիկոսները կսոսգուն
կենան : իմ կարծիքս այն է որ
... անմիջապէս ... եկե-
ղեցական մը ... զրկելու է
այն վիճակները , ... որ երթայ
ըստ Սահմանադրութեան հոն տե-
ղի ժողովրդոց մեծագոյն մասին
կամբը ստանայ և իրենց ազատ
քուէարկութեամբը երկու արժա-
նաւոր ընտրելի ներկայացնէ մեզ
մէկ տեղին համար , միւս տեղին
համար ալ ըստ այնմ ...
Այն երկու ընտրելեաց մէջէն
ԹԻՃ (անոնցմէ մէկը կաթուղի-
կոս հաստատելու իրաւունքը)
Ղեհափառ Հայրապետին թող-
լով , և գերազահութիւնը իրեն
վերապահելով կրնայ երկու թե-
մական կաթուղիկոսաց ...
... ըստ Ե :

կեղեցական օրինաց
 հաւասարապատիւ կաթուղիկոս
 ճանչնայ զիրենք, միշտ բեր-
 անիւնք և բոլոր Հայաստանեայց
 Եկեղեցւոյ իրեն
 պահելով Ըստ իս առ
 կից աւելի ազէկ միջոց չլլար
 (Բացում Եռյն Նիսա
 Բ. երես 27-29)

Դարձեալ .

« Մեր ազգին բերն-
 հիմն է իւր ազգային եւնք և անոր
 կերպն է ԷԶՄԻԱՄԻՆ, վասն զի
 անկէ ծագեցաւ լոյսը Հայաս-
 տան աշխարհի վրայ . Ազգը այն
 սուրբ Աթուին վրայ բազմողը
 ոչ Գէորգ կը տեսնէ և ոչ Մար-
 կոս, այլ Եռյն իսկ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻԶԸ .
 եթէ կուզենք մեզ ընտրողներուն
 հաւատարիմ ներկայացուցիչները

ԸԼԵՎ, և ընդ հանուր Ազգք միու-
թեան մէջ պահել, միշտ պար-
տաւոր ենք այն Աթոռին հովա-
նաւորութեանը տակէն չը դատ-
ուիլ. վասն զի Ազգին դարաւոր
կամքն է. եթէ Աստուած չընէ,
անոր իրաւասութեանը, անոր
գերագահութեանը քիչ մը դըպ-
չելու յանդգնինք, դիտնայու ենք
որ անոր հետեանքը քայքայու-
մէ 10

Գանք այս ներկայ եղած կա-
թոլիկոսաց խնդրոյն. եթէ ե-
րեսփոխանական ժողովը Ազգք
կը սիրէ, եթէ կուզէ որ մեր աղ-
գային միութիւնը չը քայքայի,
ամենեւին այս երկու ապօրինա-
ւոր կաթոլիկոսութեանց շէտ-
թեանը (շէտ-էնտ անուի) մեր հա-
ն-կա-թի-նը կը խ-նայ կը խ-նայ

ԲԵՆԵՆ ՀԵՒՆԵՆԻ ԿԵՆՆԻՆԻ, այս ժողովրդական իրերէլ թեմական Առաջնորդ ճանչելու է իրենց թեմականները և իւրեքնէն շտապել, կուգեն իրենց ընտրածներուն կաթողիկոս ըսեն, կուգեն Առաջնորդ, անոնք մեզի վերաբերեալ բաներ չեն (Ս. Ս. Ս. (Քաղաքային նոյն նիստ Գ. Երես 54 և 52)) Այս առաջին առաջարկել թիւնը տարբեր տեսակ թեմաք փաստաբանած է Մեծ Մատթէոս Էփէնտի Այվատեան (Վախճանեալ 1876), հակաթոռութիւնը մերժած է, բայց չէ ընդունած որ Ազգային ժողովը Աղթամարայ և Սոյ կաթողիկոսական ընտրութեանց միջամտէ, առարկելով որ եթէ միջամտէ թեմաք

կանայ՝ հին իրաւունքը՝ բռնաւ
բարաժեմելով՝ միաժինէն բաժնու
տելու համար Աղդին քայլ մը
առնելէ տուած կըլլայ յոյն ազա-
յարկած է՝ անոր ընտրութիւնը
կատարել տալ ըստ հին սովորու
թեան (Տես նոյն բացումը նիստ
Գ. երես 38 եւ 45) : Նոյնպէս ե
Սեժ. Օդեսէն Էֆէնսի Խոնարհար
եան (վախճանեալ 1878) սոյնը
Էջմիածնի վանքի ըլլալն ալ հակ
աթողութիւնը մերժած է, քա
կայն էլ ընդունած որ Աղդին
ժողովն Աղթաճարայ (Յե՛ւ Սոյ
կաթողիկոսական ընտրութեան
մասնակցի՝ անարկելով որ Աղ-
դային ժողովէն ընտրեալը Տաճ
կատանի Հայոց կաթողիկոսը
կըլլայ) : Եւ Սեժ. Կաթողիկոս
է որ « Միաբաններն ընտրեն ի-

ըննց կաթ ուղիկոսն եւ Էֆէ (ընտ-
րեալին հաստատութիւնը) Ազ-
գային Ժողովէն ընդունին : (Տես
նոյն բացում նիստ Գ. երես 36,
եւ նիստ Գ. երես 52) :

Աղթամարայ եւ Սոյ խնդրոց
նկատմամբ յատենի Ազգային Ժո-
ղովոյ սոյն այս վիճաբանութիւնը
տեղի ունեցած միջոցին Արմաշու
հռչակաւոր վանուց վանահայր
Տ. Գէորգ Եպիսկոպոս (ժախճան-
եալ 1872) եւ Միաբան վարդա-
պետք առ Պատրիարքն եւ անով
առ Ազգային Ժողովն ուղղեալ
1870 Սեպտ. 23 թուական տաղա-
դիր սրահտանական յատուկ թըղ-
թով մը Աղթամարայ եւ Սոյ
կաթ ուղիկոսութեանց ծագման,
ինչպէս նաեւ նոյն կաթ ուղիկոսու-
թեանց խնդրոյն լուծմանն հա-

մար Ազգային Ժողովոյ մէջ երեւան եկած առաջարկութեանց մասին իրենց խորհրդածութիւնն ընելէ յետոյ՝ կը յայտարարեն թէ Ազգային Ժողովոյ առանց ամենայն Հայոց Հայրապետին գիտութեան անկախ կերպով Սոյ կաթուղիկոսական ընտրութեան միջամտելն եկեղեցւոյ և Ազգային Սահմանադրութեան հակառակ է, և կառաջարկեն թէ ինդրել պէտք է վեհափառ Սրբազան Կաթուղիկոսէն՝ որ իւր կողմանէ պատգամաւորներ որոշէ, նոյնպէս երկու միւս ակթոսոց կողմէն երեսփոխան Եպիսկոպոսներ բերուին, անոնցմով մէկ տեղ ներդաշնակութեան կանոնաւոր յատակագիծ մը յօրինել տրուի ըստ մտաց միութեան եկեղեցւոյ և ա-

ւանդութեանց Ազգին, զոր եւ
հաստատեն՝ թէ՛ վեհափառ Ս.
Կաթուղիկոսին և թէ՛ միւս ա-
թոռոց պատգամաւոր Եպիսկո-
պոսներն, և ընդունի Ընդհանուր
Ժողովն, և յետոյ (Ազթամարայ
և Սոյ) նոր կաթուղիկոսաց ընտ-
րութիւնն ըլլայ: »

« Այսպէսով միայն կարելի է
Սոյ և Ազթամարայ Աթոռներն
համօրէն Ազգին վերագրել, որ
ընդհակառակն Ընդհանուր Ժո-
ղովոյն նի-ի-նի-ն-ի-ն-ի-ն-ի-ն և ԴԷ-
ՆԷՆԷԷԷ՝ միայն Տաճկաստանի
Հայոց աթոռներն ըլլալու ձեւը
կրնան ունենալ, զոր անտարա-
կոյս ոչ բոլոր Տաճկաստանի Ե-
կեղեցիք, ոչ նոյն աթոռոց թե-
մերն և ոչ օտար երկիր բնակող
Հայաստանեայց եկեղեցւոյ զա-

սակներ կընդունին մայնպէս »
(Թուղթ Վանականաց Վանից Աբ-
մաշու Երեւ 54-6) Կապիք տնկած

Բ. Ա. — Զ. Է. — Բ. Զ.

Համայն Աղգին մինչև ի ծագս
աշխարհի ուր որ Հայ կայ, ա-
նոնց բոլորին ՀՈԳԵՍՈՐ ԳԼՈՒԽԸ
Ս. ԷԶՄԻԱՄՆԻ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍՆ Է
Իսկ Սոյ կաթուղիկոսը Ս. Էջ-
միածնի կաթուղիկոսին Կ. Է. Բ. Զ.
է, սակայն պէտք է պահել զայն
իւր ազատ պաշտօնավարութեամբ
ըն՝ մինչև որ սուրբ Էջմիածնի Ա.
թուոյն Բ. Է. Բ. Զ. և Ա. Է. Զ. Բ. Զ.
բարձուժը ձեռք բերենք, իսկ
որպէս զի Աղգային Կեդրոնական
Վարչութեանէն անկախ կերպով
կանդապուեն իւր անոր ընտրութիւնն
Աղգին խորհրդին անջատ մարմին
մը չկազմէ և պէտք է Աղգային

Ժողովուրդը իրեն գլխի տնի
 կոտորածի հետևանքով Պատրիարքն
 որ առ ընդ իշխանի կաթողիկո-
 տին փոխանորդն է, ընտրեց զայն,
 և կամ անոր ընտրութեան մաս-
 նակցի, որով անսկզկակի ձեր-
 պիւ կը միանայ նա ընդ հանուր
 եկեղեցւոյն հետ, աստիկը անկախ
 էր Սուրբ առաքելութեան, որ
 նայն իսկ Բագրատիան Ժողովոյ
 առաքելութիւնն է, փաստա-
 բար, կեցած է Վսեմ Գրիգոր է-
 փէնաթի Օսեան: Այսպէս ընտրեց
 Ահա իւր խօսքերը:
 Եթէ մէկը եղեր ըսէր, Սիա-
 ն Աղթամար հայ-է-ն, վեր-
 ցընենք դանտը, կը հասկնայի՝ և
 այդ խօսքը է՝ մը կուենար:
 Դարձեալ եթէ մէկը ըսելու ըլ-
 լար թէ, ինչպէս, եւ ոչ ինչ

Գնեւին չեւանեւին, ունեց իւր թերեւ, մեզի համար թող չեղած ըլլան, ո՛չ փոխենք, ո՛չ նորը ընտրենք, կաթուղիկոսութեան անուն կրող մարդուն ընտրութեան ո՛չ օրինաւորութիւնը ո՛չ ապօրինաւորութիւնը փնտռենք, զի այդ կաթուղիկոսութիւնն արդէն — ԴՆՆՆՆՆ է, դարձեալ կը հասկնայի և խօսքը ինքն մը կունենար: Բայց երբ կըսեն թէ՛ այդ կաթուղիկոսութիւնները պահենք, բայց իրենց ընտրութեան մասին ինքնաժամայ կաթուղիկոսին գիմենք, որ հինգէն կը դաւանի զանոնք, այս խօսքը չեմ հասկնար: Ահա ասոր համար է որ երկու նիստ իրարու ետեւէ այս նիւթին վրայ վիճուեցաւ, և խորն գիրն յոսի չըջանի մը մէջ մտաւ:

ուրկէ գուրս չը պիտի կրնայ ել-
լել և այս վիճակին մէջ օրինաւոր
լուծում մը գտնել : Այս անել
ճամբէն ազատելու է խնդիրը :
Ներեցէք որ միայն Սոսի կաթու-
ղիկոսութեան վրայ խօսիմ, վասն
որ Աղթամարայ կաթուղիկոսու-
թեան ինչ ըլլալը ես ալ չը գի-
տեմ :

Վսեմ. Գրիգոր Էֆէնտի Օտ-
եան հոս կընթեռնու եկեղեցա-
կան վիճակային ժողովոյ վճիռ-
ներն, Ազգային ժողովոյ 1866
յուլիս 22ի նիստին որոշումը,
նոյն նիստին մէջ Տ. Ներսէս Ե-
պիսկոպոս Վարժապետեանի մէկ
խօսքը, և Տ. Պողոս Բ. Պատրի-
արքի Տ. Նիկողայոս Եպիսկոպոսի
նկատմամբ հրատարակած կոն-
գալին և այլ մէկ քանի գրութիւն :

ներ, և ապա կը շարունակէ :
 Կը տեսնէք որ ուղուածը
 միայն Նիկողայոսի ապօրինութեան
 հրատարակուելուն վրայ, Ընդհան-
 նաւը ժողովոյ որոշման գործաւ
 դրուած թիւնը չէ, այլ և նոր կա-
 թաղիկսի ընտրութեան վրայ
 տրուած որոշման գործադրու-
 թիւնը կուգուի : Եւ ստուգիւ-
 անկարելի է նոր ընտրութեան
 խնդիրը դասել Նիկողայոսի ապօ-
 րինութեան խնդիրէն : Եթէ
 Նիկողայոս Եպիսկոպոսն այն ան-
 թառէն վերցնել կ'որոշէ կեդրո-
 նական Վարչութիւնը, իրեն կից
 նայ նաեւ որոշել ընտրութիւնը
 Հիմա ինչի դարձանք մը կուգայ
 ինչպէս կը լլայ որ այն անդառ-
 նալի դատաւարտութեան և և
 քր. և օր. և փն. և փն. և փն. և փն.

կողայոս) ամարին երով դերս ի Սիւ
կը մնայ ու մնելու է պիտկոպոս
ձեռնադրելու կը յանդգնի։ Ասոր
պատճառը վարչութեան մէջ ա-
րիւթ թեան պակասութիւնը կը
համարիմ, որ իւր իւր իւր իւր
թիւնը, որ վարչութիւնը կ'աւան-
կապէր իւր իւր իւր իւր իւր
թիւնը իւր իւր իւր իւր իւր
հոս երջանիկ կը համարիմ պիտ
որ անիմ կուսեմնամ յիշելու իւր
որ անցեալ արարի իմ անեմապե-
տութեամբ, իսկ ան ժողովին մէջ
անդի մենեցաւ իւր իւր իւր
Սիւ դատարութիւնը կար միայն
իւր (Տնիկողայոս) Եպիսկոպոսը
հեռացնելու համար Տէրութեան
դիմել հարկ էր իւր Տէրութեան
ալ կը պատասխանէր թէ «Նիկո-
ղայոսը հայոց կամ թուրքիս չէ»

դուք էջմիածնայ թեմական ե.ք.
ինչո՞ւ կը միջամտէք այս խրնդ-
րոյն մէջ՝ քանի որ իր թեմական-
ները զինքը կուզեն, և դուք
զայն հակաթու կը ճանչէք. ա-
ւելի լաւ չէ՞ որ զանոնք թողուք
ազատ իրենց գործոցը մէջ, և
այլն և այժմ ես այնպէս կը
կարծէի թէ երեւոյթիւնք միա-
ձայն շնորհակալ պիտի ըլլային
արդի քաղաքական ժողովոյն, որ
սէրութիւնը համոզելու աշխա-
տելով յաջողեր է, ի հարկէ սա-
փաստերը մէջ բերելով թէ՛ նի-
կողայոս թէ և ընդհանուր Ազ-
գին կողմէն իբրեւ Լաւանորչի
ԽՆԻՄԷ չէ ընդունուած, բայց
միշտ եկեղեցական Բարձրաս-
տիճան Պաշտօնատար մըն է
բոլոր Հայոթեան համար:

Թուրքիայ մէջ քաղմամարդ վիճակի մը Ա—ՆՆՆՆՆ է. Եպիսկոպոսներ կը ձեռնադրէ, կաթողիկոսութեան յատուկ եկեղեցական արարողութիւններ կը կատարէ, ընդ մ. յի. մոյժ. քնն. զորոք հետեւաւորար չենք կրնար անտարբեր մնալ այդ եկեղեցական մեծ պաշտօնատարին համար, չենք կրնար ըսել թէ ի՞նչ կերպով կ'օգտէ ընտրուի հոգ չէ, ո՞վ կրչլայնէ ըլլայ հոգ չէ. պէտք է որ օրինաւորապէս ընտրուած ըլլայ պէտք է որ արժանի ըլլայ այդպիսի քարձը պաշտօնի մը: Ահա՛ այն պատճառաւորաւորութիւնը, զոր Քաղաքական ժողովը ըրած ըլլալու է Բ. Դրան, և որոնք համոզած են Տէրութիւնը, նոյն պատճառաւորաւոր

թիւնք պէտք է ազդեն նաեւ այն
 երեսփոխանաց, որք կրնան թէ
 սոյն Բնդ հանութ ժողովը պէտք
 չէ խառնուի Ստոյ կաթուղիկոսի
 ընտրութեան, և զայնպէս զանա-
 Ռւստի խնդիրն իր ելից համ-
 բարձր մէջ բերելով, այսինքն դիմ-
 նալով թէ մենք Աշտիշէ կաթուղի-
 կոս կը հանդէս բերեցուցայ Մեծ
 ԱՅԲԱՅԵՆՏ բայց որովհետեւ ու-
 թիշ երկու կաթուղիկոս ալ կան
 Ազգիս մէջ, զորոնք չպիտի կրն-
 նամք ի պէտք չէ որ վերջենք,
 և միանգամայն անկարելի է այս
 մեծ դայթակղա թիւնք ընտրուիլ
 որ նիկողայոսի պէս մարդիկ այդ
 դահին վրայ բաղմին, ուրիշ ճար-
 չունինք, եթէ ոչ քնն որ Բնդ
 հանութ ժողովով կանխառն որոշ-
 ուած ու վճռուած է յարգել և

դերձ աղբիւր , 12 խեղ Քաղաքական
 Ժողովուրդ Կողմէ Թեմականաց
 իրաւունքը յարգելու մասք նա
 խորդ Երոշմանց բան մը յարեր
 է այսինքն Երեք ընտրելի ու
 զընտնողարկեր է Ասոր չեմ
 հակառակիր և սկզբունքին միայն
 կը յարիմ և Կառավարիւմ որ
 քուէի գրուի և (նոյն բացում
 Նիսա Գ. Երես 40 ← 45) և և և

Դարձեալ . Կողմէ Գրեթե
 ասիւնէ ասիւ Ծագ Կաթ աղի .
 Կոստ Թեմա Կողմէ Երեք և և և Երեք
 շանտկու Թիւնը ասարածումը ,
 Հետեանքները Զայն Իմանալու
 համար տեսներնք նախ Թէ Ի նշ
 է Էջմիածնոյ Կաթ աղիկոսու
 Թիւնը Էջմիածնու ԿԱԹՈՒԴՈՒ
 ԿԱԹՈՒԴՈՒՆ ԿԱԹՈՒՆ ԿԱԹՈՒՆ
 ԿԱԹՈՒՆ ԿԱԹՈՒՆ ԿԱԹՈՒՆ ԿԱԹՈՒՆ

ԿԱՍՏԱՆ, ՀՆԴԿԱՍՏԱՆ, ԵՒ ՄԻՆ,
 ԶԵԻՒԻ, ԾԱԳԱՍ ԱՇԽԱՐՀԻ, ՈՒՐ ՀԱՅ
 ՄԸ, ԿԱՅ, ԲՈՒՈՐ, ՀԱՅԵՐՈՒՆ, ԿԱ,
 ԹՈՒՂԻԿՈՍՆ, Ե, ՈՒ, ՀՈԳԵԻՈՐ, ԳԸ,
 ԼՈՒԻԸ, Ա, Ե, Էջմիածնայ, Կա,
 Թուղիկոսը, Եւ, Եւ, ուղղակիներէն
 Եւ, ու, ամենքս, կուղենք, որ, ԱՅՍ,
 ՊԷՍ, ՄԵՆԱՅ, Ո՛չ թէ Էջմիածնայ
 քաղքին յարեալ Եւ, Եւ կը կար,
 ծեւ, թէ ո՛չ երբէք, քաղքի մը
 պէտք է յարիլ . . .
 Բայց մեծ և Ազգային պատճառ
 մը կայ Էջմիածնայ յարելու հա-
 մար . . . Էջմիածնայ, Կաթուղիկո-
 սը մի միայն հոգեւոր գլուխն է
 որ Ռուսիոյ հայերը միացուցած
 է և կրնայ միացնել Թուրքիոյ
 հայերուն հետ, Եթէ Էջմիածնայ
 Կաթուղիկոսը մեր ալ Կաթուղի-
 կոսը չ'ըլլայ, Ազգին երկու մեծ

հայտնաբերեցին իր
 բարձրագույն և ամենագեղեցիկ
 և ամենազիւմաշտի տեսակները թէ ինչ է
 Սոյի կաթնուղիկոսը. և ամեն Սոյի
 կաթնուղիկոսը ուրիշ բան չէ,
 այլ էջմիածնայ կաթնուղիկոսին
 հակառակ է. թող ուրեւնայ
 օժտուր կուզէ իր այս ամեն ինչ
 պատմութիւնը բարձրաձայն կը
 հաշակէ շոյ. Հակառակ կաթնու
 ուրեւնն ապստամբ է, ուրեւնն այդ
 կաթնուղիկոսութիւնը կտրուաւ
 եւ ալ անխիշտանութիւն մըն է, գնդ
 թակղութիւն մը, անպատուութիւն
 մը Ազգին ու եկեղեցւոյն.
 ուրեւնն պէտք է վերցնել զայն.
 2է, պէտք է պահել Սոյի կա
 թնուղիկոսութիւնը, և գիտէ՞ք
 ինչո՞ւ համար. — էջմիածնայ կա
 թնուղիկոսութիւնը 52

թուղիկոսութեան համար և թէ
 Սոյ կաթուղիկոսութիւնը վեր-
 ցընեա, մեծ փառս կը հասցնեա
 Էջմիածնայ կաթուղիկոսութեան:
 Զարմանալի հակասութիւն, և
 մանաւանդ անոնք պէտք է դար-
 մանան որ Աղբ-շէն Կաթ-Կաթ-
 վերաբերեալ խնդիր մը արամա-
 քանութեամբ լուծելու ելան . . .
 և այս այնքան իրաւ է որ ես
 վստահութեամբ կըսեմ թէ այսօր
 Սոյ կաթուղիկոսութիւնը վեր-
 ցընելը ապագային մէջ Էջմիա-
 ծնայ կաթուղիկոսութիւնը վեր-
 ցընել է Ամենուն
 յայտնի է թէ Էջմիածնայ Աթոռ
 անկախ փնտկի մը մէջ չէ, և
 ամենքը կուզեն իր անկախու-
 թիւնը վերադարձնել իրեն, այն
 անկախութիւնը որ անանօրինակի

է Եկեղեցւոյ ու Ազգին համար թէ և Կաթողիկոսը ինք չուղելու ըլլայ, դարձեալ մենք պէտք է ուղենք, վասն զի Կաթողիկոսը ոչ թէ իրեն համար Կաթողիկոս է, այլ Ազգին համար:» Արդ՝ Քանի որ Սոյ Կաթողիկոսը կեցած է, երբոր ուղենք կրնանք էջմիածնայ Կաթողիկոսին — ՆՆ—Ի—ՆՆ—ՆՆ ու Պ—Լ—ՆՆ—ՆՆ բարձունքն ընդունիլ, և երբ այս արդիւնքը ձեռք բերենք, այն ատեն պէտք է ըսկրսինք մտածել Սոյ Կաթողիկոսութիւնը վերցնելու համար:»

« Մինչև հիմա ըսածներէս կը հետեւի թէ Սոյ Կաթողիկոսը պէտք է մնայ իրրե Կաթողիկոս, այլ որչափ կարելի է պէտք է վեր-

[illegible]

դախ — — — — — է, մեր կար-
 ծիրն է, այն է որ քնդհանուր
 ժողովն շնորհ կամ — — — — — Սոց
 կաթուղիկոսին շնորհ — — — — — երբ
 Ընդհանուր ժողովը որ էջմիա-
 ծնայ թեմն է, իրեն գլուխ ու-
 նենալով Ս. Պատրիարքը, որ էջ-
 միածնայ վեհափայլ կաթուղի-
 կոսին Փեռն — — — — — է, կրնարէ Սոց
 կաթուղիկոսը, անուղղակի կեր-
 ալով կը միանայ նա քնդհանուր
 եկեղեցւոյն հետ, և ո՛չ եւս կը
 կաղմէ կամ կրնայ կաղմել ա-
 տղային մէջ անձատ մարմին
 մը։
 Սոյն Ընդհանուր ժողովը երկու-
 քի բաժնուած է. Ընդհանուր
 ժողովէն դուրս աւելի չառնէ
 տարածայնութիւնները. նոյն իսկ
 պատկառելի միտքանութիւն մը,

Արմաշու վանաց միաբանութիւնը արժան տեսեր է պաշտօնական կերպով և տպագրութեամբ բողոքելու մեր պաշտպանած առաջարկութեան դէմ. տարակոյս չունիմ որ քիչ օրէն բողոք մըն ալ լինիածնայ վեհափայլ Կաթողիկոսէն պիտի հասնի Ես իմ կողմէս առաջարկութիւն չեմ ըներ, որովհետեւ ըստ իս իմ պաշտպանած կարծիքս է՝ լաւ առաջարկութիւնն էր, այլ միայն սա կըսեմ ու սա կուզեմ, որ Ընդհանուր ժողովոյ որոշումէն այնպիսի արդիւնք մը հետեւի որ մինչեւ հոս բացատրած Ա. Գ. -ին (Բացում մ'ունի, նիստ է . կրես 94 - 95).

4. $11 - 9 = 2$

Հայոց Ազգին և Հայաստան-
եայց Ս. Եկեղեցւոյն ՀՈՒՆԻՈՒ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՍՈՒՉՆ ԵՒ ՀԱՅ-
ՐԱՊԵՏՈՒ Ս. ԷԶԵՄԵԱՆՆԻ ԿԱԹՈՒ-
ՂՈՍՈՍՆ Է, որ պէտք է վարէ իւր
պաշտօնը գործակցութեամբ հա-
մայն Ազգէն ընտրեալ Աշխատ-
հարկ մը: Իսկ Ազգամար և Սիւս-
տանս իւր իւր իշխաններն, ո-
րոց պաշտօնն է միայն Եպիսկո-
պոս ձեռնադրել և Միւսոն օրհ-
նել, և որք Ազգային Սիւնհոգոս
չեն կրնար ունենալ, և պէտք է
որ պահեն իրենց կաթողիկոս-
ական յաջորդութիւնն, և իբրեւ
բարձր աստիճանաւորներ պէտք
է որ Ազգային ժողովոյ մասնա-
կցութեամբն ընտրուին: ասկայն
որպէս զի Ազգային և Եկեղեցա-

կան իշխանութեան միութենէն
ու ամբողջութենէն բաժանեալ
իրրե զատ գլուխներ զատ մար-
մին չլլան, զանոնք թէ կրօնա-
պէս և թէ քաղաքականապէս
պէտք է կոստանդնուպօլսոյ Պատ-
րիարքին իշխանութեան ենթար-
կել իրրե Պետի բոլոր թուրքիոյ
Հայոց և իրրեւ Փոխանորդի Ս-
էյմիածնի Ընդհանրական կա-
թոլիկոսին, միանգամայն և ա-
նոնց կոստանդնուպօլսոյ Պատ-
րիարքին և Աղթամարայ ու Սոոյ
թեմական Առաջնորդաց հետ ու-
նենալիք յարարերութեանց կամ
պաշտօնավարութեան եղանակը
պէտք է ճշդել և սահմանել:

Այս առաջարկութեան փաս-
տաբան կեցած է Մեծ Ստեփանե
Էֆէնսի Փափաղեան:

Ահա իւր խօսքերը ձեռն գրանցելով
 Ազգը Ընդհանրական Կա-
 թուղիկոսէն զատ երկու կաթու-
 ղիկոսներ ալ ունի, ի՞նչ է այս
 վերջիններուն պաշտօնը, Եղիա-
 կոպոս ձեռնադրել և Միւսն
 օրհներ իսկ Ընդհանրական Կա-
 թուղիկոսն այս երկու պաշտօն-
 նէն զատ նաեւ՝ Ազգին Եկեղեց-
 ւոյն վրայ հսկելու պաշտօնն ուն-
 ւի գործակցութեամբ։ Ազգային
 Սիւնհոգոսի մը, ինչպէս Ազգային
 Սահմանադրութիւնն ալ պարտք
 կը դնէ մեր վրայ ի հարկին էջ-
 միածնայ Աթոռոյն գիւմել և աւ-
 սով կենսիւթադրէ որ հոն Ազգային
 Սիւնհոգոս մ'ը ըլլալ պէտք է ։
 Միւս երկու ասիւնները՝ ըստ մ-
 բում մասնաւոր կաթուղիկոս կըս-
 տին, Ազգային Սիւնհոգոսներ չեն

կրնար ունենալ . . . Այսու
ամենայնիւ Սիւսե Աղթամար իբր
մասնաւոր . . . կաթուղիկոսութիւնք
իրենց կաթուղիկոսական յանգր
դութիւնք պահպանելու են . . . և
մենք զանոնք իբր լոկ հոգեւոր
բարձրապատիճան պաշտօնեաներ
նկատելու ենք, ինչպէս Երուսաղիմ
մայ Պատրիարքը . . . և ինչպէս այս
վերջինին ընտրութեանը կը մտն
նակցի Երեսփոխանութիւնը, այս
պէս պէտք է որ մասնակցի Սը
սոյ և Աղթամարայ կաթուղիկո
սայ ընտրութեանը . . . (Բացում
նայն, նիստ Գ . երես 37-38) . . .
Դարձեալ . . . ինչպէս իսկ
« Սոսյ և Աղթամարայ կաթու
ղիկոսայ ընտրութիւնը իրենց թե
մականներուն թողունք և մենք
էմբարձնականքս ամենե ինչը մի

ԵԱՅՅ, ԵՒԷԿ ԵԿԵՂԵՅԱԿԱՆ ԲԱՐՅԵՐ ՎԱՐՁՈՒԹԻՒՆ Հաճօրէն Ազգէն ընտրեալ ազատ քաղաքական ամեն ներատու մեքէ և ճնշու մեքէ: քեզմէ շատ անգամ անգամ միտքս և մտաւարդսմբ.
 Ըսէք թէ՛ արդէն Արսոյ անուանեալ թեմերը որոք Լճմիածնի հետ միացած ընցած են, Ատանայի, Հալէպի ևն Առաջնորդները Պօրիսէն (Ազգային Պատրիարքարանէն) մուերանալով Ըսէք թէ Պ-Է-Զէ՛՛-՛ պատճառով ո՛չ Լճմիածնէն կը դատուինք, և ոչ Ռուսաստանի հինգ հարիւր հազար ընտիր Հայոց անդամակցութեանէն. բայց Պ-Է-Զէ՛՛-՛ ալ երբէք ընդունեմք չունինք
 Ըսէք թէ ինչպէ՞ս է Ս.

Էջմիածինն ձեռնադրելի Եպիսկոպոսացոյնն ինքնուրեք զգայապիւրը կեդրոնականն վարչութիւնը կուտայ, նոյնպէս պիտի տայ նաեւ ի Սիւսե յԱղթամարն ձեռնադրելի Եպիսկոպոսացոյնն ինքնուրեք զգայապիւր թուոյ մը համեմատ: Գիտեմ թէ պիտի ընդի որ Թուրքաստանի թուրք վիճակաց մէջ Ս. Էջմիածնի Աթոռին Ընդհանրական Կաթոլիկոսինն անուան յիշատակու թիւնն ըլլայ ի նշ յընդունարտ թիւն կայ ասոր ըսէք որ կատարուի: (Բացեմ նոյն նիստ Գ. երես 49 և 50): Դարձեալ:

Սեղի համար Սոս Կաթոլիկոս Վանահայրը պիտի ընտրուի և պէտք է որ ընտրուի

ինչպէս կընարուի Երուսաղիմայ
Պատրիարք Վանահայրը :
Ահա՛ խնդրոյն լուծման բնա-
կան միջոցը . ասկէ դատ ինչ որ
աղ ընենք . Եկեղեցւոյ ֆուս է ,
Ազգին ֆուս . Ընդհանրական կա-
թոլիկոսութեան ֆուս :
« Կոստանդնուպոլսոյ Պատրի-
արքը բոլոր Թուրքիոյ Հայոց Պե-
տըն է , սուրբ Էջմիածնի Ընդ-
հանրական Կաթոլիկոսին Փե-
տէր , կրօնական խնդիրները
Թուրքիոյ Հայոց մէջ , իրենց վեր-
ջին լուծումը Կ . Պոլսոյ Համա-
գումար Էոզոպին մէջ կը գըտ-
նեն , կամ թէ որ ասի անձեռն-
հաս ըլլայ , սուրբ Էջմիածնի
Մայր Աթոռոյն մէջ , կը տեսնէք
որ Թուրքաստանի մէջ Սոյ կա-
թոլիկոս , Աղթամարայ կաթո-

դիկոս , բայց Ստեփանադ-բու թեան
 արդէն , ինչպէս կամ , նաեւ ինչպէս
 կաթուղիկոսի կարգն անցած են :
 Մինչեւ անդամ կրնամ համար-
 ձակապէս ըսել թէ եթէ թուր-
 քաստանի մէջ կրօնական ժողով
 մ' ըլլայ , և Սոյ ու Աղթամա-
 րայ կաթուղիկոսունք ալ ներկայ
 դանտին , Կ . Պօլսոյ Պատրիարքը
 ի բացակայութեան Ընդհանրա-
 կան կաթուղիկոսին իբրեւ Փո-
 խանորդ Նորին , Նախագահ պի-
 տի բազմի և Սոյ ու Աղթամա-
 րայ կաթուղիկոս Վանահայրերն
 ալ անոր երկու կողմը : Ահա՛
 մենք այնչափ կատարեալ կեր-
 պով կը մտնենք եկեղեցւոյ և
 Ազգի միտ թխնը , քանի որ միտ
 ու միտ (իմացաւորութիւն) միտ միտ
 ու միտ : Եւ ինչպէս թեան եղանակի

մատին անտարբեր ենք ,
 , մենք կուղենք գիտնալ
 թէ՛ ընտրելին ի՞նչ պաշտօն պի-
 տի ունենայ , Առաջնորդ , Ա-
 ռաջնորդ ապե՞տ , Կանաչա՞յր ,
 ի՞նչ անուն որ ալ տաք , ըստ ո-
 լորմ անի կաթուղիկոս մըն է ,
 Ե կրնայ Եպիսկոպոս ձեռնադրել ,
 որ Եկեղեցւոյ բարձր աստիճանն
 է , հարկ է որ այժմէն որոշուի
 թէ ի՞նչ կերպով յարարերու-
 թիւն պիտի ունենայ Կապտան-
 դնու պոլսոյ Պատրիարքին հետ ,
 կամ իրրեւ մասնաւոր վիճակի
 Կաթուղիկոս Ընդհանրակիւն Կա-
 թուղիկոսի Փոխանորդին հետ ,
 կամ իրրեւ մասնաւոր Առաջնոր-
 դ ապե՞տ ընդհանուր Առաջնոր-
 դ ապե՞տին (Պատրիարքին) հետ
 և իրրեւ մասնաւոր Առաջնորդ ա-

շանակութիւն և ապա անցած է ժԴ.
նիստին մէջ : Տես նաև նիստ ե.
երես 62 - 65) :

Գ. ԱՅԸՐԻՆԻՆԻ
ԱՐԵՐԱՏԵԱՆ ԱԹՈՌՈՅ - Ս. ԷՋ -
միածնի — ԳԱՀԱԿԱՆՆ Է Հայաս-
տանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ վար-
չութեան ԳԼՈՒԽՆ , Ազգին ՀՈԳԵ-
ԻՈՐ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՊԵՏՆ և ԱՄԵ-
ՆԱՅՆ ՀԱՅՈՅ ճշմարիտ և Աստ-
ուածընտիր ՀԱՅՐԱՊԵՏԸ , Իսկ Ազ-
խմարայ և Սոյ աթոռակալք
ԳՆՆՆՆՆՆ (Ազխմարայ և Սոյ
վանուց) ԴՐՆ ՆՆՆՆՆՆեր կամ
ԳՆՆՆՆՆՆՆՆ եւ միայն այն հոգե-
ւոր առաւել արտօնութեամբ որ
Եպիսկոպոս կը ձեռնադրեն և
Միւսն կօրհնեն . ուստի և ըստ
իրաւանց և ըստ Ազգային Սահ-
մանադրութեան , անոնց ընտ-

րութիւնը պէտք է որ Աղթամա-
րայ և Սսոյ թեմական ժողո-
վրդեան սահմանադրապէս ներ-
կայացուցիչ ժողովները կատա-
րեն, և կեդրոնը — Ազգային
կեդրոնական Վարչութիւնը —
վաւերացնէ :

Այս առաջարկութեան փաս-
տաբան կեցած է Մեծ. Նահա-
պետ Էֆէնտի Ռուսինեան : (վախ-
ճանեալ 1876) :

Ահա իւր խօսքերը :

« Յետին փնտրանութիւնները
մէկ բանի մը ծառայեցին, մէկ
կէտ մը ամրացուցին աւելի սաս-
տիկ և տիեզերական կերպով
զորն որ ուրացող չկար. պայ-
ժառ տեսփեցաւ՝ թէ Արարատ-
եան Աթոռը Ազգին Հովուապե-
տական Մայր և գերագոյն Ա-

Թոռն է, և անկէ վեր Աթոռ
չկայ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ
մէջ, և անոր մանկանց համար
Աւստի այս կէտը խալաւ ի բաց
հանելով խնդրին մէջէն, այսինքն
Արարատը մէկ դիւանելով, կու
գամ իսկոյն Սոոյ և Աղթամարայ
աթոռակալաց պարզապէս ընտ
րութեանը :

« Ընտրողի մը համար առա
ջին գիտնալու և արոշելու կէտը
այս է՝ թէ ի՞նչ է ընտրելին և
ի՞նչ պաշտօնի մէջ պիտի գործ
ծածուի ընտրեալը : Հոս ինձի
կրտսէն թէ կաթուղիկոս է ընտ
րելիդ և կաթուղիկոսութիւն պի
տի ընէ : Բայց ինձի պէտք է
գիտնալ թէ ի՞նչ է այդ պաշտօնը :

Երբ բառին նայիմ՝ ընդհանուր
 Հայրապետութիւն կը նշանակէ
 իսկ երբ պաշտօնը զննեմ, մաս-
 նաւոր Հովուապետութիւն կը
 ցուցնէ : Հայրապետութիւնը
 ինչ է հայապա կաթողիկոսին
 բուն պաշտօնը և այն ստորագ-
 լիքը, որք առանձնագէտ իրեն
 միայն յատուկ են : Հոգեւորա-
 պէս նկատելով քուեցաւ թէ
 Մեռօն կորհնէ, Եպիսկոպոս կը
 ձեռնադրէ, բայց այդ իշխանու-
 թիւնը միայն իրենք չէ, քանի
 մը Եպիսկոպոս միաբանեալ ամեն
 ո՛ր որ և ո՛րքան որ ուզեն կ'օրհ-
 նեն ու կը ձեռնադրեն, ո՛վ պի-
 տի արդիւի երբ Եկեղեցին կը
 ներէ : Եւ այդ : Եւ : Եւ :
 Մեզի պէտք եղածը կաթո-
 ղիկոսութեան պաշտօնին այն մա-

արն է, զոր սոսկ աշխարհական
 չըսելու համար՝ խառն պիտի ը-
 տեմ կամ լաւ եւ Աղգային մասը,
 այն գերագոյն իշխանութիւնը,
 որով կը նախագահէ Հայ ժողո-
 վուրդին Հովուական կառավա-
 րութեանը վրայ, այսինքն Ա--Չ-
 Ն--Է--Է--Է--Վ--Վ--Վ--Վ--Վ--Վ--Վ--Վ--
 թուղիկոսը այսու նկատմամբ՝ ե-
 թէ ոչ Առաջնորդաց ---ՉԷ, ե-
 պիտկոպոսաց Եւթ--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--
 ուապետաց Մ--Ե--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--
 կան Վարչութեան ԳԼՈՒԽԸ, եւ
 հետեւաբար ընդհանուր Աղգին
 ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՊԵՏԸ

 Ուստի կը հետեցնեմ, թէ ըստ
 ---Է՞ ԳԷ՞, թէ ըստ Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--
 եւ թէ ըստ Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--Է--
 ԷԷ--Է--ԷԲԱՐԱՏԵԱՆ ԱԹՈՒՈՅ ԳԱՀԱ-

Պատրիարքին նման, զի ան աշ-
ատր պէս ցկեանս գահակալելու
համար պիտի ընտրուի : »

« Վարչութիւնը մենէ այդ ա-

թուակալաց ընտրութեան կերպը
կը հարցնէ, անանկ չէ՞, — եթէ
անանկ է, ծուռ գրուած է խըն-
դիրը . ամենայն ընտրութիւն ո՞ր
եւ ըլլայ՝ ընտրական ընդհանուր
օրինաց տակէն չը կրնայ խոյս
տալ, նոյն օրինաց համաձայն պի-
տի կատարուի . բայց ընտրութեան
կէտէն չէ՞ այլ ընտրութեան փնտռածը :
Եւ խնդիրը իր պաշտօնական ձե-
ւին մէջ սա պարզութեամբ ա-
ռաջարկելու է « Ո՞վ ո՞րքէն ընտրե-
լու է Արքեպիսկոպոս-Բարեպետը : »

« Եւ այս պարզ հարցման սա
պարզ պատասխանը . . . »

«Ստույն Աղթամարայ ժողովուրդը»
 — այս ըսել է՝ սահմանադրա-
 պէս խօսելով՝ անոնց ժողովրդ-
 դային ժողովները, ուր սահմա-
 նադրապէս ներկայացեալ է այն
 տեղեաց ժողովուրդը։»

Եւ ոչ ոք իրաւունք ունի միջամը-
 տութեան, ինչպէս որ — ԴՆԷ —
 ինք չէրէ ըստ էր — Է — Է — Է —
 որպէս կը պահանջէ և Սահմա-
 նադրութիւնը։ Պիտի ըսէ Վար-
 չութիւնը, հասցա եւ մասնակ-
 ցութիւն չունի՞մ ամենեին այս
 ընտրութեան մէջ։

«Այս ընտրութեան մէջ քու
 փնտռածդ է, քու է — Է — Է — Է —
 — Է — Է — Է — Է — Է — Է —
 չամտութիւն։»

ձակ և զօրաւոր պատճառաբա-
նութեամբ պատասխանած է իւր
ընդդիմախօսաց , և զնոյն առա-
ջարկութիւն վերստին կրկնած ։)

Այս շորս առաջարկութեանց ,
որոց իւրաքանչիւրին ուրոյն +ե-
--կե-- և +-էթէէ--թէ--նք որոշյայտ-
նի է , առաջին երեքին և այլ ա-
նոնցյարակից առաջարկութեանց
փաստաբաններն և անոնց ըն-
թացակից երեսփոխանք կուգան
կըյարին շորորդ - Մեծ . Նահա-
պետ Էֆէնտի Ռուսինեանի - ա-
ռաջարկութեան , ուստի և կըլ-
լայ քուէարկելի Դէ -- --է--է ։

Աղգային ժողովն այս առա-
ջարկն այսինքն թէ « սահմանա-
դրապէս իբրեւ գաւառական ա-
ռաջնորդի մը ընտրութիւն , Աղ-
թամարայ և Սոոյ վանահայր

Առաջնորդաց կամ Վիճակաւորաց
 Ընդհանրական Ժողովոյ, Ընդհանրական
 Կենտրոնական, Բուհաց Բարձրակ
 ցարձակ Կառուելութեամբ: Հանդերձ
 իւր նախագահ Տ. Մկրտչոյ: Պատրիարք
 Արքեպիսկոպոսին քուէով ԿՆԴՈՒՆԻ: (Տես
 նոյն բացում, նիւտէ. երես 105:

Ազգային Ժողովոյ նոյն աշխատանք
 րոշման անկրէպ հետեւութիւնն է
 թէ Հայաստանեայց Կառուելակա
 ն Ա. Եկեղեցւոյ կառավարութեան
 միակ գերագոյն ԴԱՍԻԽՆ և
 ամենայն Հայոց ՀԱՅՐԱՊԵՏՆ և
 Ժայռագոյն ՊԱՏՐԻԱՐԿ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ
 Մ. Էջմիածնի Մայր Աթոռոյ
 ԳԱՀԱԿԱՆ Է: Իսկ Ազգ
 թամարոյ և Սոյ վանահայր վիճակաւ
 որներք միայն Եպիսկոպոս
 ան ձեռնադրելու և Միւսն

ներք յառաջ բերինք սա հարց-
ման ձեռով թէ՛ « Այսօրինակ
ձեռնադրական (Հայրապետա-
կան ձեռնադրութեան) արարո-
ղութեամբ կարելի է որ միևնոյն
Հայաստանեայց Եկեղեցին մէկէ
աւելի Հայրապետ ունենայ ելն :
(Տես երես 82—90) :

Ստոյգ է որ Աղթամարայ և
Սոյ փանահայր վիճակաւորք
ձեռնադրական և օծման նոյն և
նման նուիրագործութիւնը կըն-
դունին , ինչ որ և ինչպէս որ
ամենայն Հայոց Հայրապետը
կընդունի , բայց բառին բոլոր
ուժովք և՛ շէշէր երբէք ող-
ջոյն Աղգն և Ս. Եկեղեցին Հա-
յոց հոգեւորապէս կառավարե-
լու այն ընդհանրական գերա-
զոյն տեսչութեան իշխանութիւ-

նրն ու իրաւասութիւնը , զոր ա-
 մենայն Հայոց Հայրապետը հա-
 մայն Հայ Ազգէն և Եկեղեցիէն
 որ ի Թուրքիա , ի Ռուսաստան ,
 ի Պարսկաստան , ի Հնդկիս և
 յայլուր , քնտրուելովը և կաթու-
 ղիկոսական ձեռնադրութեամբ ու
 օծմամբ ի նոյն բարձրագոյն պաշ-
 տօն Հովուապետութեան նուի-
 րագործուելովն իրաւամբ և հրշ-
 մարտութեամբ կրնդունի , և զոր
 Ազգամարայ և Սոոյ վանահայր
 փճակաւորք չունին և չեն կըր-
 նար ունենայ . հետեւապէս և մէկ
 Հայ Ազգին ու Եկեղեցւոյն Հայ-
 րապետը Բէլ ԿԵԼԵՅ և ոչ աւելի ,
 և Ազգամարայ ու Սոոյ վանա-
 հայր փճակաւորաց վրայ կա-
 թուղիկոսական Եպիսկոպոս ձեռ-
 նադրելու և Միւսօն օրհնելու

կարողութեան աստիճանին նոյնութիւնը միայն կը մնայ, որ չեղծանիք, ինչպէս Կոստանդնուպօլսոյ վիճակին Հայոց Արքեպիսկոպոսն, որ բոլոր թէ Առաջնորդ և թէ ոչ առաջնորդ Եպիսկոպոսաց համաստիճան և միեւնոյն հողերու կարողութեան տէր Եպիսկոպոս մ'է, բայց իբրեւ Պատրիարք և իբրեւ Հայրապետական Փօխանորդ Թուրքիոյ մէջ գտնուող Եպիսկոպոսաց վերայ իրաւասութեան առաւելութիւն մ'ունի, այլ սակայն այս առաւելութիւնը միւս եպիսկոպոսաց անոր պէս ունեցած եպիսկոպոսական աստիճանի նոյնութիւնը չեղծաներ, սակայն հանդերձ այսուամենայնիւ Կոստանդնուպօլսոյ Պատրիարք

Արքեպիսկոպոսը կը պահէ միշտ
 իր իրաւասութեան առաւելու-
 թիւնն այնպէս որ անհետեւա-
 կան կրկայ ըսել թէ՛ Եպիսկո-
 պոսունք ամենն ալ ըստ որում
 հաստանդնույցոյս, Պատրիարքին
 Եպիսկոպոսական նոյն և նման
 ձեռնադրութիւնն ու օծումն և
 Քահանայական ձեռնադրութիւն
 կատարելու հոգեւոր կարողու-
 թիւնն ունին՝ ուրեմն բոլորն ալ
 բոլոր Թուրքիոյ Հայոց պատ-
 րիարքն են, ճիշդ այսպէս ալ
 անհետեւական կրկայ ըսել թէ՛
 Աղթամարայ և Սսոյ վանահայր
 փճակաւորք ըստ որում ամենայն
 Հայոց Հայրապետին պէս կա-
 թաղիկոսական նոյն ձեռնա-
 դրութիւնն ու օծումն և Եպիսկո-

պոս ձեռնադրելու ու Միւռն
օրհներու նմանօրինակ հոգեւոր
կարողութիւնը կուենեան ուրեմն
և նոքա ամենայն Հայոց Հայրա-
պետ են :

Այս ամենէն չկրնար հետե-
ւիլ սակայն թէ քանի որ կոս-
տանդնուպօլսոյ սոսկ Եպիսկո-
պոս Պատրիարքին իրաւասու-
թեան ներքե համաստիճան շատ
մը Եպիսկոպոսներ կը գտնուին,
անանկ ալ ամենայն Հայոց Հայ-
րապետին իրաւասութեան տակ
անոր համաստիճան շատ կա-
թօղիկոսներ կրնան գտնուիլ .
Ո՞՞, զամն զի ինչպէս կոստան-
դնուպօլսոյ Պատրիարքութիւնը
այնպէս ալ Աղթամարայ և Սոսյ
կաթօղիկոսութիւնները ժամա-
նակը ծնած է, և ոչ թէ եկե-

դեցին , և ժամանակը պիտի
կարգադրէ , ինչպէս կրսէ կա-
թոլիկոսական Յանձնաժողովը
զոր հարկ կը համարիմ վերստին
օրինակել աստ որ ահա :

• Մեր շէշին էկեւնոյն Ներդե-
րութեան իւրեւե իւրեւե իւրեւե իւրեւե
ՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՊԱՇՏՕՆԷ-
ԻՅ ԳԼՈՒԽ ԶՈՎՈՒԱՊԵՏԸ ՄԷԿ
ԸՂԼԱՅ , ԴՊՈՒՆ Զայն կոմիտէ-
իւրեւե իւրեւե իւրեւե իւրեւե իւրեւե
Զայն իւրեւե իւրեւե իւրեւե իւրեւե
իւրեւե : Այս իրաւամբ , մեր ե-
կեղեցւոյ մէջ այսօր երեւ իւրեւ-
եւեւեւեւ իւրեւե իւրեւե իւրեւե իւրեւե
ՏՈՒՂՈՒԹԻՒՆ ՄԷ ԶԱՅՐԵՆԱԿԱՆ
ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՕՐԻՆԱՅ ՆԿԱՏՄԱՄԷ
և հաւաստի է որ եթէ այսօր
Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ մէջ
մէկ կաթոլիկոս կեցած ամեն
ուրիշ մալ ուրիշ անդ հաստա-

տելու խնդիր երեւան ելնէր, ամեն ազգասէր և եկեղեցւոյ բարեկարգութեան նախանձախնդիր Ազգայինք դէմ կը կենային տնոր հաստատութեանը ։

« Բայց այլ է մէկ բանի մը չկեցած ժամանակ տնոր ինորոյ երեւան ելնելուն արդեւք ըստ և ընդդէմ մարանչիլ և այլ է արդէն հաստատուած և դարձւոր տեւողութեամբ մշտնջենաւորելու ոյժ և ամբութիւն բնատուրած բան մը կործանելու կամք ընել ։

« Առաջինը պարտք է ամենուն և կը յաջողի շատ անգամ, եթէ բնա օրինի ջանք բլլայ, և ժամանակ չկորուսանելով աշխատուի, բայց երկրորդը շատ անգամ ծանր է ձեռնարկել, և

պէտք է ըզաւերացնէ թէ վարչու
 թեան թառն ժողովոյն ~~Եւրոպայի~~
 Հակառակ այն ամեն օրինա-
 կան բացատրութեանց զորս եր-
 կար ատենարանու թեամբ մը տը-
 ւած է Աեծ, Նահապետ Էֆէն-
 տի Ռուսինեան թէ դատաւար-
 կան ընտրութեանց վաւերացում
 մըն օրինօք Ազգային վարչու-
 թեան թառն ժողովոյն պաշտօն-
 նին բնութեան կը վերաբերի, և
 անոր իրաւունքն է, և թէ այն
 օրինակ վաւերացում մը այն ա-
 տեն միայն իբրեւ խնդիր կու-
 գայ Ազգային Ժողովոյն երբ կը-
 բանական և Քաղաքական Ժողո-
 վոց կամ ուսոնց և Պատրիարքին
 միջև վաւերացման մասին ան-
 համաձայնութիւն ծագի, և երբ
 թառն ժողովն կատարուած ընտ-

բութիւն մը բեկանելու զօրաւոր
պատճառներ ի ձեռին աւնենա-
լով հանդերձ պարագայից պա-
հանջման առջեւ հարկ համարի
որոշումն Ազգային Ժողովէն առ-
նուելն : Սակայն այսու ամե-
նայնիւ Տ. Մկրտիչ Պատրիարքին
սա սպառնական յայտարարու-
թեան վրայ թէ՛ եթէ այսօր
այս երկու կաթողիկոսութեանց
խնդիրը կեդրոնէն դուրս ելլէ,
Ընդհանուր Ժողովին չը արուի
քնարութեան վստեքացումը, ես
կը պարտաւորիմ՝ պատրիարքու-
թենէ հրաժարելու : (Այն բա-
ցում ազգ. Ժողով նիստ Ռ. ե-
րես 118) :

Ազգային Ժողովը քուէից Տե-
ժամատնութեամբ կընդունի որ
Ազխամարայ եւ Սոսի վանահայր

փճակաւորաց ընտրութեան վա-
ւերացումն Ազգային ժողովը կա-
տարէ:

Ազգային ժողովն այս նիստին
մէջ նաեւ երեք եկեղեցական և
երեք աշխարհական անդամներէ
բաղկացեալ Յանձնախումբ մը կը
կարգէ և պաշտօն կուտայ նմա
, . . . (*) Գաւարիարքի, Սսոյ և
Աղթամարայ կաթողիկոսութեանց
իրարու հետ ունենալիք փոխա-
դարձ յարաբերութեանց սահմա-
նըն նշգուխ օրինօք և հաստատ-
ուող իրաւունքներն:

(*) Անձնագրութեան մէջ կէտա-
դրեալ տեղքէ խմբածնայ Հայրապետի-
բառերը դրուած են, բայց այն տառ-
նագրութեան վաւերացման տառն
Մեծ. Կայրապետ Էֆէնտի Իւթիւնեան
և Սաւփան Էֆէնտի Փափաղեան գի-
տած են թէ և Էջմիածնայ Հայրապե-

ուի, և ապա ընտրութիւնք վա-
ւերանան: (Տես նոյն բացում,
նիստ Ը. երես 109—119).

Այս Յանձնախումբն իւր ըս-
տանձնած պարտաւորութիւնք
չէ կրցած կատարել, որոյ պատ-
ճառք պիտի տեսնենք յետոյ որ
նոյն ատենի Քաղաքական Ժո-
ղովոյ այնպէս կամենայն եղած է,

ապաւոր պատեմէն քղաքի զն
կատար, իմանալով զհոգսն մաս
անմեայ միտս պատմեալ մազ

աքի և խօսք չկար Յանձնախումբի պաշ-
տոնին որոշման մէջ և ըն, և հանդերձ
այն ղ խաղաղութեանն մաս երկացաւ և
նոյն յատենադրութիւնք (տես նոյն
բացում նիստ ԺԵ. երես 217, նիստ
ԺԶ. երես 225), ուստի և մեծք նոյն
խօսքը Յանձնախումբի պաշտօնէն
դուրս ձգեցինք իբրեւ չեղեալ:

Կաթուղիկոսական ընտրութիւն

Ստոյ

Ազգային ժողովու Աղթամարայ
և Ստոյ կաթուղիկոսական ընտ-
րութեան -ԿԷ-ն խնդիրն ըստ այ-
սըմ վերջնական որոշմամբ լու-
ծելէն՝ և յարաբերական օրինաց
ձրագրի մը պատրաստութեան
համար ալ յատուկ Յանձնախումբ
մը կարգելէն յետոյ Քաղաքա-
կան ժողովը փոխանակ յառաջ
քան զամենայն սոյն Յանձնա-
խումբի գործը փութացնելու, ան-
միջապէս Ստոյ կաթուղիկոսական
ընտրութեան կը ձեռնարկէ։ Ուս-
տի և սոյն այս ընտրութեան
գործադիր Տեսուչ կը կարգէ ՂՏ.
Սիմոն Եպիսկոպոս Սէֆէրեան, և
զՄեծ. Յովհաննէս Լ.Փէնտի Ժը-

րէնկեան . Բ. Դռնէն ալ կը խնդրէ
որ ընտրական գործողութեանց
կանոնաւորապէս գործադրու-
թեանն ու կատարմանը հսկող
պաշտօնեայ մը սահմանէ , և Բ.
Դուռը Լէպիպա Լֆէնտի անուն
անձը նոյն պաշտօնին կը յատ-
կացնէ :

Ազգային գործադիր Տեսուչը
և Բ. Դռան հսկող պաշտօնեայն
կը հասնին յԱտանա յսկիզբն Սեպ-
տեմբերի 1871, և անդ գործա-
դիր Տեսուչը ըստ հրահանգի Քա-
ղաքական Ժողովոյն կը կազմեն
Դաւառական Ընտրողական Ժո-
ղովն , որ ի 21 և ի 22 Հոկտեմ-
բերի առաջին և երկրորդ ան-
գամ գումարուելով նախապէս
ընտրութեաց ցանկի պատրաստու-
թեան քուէարկութիւնը կը կա-

տարէ, և քուէ ընդունող տասն
երեք անձանցմէ առաւելագոյն
քուէ տալող վեց Եպիսկոպոսաց
ցուցակը գործադիր Տեսչաց Հոկ-
տեմբեր 23 (4 Նոյ. ըստ Եւրոպ.)
ամսաթիւ հեռագրին միջոցաւ կը
հաղորդէ Բաղաքական Ժողովոյն,
որպէս զի ընտրելեաց ցանկը որը-
բագրէ կա՛ն զեղջեկները յապա-
ւէ. և ապա նոյն որոնորեալ
ցանկին վրայ կատարուի վերջնա-
կան ընտրութիւնն, ինչպէս հը-
րահանգ տուած է նոյն ինքն Բա-
ղաքական Ժողովը:

Յ—Յ—Կ Գ—Գ Ը—Ը—Ը—Գ

1. Տ. Մկրտիչ Եպիսկոպոս Մա-
րաշի Առաջնորդ Բերիոյ քուէ 33

2. Տ. Ներսէս Եպիսկոպոս Վար-
ժապետեան Առաջնորդ Նիկոսի
Դիոյ քուէ 26

3. Տ. Մկրտիչ Արքեպիսկոպոս
Խրիմեան Պատրիարք Կոստան-
դնուպօլսոյ քուէ 20

4. Տ. Արիստակէս Եպիսկոպոս
Դերձակեան Առաջնորդ Գաղա-
տիոյ և Էօզղատի քուէ 17

5. Տ. Սիմոն Եպիսկոպոս Սէ-
ֆէրեան Միաբան Երուսաղէմի 12

6. Տ. Եսայի Արքեպիսկոպոս
Պատրիարք Երուսաղէմի քուէ 11

Քաղաքական Ժողովը սոյն ցան-
կէն Կոստանդնուպօլսոյ և Երու-
սաղէմի Պատրիարքաց անունները
միայն կը ղեղչէ, և Հոկտեմբեր
26 ամսաթիւ հեռագրով կը վե-
րադարձնէ առ նոյն Ընտրողա-
կան Ժողովն ի վերջնական բնա-
րութիւն :

Ընտրողական Ժողովն ի 27
Հոկտեմբերի 1871 երրորդ և վեր-

յին անգամ գումարուելով 35
քուէարկուաց 28 ին քուէով կա-
թուղիկոս կընտրէ Բերիոյ Առաջ-
նորդ Մարաշցի Տ. Մկրտիչ Ե-
պիսկոպոսը, որ Հեռնադրեալ է
Եպիսկոպոս ի Ս. Էջմիածին 1860
իբրեւ Առաջնորդ Գաղատիոյ :
(Տես Տեղեկագիր համարատու-
թեան Գաղ. Ժողով. 1871-1872
ամի երես 11-13, և Տեղեկագիր
սոյն կաթուղիկոսական ընտրու-
թեան, նոյն Բացում, նիստ ԼԴ.
երես 516-519) :

Գործադիր Տեսուչք սոյն ընտ-
րութիւնը հետեւեալ հեռագրով
կը ծանուցանեն առ Քաղաքական
Ժողովն, և ստիպաւ ընտրութեան
փաւերացումը կը խնդրեն :

27 Հոկտեմբեր (8 Նոյ. ըստ
Եւրոպ.) 1871 »

« Առ Պատրիարքն Հայոց Ի Կ.
Պօլիս »

« Գաւառական (ընտրողական)
Ժողովն երրորդ նիստ քրաւ այ-
սօր, Պօլսէն եկած Հեռագրի
ցանկին վրայ քուէարկութիւն
կատարեց, քուէի ամբողջութիւ-
նըն 35 էր, Մկրտիչ Եպիսկո-
պոս, որ հոս 28 քուէ, Արիս-
տակէս 6, Ներսէս 1 ստացան,
բացարձակ առաւելութեամբ Մը-
կըրտիչ Սրբազան Կիլիկիոյ Կա-
թողիկոս ընտրուեցաւ, որուն
վաւերագիրը Հեռագրով վաղ-
վաղակի ուղարկէք, և Բ. Գուռը
լուր տուէք որ տեղւոյս վալիին
Հեռագրով ծանուցանէ, Ժամա-
նակ պէտք չէ անցընէք, Հեռա-
գրիդ կսպասեմք, որ Կիրակի ե-
կեղեցեաց մէջ յիշել տամք, իրեն

Հնորհաւորութեան հարկ եղած
հեռագիր կրնէք :

Ս. Ե. Յ. Յ.

Բաղարական ժողովր առ այս
ի պատասխանի սա հեռագիրը
կուզղէ :

« Առ Սիմէօն Եպիսկոպոս եւ
Ֆրէնկեան Յովհաննէս Էֆէնաի
յԱտանա : »

« Կաթողիկոսական ընտրու-
թեան հեռագիրնիդ առինք ,
փափուկ պաշտօննիդ անդորրու-
թեամբ գլուխ հանելնուդ եւ Մը-
կըրտիչ Սրբազանի ընտրութեան
համար գոհունակութիւն կը
յայտնեմք : »

« Վաւերացման ստիպողակա-
նութիւնք կը ճանչեմք , բայց զի-
տէք թէ Ընդհանուր ժողովր ո-
րոշած է յ-ի-բի-ւ-թիւնք Ինքիւն եւ-

42 ԿԵՐԵԼՈՒՆՈՐ ՀԱՐԿԱՆ ԿԵՐԿԱՐԻ :
 Ուստի կրնայ Մկրտիչ Սրբազան
 հեռացրել մեզու վարչութեան
 անուան նամակ մը յանձնել ձեզ
 թէ լինդ հանուր ժողովոյ յարա-
 րերութեանց մասին շէշէիք Եւ-
 լիս-Տիւնը Էնք--նէ ուրպէս զի
 վաւերացուին անմիջապէս կա-
 տարուի արջն ասեմն հեռագրով
 զինքը Հարհաւորելով յիշտում
 կու թեանք Զրահանդը Կրտսեր
 տալ լաւը , վաղ Գ. Դ. ԽՆԻՄԵԿԵՆ
 29 Հոկտ. 1871 թ Գաղաւա ձկնորդ
 մարտի ժողովը Տեղւոյ Տ. Սիմոն
 Եւսիսկապոս անցն հեռագիրը զեռ-
 չափացած վերստին մտաւ հեռա-
 դիրը կու զղէմաւ Կաղաքական
 ժողովն Եւսիսկապոս ժողովաւ
 29 Հոկտ. (14 Նոյեմբ) ըստ
 երկույն) 1871 թ Գաղաւա ձկնոր

Գր. Առ. Պատրիարքին Հայոց — Ի Կ.
 Պոլիս, 24 Յ. Գր. Գր. Ս. Ս. Ս. Ս. Ս. Ս.
 Երէկ ընտրուած Կաթու.
 ղիկօսը հանդիսիւ խոր նստած
 տնէն Առաջնորդարան փոխա.
 դրեցինք խումն քաղմութեամբ,
 ժողովուրդը շատ ուրախ է. կի.
 րակի ալ Եկեղեցի կիջեցնենք.
 Կաղաչեմք. Դուռը պէտք եղա.
 ծը հաղորդէք, որպէս զի պաշ.
 տօնապէս տեղւոյս Ղալիին հե.
 ռադրով ծանուցուի, գործ քո.
 լորովին աւարտի. Գնաւաւէն Ե.
 կողմերը իրենց ընտրութեան
 արդիւնքին կսպասեն, որ տե.
 ղերնին դառնան սպասելու եր.
 քէք ատեն շունին իրեն ալ
 տակաւին շնորհաւորութեան հե.
 ռադիր չեկաւ. մեր յայն հե.
 ռադրին պատասխանը անմիջա.

այլն տալեքնիդ կաղաչեմ թէ և
կաթուղիկոսը հեռագիր գրած
է, սակայն ուշադրութիւն ընե-
լու չէ (*): Ս. Ե.

(*) Տ. Մկրտիչ Արքայան Մարտչի
1871 Նոյեմբ. 28 թուական հեռագ-
րով մը կաթուղիկական պաշտօնէն
հրաժարական տուած է, բայց Քա-
ղաքական ժողովը չէ ընդունած, և
թիքայն որոշումը սա հեռագրով հա-
ղորդած է նմա:

« Առ Մկրտիչ Արքայան ՄԱՌԱՆԻԱՆ:
« Արդէն Սիմէոն Կաթուղապօսին հե-
ռագրած եմք ձեր ընտրութեան համար
Վարչութեան գահանակու թիւը, եւ
հրաժարանիդ չընդունուիլը, ուստի
ձեր փափակ պաշտօնին՝ դորժադրու-
թեանը համար Վարչութեան օժան-
դակութեան վրայ զձեզ փառահայնե-
լով կը ընտրահանորեմ և Սիմէոն Կաթու-
ղապօսին (յարտընտրութեան մասին)

Քաղաքական ժողովն առ այս
կը փութայ առ հեռադրական
սրահամիտներ տալ ։

«Առ Սիմէոն Եպիսկոպոս յԱռ-
տանա ։»

«Մկրտիչ Արքադանին հեռա-
դրեցինք թէ՛ հրաժարականը չեմք
վճարելու ։»

արտաւած հրահանգին դարձադրութեան-
նը կապատեմ ։
Գ. Կ. ԽՐԻՄԵԱՆ
31 Հոկտ. 1871

Քաղաքական ժողովն առ հեռա-
դրով Մարտչի Տ. Մկրտիչ Արքադա-
նի ընտրութիւնը շնորհաւորելով և իւր
զմանդակութիւնը խաղաղանալով՝ կեր-
պով մը փաւերացուցած է անոր ընտ-
րութիւնը առանց սակայն յարաբերու-
թեան մասին երաշխաւորութիւն մը
ստակաւին ձեռք բերած ըլլալու ։
Եւ Տ. Մկրտիչ Արքադան յետոյ կո-
չած է իւր հրաժարականը ։

ընդունիր. մեր վերջին հեռա-
դրական հրահանգին պատաս-
խանին. կապասեմք պարտ ու
պատշաճը անօրինելու համար. Ե
կրնաք վստահացնել զինքը
թէ՛ յարարելու թեանց որոշման
ինդրոյն Մ. Ս. (Սոս.) Եւթումին Խ.
բաւանց և ինձակին բարեկարգու-
թեան ապահովութեանը պաշտ-
պան պիտի կանգնի Վարչութիւն-
ընդ. Ս. Զգուտ Պ. Կ. ԽՐԻՄԵԱՆ

34 Հոկտեմբեր 1871 թ. ուր զի

Իործագիր Տեսուչք Քաղաքա-
կան Ժողովոյն Հոկտեմբեր 29 ամ-
սաթիւ հեռագրոյն սա պատաս-
խանը կուտան, որ ի 1 Նոյեմբերի
կը հասնի ի Պատրիարքարան:

34 Հոկտեմբեր (12 Նոյեմբեր
ըստ Եւրոպ.) 1871 թ. ուր զի

« Առ Պատրիարքն Հայոց ի Կ.
 Պոլիս » Կ. Գրեմատիկոս Գրեմատիկոս
 « Հեռագիրնիդ առ ինք յաւրդ,
 դարով . մեր պաշտօնը աւարտե-
 յաւ, սակայն գիտնալու էք որ Գա-
 լառական ժողովոյ ընտրութեան
 հրատարակութիւնը երկարելով
 ինչ աստիճան յուզմանց նորէն
 տեղի կուտայ . հետեւութիւնք
 կը թողումք ձեզ գիտնալ . վի-
 ճակ մը որ վեց տարիէ ի վեր
 կը յուզի և այսօր հաղիւ թէ խա-
 ղաղութիւն գտաւ, և եթէ այս
 տեսակ շարժումով վրդովի՝ հար-
 կաւ լաւ հետեւութիւն չունե-
 նար . իբրեւ Ազգային պաշտօն-
 եայ և դորձն աւելի մօտէն նը-
 կատող մեր պարտք կրկին կը
 կատարենք . պէտք է մարչու-
 թիւնդ ժողովոյս ընտրութիւնը

վաւերական հրատարակէ : իսկ
 զժամ զեղբիւրսն իւրն իւրն
 զիսկ քանից իւրն իւրն իւրն
 ար ընտրութիւնն պէտք է հրա-
 տարակուի և իրեն պէտք եղած
 հեռագիր զարնութիւն իւրն
 աստարտ պէտք պանտա Ս. Ե. Ե. Ե.

Այս միջոցին Գործադիր Տես-
 չաց կողմէ կաթուղիկոսական
 ընտրութեան տեղեկագիրն եւս
 կը հասնի ի Դատարարքարան ,
 ուրտի և Դադարական Ժողովը
 կը փութայ և սա հեռագիրն ուղ-
 դել առ Տ. Սիմոն Եպիսկոպոս :

« Առ Սիմէօն Եպիսկոպոս » Ա-

« Կաթուղիկոսական ընտրու-
 թեան տեղեկագիրն առ ինք , վա-
 րարտական խնդիրք լամտախօսու-
 թիւններով չեղարեւու համար

էր որ հոկտեմբեր 29 և 31 թը-
ու աւիտներու՝ հեռագիրիս ու-
ղարկեցինք։ Մկրտիչ Սրբազանէն
մեր հեռագրին պատասխանը ըս-
տացանք, թայց ձեզի արուած
հրահանգէն անդեկաթիւն չու-
նենալնուս համար ձեր պատաս-
խանին կապտաւենք։

Պ. Կ. ԽԲԻՄԵԱՆ
5 նոյեմբեր 1871

Տ. Սիմոն Եպիսկոպոս Սէֆէր-
եան նոյեմբեր 7 ամսաթիւ հե-
ռագրաւ (*) կը պատասխանէ թէ՝

(*) Տ. Սիմոն Եպիսկոպոսի այս և
յաջորդ հեռագրոյն պատճէններս չու-
նիմք ի ձեռին, որոց բովանդակու-
թիւնը Բաղարական մտղայոյ կամ ու-
ղիկաստեկան ընտրութեան անդեկաղրէն
բաղած էմք։ (Տե՛ս նոյն բնօրէմ նիստ
ԼՊ. Ե. Բ. Ե. 349)

« Եկրաօի Սրբազան Կեդրոնա-
կան վարչութեան (խորաբերու-
թեան մասին անշուշտ) որոշածը
չարդել կը խոստանայ : »

Գարձեալ յ 9 Նոյեմբերի կը
հեռագրէ թէ՛ իմ պաշտօնը

« Եկրաօի Սրբազան յանձներէ
իրեն՝ վարչութեան անուան պէտք
եղած խոստանադիրը : »

Սոյ Կաթուղիկոսական սոյն
ընտրութեան գործոյն մէջ խորին
ուշադրութեան արժանի է Գոր-
ծադիր Տեօչաց և Քաղաքական
Ժողովոյն ընթացքը :

Գործադիր անսուշք՝ առանց
սպասելու որ ըստ հրահանգի
Քաղաքական Ժողովոյն կիզիկիոյ
խորաբանչիւր վիճակաց բոլորե-
րես փոխանք գան և ամբողջա-
նայ ընտրողական ժողովն և

ապա ընտրութեան ձեռնարկութի,
կաճապարեն ներկայ գտնուող ե-
րեսփոխանաց կատարել տալ ընտ-
րութիւնն, ինչպէս պատմած են
ինձ Տ. Եղիշէ վարդապետ Գա-
ղանճեան, որ նոյն պահին հով-
ուական պաշտօնով գտնուած է
ի Մարաշ, Է Սեւրի Տ. Գրիգոր
Քահանայն, որ Սոյ կողմէն
ընտրեալ երեսփոխանաց մին ե-
ղած է, և որ իւր իրրեւ մար-
դասպան ամբաստանեալ որդ-
ւոյն աղատութեանը համար ե-
կած է ի Կ. Պոլիս 1872 թուա-
կանին, և հեռագիր հեռագրոյ
վրայ ուղղելով ասիպողաբար ընտ-
րութեան վաւերացումը կը պա-
հանջեն Քաղաքական Ժողովէն,
և գեր և ո՞վ երջեալան պատմա-
խան մը չստացած ընտրեալը իւ-

տին պոռնկան և ոչ գոնէ Ազգա-
 յին ժողովոյ կը գիմէ, այլ իր-
 բեւ իւր ձեռնհասութեան պատ-
 կանեալ և կամ յարաբերական
 հաստատեալ օրինօք արդէն լուծ-
 ուած խնդիր կը անօրինէ, և
 բնարեւելոց ցանկէն կամայական
 օրինօք միայն Կ. Պօլսոյ և Երու-
 սաղէմի Պատրիարքաց անուները
 զեղչելով կը վերագարձնէ զայն
 որ անօր վրայ կատարուի վերջ-
 նական բնօրութիւնը, մինչդեռ
 քանի որ յարաբերութեանց օ-
 բեքը չէր հաստատեալ աշտ
 դուռ կրօնական խնդրոյն համար
 սահմանադրուէս իսկ պարտա-
 ւօր էր Եկեղեցական Վիճակային
 ժողովոյն և անով ամենայն Հո-
 յոց Հայրապետին գիմել, վասն
 զի երբ Ազգային Մահմանա-

դրութեան առաջին յօդուածոյն
երկրորդ պարբերութիւնը կը տը-
րամագրէ թէ՛ « Պատրիարք ընտ-
րուելու անձը ի վա-
ղուց սնտի Պատրիարքութեան
յատկացեալ (ի Ա. Էջմիածին
ձեռնագրեալ կամ անկէ ըն-
դունուած) Եպիսկոպոսաց դա-
սէն քլլայ » (Տես Ազգ. Աահմ.
նոյն յօդուածը, Տես նաեւ յօդ-
ւած 29) , անտարակոյտ և լռել-
եացն կը տրամագրէ թէ՛ Ազթա-
մարայ և Սոյ վանահայր փիճա-
կաւորք ալ իրենց միարաններէն
պէտք է ընտրուին և կամ ի
Ա. Էջմիածին ձեռնագրեալ Ե-
պիսկոպոսի մը ի նոյն պաշտօն
կոչումն ալ իրրեւ միարանի
Մայր Աթոռոյն՝ ամենայն Հայոց
Հայրապետին որոշմամբն ու ըն-

դռններովը պէտք է ըլլայ :
 Գաղաքական ժողովը չկատարէր զիւր այս սահմանադրական պարտականութիւն : Ինչ Տ. Սիւմն Նպիտակագոսը սոյն այս ընտրութեան Գործադիր Տեսուչ կարգելու համար միայն՝ ըստ որում նա միաբան Սրբոց Յակոբեանց Վանուց Երուսաղէմի, կը դիմէ Երուսաղէմի Պատրիարքին և կը ծանուցանէ անոր իւր որոշումը և այս ձեւով անոր հաճութիւնը կ'առնու : Ինչպէս Տ. Իսահակ Նպիտակագոս (այժմեան Լուսարարապետ Վանուց Երուսաղէմի) ի դիմաց Տ. Եսայի Պատրիարքին առ Տ. Գրիգոր Արքեպիսկոպոս Սաքինեան : (որ յանուն Հայրապետին Հայոց սոյն խնդրոյն նըկատմամբ առ Տ. Եսայի Պատ-

թիարքն ինչ ինչ հարցումներ ըս-
 րած է), — 1872 Սեպտեմբեր 23
 Թուրքիան ուղղած պատասխան
 նազրոյն սկիզբն ըսած է թէ զըզ
 Սիմէոն Եպիսկոպոսն Ազգային
 Կեդրոնական Վարչութիւնն ա-
 ռարեալ է թիւիկիկա անպիս-
 վարչութիւն Պաշտոյ յայտնեալ է
 Սրբազան Պատրիարքին զօրոշու-
 մբն իւր զորս յարմար զգամ միմ
 Թողումք բոլր նաեւ որ Քա-
 ղաքական Ժողովը նկատողու-
 թեան չառնուր Գործադիր Տես-
 չաց Հոկտ. 31 ամսաթիւ հե-
 ռազրով յայտնած առ առաջար-
 կը թէ Պէտք է Վարչութիւնդ
 Ժողովոյս ընտրութիւնը վաւե-
 րական հրատարակէ, իսկ քան-
 հանդէսը Բազմ-Զեւոյի Կոմիտէի
 Կոմիտէի Կոմիտէի Կոմիտէի Կոմիտէի

ամենայն հաւանականութեամբ
 ըսել է թէ ընտրեալը — Տ. Մը-
 կըրտիչ Սրբազան Մարաշցի —
 յարաբերութեան մասին խոս-
 տում և խոստամեագիր անդու-
 րէ——է—նէ—ն և յաւել—նէ և բնութի-
 նութեան գիտելոյ մեղաք և օժ-
 ման անարարողութիւնը յարաբե-
 րական օրինաց հաստատութե-
 նէն ետքի թողուլ հարկ է բաց
 մէկ կողմէ ըստ որում Գործա-
 դիր Տեսուչը չեն կրկնած իրենց
 առաջարկը և բացօթոշ յայտնած
 ընտրելոյն տրամադրութիւնը
 և միւս կողմանէ ըստ որում
 Կազմաբաղան Ժողովն իւր ձեռ-
 նարկած գործն ժամ յառաջ և
 անարդելի գլուխ հանել կաշ-
 խալալ և ըստ որում օժուիր
 կատարուելէն յետոյ Էնձէ Էնձ

հաճեցաւ կասկած չկար բնաւ,
մասնորոյ և Գործադիր Տեսչաց
առաջարկին կարեւորութիւն չը-
տար և նկատողութեան շառ-
նուր երբէք, և ոչ Աղգային Ժո-
ղովոյն կը հաղորդէ զայն, և Տ.
Սիմոն Եպիսկոպոս սոյն առա-
ջարկն Քաղաքական Ժողովոյ ներ-
կայացնելէն ետքը հետեւանքը
նախատեսել չուզելով բաւական
կը համարի ընդհանուր իրա-
մ'առնուլ, զոր ի վերջոյ պիտի
տեսնենք, և որոյ լուրն առնլով
կը շատանայ և Քաղաքական
Ժողովը:

Թողլով զասոնք և այլ ասոնց
յարակից պարագաները ման-
րամասնել, արդարեւ մասնաւոր
աշարժութեան արժանի է սա

պարագան թէ Քաղաքական Ժողովն, որ պարտաւորէր ընտրական գործողութեանց ձեռնարկելէ առաջ կամ անոր հետ ի միասին Աղթամարայ և Սսոյ վանահայր վիճակաւորաց ընդ Աղղային կեդրոնական վարչութեան և ընդ Առաջնորդս Աղթամարայ և Կիլիկիոյ վիճակաց ունենալիք յարարերութեան օրինաց ծրագիրը պատրաստելու համար Աղղային Ժողովէն կարգեալ Թանձնախումբն ի նիստ հրաւիրել, և եթէ չէր գործեր կամ չէր ուզեր գործել նորն ընտրել տալ, որ իւր պաշտօնն աւարտելով յարարերական օրինաց ծրագիրը՝ նախ քան զընտրութիւնն կամ յառաջ քան ըզվաւերացումն ընտրութեան, մա-

տուցանէ Ազգային Ժողովոյ Ի
 Հաստատութիւն, ընդ հապառա-
 կըն Յանձնախմբին կազմութեան
 համար Ազգային Ժողովոյ Ի 16
 Հոկտեմբերի 1870 տուած որո-
 շումը նոյն տարւոյ Դեկտ. 2 թը-
 ւական պաշտօնագրով Յանձնա-
 խմբի անդամոց Ժանուարներէ
 և առանց օր և տեղ սահմանե-
 լու միանգամ ևեթ Ի գումարումն
 հրաւիրելէ յետոյ այլ ևս հոգ-
 շտանիր Յանձնախմբի գործողու-
 թեանց մասին, և չուղէր բնաւ
 դիտնալ թէ Յանձնախումբն ըս-
 կըսած է գործել թէ ոչ. նոյն-
 պէս հարկ է ըսել որ Ազգային
 Ժողովն ևս անտարբեր կը գըտ-
 նուի այս մասին, մանաւանդ այն
 Երեսփոխանը Մեծ. Ստեփան Լ-
 ֆէնտի Փափաղեան, որ առա-

Զարկած և պնդած իսկ է որ
ընտրութեան վաւերացումէն ա-
ռաջ որոշուին և սահմանուին
յարարերութիւնք, և Յանձնա-
խորմրին անդամակցութիւնք հա-
ճութեամբ ընդունած է: (Տես ե-
րես 832-833 և նոյն բացում Սղգ-
ժողով, Նիստ Ը. երես 119):

Յանձնախումբը ճիշդ տաանե-
մէկ ամիս նիստ մ'անգամ չու-
նենար, և երբ ընտրական դոր-
ժողութիւնք կաւարտին, Քաղա-
քական Ժողովը յ2 Նոյեմբերի
1871 կը հրաւիրէ Յանձնախմբի
անդամներն որ Նոյեմբեր Տին
դումարին ի նիստ, պատրաստեն
յարարերութեանց ծրագիրն, այն
ինչ Հոկտեմբեր 29 ամսաթիւ հե-
ռագիր ուղղած է առ Գործադիր
Տեսուչ Տ. Սիմոն Եպիսկոպոս թէ

ամենայնիւ Յանձնախորհրդ միանշա-
ղամ միայն նիստ ընելով մաեօթ
(յօգուածներն) ի գիր կանոնու,
իրրեւ հիմնական անգրքունքայա-
ւաբերական օրինաց, որ ընդ
կեդրոնական Աղգային վարչու-
թեան, որ է

ԾՐԱԳԻՐ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆՅ

ԿԵԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԱԿԱՆ

ՎԻՃԱԿԻՆ

ԸՆԴ ԱՂԳՆԻ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԵՐԷՐԻՆ

4. Կիլիկիոյ վիճակը իրրեւ մասն
ամբողջութեան թուրքատա-
նի Հայոց առաջնորդական վի-
ճակաց, ենթակայ է Աղգա-
յին Սահմանադրութեան տը-
րամադրութեանց, և Աղգա-
յին և կեդրոնական վարչու-
թեան տնօրինութեանց և

2. Տանն Կիլիկիոյ Կաթուղիկոս-
սը իբրեւ նոյն վիճակի թեմա-
կան Առաջնորդաց գլուխը յա-
րաբերութիւն ունի Կեդրոնա-
կան Վարչութեան եւ Կիլիկիոյ
վիճակաց Առաջնորդաց հետ։

3. Կիլիկիոյ վիճակաց Առաջ-
նորդներն յարաբերութիւն ու-
նին Կիլիկիոյ Կաթուղիկոսին
հետ, եւ իրենց ձեռնհասու-
թեւէն վեր խնդրոց համար
անոր կը դիմեն։

4. Կիլիկիոյ Կաթուղիկոսը իր
անօրէն ժողովովը կը անօրինէ
իրեն եկած վիճակային խըն-
դիրները, եւ իր ձեռնհասութե-
ւէն վեր (անշուշտ ինչպէս քա-
ղաքական նոյնպէս եւ կրօնա-
կան) խնդրոց համար Կեդրո-
նական Վարչութեան կը դիմէ

Համարատու մնալով անոր : »

« 5. Կիլիկիոյ վիճակաց Առաջ-
նորդները իրենց Տեղական
Կառավարութեան և Կիլիկիոյ
Կաթողիկոսը նոյն վիճակաց
Տեղական Կառավարութեանց
քով միջնորդ են Աղղին և ա-
նոնց մէջ : »

« Իսկ Բ. Դրան հետ յարա-
բերութիւն ենթադրող ամեն
գործոց համար պիտի գիմե-
առ Կեդրոնական Վարչութիւ-
նին : »

« 6. Կիլիկիոյ վիճակաց Առաջ-
նորդներու ընտրութիւնը Սահ-
մանադրութեան տրամադրու-
թեանց համեմատ կը կատար-
ուի յար և նման թուրքիոյ
միւս վիճակաց Առաջնորդնե-
րուն ընտրութեան : »

« Բայց ընտրութեան հրահանգը կեդր. վարչութենէն առ կաթուղիկոսն և ընտրութեան տեղեկագիրն ալ կաթուղիկոսին միջոցաւ առ կեդրոնական վարչութիւնն կուղղուի, որ վաւերացնելէն ետքը Բ. Դռնէն ֆէրմէն կատանայ և կը շրկէ առ կաթուղիկոսն ըս իւր օրհնութեան կոնդակաւը կը հաստատէ նորընտիր Առաջնորդը : »

« 7. Կիլիկիոյ կաթուղիկոսը միայն Կիլիկիոյ վիճակաց համար պէտք եղած Ս. Միւսոնը կ'օրհնէ, և Եպիսկոպոս կը ձեռնադրէ : »

« Բայց ձեռնադրելի եպիսկոպոսին համար կանխաւ կեդ-

բոնական Վարչութեան հաւա-
նութիւնը կատանայ : Ե

Գաղաքական Ժողովն ո՛չ այս
ծրագիրն , ո՛չ Գործադիր Տես-
չաց կողմանէ ի Պատրիարքարան
հասած տեղեկագիրն , որոյ քըն-
նութիւնն Ազգային Ժողովոյն կը
վերաբերէր քանի որ ընտրու-
թեան վաւերացումը նա պիտի
քուէարկէր , և ո՛չ դոնէ ընտրե-
լոյն խոստմնագիրը , զոր եթէ ի-
ձեռին ունենար , Ազգային Ժողո-
վըն ոչ միայն չէր վաւերացներ
Տ. Մկրտիչ սրբազանի ընտրու-
թիւնն այլ և կը բեկանէր խկ ,
այլ միայն Տ Միմն եպիսկոպոսի
1871 Նոյեմ. 7 և 9 թուական
վերջին երկու հեռագրոց վրայ
ի դիր առած տեղեկագիրը կը
մատուցանէ Ազգային Ժողովոյ ,

և խիստ անխելագականութեամբ
ընտրու թեան և վաւերացումը և իւր
խնդրէ : յայտարարութեան 26 դամ

Աղղային Թողումը 1870 - 42

Նիւր 1, 7 : 1871 Նշեթէ 12

Աղղային Թողումը յետ Երկար
և յուզեալ փնտրանութեան և
ընդդէմ անդադար թողումնայ
Մեծապէս Համարձում Արհատ
ճեան և Թաղէոս Պէկեան և
Ֆէնտիներու և առ յայտարարու
թեան թէ ըստ Նախորդ խման
տուն արտման Աղղային Թողումը
նախ յարարերութեանց ծրագրի
ընդէմ է ներկայանալ ի հաս
տատութիւն և ապա ընտրու
թեան տեղեկագիրն և վաւերաց
յումն , - ամենամեծ վստահու

Թեամբ հիմ բռնելով Քաղաքա-
կան Ժողովոյ տեղեկագրոյն սա-
մասը թէ՛ « Գերապատիւ Սիմէոն
Եպիսկոպոս Նոյեմբեր 7ին հե-
ռագրեց թէ Մկրտիչ Սրբազան
Կեդրոնական Վարչութեան որո-
շածը յարգել կը խոստանայ , և
դարձեալ Նոյեմբեր 9ին ալ հե-
ռագրեց թէ Մկրտիչ Սրբազան
յանձներ է իրեն Վարչութեան
անուան զեռեղծ Քաղաքա-
կան Եպիսկոպոսութիւնը թէ՛
« Ահա այս պարագաներով խոր-
դիրը պատկառելի Ատենիդ Ներ-
կայացնելու պատիւ ունի Ազգա-
յին Քաղաքական Ժողովը , և կը
յուսայ որ Ազգային Երեսփոխա-
նութիւնը՝ ցոյն կատարուած
ընտրութեանց օրինաւ որսութիւնը
ճանչելով , և իրաց այս վիճա-

կին մէջ վաւերացման օտօմար-
 զականութեան համարուելով՝ կը
 բարեհաճի անմիջապէս վաւերա-
 ցընել Կիլիկիոյ դաւառական ժո-
 ղովոյ ընտրութիւնը, և արտո-
 նութիւն տալ Աղգային վարչու-
 թեան (Քաղաքական ժողովոյ),
 որ հրատարակէ ՂԱժենասպատիւ
 Տ. Մկրտիչ Սրբազան Արքեպիս-
 կոսոսը Կաթողիկոս Տանն Կիլի-
 կիոյ, ընդգէժ վեց քուէի կը
 վաւերացնէ Բերիոյ Առաջնորդ
 Տ. Մկրտիչ Սրբազանի ընտրու-
 թիւնն ի Կաթողիկոսութիւն Ստյ
 (Տես նոյն բացում, նիստիւ երես
 516—530) որոյ Կաթողիկոսա-
 կան ձեռնադրութիւնն ու օծու-
 մը յանձնարարութեամբ Կոս-
 տանդնուպօլսոյ Տ. Մկրտիչ Պատ-
 րիարք Արքեպիսկոսոս Խրիմեա-

նի կը կատարեն Տ. Սիմոն Եպիս-
կոպոս Սէֆէրեան, Տ. Արիստա-
կէս Եպիսկոպոս Գերձակեան և
Տ. Պետրոս Եպիսկոպոս Զանգե-
լի 28-ն Նոյեմբերի 1871-ը (Տես
Տեղեկագիր համարատուութեան
Քաղ. ժողով: 1871-1872-ամի
երես 44) և իր շխառտապէս դո-
ւ. Տ. Սիմոն Եպիսկոպոս Նոյեմ-
բերի 28-ին իւր պաշտօնին աւարտ-
ման հետագիրը կողողէ առ Քա-
ղաքական ժողովն յայտնելով թէ
կաթոլիկոսական Օծման արա-
ւոզութիւնն ևս կատարեր է և
հրաման կրնդ տնի որ յերուսա-
ղէմ այցելութեան երթայ և 1872
թուականի դարեան վերադառ-
նայ ի Կոստանդնուպօլիս Այս
հրամանն արեւագրող պատճառը
բացատրութեան կարօտ է և զի

մինչ ցարդ ըստածները բաւա-
կան են ի մեկնութիւն այս պատ-
ճառին : Հայրապետն ամենայն
Հայոց Տ. Տ. Գէորգ Դ. երբ կը
տեղեկանայ Մարաշցի Տ. Մկըր-
տիչ Սրբազանի ի կաթուղիկոսու-
թիւն Սոյ ընտրութիւնն ու կո-
չումը , եւ այսօրինակ փաւերա-
ցումն , սա հեռագիրը կուղղէ առ
Պատրիարքն Կոստանդնուպօլսոյ
ի 44 Դեկտեմբերի 1874 :

Ի Կոստանդնուպօլսոյ
ի Խումխամու
Դեկտ. 44

Առ Պատրիարք Հայոց Կ. Պօլ-
սոյ :

« Ժողովն Կոստանդնուպօլսոյ
ընդ Չերով նախագահութեամբ
անդր քան զիւր Սահմանագրու-

որ հետեւեալ կոնդակն ալ կը
գրկէ առ Տ. Մկրտիչ Սըբաղան
Մարաշցի :

« Գէորգ ծառայ Քրիստոսի և
անհասանելի կամօքն Աստուծոյ
Եպիսկոպոսապետ և Կաթողի-
կոս ամենայն Հայոց , ծայրա-
դոյն Պատրիարք համադդ տկան
Նախամեծար Աթոռոյ Արարատ-
եան Առաքելական Մայր Եկե-
ղեցւոյ սրբոյ Կաթողիկէ Էջ-
միԱմնի Գերապատիւ Մկրտիչ
Արքեպիսկոպոսի հարադատի
Մայր Աթոռոյն խնդալ ի Տէր : »

« Յօրէ յօրմէ հետէ ամբար-
ձաք ի Գազ Հայրապետական ան-
հասանելի կամօքն Աստուծոյ ,
և ընտրութեամբ լրութեան Աղ-
գիս , զօրհանապազ Նուիրին
ժամբ և ընթացք կենացս ի հո-

դ ացողութիւն և ի պաշտպանութիւն հօտին Բրիտանի ի բարոյական վերականգնումն նորին և ի պայծառութիւն Եկեղեցւոյ մերոյ սրբոյ, աւանդապահ կացեալ նախնի սրբոց Հարց կանոնաց, և հաւատարիմ Փրկչին մերոյ անստերիւր և փրկարար Վարդապետութեան, որ նախամեծար քարոզէ զսէր, և զմիութիւն և զեղբայրութիւն։»

«Ազաթէն անհնարին աղէտք և անըմբերելի վիշտք են որդեգրով Հօր տեսանել վտարանդի և տիեզերասփռ զսիրելի որդիս տարարազդ Հայրենեաց, մանաւանդ զի ուրեք ուրեք առաջնորդեալք նոցա ի մերոց վարձեալ պաշտօնէից և յօտարացյառաւել ևս ի հեռաւորն վարին

անապատ պանդխտութեան ,
 տակաւ առ տակաւ խորթանալ
 ըստ ամենայնի ի գթառատ գրք-
 կաց Մօրն լուսոյ : Արդ դո՛ւով
 մեր հեռի ի վտարանդելոց որդ-
 ւոց մերոց սիրելեաց բազմօք
 իմն ասպարիզօք , քանի՛ տաղ-
 նապ , և ո՛րչափ դժուարին է
 մեզ ընդ փոյթ հասանել օգնու-
 թեան և դառաջա առնուլ մնա-
 սուց և դարման մատուցանել
 վտանդացն , որպէս և յայս նը-
 ւադ ուր ուրեմն լուաք դպա-
 րականոն վճիռ Երեսփոխանա-
 կան ժողովոյն Կ. Պօլսոյ վասն
 ընտրութեան ձերոյ և վաւերաց-
 ման ի հակաթոռն կաթուղիկո-
 տութիւն Ստոյ : Զորմ գլխով քցում
 « Չեն ինչ պէտք բացաարու-
 թեանց ի հմտութիւն անցիցն

յաղագրս կանխատեսս լինելոյ ա-
մենայն վտանգաց անպառնոյն ,
պառակտման ասեմ և գլորման
Ազգիս մերոյ և Եկեղեցւոյ ի
վիճ կորստեան ի խոտոր ընթա-
ցից Պատրիարքարանին Պօլսոյ, զի
եթէ բարոյական միութիւն Հա-
յաստանեայց՝ դոր պահպանեցին
սուրբ Հարք Եկեղեցւոյ մերոյ
ի դռն ժամանակս հալածեալք
չարչարեալք և զմահ անգամ
հաշակեալք ի բաղմադիմի թըշ-
նամեաց , և առ մեզ աւանդեալ
հասուցին , քանի՜ առաւել յայ-
սըմ ազատութեան ժամանակիս
փոխանակ առաւել ևս միանալոյ
հաստատլինդ շաղկապօք սիրոյ
և լինելոյ հաւատարիմ ժառան-
գքք նախրական աւանդութեանց
նախնեաց , անպատեհ ինդիրս

յարուցանելով առիթ լինին բա-
ժանման միութեան Եկեղեցւոյս
Հայոց, արկանելով զանձինս ընդ-
ծանր պատասխանատուութեամբ
առաջի Աստուծոյ և Եկեղեցւոյ
մերոյ, և որ առաւել փնտա-
կարն է յեկեղեցականաց ոմանք
յանձնապատասխան ժպրհին ի նոյն
որոց շնորհն երբէք եկեղեցական
իրաւունք ձեռնամխել, և տըք-
նին արկանել և զձեզ ի նոյն
վիճիք մեզ քան թող զյաւիտեան

Արդ՝ արժանացեալ Չեր պաշ-
տօնի Առաքելութեան այսինքն է
սրբազան աստիճանի Եպիսկո-
պոսութեան աստ ի Ս. Էջմիա-
ծին, և տուեալ շ-ի-ր և շէր-ի-մ
ի Մայր Տաճարիս Կաթողիկէի
հաւաքիս և Տաճարիս Եւ-
անջ և Յոր-ի-մ Եւանջիս Մայր

Ամբաստանի և Գահակալի Նախ և յորդա-
 դոցն, անշուշտ եմք, զի հեռութե-
 ի մտաց ձերոց զործել ի վառ-
 քնդ հանրութեան Ազգին և հա-
 կառակ կամաց յաջորդաց արքայ
 Առաքելոցն թագէի և թարթու-
 ղիմեայ և Առաքելասարաս չօր-
 մերոյ Լուսաւորչի երկրորդի Ս.
 Գրիգորի, և ընդունիլ զայնպիսի
 պաշտօն որ ոչ պատիւ ընծայէ
 ձեզ և անտարակոյս կարէ զհետ-
 բերել զկործանումն Ազգի և ե-
 կեղեցւոյ առ յանդա՛նն մահա-
 ւանդ անանց կանխադիտու-
 թեան և բարեկարգելոյ մեր զա-
 սորինի ընթացս վիճակաւ քա-
 ջրն Սոյ և Աղթամարաց, զոր
 ձեռնարկեալ իսկ էաք ի լինել
 մեր ի վերջին նուագի ի Կ. Պո-
 լիս, որում Վիշն ըստէդեւոյ առնի

« Յոյս մեր հաստատուն է ի
Տէր, զի անմտաց ի մտի ունե-
լով քեզ-դէ գործէ կ'ընէ և գործ-
էնէ յերջ, և շտէր և քեզ-դէ քե-
զ և քեզ-դէ, զոր և մեր Յիշե-
նոյ ՅԱՆԵՄԻ ձեզ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ԱՅՍՈՒ ՍԵՐՈՅ և ՕՐՀՆՈՒԹԻԱՆ ԿՈՆ-
ԴԱԿԱԻ, և աղօթս առնեմք յա-
մենայն ժամ, և ըղձամք յոյժ
լինել ձեզ ըստ ամենայնի նա-
խանձախնդիր իրաւանց Մայր
Աթոռոյս վասն օգտի և միու-
թեան Աղգիս, և յ'ընէլ յամենայն
սրտէ և ի մտաց շահեմ և շահեմ
ն'իշտ-դ զի զի զի զի զի զի զի զի
սրն և զհակառակորդս ենթար-
կեն դատապարտութեան, և ար-
ժանաւոր որդի արժանաւոր Ս.
Հարց' և արժանընտիր աշա-
կերտ աւանդապահ Ս. Վարդա-

պետաց հանդիսանալ ի փառս
միայն Աստուծոյ Ս. Երրորդդու-
թեան, յողուտ տառապեալ Ազ-
դիս և ի պատիւ անուան ձերոյ,
որով և մխթարութիւն մեծ ի-
ցի բազմափիշտ սրտի մերում:

« Ողջ լերուք զօրացեալ ան-
րամբ: »

ԳԼՈՐԳ ԴՎԱՅՐ

ԿԱԹՈՒՂՈՍԱՆՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
Ի 15 ԴԵԿ. 1871 Ազգային

ՌՅԻԱ Ի Ս. Էջմիածին. թիւ 275:

Հայրապետն ամենայն Հայոց
այս կոնդակաւ Ազթամարայ և
Սոյ կաթողիկոսութեանց նը-
կատմամբ ըստ նախորդացն իւ-
րոց, իւր գիտողութիւններն ը-
նելէն յետոյ սիրողաբար կը յի-
շեցնէ Տ. Մկրտիչ Արքայանին

Թէ ի կաթուղիկէ Տաճարի անդ,
 Ս. Էջմիածնի ուխտած է հաւա-
 տարիմ մնալ յամենայնի։ Մայր
 աթոռոյ իրաւանց և ծայրադոյն
 իշխանութեան և անոր դահա-
 կալին ու յաջորդացն, և կը յար-
 դարէ որ հաւատարիմ մնայ իւր
 ուխտին, և կզգուշացնէ ու կը
 հրաւիրէ որ յանձին իւր կա-
 տարուած Սոոյ կաթուղիկոսա-
 կան ընտրութիւնը չընդունի ևն։

Տ. Մկրտիչ սրբազան առ այս
 Հայրապետական կոնդակ սա-
 պատասխանը կուտայ։

« 1872 Փետր. 27 »

« Ի Ս. Աթոռն Կիլիկիոյ »

« Ի Սիս »

« Մկրտիչ Ա. ծառայ Գրիմոր-
 սի և անհատանելի կամօքն Առ-

տուժոյ Եպիսկոպոսապետ և Կաթողիկոս մեծի Տանն Կիլիկիոյ, Դէորդ Դ. Վեհափառ Կաթողիկոսի Սրբոյ Էջմիածնի նախապատիւ եղբօր մերոյ խնդալ ի Տէր: Ի թիւ Փրկչին 1874, և Հայոց ՌՅԻԱ համար 275 և Դեկ. 15 զուղեալն ի ձէն՝ զսիրայորդոր գրութիւն ընկալեալ այսօր ամենայն սիրով, զորոյ զճիշդ պատճէնն արդէն ընթերցեալ էաք ի Հայ քաղերս, գոհութեամբ սրտի Է-Ն-Ե-Յ-Ն-Ե՝ ահաւասիկ Դ-Ն-Ե-Ր-Դ-ԻՐ-Ե-Ն-Ե, և զպարտուպատշաճ գոհութենն նոյն նշանաւոր գրութեան ձերում թողում Ե-Ն-Ե ի Սրբ-ւն Պ-Ե-Ր-Ե-Ր-Ե և յԱլ-ժ-ժ-Ե Կ-Ե-Ր-Ե-Ն-Ե-Ն-Ե Գ-Ե-Ն-Ե Մ-Ե-Ր-Ե-Ն-Ե-Ն-Ե Կ. Պօլսոյ »:

« Նուիրելով զանկեզժ հաւատ-
տիս սրտիս : »

« Մնամ միշտ եղբայրական Ս.
սիրոյդ : »

• Խ. Մհրդէլ Ա. Վ. ԳԳ-ԳԳ Ս.
ԵԳ-ԳԳ-ԳԳ ԵԳ-Գ. ՍԳԳ ԵԳ-
Գ-ՃԳ Է Կ-Գ-ԳԳ-ԳԳ-ԳԳ
Տ-Ա ԿԳԳԳԳ »

Տ. Մկրտիչ Սրբազանի այս
դերը (Տե՛ս. երեւ 117—118)
պատասխան չէ Հայրապետական
Կոնգակին . ասի անկարօտ է բա-
ցաարութեան . այլ լի ԳԳ-ԳԳ-ԳԳ
վասն զի մինչ Հայրապետին ի Ս.
Էջմիածին առաջի Սրբոյ Խաչին
և Աւետարանին յանուն Աստու-
ծոյ ըրած իւր ուխտը կը յիշեցը-
նէ իրեն , և կը յորդորէ զինքն
որ հաւատարիմ մնայ իւր ուխ-
տագիր կոչման՝ նա կ'պատաս-

խանէ թէ՛ արդոյ Խէ գերն, Կէ Բ--
 ր-- ր-- ր-- ր-- ր-- ր-- ր-- ր-- ր-- ր--
 ր-- ր-- ր-- ր-- ր-- ր-- ր-- ր-- ր-- ր--
 Ե Պարէն-բէն արդոյ թէ
 իրեն համար անոնք ուխտած
 ըլլային, եւ կամ արդոյ թէ
 Սոյ վանահայր վիճակաւորու-
 թեան ընտրուած ատեն իւր ի
 Ս. Էջմիածին ուխտեալ ըլլայն
 վանորոյ և ասանկ պաշտօն ճը
 չկրնալ ընդունիլ Պատրիարքին
 և քաղաքական ժողովոյն ծանու-
 ցած, և անոնք հրամայած կամ
 բռնութիւն ի գործ դրած ըլլա-
 յին, որ առ ոչինչ համարէ իւր
 ուխտն և ընդունի Սոյ վանա-
 հայր վիճակաւորութեան պաշ-
 տօնը, միանգամայն և յայտա-
 րարած ըլլային թէ իրենք են
 պատասխանատու առաջի Հայ-

բապետական իշխանութեան ա-
մենայն Հայոց :

Այսօրինակ ընթացք մը ներ-
կայ ցաւալի վիճակէն աւելի ար-
դիւնք չէր կրնար արտադրել ,
մինչդեռ եթէ Տ. Մկրտիչ Սըր-
բազան ըստ իւրումն ուխտին ,
որ առաջի ահաւորին Աստուծոյ
և մարդկան , Արարատեան ա-
ռաքելական Մայր Աթոռոյ Ս.
Էջմիածնի գեր-գահ-հիւն , անոր
Գահ-ընդ-ս-տ-իւն-ը հ-գեր-իւն-ը
ն-հիւն-ը և իւ-ս-տ-իւն-ը ողջոյն Հայ
Ազգին և Հայաստանեայց Ս. ե-
կեղեցւոյ և անոր ամեն կարգի
և աստիճանի պաշտօնէից . Եւ-
դի-ն-ը երեւ իւ-ս-տարածութիւնը
հ-ն-իւն-ը և զայն ն-մ-իւ-ն-ը Դ-հիւն-ը
և գ-ր-իւն-ը թէութեամբ պատ-
շաճ պատասխանագիրք մը փո-

խանակէր Հայրապետական կոն-
դակին, նոյն հետայն կը վերջա-
նաւ խնդիրը յօգուտ և ի շինու-
թիւն Ազգի և Եկեղեցւոյ Հա-
յաստանեայց :

Տ. Մկրտիչ Սրբազան գտնէ
Ազուանից և Վրաց գատ և ա-
ռանձնայեղու և քաղաքական ու-
րոյն կառավարութեան տէր Ազ-
գաց կաթողիկոսներն օրինակ
ունենալով իրեն՝ քատ նոցա շաւ-
ղաց պարտաւոր էր ընթանալ
առաջի Հայրապետական իշխա-
նութեան ամենայն Հայոց, և
քատ օրինակի նոցա յարգանք
և ակնածութեամբ պատասխա-
նել Հայրապետական սիրայոր-
գոր կոնդակին, և ոչ թէ այս
օրինակ ի-դ-ն-ն-ի-ն-ի պա-
տասխանագիր մը յղել Այլ

սակայն ցաւալի է ըսել որ դեռ
ևս կամակորութեամբ կը յամա-
ռի նա ի նոյն, կանսաստէ և չը
համակերպիր Ազգային ժողովոյ
և վարչական որոշմանց: Իրաց
այս վիճակին շարունակութիւնը
փաստակար է Ազգին, փաստակար
է եկեղեցւոյ, փաստակար է և
մանաւանդ Սոյ վանուց և Կի-
լիկիոյ անհովիւ և անառաջնորդ
Իլ— — — Ժ— — — Է— — — Է: «Որ ունիցի
ականջս լսելոյ՝ լուիցէ:»

Եպիսկոպոսական — — — վրայ
հակիրճ տեսութիւն մը:

Հայաստանեայց առաքելական
Ս. Եկեղեցւոյ պաշտօնէութեան
դասակարգին մէջ յետ Հայրա-
պետին ամենայն Հայոց առաջին
աստիճանաւորներն են Եպիսկո-
պոսուներ, որք Եպիսկոպոսական

Բեռն մէջ մնաց, և որպէս զի Ե-
պիսկոպոսաց՝ հաւատոյ վարդա-
պետութեան Աստուածային օրի-
նաց և ին հաւատարիմ և Ս. Էջ-
միածնի Առաքելական Մայր Ա-
թոռոյն, և անոր առաքելայա-
ջորդ Գահակալաց իշխանութեան
եւ իրաւասութեան ընդ միշտ
հնչող և զուարթ և անսնցմէ
անքննելի մնալն հարգելի
հոգեւորական մ' ունենայ՝ իմաստուն
հեռաւորութեամբ յանդիշատակ
ժամանակաց սահմանեալ է՝ որ
հարգելի զուարթ և անքննելի
կին Եպիսկոպոսունք :

Այս տեսութեամբ ահա՛ Ե-
պիսկոպոսութեան Ս. աստիճանն
ընդ ունելու որոշեալ վարդա-
պետք յառաջ քան զձեռնադրու-
թիւնն ի Մայր Տաճարի անդ Ս.

Իջմիածնի ի տեղի Իջման Միա-
 ծնի և առաջի Ս. Խաչի և Ս. Ա-
 ւետարանի և ի ներկայութեան
 Սինողական Եպիսկոպոսաց եւ
 Վարդապետաց յանուն ահաւո-
 րին Աստուծոյ Վ--Է--Է ընդ բո-
 վանդակ կեանս իւրեանց հաւա-
 տարիմ աւանդապահ ըլլալ Հա-
 յաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ ուղ-
 զափառ հաւատոյ վարդապետու-
 թեան, Աստուածային և Եկե-
 ղեցական օրինաց, աւանդու-
 թեանց, ծիսից և կարգաց ելն
 զնոյնս ուսուցանել անփոփոխ,
 և ի նոսին զնալ անխոտոր և ան-
 սայթաք. նոյնպէս Վ--Է--Է Ս. Իջ-
 միածնի Առաքելական Մայր Ա-
 թոռոյն և անոր Գահակալ ամե-
 նայն Հայոց Հայրապետաց իրա-
 ւանց Դ--Է--Է Է--Է, և անոնց իշ-

խանութեան և իրաւասութեան
 և կանոնական հրամանաց Զ-Է-Զ
 Զ-Է և գործադրել զանոնք . ի մի
 րան՝ կապուիլ ամրապինդ և ան-
 քակտելի ընդ Առաքելական Մայր
 Աթոռոյ կաթուղիկէ Ս. Էջմիա-
 ծնի վասն Ի-Բ-Է-Է Բ-Բ-Է-Է Հայ-
 րապետական Է-Է-Է-Է-Է ամենայն
 Հայոց, և իրենց ստորագրած և ի
 Սինոդականաց ստորագրութեամբ
 հաստատեալ --Է-Է-Է-Է կը թո-
 ղուն անդ ի Մայր Աթոռն Հայ-
 րապետութեան ամենայն Հայոց .
 Այս --Է-Է Եպիսկոպոսական
 ձեռնադրութեան միջոցին Հայ-
 րապետին սա հետեւեալ հարց-
 մանց և նուիրեալին տուած պա-
 տասխաններուն վրայ հիմնեալ է,
 որ կը կատարուի Ս. Էջմիածնի
 Տաճարին Հիւսիսակողմը յանուն

սրբոյն Ստեփաննոսի հաստատեալ
Աեղանոյն աստիճանաց վրայ
մինչ նուիրեալն զգետաւորեալ
և ի դուճա իջեալ կայ անդ :

« Ասէ Հայրապետն : — Խրնդ,
րե՞ս դու ուսուցանել և առ-
նուլ և պատուել զհրամանս մեր
Հարցն և Հայրապետացն : »

« Պատասխանէ նուիրեալն : —
ԱՅՈ՛ ԿԱՄԻՄ : »

« Ասէ Հայրապետն : — Կա-
մե՞ս դու երանելոյն Սրբոյն Գը-
րիգորի (Լուսաւորչին) տալ գրս
նախնայնիւն և զհօգորհնիւն
այս իւր շնորհս և առ յնորհս,
զկնի նորին նստին : »

« Պատասխանէ նուիրեալն : —
ԱՅՈ՛ ԿԱՄԻՄ : » (Տես ի Մաշտոցն
Եպիսկոպոսին, ձեռնագր. ձեռն)
Յետ այսորիկ կը յաւելու հար-

ցնել Հայրապետը հաւատոյ մա-
սանց նկատմամբ մի առ մի և
անոնց խրաքանչիւրին համար նը-
ւիրեալին խոստովանութիւնը պա-
հանջել :

Այս է ահա Եպիսկոպոսական
--է--է-- հիմն և ոգին . եթէ վեր-
ջին ժամանակներս տպեալ ուխ-
տագրոյն մէջ Աղթամար և Սիս-
յանուանէ յիշուած են, այն ալ ան-
շուշտ Սոոյ կաթողիկոսական
վերջին ընտրութեամբ ամենայն
Հայոց Հայրապետէն անկախ ի Ս.
Էջմիածին ձեռնադրեալ և անդ
--է--է-- Եպիսկոպոսի մը ի նոյն
պաշտօն կոչման և մանաւանդ
ընտրեալ Եպիսկոպոսին — Տ.
Մ կրտիչ Սրբազանին — հակառակ
իւր ուխտին բռնած ընթացքին
— վերեւ յիշատակեալ նամակին

— արանճառաւ ինչպէս է ինչպէս
 Եպիսկոպոսաց համար առհասարակ
 մանեալ այս ինչպէս օրինաւորաւ
 թիւնն և պէտքը ոչ միայն ի Ս.
 Էջմիածինն ձեռնարկեալ Եպիսկոպոսու
 ներքին ճանչցած և կատար
 րած են, այլ և Սոյ վանահայր
 վիճակաւոր Տ. Գրիգոր Մուսա
 բէկեանցէն ի վեր ի Սիւ ձեռ
 նարկեալ Եպիսկոպոսաց ամենէն
 արժանաւորագոյնն Տ. Ներսէս
 Եպիսկոպոս Վարժապետեանն իսկ
 ճանչցած և ինչպէս է ի Ս. Էջ
 միածինն յետ տասնամեայ Եպիսկոպոս
 ապաստեալն ձեռնարկու թեան
 իւրոյ ի Սիւ, և անդ թողած է
 իւր ինչպէս, որ ահա

Ս. Ներսէս վարժապետ Վարժապետեանն
 Ստորագրեալն Եւսեպիոս Տաշ

ռայ Յիսուսի Բրիտանոսի Տեառն
մերոյ՝ Ներսէս Վարդապետ Վար-
ժապետեան Եպիսկոպոս և Ա-
ռաջնորդ Նիկոմիդիոյ զիճակին
և Բարսղիշ օտոր Ստեփաննոս Ե-
կեղեցւոյ Խառնիւղի Կ. Պօլսոյ (*),
ի կաթողիկէ Մայր Տաճարի ի
սրբազան տեղւոյ իջման Միա-
ժնի, առաջի սուրբ Խաչի և սուրբ
Աւետարանին՝ յանուն ահաւորին
Աստուծոյ ուխտեմ՝ հաւատարիմ՝

Քանի մանկեմքս անպիտան լինեմք

(*) Այս ախարարիւմ կը հաստատուի
որ Տ. Ներսէս Եպիսկոպոս Վարժա-
պետեան Նիկոմիդիոյ Առաջնորդ մի-
անգամայն և Խառնիւղի Բարսղիշ Ե-
ղած է ի զուր ուրեմն Ազգային Կեդ-
րոնական Վարչութեան Խառն Ժողո-
վոյ ԼԴ. նիստին մէջ, որ ի 19 Ապ-
րիլի 1875, նոյն թուի Ներկայութեան
Տ. Ներսէս Եպիսկոպոսի խնդիր եղած

Աստուած արեալ Սրբազնակատար
Պատրիարք Կաթողիկոսն ԱՄԵ-
ՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ (յորոյ ընտրութիւն
պատգամաւոր եղէ ի դիմաց ա-
մենայն եկեղեցականաց և Աթո-
ռոց որ ի Տաճկաստան) և առ-
ամենայն ՕՐԻՆԱԻՈՐ ՅԱԶՈՐԳՍՆՈ-
րա յաբլեւի եւ ի Գրեւեւ յաւելոյ
յաշի գլամենայն օրինակ շնոր-
հաւոր Նորին Բարձր Սրբազնու-
թեան և Ս. Աթոռոյն և Ս. Ս. Ս. Ս.

« Եւ ուխտեմ կեալ ցկեանս իմ
բովանդակ միաբան և անդամ
սուրբ Ուխտիս Էջմիածնի և աշ-
խատիլ ի փառս և յանքակտելի
միութիւն Հայաստանեայց եկե-
ղեցոյ և ի բարգաւաճ յառաջա-
դիմութիւն սուրբ Դաճին և ի-
մաքանն նախանձախնդիր լեալ
հոգւով չարի ամենայն անկապ-

տերի իրաւանց եկեղեցւոյ և Հայ-
րապետութեան ամենայն Հայոց
սուրբ Էջմիածնի, պաշտպանել
ամա, ձեռնտու լինել պայծա-
ռութեան և փառաւորութեան
ստրանքս և այլապէս չմտնել և

Վասն որոյ ի կրկին հաստա-
տութիւն ուխտի իմոյ և ի հաւա-
տարմութիւն շէշոյն և արդ-
ստորագրեցի իմով ձեռամբ և
կնքեցի կնքաւ իմով և հաստա-
տեցի և կնքեցի և կնքեցի և

Ներսէս Վարդապետ Վարդապետեան
Եղիշեան և Առաքել Նիկիտեան
և Բարսեղ և Արտեմիոս և Եր-
կան և Գրիգոր և Պետրոս

(Բն.)

Յամի Տեառն 1872 Մայիս 17
Ի Մայր Աթոռ ի Ս. Էջմիածին

Սոյն այս արդարեւ իբր ի Սիւ-
նեանագրեալ և ապա ի Ս. Էջմիածին
արդարեւ Կաթողիկոսի մը արդարեւ

ամենայն Հայոց Հայրապետութեան նկատմամբ մեր մինչ ցարդ յառաջ բերած փաստերուն վրայ խնդրոյն ի նպատակ յաւելեալ զօրաւոր փաստ մ'է . այնպէս որ՝ Տ. Ներսէս Եպիսկոպոս Վարժապետեան երբ « Աշտի» մէջ յայտնէր ի իւր ըսելով իւր խոսքը, կը հաստատէ որ ի Սիր Եպիսկոպոս ձեռնադրուած պահուն իսկ պիտակցութեամբ և կատարեալ համադմամբ գիտցած և ճանչցած է.

Ա. Թէ ամենայն Հայոց Հայրապետութեան Առաքելական օրինաւոր Աթոռը Ս. Եջմիածինն է.

Բ. Թէ պէտք է հնազանդիլ նոյն Աթոռոյն, և անոր Գահակալաց օրինաւոր հրամանները յամենայն յանձնէ յռէի և չորսի և

Գ. Թէ պէտք է եկեղեցւոյ և
Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռոյն և
ամենայն Հայոց Հայրապետու-
թեան անկապտելի իրաւունքնե-
րը 7-17-21 վասն անբակտելի
միութեան Հայաստանեայց Ե-
կեղեցւոյ և վասն պայծառու-
թեան և փառաւորութեան Ս.
Էջմիածնի Մայր Աթոռոյն :

Պատրիարք և Քաղաքական
Ժողով ըստ իւրեանց խոստման
կը փութան սա գիրն ուղղել առ
Հայրապետն ամենայն Հայոց ի
պատասխանի անոր 1871 Դեկտմ.
11 թուական հեռագրոյն :

Առ վեհափառ Տ. Տ. Գէորգ
Դ. Աստուածաբեալ Հայրապետ
և Կաթողիկոս ամենայն Հայոց
և Ժայրագոյն Պատրիարք Մայր
Աթոռոյն. Ս. Էջմիածնի :

« Վեհափառ և Աստուածար-
եայ Հայրապետ .

« Մինչդեռ Կիլիկիոյ Կաթու-
ղիկոսական վեհին առթիւ ծա-
գած վեց տարուան կնճապից
խնդրոյն յաջողութեամբ լրանա-
լուն եւ ընդարձակ փրճակի մի
խաղաղելուն , մանաւանդ Հա-
յաստանեայց Եկեղեցւոյ միու-
թեան եւ ամբողջութեան ըս-
պառնացող վտանգին անհետե-
լուն վրայ՝ Հայաստանեայց ուղ-
ղափառ Եկեղեցւոյ հարադատ
որդիք կը բերկրէին , և խաւար
ժամանակներու արդիւնքն եղող
դադարեալ յարաբերութեանց
վերահաստատութեան սկզբնա-
ւորութեան ժամը հասած կը նը-
կատէին , և Ազգային Վարչու-
թիւնն յատենի անդ Ընդհանուր

ժողովոյ կը յայտարարէր թէ յա-
րաբերութեանց խնդրոյն մէջ Ս.
Էջմիածնի ամենայն Հայոց Վե-
հափառ Կաթողիկոսին հետ պի-
տի բանակցութիւն և ըստ այնմ մի-
աբան հաւանութեամբ պիտի
կարգադրուի, յանակնկալս կը
հասնի առ Պատրիարքն Կոստան,
դնուպօլսոյ Զերդ Վեհափառու-
թեան մէկ հեռագիրը, որով ե-
ղած ընտրութենէն դժգոհ կը
գանդատի Կ. Պօլսոյ Ընդհանուր
Ժողովէն, իբրեւ թէ իւր ներքին
հասութենեն վեր խնդրոց միջա-
մուխ եղած լինէր, և ապագա-
յին համար զգուշութեան հրա-
ւէր կը կարդար Ս. Հարց աւան-
դութիւններէն չը խոտորելու, և
թէ պէտ և Պատրիարքական
հեռագիր մի անմիջապէս ապա-

հովեց թէ խնդիրը բոլորովին իւր
նպատակին հակառակ մեկնուած
է ջեր վեհափառութեան, և
մինչդեռ կը պատրաստուէր կան-
խաւ եղած որոշման համեմատ
այս կաթողիկոսութեան կնճռա-
լից խնդրոյն օրինաւորապէս լուծ-
ման և ապագային մէջ վերստին
չկարենալ ծագելուն համար
պէտք եղած կարգադրութեան
բոլոր հանգամանքներն ի միասին
ամփոփեալ քնդարձակ տեղեկա-
գիր մը ներկայացնել վեհիդ,
ահա Ս. Էջմիածնի Արարատ ամ-
սաթերթին (1874) Դեկտեմբեր
ամսոյ թիւը կը հասնի, և այս
խնդրոյն վրայ յատկապէս դրուած
յօդուածի մի նոյնպէս և առ նոր-
ընտիր կաթողիկոսն Կիլիկիոյ
ուղղեալ հոնդակին մէջ այնպիսի

աննարկութիւններ թէ՛ առ կեդ-
 րոնական Վարչութիւնն և թէ՛
 առ Ազգային Ընդհանուր Ժողովն
 կը պարունակէին, որոց դէման
 հետք է Ազգային Վարչութեան
 լուել, և կը փութայ նախ և ա-
 ռաջ՝ բողոքել այն զրպարան
 թեանց դէմ որ կրցեր են մինչե-
 րա Չեզահանիլ և յայտնել Չեք
 Վեհափառութեան մեր սրտին
 ցաւերը՝ իբրեւ որդի առ Հայրն
 Այո՛, Վեհափառ Տէր, Ազգային
 Վարչութիւնը պարտք կը համարի
 մերթել իւր բոլոր զօրութեամբը
 և գաւ և խարդաւանք, բաւե-
 րը, զորոնք ոչ ոք իրանունք ու-
 նի գործածել Վարչութեան տը-
 նօրէնութեանցը և նրեւոյնսա-
 նական Ժողովոյ չափմանցը հա-
 ղովի մ մեղեմն զմտալս 59

մար քաղաքել տնայիսի գրաւար-
տութեանց դէմ, որոնց ցաւա-
լի ազդեցութիւնը միայն կրցած է
սխառեմաւ քլլալ ա՛յն սղօռն ու
ձեւերուն՝ որ առաջին անգամ
մուտ կը գտնեն Համադդական
Աթոռոյ դիւանական գրութեանց
մէջ՝ այդ գրաւարտութեանց դէմ
կըսեմք, Ազգային Վարչութիւնը
բաւական կը համարի ներկայու-
ցնել Վեհափառութեանդ եղե-
լութիւնը իւր բոլոր պարզութե-
անք մէջ, ապա զմոյ նշանակե-
լիք Վեց տարիէ ի վեր կեդրո-
նական Վարչութեան գայթ ի
գայթ վիճակը, Սահմանադրու-
թեան անժամանակ գաղաբումը
և Պատրիարքական խնդիրները
հետզհետէ ծանրանալով, ոչ եր-
բէք սխառեմութիւն և միջոց

տութիւն կիլիկիոյ՝ ինչպէս նաեւ Աղ-
թամարոյ վիճակայնոց՝ կաթու-
ղիկոսական խնդիրն ըստ արժան-
ւոյն նկատողութեան ասելու, և
կիլիկիոյ ինքնընտիր և անվաւեր
կաթուղիկոսը (նիկողոս) կեդրո-
նական Վարչութեան անկերպա-
րան վիճակէն օգուտ քաղելով (*),
յաջողած էր երթալ ի Սիւս և ան-
վաւեր ձեռնադրութիւններ ընե-
լով՝ ժողովուրդը գայթակղեցը-
նել, Ազգը պառակտել և հա-
զարաւոր Հայ քննանիք հաղեւո-
րապէս ի կորուստ մտնել։ Ահա

(*) Վարչական անկերպարանը վիճա-
կէն օգուտ քաղելով յաջողած է՝ Տ.
Նիկողայոս Նախկողոս երթալ ի Սիւ-
սը։ Պատրիարքական Խառն Ժողովոյն
գիտութեամբն ու Հրամանաւորութեամբ (Տեղ
ԵՅՇ) երեւին ծանօթութիւնք։ Կառնու

Աղգային Վարչութեան այսպիսի
 փնտալի մը մէջ գտաւ Կիլիկիոյ
 կաթողիկոսական խնդիրն ու թե-
 մը, երբ պաշտօնի կոչուեցաւ և
 երթալով ծանր կերպարանք ա-
 ռած և Հայաստանեայց Եկեղեց-
 ւոյ միութեան և ամբողջութեան
 մալաոնացոյ այս ծանրակիս
 խնդրոյն մէջ Աղգային Վարչու-
 թիւնը պարծանօք կը համար-
 ձակի ըսել թէ արժանի քաջա-
 թեամբ և նախանձախնդրու-
 թեամբ վարուեցաւ և զայսպէս
 Կիլիկիոյ ինքզինքն անկախ
 աթոռ մի կը նկատէր մինչև հի-
 մայ, և վտանգն այդ անկախու-
 թեան մէջն էր։ Հիմայ Պօլսոյ
 կեդրոնական Վարչութեան են-
 թարկուեցաւ, Պօլսոյ որ Էջմի-
 ածնայ թեմն էր Այս է ահա

այն առաջին և մեծ արգիւնքը ,
 զոր նեւք բերելու համար շատ
 գծուարութիւններու հանդիպե-
 ցաւ , և վերջապէս յաջողեցաւ
 իւր դատը յազթող ընելու : Օգ-
 մանեան բարեխնամ Տէրութեան
 առջև . յաջողեցաւ վիճակային
 Համադումար ժողովոյ արուած և
 Երեսփոխանական ժողովոյ հաւ-
 տատած (1866 Յուլիս 22ին) վը-
 ճիւր գործադրել տալ յանձինն ի-
 կողայոսի , որ շատ ջանաց ընդ-
 ղել Կեդրոնական Վարչութեանս
 իրաւասութենէն , անկախ են-
 թագրելով զինքն Ս . Էջմիածնի
 Կաթողիկոսական Իշխանութենէն
 և նորա Փոխանորդական Պաշ-
 տօնէութենէն : Նիկողայոս Ե-
 պիսկոպոս ուստիկանութեան Սի-
 րիոյս բերուեցաւ Սիսէն և ար-

տրեցաւ յԱրմաշ : Անմիջապէս
Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան հա-
մար նոր ընտրութեան նեաւար-
կուելով՝ վարչութեան կողմանէ
Գերապատիւ Սիմէօն Եպիսկոպոս
և Զրէնկեան Յովհաննէս Լիֆէն-
տի Տեսուչ նշանակուեցան, և
անցեալ նոյեմբերի մէջ Կաթո-
ղիկոսական ընտրութիւնը թե-
մական Ընդհանուր ժողովոյ մի-
ջոյցաւ կատարուելով, Տ. Մկր-
տիչ սրբազան Արքեպիսկոպոսը
Կիլիկիոյ վիճակին Կաթողիկոս
ընտրուեցաւ, որ և Կեդրոնական
Ընդհանուր ժողովէն ալ վաւե-
րացաւ : Ինչպէս յայտնի կերևի
Ընդհանուր ժողովոյ ԼԴԴ նիստի
ստեղծագրութենէն, միայն չորս(*)

* Ահա նրեափոխանք ապն վաւե-
րացման հակառակ քուէ տուած են :
(Տես ն. յ. բնութիւն ԼԿ. եր. 550.)

Երեմիոթաւնք ընդդիմացան Սոյ
 Կաթողիկոսի ընտրութեան վա-
 ւերացմանը առաջկեղծով թէ նախ
 յարարեցութիւնք պէտք էին հաւ-
 տնատուիլ: Եւ Երեմիոթաւնք միեղութե-
 ան Սակայն Ազգային Վարչու-
 թիւնը մէկ կողմէն նկատելով
 նիկողայոսի և անոր կուսակցաց
 մեքենայութիւնները, և միւս
 կողմէն նկատելով որ յարարե-
 ցութեանց խնդիրն երկար ըս-
 նակցութեանց պէտք անի և և
 Կիլիկիոյ թեմականաց անհնար
 պիտի ըլլայ այլ և և հանդուրժել
 իրենց կաթողիկոսական խնդրոյն
 առ կախ մնալուն և յարարեցու-
 թեան մասին Սոյ նորընտիր կա-
 թողիկոսէն կանխաւ ընդունե-
 լաւ թեան խոստմնագիր առնելով
 նախ վաւերացուին առաջարկեց

Ընդհանուր ժողովին, որպէս զի
 կիկիկիոյ յուզեալ և տառապեալ
 վիճակը հանդարտելէն ետքը՝
 ընդհանուր յարարերու թեանց
 դործին ձեռնարկուի, և ժամա-
 նակ ու միջոց ըլլայ արդէն ըս-
 կըսուած այն դործին վրայ ջեր
 վեհափառութեան հետ քանա-
 կցելու և զգաճաճ վարչամեծքն
 ծարակոյս չկայ թէ ջեր վե-
 հափառութիւնն ալ ընթեռնելով
 նոյն նիստին արտենագրութիւնը,
 պիտի համոզուի թէ ո՛րչափ ան-
 հիմն է ընդդիմադիր մասին եր-
 կիւղը, ըստ որում թէ Ազգային
 վարչութեանս և թէ՛ երեսփո-
 խանութեան ժողովոյ համար յա-
 րարերու թիւնք կիկիկիոյ կաթու-
 դիկոսին կողմանէ ընդունուած
 կը համարուին, վասն զի այն օրը

անցնելով զանազան նորանոր
 դէպքեր խնդրոյն վիճակը կեր-
 պարանափոխ էին բրած, վար-
 շութիւնս խոհուն կանխազգու-
 շութեամբ պատշաճ դատեց այն
 որոշումը զորո՞ւմէրեւէ անաշ-
 անցեալ տարի մի անգամ եւս
 Ընդհանուր Ժողովոյ ատենանը
 հանել, որ վեց եօթն նիստ շա-
 րունակ գրադելէ և խնդրոյն ա-
 մեն կէտերը կատարեալ ուշա-
 դրութեամբ քննելէ ետեւ՝ որո-
 շեց ընտրութիւնը դաւաճին տալ
 և վաւերացումը կեդրոնին վե-
 րապահել և այն ալ Ընդհանուր
 Ժողովով և Գործա միջոցաւ
 մօտ Ռուսի անտէք որ Սոնյ կա-
 թողիկոսը զատ գլուխ և Սոնյ
 Ժողովուրդը զատ մարմին չնկա-
 տելու երկիւղով ընտրութիւնն ալ

Սոյ վիճակայնոց ցուցած ընտ-
րելեաց ցանկի մի վրայ Ընդհա-
նուր ժողովով ընել կուգէին, վա-
ւերացմամբ ալ նոյն ապահովու-
թիւնը ձեռք բերած համարե-
ցան, վասն զի Ընդհանուր ժո-
ղովով ըլլալիք ամէն տնօրինու-
թիւն միշտ ժողովրդեան և ընդ-
հանուր Ազգին համար ապահո-
վութեան միջոցները բնականա-
բար իւր հետն ունի, և որ և է
երկիւզի կամ կատկածի տեղի չը
մնար. Ապագային մէջ ալ սոյն
խնդիրն իւր վտանգաւոր դիրքը
կորուսած է վաւերացումը Ընդ-
հանուր ժողովոյ վերապահուած
լինելով, որ ըսել է Ընդհանուր
Թուրքիարնակ Հայոց գիտու-
թեամբը և ժողովրդեան աչացն
առջեւ տնօրինելի խնդիր մ է.

այն ժողովրդեան՝ որ Տէրն է Ա-
թոռոց և պահապան անոնց ի-
րաւասութեան : Չենք յուսար
նաւ թէ Չեր վեհափառութիւնն
համամիտ գտնուի արեւ կարծեաց
թէ՝ թող տալու էր Սոեցւոց որ
ինքնագլուխ ընտրէին իրենց կա-
թողիկոսը և վաւերացնել տա-
լին : այս ընտղները չեմք գիտեր
թէ ի՞նչ միջոց ունէին իրենց
ձեռքը ապագային մէջ փտանգի
տակ չը ձգելու : Հայաստանեայց
եկեղեցւոյ միութիւնն ու ամբող-
ջութիւնը , մինչդեռ նիկողայոս
և իւր կուսակիցներն աղ մի և նոյն
միջոցով կը ջանային ճողոպրիլ
կեդրոնական վարչութեան ի-
րաւասութենէն : Այլ Չեր վե-
հափառութիւնը կը գանդատի
թէ ինչո՞ւ է Ս. էջմիածին ձեռ-

նադրեալ Եպիսկոպոս ժը Սոյ
 կաթողիկոս կ'ընտրուի :
 Այս մասին՝ իբաց առեալ ա-
 մենայն պատճառաբանութիւնք ,
 անշուշտ Ձեր Վեհափառութեան
 ուշադրութենէն վրիպած են նաեւ
 Վիճակային Համագումար Ժողո-
 վոյն Սոյ և Ազթամարայ Համար
 պատրաստած կաթողիկոսական
 ընտրելաց ցանկերը , յորս ան-
 խաիր Հայաստանեայց Եկեղեց-
 ւոյ Եպիսկոպոսուհիք և Վարդա-
 պետք ընտրելի ներկայացեալ է-
 ին : Ինչպէս Ս. Էջմիածին ձեռ-
 նադրեալ Արիստակէս Եպիսկոպոս
 (Դերձակեան) Սոյ Աթոռոյն հա-
 մար , և Թօփուղեան Յակոբ Ե-
 պիսկոպոսը Ազթամարայ Աթո-
 ւոյն համար , և Ձեր Վեհափա-
 ռութիւնը՝ մինչդեռ ի Պոլիս էր ,

ու միայն ասոնց վրայ դիտողու-
թիւն մը չըրաւ, այլ նաեւ յետ
ընդունելոյ պաշտօնապէս, սոյն
երկու Աթոռոց ընդ Մայր Աթո-
ռոյ յարաբերութեանց ծրագիրը,
որ Եկեղեցական Յանձնաժողովով
մը պատրաստուած էր (*), և ու-
րուն մէջ յայտնի գրուած էր թէ
Սոյն Աթոռոյն վրայ Աջապահ-

(*) Այս Յանձնաժողովն Աջ-դ-է-ն
գեորատոմանին Սոյն կաթուղիկոսական
ընտրելիութենէ մերժուած և ազգո-
վին արժանաւորաց և եթ պահուած
ըլլալն կանոնելուն հետ՝ զստ յադուած
ներով ուրիշ պայմաններ ող կանոնած
է, զորս չ յիշէր աստ Քաղաքական
ժողովը, (տես երես 640 — 649),
որք եթէ յիշուած ըլլային՝ նոյն ծրա-
գիրը չէր կրնար իրբե փաստ գործած-
ուիլ Քաղաքական ժողովոյ այս զըն-
տոյն մէջ, զի անքանիս զմով ել յետ

եան գերշատանին ունեցած
ժառանգական իրաւունքն ազ-
գոյին ջնջուած և արժանաւորաց
և եթ պահուած է, երբէք չը
մերժեց այս սկզբունքը : »

« Արդ՝ յայտնի կերեւի ներկայ
բացատրութիւններէն, որ Ազ-
գային վարչութիւնս, ինչպէս
նաեւ Կ. Պօլսոյ Ազգային Երես-
փոխանական Ժողովը, ոչ թէ մե-
ղանշած է սուրբ էջմիածնի Մայր
Աթոռոյ իրաւանցը դէմ, ընդհա-
կառակն անոր գերագահութիւնը
պահպանելով՝ Հայաստանեայց Ս.
Եկեղեցւոյ միութեան և ամբող-
ջութեան սպառնացող վտանգին
առջեւն առած, և Սոսյանկա-
խութիւն սպառնացող գիրքը Ժ-
րինաւոր սահմանի աակ մտցնե-
լով՝ անպաղտյն իսկ ապահովելու
յաջողած է : »

« Մեր նախորդ պաշտօնակից-
ները՝ Սոոյ և Աղթամարայ զի-
հակներն ալ Չերդ Վեհափառու-
թեան իբրև Ընդհանրական Կա-
թողիկոսի ընտրութեան մասնա-
կցել տալով՝ մեծ քայլափոխ մը
առնել տուած էին Եկեղեցւոյ
միութեան ապացոյցին : »

« Կիլիկիոյ թեմականք զայն ա-
ռաւել պարզեցին՝ ի սուրբ Էջ-
միածին ձեռնադրեալ Եպիսկո-
պոս մի անխտրութեամբ իրենց
թեմին կաթողիկոս ընտրելով,
զոր նուիրագործեց Ազգային Ե-
րեսփոխանական Ժողովն այդ
ընտրութիւնը վաւերացնելով, որ
Հայաստանեայց մի սուրբ և ա-
ռաաքելական Եկեղեցւոյ ամբող-
ջութեան յաւիտենական վկայու-
թիւնն է : »

«Արդ որովհետեւ Ազգային
Վարչութիւնս ապահով է «Թէ
Ձեր Վեհափառութիւնը ներկայ
յայտագիրս կարգալէ և ընդ-
հանուր ժողովոյ Ատենագրու-
թիւններն ալ ուշադրութեան
առնելու բարեհաճելէ ետքը բա-
ցայայտ պիտի տեսնէ թէ ի՞նչ է
այն ոգւոյն շարժառիթը որ քանի
տարիէ ի վեր փոքրագոյն առիթ
մի չկորսնցնէր կեդրոնական Վար-
չութիւնն անդադար զրպարտե-
լու, իւր բոլոր ազգօգուտ մտա-
ծութիւնները շարաշար մեկնե-
լով, և որ ամենէն քստմնելին է,
նոյն իսկ Ձեր Վեհափառութիւնը
խաբելու յանգգնելով . . . աւե-
լորդ կը համարիմք այլ եւս եր-
կարել այս մասին վրայ : »

« Գալով յարարերու թեանց
խնդրոյն, Ազգային Վարչութիւնս
մեծ ցաւօք կը խոստովանի թէ
իւր կազմութեան առաջին օրէն
պարտաւոր էր սոյն խնդրոյն մի-
ջամտել, բայց չկրցաւ. և պատ-
ճառն յայտնի է արդէն, 1866էն
ասդին Ազգային Վարչութեան
խանդարեալ վիճակէն պատճառ-
եալ աշնչափ ազգային դորձեր
և խնդիրներ կային գիշեալ, և
մանաւանդ Նիկողայոսի ապրս-
տամբ և ազգակործան խորհրդոց
հետ. ջանից դէմն առնելու
աշնչափ զբաղեալ էր, որ ա-
ռանց դոյն կարգադրելու՝ մեծա-
մեծ արդելքներ կային յարարե-
րութեանց խնդրոյն ձեռնարկու-
թեանը (*): Միւս կողմանէ մեծ

(*) Արդեւք չկայր բնաւ եթէ Քա-

յոյս ունէր որ Չեր Վեհափառ
 առթիւնն քստ առաջարկութեան
 ազգային երեսօթիանեական մա-
 ղավոյ որ 1867 Փետրվար , և քստ
 հանգիստ որ խոստման և ուխտի
 Չերդ Վեհափառութեան ի սուրբ
 երրորդութեան Եկեղեցւոյ ի Բե-
 րա , ձեռնարկած է արդէն Մայր
 Աթոռոյ Հայրապետական անկա-
 խութեան և Կաթողիկոսական ի-
 րաւասութեան վերահասարակու-
 թեան դործին , այն է ջնջելու
 Պաշտէնն անուն կարգադրու-
 թեան այն մասերը , որոնք Կա-
 թողիկոսի Ընդհանրական պաշ-
 տօնին կը վերաբերին և գլխա-
 վին հակառակ են մեր սուրբ և

դաքանիան ժողովրդ կամենաւ , և յա-
 րարեցութեանց Բանձնախումբը հրա-
 յերէր ի դործ : (Տես Երես 881-891) :

ուղղափառ Եկեղեցւոյ կանոնաց
և աւանդութեանց : Ուստի կրա-
պասէր Չեր վեհափառութենէն
ստանալ այս ժառին յաջող եւ
բերկրառիթ լուրն : »

« Ահա այժմ ուրախութեամբ կը
տեսնեմք որ մեր յոյսն ի դերեւ-
չէ ելած , զի Չեր վեհափառու-
թիւնը Սոյ կաթողիկոսական
խնդրոյն առթիւ կը բանայ որոյն
յարարերութեանց խնդիրը , և
իւր հեռագրին մէջ կը ծանու-
ցանէ թէ իւր Նախագահու-
թեամբը գումարեալ Եկեղեցա-
կան ժողովոյ մը մէջ պէտք է ու-
րոշուին : Ազգային Վարչութիւնս
ալ պատեհ առիթը հասած կը
համարի սկիզբն ընել բանակցու-
թեան , հետեւապէս կը խնդրէ
որ Չեր վեհափառութիւնը բա-

ընհաճի ծանուցանել թէ ո՛ր և
 ի՛նչ եղանակաւ այդ ժողովը պի-
 տի դամարուի . և յարարերու-
 թեանց խնդրէն զատ այս առթիւ
 եկեղեցական ուրիշ ինչ կարեւոր
 խնդիրներ պիտի ներկայանան .

«Առանց կարեւորութիւն տա-
 լու մասնաւորաց այս խնդրոյս
 վրայ արտայայտած գաղափար-
 ներուն , անտարակոյս եմք որ
 Ձեր Վեհափառութիւնը պիտի
 ընդունի Ազգային Վարչութեան
 համայն անդամաց անկեղծ զգաց-
 մանց և հաւատարիմ որդեգրու-
 թեան հաւատարիք , որք խնդ-
 րոյն բնական վիճակը Ձեր Վե-
 հափառութեան հայրախնամ նր-
 կատարութեանը ներկայացնելով
 անտարակոյս ե՛ն որ Սրբազնա-
 զոյն Հայրապետդ ալ պիտի հա-

մագաի թ թէ էլ այն երես ահայե աղ
բարբ փառնդ ներն ախաի ցնդ ին
յարարերս թ եանց խնդրոյն լուծ
մամբը, որոյ կարգադրու թ եան
վեծ դ ործն թ գլուխ հաներա
փառքը և հայաստանեայց Եկե
ղեցւոյ հարադատ որդւոց անկըն
կաջու թ իւնքն ու խղճը պանկի լու
պարծանքը Չեր վեհափառու
թ եան պահուած է ւս մայմ

Վահ Մեամբ միշտ Չերդ Վեհա
փառու թ եան ամենախոնարհ ծա
ռայք թ թիմա րան Գ. Կ. Վահա

ՄԿՐԿԻԶ ՎՐԴԱՅ. ԽՐԻՄԵԱՆ
ԱՐԲԵՊ. ԳԼԱԿԱՅ ՎԱՆՈՅ

Ի գիմաց Բաղ. ժողովոյ
ԱՏԵՆԱԴՊԻՐ ԱՏԵՆԱՊԵՏ
Տ. Ի. Ե-----ՔԵՆ Ի. ԱՊԴ

10 Մարտ 1872
Ի Պատրիարքարանի Հայոց
Ի Կ. Պոլիս

Ամենայն Հայոց Հայրապետը
Քաղաքական Ժողովոյ սոյն ոչ
նուազ ուշադրութեան արժանի
գրութեան ի պատասխանի հե-
տեւեալ կոնդակը կը ղըկէ :

Բէւրդ ծառայ Բրիտանոսի և
անհասանելի կամօքն Աստուծոյ
Եպիսկոպոսապետ և Կաթողիկոս
ամենայն Հայոց ծայրագոյն Պատ-
րիարք համազդեական նախամե-
ծօր Աթոռոյ Արարատեան Ա-
ռաքելական Մայր Եկեղեցւոյ Ս.
Կաթողիկէ Է.ՉՄԻԱՄՆԻ . Գերա-
պատիւ Պատրիարքի Հայոց Կ.
Պօլսոյ Մկրտիչ Սրբազան Արքե-
պիսկոպոսի Խորմեան խնդալ ի
Տէր :

Նուազան ուրեմն ընկալեալ
գնամակն թուադրեալ ի 10 (Բարա-
ամնոյ) ստորագրութեամբ 2եր և

Մեծապատիւ Անդամոյ Վաղա-
քական ժողովոյ իբրեւ ի պա-
տասխանի մերում հեռագրի ,
ընթերցար մեծաւ զարմացմամբ ,
զի հարուածեալ զհնաւանդ և
գնուիրագործեալ իրաւունս Մայր
Աթոռոյ և Ազգի , և մանուածոյ
բանից ճարտարութեամբ յեղա-
շրջեալ յայլ իմն կերպարան դիս-
կութիւն անցից խնդրոյն Սոյ ,
ջանայիք ցուցանել օգտաւէտս
և նշան միութեան և ամբողջու-
թեան Ազգի . սոյն օրինակ սխալ
և հակառակ կանոնաց եկեղեց-
ւոյ մերոյ և գրակացութիւն Պատ-
րիարքարանին Պօլսոյ առաջինն
է , զոր լսեմք և տեսանեմք . ա-
յո , և առաջին համարեացի յԱզգ
մեր :

Զեմք յերկրայս զի և խփղճ

Ձեր ունի վկայել, եթէ Գերա-
պատումութիւն Ձեր, և Ս. Եպիս-
կոպոստներ որ յԸնդհանուր Ժո-
ղովի յայտնապէս Ժխտելով ուխ-
տի իւրեանց և երդմանց որ ա-
ռաջի ահաւորին Աստուծոյ մե-
ղանշեցին մեծապէս. իսկ Վար-
դապետք և Քահանայք և յշ-
խարհական անդամք Երեսփոխա-
նական Ժողովոյ, որք գործակից
եղեն Ձեզ՝ ներողութեան թեան են
արժանի, զի ոչ գիտէին իսկա-
պէս զարարողութիւն ուխտի և
զձեւ երդման Եպիսկոպոսաց ի
ձեռնադրութեանն, բայց քաջ
գիտեն Եպիսկոպոստներ, զոր
ուխտենն և երդնուն նախ ի Ժո-
ղովի Եպիսկոպոսաց ի Սինոդի ա-
ռաջի արքայ խաչի և Աւետարա-
նի, և սպաս ի Ժամու կոչման

յատարեան Եպիսկոպոսութեան
մինչ զգետաւորեալ և ի ծռնկա
իջեալ կան ի վերայ ատարեանաց
օեղանոյ սրբոյն Ստեփաննոսի
թողում ասել զբանն զոր ար-
տասութ խօսեցաք Ձեզ և ամե-
նից Եպիսկոպոսաց ձեռնադրելոց
ի մէնջ ի աւրբ Պատարաց ի յա-
ռաջ քան զհաղորդելն զՁեզ ի
կենարար Մարմնոյ եւ յերենէ
Տեառն վասն նախանձախնդիր ի-
նելոյ անխախտ պահպանութեան
կանոնաց Եկեղեցւոյ մերոյ եւ
պաի տարարացդ Ազգիս, որ և
ընկալայք յօժարակամ և խա-
տացայք կատարել անթերի զա-
մենայն աւուրս կենաց Ձերոց :
Եթէ հանճարեղք ոմանք եւ
զին առաջի աչաց Ձերոց զօգուա-
նն աշնպիսի վասն Ազգի և Եկե-

դեցւոյ , որ նոր էր և ընդդէմ
 հնաւանդ սովորութեանց եկե-
 ղեցւոյս , պարտ և արժան իսկ
 էր Չեղ յ-շէնէւ Ն-ի Մայր Աթոռոյ
 ըստ անխախտ կանոնաց եկեղեց-
 ւոյ մերոյ և ըստ Ս-հ-մ-դ-ւ-ի-ն-ի
 Տեղւոյդ , և խորհրդակցիլ ընդ
 մեզ , և քանզի հեղինակ ուխ-
 տին այնորիկ և երդմանն մեք
 ինքնին չէաք , զի յանձնապատ-
 տան և ջնջելոյ ունէաք զիրա-
 ւունս , վասն որոյ հարկ լինէր
 մեզ յայնժամ կողմել ժողով ե-
 կեղեցական յամենայն կողմանց
 և խորհել և դարձանն և զօգ-
 տակարարոյնն անորիներէ միարան
 հաւանութեամբ : Ահա զայս կա-
 մեցաք ծանուցանել Չեղ հեռա-
 գրաւ , այսինքն չձեռնամխել
 յանձնապատտան ի գործս և

ի խնդիրս անդր քան զիրաւա-
սութիւն Չեր, չխոտորիլ ի շա-
ղաց սրբոց նախնի Հարց. և եթէ
իցէ հարկ ստիպողական սահմա-
ներ զնոր ինչ, Եկեղեցական Ժո-
ղովոյ միայն է անկ կազմեցելոյ
ընդ նախադաճութեամբ Ընդ-
հանրական Հայրապետի ամենայն
Հայոց՝ բայց սակայն Բ-ն, Ն-ն, Կ-ն
Չեր, Գ-ն, Ս-ն չեն հեռացել մերոյ
շուէն՝ իբր ընկալեալ արդէն մեր
և Եկեղեցւոյն Հայաստանեայց
ղապօրինի գործողութիւնս Ժո-
ղովոյդ վասն ապագայի և եթ
զգուշացուցանէաք. մի՛ այնպէս
թուեոցի Չեզ սիրելիք, ալ ի
լսել մեր, զի ի միաբան Եպիս-
կոպոսաց սրբոյ Էջմիածնի ընա-
րելիք պատրաստին վասն Սոոյ,
փութացաք հեռագրել և հրա-

լիբել զԶեզ ի գգուշութիւն , զի
 խորհեալն ի Զէնջ զոր կամիք ի
 գործ դնել , նա ի վեր է քան
 զձեռնհասութիւն Զեր , և վե-
 րապահեալ միայն Ընդհանուր
 Ժողովոյ . բայց կարծել կամիք
 թէ մտադիր լեալ իցեմք կազմել
 զԺողով վասն յարաբերութեան ,
 որ և ցանկայք իմանալ եթէ ուր
 ունիցի գումարումն Ժողովոյն և
 ո՞րպիսի եղանակաւ . մեք չկար-
 ծեմք երբէք զի երեսփոխանա-
 կան Ժողովն Գօլտոյ մօռացեալ
 զպարտիս Քրիստոնէական անշոդ
 լիցի մինչե իսպառ օրինաւոր ա-
 ռաջարկութեան Հայրապետի իւ-
 րոյ և յամառեացի ի կարծիս օր-
 խալանաց իւրոց , զի յակամայս
 պարտաւորիցութեան կազմել զայն
 Ժողով մեծ՝ նախ քան զամենայն .

զուխտադանցս և զհակառակորդս
Եկեղեցւոյ դատել »

« Արդ՝ գորովն Հայրական չը
ներեն մեզ յօդուած առ յօդուած
պատասխանել բանից նամակի Չե-
րոյ առ ի ոչ փշտացուցանել ըզ
սիրտս հօգեւոր որդւոցդ , և ա-
ւելորդ համարիմք հարցանել և
թէ ո՞ւրտի ուսայք թէ ուխտ-
եալ իցէ մեր յեկեղեցին Բերայ
կամ տեղեակ գործողութեանց
66 ամի ժողովոյն Պատրիարքա-
րանի , և կամ անխայթ դարա-
դրութենէն Պաշտօնէն , և ին :

« Բողոքէիք ի նամակի ձերում
ընդդէմ՝ դաւ և խարդաւանանք
բառից , բայց յազադս սխալանալ
և յանցուածոց յայտնի գործե-
լելոց յամենայն գորութենէ և
յամենայն անձնէ բողոքումն Հար-

դարացուցանէ զոք . արդարեւ
 դժուարին է մեզ հաւատալ , զի
 դուք և ժողովն որ ընդ Ձեզ
 յադագոս փնաս ինչ հասուցանե-
 լոյ Եկեղեցւոյ մերում և Ազգի
 գործեալ իցէ , այլ անտարա-
 կոյս եմք , զի ի գործողութեանդ
 յայդմիկ գոն դաւ և խարդա-
 ւանք օտարի . աղետաբեր ձեռն
 օտարի նշմարի այդր , ո՛չ երբէք
 կարծեմք եթէ Հայն վատթա-
 րասցի ա՛յնչափ , մինչ զի և յան-
 ձըն առնուցու փնասել Եկեղեցւոյ
 իւրոյ և Կրօնի ի կործանել գլխո-
 վին զԱզգ իւր :

.

.

.

« Յորչափ զօրեն միտք մեր , յօ-
րէ լինելոյ մերոյ , յազդային գործս
և ի պաշտամունս իբր ի քառա-

սուն և ի չորից ամաց հետէ քա-
նիցս յողորմաց ամանք ունայն
յուսով և միամտաբար կալան ըզ-
խարերայ ձեռաց օտարաց, եւ
ջանացին փոփոխութիւնս ինչ մու-
ծանել յԱզգային և Եկեղեցական
իրս, դողցեն նշմարելով յայնս
փրկութիւն Ազգի, յորս կային
դարանեալ անդէն կորուստ Ազ-
գութեան, այլ ողորմութեամբ
բարձրելոյն Աստուծոյ փառս իմն
մնասու տուժմամբ զերծաւ լրու-
թիւն Ազգիս, եւ ահա ի քանի
ամաց հետէ դարձեալ տեսանի
ձեռն օտարին ի մերայինս, դաւ
և խարդաւանանք օտարոտոյն
խառվէ զխաղաղութիւն Եկեղեց-
ւոյ մերոյ, յաջողեալ է նա գրաւ-
ել զարս ոմանս խոստանալով

դունայն և զերեւակայական բա-
 րիս յօգուտ Հայ Ազգութեան :
 Եթէ այս նկատմունք մեր հան-
 դիպեցին ի կողմանէ Չերմէ
 ընդդիմութեան և աստովիք թէ
 չիք ի մեզ ձեռն օտարի , դըժ-
 ուարին է մեզ հաւատալ , զի ե-
 թէ ոչ գոյ շարժող ձեռն յար-
 տաքնոյ , զի արդ ասպա ոչ իմա-
 նամք զմիտս և զդիտաւորութիւն
 և դրանս միմեանց : մեք բազ-
 ձամք ի սրտէ օր քան զօր պայ-
 ծառութեան եւ յառաջադէմն
 զարդացման Ազգիս Հայոց , զհոյն
 բաղձայք անշուշտ և Գուք : մեք
 կամիմք պահել և յարգել զա-
 ւանդութիւնս Եկեղեցւոյ և զկա-
 նոնս օրրոյ Հարց , զուղղափառ
 հաւատս մեր և զկրօնն , և չկո-
 րուսանել զնախնի շուք և զիրա-

և ունի Մայր Աթոռոյ Ս. Էջմիածնի
 ծնի յազատութիւն և ի փրկութե
 թիւն միջիդնաւոր ժողովրդեան,
 զինչն և գուր կամիլ խոստովաւ
 նիք. ուրեմն անտարակոյս պարտ
 էր համաձայնութիւն ի միջի մե
 րում յինից և համամարութիւն,
 զինչ իցեն ապա Սահակարծիք
 բանք տարաձայնութեանցդ. զինչ
 իցեն գործելն ի թաքստեան և
 գաղտ ի Մայր Աթոռոյ, զինչ
 հակառակութիւնք, ուխտագրք
 ժաթիւնք, Եկեղեցւոյ վարդապետ
 ութեանց հակառակ բանք
 և գրուածք ւնն. և զինչ նշա
 նակութիւն ունել մարթէ յար
 փափոխութեանց խմբատից ի կար
 դքս ինգրոյց վասն Կեանքից
 ինգրոյն ի Դիւանի Ընդհանուր
 Ժողովոյ և հոսակ ուրեմն Կա

սոխաց Եկեղեցւոյ մերոյ ընաւո-
րութիւն Սղղիս : Ժամն որոյ ջա-
նան միշտ կադ և կռիւ յարու-
ցանել ի Հայս և թշնամիս գոր-
ծել միմեանց և ի ձեռն Հայադ-
գոյն միասնել և ի դրունս կոր-
ծանման հասուցանել զՀայադնն ,
որպէս մինչև ցարդ եղեալքն
քաջայայտ են բազմաց և մեզ :
Ուստի Հայրական սեպուհ պար-
տաւ որութեամբ ասեմք : Ազգա-
յինք մեր փոխանակ զյոյս իւր-
եանց առ օտարս և առ այլա-
կրօնս դնելոյ , բարւոք ասնեն
եթէ գիցեն զյոյս իւրեանց նախ
յԱստուած և ապա ի սերտ միա-
բանութիւն Հայադդի եղբարց
համակրօնից , զի գացեն զօգուտ
զորոյ թիւն և զյառաջագիմու-
թիւ : Ազգի և Եկեղեցւոյ մերոյ :

Սիրելիք նախապէս զխտել
 արժան է հաւատաւեաց և ի վե
 րայ հասանել մտաց և հանաչել
 և խմանալ զսիրտ և զգիտաւոյ
 ըութիւն միմեանց և մի ընդ ու
 նայն ի խաւարի մարտնչելով վի
 րաւորել զհամարիւն և զքարս ի
 կործանումն եկեղեցւոյ և Ազգի
 և մի ընդ ունայն ջանալ ի պնտ
 րել զմիմեանս անօգուտ փառ
 տաքանու թեամբ և մի սքողել
 զսխալանս վաճառանսխալ երեւե
 լոյ օգտաւէտ յոյժ համարիմբ
 մեք վստն Ազգի և եկեղեցւոյ ի
 մօտումս տեղանել զմիմեանս և
 խօսիլ արպէս զի յետս ընկրկեա
 ցին բախտովին մնաստակար ձեռք
 օտարաց և եթէ ներէին մեզ մա
 մանակիւ և հանդամանք իրաց
 ոչ անող անէաք անձամբ զար

այդք փոխանակ կ'անդ'տիկա այ-
 օորիկ . և քերան ար քերան խա-
 տիլ զօգուտն Աղգի մերոյ սիրե-
 լոյ և սուրբ Եկեղեցւոյ , քանզի
 վտանգ մեծ և ահագին երեւի
 վասն ապագայի Աղգիս , և զի
 ոչ ներկեն մեզ այժմիկ Տանգա-
 մանք ժամանակիս և բաղմայոյլ
 և բաղմամբիւն զբաղմունք մեր
 դալի Ասյրաքաղաքդ և որպէս
 քաջայայտ է և ոչ փառաբանու-
 լի եամբ և եթ' բուժի այս ան-
 մահաբոյր այլ անգամ եւ զայ-
 րանայ , և կիրք անձնականք և ք-
 անն զիս աճեցեալ բարձրանան
 եւ կռուովք եւ երկարատեկու-
 լի եամբ մերանայ' օգուտ Աղգի
 և Եկեղեցւոյ դիւրագնոյ վաճառի
 անարեաց և արանշուն անաղան
 ոյսն և բռնք օգտէ և քաջապիւծ

և Ռեմոնի պատշաճ վարկանիմք
 կարելին փութով ի գիշերս Մօրն
 Եկեղեցեաց Հայոց ի սուրբ Էջ-
 միածին — — — — —
 զմին ընթերցաստիճանն եկեղե-
 ցական և զմիւսն աշխարհական
 ի կողմանէ Ազգային Երեսփոխա-
 նական Ժողովոյ Պօլսոյ : որպէս զի
 պարզեցին միտք և գաղափարք
 յերկուստեք և որ ինչ կարևոր են
 ի գիտել և ի գործել վասն Ազգի
 և Եկեղեցւոյ խորհեցուք, որով
 յաջողիլ մարթացուք խափան
 դներ մզտակուտ չարեաց և աշ-
 պառնի վտանգին : — — — — —
 և Ահաւասիկ կատարելով ըզ-
 պարնոյս մեր, սոյնն Հայրապե-
 տական կոնդակաւ և Հայրական
 հեղեռանդն սիրով հրաւիրեմք
 զերկուս անձինս ընտիրս ի ձէն՝

ի խորհրդակցութիւն, և կամիմք
յուսապէս զի ողորմ Քրիստոնէսու-
թեան և խաղաղութեամբ լուսիջիք
Հայրապետական ձայնի, որոյ իա-
կական նպատակ հայի միայն և
միմիայն յօգուտ ընդհանրու-
թեան Ազգի և յառաջագիծու-
թեան և պայծառութեան Հա-
յաստանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ .
աւելորդ համարիմք յաւելուլ առ-
տանօր զի պատողամաւորքն Չեր-
լինիցին արք խաղաղասէրք եւ
հշմարիտ ազգասէրք և ըստ կա-
րելոյն հեռատես և խոհեմք .
եկեղեցականն եղիցի հմուտ ե-
կեղեցւոյ կարգաց և օրինաց ,
կենցաղագէտ , և որպէս կուտա-
կրօն անձնուրաց պապա եւ սիրող
Ազգի և Եկեղեցւոյ քան անձինն)
« Արդ լիայոյս եմք , զի զկոն-

դակ մեր զայն առանց յատա-
ղելոյ ընթերցեալ յատենի Երեւ-
փոխանական ժողովոյդ և ընկալ-
եալ Արդիական ջերմեամեզն օր-
րով զկողմոյս առաջագրու-
թիւն մեր իութասցիք ընտրել
զերկուս արժանաւոր անձինս և
առաքել ի Մայր Աթոռ :
Ողջ լերուք և օրհնեալք
յԱստուծոյ և ի մէջ :

ԳԵՌՐԳ. Դ.
ԿԱՐՈՂ. ԱՄԵՆ. ՀԱՅՈՅ
Վ Յամի Տեառն մերոյ 1872 Ապրիլ
28 և յԱզգային թուականութեան
ՌՅԻԱ. ի Ս. Էմիւսին Համար 208 :

Հայրապետական անդամն
և անոր աեղի տաւոյ Քաղաքական
Ժողովոյ գրութիւնն ԽՖ. Նիւտին
մէջ, օր ի 26 Մայիսի 1872, կը
կարդացուին, օրք անոր յաթ

Նխապես քան զհրադմանն նիւթ կը լլաւն
լաւն . Եւ քան զնոյն զի քան զնոյն
նոյն . զնոյն զնոյն զնոյն 1870 թ. Եւ քան զնոյն
նոյն զնոյն զնոյն . Եւ քան զնոյն զնոյն
նոյն . Եւ քան զնոյն զնոյն . Եւ քան զնոյն զնոյն

Ազգային Ժողովն այս ութ
նիստերուն մէջ Հայրապետական
Կոնգակն, և անոր տեղի տուող
Բաղարական Ժողովոյ գրութիւնն
և Սոսյ կաթուղիկոսական վեր-
ջին ընտրութիւնն ուշադրութեան
առնելով երկար փնտրանութենէ
ետքը Մե. նիստին մէջ որ ի 29
Դեկտեմբերի 1872, վեց Եկեղե-
ցական և վեց Աշխարհիկ անձերէ
խառն Յանձնաւորով մը կը կար-
գէ, և անոր կը թողու շարու-
նակել փնտրանութիւնը և մտա-
ծել թէ այս խնդրոյն լուծ-
ման նկատմամբ ինչ ընթացք

արժան է բռնել և թէ Հայրապետին թէ պատգամխոսն տալ հարկաւ որ է և հետեւորար այս խնդրոյն վրայ տեղեկագիրք մը բերել իրեն։

Այս Յանձնաժողովոյն անդամ կընարուին

1. Տ. Ներսէս Եպիսկոպոս Վարժապետեան։

2. Տ. Խորէն Եպիսկոպոս Նար-դէյ։

3. Տ. Մամբրէ Վարդապետ Մամիկոնեան (ձեռնադրեալ Եպիսկոպոս ի սուրբ Էջմիածին 1873)։

4. Տ. Մատթէոս Վարդապետ Իզմիրլեան, (ձեռնադրեալ Եպիսկոպոս ի սուրբ Էջմիածին ի 13 Մայիսի 1876)։

5. Տ. Յովհաննէս Քահանայ Մկրեան։

6. Տ. Սահակ Բահանայ Տէր
Սարգսեան :

7. Վսեմ. Ստեփան Փաշա Առ-
լանեան :

8. Մեծ. Յարութիւն Էֆէնտի
Մերեէմգալի :

9. Մեծ. Օգսէն Էֆէնտի Խո-
ճասարեան :

10. Մեծ. Պօղոս Էֆէնտի Պառ-
նասեան :

11. Մեծ. Թադէոս Էֆէնտի
Պէկեան :

12. Մեծ. Յովհաննէս Էֆէնտի
Յովակիմեան :

Յանձնաժողովոյ առաջին մէկ
քանի նիստերու միջոցին երեւան
կեղէ Պատրիարքական հրատա-
րականի խնդիրն , որ ըստ սովո-
րութեան քառական կը յուղէ թէ՛
Աղգային ժողովն և թէ՛ ժողո-

վարդը և հասկաւրեմն Տ. Մը-
կըրտիչ Պատրիարք ի 6 Հոկտեմ-
բերի 1873 թ. Դռան կը մատու-
ցանէ իւր հրաժարականն և կը
վերջանայ խնդիրը ։

Թ. Դռան ընդունելով Պատ-
րիարքին հրաժարականը Տեղա-
պահական ընտրութիւն կը հրա-
մայէ , ուստի և Աղգային կեդ-
րոնական վարչութեան խառն
ժողովը Տեղապահ կընտրէ զՏ.
Նիկողայոս Եպիսկոպոս Աղաս-
եան ի 27 Նոյեմբերի , որ ի նոյն
պաշտաման կը վախճանի ի 10
Փետրվարի 1874 , որոյ փոխան
Պատրիարքական Տեղապահ կընտ-
րուի Նիկոմիդիոյ Առաջնորդ
Տ. Ներսէս Եպիսկոպոս վարժա-
պետեան ի 15 Փետրվարի , և որ
ապա կընտրուի Պատրիարք ի 26
Ապրիլի 1874 ։

թիւ 28 Թուով առ Ազգային Ե-
րեսփոխանական Ժողովն ուղղեալ
հոնգակին առթիւ նոյն տարւոյ
Դեկտ. 29 ին կազմուած Յանձ-
նաժողովս՝ որ 12 անդամէ կը
բաղկանար, իր քննութեանց ար-
դիւնքը տեղեկագրելէ առաջ
հարկ կը համարի իւր ակամայ
յապաղման համար բացաւրու-
թիւն տալ պատկառելի Ժողո-
վոյդ: Այս յապաղումը երկու
պատճառէ յառաջ եկաւ, նախ՝
իւր անդամոց ոմանց մի և նոյն
միջոցի մէջ ճանապարհորդու-
թեամբ բացակայութենէն, եւ

կիզբը բացուած է Ազգային Ժողովն
և յաջորդ տնօրէն Մարտի վերջը փակ-
ուած, հետեւեալէս և յետ այնորիկ
Ազգային Ժողովոյ համար ամեն տարի
նոր լսուցում նշանակուած է:

երկրորդ՝ ազգային Վարչական վիճակին Ժամանակակից տնտեսական կյանքին, որ անկարելի կընէին յանձնաժողովոյն նիւտերուն շարունակութիւնը ։

« Յանձնաժողովոյ առաջին նիւտին մէջ իր պաշտօնը ճշգրէրուցելով Քնդհանուր Ժողովոյ աշխատեցող թուի մէջ հետեւեալը գտաւ ։ »

« Յանձնաժողովոյ պաշտօնը պիտի լինի Վեհափառ Կաթողիկոսին կողմէն կամ վերջին կողմէն գալին վրայ վիճարանից և մտածել թէ այս խնդրոյն լուծման նկատմամբ ինչ ընթացք արժան է քննել և թէ Վեհափառ Կաթողիկոսին ինչ պատասխան տալ հարկաւոր է և հետեւած »

պէս այս խնդրոյն վրայ տեղեկ
կազմը մը բերել լնդ հանուր ժողովոյն :

« Այսպէս Յանձնաժողովս իւր
պաշտօնը սահմանեալ դանեկէ
ետեւ նկատողութեան առաւ յա-
մենայն Հայոց վեհափառ կա-
թողիկոսին կողմանէ եկած Կոն-
գակը, որոյ բովանդակութիւնն
է հետեւեալը :

« Նորին վեհափառ եւթիւնը Էջ-
միածնայ միաբան Եպիսկոպոս
ներէն միւսին Սոսյ կաթողիկոս
ընտրութիւն նոր եւ եկեղեցւոյ հը-
նաւանդ պովորութեանց դէմ կը
դանէ, միանգամայն Եպիսկոպոսա-
կան ուխտն յիշեցնելով այսպիսի
գործոյ մը հեռնամխելէ առաջ
եկեղեցւոյ անխախտ կանոնաց եւ
Տաճկաստանի Հայոց Ազգային

Սահմանադրութեան համեմատ
սլարտ և արժան իսկ էր կըսէ ,
Մայր Աթոռոյ հետ խորհրդա-
կցիլ , և որովհետեւ այն ուխտին
և երդման հեղինակը մենք չէ-
ինք , որպէս զի ջնջելու իրաւունք
ունենայինք , այն ատեն հարկ
կըլլար մեզի եկեղեցական ժողով
գումարել ամեն կողմերէ և ար-
ժան ու օգտակար եղածը տնօ-
րինել . մենք այս ըսել ուզիցինք ,
կըսէ , Նորին Վեհափառութիւնն
առ Պատրիարքն ուղղած հեռա-
գրովնիս . իսկ Ազգային Վարչու-
թիւնը հեռագրին միտքը բոլո-
րովին այլայլած է տուած պա-
տասխանովը և Սոսյ խնդրոյն
անցքերուն իսկութիւնը ուրիշ
կերպարանքի յեղաշրջած է . և ի
վերջոյ կը յաւելու որ երկու

պատգամաւ որներ զրկուին յԵ-
միածին, մէկը բարձրատառիճան
եկեղեցական և միւսը աշխար-
հական, որպէս զի պարզուին
երկու կողմէն մտքերն ու դա-
ղափարները և ինչ որ Ազգին հա-
մար գիտնալու և գործելու կա-
րեւոր են՝ խորհինք, որով կարե-
նամբ ապառնի վտանգին առաջ-
քնն առնուլ :

« Թանձնաժողովս խնդիրը հե-
մէն քննելու համար հարկ տե-
սաւ այս կոնգակին վերաբերեալ
բոլոր պաշտօնական գրութիւն-
ներն աչքէ անցնել, որք են վե-
հափառ Հայրապետին հեռագի-
րք, Քաղաքական ժողովոյ պա-
տասխանը, և Ազգային Երեսիո-
խական ու Քաղաքական ժողովոց
Սոյ խնդրոյն վերաբերեալ ար-

ձանադ րու թիւները և այն և այլն»
 «Այս ամէնը յանձաժողովս
 մանրամասնարար քննութեան
 առնելէ ետեւ՝ նկատեց թէ ա-
 ռանց կանխաւ ամենայն Հայոց
 վեհափառ Հայրապետին հաւա-
 նութեանը դիմելու՝ Էջմիածնայ
 միաբան Եպիսկոպոսի մը Ստոյ
 կաթուղիկոս քլլալը տեղի տուած
 է իրաց արդի փեճակին։ Սակայն
 Ընդհանուր Ժողովն ալ կատար-
 ուած ընտրութիւնը փաւերացը-
 նելովը ազգային հնաւանդ սովո-
 րութեանց և ամենայն Հայոց
 Հայրապետութեան իրաւասու-
 թեանը գէժ գործել բնաւ մի-
 տում ունեցած չէ։ Վստն զի ի
 սկզբան Ընդհանուր Ժողովը
 նախ յարարերութեանց հաս-
 տատութեան և յետոյ Ստոյ կա-

Թուղիկոսական ընտրութեան վա-
ւերացման 1 իմաստուն որոշումը
տուեր է . և այս որոշման հա-
մեմատ յատուկ Յանձնաժողով
մ'ալ կազմեր է նոյն օրը , որպէս
զի նախ յարաբերութիւնները
հաստատուին և յետոյ Սոոյ կա-
թուղիկոսական ընտրութիւնը վա-
ւերանայ : Սակայն մինչդեռ յա-
րաբերութեան Յանձնաժողովը իր
պաշտօնը չէ սկսած իսկ գործել ,
Քաղաքական ժողովը Սոոյ կա-
թուղիկոսական ընտրութիւնը կա-
տարել տալով , երբ կրօնական
ժողովը գոյութիւն ալ չունի ե-
ղեր , իբրեւ կատարուած իրողու-
թիւն Ընդհանուր ժողովոյ ատ-
եանը բերած է , և հաստատ-
ուելիք յարաբերութիւններն ըն-
դունելուն համար ընտրեալ ե-

պիտի պատեն խոստմնադիր մը
 առած ջղալը մէջ բերելով յա-
 ապի քան զհաստատութիւն յա-
 րաբերութեանց, ընտրութեան
 վաւերացումը խնդրած է, սղա-
 յադայից առիպողականութիւն
 ջոյց տալով, զիսկ, զանազ
 մնաւ Ահաւասիկ խոստմնադիրն
 պատճէնը :
 Ամենապատիւ Սրբազան եղ-
 րայր և Ազգային Կեդրոնական
 Վարչութիւն :
 Սոյ կաթուղիկոսական ընտ-
 րութեան համար ահա մանադրա-
 պէս գումարուած Գաւառական
 Ժողովոյն կողմէն քուէից բացար-
 ձակ առաւելութեամբ նոյն ա-
 թուոյն կաթուղիկոս ընտրուե-
 լու մասին ողբան ալ տնձնական
 տկարութիւնս և միանգամայն

անբաւականութիւնս յարմնեցով
 թէ՛ ներկայ Գաւառական ժողո-
 վոյն քերանացի՝ և թէ՛ կեդրո-
 նական Վարչութեան հետագործ
 հրաժարականս մատուցի ալ նէ,
 անկարելի ըլլալ ցոյց տրուելուն
 համար, ի սէր Ազգիս և ի սէր
 խաղաղութեան՝ Աստուծոյ ամե-
 նակարող զօրութեանն տալաւ ի-
 ներով և կեդրոնական Վարչու-
 թեանդ օժանդակութեան և ձե-
 ռնատուութեանը փառահանալով
 պարտաւորեցայ նոյն սահմանա-
 դրապէս եղած քնարութիւնը ըն-
 դունիլ, ուստի սոյն ամենածանր
 և փափուկ պաշտօնը փարեւու-
 եղանակին մէջ ինչպէս Ս. Էջմ-շն,
 Կ-Ն--էկ-է և Ս. Երուսաղէմի
 Պատրիարքը, նոյնպէս Ն--տ-տ- ալ
 Ազգային կեդրոնական Ընդհա-

նոր ժողովոյ յագում մեծի ա-
խտոյս կիկիկոյ և հայաստան-
եայց Ս. Եկեղեցւոյ ըրած որո-
շումները յարդել կը խոստանամ։
1871 Նոյեմբեր 8

Առաւմտ Եւ. Մկրտիչ Եղեղեց-
ւոյն միտման Աբգ-ը Երեւանէն (*) և
Բէշեշ հասն ինչ-եւ
Բնադրին յար և նման է
Դէւ-ն-դէ-թ-ճ-

Ազգային Ընդհանուր ժողովը՝
հազարական ժողովոյ մէջ բերած
պահպարականութեան և հաստատու-
ման յարարութեանց Սոյ
նորընտիր կաթողիկոսին կող-
մանէ ընդունուելու մասին տը-

(*) Տ. Մկրտիչ Արարական առաւ-
րագրութեան մէջ ալ Երուսաղէմի Ե-
պիսկոպոս եղած է զարմանալի ըն-
թացք։

ուած ապահովութեանցն առջեւ
 իր նախկին որոշումը փոխելով
 կատարուած ընտրութիւնը վա-
 լերացուցեր է, բայց ատով ինչ-
 պէս ըսինք, բնառ միտում ունե-
 ցած չէ Եկեղեցւոյ հնաւանդ սո-
 վորութեանց և ամենայն Հայոց
 Հայրապետութեան իրաւասու-
 թեանը դէմ գործելու : այլ ընդ-
 հակառակն ընտրութիւնը վաւե-
 րացնելով, բայց հանտատուելիք
 յարաբերութիւնները ամենայն
 Հայոց Վեհափառ Հայրապետին
 հաւանութեանը վերապահելովը,
 Ազգին և Եկեղեցւոյ օգտակար
 և նորին Վեհափառութեան իսկ
 հաճելի գործ մը ըրած ըլլալ
 կարծեր է : »

« Արդ Յանձնաժողովս կեցրա-
 կացնէ թէ, քանի որ չիտում

չկայ դորժոյն մէջ, և քանի որ
կատարուած իրողութիւն մ'է,
կը մնայ Ընդհանուր ժողովոյն
առ վեհափառ Հայրապետին ծա-
նուցանել իւր այս պարագայիս
մէջ ունեցած անկեղծութիւնը,
եւ ըստ որում վեհափառ կա-
թողիկոսը երկու պատգամաւոր
ուղած է սոյն խնդրոյն համար
բերան առ բերան խօսելու, Յանձ-
նաժողովս բնաւ արդելք չ'տես-
նէր վեհափառ Հայրապետին այս
կամքը կատարուելուն մէջ, մա-
նաւանդ կարեւոր իսկ կը դատէ:
Այս պատգամաւորութիւնը ա-
ռանց լիազօր իշխանութիւն ու-
նենալու կրնայ նորին վեհափա-
ռութեան հետ Սոյ և Աղթա-
մարայ կաթողիկոսութեանց հա-
մար հաստատուելիք յարաբերու-

Թեանց վրայօր ալ բանակցիլ, և միանգամ ընդ միշտ աւարտել այս ծանր խնդիրը՝ որ ստէպ կըրնայ նորոգիլ և Հայաստանեայց Եկեղեցւոյն միութեան ներդաշնակութեանը դէմ արդելքներ յարուցանել։»

«Այս է Յանձնաժողովոյս կարծիքը Սոյ կաթուղիկոսական խնդրոյն նկատմամբ ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին կողմանէ եկած Կոնդակի խընդրոյն լուծմանը համար։»

«15 Յունիս 1874»

Սոյն տեղեկագրոյն մէջ օրինակուած խոստմնագիրն է ահա՛, Տ. Մկրտիչ արքայանի տուած խոստմնագիրը, զոր Տ. Սիմոն Եպիսկոպոս Սէֆէրեան իբրեւ Քաղաքական Ժողովոյ պահան-

Զած խոստմնագիրն ընդունած և պաշտօնապէս ծանուցած է առ նա թէ՝ «Վարչութեան անուան պէտքեղած խոստմնագիրը յանձնած է իրեն Տ. Մկրտիչ Սրբազան», և զոր Գաղաքական Ժողովն առանց ի ձեռին ունենալու հիմք առնած է Սոյ կաթողիկոսական ընտրութեան տեղեկագրոյն, և անոր յենլով յայտարարած է միանգամայն յատենի անդ Ազգային Ժողովոյ թէ՝ «Վարչութիւնը խոստմնագիր առած է նորրնտիր կաթողիկոսէն որ յարաբերութեանց մասին Ընդհանուր Ժողովոյ ընելիք որոշումը պիտի յարգէ» (բացում Ազգ. Ժողով, 1870 ամին Նիստ ԼԴ. երես 523). Նոյնպէս ի պատասխանի ամենայն Հայոց

Հայրապետին հեռագրոյն, ինչ-
պէս տեսանք, ի վստահութեամբ
պատասխանած է որ՝ « Տարա-
կոյս չկայ թէ Ձեր վեհափառու-
թիւնն ալ ընթեռնելով նոյն (ԼԴ)
նստին ատենագրութիւնը՝ պիտի
համոզուի թէ ո՛րչափ անհիմն է
ընդդիմադիր մասին երկիւղը,
րստ որում թէ Ազգային Վար-
չութեանս և թէ Երեսփոխանա-
նական ժողովոյ համար յ-է-թ-
է-թ-ն՝ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին
կողմանէ ընդ-ն-դ-ն-ը կը հ-մ-դ-ն-ը,
վասն զի այն օրը երբ Կիլիկիոյ
Կաթողիկոսն իր Ե-դ-ն-ի-ն-ը Երեւ-
ն և սահմանելի յ-է-թ-է-թ-ն-ը և
Ե-թ-ն-ը, և կամ Ն-դ-դ-ն-ը Լ-է-թ-ն-ը,
անտարակոյս -թ-դ-ն-ը Ե-թ-ն-ը
կէ-թ-ն-ը, և ի պահանջել հարկին
մինչև անգամ՝ կը Ե-Ե-թ-ն-ը Ե-Ե-թ-ն-ը: »

Այս պաշտօնական յայտարարութիւնքն երբ ըրած է Քաղաքան ժողովը, կարծած է անշուշտ որ յարաբերութեանց մասին Ազգային ժողովոյ ընելիք որոշումը ԴԻՆԴԵՆԸ ԸԴՄԱՆԻՆ ԻՆ ԻՄԴԵՆՅՈՒՆՆԵՐ Տ. Մկրտիչ Սրբազան, այն ինչ նա իւր ստորագրած խոստմնագրով կուզէ ունենալ այն իմաստով, որ ԻՄԴԵՆԸ ԸԴՄԱՆԻՆ ԻՆ ԻՄԴԵՆՅՈՒՆՆԵՐ ԴՅՈՒՆՆԵՐ ԿՈՄԻՏԵՍԻՆ ԶԱՅՈՅ ԶԱՅՐԱՎԵՆՔ, որոյ ուժով և ցայսօր կը յամառի Տ. Մկրտիչ Սրբազան և զնոյնս կը պահանջէ հակառակ Եկեղեցական կանոնաց և Ազգային ժողովոյ որոշմանց։

Իրաց այս վիճակին էական պատճառ Տ. Սիմոն Եպիսկոպոսի առանց հետեւեալնաց ծանրութիւնը նախատեսելու, կամ լաւ եւս է

ըսել՝ նախատեսել ուղեյու, Տ.
Մկրտիչ Սրբազանի խոստմնագիրն
իրեն պարզ և օրինաւոր ընդու-
նիլն եղած է :

Սակայն այսու ամենայնիւ քա-
նի որ Բաղաքական Ժողովոյ Սույ-
կաթուղիկոսական վերջին ընա-
րութեան և անոր վաւերացման
վերաբերեալ յայտարարութիւնք
և առ Հայրապետն ուղղած գը-
րութիւնն և Ազգային Ժողովոյ
որոշումները պաշտօնապէս հրա-
տարակեալ են ժամանակին , և
քանի որ զանոնք իւր լռութեամբն
ընդունած է Տ. Մկրտիչ Սրբա-
զան , հետեւապէս օրինօք պար-
տաւոր է հնազանդիւ Ազգային
Ժողովոյ որոշմանց և կեդրոնա-
կան Վարչութեան հրահանգաց ,
յորոց խուսափելու իրաւունք չը

կրնար երբէք տալ իւր խօսարմնա-
գիրը, որ կը թողումք բսել թէ՛
Ազգային Ժողովոյ Ստոյ խնդրոյն
առթիւ տուած որոշմանց առջեւ
իւր բաղադրեալ փնճակը կորու-
սելով իբրեւ շէշ եւ չի կրնա
ուած է տալիս ձեռք ընդունելով

Ազգային Ժողովն ի նոյն նօտի
Յանձնաժողովոյ տեղեկագիրը կը
յղէ Չեռնիստուծեան եւ Իրաւա-
սութեան դիւանաց ի նախաքն-
նութիւն : Սոյն դիւանք միանա-
լով կը պատգուատեն իրենց տե-
ղեկագիրն եւ կը Լատուցանեն
Ազգային Ժողովոյ նոյն բացման
ԺԱ. դ. նիստին որ ի 20 Գեկտեմբ-
րեբի 1874, որ ահա չի անցաւ
մոռեցողութեամբ մշտնջենա, իսկ
լատմէք եւս թէ չի անցաւ
դժբախտութեամբ զգաւորացալ բնակիչ

Աւագ-Յովն Բարսեղ-Յան-Շա-
ր-Յան 1874 -Դ Նի-ժ ԺԱ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

Կ-Ր-ՅԻ-ՅԻ-ՅԻ-ՅԻ Կ-Ն-Գ-Ի Ի-Գ-Գ-ՅԻ

1872 Ապրիլ 28-Թ ուսմ ամե-
նայն Հայոց Վեհափառ Հայրա-
պետին կողմանէ առ Ազգային Ե-
րեւոթիսանութիւնն ուղղեալ Կոն-
դակին առ թիւ՝ Ազգային Ժողովէդ
յատկապէս կարգուած Յանձ-
նաժողովոյ 1874 Յունիս 15 թր-
ուականաւ Տեղեկագիրք՝ պատ-
կառելի ժողովոյդ յանձնարարու-
թեան համեմատ այսօր Չեռն-
հասութեան և Իրաւասութեան
միացեալ դիւանացս աւանդուե-
լով, անմիջապէս նկատողութեան
առնուեցաւ եւ եղած քննու-
թեանց արդիւնքը հետեւեալ կեր-

պիսի պատկերներ ժողովոյդ կը
 ներկայացուի քան ի վաղեմիս
 Միայեալ դիւանքմ ի պա-
 տասխանի վերոյիշեալ Հայրապե-
 տական Կոնգակին արուելիք բա-
 ցատրութեանց մասին, Յանձնա-
 ժողովոյ Տեղեկագրին մէջ նշա-
 նակուած եզրակացութեանց կը
 ձայնակցին, այսինքն թէ՝ « Ընդ-
 հանուր ժողովը կատարուած ընա-
 րութիւնը (Սոյ կաթուղիկ տես-
 թեան) վաւերացնելովը՝ Ազգա-
 յին հնաւանդ սովորութեանց և
 ամենայն Հայոց Հայրապետութեան
 իրաւասութեանը դէմ գոր-
 ժելու ընաւ միտում ունեցած
 չէ. » միայն թէ՝ « Նկատելով որ
 նոյն Կոնգակին ընդունելութեան
 թուականէն ի վեր անցած եր-
 կար ժամանակի միջոց մը և զա-

նազան պարագաներ՝ Վեհափառ
Հայրապետին խնդրած երկու
պատգամաւորաց ստիգողական
կարեւորութիւնը թերեւ նուա
զեցուցած են, կառավարիկեն որ
սոյն կէտը Նորին Վեհափառու
թեան գրուելիք պատասխանա
դրին մէջ յայտնուելով՝ այս մա
ոին պէտք եղածը տնօրինելու
համար Նորին Ս. Օծու թեան կող
մանէ գալիք վերջնական դրու
թեան մը սպասուի :

« Ուստի կեդրականներնք միաց
եալ գիւանքս թէ, ժամ յառաջ
վերոգրեալ խնդրով պաշտօնա
կան գիր մ'ուղղուի առ Վեհ. Հայ
րապետն ամենայն Հայոց յանուն
Ազգային Ժողովոյ, խորհրդակցու
թեամբ միացեալ գիւանացս :

« 15 Նոյեմբեր 1874 »

Ազգային ժողովն ի սոյն նստի նկատողութեան առնելով միացեալ դիւանաց Տեղեկագիրն , յետ միճարանութեան երկու քուէի դէժ միաձայնութեամբ կընդունի տեղեկագրոյն ամբողջութիւնը , հետեւապէս և խորհրդակցութեամբ Չեռնհասութեան և Իրաւասութեան դիւանաց , և քըննութեամբ Խմբագրութեան դիւանին ի պատասխանի Հայրապետական Կոնդակին՝ յանուն Ազգային ժողովոյ առ Հայրապետն ամենայն Հայոց յղելի սա պատասխանագիրը կը պատրաստուի , և կը մատուցուի Ազգային ժողովոյ նոյն բացման ժՁգ նիստին , որ ի 24 Մարտի 1875 :

ԱՅՏԻՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺԱՆԻՆ

ԲԵՅՈՒՄ 1874 ՎԵՐՆԻՍ ԺԶ.

« Աստուածարեալ Մեծի Եպիսկոպոսապետիդ և ծայրագոյն Պատրիարքիդ համադգական Նախամեծար Աթոռոյ Արարաւեան առաքելական Մայր Եկեղեցւոյ սրբոյ Կաթողիկէ Էջմիածնի, արժանաժառանգ Աթոռակալիդ սրբոյ առաքելոյն Փաղէոսի և Բարժողիմէոսի և Հօրն հաւատոյ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի Տ. Տ. ԳԷՈՐԳԱՅ ԸՆԴՀանրական Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց շնորհաձիր սրբոյ Աջոյն համբոյր որդիական : »

« Վեհափառ Փահանայապետ

և Տէր Հոգեւոր : »

« Կանդակ Հայրապետութեան

մեծի և առաքելաշնորհ Հորդ
 մերոյ, թուագրեալ 208 համա-
 րաւ և տուեալ ի 28 Ապրիլի 1872
 ամի, ընթերցաւ ի 26 Մայրսի
 ախր տարւոյ յատենի Ազգային
 Ժողովոյս Հայոց Տաճկաստան-
 եացց և անմիջ յապրիլ 26 ամի եւ
 Ազգային Ժողովա ի բարուք խե-
 յամատութիւն առաջարկութեանց
 պարունակելոց ի Կոնգակի անդ
 վեհափառութեան Չերոյ և ի
 ընենել զամենայն անցս որ ժա-
 մանական յայնուսիկ անցին, կարգ-
 եացց Ժողով Մասնական։ Սակայն
 որ ինչ այնուհետեւ դէպք ազ-
 գայինք ի Մայրաքաղաքիս պա-
 տահեալք չեն զանխուլ յիմաս-
 տութենէ Չերմէ, որք և պատ-
 հանաւ ետուն յապաղման տեղե-
 կադ ի Մասնական Ժողովոյն,

ուստի և պատասխանուոյ Կոնդակի
Վեհափառութեանդ : Եւ յայն
Տէր Ապրիլի խաղաղել ամենայնի
Տեառն օգնականութեամբ վե-
րբասին առաւ ի նկատի առա-
ջարկութիւն Կոնդակի Վեհափա-
ռութեան Ձերոյ ի նիստ Ազգա-
յին ժողովոյս որ յ' 8 Նոյեմբերի
1874 ամին , և տեղեկագիրն զոր
Մասնական ժողովոյն մատուց-
եալ էր Կանխաւ յատեան մեծի
Ժողովոյս չղեցաւ ի գիւան Նա-
խաքննութեան յորմէ վերստին
յատեան ժողովոյս տեղեկագրը
եալ՝ եզրակացութիւն նախաքնն-
նիչ գիւանացն ընկալեալ եղեւ
յատենի մեծի ժողովոյս ի 20
Դեկտեմբերի , որպէս է տեսանել
ի սույագրեալ ատենագրութիւնս
անդ Ազգային ժողովոյս :

Արդ ըստ եղբակացութեան
այնքան շատ փութամբ նախ
յայտ առնել խոնարհաբար առ
Վեհափառութիւն Ձեր, թէ՛

Ա. Ազգային ժողովա Հայոց
Տաճկաստանեայց ի հաւանել անդ
իւրում ընդ դաւառական ընտ-
րութիւն Կաթողիկոսին Սոյ՝
հնկրտէր ամենեւին եղծանել
զվաղնջուց սովորութիւնս Ազգին
և անցանել ըստ սահման իրա-
ւասութեան Հայրապետութեանն
ամենայն Հայոց :

Բ. Քանզի յաւուրց անտի ժա-
մանելոյ Կոնգակի Վեհափառու-
թեան Ձերոյ և այսր՝ բազում
ժամանակք անցեալ են և նո-
րանոր դէպք պատահեալ ի Մայ-
րաքաղաքիս, թերեւս նուազեալ
իցէ պիտոքիւք Կարեւորութիւն

հարկի պատգամաւ որս ազատւատ
 պահանջելոյ Վեհափառութեան
 նրդ և ամին իրի իղձ լինի Ազ-
 գային ժողովս գիտել, թէ զինչ
 զայդ մանէ կամք իցեն արդ Վե-
 հափառութեան Չերոյ :
 « Առաքելաշնորհ Տէր, զայն
 զայս յայտարարութիւն Ազգային
 ժողովոյս փութալով անկեղծօրէն
 ծանուցանել Վեհափառութեան
 Չերում, պարտ համարիմք յայտ
 առնել միանգամայն զի ժողո-
 վուրդ Հայոց որ ի սփիւռս Տան-
 կատարնի կեայ, և համախուժք
 պատգամաւ որս թիւն նորա Ազ-
 գային ժողովս կոտորանդնաւ պօլսոյ
 անձկան հանապաղ ճնեխակէր դո-
 րովոյ որբոյ Աթոռոյն Դմիտրի
 և Վեհի Աթոռակալիդ, և որպէս
 երէկ և այսօր նոյն և յաւիտեան

կայցէ և մնասցէ ժողովուրդս
այս մեծ ընդ հովանեաց իւրոյ
առաքելական Աթոռոյն, անխա-
թար պահելով զփառս և զիրա-
ւունս նորա, հաւատացեալ հաս-
տատութեամբ թէ ի միութեան
անդ իւրում և եթ ընդ Մայր Ա-
թոռոյ սրբոյ Էջմիածնի գտանիցէ
միշտ կեանս և փոփանս, եւ
ոչ ոք և ոչ ինչ կարացցէ գրգ-
ուել զյրութիւն մեր և ուծացու-
ցանել ի հայրենի նուիրական օ-
րինաց և ի բազմադարեան սրբ-
բազանեալ աւանդութեանց, եւ
Աստուած ոչ թողցէ զժառան-
գութիւն իւր ի բաժին նորաց .
զի յիշատակք հարցն մերոց սրբ-
ոցն Գրիգորեանց և Ներսիս-
եանց մեծարոյն են և լիցին միշտ
առաջի Բարձրելոյն, եւ ահա

յԱթոս, անդ նոցա անցեալ բազմի
այսօր արժանապէս Հայրդ հասա-
րակաց, և շուրջ զնովաւ են որդիք
հարազատք, յորոց ի միասն վառ-
եալ բորբոքի նախանձ բարեպաշ-
տութեանց հարցն իւրեանց:

« Հաճեցի վեհափառութիւն
Ձեր ընդունել զսրտագին սէր
որդւոց իւրոց և շնորհ զնոսա ա-
ռաքելական օրհնութեամբ, իւ-
րովոր»

« Ողջ լեր Անտուածարեալ Հայ-
րապետ, ի փառս և ի շինու-
թիւն Եկեղեցւոյ և պարծանս
Ազգիս:»

« Ի դիմաց Ազգային ժողովոյ և
պատգամահարս ծառայք և որդիք »

ՆԱԽԱԳԱՀ
ՆԵՐՍԷՍ ԱՐԲԵՊԻՄԱՅԻՄ
ՊԱՏԵՐԻԱՐԷԿ Կ. ՊՕԼՈՅ:

ԱՏԵՆԱԳՊԻՐ ԱՏԵՆԱՊԵՏ

ՆՏԵՓԼԵՆ ԲԱՐՈՒԹԻՒՆ

Պ. Պ. ՓԼՓԼԶԵԱՆՅ Գ. ՏԱՏԵԱՆ

Ժ 21 Մայիս 1875 և ազգային ՌՅԻՊԵ

Ի Կ. Պոլսի Գրական Գրաստան

Ազգային Ժողովն առանց դի-
տողութեան կրնգունի սոյն պա-
տասխանագիրը յանուն և ի դի-
մաց իւր՝ իւր նախագահին և
Մայր Դիւանին ստորագրութեամբ
կը յղէ առ Հայրապետն ամե-
նայն Հայոց որ յետ ընդունելոյ
զսոյն պատասխանագիր՝ երկու
պատգամաւորաց ատօի ի սուրբ
Էջմիածին առ ինքն առաքման
պահանջումը չկրկնէր :

Ազգային Ժողովն այս պաշտո-
նական գրութեամբ այս անգամ
եւս հանդիսապէս կը հաստատէ
և կը կնքէ առ ճշմարտութիւնը

թէ Հայաստանեայց առաքելա-
կան սուրբ Եկեղեցւոյ Հայրա-
պետութեան առաքելական Մայր
Աթոռը սուրբ Էջմիածինն է, և
անդ բազմողք միայն ամենայն
Հայոց առաքելայաջորդ Հայրա-
պետն և Մայրաքոյն Պատրիարք
Կաթողիկոսն է, և ինչ

ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ՎԱԽԵՐԱ-

ՅՈՒՄՆ ԱՂԹԱՄԱՐԱՅ

Աղթամարայ Տ. Պետրոս վա-
նահայր փիճակաւորն յետ ըն-
դունելոյ կաթողիկոսական ձեռ-
նադրութիւնն և օծումը (տես
երես 416—424) կսկսի դամբան
ղգամ իւր կոչման անվայել ան-
կարգ վարույց փորձեր տալ Մի-
աբանութիւնը զանի յուղղու-

թիւն ամերու համար ամեն ջանք
 և միջոց ի գործ կը դնէ, բայց
 ի դուր կը շարունակէ նա մնալ
 նոյն անկարգ վարուց մէջ. մինչ
 զի Միսրայնու թիւնն և թեմա-
 կան ժողովուրդը չեն հանդուր-
 ժեր այլ ևս և ի 10 սեպտեմ-
 բերի 1864 թեմական ժողով կը
 գումարեն ի վանս նարեկայ, և
 ըստ հին սովորու թեան իւրեանց
 կը հրաժարեցնեն զանի և մի-
 աձայն հաճութեամբ միաբաննե-
 րէն Տ. Խաչատուր Եպիսկոպոսը
 կաթուղիկոս կը նարեն և ի 25
 Սեպտեմբերի կաթուղիկոսական
 ձեռնադրութիւնն և օծումը հան-
 դիսաւոր կերպիւ կը կատարեն
 Աղթամարայ Վանուց Ս. Խաչ-
 տաճարին մէջ, որա մէջմէջ աղա-
 վա միջոցին Տ. Պետրոս կա-

Թողիկոս Փշափանք գիւղն իւր
եղբօրը տունը կը գտնուի. երբ
կը լսէ կաթողիկոսական նոր ընտ-
րութիւնն և օծման հանդիսի
պատրաստութիւնը՝ կանապարէ
և կուղէ գնալ ի վանս Աղթա-
մարայ. բայց Միաբանութիւնը
կարգելու. ուստի և կատիպուի
վերստին դառնալ ի նոյն գիւղն
և անդ Էօթէեան Մանուկ ա-
նուն ազգայնոյն տունն օթեւա-
նիլ:

Վանայ առաջնորդ Տ. Իգնա-
տիոս Եպիսկոպոս Բաքմաճեան
ևս կ'իմանայ կաթողիկոսական
նոր ընտրութիւնն և օծման արա-
րողութեան պատրաստութիւնն,
և կը փութայ տեղական կառա-
վարութենէն արգելիչ հրամանա-
գիր մը ստանալ և կ'առաջարա-

կան պաշտօնէի մը ձեռօք հան-
դերձ մէկ քանի ոստիկանով
ղրկել յԱղթամար, տակայն մին.
չեւ որ հրամանատար պաշտօն-
եան և ոստիկանք կը հասնին՝
կաթուղիկոսական ձեռնադրու-
թիւնն և օժումը կը կատարուի
ու կը վերջանայ : Սոյն պաշտօն-
եայք և Միաբանութիւնը ծովուն
ալեկոծութեան պատճառաւ կրտ-
տիպուին երկու օր մնալ ի կըդ-
ղին : Այս երկաւուր միջոցին Տ.
Պետրոս կաթուղիկոս գիշեր ա-
տեն պառկած տանք երդիբէն
հրացանի հարուածներով կապան-
նուի ի 28 Սեպտեմբերի 1864 :

Տ. Պետրոս կաթուղիկոսի ըս-
պանման ոճրոյն գոյժը, և Տ.
Խաչատուր Եպիսկոպոսի կաթու-

դիկոսանալուն լուրը հեռագրով
և նամակօք կը հասնին առ Ալ-
գային Կեդրոնական Վարչու-
թիւնն :

Ալգային Վարչութիւնն անմի-
ջապէս Բ-ՅԷԷ կը գրէ առ Բ. Դուռն
և Բ. Դուռը հրամանագիր կուղղէ
առ Կառավարութիւնն Վանայ որ
սոյն սպանութեան ոճրագործու-
թիւնը քննէ և արդիւնքը յայ-
տագրէ :

Սոյն քննութեան , ըստ խընդ-
րանաց Ալգային Վարչութեան ,
ներկայ կը գտնուին Վանայ Ա-
ռաջնորդ Տ. Իգնատիոս Եպիսկո-
պոս Քաթաճեան և Կարնոյ Ա-
ռաջնորդ Տ. Յարութիւն Եպիս-
կոպոս Վեհապետեան , Քննու-
թիւնը նախ ի Փշտփանք գիւղն
և ապա Վանայ Կառավարութեան

Դատական ատենին մէջ կատարուելով կը շարունակուի ց' 15 Ապրիլի 1865 :

Տ. Իգնատիոս և Տ. Յարութիւն Եպիսկոպոսուք 1865 Ապրիլ 21 թուական տեղեկագրով մը Աղթամարայ մէջ տեղի ունեցած անցքերն երկարօրէն կը պատմեն . նոյնպէս և Տ. Պետրոս կաթողիկոսի անվայել կեանքը կը նկարագրեն , և ամոր ըսպանման պատճառ իւր խառնագնաց վարքն ըլլալը կը նշանակեն , և Տ. Խաչատուր Սրբազանն ու Միաբանութիւնն անպարտ կը կացուցանեն . կը յաւելուն ըսել նաև որ եթէ Տ. Խաչատուր Սրբազան Աղթամարայ աթոռին վրայ չհաստատուի՝ մողովուրդը կը օնափոխութեան պիտի դիմէ :

Առջին տեղեկագրոյն հետ վա-
նայ կառավարութեան Դատա-
կան ատենին մէջ եղած հարցա-
քննութեան արդեանց արդէն
յայտագրոյն պատճէնն ևս կը
յղեն առ Ազգային կեդրոնական
վարչութիւնն :

Իսկ Բ. Դուռը՝ վանայ կառա-
վարութենէն առ ինքն հասած
յայտագրոյն վրայ (զոր նոյն եր-
կու եպիսկոպոսունք ևս ստորա-
դրած են) 1865 Յունիս 7 թը-
ւական պաշտօնագրով մը կը ծա-
նուցանէ Ազգային Պատրիարքա-
րանի թէ՛ որչափ որ Տ. Պետրոս
կաթողիկոսն սպաննողները եու-
սուֆ և Շահին անուն երկու
փախստական քիւրտերն են կըս-
ուի, այսու ամենայնիւ Տ. Խա-
չատուր սրբազանն ալ ուրիշ մի-

արանից հետ կերեւի թէ մեծ
մասնակցութիւն ունեցած է դոր-
ժոյն մէջ, և մինչեւ փախստա-
կան քիւրտերը չձերբակալուին
և չհարցաքննուին՝ Տ. Խաչատուր
Սրբազան չկրնար կասկածանքէ
ազատիլ, և չկրնար այժմէն կա-
թողիկոսութեան մէջ հաստատու-
ուիլ։

Բ. Դուռը 1865 Նոյեմբեր 4
թուական երկրորդ պաշտօնագիր
մը եւս կը յղէ ի Պատրիարքա-
րան, որով իւր առաջին պաշտօ-
նագիրը կը յիշեցնէ, և միանգա-
մայն կը յանձնարարէ որ սպան-
եալ կաթողիկոսին տեղ շուտով
արժանաւոր մէկը դրուի։

Այլժամարայ թեմականք երբ
1866 թուականի սկիզբները մին-
չեւ իսկ կրօնափոխութեան ըս-

պատնալեօք Տ. Խաչատուր Սրբա-
բազանի կաթուղիկոնական հաս-
տատութիւնը կը խնդրեն թա-
խանձագին, Ազգային Վարչու-
թիւնը կը օտարութի Բ. Դռան առ-
պին ունեցած տրամադրութիւնը
հասկնալու և հարցաքննութեանց
վերջնական արդիւնքը փութա-
ցնելու համար Եւթեւ մը գրել Բ.
Դռան ալ այս Եւթեւ փայ
կարնոյ կուսակալութեան հրա-
մանագրելէ և պատասխանն ըս-
տանալէ յետոյ՝ 1866 Սեպտեմբեր
6 թուական պատասխանագրով
մը վերապին կը ծանուցանէ Ազ-
գային Պատրիարքարանին թէ եր-
կու փախառական Քրդաց ձեր-
րակալութեան և հարցաքննու-
թեան կը կարգաւ Խաչատուր կա-
թուղիկոնի անպարտ կամ յան-

ցապարտ քլլալն ստուգելու հա-
մար . և թէ՛ անոր կաթուղիկո-
սութիւն տրուիլն ալ չյարմարիր .
Ի 12 Յուլիոսի 1866՝ ամենայն Հա-
յոց Հայրապետական նոր ընտրու-
թեան ընտրելեաց ցանկի պատ-
րաստութեան համար կը գումարի
Եկեղեցական Վիճակային Ժողո-
վըն , որ նոյն ընտրելեաց ցանկը
պատրաստելէն ետքը՝ Տ. Խաչա-
տուր Արքադանի նկատմամբ ալ
սա վճիռը կուտայ :

« Վիճակային Եկեղեցական Ժո-
ղովս տեղեկանալով եթէ Խաչա-
տուր Եպիսկոպոս Աղթամարայ
Հանգուցեալ Պետրոս կաթուղի-
կոսին կենդանութեան ատեն
ինքզինքը անոր տեղ կաթուղիկոս
օծել տուեր է , անվաւեր վճռեց
անոր կաթուղիկոսութիւնը : Եւ

Նոր ընտրութեան համար եռա-
նուն ընտրելէաց ցանկ մը կը պատ-
րաստէ, և կը տեղեկագրէ առ
Ազգային ժողովն: (Տես երես
565 - 573):

Ազգային ժողովն 1866 Յուլիս
22ի նիստին մէջ ըստ վճռոյ ե-
կեղեցական Վիճակային ժողովոյ
թափուր կը հրատարակէ զԱզ-
թամար, և նոր ընտրութիւնն ու-
րիշ նիստի կը ժողու կատարել
(Տես երես 573 և 576):

Պատրիարքական Խառն ժողո-
վը (*) 1866 Հոկտեմբեր ամսոյ
փերջերն Ազթամարայ միարան Խի-
զանցի Տ. Յակօբ Եպիսկոպոսը
Ազթամարայ Վանուց Կաթուղի-
կոսական Տեղապահ կը կարգէ:

(*) Տես 689 երեսին ժանաթութիւնը:

Նոյն տարւոյ Նոյեմբերի 14 ին ալ
կորուչէ որ Տ. Խաչատուր Սրբա-
ղան դայ ի Կոստանդնուպօլիս .
սուտի և մէկ կողմանէ Պատրի-
արքական պաշտօնագիրը կուղղէ
առ Նա և միւս կողմանէ ալ Բ.
Դռնէն հրամանագիրը կառնու որ
Վանայ Տեղական Կառավարու-
թիւնը արդելք չըլլայ անոր ի
Կոստանդնուպօլիս ճանապար-
հորդութեան :

Եկեղեցական Վիճակային Ժո-
ղովոյ վճիռն և Աղդային Ժողովոյ
որոշումն առ կախ կը մնան
և գործադրութեան մասին զըժ-
ուարութեանց կը պատահին .
մինչ զի Աղդային Ժողովոյ 1867
Փետրվար 10 ի և 24 ի , և Հոկտ.
20 ի նիստերուն մէջ խնդրոյ ներ-
քել կիյնան և նոր որոշման կեն-

Թարկին (Տե՛ս երեւ 648 և 694 - 735) :

Ազգային Ժողովոյ այս նիստե-
րու միջոցին ի 19 Սեպտեմբերի
1867 Պատրիարքական հրաւիր-
մամբ եօթը Վիճակաւոր եպիս-
կոպոսո՛ւնք ի Ժողով կգումարուն
և Աղթամարայ խնդրոյն վրայ ի-
րենց կարծիքը կը տեղեկագրեն
առ Տ. Պօղոս Բ. Պատրիարքին :
(Տե՛ս երեւ 688 - 689) :

Տ. Խաչատուր Սրբազան Պատ-
րիարքական Խառն Ժողովոյ որո-
շումէն երկտարուայ շափ Ժամա-
նակ յետոյ՝ կուգայ ի Կ. Պօլիս
ի 12 Հոկտեմբերի 1868 :

Այս միջոցին Տ. Պօղոս Բ. Պատ-
րիարքի հրաժարեցուցման խոն-
դիրն երեւան կեղէ Պատ-
րիարքը կը հրաժարի

ուր արեմն կը յաջորդէ Տ. Մկրտ-
տիչ Արքեպիսկոպոս Խրիմեան ի
4 Սեպտեմբերի 1869 : (Տես ե-
րես 747-748 և 755-757) :

Աղթամարայ ի Կոստանդնու-
պօլիս գանուող թեմականք ա-
ղերսագրով մը Բ. Դրան կը գի-
մեն , և կը խնդրեն որ Տ. Խա-
չատուր Արքազան կաթուղիկոսա-
կան պաշտօնիս վերագառնայ
յԱղթամար : Բ. Դուռը 1869 Նո-
յեմբեր 22 թուական պաշտօնա-
գրով մը ցնոյն աղերսագիր կը յղէ
ի Պատրիարքարան և հարկ եղածը
անօրինել կը յանձնարարէ :

Աղթամար Ընդունուի Ժողով

1870 Յունիս 25

Ազգային Ժողովոյ սոյն նիստին
մէջ Տ. Մկրտիչ Պատրիարք , ե-

ընտփոխանաց ուշադրութեան կը
ներկայացնէ Աղթամարայ խըն-
դիրը : Ահա՛ իւր խօսքը :

« Այս օրերս ստիպողական գը-
րեր եկած են վիճակայնոց կող-
մէն թաշատուր Եպիսկոպոսին հա-
մար , և անհամբեր պատասխանի-
կսպասեն . այս խնդիրը կնճռա-
լից կերպարանք մը ստացած է .
մէկ կողմէն Եկեղեցական Համա-
գումար ժողովին վճիռը կայ ,
զոր Երեսփոխանական Ընդհա-
նուր ժողովն ալ հաստատեր և
վաւերացուցեր է . միւս կողմէն
Թաշատուր Եպիսկոպոսն , որ նոյն
վճռոյն ենթակայ կը գտնուի ,
և որ երկար ատենէ ի վեր Պօ-
լիս եկած է , կը գանգատի թէ՛
Տիեզերական երկց Ս . Ժողովոց
հակառակ առանց իր ներկայեւ-

Թեան տրուած է այն վճիռը . և որովհետեւ ինք ներկայ է այժմ, կը խնդրէ որ նորէն դատուի Մասնաժողովոյ մը առջեւ և իր փաստերն ալ քննուին : »

Եւ կառաջարկէ որ՝ խնդիրը նկատողութեան առնուի և խոհական ու միջին ճամբով տնօրէնութիւն մ'ըլլայ անմիջապէս :

Ազգային ժողովն Պատրիարքին սոյն առաջարկութեան վրայ բաւական վիճաբանութիւն ընելէ ետքը՝ միաձայն հաւանութեամբ Ազթամարայ կաթողիկոսական խնդիրը Պատրիարքին և Եկեղեցական Վիճակային (Համագումար) ժողովոյն տնօրէնութեանը կը յանձնէ : (Տես նոյն նիստի ատենագրութիւնն անտիպ) :

Ազգային ժողովոյ սոյն որոշ-

Տան գործադրութիւնը կը յապաղի այնչափ, որ վերստին Ազգային ժողովոյ ատենանը կելէ խնդիրը :

Տ. Խաչատուր Սրբազան զկնի վերակադմութեան Ազգային ժողովոյ 1870 Օգոստոս 28 և Սեպտեմբեր 11 թուական երկու բողոքագիր առ Ազգային ժողովը և Հոկտեմբեր 27 թուական բողոքագիր մ'ալ առ Ազգային կերպրոնական վարչութիւնն կը մատուցանէ, որովք մէկ կողմանէ եկեղեցական վիճակային ժողովոյ առանց իւր ներկայութեան իրեն նկատմամբ տուած վճռոյն դէմ կը բողոքէ, և վերաքննութիւն կը պահանջէ, և միւս կողմանէ առանց Ազգային վարչութեան գիտութեան կաթուղիկո-

սական պաշտօնանկութիւն և նոր
կաթուղիկոսի ընտրութիւն եւ
ձեռնադրութիւն ու օծումն կա-
տարուելուն համար ալ ներողու-
թիւն կը խնդրէ , միանգամայն և
ի շինութիւն Աղթամարայ Վա-
նուց և թեմական ժողովրդեան
ամենայն հրահանգ և կանոնա-
դրութիւն ընդունիլ և գործա-
դրել կը խոստանայ :

Աղթամարցիք դարձեալ ուրոյն
աղերսագրովք երկիցս Բ. Դուան
կը դիմեն և Տ. Խաչատուր Սըբ-
րազանի վերագարձը կը խընդ-
րեն : Բ. Դուան ալ 1871 Յուն-
վար 28 և 1873 Մարտ 1 թուա-
կան երկու պաշտօնագրովք Աղ-
թամարցւոց աղերսագրերը վե-
րըստին կը յղէ ի Պատրիարքա-
րան , եւ պարտ ու պատշաճը

գործադրել և արդիւնքը հաղորդել կը յանձնարարէ :

Ազգային ժողովոյ 1870 Յունվար 23ի նիստին որոշումը, ինչպէս քսինք, անգործադրելի կը մնայ : 1870-1872 ամի Քաղաքական ժողովը կը խոստանայ Ազխամարայ խնդիրը տեղեկագրով մը ներկայացնել Ազգային ժողովոյ, (Տես բացում Ազգային ժողով, 1870 ամին նիստ Է, երես 108), բայց չկատարէր իւր խոստումն, առարկելով թէ՛ Տ. Խաչատուր Սրբազան բողոք բարձած է առ Ազգային ժողովն ևյն : (Տես նոյն բացում նիստ Թ, երես 128) :

Ազգային վարչութեան 1872-1874 շրջանին կրօնական և Քաղաքական Խառն ժողովն իւր մէ-

Յէն խառն Բանձնաժողով մը կը
կարգէ, և Ազգամարայ խորհ-
րոյն համար նոյն խոստացեալ
տեղեկագրոյն պատրաստութիւնն
անոր կը յանձնէ, որ եռամսեայ
միջոցի մէջ աւարտելով իւր պաշ-
տօնը խառն ժողովոյ կը ներկա-
յացնէ իւր տեղեկագիրը: Խառն
ժողովն ալ զնոյն տեղեկագիր
յատուկ պաշտօնագրով մը կը
մատուցանէ Ազգային ժողովոյ
1870 ամի բացման ԾԳ. նիստին
որ յ' 8 Դեկտեմբերի 1872:

Ազգային Ընդունալ Ժողով

Ընդունալ 1870 - 71

Նիստ ԾԳ. և Կ. ԿԱ.

Ազգային ժողովը ԾԳ. և Կ.
Ընդունալ նիստերուն մէջ սոյն վար-
չական տեղեկագիրը նկատողու-

թեան կառնու , և յետ երկու-
րատեւ և յուղեալ փիճարանու և
թեան կիւ նիւսին , որ յ' 30
Մարտի 1873 , գաղանի քուէար-
կութեամբ վերստին կորոչէ և կը
յանձնէ Աղթամարայ խնդիրն ե-
կեղեցական վիճակային ժողո-
վոյ ի վերաքննութիւն : (Տես նոյն
նիւսերու ատենագրութիւնները) :

Սոյն այս որոշմամբ Աղգային
Ժողովն Աղթամարայ խնդրոյն հա-
մար պահանջուած վերաքննութե-
թիւնը կրնդունի : Նոյնպէս կրն-
դունի և եկեղեցական վիճակա-
յին ժողովը :

Եկեղեցական վիճակային ժո-
ղովը կը գումարի յ' 7 Մայիսի
1873 , և տասն երկու եկեղեցա-
կաններէ (վեցը Եպիսկոպոս)
Մասնաժողով մը կը կարգէ , որ

պաշտօն կը գծէ՝ խնդրոյն պատ-
մական անցից վիճակը քննել և
մանրամասն ի գիր առնուլ, նոյն-
պէս և Տ. Խաչատուր Արքայանի
բացատրութիւններն և բողոքող
անձանց առարկութիւնները լսել
ու քննել և արդիւնքը տեղեկա-
դրել:

Այն քննիչ Մասնաժողովոյ
պաշտօնի շարունակութեան մի-
ջոցին պատրիարքական հրաժա-
րականի խնդիրը կը ծագի: Տ.
Մկրտիչ Պատրիարք կը հրաժա-
րի, և շուտով հռակ տալու Պատ-
րիարք կընտրուի Տ. Ներսէս Արք-
եպիսկոպոս Վարժապետեան ի
26 Ապրիլի 1874 (Տե՛ս երես
972-974):

Աղթամարցիք դարձեալ աղեր-
սագիր կը մատուցանեն առ Ք.

Գուման, որ 1874 Մարտ 22 թը-
ռական պաշտօնագրով մը Ադ-
թամարցւոց աղերսագիրը նորէն
ի Պատրիարքարան կը յղէ, և
պարտ ու պատշաճը անօրինել
կը յանձնարարէ:

Եկեղեցական Քննիչ Մանա-
ժողովն իւր տեղեկագիրը կը մա-
տուցանէ Եկեղեցական Վիճա-
կային ժողովոյ 1874 Փետրվար
25 ի գումարման:

Եկեղեցական Վիճակային ժո-
ղովը թէ՛ սոյն և թէ՛ հետզհետէ
Մարտ 4 ի և 11 ի գումարմանց մէջ
նկատողութեան կառնու Մատ-
նաժողովոյն տեղեկագիրն, և Տ.
Խաչատուր Սրբազանի կաթուղի-
կոսական օժման վաւերականու-
թեանը նկատմամբ սա վճիռը
կուտայ, որ է:

« Ամենապատիւ Տեղապահ

« Սրբազան Հայր »

« Եկեղեցական Համադումար
Ժողովս այս երրորդ անգամ դու-
մարուելով ի Պատրիարքարանս ,
Աղթամարայ կաթողիկոսութեան
խնդրոյն նկատմամբ Մասնատո-
ղովոյ բերած տեղեկագրոյն հա-
մեմատ ընտրութեան կշռելն հա-
սրչափ որ ընդունելի կը համա-
րի , բայց և այնպէս խնդրոյն
հաշտելն ընենութիւնը որուն
մէջ է մարդասպանութեան կե-
տը , և որ սոյն խնդրոյն վերջ-
նական լուծումը պիտի տայ , ի-
րեն ձեռնհասութենէն վեր ըլլա-
լով , Ձեր Սրբազնութեան կը վե-
րադարձնէ յանձնել որ Ժողովոյ
որ անկ է : »

(Առաջին Ժողովոյ Ժողովական)

« 11 Մարտ 1874 »

Աղղային ժողովն իւր 1874 ամի
բացման Ը. նիստին, որ 18 Նո-
յեմբերի, զորն վճռադիր կը յղէ
Չեռնիստովեան և Իրատստով-
եան միացեալ դիւանացի նա-
խաքննութիւն :

Միացեալ Դիւանք իրենց տե-
ղեկադիրը կը մատուցանեն Աղ-
ղային ժողովոյ նոյն տարւոյ բաց-
ման Ժ.դ. նիստին որ ի 6 Դեկ-
տեմբերի :

Աղղային Ընդհանուր Ժողով

Ընդհանուր 1874 թ. Նիստ Ժ.

Աղղային ժողովն նկատուցու-
թեան կառնու միացեալ Դիւա-
նաց տեղեկադիրն և յետ միճա-
րանութեան՝ ըստ եզրակացու-
թեան տեղեկադրոյն մատկամ հա-
ւանութեամբ Աղթամարայ իւրեղ-

րոյն ~~աւելան~~ ~~հասն~~ ըննու թիւնն
 և խնդիրն ամբողջապէս իրրեւ
 թեմական մասնաւոր խնդիր Ազ-
 գային կեդրոնական վարչութեան
 խառն ժողովոյ տնօրէնութեանը
 կը յանձնէ :

Այս որոշման վրայ վարչութեան
 կրօնական և Քաղաքական
 խառն ժողովն 1875 Ապրիլ 5 թը-
 տական Դ-է-է-Դ մ' ուղղելով առ
 Բ. Գուռն կը խնդրէ իմանալ թէ
 Տ. Խաչատուր Սրբազան իւր նա-
 խորդին ապանութեան ոճրոյն
 մէջ տակաւին ընդ կատկածանօր
 է թէ ոչ : առ որ Բ. Գուռը նոյն
 տարւոյ Յուլիս 26 թնական պաշ-
 տօնագրով մը կը պատասխանէ
 թէ :

« Ապանութեան դործին մէջ
 մասնակցութիւն տնկցող Եւս-

սուֆ և Շահին անուն Քիւրտերը
 փախած և ի վերջոյ մեռած ըլ-
 լալով, կարելի չէ եղած քննու-
 թիւնն առաջ տարուիլ, աւարի
 իրաց այս վիճակին մէջ Բ. Դուռը
 Խաչատուր Սրբազանի մասին ը-
 սելիք մը չունի այլ անոր ներքինը
 գիտնալ և անօրինել Պատրիար-
 քարանիդ անկ է :

Բ. Դուռն այս պատմախանա-
 դրոյն վրայ Վարչութեան Քաղա-
 քական Ժողովը կորոչէ թէ՛ Տ.
 Խաչատուր Սրբազան իւր նախոր-
 դին սպանման սերոյն մէջ քաղա-
 քականապէս անպարտ է :

Իսկ Կրօնական Ժողովը խրնդ-
 րոյն եկեղեցականօրէն որոշումն
 իւր ձեռնհասութենէն վեր համա-
 րելով եկեղեցական Վիճակային
 Ժողովոյ առեանը կհանէ խնդիրը :

Ի և Դեկտեմբերի 1875 կը գումարի Եկեղեցական Վիճակային Ժողովն և երկար խորհրդածուծեանէ ետքը կորոշէ նախ Տ. Խաչատուր Սրբազանի՝ իւր նախորդին ապանման ոճրոյն նկատմամբ, խոստովանութիւնը լսել և ապա վճիռ տալ. ուստի և յատեան իւր կը հրաւիրէ զՏ. Խաչատուր Սրբազան, և յետ (անոր ներկայութեան) ընթեռնելոյ Բ. Դռան պատասխանադիրը, սա եղանակաւ կը կատարէ անոր խոստովանութիւնը լսելու գործողութիւնը, որ ահա,

Առեւնապետ Սրբազան. — Սրբազան Տէր, Ձեր Սրբազնութեան Համագումար Ժողովոյ Հարց կողմանէ կը հարցնենք յ-ն-ն Ա-տ-տ-ն-ն Ի-ն-ն-ն թէ ձեր նախորդին

ստղանման որ և է կերպով ի մե-
տոյ կամ ի հեռուստ յարարերու-
թիւն մ'ունեցած էր թէ ոչ, Հա-
մադումար ժողովը կողմէ լսել
էր ԽՍՀՄ-ի ԼՂԻՂԻՄ-ի ԵՄԿԵՄԻՄԻ
ԼՂԻՂԻՄ-ի ԵՄԿԵՄԻՄԻ մանկաբույժ

Եւ խաչատուր կաթսեղիկաս : —
Եւ յայտ կը դարձանամ որ այս
խնդիրն այսչափ տարիներէ ի վեր
Ազգային ժողովոյ սէջ խողովակէ
խողովակ անցնելէ յետոյ՝ դարձ-
եալ մի և նոյն հարցումն ինչ կը-
նէր այսօր : Հարցէ՛ք Համադու-
մար ժողովոյդ կողմանէ կարդ-
եալ Քենիշ Մամեամոյովոյ : Եւ
անոր ատենին աս աջ ամեն բան
յայտարարած եմ : Երեք ամսէ ա-
ւելի շարունակ կատարած քն-
նութեանց մէջ պէտք եղած բա-
ցաւորութիւնները տուած եմ :

Բայց արձակատեղիս դիտեալ ամբարտա-
 նայ մը կրցա՞նք տեսնել : Եւ ի՞նչ դիտե-
 ածրապարժ կամ կատկարժուոր ան-
 աւանդե՞նք, որ այսօր այդպիսի
 հարցում մը կրնէ ինձ պատկա-
 ճելի՞ ժողովդ : Եւ ի՞նչ ան-
 իշխան տարօրինակ կը թուի
 ինձ ժողովոյդ այդ հարցումը :
 Բայց պատկաճելի ժողովոյդ ա-
 ռաջարկու թիւնը կրնո՞ւնի մը : Եւ
 ըստ որում ի՞նչ-չէ՞ կը յայ-
 տարարեմ յանուն Առաքել-
 ան չէ թէ եւ իմ նախորդիս ըս-
 տանման մէջ ի հեռուստ կամ ի
 մատոյ՝ հանգիստի մը հետեւ չէ,
 այլ հոգի մը անցած չէ իմ ժողով-
 ան ժողովէն : Եւ ես մէկ անգամ
 Ս. Խաչատուր Սրբազան կը մեկ-
 նի ժողովէն : Եւ ինչ անգամ
 Ս. Խաչատուր Սրբազան — Ժող-
 ովապետ հարկ : Եւ ինչ անգամ

տուր կաթուղիկոսի այս յոյս-ը-
 ը-նիւն ու ի-տ-ի-ն-ի-ն, որ ան-
 խռով և խղճի հանդարտութեամբ
 արտասանեց : Արդ՝ արդարու-
 թիւնք պարտք կը գնէ իմ վրայ
 հարցնել պատկառելի ժողովոյս
 Ս. Հարցդ թէ՛ Խաչատուր Սրբ-
 րադանի այս յայտարարութեան
 և երգման վրայ ձեր ամենուն
 խիղճը հանդարտած է, և հա-
 մադուած էք նորա անմեղու-
 թեան :

« Ժողովականք միահամուռ . --
 Այո՛ , համադուած ենք : »

« Ատենապետ Սրբադան . -- Թէ և
 խնդիրն իւր եզրակացութիւնն
 ստացաւ ժողովական Հարցդ յայ-
 տարարութեամբ . սակայն դայն
 օրինական կերպով վերջացնելու և
 վերջնական վճիռն արտասանելու »

լու համար կառավարկեմ խրն-
դիրը քուէի դնել հետեւեալ կեր-
պիւ : թէ ո՛վ որ խղճի մտքը հա-
մադուած է և կրնդ ունի որ խա-
շատուր կաթուղիկոս իւր նախոր-
դին սպանութեան մեղսակից
կասկածէն բոլորովին անպարտ է
թող գրէ թղթին վրայ — ԶԴԴԴ
բառն , իսկ ո՛վ որ չընդունի՝
թող գրէ — ԶԵԶԵ

« Ատենապետ Սրբազանի սոյն
առաջարկութիւնն ընդունուելով՝
քուէարկութիւնը գաղտնի կա-
տարուեցաւ և քուէհամարն ըլ-
լալով արդիւնքը ցոյց տուաւ թէ՛
երեսուն և ինն քուէովք՝ ընդ-
դէմ երեք քուէից , որք պարտա-
էին , ԶԴԴԴ հռչակուեցաւ Տ. խա-
շատուր կաթուղիկոս ի մեղսա-
կից կասկածանայ սպանութեան

Պետրոս Կաթողիկոսի Տանն Աղ-
թամարայ նախորդին իւրոյ և ի
Հետեւարէս և Եկեղեցական
Վիճակային ժողովը յա վճիռը
կուտայ և ի ստիճիւր տեղացի հաս-
տիքի և Եկեղեցական Համագումար
ժողովո հրաւիրուած լինելով այս-
օր յԱմենապատիւ Ներսէս Արք-
եպիսկոպոսին Պատրիարքէն՝ Աղթամա-
րայ Խաչատուր Արքեպիսկոպոսին
նախորդին Տ. Պետրոս Կաթու-
ղիկոսին սպանութեան մէջ Բ.
Դոնէն ժամանակու եղած մեղ-
սակցութեան կասկածին վրայ Ե-
կեղեցականօրէն իւր վճիռը տալ
իւր այս գումարման մէջ յետ
լիութի խորհրդածութեանց և հա-
սունքնեանց և յետ ԸԵԸԸ Ե-
ղեւթ-Վան-Դէն յիշեալ Արքեպի-
սկոպոսին յատենի ժողովոյս և յայն

« Եկատելով՝

« Ա. Քանի որ Խաչատուր Կաթողիկոս Ազգին Կողմանէ՝ ամբարատանեալ չէ՝

« Բ. Քանի որ ո՛չ Բ. Գրան և ո՛չ Ազգային Վարչութեան ատճիւրացարձակ ամբարատանոյ մը ունեցած չէ այս մասին՝

« Գ. Քանի որ Խաչատուր Կաթողիկոսի վրայ՝ իւր նախորդ Պետրոս Կաթողիկոսի ազանման ոճրոյն մասնակցութեան կանկած յարուցանող Բ. Գրան Իշխանութիւնը (որ միակ վճռատու է ոճրադործական խնդրոյ)՝ մինչեւ ջարդ չկրնարով յիշեալ Սրբազանին վրայ և ո՛չ մի ինչ ատուղել, իւր ասեկիք մի շունենայր վերջնապէս յայտնած է՝

« Համագումար ժողովս կը վրձ-
 օէ թէ՛ Խաչատուր Կաթուղիկոս
 իւր նախորդին այսինքն Պետրոս
 Կաթուղիկոսի սպանման ոճրոյն
 մէջ Բ. Դրան ժամանակաւ յա-
 րուցած կասկածէն — և — և —
 է Ազգային Եկեղեցւոյ և խղճի
 առջև : »

« Ուստի Ամենապատիւ Խաչա-
 տուր Արքաղան ո՛չ միայն ըստ
 նախորդ վճռոյ Համագումար ժո-
 ղովոյս , որ ի 11 Մարտի 1874
 ամին , օրինաւոր Կաթուղիկոս է
 Տանն Աղթամարայ , այլ և ամե-
 նայն կասկած մեղսակցութեան
 չէր վրայէն : »

« Հետեապէս Եկեղեցական Հա-
 մագումար ժողովս կը յանձնէ
 սոյն վճիռս Ազգային Եկեղեցւոյն »

Տ. Ներսէս Բ. Պատրիարք Արքեպիսկոպոսն Կ. Պօլսոյ թէ՛ Աղթամարայ և թէ՛ Սսոյ Կաթուղիկոսական խնդրոց միանգամ և ընդ միշտ լուծմանն համար 1875 Դեկտեմբեր 3 թուական գրով մը կը դիմէ առ Հայրապետն ամենայն Հայոց, և անոր վերջնական կարծիքն ու որոշումը կը խնդրէ, և ի պատասխանի հետեւեալ Հայրապետական Կոնդակը կընդունի :

« Գէորգ ծառայ Գրիստոսի և անհասանելի կամօքն Աստուծոյ Եպիսկոպոսապետ և Կաթուղիկոս ամենայն Հայոց, ծայրագոյն Պատրիարք Համազգական Նախամեծար Աթոռոյ Արարատեան Առաքելական Մայր Եկեղեցւոյ սրբոյ Կաթուղիկէ ԷԶՄԻԱՄՆԻ :

Քաջարթուն Գատրիարքի Հայոց
Կոստանդնուպօլսոյ, եւ յաւէտ
սիրելւոյ մերում Գերապատիւ
Ներսէսի Սրբազան Արքեպիսկո-
պոսի ի Տէր խնդալ: »

« Առ ծանրակշիռն այն հար-
ցումն սիրելւոյդ զոր առնէք ի
նամակի Ձերում գրելոյ, 3 ամ-
սոյս, թէ գիա՞րդ պարտ իցէ լու-
ծումն ինչ առնել ըստմանն
եւ անշուժելի կարծեցեալ խնդրոց
կաթուղիկոսութեանցն Աղթա-
մարայ եւ Սսոյ, շատ գրեացի մեզ
առ այժմ յուշ առնել Ձեզ գրադ-
մապատիկ խորհրդածութիւնն եւ
զրոյցս կարեօրս զխնդրոյդ զայդ-
մանէ, զորս արարաք ի միջի մե-
րում մինչդեռ աստ առ մեզս
էիք: Իսկ առ տեղեալս զայս ինչ
եւ եթ հարկ համարիմք համա-

ռօտիւ կրկնաբանել, զի ի գործ
 և ի խնդիր այսպիսի, որ յամ-
 բողջութիւն և յանթերի պահ-
 պանութիւն հայի ազգայնոյ Ե-
 կեղեցւոյս, և իրաւանց առաքե-
 լական Աթոռոյ սորին, քաջ ի
 բաց հեռի է ի մէնջ և հեռի պար-
 տի լինիլ միշտ ամենայն խնդիր
 կամ հետամտութիւն անձնական
 պատուոյ և փառաց և կամ այ-
 լոց ինչ շահուց և օգտից մարմ-
 նականաց. այլ միայն զկանոնա-
 կան և զանժխտելի իրաւասու-
 թիւն Աթոռոյս Ս. Լ. ջմիածնի ա-
 ռաջի աչաց ունել յամենայնի, որ-
 պէս և զցանկալին արգասիս տն-
 քակտելի միութեան ի միոյ կող-
 մանէ, և ի միւսմէն զբազմափտանգ
 հետեւանս պառակտմանն որ ի
 պատճառս Աթոռոցն այնոցիկ : »

«Առ այս աւելորդ համարիմք յուշ ածել ազգայնոցն մերոց սիրելեաց առ հասարակ զանհերքելի փաստս նախամեծար լինելոյ Արարատեան Մայր Աթոռոյս և կեդրոն միութեան հաւատոյ ամենայն եկեղեցեաց Հայոց՝ որ գտանիցին յՕսմանեան աշխարհիդ և ի Ռուսաստան և ի Պարսկաստան և ի Հնդկիս և յայլ զանազան կողմանս աշխարհի, որով օրինաւոր Աթոռակալք սորին՝ կաթողիկոսունք են Սրբոյ Էջմիածնի՝ ոչ եթէ պիտակ անուամբ կոչեցեալք անդօտին ի սկզբանէ՝ Կ-Բ-Գ-Դ-Ե-Զ-Է-Ը-Թ-Պ-Ր, այլ արդեամբք և ճշմարտութեամբ։ Ապա ուրեմն անհրաժեշտ պարտք են այլոցն ամենեցուն հօգեւոր առաջնօրդաց մերումս Առաքե-

լական եկեղեցւոյ, զորպիսի և
 ունիցին զտիտղոս կամ զպատ-
 ուանուն, հր-տ-իւլ -րդե-ճէր ծո-
 բոյն Պարի-րի և Ըդհ-ն-իւն կ-
 ր-իւն Աղգիս : Քանզի և չիք
 երկբայութիւն՝ զի հարկ ի վերայ
 կայ՝ ոչ յանուանակոչութիւնս մի-
 այն հայել, այլ մանաւանդ յի-
 րացն արդիւնս : սակայն ըստ
 տարաբազդ հանգամանաց տեղ-
 եաց և ժամանակաց՝ բազում այն
 է զի մարդիկ մանաւանդ որք
 յոգւոյ փառամոլութեան և շա-
 հախնդրութեան դրդեալք իցեն՝
 կամակար մտօք ցառալի իմն խա-
 բանօք պատրեն զանձինս և զմիմ-
 եանս՝ որպէս թէ ըստ տիտղո-
 սոցն մեծաց և զմեծութիւն իշ-
 խանութեանցն ունիցին : Ապաքէն
 առ մեզ անունդ կ-ր-իւն, որ

ինքն ըստ ինքեան զշէտհանիս
 ձայնիդ ունելով ճշդիւ զնշանա-
 կութիւն, չկարէ երբէք տեղի
 տալ՝ զի բաց ի միոյ միայնոյ Պատ-
 րիարք կաթուղիկոսէ ընդհանուր
 Ազգիս Հայոց գտանիցի այլ ոք՝
 որ զնոյն կրիցէ զանուն և զպաշ-
 տօն ո՛չ եւս իբրեւ զմասն ինչ
 բողոքին, այլ իբրեւ զամբողջու-
 թիւն բովանդակիչ ամենայն մա-
 սանց։ Եւ թէ ո՛րքան և որպիսի
 վնասք և վէճք և հակառակու-
 թիւնք ազգակործանք եւ աշ-
 խարհաւերք յառաջ եկին յայն-
 պիսեաց անտի անհիմն և անյա-
 ըիլ՝ անուանակոչութեանց և ճո-
 խանալոյ առաջնորդաց Եկեղեց-
 ւոյ ի վերայ իրերաց՝ ոչ է հարկ
 տաել։ Արդ մեր զօտարացն ի բաց
 թողեալ զվիճմանս իրաւաստի։

թեանց, օրինակ իմն զՅունացն
 և զՀռովմայ Պատրիարքութեանց,
 այլ զմերոցն և եթ փոյթ ի մտի
 դնելով, ոչ ապաքէն ակն յայտնի
 տեսանեմք՝ զի որք անուանեալքն
 են ի միումն կամ ի միւսում, ի
 մասանց Հայաստան աշխարհի,
 թէպէտ և ի հարիւրաւոր ամաց
 հետե, կաթուղիկոսունք Սսոյ և
 Աղթամարաց, զանուն և եթ ար-
 նին զԿոնստնտնէ, և այն՝ Էդեսիէն,
 և արակայն յօլովք ի նոցանէ, թե-
 րեւս և ամենեքեան իսկ, եղեալ
 թուին ի մտի, և այնպէս հզնին
 հաւատացուցանել պարզամիտ
 ժողովրդոց փրճակացն իւրեանց,
 թէ օրինաւորք իցեն և յայտնի
 Այսոցիկ այսպէս եղելոց, ամ-
 ենայն իրօք պարտ և պատշաճ
 էր մանաւանդ ի ժամանակի

ասոր յորում ամենայն ոք քաջ
նշմարէ զհոգեւոր և զմարմնաւոր
միասն ազգային բաժանմանց ,
փութալ ճեպել ի սպառսպուռ
բարձումն երկրորդական և եր-
րորդական Աթոռոց կաթուղիկո-
սական անուանելոց , որպէս զի
Եկեղեցին զխաղաղութիւն առ-
նուցու և յՅամանեան աշխարհիդ ,
զոր օրինակ խաղաղացաւն ի կող-
մանս յայտորիկ ի բառնալ աթո-
ռոյն Գանձասարայ : Բայց եթէ
հապշտապ կարգադրութիւն ինչ
այնպիսի պատճառս տացէ յուղ-
ման և խռովութեան յազգայինս ,
բարիոք համարիմք ակնկալեալ
սպասել դէպ ժամանակի յորում
յաջողեացէ արդեօք Աստուած
ազգիս մերում լնդ հանրական ինչ
գումարել ժողով Եկեղեցական ,

ընդ նախադասութեամբ Եպիս-
կոպոսապետի և Կաթողիկոսի
Սրբոյ Էջմիածնի, և անդ զվախ-
ճանականն առնել տնօրէնու-
թիւն :

« Ողջ լերուք զօրացեալ Տերամբ »

ԴԷՈՐԳ. Դ.

ԿԱԹՈՒԼ. ԱՄԵՆ. ՀԱՅՈՑ

Ի 27 ն Գեկամբերի 1875 ամի. Հաս-
տատարիս ՌՅԻԷ. Ի Ս. Էջմիածնի.
Թիւ 418 :

Կրօնական ժողովը նկատողու-
թեան առնլով զսոյն Հայրապե-
տական Կոնդակ՝ ըստ որոշման և
յանձնարարութեան Եկեղեցական
Վիճակային ժողովոյ հետեւեալ
խոստմնագիրը կառնու Տ. Խա-
չատուր Սրբադանէն իբրեւ պայ-
մանագիր, որ ահաւասիկ :

ՊԱՅՄԱՆԱՆԻԻ

Ա. Հոգեւոր հնազանդութիւն առ Հայրապետն ամենայն Հայոց, Գահակալ Մայր Աթոռոյ Ս. Էջմիածնի, որ է օրինաւոր յաջորդ Սրբազան Առաքելոց Բարթոլոմէայ եւ Թադէի, եւ Վեհափառ Կաթողիկոս ամենայն Հայոց ընդ աշխարհ համօրէն:

Բ. Ի Ժամ Ս. Պատարագի եւ յաղօթս Ժամերդութեան յիշատակել նախ զանուն Վեհ, Հայրապետին ամենայն Հայոց, ապա զանուն Սմեն. Կաթողիկոսի Տանըն Աղթամարայ: Այս յիշատակութիւն պարտի լինիլ յՍմեն. Կաթողիկոսէն Աղթամարայ եւ ի թեմականաց նորոյ:

Գ. Չձեռնադրել ընտելագիտ. կոպոս ի թեմս Ս. Էջմիածնի, Իսկ

Վասն Եպիսկոպոսաց Տանն Աղ-
թամարայ առնուլ կանխաւ զգրա-
ւոր հաճութիւն Ամեն . Ս . Պատրի-
արքին Կոստանդնուպօլսոյ և Աղ-
գային Կեդրոնական Վարչու-
թեան և ապա ձեռնադրել :

« Դ . Չհանել զԵկեղեցականս
Աղթամարայ ի վիճակս Ս . Էջ-
միածնի ի պաշտօնատարութիւն ,
առանց ունելոյ կանխաւ զհա-
ճութիւն Ամեն . Ս . Պատրիարքին
Կ . Պօլսոյ և Աղգային Կեդրոնա-
կան Վարչութեան :

« Ե . Զսուրբ Միւռօնն օրհնել
միայն Վասն Տանն Աղթամարայ ,
և շառաքել նուիրակս ի բաշ-
խումն Ս . Միւռօնի ի վիճակս Սրբ-
բոյ Էջմիածնի առանց գրաւոր
հաճութեան Ամեն . Ս . Պատրիար-
քին Կ . Պօլսոյ , յանուն վեհ . Հայ .

Բարպետին ամենայն Հայոց : Ե

« Ի Կոստանդնուպօլիս , յԱդ .

Գալին Գալտրիար Բարանի Հայոց ,

յամի Տեառն 1876 ի Փետրվարի

16, 1816: 1816-1817

Պ Զվերոգրեալ Տնդեսին յօդ.

Եւ յայնչեալ զիս ի զմեռացս Եւ ի զմեռացս Եւ ի զմեռացս

խոստանամ գործադրել ընդ բոլ.

յոր կեանս իմ: քո/ճ ք. Գ. Ե. ճան

$\frac{1}{2} \left(\frac{1}{2} + \frac{1}{2} \right) = \frac{1}{2}$

2-25 8-22 11-1-1-2

Ե Ի Կ. Պօլիս յԱզգային Հայոց Պատ-

ԹԻՄԱՐ ՔԱՐԱՆԻՔ 1876 ՓԵՏՐՈՎԱՐ 16 : 2

Ա ի վկայութիւն ինքնագիր րս.

տոճրագրու թեանն և տոճրագրեմ. »

Am. 50. 50. 50.

Տ. ԵՐԱՆԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

(524)

Chrysomelidae

[illegible]

Տ. ԵԵՐՈՏԹ Ի. ԱՂԺԱՎԱՐԱՂ ԳԱ.

Թուղիկոսական խնդիրը Տ. Խաչատուր Սրբազանի կաթուղիկոսական ընտրութենէն մինչեւ այս խոստմնագրոյն ստորագրուած ատեն ի գործ դրուած պաշտօնական գործողութիւնները յատուկ տեղեկագրով մը կը ներկայացնէ Ազգային ժողովոյ 1875ի բացման ԺԹ. դ նիստին, որ ի 20 Փետրվարի 1876, հետեւեալ վերջաբանով և անոր կից հարցմամբ :

« Արդ՝ բովանդակ այս գործը ձեր պատկառելի ժողովոյն ուշադրութեան յանձնելով, սոյն գործոյն վախճան մը տալու, և Աղթամարայ թեմականաց անդու անդադար արտունջներուն և մինչեւ իսկ կրօնափոխութեան սպառնալիքներուն վերջ դնելու համար, ոչ իբրեւ կաթուղիկոս,

սակա՛ն խնդիր , զի Հայրապետին
ըսածին պէս — — — — — է — — — — —
— — — — — է — — — — — է — — — — — , այլ իր-
րեւ գծուարին խնդիր կը ներ-
կայացնե՛մ ձեզ՝ սա հարցումը մի-
այն ընելով , »

« Թէ՛

« Ազգամարայ Խաչատուր Սըր-
բաղանի իւր նախորդին սպան-
ման ոճրագործութեան մասնա-
կցութենէ — — — — — է — — — — —
համարուելու բաւական կը հա-
մարի՞ ժողովդ Բ. Դանէն եկած
Բեշեբէն : »

Այդպիսի Ընդհանուր Ժողով

Բաց — 1875 — Դն

Նիստ ԺԹ . 1876 Փետրէլ — 20

Ազգային Ժողովը սոյն պատ-
րիարքական տեղեկագիրը հինգ
անդամներէ բաղկացեալ խառն

Մասնաժողովոյ մը կը յայնձնէ ի
քննութիւն և ի տեղեկաբերութեան
թիւն :

Մասնաժողովոյ Եկեղեցական
անդամք Բ. Դոնէն եկած Բեդեքէն
Տ. Խաչատուր Սրբազանի իւր նա-
խորդին սպանման ոճրոյն մաս-
նակցութենէն արդարանալու և
անպարտ համարուելու ք--կ--ն,
իսկ աշխարհական անդամք --կ--
--կ-- կը համարին:

Ուստի և շկրնալով համաձայնիլ զատ զատ կը մատուցանեն իրենց տեղեկագրերն Ազգային Ժողովոյ 1875 ամի բացման ԻԱ.դ նստին, որ ի 12 Մարտի 1876, որք ի Գ. ԴՆԷՆՆԻ նիստին փնտրա. նութեան նիւթ կրկան :

1875 44
1876 26

Աղգ աթին ժողովն խառն Մաս-
նաժողովոյն Եկեղեցական և Աշ-
խարհական անգամոց Կրկին տե-
ղեկաց ընդունու շարքով Ժեան Կան-
նու, և յետ ընդերկալ փճարա-
նու Ժեան նախապէս կորոյն

Ա. ԹԷ՝ Բ. Դուան Բեքեհ Տ.
Խաչատուր Սրբազանի անպար-
տութեան վերա շին կրնար նը-
կանութիւն, եւ յապանակել միայն
Բ. ԹԷ՝ Բ. Դուան վերջին Բե-
քեհի իւր կողմէն դատական խու-
զարկութեանց շարունակութիւ-
նըն անկարելի շղալն յայանելով
խնդրոյն խղճովի քննութիւնը
(Բեքեհեհ) (Տ. Խաչատուր Սրբ-
67
վրա զգոյն միայն միայն յայն

բազանին) Դ-Բ-ՆԵԻ ԿԷԼԻԷԻ Բաթ-
րիգխանէճէ պիլինմէք լազըմ
կէլէճէկի տէրքեար պուլընմուշ)
յանձնարարած է Ազգին :

Եւ ապա Ատենապետ Վսեմ
Ստեփան փաշա Աղանեան եղած
վիճաբանութիւնքն և նախնական
որոշումներն ամփոփելով վերջ-
նական որոշման սա ձեւը կը ներ-
կայացնէ , որ է :

« Ազգային ժողովը կորոշէ » :

1. Ըստ որում Բ. Դրան գը-
րերն Աղթամարայ Խաչատուր Կա-
թողիկոսին անպարտութեան վը-
ճիւղ շեն կրնար նկատուիլ :

2. Ըստ որում Բ. Դուռն իր
կողմէն գատաքննութեան շարու-
նակութիւնն անկարելի հրատա-
րակելով , յանձնարարութիւն կը
նէ Ազգին սոյն խնդիրը խղճովի

քննել և արդիւնքն ու Աղդին
կարծիքն իրեն հաղորդել . և
«Յի Հնա որում Համագումար
Եկեղեցական Ժողովք կը յայտա-
րարէ թէ , Խաչատուր Կաթու-
ղիկոսին անպարտ ըլլալուն անոր
երդմամբն համագումարն է . »
« 4 Պատասխանել Վարչութեան
Սրբազան Նախագահին որ Բ-
րան հրամանագրերն Աղթամա-
րայ Կաթուղիկոսին իբրեւ ան-
պարտութեան վճիռ չեն կրնար
նկատուիլ և պէտք է Համագու-
մար Եկեղեցական Ժողովին կողմէ
այս խնդրոյն վրայ կատարուած
դատարարական գործողութիւնը
Բ-րան հաղորդուի և խընդ-
րուի որ բացարձակապէս յայտ-
նէ թէ անոյն գործողութիւնը Խա-
չատուր Կաթուղիկոսն անպարտ

վճռելու քաւական կը համարի՝
 թէ ոչ և եթէ չհամարիր՝ շնորհ
 քնէ Բ. Դուռն խնդրոյն քննու-
 թիւնն ինքն ընել և պէտք եղած
 վճիռը տալ և անոր յետոյ
 Այս օրոշման ձեւին վերջին
 կէտն, այն է համադրամար Ժո-
 ղափոյ կատարած դատաւորական
 գործողութիւնը Բ. Դուռն հա-
 ղորդել և հարցնել թէ սոյն գոր-
 ծողութիւնը խաչատուր կաթու-
 ղիկոսն անպարտ վճռելու քա-
 ւական կը համարի, թէ ոչ և ան-
 ռանձինն քուէի կենթաբկութիւն և
 Ազգային Ժողովն ձայնից մեծա-
 մասնութեամբ կընդունի, եւ
 հոսկ ուրեմն օրոշման ձեւն ամ-
 բողջ միաձայնութեամբ կընդունի
 Ազգային կեդրոնական Վարչ-
 շութիւնն, ըստ այսմ օրոշման Ազ-

դային ժողովոյ՝ Եկեղեցական
Վիճակային ժողովոյ կատարած
գործաւորական գործողութիւնը
Բեւեռ-ի մը կը հաղորդէ Բ. Դը-
ռան, և անոր առ այն տնեցած
կարծիքն ու վերջնական պա-
տասխանը կը խնդրէ։ Բ. Դըռը
վարչական Բեւեռն իւր վերջնա-
կան պատասխանը կուտայ ծա-
նուցագրով մը, որոյ հայերէն
թարգմանութիւնն է։

Աղթամարայ սպանեալ Պետ-
րոս կաթողիկոսին յաջորդող և
սպանութեան խնդրոյն համար
ասկից տասներեք տարի առաջ
Պօլիս բերուող խաչատուր Սրբա-
ղանին նկատմամբ ինչ ինչ խըն-
դիրներ պարունակող ձեր պա-
տասխանագիրը նկատողութեան
առի։ Եւ ինչպէս որ ձեր Սըր-

դիրն Ազգային Ժողովոյ 1876 ամի
բացման Դ. նիստին միճարանու-
թեան նիւթ կըլլայ:

Ադդային Ժողովոյ Ժողով

Բացման 1876 թ.

Նիւթ Դ. 1876 Յ. 4

Ազգային Ժողովը նկատողու-
թեան կառնու Բ. Դռան պա-
տասխանագիրն և մէկ քանի ե-
րեսփոխանաց թեր ու դէմ ա-
տենարանութենէն յետոյ՝ Ատե-
նապետ վսեմ. Ստեփան Փաշա
Ասլանեան կառաջարկէ որ՝ ըստ
որում Բ. Դռուն իւր պատասխա-
նագրով կըսէ Սրբազան Պատրի-
արքին թէ՝ « եթէ դուք համոզ-
ուած էք թաշատուր Սրբազանին
անպարտ լինելուն ես ալ ըսելիք
մը չունիմ. և ըսել է կատարելա-

այէս Սրբազանին շրթունքէն կախ
եալ է այս խնդրոյն վճիռը, ուս-
տի թող շնորհ ընէ մեզ յայտնել
իր անձնական կարծիքն ու հա-
մոզումը, վասն զի նա մեզնէ շատ
առաւել գիտակցութիւն ունի
խնդրոյն ամեն պարագայից

Դարձեալ կըսեմ, մեր խիղճերն
հանդարտեցնելու համար, նախ
Սրբազան Հօր անձնական կար-
ծիքն ու համոզումը լսելու ենք:

Տ. Ներսէս Բ. Պատրիարք՝ այս
առաջարկութեան վրայ կը յայ-
տարարէ թէ՛ յայտարար մասնաւոր

խնդրոյն հետեւեալն է. «Համար
Համագործակցութեան մասին» ար-
հիւան ընդ որոշութեամբ գալով Եւրոպա-
րանիան հանդէպ, եւ ժողովներուն ու
ընթացիկ զէմբան մը շրջնիմ
սելիք, երբէք սիրտս չուզէր հաշի

ւատաւ չէ թէ կաթուղիկոսի, այլ
մինչեւ անգամ պարզ Բահանայի
մը հետեւեալն ինչ հաշիւներն
հետեւ եղած կ'ընեն:

Պատրիարքին աոյն յայտա-
րարութեան վրայ Ատենապետը
յայտնելով որ խնդիրը վճռուելու
վերջնակէտին հասած է, քուէ-
արկութեան ենթարկելի ձեւին
նկատմամբ եւս կը հարցնէ Պատ-
րիարքին թէ՛ ինչ կերպ պա-
տասխան կուզէ ժողովէն, առ որ
կը պատասխանէ Պատրիարքը:

«Ես կուզեմ որ ժողովն ինձ
պատասխանէ թէ՛ «Բ. Դրան
վերջին պատասխանագիրը բաւա-
կան է խաչատուր կաթուղիկոսն
ազատ հրատարակելու իր վրայ
եղած մեղսակցութեան կասկա-
ծանքէն, և Աղթամարայ խնդիրը
վերջացնելու»:

Այս բաներով քուէի կը դըր-
ուի խնդիրն , և Երեսփոխանք ա-
մենատուար մեծամասնութեամբ
և ձեռամբարձ հաւանութեամբ
— (բաւական է) կը պատասխա-
նեն Պատրիարքին հարցման :

Հետեւապէս և Ազգային Ժո-
ղովն սոյն որոշմամբ Աղթամա-
րայ կաթուղիկոսական խնդրոյն
— — — — — վճռաբար կը լուծէ
և կը վերջացնէ :

Ազգային Վարչութեան Խառն
Ժողովն Եկեղեցական Վիճակային
Ժողովոյ՝ Աղթամարայ խնդրոյն
կը — — — — — և Ազգային Ժողո-
վոյ — — — — — տուած վերջ-
նական վճռոց վրայ՝ կը վաւե-
րացնէ Տ. Խաչատուր Սրբազանի
կաթուղիկոսական ընտրութիւնը ,
և յատուկ Բ-իւն-ի կատանայ Բ .

Դռնէն անոր հարստութեան
Պէրաթը ինչպէս նաև Մեհմեթ
առաջին կարգի պատուանշանը :

Այսպէս ահա յետ երկուստա-
սան ամաց կը վերջանայ այս
կնճռալից խնդիրն , և Աղթամա-
րայ Միաբանութիւնը կամ անոր
մէկ քանի գլխաւոր Անդամք ի-
րենց Առաջնորդին սպանման ոճ-
րոյն մեղսակից ըլլալու կասկա-
ծէն կազատին , որ յաւիտենա-
կան նախատինք պիտի ըլլար նոյն
Միաբանութեան և Հայաստան-
եայց առաքելական Ս. Եկեղեց-
ւոյ պատմութեան :

Տ. Խաչատուր վանահայր վի-
ճակաւոր կը մեկնի ի Կ. Պօլսոյ
ի պաշտօնատեղին իւր յԱղթա-
մար ի 20 Հոկտեմբեր 1876 :
Երանի էր թէ Տ. Խաչատուր

Սրբազան Իգնատի և Գրիգոր Եպիսկոպոսներ
 զորքէր իւր պաշ-
 տօնը ի յինուծիւն Վանուց Աղ-
 թամարայ և թեմական տարա-
 քաղղ ժողովրդեան :

ԿԱԹՈՒՂՆԻՍՈՍԱԿԱՆ ՊԱՇՏՈՆԱ

ՎԱՐՈՒԹԻՒՆ Տ. ՄԿՐՏԻԶ

ՍՐԲԱԶԱՆԻ

Ապաքէն Սոյ Վանուց և Կի-
 լիկիոյ թեմական այլ Վանուց և
 առաջնորդական Գաւառաց նիւ-
 թական և բարոյական քաղմա-
 կարօտ վեհակին Մէջ Սոյ Կա-
 թոլիկոսութեան պաշտօնին կոչ-
 ուեցաւ Տ. Մկրտիչ Սրբազան
 բնականաբար իրեն հակառակօրդ

ունենալով նաև Աջապահեան ցեղին մնացորդն, որ Ստոյ կաթուղիկոսական յաջորդութեան շնորհիւ իրաւունքէն (տես երես 452 - 462) քաղարձակ մերժուած էր ազգովին, եւ իւր անմիջական շուրջն ունենալով Ստեցի Հայ ժողովուրդն, որ Աջապահեան ցեղէն Տէր նիկողայոս Եպիսկոպոսի իշխանիւ կաթուղիկոսութեան վճռով եկեղեցական վիճակային ժողովոյն շնորհիւ եւ շնորհիւ հրատարակման վրայ յուղեալ եւ երկար ատեն Ազգային կեդրոնական վարչութիւնը զբաղեցնելէ ետեւ հազիւ ուրեմն հանդարտած եւ իւր ընտրութիւնն ընդունած էր:

Տ. Մկրտիչ Սրբազան իրաց այս վիճակին մէջ այն ինչ պարտաւոր

էր Լեւոնի Եւսեբիոսի Բե-
 րդէան հետեւեալ թիւերէն վարել սկսիլ
 իւր պաշտօնն և վարուիլ Կիլիկիոյ
 համօրէն Ժողովրդեան մանաւանդ
 Ստեցւոց և Աջապահեան (ցեղին
 հետ, ընդ հակառակն իւր պաշ-
 տօնավարութեան սկիզբէն այն-
 պիսի ընթացք մը կը բռնէ Ստե-
 ւոց դէմ որ կը յուզուին վերջա-
 տին, և դատաւարտելի միջոց-
 ներու կը դիմեն. ինչպէս Ստե-
 ցիք 1872 Յունվար ամսոյ 1 ին
 տարեգլխոյ պատճառաւ իրենց
 հին սովորութեան համեմատ Սիս-
 ֆաղաքի Եկեղեցիները կը փա-
 կեն և կերթան Սսոյ Վանուց Ե-
 կեղեցին, որպէս զի անդ ներկայ
 գտնուին Ս. Պատարագի մատուց-
 ման և ասպա Կրօնական Կո-
 լեջ Երբեք և Կոնստանտնուպոլս

Մկրտիչ Սրբազան՝ իբրեւ կաթու-
ղիկոս ի Սոոյ, Սաղայն Տ. Մը-
կրտիչ Սրբազան նոյն օրը խո-
սած քարոզով մինչեւ շաբաթու-
շաբթոյ մինչեւ զՍահեցիա, որք
նոյն հերտայն կը մեկնին Եկեղե-
ցիէն, և նոյն յամսոյ 45-46դ.
օրը կը խռնին անդ, և Տ. Մկր-
տիչ Սրբազանի անուան յիշատա-
կութեան ատեն, նոյն իսկ անոր
ներկայութեան՝ մեծ ազմուկ և
շփոթ կը յարուցանեն, և կա-
ղաղակին որ անոր անուան յի-
շատակութիւնը գաղբի Յուդ-
մունքն և անկարգութիւնն այն-
չամի յառաջ կերթայ որ Տաճարը
կռուոյ ասպարէզ կը դառնայ և
մինչեւ իսկ մէկ քանի անձինք կը
վիրաւորին, որմէ յետոյ հազիւ
ուրեմն կը խաղաղի:

Այս կըլլայ : Եւ այժմ Ս. Մկրտիչ
Սրբազանի կաթողիկոսական մի-
ամսեայ պաշտօնավարութեան օր
նուագ յոսիս և խոհեմութենէ ա-
խաղաղանիրութենէ հետի ըն-
թացից խափառ դատապարտելի
հեռեւանքը : զոր փութանակի
դարմանելու տեղ 1872 Յուն-
վար 23 թուական « Պէ Առ-
նիւն » երեկոտէր կեղծ ատորա-
գրութեամբ « Եւսեփէ » երոտի Թ-
էֆէթի անուն հայադիր և տան-
կարարաւ տեւորակ մը կը հրա-
տարակէ (*) և կը ցրուէ ի թեմա :

(*) Տ. Եղիշէ վարդապետ Գաղան-
հեան որ նոյն միջոցին Տէր Մկրտիչ
Սրբազանի քարտուղարն եղած է ,
պատմած է մեզ թէ՛ նոյն ինքն Մկր-
տիչ Սրբազան խմբագրած է սոյն այս
տեւորակն , և ինք — Տ. Եղիշէ վար-

բայս կիլիկիոյ և ի կոստանդնու-
պօլիս, յսրում Ստոյ Վանուց կահ-
կարասեաց նորոգութեան, ժա-
ռա՞գ աւորաց փարժարանի մը
հաստաւորութեան, վանական կար-
գեր ու կանոններ սահմանելու,
վանուց գողօնները գտնելու և
այլ բարեկարգութեանց մասին
ձեռք առած միջոցներն և ըրած
նորանոր ձեռնարկութիւնները՝ ե-
թէ ստոյգ են, կը թուէ, իւր
անուան յիշատակութեան նկատ-
մամբ անդի ունեցած վերոյիշա-

դասեալ — խմբագրեալը մաքուրի ա-
ռած և իւր հարադարը՝ Աեծ. Սենե-
քերիմ էֆէնտի Գազանձեան տպա-
գրել տուած է զայն՝ աստ ի կ. Պո-
լիս, որ վաճառուելու համար Մայր
Եկեղեցւոյ բանկալն իսկ գրուել է :

տակեալ անկարգութիւնը կը պատմէ, առանց սակայն բուն պատճառն ի մէջ բերելու, և իբր Սոոյ Վանուց բարեկարգութեան թշնամի շարաշար կանարգէ ու կը նախատէ Աջապահեան ցեղն և Սոեցի ամբողջ Հայ ժողովուրդը. կառուանարկէ նաև ամենայն Հայոց Հայրապետն և հուսկ ապա տետրակին վերջաբանին ելլելէ կէտէ ինքզինք Ս. Թադէոս և Բարժուղիմէոս Առաքելոց և Ս. Գրիգոր Լուսավորչի յՆԷԷԷ կը յայտարարէ :

Ահա նոյն մասին հայերէն թարգմանութիւնը :

« Երրորդ՝ Մկրտիչ Կաթուղիկոսին խանարհարար կը յիշեցնենք (որպէս թէ Ատանացի Հայ Երեմասարդը կըսէ) և կը թախան-

ձենք որ վհատութիւնը ի բաց
 թողու և քաջաբար իւր գործը
 շարունակէ : որովհետեւ եղածը
 եղած լմնցած է : կը մեռնինք՝
 ալ չենք գտնար : Զայս եւս
 պէտք է գիտնայ որ իրեն հա-
 մար շատ ու շատ զոհողութիւն
 ընողներ կան թէ՛ Վիճակներուն
 մէջ և թէ՛ ինչպէս կը կարծեմք
 ի Կոստանդնուպօլիս , նաև ուրիշ
 տեղեր : Սոյ երեք ու կէս իւր
 մարդիկը չեն որ Ազգը կը կազ-
 մեն , այլ Օսմանեան Պետութեան
 մէջ գտնուած բոլոր Հայ ժողո-
 վուրդը : ի մտի ունելով զայս
 նախ վարդապետաց առաջին հե-
 ղինակին՝ մեր Փրկչին՝ և երկրորդ
 Հայաստանի հրեշտակ թագէտ
 և Բարթուղիմէոս Սրբազան Ա-
 ռաքելոց և անոնց յաջորդ երիցս

երանեալ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչին՝ մեր բազմերախտ Հայրապետին սիրոյն համար, ՈՐՈՒՆ Ինչ Լաւ մը ընարողներու կարծեօքն աւ ձայնովը, որ ձայն բազմաց ձայն Աստուծոյ է, «յէ՛մ եւ ինչ» ՅԱԶՈՒՒՆ եւ ինչ է, իւր գործը աւշադրութեամբ շարունակէ հանդերձ պէտք եղած զոհողութեամբ, որուն համար մենք ալ ամբողջ Ազգին հետ ի սրտէ կաղօթենք։

Տ. Մկրտիչ Սրբազան սոյն այս յայտարարութեամբ ինքզինք իւրովի Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի յաջորդէ եւ ինչ թէ եւ ինչ ստորագրութեան ներքեւ ըլլալով ըստ ինքեան կարեւորութիւն չունի, այլ սակայն սա անտարակուսելի ճշմարտութիւն մ'է թէ Սոյն վա-

նահայր վիճակաւորութեան թե-
մական մասնաւոր պաշտօնէն Հա-
յաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ առա-
քելայաջորդ Հայրապետական իշ-
խանութեան Բ-Է-Ն-Լ- կամ ա-
մենայն Հայոց Հայրապետութեան
հոգեւոր էր-----ԲԵՆԷ և Ընդ-
հանրական ԳԵԼ-ԲԵՆԷ Ս.ՁԱՏ և
ԱՆԿԱԽ ԸԼԼ-Լ- յԳԳ-Տ իւր պաշ-
տօնավարութեան առաջին օրե-
րէն ունենալ յաւակնած է, զոր
արդ յայտնապէս իրականացնել
կը ճգնի առ ոտն կոխելով Եկե-
ղեցական պատմութիւնն ու կա-
նոններն և Ազգային Ժողովոյ ո-
րոշմունքը, որք բացարձակապէս
հակառակ են իւր ազգամիտ
խորհրդոյ ու ձգտմանց :

Ստեցի՞ք տեղեկանալով որ նոյն
այն տեսրակին բուն իսկ հեղի-

Նաեղը Տ. Մկրտիչ Սրբազան ինքն է (*), որ Առանաջի Հայ երիտա- սարդի մը գիմակով այն անլուր անարգանօք եւ նախատանօք կանուանարկէ զիրենք եւ կը վա- տահամբաւէ, կը յուզուին սաա- տիկ եւ կը զայրանան առաւել քան զառաջինն, այնպէս որ Տ. Մկրտիչ Սրբազան կը տեսնէ բաց- որոշ եւ կը համազուի իսկ թէ այլ եւս իւր ի Վանա Սոոյ յարատեւ չմնացած լիակալ անգործ զգա

(*) Բնիկ Ասեցի Յակոբ Նաղաւնու- եան անուն անձ մը Սոոյ ժողովուրդը նոյն քաղաքի Եկեղեցին կը հաւաքէ, եւ ԳԻՐԻՆ ԼԳԻՆ ՀԱՒԱԶ յատենի անօր Կ- կերեցաւ յի լուր ժողովրդեան կրն- թեռնու նոյն ԿԷԼԻՆ-ՆԸԷ Է-Դ-ԴԸ եւն անուն անարակը, որով զրեթէ բոլոր Ասեցիք մէկէն նսե անօր պարտնա- կաթեանք մանրամասն կը անդեկանան:

մնալն եթէ ոչ անկարելի գէթ
կարի դժուար է, և փոխանակ
իրաց այս տխուր վիճակն օրի-
նաւոր եղանակաւ անմիջապէս
դարմանել փութալու՝ խել մը
պատճառանքներով աթոռոյ տե-
ղափոխութեան խնդիրը կը յա-
րուցանէ, և 1872 Հոկտեմբեր 25
թուական գրով մը Ազգային Վար-
չութեան կը ներկայացնէ, և ա-
նոր գործադրութիւնը կը պա-
հանջէ, և ինք թողլով Սոոյ վան-
քն ու թեմական վիճակներն ի-
րենց բաղդին անտէր ու անհո-
վիւ՝ կը քաշուի Մարաշի մօտ Գիր-
խան ըսուած տեղն իրեն համար
պատրաստած բնակարանը :

Աթոռոյ տեղափոխութեան ա-
ռաջարկն, որ ազգային միայնգա-
մայն եւ քաղաքական տեսու-

Թեամբ անտեղի էր, որ Սոս Կա-
նուց բացարձակապէս մշտական
էր, և որ մանաւանդ Սոս Կա-
թողիկոսութիւնը Կոստանդնու-
պօլսոյ կամ Երուսաղէմի Պատրի-
արքութեանց մէկին կամ միւսին
հետ միացնելու համար ժամա-
նակաւ (1868) եղած թէ՛ ազգա-
յին և թէ՛ կրօնական տեսակէ-
տով միապէս ամենախաւանդաւոր
առաջարկին յայժ նպաստաւոր, և
ոյր գործադրութիւնն անշուշտ
պիտի զայրացնէր Կիլիկիոյ թե-
մական Ժողովուրդն և առաւել
եւս արդէն յուզեալ և զայրաց-
եալ Սեեդինները, և Ազգին մէջ
անվերջանալի և ծանր հետեւա-
նաց յանդող խնդիր պիտի յա-
րուցանէր անտարակոյս. Աթոռոյ
տեղափոխութեան խնդիրը, կը-

սեմք , կը մերժէ Ազգային Վարչութեան Խառն Ժողովը , և կը ծանուցանէ իրեն որ Սոյ կաթուղիկատարանին ալլուր փոխադրութիւնը չընդունիր , ուստի և Աթոռն ըստ հին յիշատակաց պէտք է մնայ ի Սիւ : (Տես 1872 - 1874 ի շրջանին Խառն Ժողովոյ 1872 Նոյեմբեր 23 ի նիստին արձանագրութիւնը) :

Տ. Մկրտիչ Արքաղան ո'չ միայն ԷՆԴՆԷՆ Վարչութեան անդամ , այլ և նոյն առաջարկութեան ուրիշ երեք խնդիր իւր կցելով 1873 Յունվար 17 և 31 թուական կրկին գրութեամբք վերստին Ազգային Վարչութեան կը ներկայացնէ , և ստիպաւ անոնց գործադրութիւնը կը պահանջէ : Հետեւապէս մէկ անգն ,

դունելի և ամենափաստակար ա-
ռաջարկը կըլլայ շորս, որք են,

1. Կաթուղիկոսաբանին Սիսէն
ուրիշ տեղ փոխադրութիւնը:

2. Տէրութեան կողմէ ամսա-
կան մը սահմանուիլը:

3. Սոյ վիճակաց ընդարձակ-
ուիլը:

4. Կաթուղիկոսական պաշտո-
նին Առաջնորդութիւններէ աւելի
արտօնութիւն մը Տէրութեան
կողմէ տրուելու կարևորութիւնը:

Անկարօտ է բացատրութեան
որ Տ. Մկրտիչ Սրբազանի սոյն ա-
ռաջարկութեանց ոգին Կոստան-
դնուպօլսոյ Ազգային Պատրիար-
քական իշխանութեան մէջ Կէօ-պէ-
անկէ Ընդ-բն-ի և Կ-պ-ի-ն-պէ-ն ույն
և նման Կ-պ-ի-ն-պէ-ն-ի ինքնուրոյն
և յամենայնի անկախ և ազատ

Ի՞նչ-նչ-Ի՞նչ է հաստատութիւնն է
 ի Կիլիկիա, ոյր անտարակուսելի
 հետեւանքն է բաժանումն միութեան
 Ազգային ոչ կրօնական
 գործոց Վարչութեան որ թուրք
 քիա, և բաժանումն Հայաստան-
 եայց Ս. Եկեղեցւոյ կառավարա-
 կան միութեան, որ ընդ աշխարհ
 համօրէն :

Թուրքիոյ Հայոց ներքին վար-
 շական միութեան + - - - է, զոր
 կը պահանջէ Տ. Մկրտիչ Սրբա-
 զան : ամենայն Հայոց Հայրապե-
 տական իշխանութեան անբաժա-
 նելի միութեան + - - - է, զոր
 կը պահանջէ նա : Կիլիկիոյ առե-
 րումն ու Սոսյ Վանուց կործա-
 նումն է, զոր կը պահանջէ նա :
 Կը պահանջէ անդադար, ինչպէս
 տեսանք, իւր պաշտօնավարու :

թեան թուականէն , և ցարդ ո՛չ միայն անպատուելով Ազգային և Եկեղեցական օրինաւ որ իշխանութեան այլ և արդէն իսկ ընդդէմ Ազգին ո՛չ նուազ դատաւարանի միջոցներով ամեն ճիգ և ջանք կը թափէ իրականացնելու համար իւր ազդամփնաս խորհուրդը :

Ազգային Վարչութեան նոյն խառն ժողովն այս չորս առաջարկութիւններն եւս մէկէն անընդունելի կը գտաւ և որպէս զի սոյնօրինակ ազդամփնաս առաջարկութեանց , օրովք կգրադի Տ. Մկրտիչ Արքայան և կգրադեցնէ Ազգային Պատրիարքարանը , միանգամ և ընդ միշտ վերջ տրբութի , և Սոսյ կաթողիկոսութեան ընդ թեմական Առաջնորդս կի-

իկիոյ և ընդ Ազգային Կեդրո-
նական Վարչութեան ունենալիք
Սահմանադրական յարաբերու-
թեանց իրաւասութեան սահմանը
ճշգրտել իբր յաւելուած գաւա-
ռաց համար հաստատելու Սահ-
մանադրական հրահանգին, Կիլի-
կիոյ վիճակաց համար մասնաւոր
հրահանգ մը կը պատրաստէ, որ
թէպէտև իսկին ժողովոյ 1873
Յունիս 11 ի նիստին կը ներկա-
յանայ ի վաւերացումն, բայց Տ.
Մկրտիչ Պատրիարք Արքեպիսկո-
պոս Խրիմեանի դիւտողութեան
վրայ կը յետաձգել, սակայն ի
վերջոյ այժմեան Պատրիարք Տ.
Ներսէս Արքեպիսկոպոս Վարմա-
պետեանի Տեղապահութեան օ-
րով կը վաւերանայ ի 24 Ապրիլի
1874, որ ահա,

« ՀՐԱՀԱՆԳ »

« ԿԻԼԻԿԻՅՑ ՎԻՃԱԿԱՅ ՀԱՄԱՐ »

« 1. Կիլիկիոյ » առաջնորդական
 վիճակներէն իւրաքանչիւրը կը նա-
 րէ իւր Գաւառական Ընդհանուր
 Ժողովը ըստ Սահմանադրական
 հրահանգի Կեդրոնական Վարչու-
 թեան, և ընտրական գործողու-
 թեանց տեղեկագիրը կը դրկէ
 առ Կեդրոնական Վարչութիւնն,
 որ որին աւորու թիւնը պատգելէն
 ետքը կը վաւերացնէ, և կը ծա-
 նուցանէ Կիլիկիոյ Ս. Կաթողի-
 կոսին որ իւր կոնդակաւը ծա-
 նուցանէ վիճակին Ժողովրդեան,
 և Կեդրոնական Վարչութիւնն ալ
 իր վաւերացումը յատուկ նամա-
 կաւ կը ծանուցանէ Առաջնոր-
 դին և Գաւառական Ժողովին »

« Այսպէս կրլլայ նաև վիճակի մը կրօնական եւ Քաղաքական ժողովոց ընտրութեան վաւերացումը : »

« 2. Քաւառական կրօնական ժողովը կրօնական խնդրոց համար ի հարկին նախ կիլիկիոյ Ս. Կաթողիկոսին կը դիմէ , եւ ապա ի հարկին կը դիմէ Կեդրոնական վարչութեան կրօնական ժողովոյ , կիլիկիոյ Ս. Կաթողիկոսին կարծիքն ալ ի միասին ծանուցանելով : »

« 3. Կիլիկիոյ առաջնորդական վիճակի մը կրօնական ժողովը եթէ իւր վիճակին մէջ վարդապետ ձեռնադրել տալու հարկ տեսնէ , կը դիմէ խնդրագրով մը Կիլիկիոյ Ս. Կաթողիկոսին , եւ

անոր հաւանութեամբը ձեռնա-
դրել կուտայ : 2. մայրաքաղաքը
« Իսկ եթէ Վիճակի մը փայտ-
վորդը փափաքի իւր վարդա-
պետ Առաջնորդը Էպիսկոպոս
ձեռնադրել տալ նախ պիտի դիմէ
Կեդրոնական Վարչութեան՝ որ ըն-
ծայացութիւն արժանաւորութիւնը
տեսնելէ ետքը, իր հաւանու-
թիւնը կուտայ : »

« 4. Կիլիկիոյ վիճակին Գաւա-
ռական անտուկներուն ելքն են
նաեւ Սոոյ Աթոռոյն սահմանուած
տուրքը, պաղի ելն, զորս ըստ
սովորութեան անխափան հա-
տուցանելու պարտաւոր են : Եւ
Կիլիկիոյ Ս. Կաթուղիկոսը նաեւ իբր
վանահայր Սոոյ վանուց պարտա-
ւոր է հոգ տանիլ նոյն վանուց
պայծառութեանը, անոր մէջ

Հաստատելով դիշերօթիկ վար-
ժարան ժառանգաւորաց՝ Կիլի-
կիոյ վիճակէն ժողովելով յարմար
տղաքներ յուսումն և ի կրթու-
թիւն . և որոշեալ ժամանակներ
համար տալ Կեդրոնական վար-
չութեան , վարուելով ըստ հրա-
հանդի Ազգային վանօրէից , որ
վարերացեալ է Կեդրոնական վար-
չութենէն :

Յ. Առաջնորդի ընտրութեան
ատեն Կեդրոնական վարչութիւ-
նը Ազգին մէջ գտնուած բոլոր
անարդարօն և առաջնորդական
արժանիք ունեցող Եկեղեցական
նաց ընդհանուր ցուցակը կը հա-
ղորդէ նախ Կիլիկիոյ Ս. Կաթօւ-
ղիկոսին և անոր օրինաւոր դի-
տողութիւնը լսելէ յետոյ՝ ըստ

այնմ նոյն ցուցակը կը հաղորդէ
ընտրող Գաւառին և յետոյ
և Կիլիկիոյ Ս. Կաթողիկոսը
կրնայ նոյն ցանկին մէջէն Գաւառին
համար ամենէն աւելի
յարմարաւոր երեք անձինք ցուցընել
Գաւառական Կրօնական և
Քաղաքական Ժողովոց. իսկ Գաւառական
Ընդհանուր Ժողովը
ազատ է Կեդրոնական Վարչութեան
ընդհանուր ցուցակին մէջէն
ալ ընտրելու և յետոյ մնալ

26. Առաջնորդի ընտրութեան
տեղեկագիրը կուղարկի առ Ս.
Պատրիարքն և Պօլսոյ և Կեդրոնական
Վարչութեան Խառն Ժողովը
սոյն ընտրութեան օրինաւորութիւնը
քննելէ և տաուգելէ ետեւ
կը հաստատէ դառաջնորդը և Բ. Դրան
խմաց կուտայ

նաշնոնական հրամանագիրն ըս-
տանալու համար, և Կիլիկիոյ Ս.
Կաթողիկոսին ալ իմաց կուտայ
որ իր կոնդակաւք վիճակին ժո-
ղովրդոց ծանուցանէ : »

« Եւ Կեդրոնական վարչութիւնը
յատուկ նամակաւ իր վաւերա-
ցուժը կը ծանուցանէ Գաւառա-
կան Ընդհանուր ժողովին : Ա-
ռաջնորդական Տեղապահի ընտ-
րութեան մէջ ալ այս եղանա-
կաւ պիտի վարուըսի : »

« 7. Երբ Առաջնորդի մը վրայ
ամբաստանութիւն ծագի, Կեդ-
րոնական վարչութիւնը պիտի
հաղորդէ նաեւ Կիլիկիոյ Ս. Կա-
թողիկոսին, Առաջնորդին և
ամբաստանողաց մէջ իրաւախո-
հութիւն ընելու համար : Երբ ի-
րաւախոհութիւնն անհնար լինի,

ընտրուի իրաւախոհութեան համար : »

և տեսուչ կամ քննիչ զրկել հարկ
ըլլայ, և կեդրոնական վարչու-
թիւնը պիտի յանձնարարէ կիլի-
կիոյ Ս. Կաթողիկոսին որ ինք
արժանաւոր անձինք զրկէ նոյն
պաշտօնները կատարելու ըստ
Սահմանադրական հրահանգին,
և անոնց տեղեկագրին արդիւնքը
ժանուցանէ կեդրոնական վար-
չութեան, հանդերձ իւր գիտո-
ղութեամբը ։

« Ը. Կիլիկիոյ Ս. Կաթողիկոսը
իրրել հոգեւոր գէտ Կիլիկիոյ,
իւր հոգեւոր իշխանութեանը ներ-
քել գանուած առաջնորդական
փիճակաց վրայ հսկելու պարտա-
ւոր է, որ իւրաքանչիւր Գաւա-
ռական վարչութիւն և Առաջ-
նորդ Սահմանադրութեան և կեդ-
րոնական վարչութեանն սահման-

եալ օրինաց և հրահանգաց հա-
մաձայն վարուին, և իրենց պաշ-
տօնն ու պարտաւորութիւնը կա-
տարեն:»

«Եթէ հակառակ ընթացքի մէջ
դանտոզ ըլլայ, իրաւունք ունի
ազդարարութիւն ընել անոր և
բացատրութիւն պահանջել, երբ
անուղղայ մնայ, կը ծանուցանէ
Կեդրոնական Վարչութեան, և
անոր հրահանգին համեմատ կը
վարուի:»

«Այս պարագային մէջ եթէ
Կեդրոնական Վարչութիւնը տե-
սուչ զրկելու հարկ տեսնէ, ինք
Կեդրոնական Վարչութիւնը պիտի
զրկէ իւր կողմէն: Իսկ երբ ազ-
դարարութիւնը փոխանակ Կիլի-
կիոյ Ս. Կաթողիկոսին կողմէն
ըլլալու, ըստ Սահմանադրական

հրահանգի կեդրոնական վարչութիւնը հարկ տեսնէ ազգարարութիւն ընել կիլիկիոյ առաջնորդական վիճակի մը վարչութեան և Առաջնորդին, և ապա տեսուչ զրկել հարկ ըլլայ, կիլիկիոյ Ս. Կաթողիկոսին կը յանձնարարէ տեսուչ մը զրկել հոն, և նոյն տեսչին տեղեկագրին հետ կիլիկիոյ Ս. Կաթողիկոսը խորհարժիքն ալ կը հաղորդէ կեդրոնական վարչութեան, որ պարտաւարտաշարձ անօրինութիւնը կընէ, և կը ծանուցանէ թէ առաջնորդական վիճակին և թէ կիլիկիոյ Ս. Կաթողիկոսին ։ Եւ ըստ 24 Ապրիլ 1874 թ. զոյժ ձեռք ա ի Պատրիարքարանի Հարկի քաղաքական և կոստանդնուպոլիս քաղաքական և կրօնական վարչութիւնը 1874 թ.

Մայիս 29 թուական պաշտօնա-
գրով մը սոյն հրահանգին տպա-
գրեալ օրինակներէն տաան հաս-
կը զրկէ առ Տ. Մկրտիչ Սրբա-
զան, և կազդարարէ նմա որ
նոյն օրինակները ցրուէ յառաջ-
նորդական վիճակս Կիլիկիոյ, որ-
պէս զի իրենց սահմանագրական
յարաքերութիւններն ըստ այնմ
ճշդեն և գործադրեն :

Տ. Մկրտիչ Սրբազան ոչ իւր
չորս առաջարկութեանց նկատ-
մամբ Ազգային Վարչութեան Դ-
Է-Ը ԿԵԴ-ՆԷ, ոչ ալ սոյն այս
հրահանգ գործադրութեան կը դը-
նէ : ոչ այսչափ միայն այլ և կը
հրաժարի իսկ և իւր պաշտօնի
չարունակութեան Դ-Ե-Ն ԿԵ ԴԷ
նոյն չորս առաջարկութեանց Ը-
Դ-ՆԵ Ը-ԲԷ-ՆԵ ու Դ-Ե-Դ-Ե-ԲԷ-ՆԵ :

Կը յամառի Տ. Մկրտիչ Սրբա-
ղան ի տոյն, ոչ կը գործէ և ոչ
գործել կուտայ. Ստոյ վանքը
փակ և Կիլիկիա համօրէն անհո-
վիւ և անառաջնորդ վիճակներն
առաւել քան դառաջինն զաւաթի
և թշուառ կոյցութեան կենթար-
կին, այնպէս որ թեմականաց
կողմէ հետզհետէ կսկսին ընդ-
դէմ Տ. Մկրտիչ Սրբաղանի դան-
դառանաց հանրագրեր հասնիլ
ի Պատրիարքարան, որովք և ի-
րենց դառնացեալ վիճակին վաղ
ընդփոյթ դարման կը խնդրեն:

Ազգային կեդրոնական Վար-
չութեան 1875 - 1876 ի շրջանին
Խառն ժողովը Մասնաժողով մը
կը կարգէ իրաց այս վիճակը բըն-
ներու և ակդեկագրելու համար:
Մասնաժողովը կը ներկայացնէ

իւր տեղեկագիրը Խառն ժողովոյն , որ նոյնութեամբ կը մատուցանէ զայն առ Ազգային ժողովն , որ է ,

Ազգային Ընդհանուր Ժողով

Բնօրինակ 1875 թ.

Նոյն Ե. 1875 Յունիս 20

« Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հայր »

« Նախագահ Ազգային վարչութեան »

« Խառն ժողովոյ »

« Պատկառելի վարչութիւնդ իւր 16 Մայիս թիւ . նստին մէջ Մասնաժողովոյն պաշտօն տուաւ Սոսյ կաթուղիկոսական խնդիրը քննել և մեր կարծիքն յայտնել Մկրտիչ Սրբազանին կաթուղիկոսութենէ տուած հրատարականին »

ընդունելի կամ չընդունելի ըլլալուն նկատմամբ :

« Մասնաժողովս փութաց ի նրկատողութիւն առնուլ այս խընդրոյն վրայ եղած գրութիւնքն և պաշտօնական տեղեկագրութիւնքն , և յայտնապէս տեսաւ որ՝

« Ա. Կիլիկիոյ վիճակը՝ այս վերջին տարիներս մասնաւորապէս յետին աստիճան բարոյական և նիւթական թշուառութեանց մէջ ինկած է , երկպառակութեան և կրօնափոխութեան երեսէն : »

« Բ. Առաջնորդական ւթոտները գրեթէ ամենն ալ առանց հոփուի մնացած են :

« Գ. Սոյ վանքը թափուր , միաբանութիւնը գրեթէ զրուած և ընդորոշին անտէրունչ մնացած է :

Դ. Թեմայնայ կողմէն բաղ-
մաստորագիր հանրագրութիւն-
ներ հասած են, որ Մկրտիչ Սըր-
բաղանին կաթուղիկոսութիւնը
չեն քնդունիր, և նորա անար-
ժանութեան ու անհոգութեան
փրայ ծանրապէս բողոք կը բառ-
նան, և Վարչութեան անմիջա-
կան խնամքը և անօրէնութիւնը
կը հայցեն:

Ե. Նոյն ինքն Մկրտիչ Սըրբա-
ղան կաթուղիկոսութենէ չէ հե-
ռու կրկին և կրկին պաշտօնա-
կան հրաժարագրով և ոչ միայն
իւրեք Վարչութեան կողմէ զըր-
կուած 1874 Սպրիլ 24 թուա-
կան հրահանգը, այլ և կաթու-
ղիկոսութիւնը վարելու համար
չէ կը գնէ հետեւեալ պահան-
ջումները:

« 1. Կաթուղիկոսարանին Սիսէն
ուրիշ տեղ փոխադրութիւնը : »

« 2. Տէրութեան կողմէ ամսա-
կան մը տահմանութիւնը : »

« 3. Սոց միճակաց ընդարձակ-
ութիւնը : »

« 4. Կաթուղիկոսութեան պաշ-
տօնին Առաջնորդութիւններէ ա-
ւելի արտօնութիւն մը Տէրու-
թեան կողմէ արուելու կարեւո-
րութիւնը : »

« 2. Մկրտիչ Սրբազան այս պա-
հանջումներով ալ դո՛ւ չըլլալով
իւր համար 295 և 1874 Յունիս
12 թուական նամակին մէջ կը
յաւելցնէ ևս թէ՛ « Զէ թէ միայն
այսպէս լոկ վանահայրութեան
մը անուամբ , այլ քան ինչ որ նո-
րորդներն ընդհանրապէս չեն
գործարարելու և չեն ընդհանրա-
պէս ընդհանրապէս և չեն ընդհանրա-
պէս ընդհանրապէս » :

« Մասնաժողովս զայս ամենայն ներկայացնելով պատկառելի ժողովոյդ, կը գիտէ թէ՝

« Նախ՝ Մկրտիչ Սրբազանին վերայիշեալ պահանջումներու շնորհումը՝ ոչ միայն խառն ժողովոյ կարողութենէն, այլ և նոյն իսկ Ազգային ժողովոյ իրաւասութենէն բարձր են, քսա որում թէ Սահմանադրութեան տրամադրութեանց հակառակ և թէ միանգամայն Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյս աւանդութեանցը և օրինաց ուղղակի հակառակ են : »

« Երկրորդ՝ նկատելով որ Մկրտիչ Սրբազան արդէն կը խոստովանի իւր գրութեանց մէջ, թէ ինքը կաթողիկոսական ծանր պաշտօնին անբաւական է, ինչպէս որ զնոյն կը հաստատեն և

Թեմայնոց հանրագրութիւնը, և
չորս տարուան տխուր փորձը, և
կիլիկիոյ վիճակին այսօրուան ա-
մենագառն վիճակը, և կրօնա-
փոխութեանց զգալապէս աճումը
և կրօնից հետզհետէ նուազումը
Ուստի Մասնաժողովս՝ թէ և
այս հրաժարականը ընդունիլ ար-
ժան կը դատէ, սակայն ըստ ո-
րում Մկրտիչ Արքազանի պաշ-
տօնի վաւերացումը Ազգային ժո-
ղովէն եղած է, կառավարկէ որ
անմիջապէս պատկառելի Վար-
չութիւնդ այս ամենածանր խըն-
դիրը ներկայացնէ յառեան Ազ-
գային ժողովոյ, և խնդրէ որ
ժամ յառաջ Ազգային ժողովը իւր
որոշումն ընէ թէ՛ արդեօք Սոոյ
Աթոռոյն վրայ ալ չտարածուիր
այն որոշումը՝ զոր նոյն ինքն Ազ-

դային ժողովը նմանօրինակ դէպ-
քի մը մէջ այսինքն Աղթամարայ
Աթոռոյ խնդրոյն նկատմամբ սահ-
մանեց (1874ի բացման) ժող. նըս-
տին մէջ, որպէս զի Աղդային վար-
չութիւնդ եւս գիտնայ լմէ ինչ
ապագայ տնօրէնութիւնք պար-
տին որոշուիլ ի բարւոքումն վի-
ճակի Աթոռոյն Սոյ և ի պայ-
ժառութիւն Ս. Եկեղեցւոյս ընդ-
կրկնիս համօրէն:

« Զսոցն զայս մեր գիտողու-
թիւն փութալով ներկայացնել
յատեան պատկառելի ժողովոյդ: »

« Մնամք խորին յարգանքս »

Առաջին Ս. Եկեղեցւոյ

Առաջին Ս. Եկեղեցւոյ

« 1875 Յունիս 7 »

« Ղալաթիա »

Վարչական սոյն տեղեկագիր-

բըն , որ Տ. Մկրտիչ Սրբազանի
պաշտօնավարութեան յօռի եղա-
նակն ու ընթացքը և համօրէն
կիլիկիոյ դառն վիճակը կը պատ-
կերացնէ , Ազգային Ժողովն ի
նոյն նստի կը յղէ Չեռնհասու-
թեան և Իրաւասութեան միաց-
եալ Դիւանաց ի նախաքննու-
թիւն :

Միացեալ Դիւանք Ազգային
Ժողովոյ նոյն տարւոյ բացման Ը.
նիստին , որ ի Ա Օգոստոսի 1875,
կը մատուցանեն իրենց տեղեկա-
դիրը , յորում Վարչական տեղե-
կագրոյն նկատողութիւններն ամ-
բողջովին ընդունելով կեզրակա-
ցընեն թէ ,

« Ա. Ազգային Ժողովն Տ. Մկ-
կրտիչ Սրբազանի նոյն չորս ա-
ռաջարկութիւններն Ազգին հա-

մար խաղառ անընդունելի և ան-
տնօրինելի ըլլալն իւր որոշմամբն
հաստատէ : »

« Բ : Աղգային ժողովն , ինչ-
պէս Աղթամարայ Կաթուղիկո-
սական խնդիրն իրրել գաւառա-
կան մասնաւոր խնդիր իւր 1874 ի
բացման ժ. դ նիստին մէջ Վարչ-
ութեան Խառն ժողովին տնօրէ-
նութեանը յանձնեց , նոյնպէս և
Սոյ Կաթուղիկոսական խնդիրն
իրրել գաւառական մասնաւոր
խնդիր իւր ամբողջութեամբը
պէտք է յանձնէ Վարչութեան
Խառն ժողովին տնօրինութեանը
ի վաղ ընդ փոյթ կարգադրու-
թիւն Սոյ Կաթուղիկոսական
խնդրոյն և համայն թեմական
փեճակաց նօրին : »

ԱՂԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎՈՅՑԻ ԺՆՄԷ

ԲՆՏՆԻՑ 1875 ՎԷ

ՆԻՇԻՑ Ժ. 1875 ՕԴՆԻՑ 29

Աղգային ժողովն սոյն նիստին
մէջ վիճարանութեան կենթարկէ
միացեալ Դիւանաց տեղեկագիրն :
Բոլոր ատենարանք մի առ մի
խառնի կը քննադատեն Տ. Մկրտ-
տիչ Սրբազանի առաջարկներն , և
զօրաւոր փաստերով անոնց ան-
ընդունելի ըլլալը կը հաստատեն :

Աղգային ժողովոյ այս նիստին
մէջ ուշադրութեան արժանի է
Տ. Ներսէս Բ. Պատրիարքի այն
յայտարարութիւնն , զոր Տ. Պօ-
ղոս Վարդապետ Խօլտամեանի
ատենարանութեան խմբուրդ բա-
ցատրելու մտօք ըրած է , որ
ահա ,

« Պօղոս Վարդապետին բարե .

մըտօւ թե ամբոյս բաժնի տէրերն ու
մանք թերեւս գէշ մտօք հասկը
շահն ու անի կարճ բացատրու
թիւն մը տալմ։ Պօղոս Վարդա
պետ ըսել կուզէ որ ինչպէս Վր
րացի Աղուանիցի Գրանձանարայ
կաթուղիկոսութիւններն չափե
նայն Հայացի շէին և ինչ նմանա
պէս Սոսի և Աղթամարայ կա
թուղիկոսութիւններն չէ և այլ
միայն էջմիածինն է ծայրագոյն
կաթուղիկոսութիւն կամ Պատմ
բարձրութիւն զի կաթուղիկոս
րութիւն վրայ չէ մեծութիւնն, այլ
— Գնացի Հայոց Զարգացի Պատմութիւն
Բարձրութիւնն ինչպէս Սոսի և Վր
րացի է։ Էջմիածնայ հետ միասին
թուաները սիրային և Գնացի և Վր
նԱԶԱՆԴԱԿԱՆ Զարգացի Պատմութիւն
— Զարգացի և ինչպէս որ վեր

ջին օրերս նոր ապուած և Ս. Էջմիածնի ամենէն երևելի և Աստուածասէր ու նախանձախնդիր Սիմէոն Կաթուղիկոսի գրած Զամբռին մէջ կը տեսնենք, ուր գրուած է թէ՝ Աղթամարայ Թօմայ Կաթուղիկոսն որ առաջ ապօրի նաւոր և Ղազար Կաթուղիկոսի նշովքին տակն էր, ի խղճէ հարեալ գացեր է Ս. Էջմիածին՝ Յակոբ Կաթուղիկոսին ոտքը իյնալով նիւնստի տակէն հանելով և խիլայիւք վերադարձեր է Աղթամար, և նոյն Աթոռոյն օրինաւոր Կաթուղիկոս եղեր է: (Զամբռ երես 97):»

«Այս նկատմամբ մեր Եկեղեցւոյ մէջ ոչ հնչեալ և ոչ նշեալ Կաթուղիկոս չկայ, զի ա՛յն է հնչեալ որ Ս. Էջմիածնի ամենայն

Հայոց Կաթուղիկոսութեան Գեղ և
ՀԵՆՆԻՆ՝ ինքզինք ամենայն Հա-
յոց Կաթուղիկոս և ծայրագոյն
Պատրիարք ՀԵՆՆԻՆ՝ Կամ Ներհոյ-
շէն՝ Կը յանդգնի . իսկ ԳԵՂԻՆ
Կըլլայ և ոչ հակաթու ասն Կա-
թուղիկոսն՝ Կամ Եպիսկոպոսն՝ որ
Ազգային Եկեղեցւոյ ԳԵՂԻՆ և ԳԵ-
ՂԻՆԻՆ՝ Գեղ և Կը գործէ :
(Ինչպէս է այսօր Տէր Մկրտիչ
Սրբազան) : »

« Անկարելի է որ Սոյ և Ազ-
թամարայ Կաթուղիկոսներն ԳԵՂԻՆ
Կըլլան . ոչ որ և մինչեւ իսկ սոյն
Կաթուղիկոսութեանց թեմականք
ԳԵՂԻՆԻՆ՝ զայս այսպէս . զի եթէ
սորա ԳԵՂԻՆ Կաթուղիկոսութիւն
ներ լինէին , սոցա դատերը՝ խըն-
դիրներն՝ ամենայն Հայոց Կաթու-
ղիկոսի իրազօր ՓԵՂԻՆԻՆ Տաճկաս-

քուէի կենթարկուի և Երեսփո-
խանք ամենաստուար մեծամաս-
նութեամբ կընդունին : Ազգային
ժողովն այս որոշմամբ , ինչպէս
յայտնի է , Տ. Մկրտիչ Սրբազանի
առաջարկութեանց «ԿԷՆԻԷ ԵՃԵ-
Ի» , և Սոսյ խնդիրն իբրեւ գա-
ւառական մասնաւոր խնդիր Ազ-
գային Վարչութեան Ե ԵՄԻ տը-
նօրինել համաձայն այն պայմա-
նաց , որք քուէարկեալ բանա-
ձեւին մէջ գծուած են :

Ազգային Վարչութեան Խառն
ժողովը տեսնելով որ Տ. Մկրտիչ
Սրբազան իւր առաջարկութեանց
ընդունելութիւնն իւր հրաժա-
րականն յետս կոչելու եւ իւր
պաշտօնը շարունակելու գործ-
դրած է , և տեսնելով որ Ազ-
գային ժողովն ալ իւր անտնօրի-

ների առաջարկութեանց սկըզ-
բունքը կը մերժէ, ուստի և կո-
րոշէ ընդունիլ անոր հրաժարա-
կանը : Այլ սակայն Տ. Ներսէս Բ.
Պատրիարք զսոյն որոշումն գոր-
ծադրութեան դնելէ առաջ սա
հետեւեալ հարցմամբ Ազգային
Ժողովոյ որոշման կը դիմէ ի նիստ
Ժթ. դ 1875 ամի բացման, որ ի
20 Փետրվարի 1876 :

« Վսեմ. Ատենապետ Փաշա

« Ազգային պատկառելի Ընդ-
հանուր Ժողովոյ : »

« Սոյ Մկրտիչ Կաթուղիկոսին
չընդունուած ատենն հը-ժ-բէլ-
-նէր-ժէլ-դ-յ-ն-ն մեզ մատուցած
և խառն Ժողովով Ձեր Ատենին
ներկայացած ---ժ-բէլ-նէր-
կտրողաբար առանց պայմանի ա-

մենք մէկանց եւ անդառնալի
կերպիւ մերժած է մի , և
Խառն Ժողովոյ մեծագոյն մա-
սամբ Նորին Սրբազնութեան հը-
րաժարականը ընդունած ըլլալու
մասին Ժողովդ դիտողութիւն
չընէր : »

« Սոյն պատասխանին անհամ-
բերութեամբ սպասելով »

այսմ ձևով Մեամ աղօթարար »

ՊԱՏՐԻԱՐԻ Կ. ՊՕԼՈՍՅ

ՆԵՐՍԷՍ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

1876 Փետրվար 20

Ազգային Ժողովն Պատրիարքի
սոյն հարցումն երկու երեղեցա-
կան և երեք Աշխարհական հինգ
անդամէ բաղկացեալ Խառն Յանձ-
նախմբի մը կը յանձնէ ի քննու-
թիւն և ի տեղեկագրութիւն :

Աղգային Ընդհանուր Ժողով

Բ-Գ-Դ 1875 - 76

Նիսի ԻԱ. 1876 Մարտ 12

Յանձնախումբն Աղգային Ժողովոյ սոյն նիստին կը մատուցանէ իւր տեղեկագիրն, ոյր վերջին մասն է հետեւեալը :

« Աղգային Ժողովը Մկրտիչ Կաթողիկոսի առաջարկութեանց սկզբունքը հետեւաբար և նորա առաջարկութիւնքը անընդունելի դատելով մերժած է, և այս առթիւ Սոյ խնդիրն ալ իբրեւ թե մական խնդիր ամբողջապէս վարչութեան յղած է ի տնօրինութիւն :

« Աղգային վարչութիւնը Սոյ Մկրտիչ Կաթողիկոսի պատճառարանեալ հրաժարականը ընդունել է, առանց ծանուցանե-

Ըրաւանոր, թէ իւր պատճառնե-
րը՝ այսինքն առաջարկութիւնները
Ազգային ժողովր մերժած է :

«Վարչութեանս անդն որոշման
վրայ կառավարկէ Յանձնաժողովս
որ Վարչութիւնը Սոյ Մկրտիչ
կաթուղիկոսին ծանուցանէ Ազ-
գային ժողովոյ իւր առաջարկու-
թեանց նկատմամբ առած որո-
շումը, յայտնելով որ եթէ իւր
առաջարկութեանց վրայ չէրէ հը-
շտ-հ-հ-ն ընդ-ն-ն-ն չէրէ հաւաքուի,
եւ ան ատեն հարկ եղածը պի-
տի տնօրինուի Վարչութեան կող-
մանէ»

Ազգային ժողովն ի տոյն նաաի
նկատողութեան կառնու զայս
անդեկագիրը և յետ վիճարանու
թեան այս անգամ Տ. Մկրտիչ
Սրբազանի տոյն չարս անաջարկ -

ներք զստ զստ քուէարկութեամբ
կը մերժէ, ինչպէս,

« 1. Ատենապետ Փաշան ».

« 2. քուէի գրաւ նաե

Ակրտիչ, Կաթուղիկոսի շորս ա-

ռաջարկութիւնները մի, առ մի,

հետեւեալ կարգաւ ընկեր յանձն

« 3. Կաթուղիկոսարանին Սիւնի

ուրիշ տեղ փոխադրութիւնը ».

« 4. Ժողովն այս Ա. Լաւրարկու-

թեան « Զեհ-Մեծմիւս » ար-

տադանեց ».

« 5. Տէրութեան կողմէ ամսա-

կան մը սահմանուիլը ».

« 6. Ժողովն այս Բ. Լաւրարկու-

թեան « Զեհ-Մեծմիւս » արտա-

տանեց ».

« 7. Սոյ վիճակաց ընդարձակ-

ցելիլը ».

« 8. Ժողովն այս Գ. Լաւրարկու-

թեան Նշդէ՝ ՄԵՐԺՈՒՄ արտա-
սանեց : Եւ իսկ ինչ որ խոստացան

« Կ. Կաթուղիկոսութեան պաշ-
տօնին Առաջնորդութիւններէ ա-
ւելի արտօնութիւն մը Տէրու-
թեան կողմէ արուիլը : »

« Ժողովն այս Դ. առաջարկու-
թեան Նշդէ՝ ՄԵՐԺՈՒՄ արտա-
սանեց : »

Ազգային Ժողովը Տ. Մկրտիչ
Սրբազանի առաջարկութիւններն
այսպէս լեւորէր մերժելէն ետքը
մեծամասնութեամբ կորոշէ որ
ըստ եզրակացութեան Յանձնա-
խմբի տեղեկագրոյն , « Վարչու-
թիւնը Սոց. Մկրտիչ կաթուղի-
կոսին ծանուցանէ՝ Ազգային Ժո-
ղովոյ իւր առաջարկութեանց նը-
կատմամբ տուած որոշումը , յայտ-
նելով , որ եթէ իւր առաջարկու-

Թեանց վրայ գլխի հետ-հետ
 ընդ-ն-ն-ն գլխի հետ-հետ : Եւ այն
 ատեն հարկ եղածը պիտի տնօ-
 րինուի Վարչութեան կողմէն :
 Ազգային Վարչութիւնն ըստ
 այսմ որոշման առաջին անգամ
 առ պաշտօնագիրը կողմէն առ
 Տ. Մկրտիչ Սրբազան :
 « Ամենապատիւ Սրբազան Եղ-
 արայր Խ. Քրիստոս : »
 « Ազգային կեդրոնական վար-
 չութեան խառն ժողովու Ձեր Ա-
 մեն : Սրբազանութեան այն չորս
 առաջնորդութիւններն զոր իբր
 դռն-իւր պաշտօնավարութեան
 յառաջ բերած էր արդէն , եւ ընդ-
 նմին հրաժեշտ մատուցած իւր
 պաշտօնէն , Ազգային Երկրպիտ-
 խանական ժողովոյ ուշադրու-
 թեան յանձնեց : »

« Սոյն ժողովն Չեր Սրբազնու-
 թեան յիշեալ չորս առաջարկու-
 թիւներն յետ վիճարանութեան
 քուէարկութեամբ Դ — Դ Դէժեշ,
 եւ Վարչութեան յանձնարարեց
 ծանուցանել Չեր Սրբազնութեան
 իւր առաջարկութեանց Ազգային
 ժողովէն չընդունուած ըլլալն և
 թէ միանգամայն երբ ո՛րք Չեր
 Սրբազնութիւնն իւր ծանուցեալ
 առաջարկութեանց վրայ, հը-ժ-
 ը-ն-ն-ի-ք ո՛րք ը-ք-ն-ն-ի-ք, և հարկ
 եղածը պիտի անօրինուի վար-
 չութեան կողմէն : »

« Հետեւ ապէս ըստ հրահանգի
 Վարչութեան ծանուցանելով Չե-
 րք Արք Սրբազնութեան Ազգային
 Երեսփոխանական ժողովոյ սոյն
 օրոշումն, և առ այն Չեր Սրբ-
 բազնութեան շուտափոյթ պա-

տասխանւոյն ակն ունեւիւով , »

Մնամք աղօթակից

ՊԱՏՐԻԱՐԷ Կ. ՊՕԼՍՈՅ

ՆԵՐՍԷՍ ԱՐԲԵՊԻԱՌՊՈՍ

17 Մայիս 1876

Ի Պատրիարքարանի Հայոց

Կոստանդնուպօլիս

Տ. Մկրտիչ Սրբազան Կըյա-

պաղէ առ այս իւր պատասխա-

նը . կատարուի Վարչութիւնը քա-

նիցս կրկնել զնոյն և վաղընդ փոյթ

պատասխան պահանջել . ուր ու-

րեմն Տ. Մկրտիչ Սրբազան Ազ-

գային ժողովոյ իւր առաջարկու-

թեանց մասին ըրած վճռական

որոշումն ընդունելու ձեւին տակ

Կիլիկիոյ վիճակաց հրահանգին

նկատմամբ տասն յօդուածէ բազ-

կացեալ գիտողագրով մը կը պա-

տասխանէ , որ ո՛չ այլ ինչ կը պա-

րունակէ , բայց եթէ իւր ծա-
նուցեալ առաջարկութեանց ոգ-
ւոյն համաձայն դարձեալ թէ՛ կը-
րօնապէս և թէ՛ քաղաքականա-
պէս Կոստանդնուպօլսոյ Ազգա-
յին Պատրիարքական Իշխանու-
թենէն յանկախութիւն ձգտման
իրականացման պահանջումը Այս-
պէս ձեռի տակ լընդ-նէր և՛ Ազ-
գային Ժողովոյ , որ Թուրքիոյ
Հայոց ներկայացուցիչն է , - - - - -
զոր ընդունելու համար - - - - -
տուած էր կանխաւ , ինչպէս կը
բացատրէ և կը հաստատէ նոյն
դիտողագրոյն ի պատասխանի սա
հետեւեալ պաշտօնագիրը , զոր
իրրեւ վերջնագիր յղած է առ
նա Ազգային Կեդրոնական Վար-
չութեան 1878 - 1880 ի շրջանին
Խառն Ժողովը :

« Ամենապատիւ Սրբազան Եղ-
բայր ի Քրիստոս : »

« Աղգային Կեդրոնական Վար-
չութեան Կրօնական և Քաղաքա-
կան Խառն Ժողովը Կիլիկիոյ վի-
ճակաց հրահանգին նկատմամբ
տասն յօդուածէ և մէկ վերջա-
բանէ բաղկացեալ Չեր Սրբազ-
նութեան շէշ-շէշն ուշադրու-
թեան առաւ, և յետ բազում
խորհրդածութեան որոշեց պա-
տասխանել թէ՛ նոյն հրահանգին
նկատմամբ Չեր Սրբազնութեան
դիտողութեանց հիմը Կեփէշ Գլ
Կ. Պօլսոյ Աղէյն վարչական էշէ-
շէշն ալի-ի, և նոյն իշխանու-
թեան թէ՛ ի կրօնականին և թէ ի
քաղաքականին ունեցած մի և նոյն
էշէշ-էշէշ-էշէշ շէշ էշէշ-էշէշ-էշէշ
էշ էշէշ-էշէշ-էշէշ շէշ է : Այս հիշ

Չեր Սրբազնութեան անկէջ ա-
ռաջ Ազգային Վարչութեան ներ-
կայած լինելով անոր հետ
ամբողջութիւնն է, զոր
այսօր դիտողութեան ձեւով կը
կրկնէք և շնորհիւ անոր, մինչ-
դեռ քանիցս և վերջին անգամ
624 թուահամար 1877 Մայիս 9
պաշտօնագրով ծանուցած եմ Չեր
Սրբազնութեան թէ Ազգային Ժո-
ղովք Չեր շնորհիւ անոր
նախ Զորք (բացումն 1875 ամի
ի նիստ Ժ. 29 Օգոստոս 1875),
և ապա Դ. Դ. (բացումն 1875
ամի ի նիստ ԻԱ. 12 Մարտ 1876)
հետեւ, և Սոյ խնդիրն իբրեւ դա-
ւառական խնդիր վարչութեան
յանձնած է պարտուպատշաճը
տնօրինելու համար. ծանուցած
եմք նաև թէ Ազգային Ժողովոյ

մատուց տեղի կրնայ տալ :

« Սոսյ Բաթուխյն նշեւ իւրեան
յոսի , լաւ եւս է ըսել , իւր
հայրն ընդ-նոյն բառնալու , և իւր
հայրն-նոյն օրինաւորութեան հե-
տեւ-նոյն համար էր որ՝ ա՛յն-
չափ երկար ատեն Վարչութիւնն
դրադեցաւ Սոսյ խնդրով , և հա-
ղիւ ուրեմն շատ մը դժուարու-
թիւններէ և անկէ ծագումն ա-
ռած իւր-նոյն խնդիրներէ վերջը
կրցաւ լուծում մը տալ . բայց
ոչ կիկիկիոյ Ժողովուրդն որ զԶեր
Սրբազնութիւնն ընտրեց , և ոչ Ազ-
գային Կեդրոնական Վարչութիւ-
նըն որ զԶեր ընտրութիւնն իւր-
նոյն , չէին հաւատար երբէք որ
Զեր Սրբազնութիւնն իւր օծումն
ընդունելէն յետոյ՝ ամեն ինչ ե-
րեսի վրայ թողլով՝ փակէր փանքը ,

և քաշուէր առանձին բնակէր .
 չէին յուսար բնաւ որ դուք հ-
 Կ-Կ-Կ Զեք Ի-Կ-Կ-Կ-Կ-Կ Գարշապան
 հրահանգներն անդործադրելի
 պիտի թողուք , և փոխանակ նոր
 դործունէութեամբ մը կ'ընկերայ փ-
 ճակաց բարեկարգութեան դոր-
 ծին մէջ աշխատակից ըլլալու Ազ-
 գային վարչութեան , նորանոր և
 Ազգային Եկեղեցական օրինաց և
 Սահմանադրութեան հ-Կ-Կ-Կ-Կ-Կ ա-
 ռաջարկութիւններով պիտի զբա-
 ղեցնէք վարչութիւնը . չէին յու-
 սար վերջապէս որ Սոյ վերա-
 բերեալ խել մը փճակներ , ինչ-
 պէս են՝ Հալէպ , Մարաշ , Այն-
 թապ , Անտիոք , Եօզղատ , Կիւ-
 րին , Տիվրիզ , Բ-Կ-Կ-Կ-Կ և առանց
 -Կ-Կ-Կ-Կ-Կ-Կ-Կ-Կ-Կ-Կ-Կ-Կ , և պիտի
 պարտաւորէք Ազգային վարչա-

կան իշխանութիւնն որ այսու-
հետեւ այս կողմէն եւ ոչ մէկ
եկեղեցական մը զրկէ Սոյ թա-
փուր փեճակաց հոգութեան
համար(*), ինչպէս որ մեր 1236
համար պաշտօնագրովն արդէն
ծանուցած էինք Ձեզ :

« Նոյնպէս չէր սպասեր Վարչութիւնն որ Ձեր Սրբազնութիւնն
Բէ՛ւ-Է՛ւ Ազգային Ժողովոյ Ձեր
—-Վ-Է-Է-Է-Ն-Ն նկատմամբ տուած
Բ-Ն-Վ-Է-Է-Է-Է ընդունե-

(*) Վասն զի Ազգային Վարչութիւնը Տ. Մկրտիչ Սրբազանի ի Քերթան առանձնանարուն վրայ քանի անգամ որ առաջնորդական ակապահներ զոր-
կած է Ափիկիոյ փեճակները, Տ. Մկրտիչ Սրբազանն ոչ համչցած է եւ ոչ
թոյլատրած որ իրենց պաշտօնը վա-
րեն , եւ ոչ ալ ամենց անդ տէրիւնեթ
կարգած է :

լու Յէ-ի գ-ի նոր -ն-ն-ի կրկնել ըւ-
ն-ն- : Մաւայի է ըսել սակայն որ
Ձեր Սրբազնութիւնը թէ Սոյ
թեմականաց և թէ Աղգային վար-
չութեան գեղեցիկ յոյսերն և ա-
կընկալութիւնքը է Գեդե- հնեց :
Ձեր Սրբազնութեան -յ- ըն-ց-ի-
րաւունք կուտայ մեզ և Աղգա-
յին վարչութեան հաւատալու
թէ՝ Ձեր Սրբազնութիւնը Սոյ
կաթողիկոսական գ-ւ-ն-ն- անոր
-ն-ի-ն-ն-ի-ն- ժ-հ-ն-ի-ն- --ի-ն- յ-ն- և
հ-ի-ն-ն- ըն-ց-ի-ն- կ-ն- լ-ն- հա-
կառակ եկեղեցական կանոնաց
և Աղգային Սահմանադրութեան ,
հետեւապէս և -գ-ի-ն- ըն-ց-ի-ն-
կուղեք որ էֆ- ու-ն-ն-ի-ն- լ-ն-
-ն-ն- Աղգային վարչութիւնն է Հ-
ն- Աղգին և -ն-ն-ն-ն- կիրի-
կիոյ վիճակաց և Սոյ վանուց : »

Արդ՝ Ազգային Կեդրոնական
 վարչութեան Խորհուրդը, ընդ-
 նմին եւ հետ, միանգամ եւ ընդ-
 միշտ կը յայտարարէր Չեր-Սրբ-
 րազնութեան Կիլիկիոյ վիճակաց
 վարչական հրահանգին նկատ-
 մամբ ըրած Գործընկերներէն ար-
 դէն Ազգային ժողովէն մերժը-
 ուած ըլլալով՝ Արդէն հետեւեալ
 Գործընկերներէն է իւրաքանչեւ,
 տեւապէս Չեր Սրբազնութեանը
 պարտաւոր է (իր յաւելում
 դաւաճական հրահանգին) Կիլի-
 կիոյ վիճակաց համար պատրաստ-
 եալ վարչական հրահանգին հե-
 տեւեալ վարել իւր պաշտօնը, որ-
 պէս զի թէ՛ Սոյ վանքը եւ թէ
 թեմերն ներկայ չեն չա-
 ւարի վիճակէն ազատին, եւ օրի-
 նաւորութեան սահմանին մէջ
 մտնելով Բերկ-Շիրի :

[illegible]

Ազգային վարչութեան տղն
Ֆերէն-Կ-Ն Ռ-Ն-Բ հաղորդելով
Ձեր Սրբազնութեան՝ Լսալուսեմք
ընդփոյթ ստանալ առ ախ Ձեր
պատասխանը : »

Vincent was born

SULPHUR 4. MOL WIS

ՆԵՐՄԷՍ ԱՐԲԵՊԻԱՌԳՈՍ

9 June 1880

Ի Պատրիարքարանի Հայոց
Կոստանդնուպոլիս

Ազգային Կեդրոնական Աւար-
չութեան պոյն այս վերջնական
պաշտօնագրոյն վրայ, որ Տ. Մկրտչ-
տիչ Սրբազանի իննամեայ պաշ-
տօնավարութեան արդարեւ հակա-
ազգային ընթացից պաշտօնապէս
հակառակակ տխուր նկարագիրն
է, կարծիքով համոզուելով ան-
շուշտ Տ. Մկրտչի Սրբազան որ-
իւր պահանջումներն ինչ ներքե
կերպարանքի տակ ալ ըլլան արեւ-
տի վերածուին, և եթէ մի ան-
գամ եւս կրկնէ զնոյնքան խա-
տախտի կերպով պաշտօնանկութեան
վճիռը պիտի ընդունի,
այլ սակայն ըստ որում յամա-
նիւր պահանջմանց վրայք տեսի
փոխանակ Ազգային Ժողովոյ տն-
րոջմանց և Աւարչական հրահան-
գաց համակերպելու կը փութայ

իւրաքի Ռեզկան անուն ոչ տահմա-
նապրական ժող է զումարելու
ձեռնարկել, որպէս զի ինքն մի-
այնակ ընել չկրցած բանը — իւր
ազգամբնաս պահանջմանց իրա-
կանացումը — անոր որոշման ու-
ժով յաջողի ի գլուխ հանել, Հե-
տեւապէս 1880 Սեպտեմբեր 1
թուականն կոնգրակաձև զիր մը
կուղղէ առ իւրաքանչիւր թեմա-
կան Վիճակա կիլիկիոյ, որով Սը-
սոյ վանքն և կիլիկիոյ բոլոր թե-
մերն անհամբաւ և անտուայնորդ
և բարոյականութեամբ ինքնակաճ
ւաղի կացութեան մէջ թողլով իւր
ի Քէրիւան տաանձնանալուն պա-
տասխան պատու թիւնն այլ և այլ
անտեղի և անխառն պատանաւոր
բանութեամբ և զգային կեդրո-
նական Վարչութեան և կիլիկիոյ

Թեմականաց վրայ ծանրացնելէն
 ետքն, մինչ, ինչպէս բացատրած
 ենք արդէն, ինքն իսկ եղած է
 միակ պատճառ այս ցաւալի վի-
 ճակին, Կիլիկիոյ խրաքանչիւր ա-
 ռաջնորդական թեմերէն ամեն
 մէկին Հայ քնակչաց թուոյն հա-
 մեմատութեամբ մէկէն մինչեւ
 վեց Եկեղեցական և աշխարհա-
 կան Երեսփոխան կը հրաւիրէ
 այն պայմանաւ որ նոյն տարւոյ
 Հոկտեմբերի ճիշդ 15ին անյապաղ
 գտնուին ի Սիս :

Սոյն հրաւիրեալներէն Եկեղե-
 ցական և աշխարհական քառա-
 սունէն աւելի անձինք որոշեալ
 օրը կը հաւաքուին ի Սիս, եւ
 անդ քանիցս ի մի գումարուե-
 լով առ Ազգային Վարչութիւնն
 ուղղեալ տեղեկագիր մը կատո-

բազմութեամբ և կը յանձնեն Տ. Մը.
կըրտիչ Սրբազանի որ անձամբ
ներկայացնէ զայն Ազգային Վար-
չութեան և ալ յայնչեմ յայնչեմ
ալ Ահա նոյն տեղեկագիրը .

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

« Թեմական Ընդհանուր Ժո-
ղովոյ Հայոց Ս. Աթոռոյն Կիլի-
կիոյ առ Կեդրոնական Վարչու-
թիւնն ի Կոստանդնուպօլիս : »

« Ազգասէր Տեա՛րք . »

« Ով որ Հայ է , և հայու ար-
եան հետ հայու ոգի կը կրէ ,
կզգայ թէ՛ Ազգիս և իւր Առա-
քելական ուղղափառ Ս. Եկեղեց-
ւոյն օգտաւէտ է և կարեւոր կի-
լիկիոյ Ս. Աթոռոյն միութիւնը .
բայց մշտատեւ գոյութիւնը , թէ
կրօնապէս և թէ քաղաքակա-
նապէս : »

« Այս անհերքելի գիւրիմաց և
բացատրութեան անկարօտ կէտ
մ' է, նա մանաւանդ երբ այս
վերջին տարիներու մէջ Ազգին
ողբալի վիճակը ի նկատ առնուք :
Ուրեմն ամեն Հայ պարտի նորա
պայծառութեան աշխատիլ կամ
լաւ եւս ըսելով, նորա նախնա-
կան պայծառութիւնը վերածնե-
լու ամեն ճիգ թափել : Մեք կի-
լիկիոյ Հայ ժողովուրդս այսպէս
կղզամք և կը խորհիմք. անտա-
րակոյս եմք որ մեր միւս Ազգա-
յին եղբայրներն ալ մեզ համա-
միտ են, և մեզ գործակից ըլ-
լալ կը փափաքին :

« Կիլիկիոյ վիճակացիներս ի մի
հաւաքեալ Ս. Աթոռոյս արդի ա-
ւերակեալ վիճակը տեսնելով ազ-
գասիրական ոգւով արիւն ի սիրտ

և արտասուալից աչօք խորհե-
ցանք զայս վերականգնելու մի-
ջոցներ ձեռք բերել։ Սակայն
նկատելով որ մեք առանձինն ան-
կարող եմք թէ նիւթապէս և
թէ բարոյապէս այս սկզբունքը
գործադրելու, նա մանաւանդ
նկատելով որ քաղելիք օգուտը
համայն Ազգին կը վերաբերի,
մտածեցինք մեր խորհուրդները
և ցաւերը հանուր Ազգին ներ-
կայացնել, այսինքն՝ իւր ներկա-
յացուցիչ պատկաւելի Վարչու-
թեանդ խնամակալ և պաշտ-
պան ամենայն Հայոց։»

«Նա միայն կարող է մեր սրտի
ցաւերը խմածալ եւ անյապաղ
դարմանել։ Այսպէս միայն Ազ-
գայինք ի մի խորհուրդ գործե-
լով մեր ազգաշէն և նուիրական

պարտքը կարող էմք օրինաւ որով
պէս և կատարելապէս հանձն
ցանել ։ »

Ուստի Ազգասէր Տեաւք ,
ահաւասիկ մեր խորհուրդները ,
բայց ըստ որում անկարելի էր ,
և ոչ մի գրիչ կարող էր նկարա-
դրել և զգացնել մեր նիւթական
և բարոյական ներքին և արտա-
քին ցաւերը , աղաչեցինք մեր ա-
մենասիրելի Ս. Հայրապետն մեր ,
որ բարեհաճի նորին Վեհափա-
ռութիւնն անձամբ գիմելով առ-
պատկառելի ժողովդ , մեր գրչի
պատկանները լեցնել , և իւր զա-
ւակաց ցաւերուն , գործուն մը
գտնել ։ Բայց և մտաւ տխուր
և Յեաւ բաղում , աղաչանայ , և
պնդանաւայ յաջողեցանք նորին
հայր մայրաքանդակ մը .

Ազգասէր Վեհափառութիւնն հա-
ճեցնել այս պաշտօնը ստանձնե-
լու : »

« Կը յուսանք որ պատկառելի
Վարչութիւնդ՝ ինչպէս մինչեւ
ցայսօր վերին Հայոց համար՝ նաեւ
իւր ուշադրութիւնը մասնաւորա-
պէս Կիլիկիոյ վրայ կը դարձնէ ,
ենորա ազգասիրական ձայնը լը-
սելով անդորրութիւն մը կը պար-
գեւէ : »

« Նա միայն կարող է փրկել զմեզ
ի ցաւոց մերոց : »

« Յօդ. Ա. Կիլիկիոյ Վեհափառ
Կաթողիկոսը քանի որ իւր թե-
մական ժողովրդեան ընդհանուր
հովուապետն է, միայն կաթողի-
կոսութեան կը վերաբերի Կիլի-
կիոյ Առաջնորդ, Տեղապահ, Քա-
րողիչ, և ըն Նկեղեցական պաշ-

[illegible]

« Նմանապէս Կիլիկիոյ Ս. Աթոռը քանի որ իւր թեմօրէից գործադիր կեդրոնն է, Կիլիկեան վիճակաց մէջ Ազգային Սահմանադրութիւնը իրէ-իրէն, և անհատ-հատ կ'ազատէ իր իր քեզի-տէքիէն իր իր անհատական իրաւունքներէն, և վիճակայինք

սահմանադրապէս ժողովք և խոր-
հուրդներ կազմելու համար պէտք
եղած իւր-իւր գործերն կաթու-
ղիկոսութենէն խնդրելու են . և
սահմանադրապէս կազմեալ ժո-
ղովոց «Եւ-իւրոպէական խորհուրդ»
Պօլսոյ կեդրոնական վարչութեան
իւր հարկէ «Եւ-իւրոպէական խորհուրդ» :

«Յօդ. Բ. Կիլիկեան վիճակաց
և Կոստանդնուպօլսոյ Ազգային
կեդրոնական վարչութեան միջև
յարաբերութեանց միջնորդն է
կաթուղիկոսութիւնը , ի գիմաց
Կիլիկեան Ս. Աթոռոյ և վիճակաց
պաշտօնէից և ժողովոց : Թէմո-
րէից պաշտօնեայք , ժողովք և
խորհուրդներ թէ՛ Կոն-ստ-ն-տ-ն և թէ՛
Կոն-ստ-ն-տ-ն խնդրոց մէջ -- Կոն-ստ-ն-տ-ն
կաթուղիկոսութիւնն գործէ իւր-իւր
և վեհափառ Ս. Հայրապետն Ս.

Աթոռայ ե նորին վիճակաց + -
+ - - ինքր-ը նկատ-մբ ըստ պա-
հանջման հարկին Եւրեբ-ի-ն ու
ու լն լն կեր-ն-կ-ն Աւել-ի-ն : D

Յօդ. Գ. Ժողովա ըստ աւան-
դութեան նախնեաց մերոց կը
փափաքի Ս. Արք. Եւ Արք. Եւ
ապա ուրեմն Ս. Աթոռը նորո-
գութեան կարօտ է, և իւր ա-
ւերակաց նորոգութիւնը թէպէտ
և է հազար ոսկիէ աւելի գու-
մար մը կը պահանջէ բայց առ-
այժմ անմիջապէս 2 հազար ոսկ-
ւոյ կը կարօտի: Այս անմիջական
2 հազար ոսկւոյ գումարին մէկ
քառորդը կիլիկիոյ ամբողջ Վի-
ճակները կարող են հայթայթել.
մնացած երեք քառորդին ազրիւր
մը ցուցնելու է Կ. Պօլսոյ Ազգային
Կեդրոնական Վարչութիւնը: »

« Յօդ. Դ. Ս. Աթոռը անպատ-
 ճառ 40 հոգի է բաղկացնել միա-
 բանութիւն մը ունենալու է. այն
 է՝ 4 Եպիսկոպոս . 8 Վարդա-
 պետ . 4 Սարկաւազ . 8 Դպիր .
 15 աշխարհական Միաբանք (ժու-
 ռայք , սպասաւորք և լին) ընդ ա-
 մենք Վեհափառ Ս. Հայրապետով
 հանդերձ քառասուն հոգի : Ս.
 Աթոռը նաեւ պէտք է որ սահ-
 մանադրապէս իւր ժողովներն ու-
 նենայ , ինչպէս Թեմական Ընդ-
 հանուր ժողով մը որոյ անդամ-
 ները պէտք է լինին Ս. Աթոռոյ
 Եպիսկոպոս և Վարդապետ ներ-
 քին Միաբանները : Կիլիկիոյ Ա-
 ռաջնորդանիստ քաղաքաց սահ-
 մանադրապէս ընտրեալ Կրօնա-
 կան և Քաղաքական ժողովոց Ա-
 տենապետները , և այս ժողովը

երեք տարին միանգամ պէտք է
գումարուի ի Ս. Աթոռն, Աթո-
ռային եղևմտական հաշուեկշիռը
քննելու և պէտք եղած ժողով-
ները ընտրելու ի բարեոք մա-
տակարարութիւն Աթոռային և
վիճակային խնդրոց ։ »

« Նաեւ Աղգային Սահմանա-
դրութեան բոլոր պահանջած ժո-
ղովները, այն է՝ Կրօնական, Բա-
ղարական, Խառն, Ուսումնա-
կան, Վանօրէից, Տնտեսական
... և չն. և չն ։ »

« Յօդ. Ե. Ս. Աթոռը ոչ թէ
մասնաւոր վանք մը, այլ Կա-
թոլիկոսարան մ'է. կղերական
և աշխարհական 40 հոգիէ բաղ-
կացեալ միաբանութիւն մը, և
առ այժմ 25 աշակերտով գիշե-
րօթիկ վարժարան մը ունենալու

բիւր մը գոյացնել բարեհաճի ,
կամ կէփիւնէ զէփերէն ըսելով ի
կամ ուրիշ ն գատաւոր միջոց մը
գտնելով : »

« Յօդ. 2. Կիլիկիոյ Կաթուղիկս.
սութիւնը քանի որ ոչ թէ միայն
հոգեւորապէս , այլ և քաղաքա-
կանապէս գերատիւնն Դիրք մը
ունի , իւր թեմօրէից նկատմամբ .
նորա բարձր պաշտօնին բնութիւ-
նը կը պահանջէ որ ինչպէս հփ-
սիւնի եկեղեցւոյ , նմանապէս
Կաթուղիկս և Կաթուղիկս թեմ-
օրէն , պէտք է որ իւր թեմային Կաթ-
ուղիկս և Կաթուղիկս թեմ-
օրէն . ուստի անհրաժեշտ
պէտք է այս մասին պաշտօնա-
պէս ի Պատրիարքարան տեղե-
կագրել , որպէս զի Կեդրոնական
Վարչութիւնը յանուն Կաթուղի-

կոսութեան Բ. Գանին Իգրիմին —
 —նն—ը—րհ—նի—ն Ը —ն—ը— շնորհք
 ընէ ազգասիրարար յօգուտ Ազ-
 գայնոց : »

(1880)

Առ—ը—րհ—նի—ն

17 Եկեղեց—ի—ն—ց Լ

24 —ը—րհ—նի—ն—ց

Այս տեղեկագրոյն պարունա-
 կած վեց յօգուածոց՝

Առ—ը—րհ Լ Երեւոյի Հակառակ Ազգ.
 Սահմանագրութեան և դաւառա-
 կան հրահանգին և մասնաւորա-
 պէս Կիլիկիոյ վիճակաց հրահան-
 գին (այս վերջինը տեսերես 1086
 -1094) այնպէս մը ներկայացնե-
 լով թէ՛ Սոոյ կաթողիկոսութիւնը
 կրօնական մասին որպէս թէ Ազ-
 գային Կեդրոնական Վարչութեան
 կրօնական Տեսչութեան հետ ա-
 ռանց ո՛ր և է յարաբերական կա-

պակցութեան արդէն ինքնիշխան
է լուծել և տնօրինել զամենայն
կրօնական խնդիր, կը պահանջէ
նաև որ Ազգային ոչ կրօնական
գործոց համար ալ թուրքիոյ
Հայոց կեդրոնական վարչութե-
նէն բաժանեալ գրեթէ բոլորովին
անկախ գործելու իշխանութիւն
տրուի Սոյ կաթուղիկոսութեան .
զոր արդէն Տ. Մկրտիչ Սրբազան
պահանջած և ազգովին մերժը-
ուած է իբրեւ արդարեւ փաստա-
կար Ազգին և Հայաստանեայց Ս.
Եկեղեցւոյ միութեան և ամբող-
ջութեան, և միայն Բ. Գռան հետ
տեղի ունենալիք միջնորդական
յարաբերութիւնն Ազգային Պատ-
րիարքարանի կը թողու, զոր
ԷՅԵՒՐԷՄ յօդուածն ալ հակառակ
այս յօդուածին, Սոյ կաթուղի,

կոսութեան յատկացնել կը պահանջէ, ինչպէս պիտի տեսնենք:

ՆՈՐՈՇԷ Տ. Մկրտիչ Սրբազանի առաջին անգամ յարուցած խընդիրը — կաթուղիկոսարանին Սիսէն ուրիշ տեղ փոխադրութիւնը — կը մերժէ և կհաստատէ որ ըստ առաջնոյն կաթուղիկոսարանը մնայ ի Սիս:

Տ. Մկրտիչ Սրբազանի ՀԱՎԱՅՆ Մարաշցի ՀՅՆ Տէօվլէթ էֆէնտի մին ի թեմական ժողովեւոյն. ի Սիս, թէ և կաթուղիկոսարանին Սիսէն այլուր փոխադրութեան կարծեցեալ հարկը պաշտպանելու համար շատ ճիշ թափած և փաստարտնած է, այլ սակայն միւս թեմական ժողովեալք գրեալ թէ միւս համուռ յայտարարելով որ՝ աւելի դիւրին է Սոոյ կաթու-

դիկոսութեան բարձունքն որոշել
քան կաթուղիկոսարանին՝ Միսէն
այլուր փոխադրութիւնը՝ մեր-
ժամ են իսպառ զնոյն առաջարկ
անշուշտ ի մեծ ցաւ սրտի Տ .
Մկրտիչ Սրբազանի , որ բազումս
աշխատեցաւ այս մասին և առ-
կայն ոչ ինչ շահեցաւ ևս :
Սոյն յօդուածն այն առթիւ
Սոյ վանուց նորոգութեան պէտ-
քըն և անոր համար և հազար օս-
կիէն աւելի ծախուց գումարի
մը , որմէ 2 հազար օսկոյն ան-
հրաժեշտ և անմիջական հարկն
երեւան կը հանէ , և այր մէկ քա-
ռորդին — 500 օսկոյն — կիլի-
կիոյ վիճակներէն հայկաթուիլն
երաշխաւորելէն յետոյ մնացած
1500 օսկոյն համար կը պա-
հանջէ որ Ազգային Վարչութիւնն
ազրիւր մը ցուցնէ :

Սոյ վանուց քայքայեալ վի-
ճակն և նորոգութեան պէտքը
տխուր նկարագիրներով հաստատ-
եալ է արդէն, այլ սակայն նա-
խապէս հարկ է մէկ կողմանէ
հարտարապետական հասուն քըն-
նութեամբ նորոգութեան պէտք
ըլլալիք ծախուց դումարն և կի-
րկիւր խրաքանչիւր թեմօրէից
նոյն ծախուց մասնակցելու շափն
որոշել, և միւս կողմանէ Ս. Միւ-
սնի օրհնութեան և այլ և այլ
առթիւ հիւսնէ յանուն վա-
նուց հիւսնէ և առաջնորդական
թեմերէ հիւսնէ դրամաց տասը
տարուան — 1871-1881 — հա-
շիւն առնուլ Տ. Մկրտիչ Սրբա-
ղանէն, որ այս մասին բոլորովին
լռութիւն կը պահէ, եւ ապա
պարտ ու պատշաճը տնօրինել,

ինչպէս կը կարծե՛մք կը պահանջէ
օրինաւորութիւնն և ուղիղ բանը :

Չ-ՈՐ-ԵՄԷ Սոյ վանուց ներքին
կանոնադրութեան կը վերաբերի :
Ասի հարկ է որ սահմանուի , բայց
ինչպէս եկեղեցւոյ և Ազգին շահը
կը պահանջէ , պէտք է որ ըստ
նախնի վանական կանոնաց սկզբ-
բան և Ազգային Սահմանադրու-
թեան և ըստ սահմանադրական
հրահանգի ազգային վանօրէից
հաստատուի , որպէս զի թէ՛ Սը-
սոյ վանուց Միաբանութիւնն և
թէ՛ Կիլիկիոյ Վանահայր վիճա-
կաւորք օրինօք գործեն , և գիտ-
նան իսկ՝ որ ինչպէս մինչ ցարդ
նոյնպէս և առ յապրայն պատաս-
խանատուութիւն ունին և առ
Ազգային Վարչութիւնն , և նմա ևս
համարատու են , մինչդեռ սոյն

յօդուածը թեմական նոր հաս-
տատելի ժողովոյ մը միայն տա-
լով համարառութեան իրաւունքն
անտարակուսելի է թէ շքեղու-
նիր համարատու մնալ առ Վարչ-
ութիւնն, անշուշտ քառ փափա-
քանաց և պահանջման Տ. Մկր-
տիչ Սրբազանի, որ չկամիր նոյն
պատասխանատուութեան և հա-
մարատութեան պարտեաց ներ-
քել մնալ, որպէս զի Ազգային
Կեդրոնական Վարչութեան հսկո-
ղութենէն ազատ ըլլայ:

ՀԻՔԵՐԵԴ Սոյ վանուց մէջ գի-
շերօթիկ վարժարանի մը հաս-
տատութեան հարկը բացատրե-
լով անոր ծախուց համար տա-
րեկան 1500 ոսկւոյ հաստատ և
կամուտ մը գոյացնելու իրրել
միջոց Տ. Մկրտիչ Սրբազանի քա-

նիցս մերժեալ առաջարկութեանց
երկուքն, այսինքն

Տէրութեան կողմէ ամսական
մը սահմանուիլն և

Սոյ միճակաց ընդարձակ
ուիլն ի մի լծորդելով կը ներ-
կայացնէ Ազգային Վարչութեան
ի գործադրութիւն՝ երբ վաճառեց
եկամտի ազբիւր մը շունենայն և
թեմայնոց նոյն գումարէն գոնէ
ամենափոքր մաս մը վճարելու
անկարող ըլլալը յայտնելէն ետքը
կըսէ ՝ Անպատճառ հարկը կը պա-
հանջէ որ Կ-Ե-Դ-Է-Զ Ի-Յ-Թ-Ն 120 -
150 - 200 - 250 տրուի Կիլիկիոյ
կաթուղիկոսութեան, և կամ Կեդ-
րոնական Վարչութիւնը

1500 ոսկի տարեկան եկամտի ազ-
բիւր մը գոյացնել բարեհաճի կամ
յո՛ւրա 2 զմեզայն անբաժնի 73

ԿԵԼԷՆԻՆԻ ՌԵՎԵՐԵ ԸՆԴՆԻՒՄԸ (Քնդարձակելով) և Կամուրիչ և ինչ
 Սոյն երկու առաջարկք Տ. Աբրահամի Սրբազանի իւր միւս երկու
 առաջարկութեանց հետ ըստ որում վերջնապէս մերժեալ այլ
 եւս ի նկատի անդամ չկրնար առնուիլ թէ և, սակայն կը յաւել
 լումք ըսել թէ՛ Կայսերական Կառավարութիւնը ԿԵՆԷՆԻՆԻ թանգրիմաթով, որ 19 Նոյեմբերի
 1839, ապարէն պարտաւորութիւն յանձն առած է Պատրիարքարանաց եւ Առաջնորդարանաց
 ծախուց համար իւր գանձէն ամսական յատկացնել, որը գործադրութիւնը սակայն կամ ոչ, իբր
 օրէնագիր իշխանութիւն, իւր ձեռքն է և ոչ Հայ հպատակ սուլթան և ի նշապէս կարելի է անոր

դորձագործիւնը խնդրելէ աջօր
 երբ Կնյաներական գանձունն անձ
 կութեամբ պատճառաւ հիւան
 դանոցաց հաց և ժիւ արուելու
 Կնյաներական Է՛րէն անգամ յեւս
 կոչուած և դադրած է և երբ մա
 նաւանդ նկատողութեամբ աւեր
 ուի թէ աջօր և վաղիւ Ազգին
 շէն Կը պահանջէ որ ազգային
 ամեն կարգի հաշտման այք ուղ
 ղակի Ազգէն ապրին ։ որպէս զի
 ինչպէս իրենց բարոյական կեան
 քով ։ նմանապէս և նիւթական
 կեանքով ուղղակի Ազգին վերա
 բերին ։ Նամական անդ Սոյ Վա
 նահայր վիճակաւ որք ոչանի մամ
 ։ Նոյնպէս Սոյ վիճակաց ըն
 դարձակութիւն պահ մը իրբեւ դոր
 ձագործի խնդիր նկատելով, անկէ
 դոյնալիք տարեկան հանոյթին

գարով կըսեմք որ Կ. Պօլսոյ Պատ-
րիարքական խշտանութեան ան-
միջական տեսչութեան վերաբեր-
եալ առաջնորդական փնականե-
րէն Ազգային Կեդրոնական Սըն-
տուկին յատկացեալ 1-4-1000 ըս-
ուած տարեկան տուրքին ամբողջ
գումարն ըստ նոր ելեմտացոյցի
հազար սակոյ կը յանգի, այլե-
րեք քառորդն հազիւ գանձելի
է, այն եւս մեծամեծ գծուա-
րութեամբ ըսել է որ եթէ այն
բոլոր թեմերն իսկ Սոյ կաթու-
ղիկոսութեան յատկացուն, որք
նոյն տուրքէն աւելի բան ո'չ կըր-
նան վճարել և ո'չ կը վճարեն,
տակաւին արհամիջեալ տարեկան
առ նուազն 4500 սակոյ հաս-
նաւ իկամուտն երաշխաւորել
չաւ և շատ հեռի է, ո՛ր կը

Թեպէս ապա երբ մէկ քանի ժի-
 ճակ միայն նստելայ Կիլիկիոյ թե-
 մերուն վրայ ուսում պիտի տեսնուի
 Պատմաբանք են, ուրեմն այս
 պատմաբանք և միայն նորոգող ու
 նորոգող փափաքանաց և պաշ-
 ճանջման Տ. Մկրտիչ Սրբազանին
 Սոյ Կոթոյ գիւտորութեան թե-
 մերն ինդ աքձակելու պատմելի
 Սոյ վանուց հողերն և ձիթամ-
 տանք մեծ արդիւնք կը բերեն
 եթէ մասնաւոր հոգատարութեամբ
 մշակուին, փասն զի Սը-
 սոյ բոլոր թեմական վիճակներն
 ինչպէս նոցելոյն մէջ, նոյնպէս
 և յերա այսօրիկ իրենց տարեկան
 տուրքը սիրով կուտան եթէ ան-
 ոնց իւրաքանչիւրն աահմանա-
 դրական օրինաւոր Վարչութիւն և
 Առաջնորդ ունենան, և վասն զի

Սանյ Վանքն ալ և ալ առթիւ
կրնայ եւ խոսաւոր ունենալ և ա-
նոնցմէ նուէր առնուլ, եթէ վա-
նուց Միաբանութիւնն կարգա-
ւորեալ վիճակի մէջ ըլլայ իւր
գլուխն ունենալով իւր վանա-
հայր կաթողիկոսը, և վանն զի
մանսուոր հանգանակութիւն իսկ
կրնայ բացուիլ Ազգին մէջ եթէ
Տ. Մկրտիչ Սրբազան գիտնայ ըստ
Եկեղեցական կանոնաց և Ազգա-
յին Սահմանադրութեան վարել
իւր նշանօժիւր, և այլաչափ զնամե-
նայ մէջեւ ընդ թաղարձակ շարտա-
րաբերով թէ՛ Սանյ կաթողիկոս
մութիւնն իւր թեմօրէից նկատմ
մամբ և տեսիլ եկեղեցւոյ, ան-
շուշտ ըստ համազման և պա-
հանջման Տ. Մկրտիչ Սրբազանի
որպէս թէ Հայաստանեայց Հայ

րապետութեան և Կոստանդնու-
պօլսոյ Հայրապետական Փոխա-
նորդ Պատրիարքական Իշխանու-
թեան հոգեւոր իրաւասութենէն
անկախ գերատօնական գիրք մը
ունի, կը պահանջէ նաեւ որ Ազ-
գային Վարչութիւնը Սոյ կա-
թոլիկոսութեան համար Բ. Գրո-
նէն տուած իւր անձնական իշխան
ձեռք բերէ իւր պատմական իշխան

Նեթէ Ա. և Բ. յօդուածոց յայ-
տարարութեամբ Սոյ Վանահայր-
ապետական Բ. Գրան հետ տե-
ղի ունենալիք յառաքելութեանց
համար Ազգային Կեդրոնական
Վարչութեան պիտի իջնեն՝ Սը-
նոյ կաթոլիկոսական աթոմեան
դէմքէն զժամ շարունակ իւր
բաւական է, որ Սոյ կաթոլի-
կոսութիւնն իւր թեմօրէից նը-

կատմամբ արդէն առաջի կառա-
վարութեան Բ-ը Է-ի հ մէջ գը-
րած է, որմէ աւելին՝ — Է-ի — պա-
հանջեմ, ո՛չ այլ ինչ կը նշանա-
կէ, քայց թէ Բ, Դումն հետ
ուղղակի Ե-ի Բ-ի-ն աւելնալու
արտօնութեամբ Ազգային կեդ-
րոնական վարչութեանն է. Է-ի
Է-ի-ն աւելաւ ի-ն-ն-ն մը
հաստատութիւնն ի Սիւ, որ Տ.
Մ կրտսիչ Սրբազանի հաշակաւոր
առաջարկութեանց շորորդն է
վերջինն է, այն է.

Այս վախճանի կոտորութեան պաշ-
տօնին առաջ նորոգութիւններէ ա-
ւելի Է-ի-ն Տերութեան
կողմէ արուելու կարեւորութիւ-
նը, որ Թուրքիոյ Հայոց Ազգա-
յին վարչական Է-ի-ն-ն քաջար-

ձակ բաժանել ըսել է, ի մեծ
փաստ Ազգին և մանաւանդ հա-
մօրէն կիլիկիոյ :

Ի մի բան սոյն այս քննութեան
նշան բաց ի Գ. և Դ. յօդուածներ
բէն, Տ. Մկրտիչ Սրբազանի հակա-
ազգային շորս պահանջմանց ելելն
այլաձև կ'ընեն և անոր տալիս
յօդուածեան դիտողագրոյն է-
լնդ ինչպէս
տեսանք, վճարար և անտնօրի-
նեմի ըլլալու պայմանաւ մերժած
է Ազգային ժողովը :

Զսոյն դայս տեղեկագիր Ազ-
գային կեդրոնական վարչութեան
երկու-ի-ն չ-լուծուած իրրեւ է Դ-
րոշման առ այն մատուցանելու
և անձնական ներկայութեան ազ-
դեցութեամբն իւր պահանջում-
ները գործադրել տալու վստահ

Հովթեամբ և խորհրդաւոր նպատակաւ մը, ահա, Տէր Մկրտիչ Սրբազան կուգայ ի կոստանդնուպօլիս, ուր կը ժամանէ ի 23 Նոյեմբերի 1880 և Ազգային Պատրիարքարանէն յատկապէս զրկըռւած երկու վարդապետաց և մէկ բարապանի առաջնորդութեամբ կիջեւանի ի Ս. Լուսաւորիչ Եկեղեցին Աւլաթիոյ:

Տ. Մկրտիչ Սրբազան Վարչական խորհրդոյ (*) յատկապէս Սոոյ խնդրոյն համար գումարեալ Նոյեմբեր 30ի նստին կը ներկայանայ և յետ երկուսանքին ինչ ինչ խօսից փոխանակութեան կը խոստանայ ներկայացնել զնոյն

(*) Տես Վարչական կազմակերպութեան խոր տրեւոքը քննարկութեան

տեղեկագիր թեմական ժողովե-
լոցն Սոյ : Վարչական խորհուր-
դը տեսնելով որ Տ. Մկրտիչ Սըր-
բազան կը յապաղէ կատարել
իւր խոստումը կը փութայ Դեկ-
տեմբեր 11 թուական պաշտո-
նագրով մը պահանջել զտեղե-
կագիրն : Ասոր վրայ Տ. Մկրտիչ
Սըրբազան Դեկտ. 17 թուական
աւրոյն գրով մը կը յղէ զնոյն
տեղեկագիր առ Պատրիարքն :
Վարչական խորհրդոյ սոյն այս
նիստին Տ. Ներսէս Բ. Պատրիարք
կը յանձնարարէ կրօնական խոր-
հրդական Տ. Մատթէոս Եպիս-
կոպոս Իզմիրլեանի, որ Տ. Մկր-
տիչ Սըրբազանի զուտ կրօնական
պաշտօնին վերաբերեալ խնդրոց
նկատմամբ խորհրդակցի կրօ-
նային ատենին հետ որպէս զի

ըստ օրինի հարկ եղածը ի գործ
դրուի։ Այս միջոցին Հալաթի-
ոյ թագական խորհուրդն ալ
1880 Դեկտեմբեր 5 թուական
գրով մը հրահանգ և հրաման կը
խնդրէ Պատրիարքարանէն գիտ-
նալու համար թէ՛ երբ զՏ. Մկրտ-
տիչ Սրբազան Ս. Պատարագ մա-
տուցանելու հրաւիրեն՝ ինչպէս
պիտի վարուի նին։ Պատրիարքը
զայն գիր եւս կը յանձնէ կրօ-
նական խորհրդականին նոյն գը-
րոյն վրայ նշանակած ջառտի-
պողական յանձնարարութեամբ։

« Դերապատիւ կրօնական խոր-
հրդականին։ »

« Առնել շնորհակալութիւնս
կրօնական ատենիւ։ »

ՊԱՏՐԻԱՐԷ Կ. ՊՈԼՍՈՅ

ՆԵՐՈՒՅՍ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

1880 Դեկտ. 6

Սեփորի և Կրօնական խորհրդ
դականն և Կրօնային նախարան
համախորհրդակցեալեան արտե
ղեկագիրք կողմէն արդարեւ
արքն Տ. Ներսէս Բ. արք. քոյ

« Կ. Պօլիս 10 Դեկտ. 1880 »

Ամենապատիւ Սրբազան Պատ.
րիարք Հայր, Նախագահ Կրօնա-
յին Ատենի Ազգային Կեդրոնա-
կան Վարչութեան :

« Ազգային Կեդրոնական Վար-
չութեան Կրօնային Ատենա Ձեր
Բարձր Սրբազնութեան Տանն Կի-
լիկիոյ Ամենապատիւ Տ. Մկրտիչ
Սրբազան Կաթողիկոսին զուե
կրօնական պաշտօնին նկատմամբ
առ խորհրդականն Կրօնական
գործոց ըրած յանձնարարութիւ-
նը, նոյնպէս և Ղալաթիոյ Թա-

դակաման պատգամբան խորհրդոյ
կողմանէ առ Ամենապատուաւ
թիւնն Չերմապուցեալ նոյն
խնդրոյն վերաբերութիւն ունե-
ցող Դեկտ. 5 ամսութիւն և համար
78 մէկ պաշտօնագիրն յուշա-
դրութիւն առաւ, և յետ ընդ-
երկար խորհրդակցութեան նկա-
տելով թէ ինչ որ է Աղթամարայ
կաթողիկոսութիւնը կրօնապէս
իւր մասնաւորութեան մէջ, նոյնն
է եւ կիլիկիոյ կաթողիկոսու-
թիւնը, առաքել և միաձայն հա-
ւանութեամբ որոշեց առաջարկ-
ել առ Նիարձր Սրբազնութիւն
Չերմ. Համագումար ժողովոյ ա-
ռաջարկութեամբ 1874-1876 ամի
կրօնական ժողովոյն խմբագրած
հինգ յօդուածէ բաղկացեալ այն
պայմանագիրը, զոր անորոշ դաժ

է Ամենապատիւ Տէր Խաչատուր
Սրբազան Կաթողիկոսն Տանն Աղ-
թամարայ, և զոր Չեր Բարձր
Սրբազնութիւնն Աղթամարայ Կա-
թողիկոսական խնդրոյն վերա-
բերեալ յատուկ տեղեկագրու-
թեամբ մը ներկայած է Ազգային
Ժողովոյ 1875 ամի բացման ԺԺ. Դ
նիստին որ ի 20 Փետրվարի ամ-
սոյ 1876 ամի, Տանն Կիլիկիոյ
Ամենապատիւ Տէր Մկրտիչ Սըր-
բազան Կաթողիկոսն եւս ըն-
դունի և ստորագրէ յանուն Կա-
թողիկոսութեան Տանն Կիլիկիոյ,
և յետ այնորիկ նորին Սրբազնու-
թիւնն ազատ լինի պատարագել
ի Ս. Եկեղեցիս Մայրաքաղաքիս,
յորոց ինքք կը խնդրուի ի Տա-
տուցութիւն Սրբոյ Պատարագի, ինչ-
պէս Տանն Աղթամարայ Ամենա-

պատիւ Տ. Խաչատուր Սրբազան
Կաթողիկոսն յետ զնոյն պայմա-
նագիր ստորագրելոյ, ի Ս. Եկե-
ղեցիս՝ որ ի Մայրաքաղաքիս և
որ ի դաւառս, մատոյց զՍուրբ
Պատարագն։»

«Արդ՝ զնոյն պայմանագիր ինչ
ինչ բառական բարեփոխութեամբ
և վեցերորդ յօդուածոյ մը յա-
ւելմամբ ներփակեալ առաջի առ-
նելով Սրբազան Տեառնդ կը
փութայ Կրօնային Առեանս Չեր
Բարձր Սրբազնութեան ուշա-
դրութեան յանձնել Տանն Կիլի-
կիոյ Ամենապատիւ Տ. Մկրտիչ
Սրբազան Կաթողիկոսին մինչեւ
ցարդ իւր բոլոր պաշտօնական
գրութեանց մէջ գործածած սա
հետեւեալ ստորագրութիւնն, որ է՝
«Վ.ՐԳ.ԴԵՔ ԵՐԱՆՈՒԹՅԱՆ, ԵԳԷԼԻՆՈՒՄ

Ս. Էջֆ-ձեռն Լ . . . կէփկէ-յ : Եւ դի-
տել տալ թէ ինքն ապաքէն ի
Ս. Երուսաղէմ ձեռնադրուած է
վարդապետ , բայց ոչ Վրդ-դե-
մ-Տ . . . ձեռն Ս. Եր- . . . դե-Պ , ինչպէս
կը նշանակէ վարդապետ բառը
Հայ լեզուին մէջ , այլ Քարոզ բա-
նին կենաց (վարդապետ) ի սուրբ
Եկեղեցիս Հայաստանեայց . Հե-
տեւարար անտեղի և անկամե-
տական է Վրդ-դե-Տ Ս. Եր- . . . դե-Պ
ստորագրութիւն դնելը . թերեւ
իրաւունք ունենար միարան Ս.
Երուսաղէմի ստորագրելու , եթէ
արդէն միարան մնալու պայմա-
նաւ մեկնած լինէր անտի : Ստոյգ
է նոյնպէս որ Նորին Սրբազնու-
թիւնն ի Ս. Էջմիածին ի Մայր
Աթոռն Արարատեան Եպիսկոպոս

ձեռնադրուած է , բայց ո՛չ Ս.
Էջմիածնի վրայ , զի Ս. Էջմիածնի
Տեսուչն Արարատեան Մայր Ա-
թոռոյ գահակալ ամենայն Հայոց
Կաթողիկոսն է , և ոչ այն տեղ
ձեռնադրեալ Եպիսկոպոսներէն
մին կամ միւսն , որք ուխտիւ հա-
ւատարմութեան կապեալ են ընդ
նմա կամ իբրեւ Միաբան Ս. Էջ-
միածնի , և կամ իբրեւ Տեսուչ
այս կամ այն վիճակին , ինչպէս
և Տանն Եղիկիոյ Ամենապատիւ
Սրբազան Կաթողիկոսը ձեռնա-
դրուած է անդ իբրեւ Եպիսկո-
պոս Գաղատիոյ վիճակին , և ո՛չ
ինչպէս ըսինք , եւէ-՛-՛-՛ Ս. Էջ-
մի-՛՛ն , ինչպէս ինքը կատարա-
գրէ : Եւ ըստ որում Եպիսկոպոս
այս ինչ կամ այն ինչ վիճակի
ստորագրութիւնն ըստ գործա-

Ամենապատիւ Ս. Կաթողիկոսին
 դորժածած այս նորոթինակ եւ
 ընդդէմ սուրբ Էկեղեցւոյ հնա-
 ւանդ կանոնի ստորագրութիւնը
 կանոնական ընթացքի մէջ դնել
 տալու նպատակաւ հարկ դատեց
 Տանն Աղթամարայ Ամենապատիւ
 Սրբազան Կաթողիկոսին ընդու-
 նած եւ ստորագրած հինգ յօդ-
 ուածներէ բաղկացեալ պայմանա-
 գրոյն վրայ աւելցնել վեցերորդ
 յօդուած մ'ալ, որ Տանն Կի-
 լիկիոյ Ամենապատիւ Սրբազան
 Կաթողիկոսին ստորագրութեան
 կը բերաբերի, եւ զոր ներփակ-
 եալ պայմանագրոյն մէջ կը տես-
 նէ Չեր Բարձր Սրբազնութիւն-
 նը ի իր անձնով զմեռազմէ մշտն
 և Կրօնային Ատեանաւ հաւայտա-
 րիմ աղբիւրէ ստուգելով նաեւ

որ Տանն Կիլիկիոյ Ամենապատիւ
Սրբազան Կաթողիկոսը Բնիւ-
հն Բեշարէ կը գործածէ հակա-
ռակ Հայաստանեայց Ս. Եկեղեց-
ւոյ ի սկզբանէ անտի ընկալեալ
կանոնական սովորութեան, եւ
ըստ որում Բեշարէ կուսակրօն ե-
կեղեցականաց Բեշարէ-էն Բեշարէ-
նէն է, և Սեբ Էմբար-էն զոր Ս.
Հարքն մեր երանելիք առեած են
ի ցոյց խոնարհութեան և ուրա-
ցութեան աշխարհի, և ըստ ո-
րում թէ Ս. Էմբարձնի ամենայն
Հայոց Հայրապետք, թէ Տանն
Կիլիկիոյ և Աղթամարայ Կաթո-
ղիկոսունք, և թէ առ հասարակ
կուսակրօն եկեղեցական դասն
Եպիսկոպոսունք և Վարդապետք,
սեւեռոյն Վեղար գործածած են,
ինչպէս քաջ գիտէ Ձեր Թարգմ.

նորդական տեղապահ Տ. Ստե-
փաննոս Մ. Վարդապետն Ոսկերիչ-
եան, ինչպէս կրնի ծեռնունք Հայ-
րենիք լրագրոյ 637 թիւ և 1880
Դեկտեմբեր 6 թուական թերթին
մէջ, յատիճան Եպիսկոպոսու-
թեան բարձրացուցած է* առանց
կանխաւ Ս. զգային կեդրոնական
Վարչութեան հաւանութիւնն ըս-
տանալու, ինչպէս 1874 Ապրիլ
24 թուականաւ հրատարակեալ
Կիլիկիոյ վիճակաց համար պատ-
րաստուած վարչական հրահան-
գին Յրդ յօդուածոյն շրդ պար.

* Ինչպէս նաեւ Սոյ Վանուց միա-
բաններէն Տ. Յովհաննէս Վարդապե-
տըն Բէքմէզէան ներուագրած է Կի-
րակոս Եպիսկոպոս անուանելով, և Տ.
Ստեփաննոս Վարդապետն Միքայէլ:

բերութիւնը բացորոշ կը տրա-
մագրէ : և Տաճարաբոյս : Սամմալ :

« Սրբազան Տէր , տարակոյս
չունի բնաւ կրօնային Ատեանա-
որ Ձեր Բարձր Սրբազնութիւնն
եւս իրեն հետ համախորհուրդ
պիտի բարեհաճի ներփակեալ
պայմանագիրն ընդունիլ և ստո-
րագրել տալ Տանն Կիլիկիոյ Ա-
մենապատիւ Տ. Մկրտիչ Սրբազան
Կաթողիկոսին , նոյնպէս պիտի
հաճի նորին Սրբազնութեան դոր-
ժածած մանկակազոյն Վեղարի
գործածութիւնը սեպունի փո-
խել տալ : »

« Կրօնային Ատեանա դպստսիկ
առաջի առնելով Ամենապատիւ
Սրբազան Տեառնդ , և գործա-
դրութեանն ակնկալեալ : »

« Բնամբ խորին լարդանք »

«**ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ ԿՐԾՆ. ԳՈՐԾՈՅ.**»

U-754-- G-1-1-7-- H-1-1-2

ԱՏԵՆԱԳԵՏ ԿՐԹՆ: ԱՏԵՆԻ:

4-2-2-2 6-2-2-2 11-2-2-2

US\$5.07/bp

В. И. Д. Ф-4-76-2

(U3-4)

$$9 = \frac{1}{2} + \frac{1}{2}, \quad 1 = \frac{1}{2} - \frac{1}{2}, \quad 0 = \frac{1}{2} + \frac{1}{2}$$

S. B. 21-24-25-26-27-28-29

U-4-1 P-4-2, S. U-7-1-2

$$(P^2) + \frac{1}{2} - \frac{1}{2}(P^2-2) = P^2 - 1 + (P^2-2)$$

Ահա ներփակեալ պայմանա-
գիրք :

90.30 U.S. 09.67

Ա. Հոգեւոր հնազանդութիւն
առ Հայրապետն ամենայն Հայոց՝
Գահակալ Մայր Աթոռոյ Ս. Էջ-
միածնի, որ է օրինաւոր յաջորդ

Սրբոց Առաքելոց Թագէի եւ
Բարժուղիմեայ, եւ Սրբոյ Հօրն
մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին, և
Վեհափառ Կաթողիկոս ամե-
նայն Հայոց ընդ աշխարհ համո-
րէն : »

« Բ. Ի ժամ Սրբոյ Պատարագի
և յաղօթս ժամերդու թեան յիշա-
տակել նախ զանուն Վեհափառ
Հայրապետին ամենայն Հայոց,
ապա զանուն Ամենապատիւ Կա-
թողիկոսի Տանն Կիլիկիոյ : Այս
յիշատակութիւն պարտի լինել
յԱմենապատիւ Կաթողիկոսէն
Կիլիկիոյ եւ ի թեմականաց նո-
րա : »

« Գ. Չեռնադրել Եպիսկոպոս
միայն զառաջնորդս թեմական
փեմական Տանն Կիլիկիոյ . առնլով
կանխաւ զգրաւոր հաճութիւն Ա.

Ամենապատիւ Ս. Պատրիարքին Կ. Պօլսոյ և Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան :

« Դ. Չհանել զեկեղեցականս
 փնտկացն Կիլիկիոյ անդր քան
 զսահմանս Կիլիկիոյ ի պաշտօնա-
 տարութիւն, առանց կանխաւ
 առնելոյ զհաճութիւն Ամենապա-
 տիւ Ս. Պատրիարքին Կ. Պօլսոյ և
 Ազգային Կեդրոնական Վարչու-
 թեան : »

« Ե. Զսուրբ Միւռոնն օրհնել
 միայն վասն Տանն Կիլիկիոյ և փ-
 նտկաց նորին, և չառաքել նուի-
 րակս ի բաշխումն Ս. միւռոնի ի
 փնտկա օր են արտաքոյ սահմա-
 նաց Կաթողիկոսութեան Տանն
 Կիլիկիոյ, առանց գրաւոր հաճու-
 թեան Ամենապատիւ Ս. Պատրի-

արքին Կոստանդնուպօլսոյ յանուն
վեհափառ Հայրապետին ամե-
նայն Հայոց : »

« Զ Ամենապատիւ Կաթողի-
կոս Տանն Կիլիկիոյ պարտի գրել
յամենայն վերնագիրս Կոնստան-
ստն , և ստորագրել յամենայն
գրութիւնս , (այս անուն) Կաթո-
ղիկոս Տանն Կիլիկիոյ : »

« Ե Կ. Պօլիս յԱզգային Պատրի-
արքարանի Հայոց յամի Տեառն
1880 ի 10 Դեկտ. ամսոյ և յԱզ-
գային Թուականիս ՌՅԼ : »

« Զվերագրեալ վեցեօին յօդ-
ուածս պայմանագրոյս յանուն
Կաթողիկոսութեան Տանն Կիլի-
կիոյ քնդունիմ սրտի մտօք և
խոստանամ գործագրել քնդ. բո-
վանդակ կեանս իմ : »

Կրօնական դորժոց Խորհրդա-
կանն և Կրօնային ատենի Ատե-
նապետը զսոյն տեղեկագիրը ընդ-
նմին և զպայմանագիրն կը ներ-
կայացնեն առ Տ. Ներսէս Բ. Պատ-
րիարքն, որ կընթեռնու զանոնք
և մասնաւորապէս պայմանագիրը
կը բաղդատէ Տանն Աղթամարայ
Տէր Խաչատուր Կաթուղիկոսին
ստորագրած պայմանագրոյն հետ,
և ապա Կրօնային ատենին բոլո-
րովիմբ համամիտ կընդունի զնոյ-
նըս, զոր և առ Տէր Մկրտիչ
Սրբազանն ուղղեալ և նոյն իսկ
տեղեկագրոյն վրայ գրած սա-
ինքնագիրը տողերովք կը հաս-
տատէ :

« Առ Ամենապատիւ Տէր Մը-
կրտիչ Սրբազան Կաթուղիկոս

Տանն Կիլիկիոյ , սիրելի եղբայրն
մեր : »

« Յայտնելով աստանօր զի հա-
մաձայն եմ բոլորովիմք վճռոյ Կը-
րօնական Ատենին , վասն միու-
թեան Հայաստանեայց Ս. Եկե-
ղեցւոյ , և խնդրեմ ի Նորին Սրբ-
բազնութեանէ , բարեհաճիլ ստո-
րագրել զվեցեսին պայմանս ծը-
րարեալս ընդ սմին , և ի բաց
թողուլ զգործածութիւն մանու-
շակագոյն վեղարի , և տարակա-
նոն ստորագրութեան : »

Աղօթակից

ՊԱՏՐԻԱՐԷ Կ. ՊՕԼՍՈՅ

ՆԵՐՍԷՍ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

1880 Դեկտ. 11

(Ի Խնագիր)

Եւ ապա հետեւեալ ինքնագիր
պաշտօնագրովն ալ Կրօնական
դորժոց խորհրդականն և Կրօնա-
յին ատենի Ատենապետը կը զրկե-
աւ Տ. Մկրտիչ Սրբազան, որ-
պէս զի անոր յանձնեն թէ տե-
ղեկագիրն և թէ պաշմանագիրն
և հարկ եղած բացատրութիւնը
տան նմա :

« Ամենապատիւ Սրբազան Կա-
թուղիկոս Տանն Կիլիկիոյ . »

« Սիրելի Եղբայր »

« Զգե՛րապատիւ Մատթէոս և
Կարապետ Սրբազան Եպիսկոպո-
սոսունս ի դիմաց մերոց և Կրօ-
նական ատենին առաքեմք առ
Զերդ բարձր Սրբազնութիւն : »

« Շնորհ արասցիք լսել քաղց-
րութեամբ բանից նոցին Սրբազ-

նութեանց , զորս ի գիմաց մե-
րոց և կրօնական ատենին ունին
խօսիլ . և բարեհաճեալիք Ձերով
ժանուցեալ ազգասիրական խո-
հեմութեամբ ատենել վասն սեր-
տիւ միութեան Հայաստանեայցս
Ս. Եկեղեցւոյ, որ մի է և անբա-
ժանելի , և վասն բարձման քա-
պառ երկպառակութեան և յն :

« Սուսով եմ զի սիրով հաճե-
լոց իցէք վարել և ի գործ գը-
նել զամենայն , զորս փափաքին
կրօնական ատեան և մեք : »

« Հարազատ եղբայր բարձր Սրբ-
բազմութեանդ : »

ՊԱՏՐԻԱՐԷ Կ. ՊՕԼՍՈՑ

ՆԵՐՍԷՍ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

1880 Դեկտ . 11

Ի Խաղիւղ

Խորհրդականն Կրօնական գոր-
ծոց և Ամենապետն Կրօնային
ատենին սոյն պաշտօնագրոյն հետ
նոյն տեղեկագիրն ընդ նմին և
պայմանագիրք կը յանձնեն Տէր
Մկրտիչ Սրբազանին՝ հարկ եղած
բացատրութիւնը տալով հան-
դերձ։ Տ. Մկրտիչ Սրբազան ի
պատասխանի այսմ սա հետե-
ւեալ գիրը կը դրկէ առ Պատրի-
արքն։

« Ամենապատիւ Սրբազան եղ-
բայր ի Քրիստոս . »

« Զեր Ամենապատուութեան
կողմանէ Պատգամաւորութեան
պաշտօնով առ մեզ եկած Դերա-
պատիւ Տ. Կարապետ և Տ. Մատ-
թէոս Եպիսկոպոսաց ձեռքով ըս-
տացայ Սրբազնութեանդ 11 Դեկ.

տեմբեր 1880 թուականաւ նա-
մակն, եւ ի նմին ներփակեալ
պաշտօնական դիրն Կրօնական Ա-
տենի Ազգային Կեդրոնական Վար-
չութեան և ի նոյն Ատենէ խումբ-
բազրեալ վեց յօդուածով պայ-
մանագիր մը, որոյ պարունա-
կութիւնն գլխաւորապէս երեք
տեսակ խնդիրներէ կը բաղկա-
նար :

« Առաջին խնդիր Պայմանա-
գրին : Կրօնական Ատենան իւր
պաշտօնական գրովն կը յանձնա-
րարէր Չեզ, որպէս զի Չերդ
Սրբազնութիւն զնոյն Պայմանա-
գիրն ստորագրել տայ մեզ յա-
նուն Կաթողիկոսութեան Կիլի-
կիոյ, և Չեր Եղբայրութիւնն ալ
« Վասն Տիութեան Հայաստան-
եայց Ս. Եկեղեցւոյ » ըսելով զայն

ստորագրել Կառավարիչը մեզ
Կիլիկիեան Ազգային Ս. Աթոռն և
նորա Կաթողիկոսութիւնն իւր
Հաստատութեան թուականէն ի
վեր՝ հանդերձ իւր թեմական ե-
կեղեցիներովն թէ՛ քրիստոնէա-
կան Ս. հաւատոյ ուղղափառ
դաւանութեամբ և թէ՛ ժխտու-
մբ արարողութեամբ Հայաստան-
եայց Առաքելական Ս. Եկեղեց-
ւոյ միութենէն անբաժան մնա-
ցած է ընդ միշտ, զոր և ոչ մի
Ազգային անհատ կամ պաշտօնա-
կան Ատեան կարող է ժխտել
ուստի Ձեր արդարակորով դա-
տողութեան կը թողումք որոշել
թէ՛ այդ Վասն միութեան Հա-
յաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ և ա-
ռաջարկն առ մեզ կը պատկա-
նի, թէ առ Ս. Էջմիածնի այժ-

մեան վեհ. Հայրապետն, որ իւր
գահակալութեան թուականէն ի
վեր զԿիլիկիոյ Ս. Աթոռն և Կաթ
թուղիկոսութիւնն « Հակաթոռ »
ընդգնալ և հետեալ » և զԿի
լիկեան լուսաւորչածին Հայ Ժո
ղովուրդս « Թողէք մեռելոց թա
ղել զմեռեալս իւրեանց » ևն ը
սելով հարուածելէ չէ դադրած
հակառակ միութեան Հայաստան
եայց Ս. Եկեղեցւոյ, և մինչեւ
իսկ եպիսկոպոսական ձեռնա
դրութեան նորատիպ Մաշտոցին
մէջն ալ Կիլիկիոյ Ս. Աթոռոյն և
Կաթթուղիկոսութեան նկատմամբ
« Հակաթոռ և հետեալ » բա
ռերը տալել տուած է
Իսկ գալով զվերոյիշեալ Պայմա
նագիրն ստորագրելու կէտին
Կիլիկիոյ Ս. Աթոռն և Կաթթուղի.

կոսութիւնը ոչ եւս հաստատած
եմ, և ոչ Աղգային Կեդրոնական
ներկայ Վարչութիւնը այլ վեց-
գարեան մի Աղգային Աթոռ և
Կաթուղիկոսութիւն է^(*) Եւս հաս-
տատեալ ի Կիլիկիա ուստի նը-
սեանս այսչափ դարերէ ի վեր
Աղգային և Կեդրոնական պատմու-
թեանց մէջ երբէք նմանը չտեսնը-
աւած այդպիսի Պայմանագիր մը
յանում և Կաթուղիկոսութեան Կի-
լիկիոյ քաղաքներէով չեմ կարող
Կիլիկիոյ Հայրապետական Ս. Ա-

(*) Ասի մասնագոր Կաթուղիկոսու-
թիւնը ԲԵՐԷՆԻ հաստատութիւն է,
ինչպէս կրէ Տ. Մկրտիչ Արքազան,
որ 440 տարեան . զի Տ. Գրիգոր
Ստամբուլեանցի յամառութեամբն ըս-
կըսած է այն Կաթուղիկոսութիւնը
1441 թուականին քան զայն յա-

թոռոյն բաղմանդ արեան իրաւա-
 սութիւնը զոհել, և այնու իմ-
 յաջորդացս և Կիլիկեան ապա-
 դայ Հայ սերնդոց մեղադրանացն
 արժանի (նախորդ հետք և յիշա-
 տակութիւն մը) ձգել Ազգային
 պատմութեանց մէջ, և հետեւ-
 ւաբար, որովհետեւ Հայաստան-
 եայց Ս. Եկեղեցւոյ Առաքելա-
 կան եւ Հայրապետական սուրբ
 օրէնքը կը պարտաւորէ զմեզ իստ-
 ամենայնի մեր Ս. նախորդոց հե-
 տեւիլ, ուրեմն պէտք չէ շեղիլ
 րնաւ ի նոցին շաւղաց ստորա-
 դրելով զայնպիսի նորահնար Պայ-
 մանագիր, որ չէ համաձայն Հա-
 յատանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ
 հնաւանդ գրութեան. և Ազգա-
 յին Եկեղեցական պատմութիւնն
 ալ շտար մեզ մի այնպիսի օրի-

նակ կամ ապացոյց ընդունելու
 համար թէ՛ 3 - 6 եկեղեցականէ
 բաղկացեալ Ատեան կամ Ժողովո՛ր
 մը ձեռնհաս և կարող լինի կա-
 թուղիկոսութեան նկատմամբ
 պայման առաջարկել, որոշում
 տալ և կրօնական սրբազործու-
 թիւները դաշինքի տակ դնել :
 Եւ միանգամայն կը յաւելումք
 թէ, եթէ սիրելի Ազգիս Արա-
 րատեան և Կիլիկեան Ս. Աթոռոց
 միջեւ ներդաշնակութիւն գոյա-
 ցընելու փոքր նախապայման պիտի
 ծառայէ : Պայմանագիր ատորա-
 դրելու զոհողութիւնն, կրօնա-
 կան և Քաղաքական որ և է օ-
 բէնք և կանոն, և նոյն իսկ եր-
 կուց սուրբ Աթոռոց երջանկայի-
 շատակ Հայրապետաց այս մասին
 աւելցած դարաւոր գրութիւնը

կը պահանջեն որ այդ տեսակ
ազգօգուտ դոհողութիւն մը եր-
կուսանք և երկօցունց ներկայու-
թեամբն լինի . ինչպէս որ սուրբ
Էջմիածնի Տ. Փիլիպպոս և Տանն
Կիլիկիոյ Տ. Ներսէս բարեյիշա-
տակ կաթողիկոսունք կենդանի
օրինակ են մեզ այս մասին , և ես
ինքնա պատրաստ եմ սիրելի Աղ-
գիս գլխաւոր Աթոռոց հետ յա-
րաբերութեան սկզբունքը յար-
դել հանապազ իմ հոգելոյս նա-
խորդացս և մանաւանդ այն ե-
րանանորհ Տ. Կիրակոս առաջին
մեծանուն Հայրապետին նման ,
որ բազում փառօր և պատուովք
ընդունուելով Կ. Պօլսոյ նոյն ժա-
մանակուան ամենաբարեպաշտ և
լերմեռանդ կղերական և ժողո-

վրդական դասէն^(*), միութեան
ճշմարիտ կապեր և յիշատակու-
թիւններ ձգած է :

« Երկրորդ խնդիր մեր դոր-
ժածած ստորագրութեան : Կրօ-
նային Ատեանն կարծելով թէ
մեք « Վարդապետ սուրբ Երու-
սաղէմի , և Եպիսկոպոս սուրբ

(*) Այս Կոստանդնուպոլսոյ կղե-
րական դասն և ժողովուրդը սիրով և
պատուով ընդունած են Սոյ Տ. Կի-
րակոս Ա. (Տե՛ս սորա կեանքը պատ-
մութիւն Պէրպէրեան ՔԼ. Ը (8) և Ի
(20)) և այլ անոր նման կաթողիկոս-
ները : Բայց Տ. Մկրտիչ Արքազանի նը-
մաններն ալ Արքունի Հրովարտակա-
նաւորի կերպով և մինչեւ իսկ գէշ-
ընէ դուրս հանած են Կոստանդնու-
պոլսէն , ինչպէս է Տ. Միքայէլ տաա-
ղի՛նը : (Տե՛ս Երեմ 463 - 460) :

Էջմիածնի » գնեւով մեր ստորա-
գրութիւնը , սուրբ Երուսաղէմի
ուսուցիչ և սուրբ Էջմիածնի տե-
սուչ ձեւանայ կուղեմք փառա-
սիրական ոգւով մք , կառաջարկէ
որ միայն « Կաթուղիկոս Կիլի-
կիոյ » գնեմք մեր ստորագրու-
թիւնը , մինչդեռ մեր այդ ձեւ
ստորագրութիւն գործածելուն
միակ նպատակն եղած է , ինչ-
պէս որ Կիլիկիոյ Ս. Աթոռէն Կա-
թուղիկոս , նոյնպէս ալ սուրբ Էջ-
միածնէն Եպիսկոպոս , և սուրբ
Երուսաղեմէն Վարդապետ ձեռ-
նագրուած ըլլալնիս յիշեցնելով
ապացուցանել թէ՛ մեք առանց
երբէք խարութեան նոյն Ազգա-
յին երից Ս. Աթոռոյ եւս մեր
անձը բարեացապարտ կը խոս-
տովանիմք , և Ազգին այն փա-

փառած սխրալի միութեան արք-
 բազան կապերը ճշգիւ տմբա-
 պընդել կուգեմք միշտ նոյն ամու-
 րացրութեամբ. ուստի մեր սոյն
 համառօտ բացատրութեամբն կա-
 պահովեմք գիրօնական Ատեանդ,
 որպէս զի այլ ընդ այլոյ կարծ-
 եաց ենթարկուելով՝ այլ եւս այս
 տեսակ խնդրով՝ գրադիլ չհար-
 կադրի ի կորուստ իւր թանկա-
 գին ժամանակաց յետեւորդ մոյ-
 յե Երրորդ խնդիր մեր Մանիշա-
 կագոյն Վեղարի գործածութեան
 կրօնական Ատեանն այս նկատ-
 մամբ ըրած զխտողութեամբը
 հոնտատել ջանացած ատեն թէ՛
 Վեղարն մեռելութեան վերաբերու-
 ե Աքեմ կրօնաւորական ըլլալովն
 սեւագոյն օրէտք է յինի, կը մտա-
 նայ Փիլոնն յիշելու զոր կրօնաւ-

ւորական Սքեմ և մեռելութեան
 վերաբերու ըլլալու մասին Վեղա-
 րէն ոչ նուաղ նշանակութիւն ունի
 Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեց-
 ւոյ ի սկզբանէ անտի ընկալեալ
 կանոնական սովորութեան համե-
 մատ և հետեւաբար ի նկատի
 չառնուր թէ ոչ թէ միայն կուսա-
 կրօն եկեղեցականաց, այլ և քա-
 հանայից գոյնզգոյն ծաղկեայ Փի-
 լոն գործածելու թոյլատուութիւն
 եղած ատեն, կաթուղիկոսի մը
 Մանուշակադոյն Վեղար գործա-
 ծելն խնդիր ընելն իսկ աւելորդ
 է և մանաւանդ Տանն Կիլիկիոյ
 կաթուղիկոսաւք մինչև իսկ ճեր-
 մակ Փիլոն և Վեղար գործածե-
 լու սովորութիւն ունեցած են ի
 բազում ժամանակաց հետէ, ինչ-
 պէս որ ոմանք ալ մինչև ան-

զամ Լականակուռ Խաչ եւս կը
կրեն ի ճակատ վեղարին . ուստի
կը խնդրուի որ եկեղեցական քա-
րեկարգութեան համար անմիջա-
կան դարձանի և խալատ ար-
գելման կարօտ խնդիրներն ի նը-
կատի առնուլ քարեհաճին , ար-
անք որ կարի տախտղական եւ
կարծեմ քան այսպիսի ոչ - ազդ-
օգուտ խնդիրս :

« Ի վերայ այսր ամենայնի ,
Սրբազան Եղբայր , կառաջարկեմք
որ եթէ Ազգային միութիւնն ան-
հրաժեշտ է , եթէ Ազգային մի-
ութիւնն ապահովելու համար
գլխաւոր Աթոռօց միջև ներդաշ-
նակութիւն գոյացնել կուզուի ,
և եթէ կիլիկիոյ Հայն ու հայրա-
պետական Աթոռն Ազգութեան
մի կարեւոր տարրը համարուած

է, ըստ հաճեցէք ազգասիրա-
բար կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան
ներկայ անուանական գիրքը յի-
րականութիւն վերածել, կեդրո-
նական վարչութեանդ Ազգասէր
Տեարց ուղարկութիւնն առ այն
դարձնել, և ի պաշտօնէ ազգա-
բարել առ կեդրոնական պատ-
կառելի վարչութիւնն, որ շնորհ
ընէ մեր առ ինքն ներկայած
տեղեկագրին գործադրութիւնը
փութացնել, որ վասն իսկ եկ-
եալ եմք աստ, վասն զի կիլի-
կիոյ Ս. Աթոռոյ կաթողիկոսին
և ժողովրդեան միակ ջանքն և
փոյթն է անձնուիրութեամբ և
զոհողութեամբ իւրովսանն գոր-
ծել զայն, ինչ որ կը պահանջէ
մեր Հայաստանեայց սուրբ Եկե-
ղեցւոյ փառքը և Ազգին օգու-

Վերջինն ընթերցելով ինքն իր
 խնդրէ Տ. Մկրտիչ Սրբազանէն ,
 և կառավարէ նմա սիրողաբար՝
 որ ընդունի առաջարկեալ պայ-
 մանագիրն , եւ ստորագրէ . կը
 պատասխանէ նա թէ՝ « Կէնիւն
 Կենդանիս իւր հա-
 տատութեան թուականէն ի վեր
 իւր թեմական Եկեղեցի-
 ներովը թէ՛ Քրիստոնէական Ս.
 Հաւատոյ ուղղափառ Գրեթե
 Ինձ և թէ՛ ծէս և ընդհանրե-
 Հայաստանեայց առաքելական Ս.
 Եկեղեցւոյ Գրեթե ընդհանրե-
 ծէս է ընդ իշխանիս . » որով այն-
 պէս թիւր և դժար թանկեցուցիչ
 մեկնութիւն մը կուտայ Պատրի-
 աքին առաջարկութեան , և կը
 զբաւարտէ զնա (որպէս և զՀայ-
 րապետն Հայոց) որ՝ որպէս թէ

ի բանս Հաւանայ ի Մէսս և յԱ-
րարողութիւնս հետ--առ և հետ-
առ անուանած ըլլար Սոոյ կա-
թողիկոսութիւնն և անոր թեմա-
կան Եկեղեցիները, ա՛յն ինչ՝ պար-
զապէս Հայաստանեայց Ս. Եկեղեց-
ւոյ շէնքիւն Դ-Է-ն կը հրաւիրէ
զինքը, որ ապաքէն մի է և ան-
բաժանելի, որմէ եւս ո՛չ թէ կի-
րկիւր, այլ նոյն ինքն Տ. Մկրտիչ
Սրբազանն է Է-Է-ն յոր իւր
կամակար յամառութեամբն և ա-
պրտոմարական ընթացքովն ու
արարքովն զմեզ ազատեցաւ

Տ. Մկրտիչ Սրբազան երբ իւր
այս հակադդային ընթացքը թո-
ղու, և --ն-ն --ն-ն-ն-ն-ն-ն ճա-
նաչէ իւր պաշտօնին շէնքի ու շէ-
նքի, և ըստ այնմ վարէ Սոոյ

կաթուղիկոսութեան ... պաշտօնը՝
 հ-հ-ը- - և հե-տե-լ բառերուն գոր-
 ծածութիւնն ինքնին կը դադրի
 և պէտք է դադրի Եպիսկոպոս-
 սական Չեռնադրութեան Միմա-
 րանէն իսկ : (Ս. Մկրտիչ Սրբազանի
 Սուտ է՝ սական, բացարձակ
 թէ՛ ամենայն Հայոց Հայրապետը
 Կիլիկիոյ ազգայնոց նկատմամբ
 « Թողէք մեռելոց թաղել զմեռ-
 եալս իւրեանց » ըսած է, զոր
 հանապազ կը յեղյեղէ Տ. Մկրտ-
 տիչ Սրբազան : Այս ստութիւնը
 խայտառակած ենք արդէն : (Տես
 երես 774-775) :

Տ. Մկրտիչ Սրբազանի առա-
 ջարկեալ « Դժ-բէ-տ » ոչ թէ՛ ինչ-
 պէս ինքը կը դիտէ : Սոյ կա-
 թուղիկոսութեան օտար Միւսոն
 օրհնել- և Եպիսկոպոս Խե-տե-լ-

— Ի՞նչ Եւրոպական Եւ Կիլիկիոյ թեմա-
 րէից վրայ հոգեւորապէս — Դժ-Կ-Ն
 հակողութեան իշ-—-Ն+Ը կը բառ-
 նայ, ալլ ընդ հակառակն Կ-Կ-
 հ-Գ, կանոնական պայմանի են-
 թարկելով միայն որ Սոոյ կա-
 թաղիկոսունք նոյն — Ի՞նչ Եւրո-
 փէն Ե իշ-—-Ն+Ը ընդ հ-Կ-Ը — Ի՞նչ
 կաստանդնութեան հայրապետա-
 կան Փ-Ի-Ն-Կ Գատրիարքին կա-
 տարեն. Սուրբ Միւռոնը միայն
 Կիլիկիոյ վիճակաց համար օրհ-
 նեն, և առանց գրաւոր հաճու-
 թեան Գատրիարքին իրենց թե-
 մերէն դուրս Միւռոնաբաշխ նը-
 ուիրակ չհանեն. Կիլիկիոյ թեմե-
 րուն համար միայն Եպիսկոպոս
 ձեռնադրեն, և այն գրաւոր հա-
 ճութեամբ Գատրիարքին ինչ-
 պէս կանոնադրուած է արդէն

Սոս. Տ. Մեքայէլ Բ. կաթողիկոսին օրով, որմէ այս մասին չէր իսկ անուամբ է. (Տես երես 481-483 և 497-500)։ Տես նաեւ ի յաւելութեան գործոյս Սոս. Վանուց կանոնադրութեան 187, 177, 178, որ ոչ միայն Եպիսկոպոսի, այլ և Վարդապետի Ժնդարութեան հետ էն Ազգային Գաութարարականէն հետ առնուլ կորինադրէ), ըստ եկեղեցական կանոնաց հոգեւորապէս հնազանդին Արարատեան Մայր Աթոռոյ առաքելայաջորդ Հայրապետին, որ եկեղեցւոյ պաշտօնէից դասակարգութեան եւ Վարչութեան հետ է ՕՐԻՆՕՔ և ԻՐԱԽԱՄԲ և անոր անուան յիշատակութիւնը կատարեն և կատարել տան ի թեմօրայս իրեանց ըստ ազգ-

Թաղան բանից Խորհրդատեարի
Ս. Պատարագին : (Տես երես 77
- 79) :

Եսյն գրքն է : Աղգային
Եկեղեցական պատմութեան հա-
մար Եւ Է : Եւ ոչ ալ Հայաս-
տանեայց Ս. Եկեղեցւոյ հնաւանդ
գրութեան աւելանիւն : Ինչպէս կը
գիտէ Տ. Մկրտիչ Սրբազան : զի
ոչ ապաքէն Աղուանից Տ. Սիմէոն
Կաթուղիկոսին : Եպիսկոպոսաց :
Տանուտեարց : Վանականաց : Իշ-
խանաց եւն պատարագումն առ
Տ. Տ. Եղիա Հայրապետն Հայոց
տուած պայմանագիրն Տ. Մկր-
տիչ Սրբազանին : Եւ աջարկեալ
պայմանագրէն ծանր եւ իւրա-
հասկնալի գրքն է : Կը պարունա-
կէ : (Տես երես 436 - 440) : Եւ
ապաքէն 444 թուականին Աղ-

Թամարայ Տ. Դաւիթ կաթողիկոսն հանդերձ իւր Միաբանութեամբ, Հայոց Տ. Տ. Կիրակոս Վիրապեցի Հայրապետին հռչակեալ խոստացած է. (Տես երես 292). ո՛չ ապաքէն նոյն Աղթամարայ Տ. Նիկողայոս և Տ. Թովմակաթողիկոսներն հռչակեալ ապիտի շարժման ստորագրած են, որք ո՛չ միայն Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ ընդհանրական Հայրապետաց հռչակեալ կը կանոնեն, այլ և իրենց յաջորդաց յեւրոպայեան և հասարակական և մենայն Հայոց Հայրապետին ընդհանրեալ. (Տես երես 301-309). ո՛չ ապաքէն նոյն օրինակ շարժման և Աղղային Հողեօր և Գերազոյն ժողովոց Աղթամարայ Վ. Կ. Նուրի համար առհմանած հռչակեալ

Իր-Բ-Ն, և նոյն վանուց թեմե-
 րուն Եկեղեցական և Սիսաբհա-
 կան Երեսօխտանաց ատորագրած
 Դպեմ-Էրէ (Տե՛ս երեւ 329-338
 և 383-412) և ո՛չ ապաքէն Տ
 Մկրտիչ Սրբազանի Դպեմ-Էրէ-
 Էրէ ան Դպեմ-Էրէ պատճէնե-
 ւ, զոր Դպեմ-Էրէ է Աղթամարայ
 այթմեան Կաթուղիկոս Տ. Խա-
 չատուր Սրբազան, և զոր Պատ-
 րիօրքը յատուկ տեղեկագրով
 ներկայած է Ազգային Ժողովոյ
 (Տե՛ս երեւ 1050-1055) Դպեմ-Էրէ
 Արդ՝ այս ամենայն և այլ բո-
 ջին նման պատմական հաւաս-
 տիք ըստ որում կապացուցանեն
 թէ՛ Նոյն Դպեմ-Էրէ ո՛չ Դպեմ-Էրէ-
 Էրէ և ո՛չ Հայաստանեայց Ս.
 Եկեղեցւոյ Դպեմ-Էրէ, այլ նոյն իսկ
 Ազգային Եկեղեցական պատմու-

Թեան ար. մեղ հասուցած նորն-
օրինակ պայմանագրոց հիշ- վր-
բայ ի գիր առնուած . ուրեմն
անտեղի են բողոքովին Տ. Մկրտիչ
Սրբազանի գիրքով ի նշանիս :

Իսկ գալով Տ. Մկրտիչ Սրբազա-
նի այն գիտողութեան թիւ Ըստ
Ազգային Եկեղեցական պատմու-
թեան 5 - 6 Եկեղեցականէ բաղ-
կացեալ Ատեան կամ Թողով մը
Կենտրոնի հետ չէ Ստոյ կաթու-
ղիկոսութեան նկատմամբ . հիշ-
առաջարկել , հետեւ տալ և կրօ-
նական սրբազորութիւններէ
հետեւ տակ դնել և ինչ . հետեւ
կրօն մը պատմութեան հետ
Թողովոյ կամ Ատեանի մը Կեն-
տրոնի հետ հետեւ տալ անոր
թուոյն . հիւ կամ շատ քիչ առիթ
հետեւ տալ չէ . այլ անոր ունեցած

ուհարկած Ժ-Կ-Լ ցանկին վրայ
 կընտրուի Ազգային Ժողովէն, որ
 իր մէջ ունի և Կիլիկիոյ թեմա-
 կան վիճակաց Ներ-յ-ժ-ձ-Է գա-
 ւառական Երե-Ժ-Է-Ներ, և Կայ-
 սերական հրովարտական կը հաս-
 տատուի իբրեւ Հայրապետական
 Փոխանորդ Պատրիարք Թուրքիոյ
 Հայոց. նոյնպէս և Կրօնային
 Ատեանն վիճակային Եկեղեցա-
 կան Ժողովոյ պատրաստած Ժ-Կ-Լ
 ցանկին վրայ Ազգային Ժողովէն
 կընտրուի և Բ. Դռնէն կը հաս-
 տատուի. ըստ որում Կրօնային
 Ատեանն Կայսերական Է-Դ-Է հաս-
 տատեալ Ազգային Սահմանա-
 դրութեան համաձայն Ն-Է-Ժ-
 Զ-Բ-Է կ'ստանդնու պօլսոյ Հայ-
 րապետական Փ-Է-Է-Է Պատրի-
 արքին Թուրքիոյ Հայոց Կրօնա-

կան զործոց շէշնէն զիւրիւն
 ՊԱՇՏՈՆՆ և Հայաստանեայց Ս.
 Եկեղեցւոյ դաւանութիւնն և ա-
 ւանդութիւնները ձեռք գտնու-
 ըն ՊԱՐՏԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆ ունի, ըստ
 որում Եկեղեցականաց իրենց
 պաշտօնին և պարտաւորութեան
 վերաբերեալ խնդիրները ձեռ-
 գտնու և ի հարկին գտնու Ի-
 ՐԱՒՈՒՆՔ և ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ ունի.
 ըստ որում իւր ձեռնհասութե-
 նէն վեր եղած խնդրոց լուծմանն
 համար Եկեղեցական Վիճակային
 Ժողովոյ Գլխէն անոր Գլխէն հ-
 ձեռք գտնու ՊԱՐՏԱՒՈՐ է. ըստ
 որում այս Ժողովն ալ իւր ձեռն-
 հասութեանէն վեր դատած խնդ-
 րոց համար ամենայն Հայոց Հայ-
 րապետին և Գլխէն, և անոր Գլխէն

ԶԻՆՆ ԸՆԴՆ ԸՆԴՆՆ ԿԸ ԴՆՆ-ԲՐԵԸ
 ԿՐՈՆԱՅԻՆ ԱՄԵՆԻՆ ԴՈՐՄԵԼ. (ՏԵՍ
 ԱՂԳԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ 28
 և 29. և Վարչական Կազմակեր-
 պութեան Օրինաց 41. 44 և 45 գ-
 յօդուածները), և ըստ որում
 Թուրքիոյ Հայոց բոլոր առաջ-
 նորդական փոճակաց հետ, ինչ-
 ալէս Ազգամարայ նոյնալէս Լ ԱԸ-
 ոյ 4-Բ-ԳԻԻ-ԲԻՆՆ ԱՂԳԱՅԻՆ ԿԵԳ-
 րանական Վարչութեան ոյն ոյ-
 Կրօնական Տեսչութեան ԵՆԹԱՐԿ-
 ԵԱԼ Կ Սահմանագրական շէ՛շօ՛ և
 ԱՂԳԱՅԻՆ Ժողովոյ ՖԷԷՆԻՆ ԴԸ
 Դ-ԴԷ (ՏԵՍ ԵՐԵՍ 844-845 և 1106
 -1111), ուրեմն Կրօնային Ա.ա-
 թանն շէ՛շօ՛ Լ ԷԸ-Ը-ԴԷ ունի ԵՆԸՈ-
 ԷԸՆՆ-ԲԻՆՆ Լ ԷԸ-Ը-Ը-ԲԻՆՆ Ստոյ կա-
 թուղիկոսութեան համար Ե.ա
 ըստ ԿԸՆՆ Եկեղեցական կանո-

նայ հոգեւորական, ՏԱԼՈՒ, ԴԴՄԻՆԵՐ
ՈՐՈՇ ԵՒՈՒ Ե ԱՌԱՋԱԲԿԵԼՈՒ

Այս հոգեւորական ինքնագրէն է
ահա, որ կրօնական Առեանն Պատ-
րիարքին հետ համակամ 1874 -
1876 թ. շրջանին կրօնական ժողո-
վոյն ըստ յանձնարարութեան Ե-
կեղեցական Վիճակային ժողովոյ
և ըստ Հայրապետական Կոնգր-
էին Աղթամարայ կաթողիկոսու-
թեան համար ի դիր առած ԴԴ-
հոգեւոր (Տես երես 4044 և 4050
- 4053), վեցերորդ յօդուածի մը
յաւելմամբ հոգեւորական Կոն-
ցրայ կաթողիկոսութեան հա-
մար, որ հոգեւորական Աղ-
թամարայ կաթողիկոսութեան
հոգեւորական ինքնագրէն է, որ
թէ կրօնական արքայ որ ծովուն
ներքէ ԴԴ-հոգեւորական Կոնցրայ

ինչպէս ըսինք արդէն, — Կենդանի
 Եւթարկելու համար մի-
 այնպէս որ անոնք չեն կարող

Հետեւաբար ո՛չ երկուստէք
 զոհողութեան և ո՛չ երկոցունց
 — Արարատեան Մայր Աթոռոյ
 Գահակային և Սոյ Կանաչայր
 փնտրելու որին — ներկայութեան
 հարկ և պէտք չկայ երբեք, ինչ-
 պէս կը պահանջէ Տ. Մկրտիչ
 Սրբազան օրինակ բերելով Տ. Տ.
 Փիլիպպոս Հայրապետին Սոյ Տ.
 ներսէս Կաթողիկոսին ներկա-
 յութեամբը յերուսաղէմ գումա-
 րած ժողովը

Եթէ այս օրինակ ժողով մը
 իսկ գումարուի այսօր, պէտք է
 դիտնայ Տ. Մկրտիչ Սրբազան որ
 տակաւին պարտաւոր է Իմաստ-
 անութիւն և հրամանս Հայրա-

Տ. Մ կրտիչ Սրբազան իւր Խ-
 շ-ի-ն-ն ուսորագրութեան նկատ-
 մամբ կրօնային աստենին Պատրի-
 արքին հետ համաձայնութեամբ
 ըրած գիտողութեանց պատաս-
 խանել կարծած ատեն՝ անոնց
 օրինաւոր և իրաւացի ըլլալուն
 ինքն եւս հաստատութիւն ար-
 ուած և իբր անքնդունած է
 զանոնք վասն զի երբ նոյն գի-
 տողութեանց և ոչ մին հերքե-
 լու փաստ չկրնալով գտնել իր-
 քեւ ի պատասխանի մի միայն կը
 յայտարարէ թէ՛ փաստաւորական
 ոգւով մը չէ որ նոյն ձեւ ուսո-
 րագրութիւն կը գործածէ, այլ
 Ազգին փափաքած սխրալի միու-
 թեան կապերը հշդիւ ամրապըն-
 դել ուղելուն միակ նպատակաւ
 ուրեմն անվրէպ հետեւում թեամբ

կը հաստատէ որ նոյն դիտողու-
թիւններն որքան որ, չեն հասնում և չ-
են եւն. կընդունի նաև որ իւր
ստորագրութեան Գրեյն-Նոն ձեւը
Գրեյն-Նոն-Նոն-Նոն մ'ալ կրնայ յա-
ռաջ գալ, որմէ ազատ ըլլալուն
իբր ի հաստատութիւն իւր նոյն-
օրինակ ստորագրութեան կիրա-
ռութեանը նպատակը կը բա-
ցատրէ. այլ սակայն պէտք է
գիտնայ որ իւր բացատրութիւնը
չզօրէր բնաւ հերքել կրօնային
Ատենի դիտողութիւններն և որ-
եւէն իւր ստորագրութեան նոյն
Գրեյն-Նոն ձեւը, և Ազգին փա-
փաքած Գրեյն-Նոն-Նոն-Նոն-Նոն
թէ իւր նոյն ձեւ ստորագրու-
թեան կիրառութեամբը ճշգիւ
կամբաստնողի, այլ, դարձեալ կը-

77

սեմք, երբ ինքը Տ. Մկրտիչ Արք-
րազան զօր-ն զնկեղծ-նէ-նէ ճա-
նաչէ իւր պաշտօնին շէն ու զ-
նէն, և ըստ այնմ վարէ Ստյ
մասնաւոր կաթուղիկոսութեան
պաշտօնը:

Տ. Մկրտիչ Արքազանի ա՛յն գի-
տողութեան գալով՝ օրով մէկը
ճգնի իւր հէնչ-նէ-նէն վեղար գոր-
ծածելը արդարացնել, կըսեմք:

Հայաստանեայց քուսքեւական
սուրբ Եկեղեցւոյ Միապրանին —
Մայր Մաշտոցին — համաձայն
Փէշէ տուած թիւնը կարգադր-
ուած է տալ ի Քահանայական
Չեռնադրութեան տուած թիւն
սա կղանակաւ:

Եւ Փէշէն զհիշեալ շէն-նէն
և Առքեղ դրահ արդարութեան
ի ձեռաց Տեառն մերոյ Յիսուսի

Քրիստոսի: Ք (Տես Ապր Մաշտոց
երես 271): Իսկ Վեդ-եէ տուչութիւնն Արե-
ղայի օրհնութեան Կանոնին մէջ
սա աղօթքով և տուչութեան սա
եղանակաւ կը կատարուի: Դո՛ւք
«Աղաչեմք զքեզ Տէր Յիսուս
Քրիստոս և խնդրեմք յառաջ ու-
ղորմութենէ քուսմէ. Ղեւ-եւ-
Դեւ-եւ-Դեւ-եւ Դեւ-եւ օրով և գու ծած-
կեցար խոնարհութեամբ՝ և զձեւ
զգեցտուս, զոր ետուն մեզ սուրբ
հարքն մեր է ցոյց ինչ-եւ-Դեւ-եւ-Դեւ-
եւ-Դեւ-Դեւ-եւ Դեւ-եւ, օրով և խնդ-
եանք կերպարանեցան: Դու Տէր
օրհնեա՛ և զժառանգս քո՛ (Էջ. Դ-
Եւ) արժանի արար Ղեւ-եւ-Դեւ-եւ-Դեւ-
եւ-Դեւ է Դեւ-եւ: Եւ քեզ վայել է
միառ. ք և ըն. և ասա՛ զմեզ ասա՛
«Հո՛ւք Ղեւ-եւ-Դեւ-եւ (գտակ) Եւ-եւ-Դեւ-Դեւ

« Հանցէ՛ Աստուած զՏին մար-
դըն գործովք իւրովք : »

« Եւ — Գ — Էֆեյ — Գ — Էֆեյ — Է —
— Է : »

« Աստուած զգեցուցանէ բեղ
ղնոր մարդն որ ըստ Աստուծոյ
հասնատեալ է արդարութեամբ
եւ սրբութեամբ եւ ճշմարտու-
թեամբ . ամէն : » (Տեա Մայր
Մաշտոց երես 277) :

Արդ՝ Փէլնի և Վեղիլի տղւոյն
թեան այս եղն-կնիւ և — Էֆեյ
պարզ բաղդատութենէն կերելի
որոշ որ Փէլն և Վեղիլ հետ յա-
րաբերութիւն և կապակցութիւն
չունի : զի մինչ Փիլոնը իբրեւ զրահ
արդարութեան եկեղեցւոյ թէ՛
ամուսնաւոր և թէ՛ կուսակրօն
պաշտօնէից հաւասարապէս կը
տրուի, (Վեղարը միայն կուսա-

կրօն կամ այրի Քահանայից կը
տրուի իրրեւ Յէ-հի-- Է-Է-Է-Է-Է
Է --Է-Է-Է-Է-Է --Է-Է-Է-Է-Է , և իբր այն
ընդ միշտ Սէ-- եղած է Վեղարի
Է-Է-Է-Է-Է ի սկզբանէ անտի Հայաս-
տանեայց Ս. Եկեղեցւոյ , և բո-
լոր նախնի Ս. Հարք , Հայրա-
պետք և Վարդապետք Է-Է-Է-Է-Է
Վեղար գործածած են ինչպէս
մինչև ցայսօր ժամանակի բաց ի
Տ. Մկրտիչ Սրբազանէն , որ ինք-
նին յանդգնած է Է-Է-Է-Է-Է այս հը-
նաւանդ կանոնական սովորու-
թիւնը :

Աւերորդ է ըսել թէ այս կա-
կոնական հին սովորութեան առ-
ջեւ հերժի Վեղարի և Փիլոնի գոր-
ծածութեան երբեմն տեղի ու-
նեցած ըլլալը բոլորովին Է-Է-Է-Է-Է է,
այնու ժամաւանդ որ Ազգային

պատմութեան մէջ հաւատարմութեան
անգամ չկայ Ֆէրէ-ի վեղարի եւ
Փիլոնի գործածութեան ի հաս-
տատութիւն (*):

Վեղարի ճակատը խաչի նշան
կրելու սովորութեան մասին տես
621 երեսի ծանօթութիւնը :

Տ. Մկրտիչ Սրբազան վերջացը-
նելով իւր աշխատանքը և ինչ-
նախապէս իր նշանները կառավար-

(*) Լուծելով որ Ռուսիոյ կայս-
րութեան կողմանէ առաջարկութիւն
եղած է Տ. Տ. Ներսէս Ե. հայրենա-
սէր Հայրապետին՝ որ Ֆէրէ-ի վեղար և
Փիլոն գործածէ, թայց Հայոց պատ-
մական Հայրապետը մերժած է՝ ա-
ռարկելով որ ինչ-պէս որ ինչ-պէս
վեղար գործածելը Հայաստանեայց Ս.
Եկեղեցւոյ հոգին է և ինչ-պէս
որ ինչ-պէս ինչ-պէս :

կէ որ՝ Ազգային Վարչութիւնը
Սոսյ թեմական Ժողովելոց տեղե-
կագրոյն դորժագրութիւնը փութ
թաղնէ :

Ազգային Վարչական Խորհուր-
դին , որ՝ ըստ նոր Օրինաց վար-
չական կազմակերպութեան , ա-
ռաջին անգամ կազմուած և դեռ
նոր — 1880 Հոկտեմբեր 31ին —
պաշտօնի սկսած ըլլալով՝ մէկ
կողմանէ՝ Վարչական մարմնոյն
ամբողջացման , Գաւարիարքարանի
Դիւանատան և այլ ներքին բարե-
կարգութեան վերաբերեալ ան-
միջական կարգադրելի խնդրոց
տնօրէնութեան , և միւս կողմանէ
Եղիապտոսի , Սեբաստիոյ և այլ ազ-
գային ո՛չ նուազ կարևոր խնդ-
րոց լուծման գրադած ժիշոցին՝
Եւհա՛ երեւան կելլէ և Սոսյ կա-

Թուղիկոսական խնդիրը : Սա-
կայն այսու ամենայնիւ Վարչա-
կան Խորհուրդը նկատողութեան
կառնու և զայն , և գիտակցու-
թեամբ ու ազգային շահուց հա-
մաձայն խնդրոյն օրինաւոր ելք
մը տալու համար մինչդեռ Պատ-
րիարքարանի և Տ. Մկրտիչ Սրբա-
ղանի միջեւ տասնամեայ ժամա-
նակամիջոցի մէջ փոխանակեալ
գրութիւններն և Ազգային ու
Վարչական Ժողովոց հետզհետէ
տուած որոշումներն սերտելու կը
պարտապի , մինչդեռ կսպասէ , և
մինչեւ իսկ 1880 Դեկտեմբեր 30
Թուական յատուկ պաշտօնագրով
մը կը հրաւիրէ զՏ. Մկրտիչ Սրբ-
րաղան որ Պատրիարքին և կրօ-
նային Ատենին կողմանէ ԿԵՆ-ԿԵՆ
Հասին առ ինքն եղած — — — — —

Բեռն հասկերէ , որպէս զի խըն-
դիրն ամբողջապէս կարգադրուե-
լով միանգամ և ընդ միշտ վեր-
ջանայ . և մինչդեռ , կըսեմք ,
այս , նա մանաւանդ , յանշտիտ
երկարածգմամբ փտեցներով խըն-
դիր լուծելու ամենամիտասկար
Էր--Բեռն պատճառաւ նոյն այն
տեղեկագրոյն պատասխանը կը
յապագի՝ Տ. Մկրտիչ Սրբազան
երկար միջոց կը դանայ շ-Է-Ն-
Կէ--այն բանակցութիւնը , զոր
ի կոստանդնուպոլիս հասնելէն
անմիջապէս ետքն ո՛ր և է պատ-
հառէ անկախ արդէն ինքնին ուղ-
ղակի Կ-Ն եւ Բ. Դռան հետ :

Տ. Մկրտիչ Սրբազան մինչ մէկ
կողմանէ այս շ-Է-Է-Է բանա-
կցութեամբ Է-Է-Է-Է միջոցներով
և ազգային Պատրիարքական իշ-

[illegible]

«Առ Գերապատիւ Կաթողիկոս,
սուրբ, Արժ. Վարդապետս, իմ
հեմագարդ Աւագ երիցունս, յաւ-

ընդ որհ Քահանայս, բարեպաշտ
Իշխանս, Մեծ Անդամս երես
փոխանական և Քաղաքական մե-
ղովոց, և Թագական խորհրդոց
համօրէն Հայոց Ս. Աթոռոյս Կի-
լիկիոյ սիրեցեալսն մեր ի Տէր ող-
ջոյն և օրհնութիւնս

Գիտէք անշուշտ որ Կիլիկիոյ
Հայրապետական Աթոռոյս նիւ-
թապէս և բարոյապէս կարօտու-
թիւններէն կարի ատիպեալ թե-
մական ընդհանուր մողով մը
կազմեցինք ի նոյն Ս. Աթոռն ի
Հոկտեմբերի 1880 տարւոյն, որ
Թիշեալ մողովն որ կը բաղ-
կանար 30 - 35 փճակային կղե-
րական և աշխարհական երես-
փոխաններէ, 3 - 4 նիստ ընելով,
յետ ընդերկար խորհրդածու-
թեան համաձայն որոշմամբ առ

Ազգային Կեդրոնական Վարչութիւն ուղղելի տեղեկագիր մը խմբագրեց որ կը պարունակէր այն ամեն մէկ կարեւորագոյն կէտեր, ինչ որ կը պահանջէր Ս. Աթոռոյն աւերակաց նորոգութեան պէտքը, կաթուղիկոսութեան առաջ նորոգական և այլն դարաւոր իրաւատութեան և միջակայնոց բողոքական իրաւանց պաշտպանութեան ստիպողակաւ նութիւնը ։

« Թեմական Ժողովն թախանձագին խնդրեց ի մէնջ՝ որ անձամբ գալով ի Կոստանդնուպօլիս մատուցանեմք առ Ազգային Կեդրոնական Վարչութիւն զայն տեղեկագիր ։ Թէ և մեր անձնական տկարութիւն և ձերութիւն չէր ներեր մեզ ստանձնել մի այն-

պիտի ծանր պաշտօն, սակայն
մեք ի սէր Ս. Աթոռոյն և վի-
ճակաց նորին ամեն գթութեամբ
թիւնները յանձն առնելով եկանք
ի Պօլիս ձմեռուան այն ցրտա-
շունչ եղանակին մէջ, և ցաւ ի
սիրտ կրսեմք որ զԿեդրոնական
Վարչութիւն Կիլիկիոյ Աթոռոյն
և Կաթողիկոսութեան նպաս-
տաւոր գրութեան մը մէջ չգը-
տանք թէ և ի հեռուստ լսելով
կը մտաբերէինք թէ Կ. Պօլսոյ
Ազգային Պատրիարքարանը Կիլի-
կիոյ Կաթողիկոսութեան այն
գարաւոր գոյութեանը պաշտ-
պան չէ, բայց գալով հասնի
բողոքովին համոզուեցանք որ Կի-
լիկիոյ Աթոռոյն ո՛չ թէ փառա-
ւոր գիւրթի մը վերածուիլն, այլ
լից — յոգս ինչպէս չէ

«...» Ի գաղն մեր այսր, թող
 թէ Ի պատիւ Կիլիկիոյ բնագմա-
 թիւ ժողովոյ եւան գոնէ արժա-
 նաւայել ընդ ունելու թիւն մը չու-
 զեց ընել Պօլոյ Պատրիարքա-
 րանք, այլ գեռ մեք Ի գիմաց
 թեմական ժողովոյ բերած տեղե-
 կագիրն չմատուցած, Ղարչու-
 թեան Կրօնային Ապետնն «...»
 եւ «...» խնդիրներ յարուցա-
 նելով մեր արդարացի ձայնն խեղ-
 դելու փորձեր քրաւ Եւ ա՛յն-
 պիսի պայմանադիր մը առաջար-
 կեց մեզ, որոյ մէն մի տողերն
 նոյն նուիրական Աթոռոյն բաղ-
 մադարեան իրաւասութեանց բո-
 լորովին ջնջուի կրօնապետար, եւ
 միանգամայն կը բռնաբարէր ըզ-
 մեզ ընդունիլ ա՛յնպիսի ճշդողա-
 կան օրինադրութիւն մը, որ Կի-

լիկից ճայրապետական Աթոսոյն
 հաստատու թեան թուականէն Բ
 վեր մեր հոգեւոյս նախորդաց
 ժամանակաւ երբէք նմանք տեղ
 նաւած չե այսինքն է կատար
 եալ հնազանդութիւն Արարատ
 եան Աթոսոյն չորհներ սրբա
 լոյս Միւռնն և շնորհագրել զե
 պիտկոսութա — — — — — ամենարարձր
 հրեանի Գահակալի նորին և մա
 նաւանդ ի Ս. Աթոսն եւ յամե
 նայն եկեղեցիս Կիլիկեան վի
 հակաց յիշատակել զանուն նոյն
 Կաթողիկոսին Ս. Էջմիածնի
 որ զԿիլիկիոյ Աթոսն ք — — — — — և
 հոյ — — — — — և զԿաթողիկոսութիւնն
 և հեռեւ — — — — — և
 զձեզ Կիլիկեցի բարեպաշտ ժո
 դովուրդ և հեռեւ հրատարակած
 է իւր ճիշդ կոնդակագրովն և

Եպիսկոպոսական ձեռնադրու-
թեան նորատիպ Մաշտոցին մէջ
ևս զԵրիկեան Աթոռն և Կաթու-
ղիկոսութիւնն մի և նոյն նախա-
տական բառերով ի շարս հերձ-
շուշ անցուցած էր, և իւր ձեռ-
նադրած ամեն մէկ Եպիսկոպոս-
ներէն ալ ըստ այնմ ուխտագիր
առնելը իրօք ստուգուած և հաս-
տատուած է։

Ուստի քնական էր որ մեք
այնպիսի նորահնար պայմանագիր
մը և արտասովոր դրութիւն մը
չպիտի կրնայինք ընդունիլ, և
անշուշտ դուք բարեպաշտ վի-
ճակայինքդ և՛ օչպիտի ներէքիք,
և միանգամայն պատասխանատու
պիտի ըմբռնէիք զմեզ, վասն որոյ
անմիջապէս հերքելով զայն՝ մա-
տուցինք զմեր տեղեկագիրն առ

Ազգային կեդրոնական վարչու-
թիւնն և անմիջական տնօրէնու-
թիւն խնդրեցինք, յօդուտ Ս. Ա.
[Ժողով] և վիճակաց նորին ։

Իսկ սակայն կը ցաւիմք որ
ցարդ չէ կէտն որ և է գոյութեան
էն շէտեմէն ի վարչութեան յիշեալ
տեղեկագրի պարունակած ամե-
նակարեւոր խնդրոց նկատմամբ,
և որովհետեւ Ք. Գրան եւս կը
վերաբերէր աոյն խնդիր իւր քա-
ղաքական կէտերովն . ուստի տէր-
ւոյն առ Ք. Գրան եւս գիմե-
լով ի փառաւոր գոյութիւն կի-
լիկիոյ Աթոռոյն և կաթսիղիկո-
սութեան նորին . նախարարու-
թիւնը թէ և ո՛չ սակաւ յուսա-
լից խոստումներ քաժ է մեզ,
բայց իւր ներկայ բազմազգաց և

կնճռոտ խնդրոց առթիւ չկրցաւ
ցարդ զանոնք գործադրել, և
ահա՛ վեց ամիսէ ի վեր կը դե-
գերիմ աստ, առանց նիւթական
և բարոյական օգնութեան վի-
ճակայնոց. և ամենայն անձնուի-
րութեամբ և զոհողութեամբ կը
մաքառիմք Կիլիկիոյ նուիրական
Աթոռոյն այն դարաւոր իրաւա-
սութիւնը պաշտպանելու միակ
նպատակաւ, և ո՛չ թէ անձնա-
կան նկատում մը ունենալով,
վասն զի մենք սիրահար չէինք
այս ապարդիւն պաշտօնին, դուք
ընտրեցիք զմեզ, Կիլիկեցիք, մեք
որչափ հրաժարեցանք, Ձեր ընտ-
րողական ժողովք ա՛յնչափ պըն-
դեց և հարկադրեց զմեզ ընդու-
նիլ այս բարձր, բայց անօգուտ
տիտղոս Կիլիկիոյ կաթուղիկոսու-

թեան, որոյ արդար և սեպհա-
կան իրաւասութիւնն ամբողջ տա-
սը տարիէ ի վեր վտանգի են-
թարկուած՝ և ահա՛ այսօր ալ
վերջին ճգնաժամը հասած է,
վասն զի Պօլսոյ Պատրիարքարանը
իբրեւ պարզ վանահայրութիւն մը
կուզէ ճանչնալ զԿիլիկիոյ հայրա-
պետութիւնն որ չէւր Սէրէ Լա-
ւաւի ՌԵՂՂԱԳԻԺ ՅԱԶՈՐԴՈՒ-
ԹԵԱՄԲ հաստատեալ և մինչեւ
ցայսօր շարունակեալ հայրապե-
տութիւն մ'է, և ոչ «հակաթոռ-
կամ հետեալ» ինչպէս որ Արա-
րատեանք և նոցա վերձեալ կու-
տակցութիւնն յանիրաւի կը հար-
ուածեն զայն միշտ, և կեդրոնա-
կան Վարչութիւնն ալ ցարգ կը
քաջալերէ անոնց այս անիրաւու-
թիւնը իւր խոր լռութեամբը ։

« Իսկ արժ. ԳՈՒՔ ԿՐՈՆԱԿԱՆ
և աշխարհական Պաշտօնայք և
Ժողովուրդք Կիլիկիոյ եթէ ար-
դարեւ տէրն էք ձեր Ս. Աթո-
սոյն և նորա պատուոյն նախան-
ձախնդիր, եթէ ի բոլոր սրտէ
կուզէք պաշտպանել զայն սուրբ
Գահ աւանդեալն ձեզ ի բարե-
յիշատակ նախնեաց ձերոց, եւ
զնորին հայրապետական իրա-
ւունքն, եթէ Կիլիկիոյ Կաթու-
ղիկոսութեան հշտատեւ և պայ-
ծառ գոյութիւնք ձեզ փափա-
քելի է, ի մի բան, եթէ կուզէք
ազատել զայն յիւր արգի անուա-
նական գիրքէն և յիրականու-
թիւն ածել, -Դ-է-ն-ը-ն- ուրեմն
է Դ-ը, խորհեցէ՛ք խորին խոհա-
կանութեամբ և փութաջան ե-
ռանդով Է-ը ձեզ՝ ՎԵՐԵ-ՆԵՐԷՆ,

Եւ զն ի կոտորածսնս Կոտորածսնս
 յեր Եւրոպայի Բնակչութեան իւրաքանչեւ ,
 ճանչցէ՛ք ձեր հարազատութեան
 օրհագան պարտիքը , զոր ունիք առ
 Ս. Աթոռն ձեր , յարգեցէ՛ք զձեր
 անդուգական առանդն , նախան-
 ձախնդիր լերձք փառաց նորին ,
 ինչ որ կը պահանջէ ի ձէն՝ ընել
 ձեր հայրապետական Աթոռոյն
 այժմեան փառաւորեալ շահը ,
 զայն մի՛ զլանալք Ռուս- Նիւ-
 րի-Պէ-Տէ , ալ եւ ա իւրաքանչեւ շունիք
 երբէք զմեզ զԿոտորածսնս Եւրոպայի ,
 որովհետեւ Տ-Յ տարի շարունակ
 պաշտպանողական թզթակցու-
 թեամբ եւ այժմ ալ , ահա՛ , ի
 Պոլիս վեց ամիսէ ի վեր անձամբ
 կը մարտաւար , վիճակայնոցդ եւ
 ոչ միայն կողմանէ առանց պաշտ-
 պանութիւն մը գտնելու յետեւ :

հաւասար եղի՛ք որ եթէ ես հա-
կամիտէի ընդունիլ Ազգային Կեդ-
րոնական Վարչութեան Կրօնային
Ատենի նոյն ապօրինի և մեքե-
նական պայմանագիրն, շատ մը
անձնական փառք ու պատիւներ
պիտի ստանայի, բայց ես Կիլի-
կիոյ հայրապետական Գահուն,
գոյութեան և դարաւոր իրաւա-
սութեանց իսպառսպուռ ջնջումք
սպառնացող պայմանագիր մը ըս-
տոյրագրելով իմ հակտին վրայ
վստօութեան անուն գրոշմել չտա-
լու և Ազգային պատմութեանց
մէջ չարաշուք յիշատակութիւն
մը չձգելու վեհանձն խորհրդով,
ամենայն զօրութեամբ դիմա-
դրեցի և իսպառ հերքեցի զայն,
սակայն այլ եւս բաւ համարելով
իմ այսչափ ըրած բարոյական և

Նիւթական զոհողութիւնը պիտի
ստիպուիմք բոլորովին ետ քաշ-
ուիլ՝ ձեզ վիճակայնոցդ թողլով
այն հնադարեան Ս. Աթոռոյն
եւ կաթուղիկոսական իրաւանց
պաշտպանութեան հոգը, և մի-
անգամայն ապագայի մէջ անոր
պատմական ամեն մէկ պատաս-
խանատուութիւնը :

Ես այսուհետեւ անպարտ եմ,
զոր ինչ պարտ էր և հնարին առ-
նել, արարի, եւ կարծեմ քիչ
մ'ալ աւելի, բայց չկարողացայ
հեղեղանման կողմային հոգը ընդ-
դիմութեան մը մինակ յաղթա-
նակել, ալ դո՛ւք գիտցէք, դո՛ւք
խորհեցէք, և դո՛ւք գործեցէք
ինչպէս որ կուզէք, ալ ձեզ Ա-
թոռային և վիճակային կրօնա-
կան, և աշխարհական Պաշտօ-

Նէիցդ կմնայ Կիլիկիոյ Ս. Աթո-
ռոյն և կաթուղիկոսութեան բազ-
մադարեան գոյութեան եւ ի-
րաւասութեանց հակառակ պայ-
մանագիրն խորին քննադատու-
թեամբ ընդունելու կամ հերքե-
լու գործադրութիւնը , և այս
առթիւ կը յայտարարեմ ձեզ թէ
հոգիք եմ է հոգի Բոց-Կոնստան-
տին վերջին պարտիրն էր ձեզ ազ-
դարարութիւն մը ընել , զոր ա-
հաւաստիկ ներկայ շրջաբերակա-
նաւս կը փութամ կատարել , և
իմ այս ազդարար շրջաբերականն
ձեր ապագայ սերնդոց մեղա-
դրանքէն զիս ազատ կացուցա-
նելու համար մի հզօրագոյն փաստ
և հաւատարիմ վկայ պիտի լինի
Ազգային պատմութեան մէջ ի
յապառանխն :

Աղջկերութիւնը զօրացեալ է խը-
նամա Տեառն։

Խ. ՄԿՐՏԻԶ Ա.

Վ. ԴԴ. ԴԵ. ԴԲ. Ե. Դ. Դ. Դ. Դ. Դ.

Ե. Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Դ.

. . . ԿԵԼԵՆ

15 Մայիս 1884

Խ. Կ. ՊՕԼԻՍ

Այս ստայող շրջաբերական

գրով Տ. Մկրտիչ Սրբազան և շատ

շատ և շատ անգամ անգամ անգամ

չու թիւնն երբ կը յայտարարէ թէ

«Կիլիկիոյ գաւառոր գոյն թեան

շատ և շատ անգամ անգամ անգամ

անգամ անգամ անգամ անգամ անգամ

վերածուիլն, այլ ինչ որ անգամ անգամ

յու թիւնն անգամ անգամ անգամ անգամ

միւս կողմն անգամ անգամ անգամ անգամ

յիւս և անգամ անգամ անգամ անգամ

զովոց վերջին հնգետասանութեայ

Ամենայն Հայոց Հայրապետն
 ի նշագէտ իրաւունք շունենայ գոր-
 ծածելու հօնքն, հետեւ, շնոր-
 հաւել բառերը քանի որ Տ. Մկր-
 տիչ Սրբազան իւր տանը տար
 ուան խորհուրդը Մարմնացնելով
 արդ ինքզինքն յայնչե՝ Ս. Գրի-
 գոր Լուսաւորչի յաջորդը իւ հե-
 շի (*) սա յայտարարութեամբ
 թէ՝ Պօլսոյ Պատրիարքարանի իր-
 րեւ պարզ վանահայրութիւն մը
 կուզէ ճանչնալ զԵկեղեցւոյ Հայ-
 րապետութիւնն, որ իւր Լուս-
 աւորչի յաջորդութեամբ հաս-
 տատեալ Հայրապետութիւն մէն,
 այն ինչ Ազգն համայն Առաքե-
 լական և Լուսաւորչական յա-
 ջորդութեամբ հաստատեալ Հայ-

(*) Տես իրենց 1074 - 1077 թ.

բապետութիւն մի եւ միայն Ս.
Էջմիածնի Մայր Աթոռոյ Հայրա-
պետութիւնը կը ճանչնայ, եւ
նայն Աթոռոյ Գահակալը միայն
Ս. Թագէտաւ Բարթողիմէոս
առաքելոց եւ Ս. Գրիգոր Լուսա-
ւորչի օրինաւոր յաջորդ Հայրա-
պետ Հայոց որ ընդ աշխարհ հա-
մօրէն:

Կիլիկեցի ազգայինք եւս ամե-
նայն Հայոց Հայրապետական վեր-
ջին ընտրութեան մասնակցելով
արդէն հաստատած են զայս
որով եւ ընդունած են միանգա-
մայն թէ՛ ամբողջ Կիլիկիա հան-
գերն իւր մասնաւոր կաթողիկո-
սութեամբն Հայաստանեայց ընդ-
հանդական Հայրապետութեան
գերագոյն իշխան եւ վերին
ժողովը կը վերաբերի:

Եւ քանի որ ոչ միայն քանի
 և գրով, այլ և հակառակ աղօ-
 թախան քանից խորհրդատի տրին
 Ս. Պատարագի, գործնականա-
 պէս իսկ մերժեց և չճանչցաւ Հա-
 յաստանեաց Հայրապետին ընդ-
 հանրական իշխանութիւնն և ի-
 րաւասութիւնը՝ երբ Համբարձման
 տօնին (ի 24 Մայիսի 1881) Ս. Պա-
 տարագ մատուցանելով ի Ս. Խաչ
 եկեղեցին Գ—Է—ԴԷԷԷ (՝), չբի-
 շատակեց ոչ նորա անունն և ոչ
 անոր Պ-Է-Ն-ԷԷ Կոստանդնուպոլ-
 սոյ Պատրիարքին անունը, ինչ-
 պէս նաեւ երուսաղէմի Պատրի-
 արքին անունը։

Ս— Կը խօսի Տ. Մկրտիչ Սըր-

(՝) Աւր. փոխագրած էր իւր քնա-
 կութիւնն Ապրիլ ամսոյ սկիզբէն։

բազան և իւրաքանչեւ զՀայրապետն
համօրէն Հայոց երբ կը յայտա-
բարէ թէ՛ հերթել անուանած է
Սոոյ կաթուղիկոսութիւնը եւ
հետեւ կիլիկիոյ ժողովուրդը, վասն
զիչկայ Հայրապետական կոն-
գակ մը որ հաստատէ զայս, ո-
րոյ ստութիւնը ասպարհուցած ենք
արդէն : (Տես երես 774-774) :

Սոոյ կը խօսի վերջապէս Տ.
Մկրտիչ Սրբազան, երբ կը յայ-
տարարէ որ Սոոյ թեմական ժո-
ղովելոց տեղեկագրոյն նկատ-
մամբ Վարչութեան կողմէ տըր-
ուելիք պատասխանին յասպաղե-
լուն վրայ հետեւեցայ Բ. Դռան
դիմել, անշուշտ նոյն տեղեկա-
գիրը տակաւին Վարչական Խոր-
հրդոյ շատուցած սկսած էր
յարաբերութեան մտնել ընդ Բ.

Դռան, հակառակ նոյն այն տեղեկագրոյն Ա. և Բ. յօդուածոց այն պարբերութեանց թէ՛ «Հայրապետն ի Բ. Դրանէ պէտք եղած Է ԴԻԿԻՆԻՆ ԴԻՆԻՆ» և թէ՛ «Աթոռոյ և նորին վիճակաց ԻԿԻՆԻՆ ԻՆԴԻՆ» նրկատմամբ յարաբերութիւն պիտի ընէ ընդ կեդրոնական վարչութեան քոյ քոյ զօրմա . . .

Տ. Մկրտիչ Սրբազան այս և այլ այսօրինակ խել մը պատասխանւոյ իսկ անարժան սուտ և զրպարտական յայտարարութեամբք ըստիւր համոզման (եթէ ունի) ինքզինքն ազատ, իսկ Պատրիարքը, կրօնային Ատեանն և Վարչական Խորհուրդը պատասխանատու հրաշակելով յայտնի և համարձակ կը գրգռէ կիլիկիոյ ազգայիններն

ընդդէմ օրինաւոր իշխանու-
թեան Ազգին, եւ հրաւեր կը
կարդայ անոնց որ «Դ-Ի-Է Է Է», եւ
ամենայն անձնութիւն թեամբ հօշ-
եւ-՞ն ի գործ դնեն ի պաշտպա-
նութիւն կարծեցեալ բռնաբա-
րութեան եւ ջոճման իրաւանց կա-
թողիկոսութեան Սոյ :

Հուսկ ապա իբրեւ անօգնական
եւ անզօր ոք կը յայտնէ թէ «Ան-
կարող ըլլալով հեղեղանման աղ-
գային հզօր ընդդիմութեան մը
մինակ յաղթ անակել մտադիր եմ
ի մօտոյ Է-՞-Է-Է աստի » ի կոս-
տանդնուպօլսոյ :

Սակայն կիլիկեցիք ընդհանրա-
պէս քաջ խելամուտ ըլլալով Տ.
Մ. Բաթի՝ Սրբազանի ազգամիտ
խորհրդոց, քաջ գիտնալով որ ա-
նօր բուն նպատակը տեսը տա-

ըիէ ի վեր բաղձացած անկա-
 խութիւնը ձեռք բերելով համո-
 րէն կիլիկիոյ վրայ Աջապահեան
 ցեղին տիրապետութենէն աւելի
 անօրէն կերպով, միահեծան տի-
 րապետել է, և կարի քաջ հա-
 մազուած ըլլալով մանաւանդ որ
 Սոսոյ կաթաւղիկոստ թիւնն՝ որ-
 պէս զի իւր թեմօրէից նկատ-
 մամբ օգտակար դրից մէջ ըլ-
 լայ, պէտք է որ ընդ միշտ Աղ-
 դային կեդրոնական վարչութե-
 նէն անբաժան և անոր հսկողու-
 թեան ներքեւ մնայ, հետաւեւ-
 պէս ոչ միայն չեն յուզուիր նոյն
 գրգռիչ շրջաբերականով, այլ և
 առ ոչինչ կը գրեն զայն։ Մինչ-
 դեռ լիայոյս կապասէր Տ. Մկր-
 տիչ Սրբազան որ կիլիկեցիք յան-

հնարինս յուզուելով ա՛յնպիսի
 շարժում մը ի գործ դնեն վար-
 չութեան դէմ, որ՝ ըստ իւր տե-
 ---նիւն, առաջի Բ. Դռան հ---ն-
 ց---ցած իւր ն---ր +---+---ն ---ն)ն-
 ը---նիւն իբրեւ եղածը եղած
 պարտաւորի իսկ և իսկ ընդու-
 նիւ, որպէս զի այլ եւս անար-
 գել կարող ըլլայ գործել, զի
 գիտէ որ Ազգային Կեդրոնական
 վարչութիւնը Բ. Դռան մօտ իշ-
 խանութիւն մ' ըլլալով կարող է
 արգիլել զինքն իւր ձեռնարկու-
 թիւններէն, վասնորոյ և տասը
 տարիէ ի վեր Կեդրոնին կը գի-
 մէ, ո՛չ թէ անոր գերիշխանու-
 թիւնը հ---ն-ը---ն համար, այլ ան-
 դամ մը ընդունել տալու համար
 անոր իւր պահանջումները մա-
 նաւանդ. ---նիւն, որպէս զի

մի անգամ և ընդ միշտ ոչոքի ա-
նոր արդելիչ զօրութենէն :

Իրաց այս վիճակին մէջ Տէր
Մկրտիչ Սրբազան՝ փոխանակ այլ
եւս գործելէ զադարելու՝ ընդ-
հակառակն նոր գործունէու-
թեամբ մը կը շարունակէ իւր
ընթացքը : Եւ մինչ նա այսպէս
զանխուլ յառաջ կը վարէ իւր
ազգայնացի ձեռնարկը՝ վարչա-
կան խորհուրդն ուր ուրեմն Սը-
սոյ խնդրոյն վերաբերեալ օրոշ-
մանց արձանագրութիւններուն
և թղթակցութեանց ընթերցու-
մը կաւարտէ , և լսելով նա-
և իւր Մարտ 23 ի նստին մէջ
նոյն ինքն Տ. Մկրտիչ Սրբազանի
բերանացի բացատրութիւնները
խնդրոյն , ազգային շահուց հա-
մաձայն կարգադրութեան եւ

լուծման համար իւր բռնելիք ըն-
թացքին շէ-էնչ կը պատրաստէ,
հիմ գնելով անոր սա երկու էա-
կան կէտերը .

Ա. Տ. Մկրտիչ Սրբազանի շորս
 ---ը-ր-ի-ն-ն-ի-ն, որք Ազգային
 ժողովոյ վճռական որոշմամբ ան-
 տնօրինելի ըլլալու պայմանաւ
 վերջնապէս մերժեալ են, նկ-տ-
 ը-ն-ն չառնուլ, և

Բ. Ազգային Կեդրոնական վարչութեան Թուրքիոյ առաջնորդական վիճակաց վրայ ունեցած իրաւասութիւնն և իրաւունքներն անվթար պահելու թէութեամբ միայն՝ Կիլիկիոյ վիճակաց հրահանգը վերաքննութեան ենթարկել և անոր ինչ ինչ յօդուածները բարեփոխել :

Եւ կը յանձնարարէ իւր Ատե-

Նապեաին — Մեծ. Տիգրան է.
Ֆէնտի ԵՈՒՍՈՒՔԵԱՆԻՆ — որ ան-
պաշտօն կերպիւ բանակցի Տէր
Մկրտիչ Սրբազանի հետ, և իւր
սոյն ծէ-դէ-ն նկատմամբ անոր
կարծիքն առնու, որպէս զի պաշ-
տօնական բանակցութեանց մի-
ջոցին գծուարութիւնք չյառ-
նեն :

Այս անպաշտօն բանակցու-
թեան մէջ Տ. Մկրտիչ Սրբազան
կընդունի ծէ-դէ-ն սկզբունքը, բայց
կը յաւելու յայտնել թէ անոր
մանրամասնութեանց նկատմամբ
գիտողութիւններ ունի, զորս կը
փութայ ներկայացնել Վարչական
Խորհրդոյ երբ ծէ-դէ-ն պաշտօնա-
պէս հոգորդուի իրեն :

Հետեւաբար Վարչական Խոր-
հուրդը 1881 Յունիս 22 թուա-

կան պաշտօնագրով մը կը յղէ առ
նա իւր ՅԵ-ԳԵՐԸ, և կը հրաւիրէ
զնա, որ ըստ արդեանց անպաշ-
տօն բանակցութեան փութայ
ներկայացնել իւր գիտողութիւն-
ները : Սակայն նա անպատաս-
խանի կը թողու զոյն պաշտօ-
նագիր :

Վարչական Խորհուրդը կը
կրկնէ զնոյն ի 17 Յուլիսի, բա-
ցատրութիւն պահանջելով այս
անգամ նաեւ վերոյիշատակեալ
չրջարեւրական գրոյն^(*) նկատմամբ
թէ՛ ստուգիւ իւրն է այն, թէ՛ ոչ :

Այս պաշտօնագիրն ևս անպա-
տասխանի կը թողու, և սոյն

(*) Այս չրջարեւրականին պատճէնը
Բերիոյ փէնակէն զրկուած է ի Պատ-
րիարքարան :

այս միջոցին հուսկ ուրեմն Բ . Դռնէն ուղղակի կատանայ իւր կաթուղիկոսական Պէր-Բէ , որ ՀէճէԲէ \ ՎՊԱ Բ-Է-Է-Ն Վ (1881 Յուլիս 20) թուականը կը կրէ :

Պատրիարքը կիմանայ զայս , և իսկ և իսկ բողոք կը բառնայ առ Բ . Դռն , որ կը խոստանայ տրուած Պէր-Բէն օրինակը հաղորդել Պատրիարքարանին : Օգոստոս 8 թուական պաշտօնագիր մ'ալ առ Տ. Մկրտիչ Սըրբաղան կուղղէ , և կը հրաւիրէ զնա՝ որ ստացած Պէր-Բէն անյապաղ Պատրիարքարանին յանձնէ : Այս երրորդ պաշտօնագիրն ևս առաջիններուն նման անպատասխանի կը թողու :

Բ . Դռնը Պէր-Բէն օրինակը կը յղէ Պատրիարքարան , որ նա-

խորդ Պէշ-Բէշ- օրինակաց հետ
բազդատելով կը տեսնուի որ
նոր տրուած Պէշ-Բէշ մէջ շնչուած
է այն հական պարբերութիւնը ,
որ Ս-յ ի-Բ--չի-Կ--Բե-ն Կոստան-
դընուպօլսոյ Պատրիարքական իշ-
խանութեան Էն-Բե-Լ ըլլալն և
Սոյ Կաթուղիկոսաց Պատրիար-
քական Բ-ԷԷԷ փրայ և Պատրի-
արքարանի միջոցաւ Պէշ-Բ տըր-
ուիլը կը հաստատէ , այսինքն
Պէշ-Բէշ սկիզբը դրուած սա պար-
բերութիւնը՝

α Կոստանդնուպօլսոյ, Անատո-
լուի և Բուսէլիի և շրջակայից
Պատրիարքութեան Էն-Բե-Լ Սոյ
Ի-Բ--չի-Կ--Բե-ն(Կոչուած Մկրր-
տիչ Սրբազանին) Հայոց Պատրի-
արքարանի Բ-ԷԷԷ փրայ՝ հաս-
տատութեան Պէշ-Բ տրուեցաւ ,
և այլն ,

բաւորովին ջնջուելով սա ձեւով
սկսուած է Պէր-Բէ,

« Սոյ կաթուղիկոս (ընտրուած) Մկրտիչ Սրբազանին խընդ-
րանաց վրայ անոր հաստատու-
թեան Պէր-Բէ տրուեցաւ » և այլն:

Նոյնպէս կը տեսնուի որ ու-
րիշ կարգ մը առանձնաշնորհու-
թիւններ բարձուած են իսպառ,
որք են,

1. Ազգային սեփականութե-
նէ ստակ խորոզ և իւրացնող ան-
ձանց հոյններէ Գեօրգի- և ստակը
անոնցմէ Գեօրգի- համար Սոյ
կաթուղիկոսաց ունեցած էր-
-ուրիշ ունիւններէն:

2. Կառավարութեան կողմէ
յանցաւոր դատուած եկեղեցա-
կանաց Բաղդատի- ուղղակի
Սոյ կաթուղիկոսաց Կ-ի Գ-ի-

--ትረ-- ከ ሠነድና ትንተናዊ ስራዎች ማሳሰ-
 ማጣሪያ ያስተሳውቃልና ሂሳብ--ትረ-- ከ
 ማረጋገጫ ማረጋገጫ ያስተሳውቃልና ሂሳብ--ትረ--
 ማረጋገጫ ማረጋገጫ ያስተሳውቃልና ሂሳብ--ትረ--

9. Բանադրանաց ներքև մեռ-
նող մը Եկեղեցական արարողու-
թեամբ Բ-Ն-Ե-Լ- համար Կառա-
վարութեան պաշտօնէից և այլոց
կողմէ -Բ-Չ-Բ-Ի-Ն և Բ-Ն-Ի-Ն
չըլլա -Բ-Ն-Ն-Ն-Բ-Ի-Ն :

[illegible]

Ասոր վրայ Պատրիարքը մաս-
նաւոր Բ-դէմ մը կը մատուցանէ
Բ. Դռան , յորում մի առ մի թը-
ռելով այս բարձուած առանձ-
նաշնորհութիւններն , և բացա-
տրելով թէ անոնց բարձումը Աղ-

գային եկեղեցական կանոնաց
հակառակ է, և Պատրիարքա-
րանի Սոյ կաթուղիկոսութեան
նկատմամբ ունեցած դարաւոր
իրաւասութիւնը կեղծանէ՝ կը
խնդրէ որ Տ. Մկրտիչ Սրբազանի
տրուած Պէր-Բէ իւր նախնական
ձեւին վերածուի :

Ի 11 Օգոստոսի պաշտօնագիր
մը եւս կը յղէ առ Տ. Մկրտիչ
Սրբազան և վերջնապէս կը հը-
րաւիրէ զանի որ Յունիս 22, Յու-
լիս 17 և Օգոստոս 8 թուական
պաշտօնական գրոց փութայ ան-
յապաղ պատասխանել, եթէ ոչ՝
ծանր պատասխանատուութեան
պիտի ենթարկի :

Առ այս՝ Տ. Մկրտիչ Սրբազան
նոյն աւուր թուականը կրող պա-
տասխանագրով մը վարչական

ՆԻՒՐՆԱ մասին կը յայտնէ որ անոր սկզբունքը կընդունի , բայց մանրամասնութեանցը վրայ դիտողութիւն ընելն իւր ձեռնհասութենէն վեր ըլլալով Սոոյ (անգոյ) թեմական ժողովոյն հաղորդած է , երբ անոր պատասխանն առնու պիտի ներկայացընէ վարչական խորհրդոյ : Պէտք Պատրիարքարանին յանձնելու մասին կը պատասխանէ որ անոր օրինակը Բ. Դռնէն արդէն Պատրիարքարանին հաղորդուած ըլլալուն համար չուղէր ինքն ալ նոյն ձեւակերպութիւնը կատարել : Իսկ իւր ստայօգ շրջաբերականին համար պահանջուած բացատրութեան նկատմամբ կը պատասխանէ որ՝ աւելորդ է հարցընել թէ իւրն է այն շրջաբե-

բականը , թէ՛ ոչ . այլ նկատել
պէտք է միայն թէ անոր պարու-
նակութիւնը ճշմարիտ է , թէ՛
սուտ : Վերջինն ըլլալը հաստա-
տեցինք արդէն :

Երբ միանգամ նկատողութեան
առնուի որ Տ . Մկրտիչ Սրբա-
զան անցեալ մէկ քանի ամսոց
մէջ մինչ մէկ կողմանէ ստայօգ-
և գրգռիչ շրջաբերականաւ մը
մինչև ի բարձունս լերանց Տաւ-
րոսի ձայն կը բառնայ թէ
Ազգային կեդրոնական Վարչու-
թիւնը չփութար կարգադրել և
վերջացնել Սոյ կաթուղիկոսա-
կան (լաւ ևս է ըսել իւր յարու-
ցած) խնդիրը , և կը յայտարարէ ,
որ այս պատճառաւ պարտաւոր-
ուած է այլ ևս դորժելէ դադ-
րիլ և կոստանդնուպօլսէն մեկ-

նիլ և այլն . միւս կողմանէ խընդ-
 րոյն կարգադրութեան վերաբեր-
 եալ պաշտօնական գրերն ան-
 պատասխանի կը թողու և նոր
 եռանդեամբ ու ուժով իւր դադ-
 տագողի յարաբերութիւնը կը շա-
 րունակէ մինչև որ կատանայ Պե-
 ր-Քը . և մինչ մէկ կողմանէ ան-
 պաշտօն բանակցութեան միջոցին
 վարչական Յէ-Քէ-Յէ սկզբունքը կրն-
 դունի և անոր մանրամասնու-
 թեանց նկատմամբ իւր դիտո-
 ղութիւններն ընելու Յէ-Քէ-Յէ և
 վարչական խորհրդոյ ներկայա-
 ցընելու Դ-Դ-Դ-Դ ըլլալը կը յայտ-
 նէ , միւս կողմանէ Պե-Քը ստա-
 նալէն ետքը նոյն Յէ-Քէ-Յէ սկզբ-
 րունքն ընդունելու Յէ-Քէ-Յէ իսկ
 անոր մանրամասնութեանց նը-
 կատմամբ դիտողութիւն ընելու

անձեռնհաս ըլլալ, զոր և Ստոյ
թեմական (անգոյ) ժողովոյ մը
հաղորդած անոր պատասխան-
ւոյն -դ-...-ը կը յե-ն-յ, քաջ գիտ-
նալով հանդերձ թէ այսօր անանկ
ժողովոյ մը ոչ թէ գոյութիւնն,
այլ անունն անգամ չկայ ի Սիւ :

Երբ, կըսեմք, այս և այլ այս-
օրինակ հակասութիւնք ի նկատի
առնուին՝ առանց բացատրութեան
և ապացոյցի կարօտելու ինքնին
կը հաստատուի որ Տ. Մկրտիչ
Սրբազանի այս վերջին շնորհ և
իրեւել գլուխ գործոց -ը-ը-ը ան-
կեղծութենէ իսպառ սպառ հեռի
դուտ ի-քէ-կ-ը է, զոր ի գործ
դրաւ Ազգին մնասովը իւր բազ-
մանաց հասնելու համար, զոր և
արդ սեւ տողերով կարձանագրէ
պատմութիւնը ի նախատինս ան-

ուան Տ. Մկրտիչ Սրբազանի ի
յապառնիսն :

Թողումք ի գիր առնուլ նաև
այն սուտ համբաւն , որով իւր
ստացած Պէր-Բ-ի Սոոյ կաթու-
ղիկոսութեան կարգ մը առանձ-
նաշնորհութեանց բարձման հա-
մար իւր ծայրագոյն պատասխա-
նատուութիւնը ծածկելու հա-
մար ի կոստանդնուպօլիս գլտ.
նուող կիլիկեցի ազգայնոց մէջ
փորձեց տարածել թէ նոր Պէր-Բ-ը
առ հասարակ բոլոր կիլիկեցի
ազգայնոց չէ՜, չէ՜ իրաւունք
կուտայ , մինչդեռ հին Պէր-Բ-եր-ի
տրուած այն իրաւունքը կը վե-
րահաստատէ , որ Սոոյ կաթու-
ղիկոսաց կողմէ նուիրակութեան
պաշտօնով կիլիկիոյ վիճակները

դրկուած Եկեղեցականները մի-
այն՝ և ոչ աշխարհականները ,
կարտօնէ որ վիճակէ ի վիճակ
ուղեւորած ատեն ինքզինքնին
պաշտպանելու համար զէնք կը-
րեն , և տեղական կառավարու-
թեան կողմանէ արգելքի չհան-
դիպին :

Ի դուր սակայն և ի նանիր գա-
ցին Տ. Մկրտիչ Սրբազանի այս
ամենայն կեղծ ու պատիր հը-
նարք , ջանք և՛ աշխատանք , զի
յիրաւի իւր ստացած Պէր-Քէն թէ-
պէտ և Սոոյ կաթուղիկոսու-
թեան կոստանդնուպօլսոյ Պատ-
րիարքական իշխանութեան են-
թարկեալ ըլլալն հաստատող պար-
բերութիւնը բարձուած է , եւ
Պատրիարքական Բ-էրէրէ վրայ Սը-
սոյ կաթուղիկոսաց Պէր-Ք տըր-

ուելլու կապը լուծուած , բայց
 անոնց հետ Սոոյ կաթուղիկո-
 սութեան վերաբերեալ ա՛յնպիսի
 առանձնաշնորհութիւններ և ի-
 րաւունքներ ալ ջնջուած են որ
 Տ. Մկրտիչ Սրբազան նոյն Պէր-է-է
 Պատրիարքական իշխանութեան
 ենթարկեալ ստորագրաս վիճակէն
 ազատ և անկախ և առաջի կա-
 ռավարութեան էիլիկիոյ թեմա-
 կան Առաջնորդութիւններէն ա-
 լելի + - - - - - ն - - - - - ն - - - - -
 Բէն հէ ձեռք բերած ըլլալ կար-
 ծած ատեն թեմական Առաջ-
 նորդութեանց ունեցած - - - - -
 ը - - - - - Բէն և ազգային պաշ-
 տօնէութեան յատուկ - - - - -
 Ներէն և՛ս զրկուելով Ս. Միւռոն
 օրհնող , Եպիսկոպոս ձեռնադրող
 և Մաղթանքասաց սոսկ հոգե-

ւոր պաշտօնեայ մը դարձած է
այսօր, այն ինչ նոյն առանձնա-
շնորհութիւններն և իրաւունք-
ները կը վայելեն ցարդ Կոս-
տանդնուպօլսոյ և Երուսաղէմի
Պատրիարքներն, Աղթամարայ Կա-
թուղիկոսը և Թուրքիոյ բոլոր
Առաջնորդներն եւ Վանահայր-
ները :

Բողոք կը բառնայ Հայ Ժողո-
վուրդը Տ. Մկրտիչ Արքազանի
դէմ. բողոք կը բառնայ և նոյն
իսկ Կիլիկեցի ազգայնոցմէ կարդ-
եալ առաջարկութեանց Քննիչ
Յանձնաժողով անուն մարմինը (*)
սա հետեւեալ գրութեամբ :

(*) Այս մարմինը կազմեալ է ի Կ.
Պօլիս գտնուող այն Կիլիկեցի ազգայ-
նոցմէ, զորս Տ. Մկրտիչ Արքազան

« Ամենապատիւ Սրբազան Պատ.
րիարք Հայր »

« Նախագահ Ազգային Կեդրո-
նական Վարչութեան »

« Ստորագրեալքս , անդամք
Սոյ Ամենապատիւ Ս. Կաթու-
ղիկոսին առաջարկութեանց Քըն-

յատուկ հրաւիրանօք ի մի գումարեց
ի 15 Փետրվարի 1881 ի Ս. Լուսաւորիչ
Եկեղեցին Ղալաթիոյ , և անոնց ներ-
կայացուց իւր առաջարկութիւններն ,
որպէս զի անոնք և՛ ա ընդունինջայնա ,
ինչպէս Սոյ թեմական ժողովեալք՝
բայ ի ակթոսոյ տեղափոխութեան ա-
ռաջարկէն , ընդունեցին . բայց սոյն
ժողովեալք այս քննիչ մարմինը կար-
գեցին որ ներկայացեալ առաջարկու-
թիւնները քննէ և տեղեկագրէ , յոր
քննութեան արդիւնքն եղած է ահա
առ Պատրիարքն ուղղեալ սոյն այս
գրութիւնը :

նիչ Յանձնաժողովոյ, ի նկատ
 առնելով իրաց տխուր վիճակն և
 Սոյ Կաթուղիկոսական խնդրոյն
 ստացած հանգամանքը, և մա-
 նաւանդ այս ամենուն հետ ու-
 շագրութեան առնելով Կիլիկեան
 աշխարհի դժբաղդ կացութիւնը,
 յանուն և ի դիմաց Կիլիկիոյ Հայ
 ժողովրդեան, որոյ պաշտօնա-
 կան ներկայացուցիչը լինելու պա-
 տիւն ունի յիշեալ Յանձնաժողովու
 և զոր վաւերացուցած է Նորին
 Ամենապատուութիւնն, կը փու-
 թանք խոնարհաբար հետեւեալ
 առաջարկութիւնները ներկայա-
 ցընել առ Ձերդ Բարձր Սրբաղ-
 նութիւն, աղաչելով որ նկատու-
 ղութեան առնուլ բարեհաճիք և
 շնորհ ընէք յօգուտ և ի շահ Կի-
 լիկեան ժողովուրդին Սոյ կա-

Թուղիկոսական ներկայ խնդրոյն
օրինաւոր լուծում մը տալ : »

«Ահաւասիկ մեր խոնարհ ա-
ռաջարկութիւններն : »

«Ա. Սոսյ Ամենապատիւ Տ. Մը-
կըրտիչ Ս. Կաթողիկոսին — --
--ը--ի--նէ--նէիչ : որ հանրութեան
օգտին ծառայելու Բ--նէ--նչ չու-
նին , իբրեւ --ի--ն շահ--ն հակա-
ռակ՝ չենք կրնար ըստ--նիւիբէ : »

«Բ. Բանուն համայն Կիլիկիոյ
Հայ Ժողովրդեան կը յայտարա-
րենք թէ Ազգային Դ--նէն բնաւ
չենք ուզեր Բ--ն--իւ եւ առ այս
կըստ--նին + և կը հ--ն--ն + ըստ --ը--ն
Պատրիարքարանի ընդհանուր Գ-
րէն հ-ի-ւ-նէ-ն էր--ն--ն , զոր ունի
Դ--նէն ի վեր և որ ապահովեալ
է Կայսերական Պէր--նիւիւ և Ազ-

դային Սահմանադրութեամբ, որ շը-
նորհեալ է յանուն Հայ ազգին և
իւրացի թուրքի թուրքի շը խա-
նութեան վրայ:»

«Գ. Էջմիածնայ Ս. Աթոռին
նկատմամբ բնաւ ըսելիք չունինք.
սակայն նորա արդի Ս. Գահա-
կային նկատմամբ շենք կրնար
մեր խորին ցաւը շը յայտնել՝ որ
անբացատրելի է, և շը բողոքել
Նորին Ս. Օծութեան դէմ, որ
Սոյ կաթուղիկոսութիւնն հետա-
եալ և անվաւեր կը կոչէ:»

«Մենք բնաւ տարակոյս չու-
նինք թէ այսպիսի վարմունք մը
մահացու հարուած մ'է ազգա-
յին միութեան և կրօնական տե-
սակէտով ալ բոլորովին հակա-
ռակ Հայաստանեայց Ս. Եկեղեց-
ւոյ ոգւոյն և սկզբանը, որոյ

հարազատ զաւակունքն ենք և
մեք Կիլիկիոյ Հայքս^(*) :

« Դ. Սոյ Աթոռոյն գարաւոր
իրաւունքներն եւ Կիլիկիոյ աշ-
խարհին աւանդութիւնները կը
փափաքինք որ անեղծ և անվը-
թար պահուին , և

Ե. Սոյ Կաթողիկոսութեան
Ս. Աթոռին իրաւասութեան եւ
յարարերութեան սահմանները
նոյնպէս կը փափաքինք որ ճշ-
գուն Ազգային Ժողովոյ որոշ-
մամբ , եւ Ազգային Սահմանա-
դրութիւնը Կիլիկիոյ համայն
գաւառաց մէջ ճշգիւ գործա-
դրուելով Գաւառական Վարչու-

(*)Յընթացս գործոյս այս Գ. յօդուա-
ծոյն, նման առարկութեանց պատաս-
խանները տրուած են :

Թիւնք հաստատուին և առաջ-
նորդք սահմանադրապէս ընտ-
րուին : »

« Ահա ասոնք են , Ամենապա-
տիւ Ս. Հայր , Կիլիկիոյ Հայ Ժո-
ղովրդեան ճշմարիտ իղձերն , որ
հարկաւ ընդհանուր Ազգին փա-
փաքներն են , և զորս ի յայտ
բերելով կը խնդրենք որ պարտ
ու պատշաճն ի գործ դնէք ,
որպէս զի շիտթութիւնք վերջ
գտնեն , ամուլ վէճեր՝ որոնցմէ
Կիլիկեան աշխարհը մեծապէս
փնասուած է , դադրին , և հա-
մայն Կիլիկիա օրինաւորութեան
եւ յառաջդիմութեան ճանքուն
մէջ մտնէ ի շինութիւն և ի բար-
դաւաճումն նորա բազմաթիւ Հայ
Ժողովրդեան , որոյ ցաւերն ան-

Ճիշական ազդու դարձանի կը
կարօտի : Ի

Մնամք

Ամենապատիւ Սրբազնութեա-
նըդ խոնարհ ծառայք

Առ-Տէր-Բեռն-Վանք

Յան-Ստեփան

Ստեփան-Ստեփան

Եւթն կէսկէսի - Եւթն-Յ

1881 Օգոստոս 24

Ի Կ. Պոլիս

Բողոք կը բառնան նաև Թուր-
քիոյ Հայոց ներկայացուցիչ Ե-
րեսփոխաններն և Ազգային Ժո-
ղովոյ Օգոստոս 27 ի նստին հար-
ցում կուղիւն առ Կեդրոնական
Վարչութիւնն : Առ որ ի պա-
տասխանի կը բացատրէ Վարչա-
կան Խորհրդոյ Ատենապետը Տ.
Մկրտիչ Սրբազանի - Եւթն ու Էւթն,

որ խիստ տխուր տպաւորութիւն
կը ներգործէ երեսփոխանաց վը-
րայ : Կը բացատրէ խնդրոյն կար-
գադրութեան յապաղման պատ-
ճառները , և իրաց վիճակին վերջ
տալու համար ձեռք առած մի-
ջոցները :

Ազգային ժողովը այս բացա-
տրութեանց վրայ սա յայտարա-
րութիւնը կը քուէարկէ :

։ Ընդհանուր ժողովը լսելով
Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան նը-
կատմամբ պատկառելի Վարչու-
թեան պատասխանն , այս մասին
Վարչութեան կողմանէ ձեռք
առնուած միջոցները խոհեմու-
թեան և պարագայից պատշաճու-
թեան ըստ ամենայնի համաձայն
դռնելով՝ աոյն խնդրոյն կարգա-
դրութեան հետամտութիւնը կա-

տարեալ վատահուժեամբ պատ-
կառելի Վարչութեան խոհեմու-
թեան կը յանձնէ ընդ փոյթ իրեն
ԴԵՎԷՆԴԷՆ՝ պայմանաւ : »

Ասկից ետքը յ' 30 Օգոստոսի
Պատրիարքին ընդ Տ. Մկրտիչ
Սրբազանի մէկ մասնաւոր տեսա-
կցութիւնը տեղի կունենայ (*),
որ թէպէտ և յուզեալ վիճաբա-
նութեան մը կը փոխուի, այլ
սակայն սա արդիւնքը կունենայ
որ կը պարտաւորի Տ. Մկրտիչ
Սրբազան, և յանձն կառնու յա-
տուկ խնդրագրով մը առ Բ.
Դուռն դարձնել ՊԵՂԷՆ և Պատ-

(*) Ի Միջադիւղ ի տան Մեծապա-
տիւ Տիգրան Էֆէնտի Եւսուֆեանի,
ոյր հետ ներկայ գանուած են և այլ
ազգայինք ոմանք ի սոյն տեսակցու-
թեան :

րիարքարանին հաղորդել խընդ-
րագրոյն պատճէնը : Ըստ այսմ
Պէր-Բէ կը զրկէ ի Բ . Դուռն և
Սեպտեմբեր Չին ալ ի Պատրի-
արքարան կը յղէ խնդրագրոյն
պատճէնը :

Տ . Մկրտիչ Սրբազան կը բա-
ցատրէ այս խնդրագրով թէ ի-
րեն տրուած Պէր-Բէ բաղդատե-
լով իւր նախորդ մանաւանդ Աղ-
թամարայ կաթուղիկոսաց Պէր-Բէ-
նէր--ն հետ տեսած է որ մեծ
տարբերութիւնք կան , այնպէս
որ նոր Պէր-Բէ մէջէն Սոոյ կա-
թուղիկոսութեան ինչ ինչ արտօ-
նութիւններն ու առանձնաշնոր-
հութիւնները բարձուած են բո-
լորովին . և յայտնելով որ ինք
իբրեւ Սոոյ կաթուղիկոսութեան
աւանդապահն չկրնար հաւանիլ

անոնց բարձման , և զոր Ազգն
ալ չ'ընդունիր՝ կը խնդրէ Կայսե-
րական Կառավարութենէն որ
նոյն նոր Պեր-Ռէ հին ձեւին վե-
րածելու շնորհ ընէ :

Տ. Մկրտիչ Սրբազանի այս Պէ-
րաթի մասին միայն Գ-ՐՆ հա-
մոզմամբ և անկեղծ եղած պի-
տի ըլլայ երբ առանց այլ եւս
ընդդէմ ազգային կենսական շա-
հուց խնդիրներ եւ պահանջում-
ներ յարուցանելու յարատեւ մը-
նալ ի նոյն :

Երանի՛ թէ կրօնական մասին
ալ ճանաչելով իւր սխալ ընթաց-
քը յուղղութիւն գար և համա-
կերպէր օրինաւորութեան յոր
կոչեն զինքն Ազգն եւ Եկեղեցին
Հայոց :

Ասոր վրայ վարչական Խոր-

Հորդը խառն Յանձնախումբ մը
կը կարգէ , պաշտօն տալով նմա ,
որ ի հարկին բանակցելով Տ. Մը-
կըքտիչ Սրբազանի հետ ըստ ըս-
կըզբանց Վարչական Յւ-դ-ի Սոյ
վանուց իրաւանց և պարտեաց
վրայ հիմնեալ կանոնագիր մը ծը-
րագրէ , զոր և ի 12 Սեպտեմ-
բերի կը հրաւիրէ ի դործ , ոյր
անդամներն են .

1. Տ. Պետրոս Եպիսկոպոս Ա-
ռաջնորդ Սեբաստիոյ ,

2. Տ. Յովհաննէս Քահանայ
Մկրեան

3. Վսեմ. Սարգիս Էփէնտի Ա-
ղաբէկեան

4. Մեծ. Յակոբ Էփէնտի Յը-
րէնկեան

5. Մեծ. Յարութիւն Էփէնտի
Նորատուէնկեան

6. Մեծ. Մատթէոս Լ.Ֆէնտի
Այիքսանեան :

Տա՛յր Երկինք որ սոյն Յանձ-
նախուժին իւր պաշտօնը յօգուտ
Ազգին , ի շինութիւն և ի միու-
թիւն Հայաստանեայց առաքե-
լական Ս. Եկեղեցւոյ յաջողէր ի
գլուխ հանել :

ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

Ամբողջ գործոյս մէջ Ազգային
Եկեղեցական անցեալ և ժամա-
նակակից պատմութեամբ , Ազ-
գային Եկեղեցական ընդհանուր
Ժողովոց Սահմանադրութեամբ ,
և Թուրքիոյ Հայոց ներկայացու-
ցիչ Երեսփոխանական Ժողովոյ ու-
րոշմամբք և Հայրապետական ու
Պատրիարքական պաշտօնադրովք

ասկանցու ցինք և հաստատուն ցինք .

Ա. Թէ՛ Հայաստանեայց առա-
քելական Ս. Եկեղեցւոյ Հայրա-
պետութիւնը մի և Ս. Թագէտս
և Բարթողիմէոս առաքելոց և Ս.
Գրիգոր Լուսաւորչի աթոռակալ
յաջորդութեամբ հաստատեալ է .
իրեն յատուկ հոգևոր շնորհներով
ԻՐԱՒԱՍՈՒԹԵԱՄԲ , ԷՆՆ՝ ԸՆԴՈՒՅՑ
ԽԱՆՈՒԹԵԱՄԲ և նշնի վԱՐՁՈՒ-
ԹԵԱՄԲ , և գործերնս ՊԱՐՏԱ-
ԽՈՐՈՒԹԵԱՄԲ առ Աստուած , առ
Ազգն և եկեղեցին Հայոց :

Բ. Թէ՛ Հայաստանեայց Հայ-
րապետութեան Մայր Աթոռն Ե-
համօրէն Հայկազանց միութեան
կեդրոնը Ս. Էջմիածինն՝ Հա-
յաստանեայց ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՅԻՆ
է, որ հրաշալի ճարտարապետու-
թեամբ ՄԻԱՅԻՆ ԲԱՆԻՆ Ս. ԳԵՒ-
ԺԵ Լ.-----ԴՆԻՅԷ՝ հիմնեալ է:

Գ. ԹԷ՝ Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռոյ Գահակալ ՀԱՅՐԱՊԵՏՔԱՄԻ-
այն շէնքի և իշխանի Առաքելական
եւ Լուսաւորչական շէնքի ՅԱ-
ՋՈՐԴ ԵՆ, և ծայրագոյն ՊԱՏԻ-
ՐԻԱՐԿ ԿԱԹՈՒԼԻԿՈՍ ամենայն
Հայոց, որք ընտրութեամբ հա-
մարէն Հայ Ազգին և Եկեղեցւոյն
կը բարձրանան յառաքելական
յայն Գահ և յիշխանութիւն Հայ-
րապետութեան Հայաստանեայց
Ս. Եկեղեցւոյ :

Գ. ԹԷ՝ Ս. Էջմիածնի գերա-
դահ Աթոռոյ Հայրապետաց Էջ-
նիւնն ու իշխանի ըստ սահ-
մանելոյ Եկեղեցական կանոնաց,
ընդհանրէն է, եւ ԿՐՏԱՐԱՆՈՒԻ
համայն ՀԱՅՈՅ և Հայկական Ս.
Եկեղեցւոյ անխափր ամեն կարգի
եւ աստիճանի ՊԱՇՏՈՆԷԻՅ ԳԵՂ,
որք պարտին հարգել թաւ և հն-

չնչ ամենայն կննդիմ հրամա-
նաց նոցա :

Ե. Թէ՛ Հայրապետական Մայր
Աթոռոյ դարաւոր ժամանակա-
յարեւելից յարեւմուտս աստան-
դական թափառիկ ունիւնէն
Աղգին Կոնստանտնուպոլս
պատճառեալ է, որ Ահի թը-
ուականին ի Ս. Էջմիածին դու-
մարեալ Աղգային Եկեղեցական
ընդհանուր ժողովոյ որոշմամբ և
վճռով Էջմ թոշ և Հայրապետա-
կան Աթոռը վերստին Կոնստան-
տնուպոլս Ե. Ս. Էջմիածին
և ի Տիրասոսման աթոռատեղին
ի Ս. Էջմիածին :

Զ. Թէ՛ ամբողջ Հայ Աղգն որ
ի Թուրքիա, ի Ռուսաստան, ի
Պարսկաստան, ի Հնդկիս և յայլ-
ուր ցայսօր ժամանակի զՍ. Էջ-
միածին եւ Եթ թոշ և Կոնստան-
տնուպոլս Աթոռ Հայրապետութեան

Լ ԿԵ՛ՒԻՄՆ միտքի Լ ան ամենայն
 Հայոց :

Լ. Թէ՛ Աղթաճարայ Կէն-Վե-
 ---Դե-ՆՇ Տ. Գաւիթ Թոռնիկեանի
 և իւրայնոց -Կ-Դ-Դե-Դե 1113
 Թուականին, իսկ Սոյ Կէն-Վե-
 ---Դե-ՆՇ Տ. Գրիգոր Մուսաբէկ-
 եանդի Դ-Դ-Դե-Դե 1441 Թուա-
 կանին սկսած՝ և ազգային իշխա-
 նութեան անդօրութեան պատ-
 ճառաւ շարունակելով՝ արդ հաս-
 տատութեան ոյժ և ամբութիւն
 առած են ։

Ը. ԹԷ՛ Աղթամարայ եւ Սոյ
Աթոռակալաց հոգեւոր իշխան-
ներն եւ իբրեւ-ներն սահմանն է՝
ընդ վերին տեսչութեամբ ամե-
նայն հայոց հայրապետութեան
եւ ընդ անմիջական հ-կ-ը-ներ-ը
կոստանդնուպօլսոյ հայրապետա-
կան փոխանորդ Պատրիարքական

խոսանու թեան Աղթամարայ եւ
Սոոյ վանքերը կառավարել և ա-
նոնց թեմական վիճակաց վրայ
մօտէն հսկել, եւ նոյն վիճակաց
համար միայն Ս. Միւռոն տեղեւ
և Եպիսկոպոս Յեշ-դիւն է կոչու-
նել և է իւշ-դիւնն առ Աղղային
կեդրոնական վարչութիւնն հ-
հարգանքով պարտաւորել :

Արդ՝ ըստ որում Հայաստան-
եայց Ս. Եկեղեցւոյ Հայրապետու-
թեան և Աղթամարայ ու Սոյ
կաթուղիկոսութեանց շահն և
խելունքներն ու իշխանութեն
կատմամբ այլ կատմութեան

Հէ-

Հաս որում ի դանազան պե-
տութիւնս ցրուեալ և հպատակ
Հայ Ազգին Կէ--կէ շէն Ազգա-
յին միութիւնն ու ամբողջու-
թիւնը շքեշ պահուելուն մէջն
է, որ Ազգային Իկեղեցական իշ-

၂။ ဘယ်လို ပြောလဲ၊ အခုကတော့ သူတို့အတွက်
 ကျန်းမာရေးနဲ့ စိတ်ပိုင်းဆိုင်ရာ အကျိုးအမြတ်တွေကို
 တွေ့ရတာမျိုးပါ။

Ըստ որում Տ. Մկրտիչ Սրբա-
զան Մարաշցի իւր պաշտօնավա-
րութեան թուականէն սկսեալ
կրօնական և Ազգային -նչ-ի և
առ Ազգն անպատասխանատու
նոր --նչն-նչ-հ--ի-հ-Ք Սոյ կա-
թոլիկոսութեան պաշտօնը վա-
րելու պահանջմամբ և զայն ի-
րականացնելու արարքովն ու ըն-
թացքով նոյն միութեան Վ-դ խը-
ղել, և զԿիլիկիա համօրէն Ազ-
գային Եկեղեցական իշխանու-
թեան միութենէն բաժանել կաշ-
խատի ի մեծ վնաս Ազգին մա-
նաւանդ Սոյ վանուց և Կիլիկ-
եան վիճակաց,

Կեդրակացնենք ուրեմն թէ՛

Ա. Տ. Մկրտիչ Սրբազանի ա.
բարքն և ընթացք հաւանքն է գլխ-
խափին Եկեղեցական և Ազգային

ամենայն կենդանի և անկենդանի, և իբր
այն անկենդանի և անկենդանի :

Բ. Աղթամարայ և Սոոյ կաթու-
ղիկոսութիւններն ցարչափ ժա-
մանակ տեւեն շարունակելով շէտշէ-
տու Հայրապետութիւնն ամենայն
Հայոց հոգեւոր և նշանակաւոր պա-
հաւանդներուսոյ Հայրա-
պետական փոխանորդ Պատրի-
արքական իշխանութեան Եւթի-
միոս Բ. յանձնարար պահպանու-
թիւն միութեան և ամբողջու-
թեան Ազգիս եւ ի շինութիւն
բազմադարեան նահատակ, բայց
լնդ միշտ յաղթական մարտիրոս
Քրիստոնէական անդրանիկ ամե-
նասուրբ Եկեղեցւոյս Հայաստան-
եայց, ոյր հովանեաց ներքեւ
տպրեցաւ Հայ Ժողովուրդն իբրեւ
Հայ յանցելումն, կապրի արդ և
պիտի ապրի առ յապայն :

